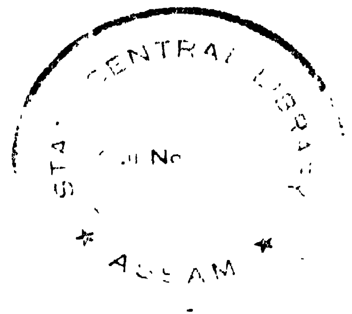
SARA-SAMUCCAYA

(a Classical Indonesian compendium of high ideals)

Prof. Dr. Raghu Vira, M.A., Ph.D., D.Litt. et Phil.

1962

Published by the
INTERNATIONAL ACADEMY OF INDIAN CULTURE
J22 Hauz Khas Enclave
New Delhi 16 (India)

Price Rs. 40

Printed by
The Academy's own printing works
The Arya Bharati Mudranalaya
New Delhi 16

SATA-PIṬAKA SERIES

INDO-ASIAN LITERATURES

Volume 24

Reproduced in original scripts and languages
Translated, annotated and critically evaluated by specialists of the East and the West in a Series of Collectanea

Founded by

RAGHU VIRA ***M.A., Ph.D., D.Litt. et Phil.***
EDITOR-IN-CHIEF

आचार्य-रघुवीर-समुपक्रान्तं

जम्बुद्वीप-राष्ट्राणां
(भारत-नेपाल-गान्धार-शूलिक-तुरुष्क-पारस-ताजक-भोट-चीन-मोंगोल-मञ्जु
उदयवर्ष-सिंहल-सुवर्णभू-श्याम-कम्बुज-चम्पा-द्वीपान्तरादीनां)

एकैकशां समस्तानां संस्कृति-साहित्य-समुच्चय-
सरितां सागरभूतं

शतपिटकम्

PREFACE

The Sàra-samuccaya is the Gità of the Balinese Hindus. As designed by its author Vararuci, it contains the essence of the high teachings and noble ideals set forth in the Mahābhārata. It richly merits the devotion and reverence that has been bestowed upon it through the centuries by the denizens of the idyllic island.

The present edition is based upon six mss. which we have designated क, ख, ग, च, छ and ज. Out of these, five are photograph copies of paper transcripts made from original palm-leaves, four transcripts in Balinese and one in Roman. Three of these belong to the Leiden University collection and two to the Djakarta Museum. The sixth is a palm-leaf or *lontar* (*lon* "leaf" + *tar* "palm" ताल). A short description is given hereunder :

MS. क

It is entered as MDCLXX (Cod. 4471) in the second part of the "Supplement op den Catalogus van de Javaansche en Madoereesche Handschriften der Leidsche Universiteits-Bibliotheek", compiled by Dr. H. H. Juynboll, and published in 1911. The ms. contains 131 pages written in clear Balinese script. It ends abruptly at śloka 497 (see footnote 7).

The manuscript is a hand copy made from an original palm-leaf.

On the margins there appear corrections and notings in Dutch.

The Sanskrit text has been preserved extremely well. It is rare to find Sanskrit text in such good condition in Indonesian manuscripts.

I am grateful to the Leiden University for having provided me with a photographic copy of this and the other two mss. ग and च.

MS. ख

It is also a Balinese transcript on paper containing 258 marked pages. The writing is clear and beautiful but readings are horribly corrupt (e.g. स्याष for व्यास, such distortions are usually not shared by other mss.). It is marked M.S., K.B.C., Copyright, Royal Batavia Society, no. 661 BR.

It gives a complete text of Sāra-samuccaya. It ends with a fragmentary Sans-

krit line यश्च पञ्चतपाः कश्चित् । ये च तोय ॥०॥०॥

There are no marginal notings or corrections.

I am grateful to the Djakarta Museum for having supplied me with a complete photographic copy of this ms. and of छ.

MS. ग

Leiden Cod. Or. 4470, entered on the Catalogue mentioned before, page 276, under MDCLXIX. It contains 105 pages. It is also a paper manuscript transcribed in Balinese characters with occasional marginal notings. The transcript bears the date, eleventh month of Śaka year 1802 or 1880 A.D. by a brāhmaṇa of Āryavaṃśa in the region Kaviviṣaya. It is an incomplete manuscript. It ends with śloka 448.

The colophon runs : इति सारसमुच्चय । पश्चात् लिनिखितें कविविषय । दे सं माध्य कुषाभ्यन्तर । ब्रह्मवंश सिर । कं मङ्गल नि अन् रात् । आर्य्यवंशज । गुह्य सार्क्करा । रिं वै । बु । उ । कुरन्तिल् । एकादश मास । त । ५ । रः । ङ । तँ । ० । इ शककाल । १८०२ । वर्ष नि भूमि । यन् वुस् पस्तुतिनुरुन् । वनः मच्चेकि । दिन्याहङ्षानि । माण्ध्या गेमुल्य् मान्तुक् मर इं कविविषय । अपन् लरङन् तमॅन् । दे सं रक्षें सरात् ॥ ० ॥ अन्तुस विरूप नि अक्षर । लिन्तं कवोन् । बाप् कक्नं । ससर् । सुसुर् । तुन लृविः क्वेः ॥

MS. च

Leiden Cod. Or. 4469, entered in the Catalogue, page 275, under MDCLXVIII. It contains 117 pages transcribed in Balinese on paper. The transcript is dated in the month of Āṣāḍha, Kṛṣṇapakṣa, Śaka year 1771 (1849 A.D.). The colophon also mentions Svecchāpura. The manuscript is complete. There are occasional marginal notings in Dutch.

The colophon runs : पश्चात् सिनुरत् रिं वे । क । वृ । वार लङ्कुर् । कृष्णपक्ष । पिं । ८ । शशिः आषाढ । रः । ४ । तँ । ६ । इ शककाल । १७७१ । पर्य्यन्तुसक्न विरूप निं अक्षर । म्वं कुरं लृविःन्य । अपन् उलिः इं अत्यन्तविमूढ । कदि तम्पक् इ रकटा पपलस्वन् रिं ह्लि । कपजाँङन दे सं सुद्यमवोस् । नियतं दद्यक्न कदीर्घायुषन् सं मदृश्य । दे र सं अनुरत् अपन् लहुरूवु ऐश्वर्य्यं । अवेश्म रिं स्वेच्छापुर ॥०॥ ओं सरस्वत्यै नमः । ओं ग्मुं गणपतये नमः । ओं श्रीगुरुभ्यो नमः । ओं अविघ्नमस्तु ॥ ० ॥ ० ॥ पुस्तक अदृवेन् पदन्त पुतु गेल्गेल् । अग्रिय रिं त्गल्ललं ॥ ० ॥ ० ॥ इति सारसमुच्चय ॥ ० ॥

MS. छ

It is a Djakarta manuscript marked M.S., K.B.C., Royal Batavia Society, No. 574. It is a Roman transcript from a *lontar* of the Batavia Society No. 860.

It contains 98 pages on paper. The manuscript is of little textual value.

The colophon reads : स्लस् । पर्य्यन्तुसकन विरूप नि अक्षर इकि । म्वं कुरं सुविःम्य । अपन् उलि: इं अत्यन्तमूढ । कदि तम्पकि रकटा पपलरबन् रि ह्लि । कपओंकन दे सं सुक्षमबोस् । नियतन् दक्षकन कदीर्ग्घायुषन् सं मदृष्य ।। ओं सरस्वत्यै नमः । ओं ग्मुं गणपतये नमः । ओं श्रीगुरुभ्यो नमः । ओं अविघ्नमस्तु । स्लेवमुणरात् (?) । रि विन । प । उ । तुलु । तं पिं । १० शशिः । क ७ । There are two more lines, but they are not legible.

MS. ज

It is a lontar acquired by me from Bali. It consists of 91 leaves, 46 x 3·5 cm., four lines to a page. Like ख it is a complete manuscript ending with the Sanskrit line : यश्च पञ्चतपः कश्चत् । ये च तोया.

As in Indian mss., there is no separation of words. All Sanskrit verses are regularly divided in four parts. A few observations are called for with regard to the representation of Sanskrit phonemes.

The mss. have neither an औ nor a ख. Throughout they are replaced by ओ and क respectively, e.g. क्याती for ख्याती and दुःक for दुःख. Similarly ए often replaces ऐ. ट and ठ are not distinguished, nor ष, ड and ढ; for all of them there is only one graphic symbol. The similarity of form between न and भ, ग and श, प and ष, ई and अनुस्वार sometimes causes confusion. In ms. क the virāma sign marking a final consonant has been confused with य. The *pĕpĕt* is uncertain.

Phonetically, though not graphically, द and ध get mixed up, धन and दान becoming interchangeable (see stanza 30). Similarly तथापि appears as ततापि.

Distinction between short and long अ and इ is not always maintained. शस्त्र may stand for शास्त्र and vice versa.

अनुस्वार is often replaced by ङ when followed by श, स or ह, e.g. अङ्श, सङ्शय, अहिङ्सा, पुङ्सां etc. and मानङ्हित्वा (stanza 417).

Doubling of consonants after र is normal. Still one finds instances like अर्थं.

Phonologically, India may be divided into ब and व areas, e.g. Kashmir and Panjab are व areas while Bihar and Bengal are ब areas. There are certain words like ब्यास (st. 1), बह्नि (st. 432), बामलोचना (st. 433), दृव्य for द्रव्य (st. 27) and बत (283), where all Sāra-samuccaya mss. normally show a व. On the other hand Sāra-samuccaya readings are from a ब area—वाल (for बाल, st. 35), वान्धव (st.25), वुध (st. 408),

अबुष (st. 408), निरावाघ (st. 417), वृहस्पति (st. 436), बन्धन (st. 450), अनुवन्धिनी (st. 454), बृंहयेत (st. 45), अब्रुवन् (st. 123), ब्रूयात्, पिवेत् (st. 262), लब्ध्वा (st. 281), वीज—and the ब is met with not in one particular ms. but in all.

Some peculiarities of sandhi may also be noted. Sandhi is not regularly observed between *pādas*. Final अः and त् sometimes remain अः and त् without being replaced by ओ or द् as required by rules of sandhi. नरः धर्मपथेन (st. 26), and अर्ज्जयेत् ज्ञानं (st. 31) are examples from within a *pāda*.

The *visarga* in आः is often retained where it should be elided or converted into a sibilant. Common to all mss. are : ये प्रसक्ताः विलीनाः ते (st. 439), नियमाः तारयन्ति हि (st. 135), कृथाः मनः (st. 272), स्वाध्यायशीलाः जनयन्ति (st. 280), चोराः वाचो (st. 127), अभाग्याः तेषां (st. 282), दरिद्राः भुञ्जते सदा (st. 296), प्रवृत्ताः विनिवर्त्तन्ते (st. 365), ब्राह्मणावसथाः नृप (st. 369), °वशाः वयं (st. 385). An initial consonant (particularly य and व) has been, now and then, doubled after a final *anusvāra*, the *anusvāra* itself having often got elided, and that in all mss.—त व्वुधः for तं वुधः (st. 418), कामसुखंल्लोके (st. 463), पुरुषं व्वा (st. 498), एक य्यदि for एकं यदि (st. 41), पूर्त्त व्विहन्यते (st. 220), लौकिकं व्वैदिकं for लौकिकं वैदिकं (st. 242), शीघ्रतर व्वायोः (only one ms. क has शीघ्रतरं वायोः, st. 246), सर्व्वं य्यदा for सर्वं यदा (st. 252). In st. 451 the mss. read in unison वादान् (for वादांस्) तितिक्षति, in st. 123 कुर्वन् इह (for कुर्वन्निह), in st. 244 सम्यग्मिथ्या (for सम्यङ् मिथ्या), in st. 260 °भाक् (for °भाग्) भवेत्, in st. 287 दरिद्रा (for दरिद्राः) पापकर्मणि. एकत स्त्रियः (for एकतः स्त्रियः) in st. 432 is permissible in the system of Pāṇini.

ण and न are often differentiated in the Balinese script. But here and there we find a ण replaced by न in all the manuscripts, e.g. रूपानि (for रूपाणि, st. 633), पुष्पानि (st. 360), वार्य्यमानो (st. 354), भाष्यमान (st. 351).

Although the script has three distinct forms for the three sibilants श, ष and स, there are instances of स replacing श or ष in all the manuscripts, e.g. निस्फल (for निष्फल, st. 21), निस्कृति or निस्कृत्ति (for निष्कृति, st. 196).

* *

The text of the Sanskrit ślokas in Sāra-samuccaya has inestimable value for the textual criticism of the Mahābhārata. Out of the 517 ślokas, we have been able to trace as many as 321 from the available Mahābhārata material as represented by the Vulgate and the Critical editions of Poona. Of the remaining 196, further efforts may reveal correspondences of some more ślokas. The majority of 321 ślokas are from Books 3, 5, 12 and 13 named Araṇya, Udyoga, Śānti and Anuśāsana Parvans. A few stanzas are derived from books 1, 2 and 6, named

Ādi, Sabhā and Bhīṣma Parvans. Virāṭa and other Parvans dealing with battles had nothing to contribute.

The Sāra-samuccaya is so far the biggest contribution to Mahābhārata's textual testimonia from outside India. Even the abridged versions of the Mahābhārata that have come down to us in Indonesia are not so prolific in their quotations. There, the quotations are mostly fragmentary single *pādas* or single hemistichs. Complete ślokas are not the norm. Moreover, Sabhā, Araṇya, Śānti and Anuśāsana have been lost. This loss further adds to the value of Sāra-samuccaya.

Sāra-samuccaya's purpose and content are didactic as against the purpose and content of the Ādi, Virāṭa, Bhīṣma, Mausala, Mahāprasthānika and Svargārohaṇa abridgements in Old-Javanese, which are telling the story for the recreation of the people, both high and low.

Sāra-samuccaya has served the same purpose in Indonesia as the Gītā in India. Both are taken out of the Mahābhārata. The one extols Vyāsa and the other Kṛṣṇa. The Gītā is more philosophical while the Sāra-samuccaya ordains mental and spiritual attitudes and patterns of behaviour.

Its author, Vararuci, as well as the Sāra-samuccaya itself, are both unknown in Indian literature. The two names do occur but in entirely different contexts. The honorific prefix Bhagavān that is associated with the name of Vararuci cannot be taken as an indication that he hailed from India or that the compilation of Sāra-samuccaya was an importation into Indonesia. Vararuci and Sāra-samuccaya could easily have been Indonesian, just as the abridgements of the Mahābhārata Parvans are. Abridgement was a necessity for the royal courts and the people of Indonesia.

The text is very well preserved. Manuscript क may be said to represent a pristine tradition. It does not mean that it is free from faults. While editing the Sanskrit ślokas, the critical text of the Mahābhārata for Books 1, 2, 3, 5, 6, 12 and the collation sheets of Book 13 proved to be essential guides and instruments. My own experience with the editing of the Virāṭa Parvan which familiarized me with the variety of Mahābhārata text problems served me in good stead in editing the Sāra-samuccaya.

The Mahābhārata text of Vararuci was not a pure recension. It belonged neither to the North nor to the South. It was a misch-codex. Of course, the North dominates as does the Kashmirian व phonology. But Southern readings are

also here. The very first śloka affords evidence of the mixed state of our text. The exact place of Sāra-samuccaya readings in the long life of Mahābhārata tradition could perhaps be established only if all the available Indian misch-codices could be collated and grouped scientifically. The Poona Critical Edition has on the whole kept out the misch-codices. The editors were pursuing the idea of reaching the Ur-text of Vyāsa. Of course the mss. did not allow that The Mahābhārata is a living literature. Its life has been lived not only in pure recensions but in mixed versions as well. Whenever we shall be called upon the study of the relationship of any text in India or outside to the Mahābhārata, we are bound to require to have before us a proper emplacement in time and locale of the misch-codices. How far that can be achieved could be determined only by patient and long research. In the present edition we have done the only thing possible, namely the recording of the correspondences between the readings of the Sāra-samuccaya and the recensions or sub-recensions of the Mahābhārata as recorded in the Critical Edition. The Sāra-samuccaya agrees now with one recension and then with the other. Often it cuts across the recensions. It also provides fresh variants, although I am convinced that most of these fresh variants could be found if all the available Mahābhārata manuscripts in India were to be gone into. The Critical Edition has utilized only a fraction of the existing material.*

It is only rarely that Sāra-samuccaya manuscripts show two variants. They are usually of a very minor nature.

The Sanskrit text is followed by Old-Javanese paraphrase and exegesis. The Old-Javanese style is influenced by Sanskrit commentary style. How far it accords with Sanskrit commentarial tradition is illustrated by the Sanskrit *chāyā* which has been appended after Old-Javanese words or phrases. It is only when we translate the Old-Javanese into Sanskrit that we partially recreate the atmosphere which must have existed in the tenth or eleventh century A D., when Sanskrit *ācāryas* explained to their eager disciples the thoughts and values that moulded their lives and actions. Translating back into Sanskrit has been a recognised part of Tibetan and Chinese studies. It has been undertaken by Indian and Europeans alike.

* In the notes, N and S stand for North and South versions, Ś for Śāradā, K for Kashmiri, N for Nepali, V for Maithili (North Bihar), B for Bengali, D for Devanāgarī, Da for Arjunamiśra's version, Dn for Nīlakaṇṭha's Vulgate, T for Telugu, G for Grantha (Tamil Nad) and M for Malayalam.

But the purpose was different; it was to reconstruct a lost text. Here our purpose is not to reconstruct a lost text but to reformulate and grasp, through the clear and precise medium of Sanskrit, situations in Old-Javanese which, through the modern medium of Dutch and English present a far-offish look, the time distance being lengthened by the linguistic distance. Through Sanskrit the distances are minimised, and particularly for the Indian Pandits.

As regards the organisation of this edition, there are 517 sections, each dominated by a stanza. Each section has been divided into five sub-sections. The first sub-section appears in Balinese script and represents the full text of the mss., only that the ślokas are serially numbered. The second sub-section is in Devanāgarī. As in the previous volumes of the Śatapiṭaka Series we have reproduced, side by side with Sanskrit, the Kawi or Old-Javanese portion into Devanāgarī characters. It is to help the Indian Pandits and students to get close to Old-Javanese. Within brackets appear the Sanskrit *chāyā* or translations. The third sub-section is formed by a free English translation of the Sanskrit ślokas. The Old-Javanese has been rendered into English for the first six ślokas only. Thereafter, Old-Javanese covers more or less the same ground as Sanskrit. The fourth and fifth sections are occupied by the notes arranged in three columns. The fourth section contains references to the Mahābhārata, the Indische Sprüche or Manu, with or without variants. The fifth section, which follows the references, is formed by serially numbered variants from mss., with occasional grammatical analyses of Old-Javanese formations.

With the aid of Devanāgarī transcription, Sanskrit *chāyā*, English translation and the footnotes, Sanskritists in India and abroad, will find in Sāra-samuccaya yet another text through which they could initiate themselves into the history and culture of ancient Java and contemporary Bali and Lombok. To the Bali and Lombok populace and Padendas the publication of their Scripture will be a matter of joy and welome.

* *

At the end I shall narrate the story of how this text was taken up and brought to completion.

It was in 1952 that I met Prof. C. Hooykaas in London and invited him to come to India and participate in the promulgation of the Indonesian Division of the Śatapiṭaka. Prof. Hooykaas agreed. He selected Sāra-samuccaya as the ideal text

on which he and I would collaborate, he concentrating on the Old-Javanese exegesis and I on the Sanskrit stanzas. Prof. Hooykaas collated a number of mss., constituted the Old-Javanese text and collected references to the Sanskrit stanzas from the Indische Sprüche. It was a long work, done with great patience, care and skill. This he did while in London. In June 1953 he came over to Nagpur, where the Academy was then located and spent a few months with me. At my request he prepared a word-to-word English rendering of the Old-Javanese, adding here and there word analyses. Together, we went over the entire work, I dictating an English translation of the Sanskrit ślokas and he explaining the Old-Javanese. After a few months Prof. Hooykaas left. We then thought that it would be possible to prepare the press-copy and publish the work within a year or so.

But before getting the press-copy ready, it was necessary to have a complete set of collation sheets on which every variation, minor or major, with or without textual value, had been registered. The obtainment of the photographs of mss. took a long time. When they were all in my hands, a small staff had to be trained in the Balinese script and in putting the mss. readings on sheets on which there was a column for every syllable.

The next item was the tracing of the stanzas from the vast ocean of the Mahābhārata. The Mahābhārata Critical Edition, started at Poona more than thirty-five years ago, has not yet been completed. The 13th Book, entitled Anuśāsana Parvan, had to be referred to in a general way, pointing out its variants but not the recensions or groups of mss. Chapter and stanza numbers were extracted from the Vulgate as printed by the Citraśālā Press, Poona, 1933. For the variae lectiones I am indebted to my friend, the late P. K. Gode, Curator of the Bhandarkar Oriental Research Institute, who secured for me a copy of the Anuśāsana Parvan collation sheets for stanzas in the Śāra-samuccaya.

Besides, my occupation with other divisions of the Śatapiṭaka Plan, carried me to other lands such as China, Manchuria, Inner and Outer Mongolia, and I was kept away from the Sāra-samuccaya for years together. The Tibetan and Mongolian Divisions had to be organized and put on the rails. But the Indonesian Division was not neglected. The sapling planted with the loving help of Prof. Hooykaas has been growing. Dr. Lokesh Chandra, Dr. Sudarshana Devi and Dr. Sharada Rani have joined the Indonesian team. Drs. Sudarshana and Sharada have contributed during these years six Old-Javanese texts: Wṛhaspati-tattwa, Ślokāntara, Gaṇapati-tattwa, Wrati-śāsana, Sang Hyang Tattwa-jñāna, Tattwa Sang Hyang

Mahājñāna (Śatapiṭaka Series Nos. 1, 2, 6, 20 and 23).

It was the indefatigable Dr. Lokesh Chandra, who put his energy to the Sāra-samuccaya last year. It is he who spent nine industrious months to complete the Balinese printing types, to train young compositors to appreciate and master their setting, and got the press-copy going. When, however, he wrote to Prof. Hooykaas, he found that the Professor was busy and not available to revise the Old-Javanese portion. Needless to say that it would have given me great satisfaction if the Sāra-samuccaya could have passed through Prof. Hooykaas' keen eyes before it passed on to the printing press. Here it is my duty and joy to express deep appreciation and cordial gratitude to Prof. Hooykaas for his services to this Edition.

The heavy burden of reading the proof-sheets of over 400 pages in three scripts (Balinese, Devanāgarī and Roman) and three languages (Old-Javanese, Sanskrit and English) has been cheerfully borne by Doctors Lokesh Chandra, Sharada Rani and Sudarshana Devi Singhal. Without their cooperation the work could not have been printed within the short span of a year.

Vaiśākha-pūrṇimā, Raghu Vira
Indraprastha (New Delhi)

A REGISTER OF MAHĀBHĀRATA ŚLOKAS IN SĀRA-SAMUCCAYA

Mbh.	*Sār.*	*Mbh.*	*Sār.*	*Mbh.*	*Sār.*
१.१.२०४	४५	३.२.२४	५०८	३.१८१.३५	२७९
१.२.२३६	६	३.२.२५	५०९	३.१८१.३६	२८०
१.२.२३७	४	३.२.२६	४८३	३.१८१.३७	२८१
१.२.२४०	५	३.२.२९	४४९	३.१८१.३८	२८२
१.२.२४१	३	३.२.३३	४५३	३.१९१.२१	
१.५६.२७	२	३.२.३४	४५४	(२९७.६३)	३२५
१.५६.३३	७	३.२.३८	४६९	३.१९६.१९	२४७
१.६६.१३	२४८	३.२.३९	४७०	३.१९७.३१	११३
१.६९.१	३४७	३.२.४२	४६७	३.१९८.४३	३२३
१.६९.९	३५३	३.२.४६	४७८	३.१९८.५३	२२
१.६९.१२	३४८	३.२.४७	२७०	३.१९८.५४	४६५
१.६९.१५	१३३	३.२.५२		३.१९८.६३	
१.७०.६९३*		(५.३६.३२)	२३०	(१२.३०९)	५३
पंक्ति ६,७	४२९	३.२.५३		३.१९८.६४	४८
१.७४.४	१०१	(१२.३४४.२)	२२८	३.२००.६	२९८
१.७४.५	४५१	३.२.५४	२२९	३.२००.१२५	१८९
१.८०.८४०*पंक्ति५-६		३.३०.४	१११	३.२०२.१७	७७
(३.२.३५)	४६२	३.३०.५	११२	३.२०३.४०	१०९
१.८२.६		३.३०.२५	१००	३.२०३.४१	
(१२.२८८.१५)	१०७	३.३०.४२		(१२.३१६.१२)	७२
१.८२.११	१२६	(१.३८.९)	९८	३.२०३.४२,	
२.५.८१,८३.	१९६	३.३२.२, ३	२०३	१२.३१६.१३	१४०
३.१.२२	३०६	३.३२.२२	२०	३.२०६.१५	
३.१.५८	३०७	३.८०.३३	२८३	(१२.३१७.१३)	५०७
३.२.१२* (श्लोक २)		३.८०.३७	२८५	३.२०६.१६	४१०
(१३.७.७)	२२५	३.८०.३९	२८४	३.२४५.१४	५०६
३.२.१५	५१२	३.१५४.१३	३२७	३.२४५.१५	५०३

Mbh.	*Sār.*	*Mbh.*	*Sār.*	*Mbh.*	*Sār.*
३.२४५.१८	५४	५.३४.४०	९७	५.४०.२५	६५
३.२४६.२४	२९७	५.३४.४३	३५२	५.४०.२६	६६
३.२४७.३५	१३	५.३४.४६	१६६	५.४३.१२	६३
३.२४७.३९	४००	५.३४.४८	२९६	५.४४.५	२४१
३.२४७ ४५	५०५	५.३४.४९		५.५३.१८	१९८
३.२७८.२७	८५	(१२.२८.२९)	२९५	५.५८.२०	२७७
३.२८१.३४,		५.३४.६७	३३२	५.७०.१८	२७३
१२.१५६.२१	१६३	५.३४.७४	१२५	५.७०.६०	१०५
३.२८१.४८	३१९	५.३४.७५	१२८	५.१०५.७	२९३
३.२८४.३२	३२६	५.३५.३४	२३	५.१०५.८	
३.२९७ ४१	२४६	५.३६.७	१२७	(३.५२.८)	
३.२९७.४५	१७४	५.३६.४५		(५.१०.८)	२२०
३.२९७.५९	२८६	(१२.२६.३१)	५०२	५.११३.९	२०१
५.४.६	३५१	५.३७.३१	२३८	५.१२२.३५	१८
५.४.४२	३४३	५.३७.३३	३३१	५.१३७.८	३५४
५.२७.२३		५.३७.५३	३९२	६.२४.५६	५११
(२.५७.१९)		५.३८.१	२५५	६.२८.५	४०३
(५.३६.६६)	१०३	५.३९.२५	२३६	६.३९.२८	२१७
५.२९.२१	६२	५.३९.४२	८३	१२.२.६३	१९
५.३३.२६	३१२	५.३९.४२	९९	१२.८.२४	२९२
३.३३.३०	३४९	५.३९.५१	१८३	१२.१७.१४	३९७
५.३३.३६	३५०	५.३९.५३	२८	१२.२६.१७	४९५
५.३३.३९	३१६	५.३९.५७	४७	१२.२८.१५	३७७
५.३३.४५	२३२	५.३९.६०	२५६	१२.२८.१६	५०४
५.३३.४८	४०	५.३९.६१	२७२	१२.२८.३५	३७५
५.३३.५०	१२३	५.३९.६९	४२२	१२.२८.४१	११८
५.३३.५१, ५३	१८८	५.४०.६	४३७	१२.२८.४३	३७४
५.३३.५९	२३७	५.४०.१६	३८	१२.२८.५१	४९३
५.३४.३७	१६८	५.४०.२४	६४	१२.३७.२९	१९४

Mbh.	Sār.
१२.३७.३५	३५६
१२.६६.९	४१५
१२.७१.६	१९१
१२.७६.३६	
(५.१३१.३९)	
(१२ ७६.१३)	२३५
१२.८०.२०	७१
१२.९५.९	१०२
१२.१०५.९	१७९
१२.१०५.१२	४९९
१२.१०५.४४	४७१
१२.१०५.४५	४९८
१२.१०५.४६,४७	९६
१२.१०९.२६	२४०
१२.११५.११	१३१
१२.१२४.१५	१६५
१२.१२४.६०	१६४
१२.१३०.१२	१३२
१२.१३०.१९	४२
१२.१७०.११	४७७
१२.१७१.१	
(१३.१६३.११)	२९९
१२.१७४.३	२८७
१२.१७४.७	५१
१२.१७४.१२	३६०
१२.१७४.१३	३६५
१२.१७४.१५	३६१
१२.१७४.१६	३५९

Mbh.	Sār.
१२.१७४.१९	५१७
१२.१५३.५,१२	४०६
१२.१५६.१३	१७६
१२.१५६.१६	११५
१२.१५७.१०	४२४
१२.१५८.२	७३
१२.१६१.४३	३९३
१२.१६८.१५	४९०
१२.१६८.१६	४९१
१२.१६८.१७	४९४
१२.१६८.३६	४६३
१२.१६९.१४	३७०
१२.१६९.१५	३७
१२.१६९.२१	३८४
१३.१६९.२८	१३४
१२.१८०.१६	८८
१२.१८३.१४	३६८
१२.१८७.३६,	
१२.२२४.३४	८७
१२.१९२.६१	१३५
१२.१९४.१८	३९५
१२.२०४.१६	५१६
१२.२०५.६	५१५
१२.२०५.१८	४०७
१२.२०६.१०	४८६
१२.२०७.४	४०९
१२.२०७.१२	४४७
१२.२०८.६	७०
१२.२०८.८	९५

Mbh.	Sār.
१२.२०८.९,१०	१३८
१२.२०९.१, २	४२५
१२.२१३.१५	७६
१२.२१७.६	३९४
१२.२१७.११	५१३
१२.२२१.४०	२५८
१२.२२८.२	४०८
१२.२३७.२६	१८६
१२.२४३.७	४५०
१२.२५१.१४	१५६
१२.२५१.२१	१४२
१२.२५२.२, ३	४६४
१२.२५८.१७	२४९
१२.२५८.२७	२५०
१२.२५८.२८	२५३
१२.२६१.६४	१३०
१२.२६२.३७	२६५
१२.२६३.११	
(१६६.२४)	३२८
१२-२६६.५	४१४
१२.२६६.१०	४१६
१२.२६८.७	४५९
१२.२७१.११	४११
१२.२७१.१२	४१२
१२.२७१.१३	४१३
१२.२७५.१५	१७१
१२.२७६.१०	४१
१२.२७६.२३	४२६
१२.२७७.१५	४८८

Mbh.	Sār.	Mbh.	Sār.	Mbh.	Sār.
१२.२७७.१६	४८९	१२.३०९.४५	५५	१३.३८.१२	४३०
१२.२७७.४३	४८०	१२.३०९ ५१	३८९	१३.३८.१६	४३५
१२.२७९.२५	६८	१२.३०९.७९	१२	१३.३८.१७	४३४
१२.२८१.१९	२६९	१२.३०९.८०	२५	१३.३८.२९	४३२
१२.२८२.१६	१९०	१२.३०९.८४	४९२	१३.३९.८९	४३६
१२.२८२.१७,१८	२१५	१२.३०९.९१	१८४	१३.४८.४८	१६७
१२.२८२.१९	२१६	१२.३१६.२९	४८१	१३.४८.४९	१६९
१२.२८३.२७	३१०	१२.३१६.३०	४८४	१३.५७.२८	२०६
१२.२८४.२१	२९	१२.३१७.५	४२३	१३.५८.१९	२०९
१२ २८४.२५	४६६	१२.३१७.९	४९६	१३.५८.२०	२०८
१२.२८५.२५	६१	१२.३१७.१२	४९७	१३.५९.५	२०४
१२.२८६.२८	४०५	१२.३१७.१४		१३.५९.७	२१४
१२.२८६.३१	९	(३.२.४५)		१३.५९.१०	१७३
१२.२८६.३२	१०	(११.२.१५)	३९०	१३.५९.११	२२६
१२.२८६.३४	१५	१२.३१८.३८	३६४	१३.६२.२३	२०५
१२.२८७.६	५१४	१२.३१८.४१		१३.७५.१४, १५	७४
१२.२८७.२७	३७८	(३.२००.२१)	३६३	१३.९३.४६	४५८
१२.२८७.३७	१७५	१२.३३७.३	१	१३.९६.१८, १९	२११
१२.२८७.४४	२७	१३.१.७३	३५८	१३.९८.५०, ५१	२१०
१२.२८८.२७	१०८	१३.७.२४	४५७	१३.९८.५६	२३१
१२.२९७.१९	८	१३.९.३	२१९	१३.१०४.११	१२१
१२.२९७ ६	२४	१३.१३.२	७९	१३.१०४.१४	१५३
१२.३०६.१०६,१०७		१३.१३.३	८२	१३.१०४.२०, २१	१५९
	३९८	१३.१३.४	८१	१३.१०४.३५	१२९
१२.३०९.९	१२२	१३.१३.५	८०	१३.१०४.३६	११६
१२.३०९.१५	१२०	१३ १३.६	१६२	१३.१०४.८०	२४३
१२.३०९.१८	३८५	१३.२२.१२	१७०	१३.१०४.८१	२४४
१२.३०९.४०	३८८	१३.३६.६	२३९	१३.१०८.९	७५
१२.३०९.४१	३६	२३.३७.११	११९	१३.१११.१३, १४	३९

Mbh.	Śār.	Mbh.	Śār.	Mbh.	Śār.
१३.११५.८	१४६	१३.१२०.१०		१३.१३०.३३	२१२
१३.११६.१२	१५२	(३.१६८.८६)	१५७	१३.१६३.१२	१७७
१३.११६.२३	१५०	१३.१२१.११	१६२	१८.५.६२	१७

N. B. In the case of Mahābhārata books 1 to 12 references are to the Critical Edition, but for book 13 references are to the Vulgate (Citraśālā Press, Poona, 1933)

BALINESE SCRIPT

LETTERS AND THEIR DESIGNATIONS

बलिद्वीप-वर्णमाला

तद्रूपाणि बलिभाषानामानि च ॥

स्वराः
(शास्त्रस्वर)

अ — अकार, ह्-वयः, अ-वयः

आ — अकार दीर्घ, अकार म-तॅदुं (सच्छत्रः)

इ — इकार

ई — इकार दीर्घ

उ — उकार

ऊ — उकार दीर्घ, उकार म-तॅदुं (सच्छत्रः)

ऋ (रॅ) — प-रॅरॅ, प म-रेफ

… गेम्पेलन् प-रॅरॅ (संयुक्त ऋकारः)

ॠ (रॅउ) — प-रॅरॅ दीर्घ, प म-रेफ दीर्घ

… गेम्पेलन् प-रॅरॅ दीर्घ (संयुक्त ॠकारः)

ऌ (लॅ) — ङ-लॅलॅ

… गन्तुङन् (निलम्बमानः) ल म-पॅपॅत्

ॡ (लॅउ) — ङ-लॅलॅ दीर्घ

… गन्तुङन् (निलम्बमानः ल म-पॅपॅत् म-तॅदुं (सच्छत्रः)

ए — एकार

ऐ — ऐर्सान्य (ऐशानी दिक्)

ओ — ओकार

औ — ओकार म-तॅदुं, ओकार वृद्धि

अँ — अकार म-पॅपॅत्

स्वर मात्राः
(पङ्ङ्गे-स्वर, सन्दङन्-स्वर)

ा … — तॅदुं, तदुं (छत्रम्)

ि — उलु (शिरः)

ी — उलु-सरि, सूचिक (स-केसरं शिरः, स-सूचिकं शिरः)

ु … — सुकु (पादः)

ू … — सुकु-इलुत् (कुञ्चितः पादः)

॒ ◌ चक्र, चक्र म-रेफ, युवुं म-चेंलेंक् (विद्या वक्ररेखा)

... ◌... तलि

... ◌... तलि म-रेफ

◌ ◌...◌ तलि-तॅदुं, तलि-तहुं, तॅदुं-तलि

◌ ◌...◌ तॅदुं-तलि म-रेफ

... ◌ पॅपॅत्

◌ ◌...◌ पॅपॅत् म-तॅदुं

◌ ◌ सुकु कॅम्बुं (स्फीत: पाद:) [अर्धस्वर]

◌ ◌ नन्य [अर्धस्वर]

विसर्गादय:

(पङ्क्ते-तॅङॅनन्)

: ◌ बिस:, विसर्गं

◌ ◌ सुरं

◌ ◌ चॅचॅक् (बिन्दु:)

◌ ◌ अदॅंगदॅंग् (स्तम्भ:) रजॅंग्, पर्गः, पर्गॅर् (वृति:, सीमा)

◌ ◌ उलु-चन्द्र (शिरश्चन्द्र:), अर्ध-चन्द्र

व्यञ्जनानि

(अक्षर, शास्त्र, व्यञ्जन)

क ◌ क-दन्ति ◌ गन्तुङ्न् क

ख ◌ ख-खग ◌ गन्तुङ्न् ख

ग ◌ ग-दन्ति ◌ गन्तुङ्न् ग

घ ◌ घ-घोर ◌ गन्तुङ्न् घ-घोर

ङ ◌ ङ-दन्ति ◌ गन्तुङ्न् ङ

च ◌ च-दन्ति ◌ गन्तुङ्न् च

छ ◌ छ-लेछ ◌ गन्तुङ्न् छ-लेछ

(छकारो ल-सदृश इच्छा-शब्दान्तर्गत:)

ज ◌ ज-दन्ति ◌ गन्तुङ्न् ज

झ ◌ झ-झर (झर-शब्दान्तर्गत:)

ञ ◌ ञ-दन्ति ◌ गन्तुङ्न् ञ

◌ = ज्ञ। अस्योच्चारणं द्न्य—यथा महाराष्ट्रयाम्

ट ◌ ट-लटिक् ◌ गन्तुङ्न् ट-लटिक्

ठ ◌ ठ-थाठ ◌ गन्तुङ्न् ठ-थाठ

ड ◌ ड-डमरु ◌ गन्तुङ्न् ड-डमरु

ढ ◌ ढ-मूढ ◌ गन्तुङ्न् ढ-मूढ

ण ◌ ण-रम्बत् (तरंगवत्) ◌ गन्तुङ्न् ण-रम्बत्,

◌ ण = कोजों

त ◌ त-दन्ति ◌ गन्तुङ्न् त

थ थ-थवा (अथवा-शब्दान्तर्गतः) गन्तुङन्

थ-थवा

द द-दन्ति द-लिन्दुं

ध ध-मध् गन्तुङन् ध-मधु

न न-दन्ति न-कोजों

प प-दन्ति ... गेम्पेलन् प

फ फ-फल ... ... गेम्पेलन् फ-फल

ब ब-दन्ति गन्तुङन् ब

भ भ-कॅम्बं गन्तुङन् भ-कॅम्बं

म म-दन्ति गन्तुङन् म

य य-दन्ति गन्तुङन् य, नन्य

र र-दन्ति चक्र, गुवुं

ल ल-दन्ति गन्तुङन् ल

व व-दन्ति गन्तुङन् व, सुकु कॅम्बुं

श श-शशी गन्तुङन् श-शशी

ष ष-षप (ष-सर्पम इति समीचीनं स्यात्)

... गेम्पेलन् ष-षप

स स-दन्ति ... गेम्पेलन् स

ह ह-दन्ति गन्तुङन् ह

* * *

अकारान्तानि व्यञ्जनानि "अक्षर-पोलोस्" इत्युच्यन्ते। तेषामुच्चारणं स्वर-जॅंगजॅंग् (अॅं, आॅं), स्वर-सोन्दोः (अ) इत्येतैः साहाय्येन कार्यम्। व्यञ्जनसंयोगेषु स्वरहीनं व्यञ्जनं "व्यञ्जन, अक्षर-पदॅंम्" इति वोच्यते॥

* * *

व्यञ्जनानि द्विविधानि—(१) अक्षर-दन्ति
(२) अक्षर-वयः॥

एषु १८ अक्षर-दन्ति-नामानि—
क, ग, ङ। च, ज, ञ। त, द, न।
प, ब, म। य, र, ल, व। स, ह॥

शिष्टानि व्यञ्जनानि अक्षर-वयः—नामानि॥

* * *

अक्षर-अन्चॅं—नामानो बहवः संक्षेपाः। यथा

सप्तवार रविवार
सोमवार
अंगारवार
बुधवार
बृहस्पतिवार
शुक्रवार
शनिवार॥

अङ्काः

(अङ्क)

ꠧ। ꠨। ꠩। ꠪। ꠫। ꠬। ꠭। ꠮। ꠯। ꠦ।।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ ०

विरामचिह्नानि

(चिरि पँपओसन्)

ꡳ पँपल्तँम्, पन्ति (पत्रादौ कथादौ च)

। चरिक् (सिकि)

॥ चरिक् कलि:

॥०॥ चिरि पङ्कविर्ति किदुं, पसलिनन्

꠫ पमद

꠫ ° ꠫ चिरि पङ्कविर्ति कँकबिन्, पसलिनन्

* * *

᭟᭜᭟ ᬒᬁ ᬅᬯᬶᬖ᭄ᬦᬫᬲ᭄ᬢᬸ ᭟᭜᭟

ᬪᬕᬯᬵᬦ᭄ ᬯᬭᬭᬸᬘᬶ ᬫᬸᬧᬸᬮᬓᬾᬦ᭄ ᬲᬵᬭᬲᬵᬭ ᬲᬂ ᬳ᭄ᬬᬂ ᬅᬱ᭄ᬝᬵᬤᬰᬧᬃᬯ᭞ ᬓᬺᬢᬶ ᬪᬕᬯᬵᬦ᭄ ᬯ᭄ᬬᬵᬲ᭞ ᬫᬢᬂᬳ᭄ᬬᬦ᭄ ᬧᬦᬫᬲ᭄ᬓᬵᬭ ᬲᬶᬭ ᬭᬶ ᬪᬕᬯᬵᬦ᭄ ᬯ᭄ᬬᬵᬲ᭞ ᬮᬶᬂ ᬦᬶᬭ᭞

[illegible] ᭞
[illegible] ᭞᭑᭞

[illegible] ᭟

[1]॥०॥ ओं अविघ्नमस्तु[2] ॥०॥

भगवान् (भगवान्) वररुचि (वररुचिः) मुपुलकें'न्[3] (समुच्चितवान्) सारसार (सारान्) सं ह्यं (श्रीमद्) अष्टादशपर्व (अष्टादशपर्वणः, महाभारतस्य) । [4]कृते (कृतिः) भगवान् (भगवतः) व्यास (व्यासस्य) । मतंग्यन्[5] (अतःकारणात्) पनमस्कार[6] (नमस्करोति) सिर (तत्रभवान्, वररुचिः) इ भगवान् (भगवते) व्यास (व्यासाय) । लिं (वचनं) निर (तस्य) ॥[7]

भगवान् वररुचिर्भगवतो व्यासस्य कृतेः श्रीमदष्टादशपर्वणो महाभारतस्य सारान् समुच्चितवान् । अतः कारणात् तत्रभवान् वररुचिर्भगवते व्यासाय नमस्करोति । तस्य वचनम् ॥

असौ बहुलं[7] परमाभ्युदारं[8] यं द्वीपमध्ये सुतमात्म[9]भावात् ।
पराशरात् सत्यवती महर्षिं[9] तस्मै नमोऽज्ञानतमोनुदाय[10] ॥ १ ॥

हन (आसीत्) सिर (भगवान्) महर्षि (महर्षिः) । तन् (न) हन (आसीत्) [illegible][11] (पूर्वं; [illegible]) सिर (तस्य) । पिनूजाकन्[12] (प्रपूजितः) इं त्रिलोक (त्रिलोकेषु) । [illegible][13] ([illegible]) पेट्[14] (तमः) निं [अ]ज्ञान ([अ]ज्ञानस्य) निं सर्वभाव (सर्वभावानां, सर्वसत्त्वानां) । [illegible] (सूनुः) नं (देव्याः) सत्यवती (सत्यवत्याः) । मतङ्ग्यन्[14] (संबोधनफलं, नियोगफलं) जपत् (सह) [illegible]

(भगवता) पराशर (पराशरेण) । प्रसूत (प्रसूत:) रि रुकः (मध्ये) निकं कृष्णद्वीप (कृष्णद्वीपस्य) । भगवान् (भगवान्) व्यास (व्यास:) ऊरनिर (नाम तस्य) । सिर (असौ) त (अथ) सेंम्बहेंन्[15] (नमस्कार्य:) । कुन्नन्[16] (अथ) इ कुकुन् (अनेन दासेन, मया) मुबरक्न[17] (कथयिष्यते) सार (सार:) निं यबे (कृते:) निर (तस्य) अजि[18] (धर्मशास्त्रस्य) ॥

आसीद् भगवान् महर्षि: । तस्य [किञ्चिद्] गूढं नासीत् । स त्रिलोकेषु प्रपूजित: । स सर्वभावानामज्ञानतमो नुदति । स देव्या: सत्यवत्या: सुत: । स भगवता पराशरेण सह संवेशनस्य (नियोगस्य) फलम् । स कृष्णद्वीपस्य मध्ये प्रसूत: । तस्य नाम भगवान् व्यास: । तस्मै नम: । अथानेन दासेन मया तस्य कृतेर्धर्मशास्त्रस्य सार: कथयिष्यते ॥

May there be no impediments.

His Reverence Vararuci collected all the essentials of the Mahābhārata, the composition of His Reverence Vyāsa, to whom Vararuci pays homage in the following verse.

"Obeisance to the Great Seer, of vast learning and supreme nobility, who dispels the darkness of ignorance, the son whom Satyavatī begot out of her own being from Parāśara, in the midst of an island."

There was a great seer. There was nothing he did not know. He was honoured in the three worlds. He dispelled the darkness of ignorance of all beings. He was the son of Her Ladyship Satyavatī, begotten of her union with His Reverence Parāśara. He was born in the middle of the Kṛṣṇa island. His name is His Reverence Vyāsa. Before this person should communicate the essence of his wise composition, he must pay his homage to His Reverence

---

The following notes on the testimony of Sārasamuccaya for the textual criticism of the MBh. refer to the Poona critical edition. The abbreviations are the same as given there.

MBh. 12.337.3. a) परमात्म्युदारं is found only in Southern mss. T1, G1.3.6 M5.7. परमस्युदारं is found in one Kawi ms. क, two Arjunamiśra mss. and M1.

b) आत्मभावात् is not recorded in the critical apparatus of the Poona ed. The closest variant in Poona is आत्मभावं (K1.2.4 D5.7). N shows आत्मवन्तं and आत्मयोगात्. S has only आत्मवन्तं.

c) For सत्यवती S and N both show a variant सत्यवती.

In the Bengali recension of the Sabhāparvan after the first śloka there are two stanzas of which the second is :

जज्ञे बहुज्ञं परमत्युदारं
यं द्वीपमध्ये सुतमात्मयोगात् ।
पराशरात् सत्यवती महर्षिं
तस्मै नमोऽज्ञानतमोनुदाय ॥

१-१. ॥०॥ ॐ अविघ्नं ... सुपुलकें

इति क त्रुटितम् ।

२. ख—ओं अविघ्नमस्तु नम सिधं ।

३. √पुपुल्-अर्कॅन् ।

४-४. क त्रुटितम् ।

५. मतं-न्य-न् (मतं 'कारणं, हेतुः', न्य 'तस्य', न् 'यत्') ।

६. प-नमस्कार ।

७. च—बहुज्ञबहुज्ञम् ।

८. ख—परम° ।

९-९. °भावात्...महर्षि—इति क त्रुटितम् ।

१०. क ख च—ज्ञन°, ग छ—ज्ञान°, ज—ज्ञातमोनुद्धय ।

११. क-√पिँक्नि ।

१२. क-°इन्°-√स्वं-अन् । कर्मणि °इन्° अन्तःसर्गः । क...अन् इत्यपि कर्मण्येव । स्वं इति पूजा । स्वं इति पूजितः ।

१३. √रत्नस्-°उन्°-अँकन् ।

१४. प-तँमु-अन् । √तँमु संवेशने ।

१५. √सँम्बः-अँन् ।

१६. क-मँन-न् ।

१७. म्-उजर्-अर्कॅन्-अ । √उजर् भाषणे ।

१८. ख—हजि ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

यथा समुद्रोऽतिमहान्[1] यथा च हिमवान् गिरिः ।
उभौ रत्ननिधी[2] ख्यातौ[3] तथा भारतमुच्यते ॥ २ ॥

निहन् (एतद्) कोत्तमनिर[4] (अस्योत्तमत्वं) । कदयङ्ग (यथा) नि तसिक् (समुद्रः) लवन् (च) गुनुं (गिरिः) हिमवान् (हिमवान्) । अन् (हि) कल्यन्[5] (खनिः) °मास् (सुवर्णस्य) मणिक्° (माणिक्यानां) सर्व्वमूल्य (सर्वमूल्यानां) । मङ्कन (तथा) त (हि) सक्वेः[8] (सर्वं) निकि (एतद्) अजि (ज्ञानं) भारतकथा[9] (भारतकथा) गिनवे[10] (कृता) निर (तेन) । अन् (हि) ससकन्[11] (परिपाकः) इं उत्तमरस (उत्तमरसानां) मकादि (आदिभूतं) रहस्यज्ञान (रहस्यज्ञानं) ॥

एतदस्योत्तमत्वम् । यथा हि समुद्रो यथा च हिमवान् गिरिः सुवर्णस्य सर्वमूल्यानां माणिक्यानां खनी, तथा ह्येतद् सर्वं ज्ञानं यत् तेन कृता भारतकथा । तद्यथादिभूतं रहस्यज्ञानमुत्तमरसानां परिपाकः ॥

As the very big ocean and as the Himālaya mountain are known to be the mines of precious objects, so is the Bhārata.

Now its superiority. As the ocean and the Himālaya mountain are the mines

of gold, jewels and of all precious things, so is this whole composition of his, i.e. the Mahābhārata, which is a dharmaśāstra. This (MBh.) is the ripe product of the superior rasas of primaeval esoteric knowledge.

MBh. 1.56.27. a) अतिमहान् is the Southern reading (cf. Appendix 1 line 24. N has भगवान् and सुमहान्. One of our Kawi mss. क reads हि महान् for अतिमहान् which is attested by a Malayalam ms. M3. This is an instance of Kawi mss. showing two MBh. variants.

c) उभौ रत्ननिधी ख्यातौ appears as ख्यातावुभौ रत्ननिधी in the Poona constituted text, which represents the North. S has ख्याती रत्नाकरी सहत्.

d) तथा भारतमुच्यते is a Northern reading, S has महाभारतमुच्यते.

१. क—हि महन् । समुद्रोऽतिमहान्, side by side with हिमवान् गिरिः, is the Indian Ocean.

२. क ख ग ज—°विधि, च—°विधी, छ—°विदि ।

३. क ख ग घ छ ज—क्यातो ।

४. क-उत्तम-ओंनु सिर ।

५. कदि-अङ्ग ।

६. कलि-अन् । √कलि 'खनने', 'अन् 'स्थानम्' । कल्यन् 'खनिः' ।

७-७. क—हिङ् ।

८. ख-मवे: ।

९. ग — भारत (कथा इति नास्ति) ।

१०. √गवे-°इन्° । °इन्° इति कर्मणि ।

११. √तसक्-अन् ।

[illegible]

[illegible] ॥ ३ ॥

[illegible]

इदं कविवरैर्नित्यमाख्यानमुपजीव्यते ।
उदयप्रेप्सुभिर्भृत्यैरभिजात इवेश्वरः[1] ॥ ३ ॥

'कुनें' (तथा च) कोत्तमन्[2] (उत्तमत्वं) नि ङ्कं भारतकथा (श्रीभारतकथायाः)। रि हेतुन्[3] (यतः, हि) सिर (एषा) नित्य (नित्यं) पिनकोपजीविन[4] (उपजीव्यते) नं कविवर (श्रीकविवरैः)। कदाक्षुन् (यथा) नं प्रभु (देवः प्रभुः, ईश्वरः) सुजन्म (सुजन्मा, अभिजातः) अन् (हि) पिनकोपजीविन (उपजीव्यते) नि ङ (भृत्यैः) अङ्गिरिर्[5] (प्रेप्सुभिः) विजय (विजयं, उदयं) ॥

तथा च श्रीभारतकथाया उत्तमत्वम् । एषा हि नित्यं कविवरैरुपजीव्यते । यथा हि सुजन्मा देवः

[illegible] ॥

'This narrative is the eternal subsistence of master poets, [illegible] lineage is the subsistence of dependents who strive to rise.'

MBh. 1.2.241. a) इदं replaces भूर्वः. Poona reading is इदं सर्वै: कविवरैः. कविवरैर्नित्यम् is not recorded by the Poona ed. Only in the third quarter one Southern ms. G7. नित्यैः

१. क ग—°ध्यट, घ—°साट, ङ—°धाट ।

२-२. क मुटितम् ।

३. [illegible] ।

४. घ ङ—°वित्र ।

५. ङ घ—°वि ३ [illegible] ।

[illegible] ।

[illegible] ॥ १ ॥

[illegible]

[illegible] ॥

इतिहासोत्तमादस्माज्जायन्ते कविबुद्धयः ।
पञ्चभ्य इव भूतेभ्यो लोकसंविधयस्त्रयः ॥ ४ ॥

'अथयापन् (अथ च) इकि' (एषा) अधि (पुण्या) भारतकथा (भारतकथा) । सङ्कु (प्रभवः) नि² बुद्धि (बुद्धीनां) सं कवि (श्रीकवीनां) । कदाङ्नि (यथा) त्रिलोक (त्रयो लोकाः) अपन् (हि), विजिल् (जायन्ते) सङ्कु पञ्चमहाभूत (पञ्चमहाभूतेभ्यः) ॥

अथ चैषा पुण्या भारतकथा कविबुद्धीनां प्रभवः । यथा हि पञ्चभूतेभ्यस्त्रयो लोका जायन्ते तथा ॥

Out of this excellent narrative are created poetic faculties. It is like the five elements out of which the mechanism of the three worlds is formed.

MBh. 1.2.237 (practically no v.l.).

१-१. क मुटितम् ।   २. ख ङ—नि ।

[illegible] ।

[illegible] ॥ ५ ॥

[illegible]

[illegible]

अनाश्रित्यैतदाख्यानं कथा भुवि न विद्यते ।
आहारमनुपाश्रित्य शरीरस्येव धारणा[1] ॥ ५ ॥

तातन् (न जातु) हन (विद्यते) अकि (कथा) रिं भुवन (भुवने) । [2]तन् (न) पकाश्रय (आश्रयते) इकि (एतद्) व्यासवचन (व्यासवचनं) ।[2] कदाङ्क लि (यथा) शरीर (शरीरं) तन् (न) हन (विद्यते) । य (यद्) तन् (न) पकाश्रय (आश्रयते) ङाहार[3] (आहारं) ॥

सा कथा भुवने न जातु विद्यते यैतद् व्यासवचनं नाश्रयते । यथा तच्छरीरं न विद्यते यदाहारं नाश्रयते ॥

There is no tale in this world which does not hang on this narration. It is like unto a body which maintains itself on food.

MBh. 1.2.240. c) अनुपाश्रित्य of lontars is found only in three Southern mss. T2 G3 M3, the rest अनपाश्रित्य.

d) Our धारणा only in three Southern mss. T2 G7 M4, others धारणम्.

१. ख घ ङ—धारण, ज—स्फरणा ।

२-२. क त्रुटितम् ।

३. =ङ-आहार । क ग घ ङ—ङ्हार, ख—ङ्हार ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

श्रुत्वा स्विदमुपाख्यानं श्राव्यमन्यन्न रोचते[1] ।
पुंस्कोकिलरुतं श्रुत्वा रूक्षा ध्वांक्षस्य वागिव ॥ ६ ॥

लवन् (अपरं) वनेः (च) कोत्तमनिर (अस्योत्तमत्वं) । यन् (यदि) हन (विद्यते) सिर (कश्चित्) ललस् [2]रुम्ङों (श्रुत:) रस (रस:) निकि (अस्य) सं ह्यं अजि (उपाख्यानस्य) । पिलविङ् (कथं) नुग (नु) सिर (स:) अह्यन (रोचयेत) र्ममेंङ्क (श्रोतुं) कथान्तर (कथान्तरं) । स्क रिं (दूरे तिष्ठन्तु) गीत (गीतं) वेणु (वेणु:) वीणादि (वीणादि) । कदाङ्ग निं (यथा) व्वं (पुरुष:) रुम्ङों[3] (श्रुत:) सुशब्द (सुशब्द:) निं कुर्वों (कोकिलस्य) । हुमुस् रुमसेंप् (प्रविष्टं) रि हृति (हृदये) लङ्ग्नॅन् (माधुर्यं) इं स्वरन्य (स्वरस्यास्य) । अमङ्न्[4] (कुर्वन्) हर्ष (हर्षं) निं चित्त (चित्तस्य) । तन् (न) हन (विद्यते) ग्ल्ता (सम्भावना) नि (तस्य) कह्यन[5] (रुचौ) र्ममेंङ्क (श्रोतुं) ग्रस् (रौक्ष्यं) निं शब्द (शब्दस्य) निं गगक् (ध्वांक्षस्य) ॥[2]

अपरं चास्योत्तमत्वम् । यदि कश्चिद् विद्यते येनास्योपाख्यानस्य रस: श्रुत: कथं नु स कथान्तरं श्रोतुं रोचयेत । दूरे तिष्ठन्तु गीतं वेणुर्वीणादि । यथा यदि पुरुषेण कोकिलस्य सुशब्द: श्रुत:, हृदये चास्य स्वरस्य माधुर्यं प्रविष्टं, चित्ते च हर्ष: कृत:, तदा ध्वांक्षशब्दस्य रौक्ष्यं श्रोतुं स रोचयेतेति सम्भावना न विद्यते ॥

मङ्कन (इति) लिं (वचनं) भगवान् (भगवत:) वररुचि न् (वररुचे:) पनमस्कार (नमस्कुर्वत:) रिं भगवान् (भगवन्तं) व्यास (व्यासं) । [6]नॅहॅर् (अत: परं) उमुजरकॅन्[6] (कथयति) कोत्तमन् (उत्तमत्वं) इकि (अस्या:) भारतकथा (भारतकथाया:) ।[7] इकि[8] (एष:) इनरनन्[9] (आख्यायते) सारसमुच्चय (सारसमुच्चय:) । सार (सार:) ङरनि (नाम) विशेष (विशेषस्य) । समुच्चय (समुच्चय:) पपुपुलन्य[10] (अस्य संग्रह:) । महन् (इति) मतंन्यन् (अत:) सारसमुच्चय (सारसमुच्चय:) ङरनिकि (अभिधानमस्या:) सं ह्यं (पुण्याया:) अजि (कथाया:) । रमॅल् (कृति:) भगवान् (भगवत:) वररुचि (वररुचे:) । सिहन् (एष:) पिम्कॅत्[11] (उपदेश:) भगवान् (भगवत:) वैशम्पायन (वैसम्पायनस्य) इं महाराज जनमेजय (महाराजाय जनमेजयाय) । इ काल निर (काले) घुमरिताकॅन्[12] (कथनस्य) इकं (अस्या:) भारतकथा (भारतकथाया:) । यतिकि (एष:) वितन्[13] (उद्गम:) इं सारसमुच्चय (सारसमुच्चयस्य) ॥

इति वचनं भगवन्तं व्यासं नमस्कुर्वतो भगवतो वररुचे: । अत: परमस्या भारतकथाया उत्तमत्वं कथयति । एष सारसमुच्चय आख्यायते । सारो नाम विशेषस्य । समुच्चयोऽस्य संग्रह: । इत्यत: सार-समुच्चयोऽस्या: पुण्याया: कथाया अभिधानम् । एषा कृतिर्भगवतो वररुचे: । एष भारतकथाकथनकाले

महाराजाय जनमेजयाय भगवतो वैशम्पायनस्योपदेशः । एष सारसमुच्चयस्योद्भवः ॥

After having heard this narrative another narrative will sound insipid. Just as after having listened to the notes of a male cuckoo, the harsh cries of a crow jar on one's ears.

Something more about this excellence. If somebody has enjoyed the hearing of this story how would it be possible for him to enjoy another tale or a song or a flute. When the music of a cuckoo has pervaded the heart with the sweetness of its melody then one would hardly find pleasure in listening to the cawings of a crow.

Thus spoke Bhagavān Vararuci while paying his obeisance to Bhagavān Vyāsa. Henceforth he will say what is best in this Bhārata epic. It is designated Sārasamuccaya. Sāra signifies essence. Samuccaya is its accumulation. It is the work of Bhagavān Vararuci. This didactic discourse was delivered at the time of the narration of the Bhārata epic by Bhagavān Vaiśampāyana to Mahārāja Janamejaya.

MBh. 1.2.236. b) Lontars show श्रव्यम् (mss. ख, ग, घ, छ, ज) and श्राव्यम् (ms. क). In Poona ed. श्राव्यम् is an all-India reading; only K1.3 B2.4 Da Dn1 D1.7. 11 show श्रव्यम्. Kawi रोच्यते (रोचते in क) is replaced by रोचते in Poona ed., रोच्यते is not recorded even as a variant. रोचते of our best ms. क may point to a contamination between रोच्यते and विद्यते. विद्यते is found in D13 and the text of the commentator Arjunamiśra.

१. क—रोचते ।

२-२. क त्रुटितं पश्चाल्लिखितं च ।

३. √ऋक्तों-°उम्° ।

४. √बक्‌न् ।

५. क-√ह्रुन्-अ ।

६-६. घ—न्हेंहेंमुजरेकॅन्, ज—न्हेंहें° । उम्-√उजर्-अकॅन् ।

७. क अधिपाठः—लुम्कस् त सिर मुजरकॅन् सार नि भारतकथा ।

८. क— इकी, छ—इकि ।

९. ख—हिक्करनम् । इन्-√अरन्-अन् ।

१०. ज—पुपुल्य । प-√पुपुल्-न्य ।

११ घ छ—पित्कॅत् । √तॅकॅत् ।

१२. √चरित-°उम्°-अकॅन् ।

१३. वित्-अन् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

धर्म्मे चार्थे च कामे च मोक्षे च भरतर्षभ ।

यदिहास्ति तदन्यत्र यन्नेहास्ति न तत् क्वचित् ॥ ७ ॥

अनकु (पुत्र मम) कितं (त्वं) जनमेजय (जनमेजय)। सल्विर्[1] (सर्वे विद्याः) नि वरकर (उपदेशानां)। यावत् (यावन्तः) मकपदार्थ (पदार्थभूताः) चतुर्वर्ग्ग (चतुर्वर्गस्य)। साङ्गनिका (सर्वाण्यस्याङ्गानि)। सकोपन्यासन्य[2] (सर्वाण्यस्योपाङ्गानि)। हन (विद्यन्ते) भुव (हि) य इके (तानीह)। संक्षेपन्य (तत्संक्षेपः)। इकं (यद्) हन (विद्यते) इके (इह)। य इक (तद्) हन (विद्यते) ई लेन् (अन्यत्र) सङ्केरिकि (एतस्मात्)। इकं (यद्) तन् (न) हन (विद्यते) इके (इह)। तन् (न) हन (विद्यते) इक (तद्) रि लेन् (अन्यत्र) सङ्केरिकि (एतस्मात्) ॥

मम पुत्र जनमेजय, यावन्तश्चतुर्वर्गस्य पदार्थभूताः सर्वविद्या उपदेशास्तेषां सर्वाण्यङ्गानि सर्वाणि चोपाङ्गानीह विद्यन्ते। तत्संक्षेपः। यदिह विद्यते तदन्यत्र विद्यते। यदिह न विद्यते तदन्यत्र न विद्यते ॥

You, scion of the Bharata race, in the field of dharma, artha, kāma and mokṣa, whatever is recorded here that is to be found elsewhere, and what is not recorded here is not to be found anywhere else.

MBh. 1.56.33 (practically no. v.l.).

१. स-ल्विर् । २. स-क-उपन्यास-अँन् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

मानुषः सर्व्वभूतेषु वर्त्तते वै शुभाशुभे ।

अशुभेषु समाविष्टं शुभेष्वेवावकारयेत् ॥ ८ ॥

रि सकले: (सर्वेषु) नि सर्व्वभूत (सर्वभूतानां)। इकि (एषः) जन्म वं (मनुष्यजन्मा) भुव (हि) वं (शक्नोति) मुमरकेंद्[1] (कर्तुं) इकं शुभाशुभकर्म्म (शुभाशुभं कर्म)। कुनें (अथ) पर्मङ्कातन[2] (तार्येत) रि शुभकर्म्म (शुभकर्मसु) भुव (हि) इकं (यः) अशुभकर्म्म (अशुभकर्मा)। फल (फलं) नि दधि वं (मनुष्यभावस्य) ॥

सर्वभूतेष्वेव मनुष्यजन्मा हि शुभाशुभं कर्म कर्तुं शक्नोति । यो ह्यशुभकर्मा स शुभकर्मसु तारयेत् ।
इति फलं मनुष्यभावस्य ॥

Among all beings man alone performs good and evil acts. If one be engrossed in evil, he should be taken across towards good.

MBh. 12.297.19. a) Our मानुषः is replaced by मानसं in Poona ed.
c) For अशुभेषु समाविष्टं Poona has अशुभेभ्यः समाक्षिप्य (Northern variant सदाक्षिप्य).
d) For अवकारयेत् Poona अवतारयेत् (var. अवतारय, अवधारय, अवधारयेत्). Note however that क and त can easily be confused in the Balinese script.

१. √गवे-°उम्°-अकॅन् ।
२. √ अॅन्तस् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

उपभोगैः परित्यक्तं नात्मानमवसादयेत् ।
चण्डालत्वेऽपि मानुष्यं 'सर्व्वथा तात' दुर्ल्लभम् ॥ ६ ॥

मतंन्यम् (अतः) हय्व (मा) जुग[2] (खलु) व्वं (पुरुषः) मनस्ताप (मनस्तापं कुर्यात्) । अन् (यदि) तन् (न) परिभव (विभवति) । सि वदि व्वं (मनुष्यभावः) त प्व (खलु) कर्णोंक्न[3] (महीयेत) रि अम्बॊंक् (हृदये) । अपयपन् (यतः) परमदुर्ल्लभ (परमदुर्लभं) इकि (एतद्) सि जन्म-मानुष (मानुषजन्म) ङरन्य (नाम) । यद्यपि (यद्यपि) चण्डालयोनि (चण्डालयोनिः) तुवि (एव) ॥
यदि न विभवति तथापि पुरुषो मनस्तापं न कुर्यात् । तस्य खलु हृदये मनुष्यभावो महीयेत । यद्यपि चण्डालयोनिरेव । परमदुर्लभं ह्येतन्मानुषजन्म नाम ॥

If one be devoid of prosperity one should not be unhappy about it. The human frame even though as a pariah is most invaluable.

MBh.12.286.31. a) Our परित्यक्तं appears only in three Devanāgari mss. The general reading for North and South is अपि त्यक्तं with a Kashmirian variant अभित्यक्तं.
b) अवसादयेत् has a variant सावबेत्मरः. Dsl reads

साधयेत्. ध appears in two lontars also.

d) सर्वथा तात दुर्लभं is also the reading of the Poona text.

१-१. क—सर्व्वथात्वात्, ख—सर्व्वार्थत्वाथ, ग—सर्व्वार्थत्वंथ, घ—सर्व्वथत्वात, छ—सर्व्वथत्वात ।

२. क—युग, ग ज—युगं, घ—युगा ।

३. क-√गाँ- अकॅन्-अ ।

४. ख च छ—सि ददि ।

[illegible]

[illegible] ॥ १० ॥

[illegible]

इयं हि योनिः प्रथमा यां प्राप्य जगतीपते ।
आत्मानं शक्यते त्रातुं[1] कर्म्मभिः शुभलक्षणैः ॥ १० ॥

अपन् (यतः) इकि (एषः) दधि[2] ब्वं (मनुष्यभावः) । उत्तम (उत्तमः) जुग (हि) य (एषः) । निमित्त (निमित्तं) नि मकून (तस्य) । व्वं (शक्नोति) धि (हि) य (सः) तुमुलुं[3] (त्रातुं) अवकन्य (आत्मानं) सकूं[4] संसार (संसारात्) । मकसाधन (साधनं कृत्वा) शुभकर्म्म (शुभकर्माणि) । हिङ्न्[5] (सीमा) इं कोत्तमन् (उत्तमत्वस्य) इं दधि ब्वं (मनुष्यभावस्य) इक (एतस्य) ॥

यत एष मनुष्यभावः । उत्तमो ह्येष तन्निमित्तम् । स हि शुभकर्माणि साधनं कृत्वा संसारादात्मानं त्रातुं शक्नोति । एष सीमा मनुष्यभावस्योत्तमत्वस्य ॥

This birth is the foremost, O King! Having acquired it one is able to save himself by noble deeds.

MBh. 12.286.32. c) आत्मानं शक्यते त्रातुं is probably the older reading, आत्मानं being governed by त्रातुं. All Poona mss. however have the more normal आत्मा for आत्मानं and read आत्मा वै शक्यते त्रातुं. It would be strange to think that no trace of आत्मानं has been left in Indian mss. One can only recommend a looking up of more Indian mss.

१. ख—पतुं, ग—मतं, घ ज—त्रातं, छ—त्राती ।

२. ख—सि ददि ।

३. √तुलुं-°उम्° ।

४. क—संकूं, ग—सकूं, छ—संकूं ।

५. √हिङ-न् ।

[illegible]

[illegible] ॥ ११ ॥

[illegible]

इहैव[1] नरकव्याधेश्चिकित्सां न [2]करोति यः ।
गत्वा निरौषधं स्थानं सरुजः किं करिष्यति ॥ ११ ॥

हुन (विद्यते) च्व (चेत्) म्हं (मनुष्यः) मन् (न) याक्यकँम् (करोति) इकं (तानि) शुभकर्म्मं (शुभकर्माणि)। तम्व (औषधं) नि नरकलोक (नरकलोकस्य) काखुँन्[3] लर (व्याधिमतस्य)। च्वः (मृतः) च्व (हि) व (सः)। म्हं (मनुष्यः) मलर (सरुजः) मर (गच्छति) रि वेश (देशं) थ्वुनन्[4] तम्व (निरौषधं) त करनिक (नाम)। च्व नि (व्यक्तं) मन् (न) कत्मु[5] (लभ्यते) इकं एनक् (शुभं) कोमहृम्व[6] (स्वकर्मफलं) ॥

One who does not remedy the hell-disease while he is in the incarnation of man, what then will he do when he goes to non-human incarnations where he lacks the remedy of doing conscious noble deeds.

---

१. क ग ज—°च, स—°च्च, च छ—°हेच ।

२. च—'करो' इत्यतः परं द्वादश-श्लोके चतुर्थपादे 'प्राप्य' इति यावन्नास्ति ।

३. क-√अखुँन् ।

४. क-√तुन-अँन् ।

५. ख ग ज—सँमु ।

६. क-√उल:-अनृ-न्य ।

[illegible]

[illegible] ॥ १२ ॥

[illegible]

[1]सोपानभूतं स्वर्गस्य मानुष्यं[2] प्राप्य[1] दुर्ल्लभम् ।
तथात्मानं समादध्याद् ध्वंसेत न पुनर्य्यथा ॥ १२ ॥

परमार्थन्य (अस्यार्थः) । पॅहॅपॅहॅन् (उपयुज्येत) त प्व (हि) कोत्तमनिङ् (लाभः) सि ददि व्वं (मनुष्यभावस्य) । दुर्ल्लभ (दुर्लभः) वि य त (खलु सः) । साक्षात् (साक्षात्) हण्ड (सोपानं) नि[3] मर (गमनाय) रि[3] स्वर्ग्ग हक (स्वर्गं) । सनिमित्त नि (यथा) तन् तिब (न ध्वंसेत) मुवः[4] (पुनः) त प्व (तथा) गवयकन (समादध्यात्) ॥

Having acquired the human frame which is difficult of attainment and which forms a ladder to heaven, one should act in such a manner that one does not slip down again.

MBh.12.309.79. a) All the lontars read °भूत for °भूतं. Poona ed. registers no such variation.

d) For our ध्वंसेत Poona has भ्रश्येत, भ्रश्यते, म्रियते etc. ध्वंसेत is not found in any Poona mss.

१-१. च नास्ति ।

२. क—म°, ख—°षम्, ग—मनुष्याम् ।

३-३. च छ नास्ति ।

४. क—म्वः ।

[illegible]

कर्म्मभूमिरियं ब्रह्मन् फलभूमिरसौ मता ।
इह यत् कुरुते कर्म्म तत् परत्रोपभुज्यते ॥ १३ ॥

अपन् (अथ) इकि (यद्) जन्म (जन्म) मङ्के (इह) । पगवयन्[1] (करणभूमिः) शुभाशुभकर्म्म (शुभाशुभकर्मणां) जुग य[2] (हि तद्) । इकं (यद्) रि पॅन[3] (परत्र) पमुक्तयन् (उपभोगभूमिः) कर्म्मफल

(कर्मफलानां) इक (मा) । कलिङन्य[४] (अस्यार्थः) । इकं (यानि) शुभाशुभकर्म्म (शुभाशुभकर्माणि) मङ्कॆ (इह) । रि[५] पॅन[६] (परत्र) इक (तद्) अन् (यद्) कभुक्ति (भुज्यते) फलन्य (तत्फलं) । रि ण्यात् (अवसाने) नि[७] कभुक्त्यन्य[८] (तद्भोगस्य) । मंजन्म (जायते) त य मुवः (अथ स पुनः) । तुमूत[९] (अनुनर्तुं) वासना (वासनां) नि कर्म्मफल (कर्मफलानां) । वासना (वासना) ङरनि (नाम) संस्कार (संस्कारस्य) । वुरः (शेषः) नि[१०] अम्बॅ[११]मात्र (वासलेशस्य) । य (सः) तिनूत् (अनुस्रियते) नि परिभाषा[१२] (परिभाषया, दण्डेन) । स्वर्गच्युत (स्वर्गच्युतः) । नरकच्युत (नरकच्युतः) । कुनं (अथ) इकं (यानि) शुभाशुभकर्म्म (शुभाशुभकर्माणि) रि पॅन (परत्र) । तन् पफल (अफलानि) इक (तानि) । मतंग्यन् (अतः) मङ्कॆ (इह) जुग (एव) पॅॅपॉङ[१३] (समाचरेत्) शुभाशुभकर्म्म (शुभाशुभकर्माणि) ॥

O Brahman, the human incarnation forms the domain of action. Beyond is the domain of enjoyments of their results. Whatever deeds are performed here, they are enjoyed hereafter. The birth herebelow is the region of doing acts, noble or ignoble. The next world is the region of enjoyment of the fruits of actions. The meaning is that the actions good or evil are done here while their fruit is obtained hereafter, and when the enjoyment comes to an end, one is again born in order to follow vāsanā for fruits of actions. Vāsanā is saṃskāra or impression. It is the wee bit of odour that is left over. It is followed by punishment. He falls from beyond, which may be either heaven or hell. Now as regards good or evil actions that may be done in hell or heaven, they yield no fruit. Hence one should perform actions good or evil in this world only.

MBh. 3.247.35. Poona ed. has reversed the order of the two hemistichs.

c) For कुरुते all Poona mss. have क्रियते but in 3.245.19 where c d recur, a Śāradā ms. (Ś1) supports कुरुते.

१. प-√गवे-अन् ।

२. ख ग च छ ज—युक्तिन्य । य is found in क only. It seems to be the original. युक्तिन्य of other lontars is a later effort at emphasis.

३. ख ग—पॉन, च छ—प्ना ।

४. क-√लिङ-अन्-न्य ।

५. क ख ग—रि ।

६. क ख ग—पॉन, च छ—प्ना ।

७. ग—नो, च—नि ।

८ क-√भुक्ति-अन्-न्य ।

९. √नूत्-°उम्°-अ ।

१०. क नास्ति ।

११. ख—हम्बॅ, च छ ज—आम्बॅ, ग—अम्बॉ ।

१२. Note परिभाषा as punishment.

१३. क—ङमॉपॉङ, ख—पॉपॉङ, ग—ङमॉपॉ, च—ङमॅपॅङ, छ—ङमॅपॅङ, ज—ङमॅपॅङ ।

ᬪᬯᬓ᭄ᬱᬬᬾ ᬫᬢᬶᬄ ᬓᬵᬃᬬ᭄ᬬᬵ ᬪᬯᭀᬧᬓᬭᬡᬾᬱᬸ ᬘ ᭟ ᭑᭔ ᭟

ᬇᬓᬶ ᬢᬂ ᬚᬦ᭄ᬫ ᬯ᭄ᬯᬂ᭞ ᬓ᭄ᬱᬡᬶᬓᬲ᭄ᬯᬪᬵᬯ ᬢ ᬬ᭞ ᬢᬦ᭄ ᬧᬳᬶ ᬮᬯᬦ᭄ ᬓᬟᬧ᭄ ᬦᬶ ᬓᬶᬮᬢ᭄᭞ ᬤᬸᬃᬮ᭄ᬮᬪ ᬢᭀᬯᬶ᭞ ᬫᬢᬜ᭄ᬜᬦ᭄ ᬧᭂᬗ᭄ᬓᭂᬦ᭄ ᬬ ᬭᬶ ᬓᬕᬯᬬᬦ᭄ ᬦᬶ ᬥᬃᬫ᭄ᬫᬲᬵᬥᬦ᭞ ᬲᬓᬵᬭᬡ ᬦᬶ ᬫᬦᬵᬰᬦᬂ ᬲᬁᬲᬵᬭ᭞ ᬲ᭄ᬯᬃᬕ᭄ᬕᬨᬮ ᬓᬸᬦᬂ ᭟

मानुष्यं दुर्ल्लभं प्राप्य विद्युल्लसितचञ्चलम् ।
भवक्षये[1] मतिः कार्य्या भवोपकरणेषु[2] च ॥ १४ ॥

इकि तं (यदेतद्) **जन्म व्वं**(मनुष्यजन्म) । **क्षणिकस्वभाव** (क्षणिकस्वभावं) **त य** (हि तद्) । **तन् पहि** (अभेदः) **लवन् कडप्** (लसितेन) **नि किलत्** (विद्युतः) । **दुर्ल्लभ** (दुर्लभं) **तोवि** (खलु) । **मतंन्यन्** (अतः) **पॅङ्क्न**[3] (यतेत, मतिं कुर्यात्) **य** (सः) **रि कगवयन्**[4] (करणे) **नि धर्म्मसाधन** (धर्मसाधनानां) । **मकारण** (सर्वं कारणं) **नि मनाशनं संसार**[5] (संसारनाशनस्य, भवक्षयस्य) । **स्वर्ग्गफल** (स्वर्गफलस्य) **कुनं** (च) ॥

Having attained the human body which is difficult to acquire and which lasts only as long as a flash of lightning, one should determine destroying existence and its instruments.

---

१. ख छ—भा°, च—भावा° । It is difficult to decide whether the original is भव or भाव in the third and fourth quarters. The manuscripts are equally divided between the two and offer no basis for the superiority of the one over the other.

२. ख—भावोपका°, ग—°कारणेषु, च छ—भा° ।

३. √पॅं-अकॅन्-अ ।

४. क-√गवे-अन् ।

५. ख—शरीर । It is an emendation.

ᬬᭀ ᬤᬸᬃᬮ᭄ᬮᬪᬢᬭᬁ ᬧ᭄ᬭᬵᬧ᭄ᬬ ᬫᬵᬦᬸᬱ᭄ᬬᬁ ᬮᭀᬪᬢᭀ ᬦᬭᬄ᭞

ᬥᬃᬫ᭄ᬫᬵᬯᬫᬦ᭄ᬢᬵ ᬓᬵᬫᬵᬢ᭄ᬫᬵ ᬪᬯᬾᬢ᭄ ᬲᬓᬮᬯᬜ᭄ᬘᬶᬢᬄ ᭟ ᭑᭕ ᭟

[illegible]

यो दुर्ल्लभतरं प्राप्य मानुष्यं[1] लोभतो नरः ।
धर्म्मावमन्ता[2] कामात्मा भवेत् सकलवञ्चितः ॥ १५ ॥

हन (विद्यते) प्व (चेत्) तुमेमु (प्राप्य) ददि वं (मानुष्यं)। विमुख (विमुखः) रि धर्म्मसाधन (धर्मसाधनेभ्यः)। जेनेक् (रमते) रि अर्थकाम (अर्थकामेषु) आरः (हा धिक्)। लोभाम्बेकन्य[3] (लोभात्मा)। य इक (स किल) कवञ्चन (वञ्चितः) ङरन्य[4] (नाम)॥

The person who having been born as a man, which is not at all easy, and who out of greed and because of having given himself up to passion, comes to disregard dharma, he indeed loses all.

MBh. 12.286.34. b) Our लोभतो does not appear in Poona ed. It is replaced by इह वै, द्विषते, सततं and प्रभवं. Only one Bengali ms. has लभते which is the closest approach to लोभतो.

d) For सकलवञ्चितः Poona reads स खलु वञ्च्यते and खलु स वञ्च्यते. For वञ्च्यते the variants are वध्यते and बध्यते. वञ्चितः occurs in all the Telugu mss., four Grantham mss. and four Malayalam mss. There is no Northern mss. with वञ्चितः.

१. क—मन°, ख—मानुष, ग घ छ—मानुष्य, ज—मनुष्य.

२. ख—धर्म्मार्थं°, ग—धर्म्मवा°, घ—धर्म्मतमन्त, छ—धर्म्मतमन्तन्, ज—धर्म्मथ°। The reading अर्थ for अव is obviously imported from the Kawi paraphrase where it is an addition. अवमन्ता has been translated in Kawi by विमुख which is correct.

३. It is an exact translation of Sanskrit लोभात्मा, modelled after कामात्मा.

४. सकलवञ्चितः is a perfect reading. सकल however stands un-paraphrased in Kawi. Kawi seems to suggest स किल वञ्चितः।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

मानुष्यं महादुष्प्राप्यं तडिद्विलसितोपमम्।
तल्लब्ध्वा यदि संसारान्नापक्रामति वञ्चितः॥ १६॥

इकं (यः) मङ्गिः[1] (प्राप्नोति) सि ददि वं (मनुष्यभावं)। प्रसिद्ध (ध्रुवं) व्रुं (शक्नोति) रि धर्म्मसाधन (धर्मसाधनाय)। तातन् एंतस् (नापक्रामति) सङ्के संसार (संसारात्)। कवञ्चन त[2] (वञ्चितः) ङरनिक (नाम)॥

Human birth is extremely difficult to attain. It resembles a flash of light-

ning. If having acquired that one does not escape out of saṃsāra, one is undone.

---

१. √पश्चिः ।　　　　　२. क नास्ति ।

[illegible]

[illegible] ॥ १८ ॥

[illegible]

ऊर्ध्वबाहुर्विरौम्येष न च कश्चिच्छृणोति मे ।
धर्म्मादर्थश्च कामश्च[1] स किमर्थं न सेव्यते ॥ १७ ॥

निहन् (एषः) मत (एकलः) कमि (अहं) मङ्कू (इह) । मनवे[2] (ऊर्ध्वबाहुः) । मङ्वुः[3] (विरौमि) । मपितुतुर्[4] (उपदिशामि) । लि (वचनानि) ममि (मम) । इकं (एतौ) अर्थ (अर्थ-) । काम (-कामौ) । मलमकॅन्[5] धर्म्म (धर्ममूलौ) जुग (हि) कुलह[6] (भवेतां) । हय्व (मा) पलंपं[7] लवन् (प्रतिविरुद्ध) धर्म्म (धर्मं) मङ्कून (इति) लि (वचनानि) ममि (मम) । न्वातन् (न) हन (विद्यते) जुग (हि) अंरूङों[8] (शृणोति) रि हेतुन्यंन् (अतः) एवॅः[9] (दुष्करः) सं मकोलः[10] (सेवकः) धर्म्मसाधन (धर्मसाधनानां) । अप (किं) कुनं (नु) हेतुन्य (हेतुरस्य) ॥

I raise my arms and cry but no one listens to me. Artha and kāma flow from dharma. So why do people not pursue dharma ?

MBh. (Citraśālā ed.) 18.5.22 (same as above).

१. च नास्ति ।

२. म-√ तवे to beckon.

३. मं-√उवुः ।

४. म-पि-√तुतुर् ।

५. क—मलमक, ख—लम-कन । म-√लमक्-अन् ।

६. क-√उलः-अ ।

७. √पंपं ।

८. अं-√रूङों ।

९. अ-√इवॅः ।

१०. मक-√उलः ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

कामार्थौ लिप्समानस्तु[1] धर्ममेवादितश्चरेत् ।
न हि धर्मादपेत्यार्थः कामो वापि कदाचन ॥ १८ ॥

यन् (यः) परमार्थन्य (अस्यार्थः) । यन् (यदा) अर्थकाम (अर्थकामौ) साध्यन्[2] (साध्येतां) । धर्म्म (धर्मं) जुग (एव) लुकसकन[3] (चरेत्) रुमुहुन्[4] (आदितः) । नियत (नियतं) कतॆम्वन्[5] (प्राप्तिः) इं अर्थकाम (अर्थकामयोः) म्ने (भविष्यति) । तन् (न) परमार्थ (ध्रुवा) चि (खलु) कतॆम्वन् (प्राप्तिः) इं अर्थकाम (अर्थकामयोः) । यॆन् अनसर्[6] (अपेत्य) सकें[7] धर्म्म (धर्मात्) ॥

Seeking kāma and artha one must start with the pursuit of dharma. By ignoring dharma there is neither artha nor kāma.

MBh. 5.122.35. No significant variant.

१. च—लिप्समना°, ङ—°मना°, ञ—लिप्साम° ।

२. √साध्य-अन् ।

३. √लुकस्-अकॆन्-अ ।

४. √रुहुन्-उम्° ।

५. क-√तॆमु-अन् ।

६. √ससर् ।

७. सक-इं ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

धार्म्मिकं पूजयन्ति च[1] न धनाढ्यं[2] न कामिनम् ।
[3]धने सुखकला काचिद्[3] धर्मे तु परमं सुखम् ॥ १९ ॥

पुनं (अथ) सं पण्डित (पण्डितः) । सं धार्म्मिक (धार्मिकः) जुग (हि) । इनस्तुति[4] निर (स्तूयते) । इनर्चन्[5] निर (पूज्यते) । सन् (हि) निर (सः) प्रसिद्ध (खलु) अम्गु[6] (लभते) सुख (सुखं)।

तन् (न) धर्मनुम्* (पूजनं) सुगिः (धनिनः)। कामी (कामिनः)। अपन् (यतः) तन् (न) सुह् (खलु) सुख (सुखं)। रि* हन (भावे) नि अहङ्काराज्ञान (अहङ्काराज्ञानस्य)। रि स्वँ* नि धनकाम व्यवहार (धनकामव्यवहाराणां) ॥

Respect is paid to a man of dharma, and not to one who is rich or given to passion. In riches one may find a bit of happiness, but in dharma there is absolute bliss.

MBh. 12.263.54cd, 55 cd. a) धार्मिकम् is found only in D5.7 T G1-3. Other mss. have धार्मिकान्. All Poona mss. read पूजयन्तीह.

b) Lontars would point to धनस्य and not to धनाढ्य. Only one corrupt lontar ख reads धानस्यम्. धनाढ्य is attested by D7 T G1.3 M1. 5-7. Other Poona mss. read धनाढ्यान्. कामिनं appears only in D7 M1.5.6, others कामिनः.

c) Our lontars are horribly corrupt. धने सुखकला काचित् is the dominant reading in Poona mss.

१. क ख ग घ छ ज—ञा।
२. क—दनस्य, ख—धानस्यं ग—धानस्य, घ छ—दानस्य, ज— धनस्य।
३-३. क—मानरोषकलकचित्, ख ज—मानरोषकलाका (ज—क) चिक्, ग—मान-रोषकालकाचिक्, घ—मानरोषकालकादिक्, छ—मानरोदकलकादिक्।
४. इन्-√अस्तुति।
५. इन्-√अलुम्।
६. √तेंमु।
७. मं-√अलुम्।
८. ज—रिं।

[illegible] ।
[illegible] ॥ १९ ॥

[illegible] ॥

धर्म्मं एव प्लवो नान्यः स्वर्ग्गं समभिवाञ्छताम्[१]।
स च नौर्व्वणिजस्तात[२] जलधेः पारमिच्छतः ॥ २० ॥

इकं (यद्) धर्म्मं (धर्मः) ङरन्य (नाम)। हनु (मार्गः) नि[३] मर (गमनस्य) रि स्वर्ग्गं (स्वर्गं) इक (सः)। कदि (यथा) गति (गतिः) नि परहु (प्लवस्य)। अन् (सः) हनु (मार्गः) नि बनाग[४] (वणिजः) मेंन्तस्[५] (पारं गच्छतः) ई तसिक् (जलधेः) ॥

For those sailing to heaven, dharma is the only raft. Dharma is the boat for merchants who must cross over to the other shore of the ocean.

MBh. 3.32.22. b) समभिवाञ्छतां is replaced in all Poona mss. by द्रौपदि गच्छताम्. Poona shows no variants.

c) For स च lontars would point to another variant स वा or सदा. The general Southern reading is स वै. Only one Malayalam ms. has स च. The constituted text has सैव. For तटं our lontars read चतं. In Poona the pāda is सैव नौः सागरस्येव.

d) Poona वणिजः पारमृच्छतः (N पारमिच्छतः).

१. ख— समाधिवाञ्च°, च— समदिवाञ्च° ।

२. क—°तश्चतं, च छ—°नितश्चातम्, ज—°र्याणितश्वतम् ।

३. ग ज—नि ।

४. ख च छ—वन्यग, ग ज—बण्यगा ।

५. √ तॅन्तस् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

यत्नः कामार्थमोक्षाणां कृतोऽपि हि विपद्यते ।
धर्म्माय पुनरारम्भः सङ्कल्पोऽपि न निष्फलः ॥ २१ ॥

इकं (यद्) कयत्नन् (यतितं) रि कगवयनि[1] (साधने) काम (कामस्य) । अर्थ (अर्थस्य) । म्वं[2] (च) मोक्ष (मोक्षस्य) । बधि (फलं) इक[3] (तद्) [4]तन् (न) पफल[4] (फलति) । कुनं (अथ) इकं (यद्) कयत्नन्[5] (यतितं) रि धर्म्मसाधन (धर्मसाधने) । नियत[6] (नियतं) मफल (सफलं) इक (तद्) । यद्यपिन् (यद्यपि) अङॅनङॅनन्[7] (सङ्कल्पितं) जुग (एव) । मफल (सफलं) अतिक[8] (तद्) ॥

One may make efforts for kāma, artha and mokṣa and fail, but an endeavour in dharma, even a thought, is not wasted. It bears fruit.

---

१. क-√मवे-अन् ।

२. क नास्ति ।

३. च—इकां ।

४-४. तन्-म-फल ।

५. क-√यत्न-अॅन् ।

६. क ग घ छ ज—नियम, ख—नियमा ।

७. ख घ छ ज —°नॅन्, ग—अङॅनङॅन् ।

८. क—तिका, ख—इका ।

[illegible]

यथादित्यः समुद्यन्[1] वै तमः सर्व्वं व्यपोहति ।
एवं कल्याणमातिष्ठन् सर्व्वपापं व्यपोहति ॥ २२ ॥

कदि (यथा) क्रम (क्रमः) सं ह्यं आदित्य (आदित्यस्य)। अन् (यद्) विजिल् (उदेति)। हुमिलङ्कॅन्[2] (व्यपोहति) पतॅ (तमः) नि रात् (जगतः)। मङ्कन (एवं) तिकं[3] (यः) व्वं (पुरुषः) मुलहकॅन्[4] (आतिष्ठते) इं धर्म्म (धर्मं)। अन् (सः) हिलङ्कॅन् (व्यपोहति) सल्विर्[5] (सर्वविधाः) इं [6]पाप (पापस्य) ॥

Just as the rising sun drives away all darkness, so stationing oneself in good one drives away all evil.

MBh.3.198.53. d) The constituted text reads सर्वपापैः प्रमुच्यते. Only one Śāradā and two Kashmiri mss. read सर्वं पापं व्यपोपहति.

This śloka recurs in 12.148.33 with variation.

The last line there reads सर्वं पापं व्यपोहति, with variant सर्वपापं from five Northern and four Southern mss.

१. ख ग ज—समुद्य, च छ—समुद्या ।

२. √हिलं-°उम्°-अकॅन् ।

३. च छ—हिकं ।

४. म्-√उलः-अकॅन् ।

५. स-ल्विर् ।

६. क च—नि, ज—रिं ।

[illegible]

यथा यथा हि पुरुषः कल्याणे रमते मनः ।
तथा तथास्य[1] सिद्ध्यन्ति सर्व्वार्था नात्र संशयः ॥ २३ ॥

सल्विर[2] (सर्वे विधाः) नि ङ्वं (पुरुषाणां) कनिष्ठमध्यमोत्तम (कनिष्ठमध्यमोत्तमाः) तुवि (अपि)। यावत् (यावद्) गवे (कुर्वन्ति) हयु (कल्याणं) कजॅंक्[3] (रताः) निङ् हतिन्य (मनसा)। नियत (नियतं) सिद्ध (सिद्धिः) नि सशिनाध्यन्य[4] (सर्वेषां साध्यमानानां तेषां)॥

As one's mind advances in the enjoyment of doing good, so do all one's projects come to fruition. Here there is no doubt.

MBh.5.35.34. b) Poona ed. (all mss. here and in 12.219.7) कुरुते for रमते. मनः is a Northern reading, S has generally मतिः. In 12.219.7 मनः is the only reading in N and S.

c d) Lontars have two readings, तथा तथास्य in क and तथा कृतस्य in others. कृतस्य is not attested by any Poona ms. (5.35.34, 12.219.7). सिध्यन्ति सर्वार्था of our text is the Southern reading, North having सर्वार्थाः सिध्यन्ते. See also 12.219.7.

१. ख ग ज—कृतस्य, घ छ—कृतस्या।

२. स-ल्विर्-अ।

३. क-√जॅंक्। ka- prefix denotes a passive participle, so: delighted in, taken pleasure in.

४. स-√साध्य-°इन्°-न्य।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

धर्म्मः सदा हितः पुंसां धर्म्मश्चैवाश्रयः सताम्।
धर्म्माल्लोकास्त्रयस्तात[1] प्रवृत्ताः सचराचराः॥ २४॥

म्वं (अथ) कोत्तमन् (उत्तमत्वं) इकं धर्म्म (धर्मस्य)। प्रसिद्ध (नियतं) सङ्कु (मूलं) नि हितावसान (हितावसानस्य)। इरिकं (तेभ्यः, तेषां कृते ये) मुलहकॅन्[2] (उपासते) य (एतं धर्मं)। म्वं[3] (अथ) पिनकाश्रय (आश्रयभूतः) सं पण्डित (पण्डितानां)। संक्षेपन्य (अस्य संक्षेपः)। धर्म्म (धर्मः) मन्तसकॅन्[4] (तारयति) इकं त्रिलोक (त्रिलोकं)॥

Dharma always brings benefit. It is the refuge of the noble. The three worlds, together with all that moves and that does not move, flow from dharma.

MBh.12.297.6. a) सदा occurs in one Northern and a large number of Southern mss. (D7 T G1. 3.6 M1.5-7), others read सताम्.

c) Poona reads तात त्राता:. which is also the reading of our best lontar क. Other lontars seem to point to

१. क—°तात, ख च छ—°त्रत, ग—°त्रया, ज—°त्रात: ।

२. म्-√उल:-अकॅन् ।

३. च छ ज—र्व ।

४. म्-√ॲन्तस्-अकॅन् । क-न्तसकॅन् ।

[illegible]

[illegible] ॥ २५ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥

यस्य नोत्क्रामति[1] मतिर्धर्म्ममार्ग्गानुसारिणी ।

तमाहु: पुण्यकर्म्माणं न शोच्यो मित्रबान्धवै: ॥ २५ ॥

हन (विद्यते) पव (चेत्) व्वं(पुरुष:) तन् (न) लिङ्गर् (उत्क्रामति) अपगॅ:[2] (स्थिरा) बुद्धिन्य (बुद्धिर्यस्य) । अर्[3] (अथ) तूतकॅन्[4] (अनुसरति) कवम्लन्[5] (करणं) इं धर्म्मसाधन (धर्मसाधनस्य) । य इक (स:) व्वं[6] (पुरुष:) भाग्यमन्त (भाग्यवान्) लि (उच्यते) सं पण्डित (पण्डितै:) । तन् (न) कलराकन[7] (शोच्येत) वेॅनि कवं मित्रन्य (तन्मित्रबान्धवै:) । यद्यन् (यद्यपि) मानाशकान (?) पनपन[8] (?) मङ्लीतजीवित[9] तुवि (अतीतजीवितोऽपि) ॥

One, whose mind constantly treads the path of dharma and does not deviate, him they call the man of noble deeds. His kith and kin have no worry with regard to him.

MBh.12.309.80. b) धर्मं is found only in Ś1 K1.2. 4.7 B8 D4.5.9, others have स्वर्गं.

d) न शोच्यो is attested only by K6 न शोच्यं, other mss. have generally अशोच्यं.

१. क ग—°क्तामति, च छ—°क्रमाति, ज—°क्रमति ।

२. अ-√पगॅ: ।

३. क नास्ति ।

४. √तूत्-अकॅन् । क—तुतक°, ख—तूत्त°, ग—तु°, ज—तुता° ।

५. क-√दमॅल्-अन् ।

६. क नास्ति, छ—र्मं ।

७. क-√लर-अकॅन्-अ ।

८. क ख नास्ति, ज—पनपान ।

९. क—पमङ्लीत° ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

यथेक्षुहेतोरिह सेचितं[1] पयः तृणानि[2] वल्लीरपि[3] सम्प्रसिञ्चति ।
तथा नरो धर्म्मपथेन[4] सञ्चरन् यशांसि कामानि वसूनि चाश्नुते ॥ २६ ॥

कुनं (अथ) परमार्थन्य (अस्यार्थः) । कदङ्ग[5] (यथा) नि वै (पयसः) मङ्कन[6] (सेचनं) त्वु (इक्षोः) । तन् (न) इकं (सः) त्वु (इक्षुः) जुग (एव) कानुग्रहन्[7] (अनुगृह्यते) दे निक (एतेन) । मिलु[8] (अनुगच्छति) त्क (पर्यन्तं) नि तृणलतादि (तृणलतादीनां) । सपन्त्रक् (समीपस्थानि) इकं त्वु (सर्वाणि इक्षोः) मिलु (सह) कानुग्रहन् (अनुगृह्यन्ते) । मङ्कन (तथा) तं (सः) वं (नरः) मकप्रवृत्ति धर्म्म (धर्मप्रवृत्तः) । अर्थ (अर्थाः) । काम (कामाः) । यश (यशांसि) कसम्बि[9] (समश्यन्ते) दे निक (तेन) ॥

Water that irrigates sugarcane helps the weeds too. Similarly, walking the way of dharma, one gains riches, fame and worldly desires.

---

१. क ग ज—सेवि°, च छ—शेवि° ।
२. ख च—तृण, छ—त्रण ।
३. ग ज—वल्लि°, च—वलि°, छ—वलि° ।
४. ग—धर्म्मेपनेन ।
५. कदि-अङ्ग ।
६. क—पन्ङ्नों, ख च छ—°नों, ग—°नें, ज—पङ्नें ।
७. क-√अनुग्रह-अँन् ।
८. म्-√इलु ।
९. क-√सम्बि(=समि) । क—°मि, ख—°म्मी, ग—कसा° ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

सुरूपतामात्मगुणं च विस्तरं कुलान्वयं द्रव्यसमृद्धिसञ्चयम्[1] ।
नरो हि सर्व्वं लभते यथाकृतं सदाशुभेनात्मकृतेन कर्म्मणा ॥ २७ ॥

कुनं (अथ) इकं (यः) व्वं (नरः) गुमवय्[2] (करोति) इकं शुभकर्म्म(शुभकर्माणि)। जन्मन्यन् (तस्य जन्म) सकें रि स्वर्ग्ग (स्वर्गमूलं) वुलाह् (परत्र)। लिनुहयु (सुरूपः) मगुण (गुणवान्)। सुजन्म (सुजन्मा)। सुगिः (समृद्धः)। मवीर्य्य (वीर्यवान्)। [इति] फल (फलं) नि शुभकर्म्मविसान (शुभकर्मावसानस्य) तिन्मुन्य[3] (लभ्यते तेन)॥

Whatever one has sown, that one reaps—ample loveliness and charm, birth in a noble family, wealth and prosperity in high measure.

MBh.12.287.44. a) सुरूपतां is found in eight mss. from the North and South (K7 B8 D4.9 T1 M1. 5.6), others स्वरूपतां. For गुणं Poona has only कृतं.

c) सर्वं occurs in nine N mss. (K6.7 B6.7.9. Da 3. a4 D5.7), others mostly सर्वो.

d) सदाशुभेन is a corruption for शुभाशुभेन, for which there is no variant in Poona.

१. ज—द्रव्यसवृद्धि°।

२. छ—तुवय्, ख—तुवयकन।

३. √तॅमु-°इन्°-न्य।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

कान्तारवनदुर्गेषु कृच्छ्रेष्वापत्सु सम्भ्रमे।
उद्यतेषु च शस्त्रेषु नास्ति धर्म्मवतां भयम्॥ २८॥

लवन् (अथ) त (च) वनेः (अन्यद्)। रि[1] हलॅत् (कान्तारे)। रि अलस् (वने)। रि प्रिङ्ग (दुर्गे)। रि लय (कृच्छ्रेषु)। सल्विर् (सर्वेषु) नि[2] दुःखहेतु (दुःखहेतुषु)। रि पप्रङन् (युद्धे, सम्भ्रमे) कुनें[2] (च)। तर्[3] (न) टक (आगच्छति) अपन् (हि) इकं भय (भयं)। रि[4] सं धार्म्मिक (धार्मिकाणां)। अपन् (हि) इकं (तद्) शुभकर्म्म (शुभकर्मं) ममक्ष[5] (रक्षति) सिर (तं)॥

Men of dharma have no fear in inaccessible jungles and forests, in calamities, in difficult situations, in battle or when facing uplifted arms ready to strike.

MBh. 5.39.53. b) For कृच्छ्रेषु Poona has कृच्छ्रासु.

d) For धर्मवतां Poona constituted text reads शेषवतां (v.l. सत्त्ववतां, धर्मभृतां, शीलवतां, सत्यवतां, कोशवतां).

S भयं नास्ति महात्मनाम्.

१. क ग ज—रि ।
२. ख ग—रिं ।
३. ख ग—त ।
४. च छ—रिं ।
५. √रक्ष-॰उम्॰ । ख—॰क्षे ।

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

मनोनुकूलाः[1] प्रमदा[2] रूपवत्यः स्वलंकृताः ।
वासः प्रासादपृष्ठे च भवन्ति शुभकर्म्मणाम् ॥ २१ ॥

लवन् त वने: (अथ चान्यद्) । इकं स्त्रीरत्न (स्त्रीरत्नानि) अनकिब (प्रमदाः) रह्यु (रूपवत्यः) । संसक्रन्[3] (अलंकाराः) रिं सिनण्डं[4] (सुभूषणार्थं) । बुः (ज्ञानं) रि[5] सञ्जिनकन[6] (सुखहेतुषु) रिं बलुबलु (पुरुषाणां कृते) । लवन् (च) उमः (वासः) रह्यु (शोभनः) । मकादि (आदौ, प्रधानतः) प्रासादपृष्ठ (प्रासादपृष्ठे) । उपलक्षण (उपलक्षणं) रिं भोगोपभोग (भोगोपभोगानां) । म्वं[7] (च) अनर्घ्यं (अनर्घ्यं-) वस्त्राभरणादि[8] (वस्त्राभरणादि) । द्रव्य (द्रव्याणि) सं पुण्यकारी (पुण्यकारिणां) इक कबेः (सर्वाणि) ॥

Those who act nobly get as their reward lovely women after their own hearts. They reside in palaces.

MBh. 12.284.21. b) स्वलंकृताः is found only in K7 D4.9, others have सहस्रशः.

d) भवन्ति शुभकर्मणां is found in no ms. Poona reads तत्सर्वं तपसः फलम्.

१. क—मनोनुलः, ख ग च छ ज—मनोलयः ।
२. ख ग—प्रमादा च, च छ—प्रमदा च, ज—प्रमद च ।
३. √संसक्र-अन् ।
४. √सण्डं-॰इन्॰ ।
५. ग छ—रिं ।
६. स-ङ-√इनक्-अन ।
७. क नास्ति ।
८. ग ज—वस्त्रभारण ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

निपानमिव मण्डूकाः सरः पूर्णमिवाण्डजाः ।
शुभकर्म्माणमायान्ति सहायाश्च धनानि[1] च ॥ ३० ॥

अपन् (अथ) **इकं** (यानि) **बलकोशबाहन** (बलकोशवाहनानि) । **तुम्काकँन्**[2] (आगमयन्ति) **अवकन्य** (आत्मानं) **जुग** (हि) **य** (तानि) **रि सं पुण्यकर्म्म**[3] (पुण्यकर्माणं) । **कथि** (यथा) **क्रम** (क्रमः) **नि मण्डूक** (मण्डूकानां) । **अन्** (हि) **पराकन**[4] (आगमयन्ति) **अवकन्य** (आत्मानं) **रि सुमुर्** (निपानं) । **म्वं** (च) **इकं मनुक्** (पक्षिणः) । **अन्** (हि) **त्काकन**[5] (आगमयन्ति) **अवकन्य** (आत्मानं) **रि तलग** (तडागं) ॥

Friends and fortunes fly to men of noble acts, just like frogs hurrying to ponds and birds flying to waterful lakes.

Ind. Spr. 3727/1585.
c d) सोद्योगं नरमायान्ति विवशाः सर्वसम्पदः ।
१. च—दाना°, छ—दान°, ३. ग—पुण्यधर्म्मा ।
ज—धन° ।
२. च छ—तुम्कक्न । √तँक- °उम्°-अकँन् ।
४. √पर-अकँन्-अ ।
५. क— त्काकन् ।

[illegible]

[illegible]

अर्ज्जयेज्ज्ञानमर्थांश्च विद्याममरवत् स्थितः ।
केशेष्विव गृहीतः सन् मृत्युना धर्म्ममाचरेत् ॥ ३१ ॥

मतंम्य[1] (अतः) वेयमिक[2] (कर्तव्यं) सं मेकॅत्[3] (विदुषः)। अमर्वॅः[4] (स्थिरः) कथि तम् कर्वॅ[5] पाति[6] (अमरवत्)। स्थिरनिर[7]न् (एवं) पखर्जन[8] (अर्जयेत्) ज्ञान (ज्ञानं)। अर्थ (अर्थं)। कुनं (परं) यन् (यदा) पखर्जन (अर्जयेत्) धर्म्म (धर्मं)। कथि (यथा) कसोन[9] (वृश्येत) थमज्नुस्[10] (गृह्णन्) मस्तकनिर[11] (तस्य मस्तकं)। त (अथ) प्व (नु) इकं (सः) मृत्यु (मृत्युः) वेनिर (तेन)। अहोसना[12] (अवधेयः) पलस्यन[13] (पलाय्यः) थुप (हि) सिर (सः, मृत्युः) ॥

The wise one accumulates knowledge and worldly goods slowly and steadily as if he would never come to end. But when he comes to dharma he acts as if he has no time to lose, as if death itself has caught hold of him by his hair.

Cf. Ind. Spr. 94/32.

१. ख—°म्यन्।

२. घ छ—निक।

३. म-√इर्कॅत्।

४. अ-√पर्वॅः।

५. √कन-इं।

६. क ख ग नास्ति।

७. स्थिर्-अन्-निर।

८. प-ख-√अर्जन।

९. क √सोन्-अ।

१०. √रज्नुस्-°उम्°।

११. ख ग छ ज नास्ति।

१२. अ-√होस्-अन्-अ।

१३. प-√लस्यु-अन्-अ। च-मल°, ग—°ना।

[illegible]

[illegible] ॥ ३२ ॥

[illegible]

[illegible] ॥

मस्तकस्थायिनं मृत्युं यदि पश्येदयं जनः।
आहारोऽपि न रुच्येत[1] किमुताकृत्यकारिता ॥ ३२ ॥

यन् (यदि) थुह[2] (आनीयात्) थितकं (अयं) थ्वं (जनः) अन् (यद्) निरन्तराकिन्ते[3] (निरन्तरं पश्यति) मगुर्जं[4] (आरोहति) रि मस्तकन्य (मस्तके) इकं मृत्यु (मृत्युः)। थव (ततः) तम्[5] (न) ह्य्‌मन्य[6] (रुचिस्तस्य) मकन (आहारे) तुथि (अपि)। कूनिकूनि[7] (किमुत) कनवयन्[8] (कारिता) इं अधर्म्मं (अधर्मस्य) ॥

If this person should perceive death which is standing on the forehead, he would have no taste even for food, let alone the taste for pursuing ignoble ends.

---

१. ख ग घ छ ज—रुच्यते।

२. √थु:-अ।

३. अं-√इन्ते।

४. म-√गुर्जं।

५. ग—तन्हन्, घ—तत्तम्।

६. √ह्यन्-अन्-म्य।

७. क-√रुनि[२] । ख—°मुनि, ग ज—°मुनि । ८. क-√मवे-अन् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

युवैव धर्म्ममन्विच्छेद् युवा वित्तं युवा श्रुतम् ।
तिर्य्यग्भवति वै दर्भ उत्पतन्[१] न च विद्ध्यति[२] ॥ ३३ ॥

मतंम्य (अतः) वेयन्[३] (आचरणं) इं वं (मनुष्यस्य) । पँ°पाँक्न्[४] (उपयोज्यं) इकं कयौवनन्[५] (योवनं) । पर्ब्वँ[११] (युक्तकालः) नि[७] अवक् (कायस्य) । साधनाक्न (साधयितुं) रि कार्ज्जनन्[८] (अर्जनं) इं[९] धर्म्मं (धर्मस्य) । अर्थ (अर्थस्य) । ज्ञान[१०] (ज्ञानस्य) । कुनं (च) अपन्[११] (यतः) तन् (न) पब (तुल्या) कशक्तिन् (शक्तिः) इं अतुह[१२] (वार्धक्यस्य) लबन् ररै (योवनेन) । दृष्टान्त (दृष्टान्तः) महन् (एषः) यं (यः) अललं[१३] (दर्भः) अतुह (वृद्धः) । स्लस् रमँप[१४] (नतः) । मरि[१५] न् (विरता) अलण्वँप्[१६] (तिग्मता) इक (सा) ॥

One should seek dharma, wealth and wisdom while still young. When old the blade of darbha grass bends and is unable to pierce.

---

१. ख—उत्पात, ग—उत्पा, छ—ओत्पत, च—उत्पत ।
२. ग—रि° ।
३. √दे-य्-अन् । य् is euphonic.
४. √पाँ-पाँ-अन् । क—पाँपँक्न्, ख—पँ°, ग—पाँपँ°, छ—पँप°, ज—पँपँ° ।
५. क-√योवन-अँन् ।
६. ग—हृनँदँ ।
७. क—कि ।
८. क-√अर्जन-अँन् ।
९. क— इ ।
१०. च छ नास्ति ।
११. क ख ग—अपं, च छ ज—आप ।
१२. अ-√तुह ।
१३. अ-√ललं ।
१४. √रमँप्-अ ।
१५. म-√अरि ।
१६. अ-√लण्वँप् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

पूर्व्वे वयसि यः शान्तः स शान्त इति मे मतिः ।
धातुषु[1] क्षीयमाणेषु शमः कस्य न विद्यते ॥ ३४ ॥

लवन् त (अथ च) वनेः (अन्यद्) । इकं उपशमन् (उपशमी) । ररं (युवा) क्लिकं (खलु सः) सिनङ्गः[2] (उच्यते) उपशम (उपशान्तः) । [3]अपन् (यतः) जाति (स्वभावः) उपशम (उपशमस्य) ।[3] यन्[4] (यदा) कत्कान्[5] (अभिभूतः) तुह (जरया) । रि क्षय (क्षये) नि धातु (धातूनां) ङ्के (इह) रि[6] शरीर (शरीरस्य) । नां वात (वात-) । पित्त (पित्त-) । श्लेष्म (-श्लेष्मणां) ॥

One who remains unsubdued by passions in youth, he alone is termed restrained. When passions lose their fury in old age, restraint is natural.

Ind. Spr. 4180/347.
a) आद्ये (v.l. पूर्वे)
d) जायते for विद्यते.
१. क ज—धतुमु, ख च—°मु, ग—°पु, छ—चातुमु ।
२. √सङ्गः·°इन्° ।
३-३. च छ नास्ति ।
४. क ख ग ज—अन् ।
५. क-√त्क-अन् ।
६. ख ग च छ ज नास्ति ।

[illegible]

युवत्वापेक्षया बालो[1] वृद्धत्वापेक्षया युवा ।
मृत्योरुत्सङ्गमारुह्य स्थविरः किमपेक्षते[2] ॥ ३५ ॥

निहन्(एवं) परिक्रम[3] (क्रमः) नि वधि (भावस्य) । कयौवनन्[4] (यौवनं) । मङ्गेः (नूनं) इनम्ति[5]

(अपेक्ष्यते) नि करस्वम्[4] (बाल्येन) । इकं (यद्) कयोवनम् (यौवनं) । सि तुह (वृद्धत्वं) । अङ्कः (नूनं) इनन्ति (अपेक्ष्यते) निक (तेन) । करमु (लब्धे) प्व (अथ) सि तुह (वृद्धत्वे) । हमें किसप्वन्[7] (सति उत्सङ्गे) इं मृत्यु (मृत्योः) त इस्तनिक । अपरन् तिकं (किं तद् यद्) अङ्कः (नूनं) इनन्तिन्य[8] (अपेक्ष्यते) । ञ्जि[9] (केवलं) सि[10] पाति (मरणं) जुग (एव) । मतंन्यन् (अतः) उसोंनक्न[11] (त्वरेत) कगवयम् (आचरणं) इं धर्म्मप्रवृत्ति (धर्मप्रवृत्तेः) ॥

A child looks forward to youth, a youth to old age, but having mounted into the lap of death, what does an old man look up to ?

---

१. क ख ग घ छ ज—बालः ।
२. छ—किमवे॰ ।
३. क—पर॰ ।
४. क-√यौवन-अॅन् ।
५. इन्-√अन्ति ।
६. क-√ररयु-अन् ।
७. किसपु-अन् । छ—सप्व॰ ।
८. क ग घ छ ज—अन्ति॰ ।
९. (अ)ङ-हिं ।
१०. क नास्ति ।
११. √उसॉन्-अकॅन्-अ ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

पुरा शरीरमन्तको भिनत्ति रोगसारथिः ।
प्रसह्य जीवितक्षये शुभं महत् समाहरेत्[1] ॥ ३६ ॥

अपम् (यद्) सं ह्यं मृत्यु (देवो मृत्युः) इस्तनिर (नाम) । सर्व्वं (सर्वे) व्याधि (व्याधयः) पिमकसारथि निर (सारथीकृतास्तस्य) । निमित्त (निमित्तं) नि हुरिपृक्षय (जीवनक्षयस्य) । क्षय (क्षये) प्वं[2] (अथ) हुरिप् (जीवनस्य) । स्क (एति) तं पाति (मृत्युः) । मतंन्य (अतः) हम्व (मा) प्रमाद (प्रमदः) । उसोंनक्न (त्वरत) जुगं (हि) शुभकर्म्मं (शुभकर्माणि) । वुमुन्तुनक्न[3] (वहेयुः) कित (युष्मान्) रि परम् (पथि) ॥

First death, piloted by disease, breaks the human frame. So, when life declines, one must perform great good.

MBh.12.309.41. b) °सारथिः is found in no less than 20 N and S mss., others have °सायकैः. d) For शुभं Poona has तपो in all N and S mss.

Our best lontar क reads
समाहरेत्, others समाचरेत्.
Poona constituted text तपो

महत् समाचर (v.l. समारभ,
समाहर).
१. ख ग ज—°चरेत्, च छ—

समचरेत् ।
२. क—प्व, च—म्वं, छ—र्वं ।
३. √तुन्तुन्-°उम्°-अकॅन्-अ ।

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

मुवैव धर्म्मशील: स्यादनित्यं खलु जीवितम् ।
को हि जानाति कस्याद्य मृत्युसेना पतिष्यति ॥ ३७ ॥

मतंन्य (अत:) पैंपोंकेन्[1] (उपयुज्येत) न्मं त (युष्माकं शक्ति:) । मङ्कूेन्[2] (यावद्) ररं (युवा) त (अथ) प्व (हि) कितन्[3] (त्वं) ल्कसक्न[4] (त्वरस्व) अगवे[5] (कर्तुं) धर्म्मसाधन (धर्मसाधनानि) । अपन् (यत:) अनित्य (अनित्यं) इकि (इदं) हुरिप् (जीवितं) । स्यप (क:) कारि[6] (विद्यते) वुह (जानीयात्) रि त्क (आगमनं) नि पाति (मृत्यो:) । स्यप (क:) मंवुहन[7] (ज्ञापयेत्) रि[8] त्क (आगमनं) नि पातिम्य (मृत्योस्तस्य) बि: (च) ॥

One should take to dharma while young. Life is uncertain. Who knows as to when death's armies will strike.

MBh. 12. 169. 15ab, 14cf (note the transposition).

b) अनित्यं खलु जीवितं is found in eleven Northern mss., others read अनिमित्तं हि जीवितम्.

d) Our reading मृत्युसेना पतिष्यति is found in two mss. only D4.9 (D9 पतिष्यते), others read मृत्युसेना निवेक्ष्यते and मृत्युकालो भविष्यति.

१. क ख—पॉंपॉं°, ग—पॉंपॅं°, च—पॅंपॅं°, छ—पॅंपॅंकॅन्, ज—पॅंपॅं° ।

२. क—°न्य ।

३. ग—कित ।

४. √ल्कस्-अकॅन्-अ । क—ल्कस, ख ज—लूकसा, ग—लूकस, च—लूकास ।

५. अ-√गवे । ग—गवय ।

६. क-√अरि ।

७. म्-क-√वु:-अन्-अ । क—कवुहन, छ—क्वुहन ।

८. क नास्ति, ख ग च छ ज—इ ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

आ धूमाप्राप्निवर्संन्ते ज्ञातयः सह बान्धवैः[1] ।
येन[2] तैः सह गन्तव्यं तत् कर्म्मं सुकृतं कुरु ॥ ३८ ॥

अपन् (अथ) इकं कवंवग्गं (बान्धववर्गः) रक्व[3] (वै)। रिं तुन्वन्[4] (श्मशाने) हिङन्[5] (सीमा) इकन् (तेषां) पङ्स्तॅरकॅन्[6] (सहगमनस्य)। कुनं (ये) इकं (तु) तुमूत्[7] (संगच्छन्ते)।[8] सहाय (सहायाः) निकं वदि ह्यं (आत्मभावस्य) रिं परन् (मार्गे)। गवेन्य (तस्य कर्माणि) शुभाशुभ (शुभाशुभानि) जुग (हि)। मतंम्यन्[9] (अतः) प्रिहॅन (यतेत) र्तिकि गवे हयु (धर्मकर्माणि)। सहायन्त (सहायास्तव) अनुन्तुनक्न[10] (अनुगमिष्यन्ति) रि पॉन वृलाह (परत्र) ॥

When one dies, his kinsmen follow him upto the burning ground, and return when the smoke has subsided. It is only his good deeds that accompany him beyond. Therefore it is these which he must cultivate.

Compare in a general way MBh.5.40.16.

१. क ख ज—व°, ग च—वन्धवे:, छ—वण्डवे: ।

२. ख—ये, छ—यन ।

३. क—रिनक्व ।

४. √तुनु-अन् ।

५. √हिङ-अॅन् ।

६. पं-√अतॅर्-अकॅन् ।

७. √तूत्-°उम्° ।

८. ग च ज नास्ति ।

९. क—मतंन्य ।

१०. √तुन्तुन्-अकॅन्-अ । ग—नुन्तुनक्न ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

मृतं शरीरमुत्सृज्य काष्ठलोष्ठसमं जनाः ।
मुहूर्तमुपरुह्याथ ततो यान्ति पराङ्मुखाः ॥ ३९ ॥

लवन् (अथ) तस्व (तस्वं) निकं कदं (बान्धवानां) ङरन्य (नाम) । रि पातिन्त (मृत्यौ तव) । कारि[1] (उत्सृष्टं) तिकं शरीर (शरीरं) तन्पमूल्य[2] (निर्मूल्यं) । मकान्तं[3] (अन्तं मन्यमानाः) तिम्पलकन[4] (संगमनस्य) । तन् (न) हन (विद्यते) पहिन्य (तद्भेदः) लवन्[4] वतं विङ्कु (यष्टिकर्पराभ्यां) । य (अथ) त (सः) सिनुकूँमन्[5] (नमस्कार्यः) इं कदं°त (स्वबान्धवैः) । इरिकं सावन (क्षणमात्रं) । इ[5] ङकसन् (अन्ते) लुकु (यान्ति) तिक[6] मलकं (पराङ्मुखाः) । मतंन्यन् (अतः) प्रिहेंन् (समाचरेत्) तिकं धर्म्मसाधन (धर्मसाधनानि) । सहायन्त (सहायास्तव) तुम्काकन कित (आनयेयुस्त्वां) रि भुक्ति मुक्तिपद (मुक्तिपदभोगे) ॥

People accompany the corpse, they shed tears for a moment, then they leave it as if it were a log of wood or a clod of clay, and turn their faces away.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.111.13cd, 14ab.

c) There are numerous variations: बान्धवाः सुहृदश्चैव, मुहूर्तमुपरुह्याथ (°रुध्याथ, °युज्याथ, °तिष्ठन्ति, °रुदन्ति), मुहूर्तमिव रोदित्वा. Lontars क ख ग—उपरुह्याथ, घ छ—उपरुह्यात, ज—उपरुह्याथ ।

१. क-√अरि ।

२. तन्-म-मूल्य ।

३. मक-√अन्त-ङ ।

४. √तिम्पल्-अकॅन्-अ ।

५. ख ग घ छ ज नास्ति ।

६. √सुकूँम्-°इन्°-अन् । क घ छ—°नि ।

७. क—काकदं ।

८. क नास्ति ।

९. ग—तिकं, छ—हिक ।

[illegible]

[illegible] ॥ ४० ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

एको धर्म्मः परं श्रेयः क्षमैका शान्तिरुच्यते ।
विद्यैका परमा तुष्टिरहिंसैका सुखावहा ॥ ४० ॥

किङ् (केवलः) धर्म्म (धर्मः) कत[1] (एव) साक्षात् (साक्षात्) हयु (श्रेयात्) । साक्षात् (साक्षात्) विभव (विभवः) ङरन्य (नाम) । किङ् (एकं) लव (औदार्यं) नि मनः (मनसः) । क्षान्त (सहिष्णुता) रिं पनस्तिस्न् (शीतोष्णयोः) । कत (ध्रुवं) प्रसिद्ध (प्रसिद्धं) तम्ब (औषधं) । प्रायश्चित्त (प्रायश्चित्तं) । पमर्वेम्[2] (घातकं) लर (आधिव्याधीनां) ङरन्य । किङ् (केवलं) सम्यग्ज्ञान (सम्यग्ज्ञानं) तुतुर्[3] (स्वोपदेशानां) । अजिन्त (स्वाध्यायः) । कुः (ज्ञानं) त[4] (युष्माकं) रिं तत्त्व (तत्त्वानां) । परमार्थ (परमार्थतः, अस्यार्थः) इनकन्त्वेक् (तुष्टात्मा) ङरन्य (नाम तस्य) । किङ् (एका) अहिंसा (अहिंसा) । सि[5] तन्पमातिमाति[6] (न हिंसनं) । सि तन् हन (अभावः) कक्रोध (क्रोधविषयस्य) । व्यक्त (व्यक्तं) नि सुख(सुखस्य) ङरन्य (नाम) ॥

Dharma alone is the highest good. Forbearance is tranquility. Knowledge is supreme satisfaction. Non-injury brings joy.

MBh.5.33.48. b) उच्यते of our lontars is replaced by उत्तमा in Poona mss.
c) तुष्टिः is found in D3 · T1 G (except G2) M, others read दृष्टिः and तृप्तिः.

१. च छ नास्ति ।
२. प-√पर्वेम् ।
३. तुतुर्-त (त=तव) ।
४. ग—ति, छ नास्ति ।
५. च छ नास्ति ।
६. तन्-म(=प)-√पाति[2] ।

[illegible]
[illegible] ॥ ४० ॥

[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥

एकं यदि भवेच्छास्त्रं श्रेयो निस्संशयं भवेत् ।
बहुत्वादिह शास्त्राणां गुहां श्रेयः प्रवेशितम् ॥ ४१ ॥

यन् (यदि) तुङ्गल[1] (अवैवेकं) कत (हि) सं हयु[2] (पुण्यः) आगम (आगमः) । तन् (न) संशय (संशयः) वुङ्[2] (पुरुषः) इरिकं[2] (यस्मिन्) सिनङ्गः[3] (मन्येत) हयु (श्रेयः) । स्वर्गापवर्गफल (स्वर्गापवर्गफलं) । अकवेः नर (बहुत्वात्) निर (तेषां) । कप्त (सर्वाणि) बुडु (विभिन्नानि) पक्षनिर (स्वपक्षः) सोवंसोवं (एकैकस्य) । [4]हेतु (हेतुः) नि बुलङ्गन्[4] (संभ्रमस्य) । तन् (न) अङ्गः

(निश्चयः) रि अङ्गॅहक्न (निश्चेये) । हन (विद्यते) रि गुहागह्वर (गुहागह्वरे) । सिर[५] (तद्) सं ह्यं (पुण्यं) हयु (श्रेयः) ॥

Had there been one single scripture, it would have been an undoubted gain. On account of the variety of scriptures good has been put into a deep cavern.

MBh.12.276.10. a) शास्त्रं यदि भवेदेकं. b) व्यक्तं श्रेयो (v.l. श्रेयो व्यक्तं in 20 N S mss.) भवेत्तदा (some S mss. तदा भवेत्). c) शास्त्रैश्च बहुभिर्भूयः. d) श्रेयो गुह्यं प्रवेशितम्, only one ms. D4 reads गुह्यं श्रेयः प्रवेशितम्.

१. √तुङ्गल्-अ ।
२. इ-रिकं ।
३. √सङ्गः-°इन्° ।
४-४. च छ नास्ति ।
५. क—त ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

मा तात वृद्धान् परिभूः शिक्षस्वागमयस्व च ।
अहेरिव हि धर्म्मस्य सूक्ष्मा दुरनुगा गतिः ॥ ४२ ॥

मतंन्य (अतः) बप (तात) । हय्व (मा) जुग (हि) मसम्यॆ[1] (परिभूः) रि[2] ध्वं (जनान्) मतुह (वृद्धान्) । कोत् (सदा) अतक्षामिन्त (परिपृच्छ, आगमयस्व) विनरः[3] (शिक्षितुं) ।[4] रि कवि (उपमानं) सिर (ते) त (अथ) ग्व (खलु) कित (तव) । अपन् (यतः) इकं धर्म्मं (धर्मः) छरन्य (नाम)। पड सवन् (सदृशः) उला (अहिना) । रि कप्व तन् (न) किननिश्चयन्[५] (निश्चिता) लरिनिर (गतिस्तस्य) । बवन्[6] (आगतः) सक लोर् (उत्तरतः) । बवन् (आगतः) सक किदुल् (दक्षिणतः) मरिकं (असौ) उला (अहिः) ॥

My child, do not insult or ignore the elders. Sit at their feet and learn. The ways of dharma are like those of the snake, fine and untraceable.

MBh.12.130.19cd. d) पदं दुःखं गवेषितुं, but one ms. D9 सूक्ष्मा दिवनुगा (corrupt

for दुरनुगा) गतिः .
१. क—सम्पै ।
२. ग ज—रि ।
३. √वरः-°इन्° ।
४. क च छ ज नास्ति ।
५. क-°इन्°-निश्चय-अँन् ।
६. √वदि-अन् ।

[illegible]

[illegible] ॥ ४२ ॥

[illegible]

श्रुतिर्व्वेदः समाख्यातो धर्म्मशास्त्रं तु वै स्मृतिः ।
ते सर्व्वार्थेष्वमीमांस्ये ताभ्यां धर्म्मो विनिर्भृतः ?[1] ॥ ४३ ॥

थ्वं (एतद्) उजरक्न (समाख्येयं) सकथं (अधुना) । श्रुति (श्रुतिः) इरन्य (नाम) सं ह्यं (पुण्याः) चतुर्व्वेद (चत्वारो वेदाः) । सं ह्यं (पुण्यं) धर्म्मशास्त्र (धर्मशास्त्रं) स्मृति (स्मृतिः) इरनिर (नाम) । सं ह्यं (पुण्या) श्रुति (श्रुतिः) । लवन् (च) सं ह्यं (पुण्या) स्मृति[2] (स्मृतिः) । सिर (ते) जुग (हि) प्रमाणाक्न (प्रमाणीकुर्यात्) । तूलक्न (अनुसरेत्) वरवरः निर (तयोः शिक्षां) । रि असिं प्रयोजन (सर्वप्रयोजनेषु) । यावत् (यावद्) मक्कून (एवं) परिपूर्ण्णं (परिपूर्णा) हलूप् (शोभना) सं ह्यं (पुण्या) धर्म्मप्रवृत्ति (धर्मप्रवृत्तिः) ॥

Śruti is the four holy Vedas. Smṛtis are the dharma scriptures. It is these two, śruti and smṛti, which have to be consulted in all matters. They hold the dharma.

---

१. क ज—°र्वेमो, ख—°र्व्वमो, ग—°र्वतः, च छ—°र्वेवो । २. च छ—श्रुति ।

[illegible]

[illegible] ॥ ४४ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

चातुर्वर्ण्यं[1] तथा लोकाश्चत्वारश्चाश्रमाः पृथक् ।
भूतं भव्यं[2] भविष्यच्च सर्वं वेदात् प्रसिद्ध्यति ॥ ४४ ॥

अपन् (अथ) सं ह्यं (पुण्याः) वेद (वेदाः) ङरनिर (नाम) । सिर (ते) सङ्कू (मूलं) नि चतुर्वर्ण्य (चतुर्वर्णानां) । सिर (ते) तुमिङ्कः[3] (शासते) उत्पत्तिन्य (तदुत्पत्तिं) । त्क रि (पर्यन्तं) आचारन्य (आचारानां) ।[4] सोबंसोबं (एकैकस्य) । मङ्कनं (एवं) रात् (लोकाः) । मङ्कनं (एव) चतुराश्रम (चत्वार आश्रमाः) । चतुराश्रम (चत्वार आश्रमाः) ङरन् (तन्नामानि) सं ब्रह्मचारी (ब्रह्मचारी) । गृहस्थ (गृहस्थः) । वानप्रस्थ (वानप्रस्थः) । भिक्षुक (भिक्षुकः) । वस्तु (वस्तूनि) हुवुस् (पूर्वं) वदि (भूतानि) । वस्तु (वस्तूनि) रडैं (अधुना) हन (विद्यन्ते) । वस्तु (वस्तूनि) याङ्कैन् (यानि) दद[5] (अपेक्षितानि) कुनें (च) । इक (तद्) त (अथ) कबेः (सर्वं) । सं ह्यं वद (पुण्या वेदाः) सङ्कू निक (तन्मूलं) ॥

The four divisions of society (Brāhmaṇas and others), the four worlds, as well as the four stages of life (brahmacāri, etc.), the past, the present and the future—all flow from the Veda.

Cf. Manu 12.97.

१. ख ग घ छ ज—°वर्ण्यन् । ३. √तिङ्कः-°उम्° ।

२. क ख—भावम्, घ—भवाम्, ४. घ छ नास्ति ।

छ—ववाम्, ज—वावम् । ५. √ददि-अ ।

[illegible]

[illegible] ॥ ४५ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

इतिहासपुराणाभ्यां वेदं[1] समुपबृंहयेत् ।

बिभेत्यल्पश्रुताद्वेदो मामयं प्रचरिष्यति ॥ ४५ ॥

म्वान् (अथ) सं ह्यं (पुण्यं) वेद (वेदं) । परिपूर्ण्णाकन (परिपूरयेत्) सिर (एतं) । मकसाधन (साधनेन) सं ह्यं इतिहास (पुण्येतिहासेन) । सं ह्यं पुराण (पुण्यपुराणेन) । अपन् (यतः) अतकुत्[2] (बिभेति)। सं ह्यं (पुण्यः) वेद (वेदः) रि अकिडक्[3] अजिम्य (अल्पात् तच्छ्रुतात्) । लि निर (वचनं तस्य) । कमु ह्यं (त्वं मत्र) ।[4] हय्व (मा) तिकि (अत्र) उमरा[5] (प्रचरिष्यसि) रि कमि (मयि) । लि (तस्य) निर (वचः) मकून(ईदृशं) रक्व[6] (खलु) अतकुत्[7] (भयात्) ॥

Veda is to be supplemented with itihāsa and purāṇa. Veda is afraid of a man of little knowledge—he will strike (प्रहरिष्यति) me.

MBh.1.1.204. d) Our प्रचरिष्यति is found only in one Kashmiri ms. K4 D8 M (exc. M3) read प्रचलिष्यति, others प्रतरिष्यति, प्रचलिष्यति, प्रहरिष्यति.

१. क ख ग च ज—वेदः, छ—वदः ।

२. अ-√तकुत् ।

३. क ख ग च ज—अकिड ।

४. क ख ग च छ ज नास्ति ।

५. क च छ—उमर, ख ग ज—उमरा । उम्-√चर-अ ।

६. ख ग नास्ति ।

७. क ख ग च छ ज—हतकुत् ।

[illegible] ।
[illegible] ॥ ४५ ॥

[illegible] ॥

श्रुत्युक्तः परमो धर्म्मस्तथा स्मृतिगतोऽपरः ।
शिष्टाचारः परः प्रोक्तस्त्रयो धर्म्माः सनातनाः ॥ ४६ ॥

कुनं (अथ) केडेंतकन[1] (अवबोहि) । सांसि[2] (सर्वं यत्किंचित्) काजर् (उक्तं) दे सं ह्यं श्रुति (पुण्यश्रुत्या) । धर्म्म (धर्मः) ङरनिक (तन्नाम) । सकाजर् (सर्वमुक्तं) दे सं ह्यं स्मृति (पुण्यस्मृत्या) कुनं (च) । धर्म्म (धर्मः) त ङरनिक (तन्नाम) । शिष्टाचार (शिष्टाचारः) कुनं (च) । आचार (आचारः) निक सं शिष्ट (शिष्टानां) । धर्म्म (धर्मः) त (अथ) ङरनिक (तन्नाम) । शिष्ट (शिष्टः) ङरन् (नाम) सं सत्यवादी (सत्यवादी) । सं आप्त (आप्तः) [क्षीरस्वामी in his comm. on Amara-

kośa explains आप्त: by अविसंवादिवाक्] [3]सं पतीर्थन्[3] (पुण्यतीर्थ:, पुण्यतोयपुरुष:) । सं पमडहन्[4] (क्षेत्रं) उपदेश (उपदेशस्य) । संक्षेप (संक्षेपेण:) इक (एते) कतिग[5] (त्रय:) । धर्म्म (धर्मा:) ङरनिर (नाम) ॥

The highest dharma is taught by śruti. Another is the dharma laid down in smṛti. Still another is the behaviour of men of truth and piety. These three dharmas are ancient and everlasting.

---

१. क-√इडॅत्-अकॅन्-अ । क— केडॅत ।
२. स-असि ।
३-३. ख नास्ति ।
४. प-√नड:-अन् ।
५. क-तिग ।

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

न तत् परस्य सन्दध्यात्[1] प्रतिकूलं यदात्मन: ।
एष संक्षेपतो धर्म्म: कामादन्यत् प्रवर्त्तते ॥ ४७ ॥

कुनं (अथ) देयन्त (व्यवहारन्तव) ।[2] हन (विद्येन) य (एषा) प्रवृत्ति (प्रवृत्ति:) । कपुहर[3] (कृता) देनि काय । [4]वाक् ।[4] मन: (काय-वाङ्-मनोभि:) । [5]न्वातन् पनुसे[5] (न सुखदा) य रि किस (या तुभ्यं) । मगवे[6] (करोति) दु:ख (दु:खं) पुहर हृद्रोग (हृद्रोगमूलं) । यतिक (सा) तन् (न) वलहक्मन्त (क्रियेत त्वया) रि[7] लेन् (परान् प्रति) । हय्व (मा) तम्हरिम्वथा (?) । इक[8] गतिम्त (तव गति:) मकून (एवं) । यतिक (अथ) संक्षेप (संक्षेप:) नि धर्म्म[8] (धर्मस्य) ङरन्य (नाम) । व्यर्थ (व्यर्थं) कवम्लन् (करणं) इं धर्म्मं (धर्मस्य) यन् मकून (यद्येवं) । लीलान्त (आत्मलीलया, कामात्) त् गवयकन य (कुर्यास्तत्) ॥

Do not do to others what is disagreeable to your own self. This is dharma in brief. All else proceeds from kāma.

MBh. 5.39.57. c) D1 read अन्यः. M support our reading एष संक्षेपतो धर्मः, others read संग्रहेणैष धर्मः स्यात्.

d) Our अन्यत् is supported by D9 G M, others

१. ख ग च छ—°घात्, ज—°घत्।

२. ग च नास्ति।

३. क-√पुहूर।

४. छ नास्ति।

५-५. न्दातन् म-√सुख-ङ।

६. म-√गवे।

७. ज—रि।

८. क— इकं।

९. क—धर्म्मादि।

[illegible] ।

[illegible] ॥ ४८ ॥

[illegible]

ये तु शिष्टाः सुनियताः सत्यार्ज्जवपरायणाः।

धर्म्यं पन्थानमारूढास्तेषां वृत्तं समाचर ॥ ४८ ॥

कुनं (परं) सर्व्ववाय (सर्वं वृत्तं)। इक सं शिष्ट (शिष्टानां)। सं[१] आप्त (आप्तानां)। सत्यवादी (सत्यवादिनां)। जितेन्द्रिय (जितेन्द्रियाः, सुनियताः) त सिर (अथ ते)। सत्यालरिस्[२] (सत्यपरायणाः) बुगबुग (आर्जववन्तः)। नियत (नियतं) पसण्डन्[३] (आश्रयः) धर्म्म (धर्मस्य) सोलः[४] निर (तत् सर्ववृत्तं)। प्रवृत्ति निर[५] (तत्प्रवृत्तिः)। यतिक (एषा) तूतकनन्त[६] (अनुसरणीया त्वया)। कतूतन् (अनुसृता) इक (चेद् एषा)। यतिक (एषा) धर्म्मप्रवृत्ति (धर्मप्रवृत्तिः) ङरन्य (नाम) ॥

Follow the actions of pious men, who are well-restrained, who are devoted to truth and simplicity and who are treading the path of dharma.

MBh.3.198.64: ये तु शिष्टाः सुनियताः श्रुतित्यागपरायणाः। धर्म्यं पन्थानमारूढाः सत्यधर्मपरायणाः॥ 12.309.11 is closer to our stanza. a) For our शिष्टाः Poona reads तुष्टाः (v.l. निष्ठाः, दृष्टाः, हृष्टाः).

b) Our सत्यार्जव is supported by K7 V1 D4.7.9 T G1.3.6, the constituted text having सत्यागम

d) तानुपास्स्व च पृच्छ च. Among our lontars only क has समाचर, others समाचरेत्.

१. क च छ ज—अं।

२. सत्य-अ-√लरिस्। अ-लरिस् going away = परायण।

३. प-√सण्ड-अॅन्। क—

सण्डात् । ५. छ नास्ति । ६. √तूत्-अकँन्-अ-न्त ।
४. स-√उल: ।

[illegible] ।

[illegible] ॥ ४९ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥

सर्व्वतो भ्राम्यमाणस्य धर्म्मस्य रथचक्रवत्[1] ।

वेश्यासुतस्येव पितुर्निश्चयो नोपलभ्यते ॥ ४९ ॥

कुर्नँ[2] (अथ) सं छ्रं धम्मं (धर्म:) । [3]महस् मिवँर्[3] (भ्राम्यति) इं सहन (सर्वत:) । न्वा-तन् (अथ न) हन (विद्यते) उमकु[4] (यं स्वीकरोति) तिर (स धर्म:) । तन् हनेनकु[5] निर (न विद्यते धर्मो य: स्वीक्रियते पुरुषेण) । तन् (न) साप[6] (स्वीकरोति) युग (हि) ति (स:) लवन् इकं (तेन सह) महसहन् (यो निश्चिनोति)। तालन् (नैव) पहि (भेद:) लवन् अनक् (सुतेन) नि स्त्री लक्मिव (वेश्याया:)। इकं (यस्य) तन् (न) किनवुहन्[7] (ज्ञात:) बपन्य (स्वपिता) । रूप नि (रूपं तस्य, प्रतिभाति) तन् (न) हुन (विद्यते) उमकु (स्वीकरोति य:) यानक् (पुत्रं) । तन् (न) हुन (विद्यते) इनकुन्य बप (स्वीक्रियते येन पिता) । रि वेल्म्वम् (तत्कारणात्) दुल्लंभ (दुर्लभ:) इकं (स य:) धनं (शक्त:) मुलहक्न[8] (चर्तुं) धम्मं (धर्मं) कलिङनिक (इत्युक्तं) ॥

Like a car's wheel, dharma revolves and covers an all-over domain. It is as hard to determine the exact nature of dharma as it is to determine the father of a harlot's son.

---

१. क—रात°, ख—लातचक्र-वात्, ग—राथचक्रवात्, घ ङ—लटा°, ज—लात° ।
२. क—°नं ।
३-३. मु-√अहस् मु-√इवँर् ।
४. उमु-√अकु ।
५. हन+इमु-√अकु ।
६. क—पप, ख ङ—सप, ज—सम ।
७. क-°इन्°-√वु:-अन् ।
८. मु-उल:-अकँन्-अ । ख ङ ज—°क्नं ।

[illegible] ।

[illegible]

[illegible]

श्रूयतां धर्म्मसर्व्वस्वं श्रुत्वा चैवोपधार्य्यताम् ।
आत्मनः प्रतिकूलानि न परेषां समाचर ॥ ५० ॥

'मतंम्य त्'[1] (अतः) न्हर्नों (श्रूयतां) सर्व्वंधाय (सर्वस्वं) । परमार्थ (परमार्थः) नि (अस्य) सिनङ्कः[2] (मन्यते) धर्म्मं (धर्मः) । स्लैंत् रिन्कोंस्त (श्रुत्वा त्वया) चुप्वनन्ता[3] (उपधार्यतां त्वया) त रि हृति (हृदये) । इकं कवि (यादृशं) लि (उक्तं) ममि (मया) कूनि (पूर्वं) विः (एव) । सासि[4] (सर्वं यत्किंचित्) तन् (न) कह्मन् यावक्त (आत्मप्रतिकूलं) । यतिक (तद्) तन् (न) उलहक्नन्त (समाचर्यतां त्वया) रि लेन् (परेषां) ॥

Listen to the quintessence of dharma. And having listened hold on to it. What you do not approve for yourself, that you must not do to others.

१-१. ख—°न्यान्, ग—°न्यन्, ज—मत° । ३. √चुपु-अन-न्त-अ ।
घ—°कृपन्, छ—मतकृपन्, २. ख—°ङ्कुः । ४. स-√असि ।

[illegible]

[illegible]

पुलका इव धान्येषु पुतिका इव पक्षिषु ।
तादृशास्ते मनुष्येषु येषां धर्म्मो न कारणम्[1] ॥ ५१ ॥

कुनं (परं) इकं (ते) म्वं (मनुष्याः) धिसलिकुन् (कथं नु) धम्लकनं (आचरेयुः) धर्म्मसाधन (धर्मसाधनं) । हृयहृप (पुलका) लि धरि (धान्यानां) । कूर्तनि[2] (पूतिकाः) अन्तिग (अण्डानां) यक लिक (यथा) । कथ (तथा) नि[3] हल[4] ([धर्महीनानाम्] अस्तित्वं) तन् (न) पयकन[5] (सार्थं) ॥

Empty grains among cereals, winged ants among birds—similar is the position

among humans of those whose motivation is not dharma.

Kawi has misinterpreted पुत्तिकाः as पूतिकाः 'rotten eggs'.

MBh.12.174.7. a) पुलक and पुलाक, both forms are attested in our lontars (क ग – पुलाक, others पुलक) as well as in Indian mss. पुलक is the more distinctive form. पुलाक, Hindi पुलाओ, is cooked rice.

c) Our तादृशाः is attested by K7 D4.5.7.9 (but all second time), the rest have तद्विधाः .

१. घ ज—करणम् ।

२. √बूक्-अन्-हं ।

३. ज—नि ।

४. ग—ह्न, ज—ह ।

५. प-√कन । ग—पकन, घ— पाप° ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

म्रियन्ते जन्मनोऽर्थाय जायन्ते मरणाय च ।

न धर्म्मार्थं न कामार्थं तृणानीव पृथग्जनाः ॥ ५२ ॥

अपन् (अथ) पुरिः (क्रमः) निकं पृथग्जन (पृथग्जनानां) । तन् (न) धर्म्मं (धर्मः) । तन् (न) काम (कामः) । कसिद्ध (साध्यते) वंन्य[1] (तैः) । किुः (केवलं) मात्य[2] (भविष्यति मरणं) वोन्य (उद्देश्यं तेषां) म् अहुरिप् (जीवनस्य) । वोनि (उद्देश्यं) पातिन्य (मरणस्य) । किुः (केवलं) जन्म (जन्म) मुवः (पुनः) । इक[3] (ये) तं (ते) पृथग्जन (पृथग्जनाः) मङ्कुन (एवं) क्रमन्य (क्रमस्तेषां) । तन् (न) हन (विद्यते) पातिन्य (मरणं) [4]इडॅप् (विचारे) निक (तेषां) । तहा पिः (न जातु) । [5]तन् (न) हन[5] (विद्यते) पहिन्य[6] (भेदः) लवन् कुकुत् (तृणैः) । रि[7] कप्व पाति (सर्वमरणेषु) वोनिं (उद्देश्यं) जन्मन्य (तेषां जन्म) । जन्म[8] (जन्मसु) वोनिं[9] (उद्देश्यं तेषां) पातिन्य (मृत्युः) ॥

Common men are like weeds. They serve neither dharma nor kama. They die so that they be born, They are born so that they may die.

---

१. ग—दोन्य । २. √मातिअ । ३. ज—°कं ।

४-४. क नास्ति । ६. ख—रि । ८. ज—दोल्निं ।
५-५. ख—तनन । ७. ख नास्ति, ज—अन्मन्य ।

[illegible]

[illegible] ॥ ७२ ॥

[illegible]

[illegible]

ये तु धर्म्ममसूयन्ते बुद्धिमोहान्विता[1] जनाः ।
अपथा गच्छतां तेषामनुयातापि पीडयते ॥ ५३ ॥

म्वं (पुनश्च) इकं म्वं (ये जनाः) निन्दा (निन्दन्ति, असूयन्ते) रिं धर्म्मप्रवृत्ति (धर्मप्रवृत्तिं) । बेनि पुङ्गुन्य (स्वबुद्धिमोहात्) । ज्मॅक् (रताः) त य (ते) रिं[2] अधर्म्मप्रवृत्ति (अधर्मप्रवृत्तौ) । इकं (ये) मनूल्नूत्[3] (अनुयान्ति) इरिय (तान्) तुवि (अपि) । नियत (नियतं) पमङ्गुहन्य[4] (तल्लाभः) लर[5] (पीडा) ॥

There are persons whose minds are fogged and who revile dharma. They go on the wrong path. Any one who follows them suffers torments.

MBh.3.198.63, 12.309. 10. a) Poona 12.309.10 धर्माय येऽभ्यसूयन्ति (v.l. °न्ते in K1 V1 D4.5.7.9 T2). b) Poona, all mss., नराः for our जनाः (in 3.198.63 and 12.309.10).

१. ख ग च—°महान्वितः ।
२. क—रि ।
३. म-√तूत्[2] ।
४. √पङ्गः । ख—पमङ्गुह ।
५. ख नास्ति ।

[illegible]

[illegible] ॥ ७३ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[1]अधर्म्मरुचयो मन्दास्तिर्य्यग्गतिपरायणाः ।

कृच्छ्रां योनिमनुप्राप्य न विन्दन्ति सुखं जनाः ॥ ५४ ॥

कुनं (अथ) ल्विर् निकं मूढ (मूढविधाः)। ज्नॅक् रि अधर्म्मं (अधर्मरुचयः)। अन्तस्न्य (तत्तारणं) सकें[2] निरय (निरयात्)। [3]मंजन्म (जायन्ते) त य[3] (अथ ते) तिर्य्यक्प्राणी[4] (तिर्यक्प्राणिनः)। मेषमहिषादि (मेषमहिषादयः)।[5] ब्वत् नि (कृच्छ्रं) जन्मन्य (तज्जन्मनः) ज्मः (परत्र)। मंजन्म (जायन्ते) त य[6] (अथ ते) रि नीच (नीचेषु)। कसकितन्[7] (रुज्यन्ते) त य (अथ ते) किनुञ्च्वं[8] (पीडयन्ते) इं[1] लर (व्याधिभिः) प्रिहृतिन्[9] (मनोनुदैः)। [10]तन् (नैव) स्मुं[10] (विन्दन्ति) सुख (सुखं) ॥

The dull-witted have no interest in dharma. They are born as low creatures. Thus incarnated they attain no joy.

MBh.3.245.18. a) Poona मूढाः for मन्दाः.

d) Poona न सुखं विन्दते जनाः [v.l. न विदन्ते सुखं जनाः in Ś1 K1.2 B1, and सुखं विन्दन्ति नो जनाः in S (except G3]. Lontars read विदन्ति.

१-१. ख नास्ति।

२. क—सकें।

३-३. क ग नास्ति।

४. क—°क्। प्राणी।

५. च नास्ति।

६. ग—यन्।

७. क-√सकित्-अन्।

८. √कुञ्च-°इन्°।

९. प्रिः-हृति-न्। क ख ग ज—°ति।

१०-१०. च—तन् न्मुं।

[illegible]

[illegible]

धनस्य यस्य राजतो भयं न चास्ति चोरतः।

मृतं च यन्न मुञ्चति समर्ज्जयस्व तद्धनम् ॥ ५५ ॥

मतंन्यन् (अतः) निहन् (एतद्) जुग (हि) कुलह (कर्तव्यं)। हन य (विद्यते) मास् (सुवर्णं) तन् (न) कव्नं (शक्यते) रिनम्पस् (हृतुं)। तन् (न) कव्नं (शक्यते) इनहल् (चोरयितुं)। तुमूत्[1] (अनुगच्छति) इ[2] पातिन्त (तव मरणे)। इकं (तद्) मास् (धनं) मङ्कन (तादृशः) कमम्य (तत्कमः)। यतिक (तस्य) प्रिहॅन् (यतस्व) अर्ज्जनन्त (अर्जनं) ॥

Earn the wealth which neither the state can demand nor the thief can take

away, and again which one does not leave behind at death.

MBh.12.309.45 (as above). १. क च ज—तमु॰ । २. क—रिं, ख—हि ।

[illegible]

[illegible] ॥ ७८ ॥

[illegible] ॥

धर्म्मश्चेन्नावसीदेत कपालेनापि जीवतः[1] ।
आढ्योऽस्मीत्यवगन्तव्यं धर्म्मवित्ता हि साधवः ॥ ५६ ॥

यद्यपिन् (यद्यपि) **अत्यन्त** (अत्यन्तं) **दरिद्र** (दरिद्रः) **क्त** (खलु) **ङ्गुं** (पुरुषः) । **महुरिप**[2] **त**[3] (जीवेत्) **बेंन तस्यन्** (भिक्षान्नेन) । **यन्** (यदि) **लङ्गुं**[4] (ध्रुवः) **अपगँः** (स्थिरः) **रि धर्म्मप्रवृत्ति** (धर्मप्रवृत्तौ) । **हिडॅपॅन्** (अवगन्तव्यः) **त सुगिः** (आढ्यः) **जुणावक्त** (हि ममात्मा) । **अपन्** (यतः) **अँङ्कु** (केवलं) **धर्म्मप्रवृत्ति** (धर्मप्रवृत्तिः) ।[4] **मास्** (सुवर्णं) **मणिक्** (माणिक्यं) **सं साधु** (साधोः) **ङ्करनिर**[5] (उच्यते) । **यतिक** (तद्) **प्रिहॅन्** (प्रयतितव्यं) **अर्ज्जनन्** (अर्जनाय) । **यतिक** (तद्) **लि** (वचनं) **ममि** (मम) **मास्** (सुवर्णं) **मणिक्** (माणिक्यं) **तन्** (न) **क्न** (पीड्यं) **रि चोरभयादि** (चोरभयादिना) ॥

If one lives on alms and does not let dharma down, one should consider oneself rich. Dharma is the treasure of the virtuous.

---

१. क—जिन॰, ख—जीवि॰, २. क—अ॰ । ४. क ख ज नास्ति ।
ग—जिवि॰, ज—जि॰ । ३. ख नास्ति । ५. ख—॰का ।

[illegible]

[illegible] ॥ ७९ ॥

[illegible]

धर्म्ममाचरतो वृत्तिर्यदि नोपगमिष्यति ।

न [1]नाम किं[1]? शिलोञ्छाम्बु[2] शाकाद्यपि विपत्स्यते ।। ५७ ।।

लबम् (अथ) लि (वचनं) ममि (मम) । इक (ये) सं केवल (केवलं) तुमुञ्जुलनं[3] (निध्यास्यन्ति) धर्म्मप्रवृत्ति (धर्मप्रवृत्तिं) । तातन् (न) पर्मेन्व[4] (उपगमिष्यन्ति) उपजीवननिर (स्वोपजीवनं) । अप मतंन्य (किं तत्कारणं) तर् (न) पोलि: (प्राप्स्यन्ति) अञ्छसण् (शिलोञ्छं) । गङम् (शाकं) ।[5] बं (अम्बु) । ल्विद् नि सुलभ (सुलभविधं) तंक्वनम् इ हरकनिर ।।

If the practice of dharma should leave no scope for earning life's requisites, water, herbs and grains can still be gleaned.

१-१. क—नामकी, ख ज—नर्मक्कि, ग—नार्मकि, च छ—नार्मक्कि ।
२. क—सिलोञ्चाम्बु, ख ज—सिलोञ्चम्बु, ग—सि°, च छ—सिलाञ्चम्बु ।
३. क—नं(तुमुञ्जुल नास्ति) ।
४. प-√तंमु-अ ।
५. छ नास्ति दण्डः ।

[illegible]

[illegible]

सन्ति शाकान्यरण्येषु नद्यश्च विमलोदकाः ।

चन्द्रः सामान्यदीपोऽयं विभवैः किं प्रयोजनम् ।। ५८ ।।

लिहम् (एतद्) केर्केत[1] (उपपायं) । अक्वे: (बहूनि) मर (सन्ति) साम्सम् (शाकानि) रिं अलस् (अरण्येषु) । मञ्जुन (तथा) इकं स्व: (नद्य:) रिं अलस् (अरण्येषु) । निर्म्मलावञ्जम् (निर्मल-गभीर-) अद्दो (-स्वच्छं) बञ्चन्य (तज्जलं) । कुनं (च) सुलुहम् (दीप:) त सं ञ्ज्रं निशाकर (देवो निशाकर:) । तातन् (न) पदोम् (प्रयोजनं) कार्ज्जनम्[2] (अर्जनेन) इं विभव (विभवानां) । सुध्यम् (केवलं)

कालक्षेप (कालक्षेप:) ॥

Herbs grow in forests. There are rivers with clean waters. The moon is the universal lamp. What more purposes can riches serve ?

---

१. क-√इर्ध्व-अ ।   २. क-√अर्जन-अॅन् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

व्यापृतेनापि हि स्वार्थः क्रियते चान्तरेऽन्तरे ।
मेढ़ी पृष्ठेऽपि हि भ्राम्यन् ग्रासं ग्रासं करोति गौः ॥ ४९ ॥

निहन् तं (एतद्) उलह (भवेद्-वृत्तं) ।[1] रि बुवॅंगन्यन्[2] (काले यदा) हरोहर (व्यापृत:) होसन (मग्न:) कुं (पुरुष:) । इ[3] कगवयन्[4] (करणे) इं धर्म्मसाधन (धर्मसाधनानां) । सम्बिन (भवेत् सह) तिकं अर्थार्ज्जन (अर्थार्जनेन) रि अन्तर (अन्तरे) सकु पिसन्[5] (आदित:) । कदि (यथा) क्रम (क्रम:) नि[6] लम्बु (गो:) स्इँ[a] (काले) मेसि[7] (धारयन्) हनुकम् (युगं) बलकंन्य (स्वपृष्ठे) । मिवॅर् (भ्राम्यन्) अमतॅक्[8] (भूमिं दारयन्) रि सव: (क्षेत्रेषु) । सिनम्बिन्य[9] अंजकुत्[10] (संजम्भयन्) बुकुत् (घासं) । सपश्चक्[11] (सर्वं समीपस्थं) कपर:[12] (पाददलितं) रि[13] लकुन्य (तद्गमने) । वदि (भवति) य (एष:) तुष्ट (तुष्ट:) ॥

Even though engaged otherwise one attends to his interests in between. Carrying the yoke, the bull still finds occasion to make morsels of grass.

---

c) Sanskrit text is not clear.

१. ख नास्ति ।

२. ख—°न्य ।

३. क—रि ।

४. क-√गवे-अन् ।

५. क—पिसन्य ।

६. क—निकं, ज—नि ।

७. म-√इसि ।

८. अ-√पतॅक् ।

९. √सम्बि-°इन्°-न्य ।

१०. अं-√अजकुत् ।

११. स-√पश्चक् ।

१२. क-√पर: ।

१३. क नास्ति ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

बुद्धेन[1] शान्तदान्तेन[2] नित्यमभ्युत्थितात्मना ।
धर्म्मस्य गतिरन्वेष्या मत्स्यस्य गतिरप्स्विव ॥ ६० ॥

लवन् त वनेः (अथ चान्यद्) । अत्यन्त रिं गहन (अत्यन्त-गहनः) क्त (खलु) सं ह्यं धर्म्मं (धर्मः) ङरनिर (नाम) ।[3] परमसूक्ष्म (परमसूक्ष्मः) । तन् (न) पहि (भेदः) लवन् तपक् (गति-क्षेपेन) निं इवक् (मत्स्यस्य) रिं ब्वं (अप्सु) । न्वान् (परं) पिनेत्[4] (अन्वेष्यः) जुग (हि) सिर (स धर्मः) दे सं पण्डित (पण्डितेन) । क्लन् (स्थिरेण) उपशमा (उपशान्तेन) पग्वन्[5] (दान्तेन) । कोत्साहन्[6] (उत्साहवता) ॥

काण्ड (काण्डः) नि[7] चतुर्व्वर्ण्णं (चतुर्वर्णस्य) याजरकन[8] (कथ्येत) सकन्नं (अधुना) ॥

One should investigate the path of dharma, which is as inscrutable as the path of fish in water. To this end one must be enlightened, restrained, controlled and ever active.

Cf. Harivamśa 4245.

१. क ख—बुधेन, ग ज—बुदेन ।

२. क—शात°, ख—दातद°, ग—धातद°, च छ ज— दतद° ।

३. च नास्ति ।

४. √पेत्-°इन्° ।

५. √पर्गः-अन् ।

६. क-√उत्साह-अँन् ।

७. च छ ज—निं ।

८. य + √अजर्-अकॅन्-अ ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ब्राह्मणः क्षत्रियो[1] वैश्यस्त्रयो वर्ण्णा द्विजातयः ।
चतुर्थ एकजातीयः शूद्रो नास्तीह पञ्चमः ॥ ६१ ॥

ब्राह्मण (ब्राह्मणः) आदि (आद्यः) नि वर्ण्ण (वर्णानां) ।[2] तुमूत् (अनुसरति, ततः) क्षत्रिय (क्षत्रियः) ।[3] तुमूत् (अनुसरति, ततः) वैश्य (वैश्यः) । [4]इक (एते) सं वर्ण्ण (वर्णाः) तिग (त्रयः) ।[4] कप्व (सर्वे) द्विजाति सिर (द्विजातयस्ते) । द्विजाति (द्विजातिः) ङरनि (नाम) पिंवं[5] (द्विः) मंजन्म (जायते)। अपन् (यतः) रि स्ङॅ निर न् ब्रह्मचारी (ब्रह्मचर्यस्य काले) गुरुकुलवासी (गुरुकुलवासी) । किनॅनन्[6] (उपादेयाः) सिर (तेन) दीक्षाव्रतसंस्कार (दीक्षाव्रतसंस्काराः) । कपिंवं[7] (द्वितीयं) नि[8] जन्म निर (तज्जन्मनः) तिक (तद् यद्) ।[9] रि हुवुस् निर (तेन पूर्णाः) कृतसंस्कार (संस्काराः)। नहन् (इति) मतंन्यन् (तत्कारणं) कप्व[10] (सर्वे) द्विजाति (द्विजातयः) सिर (ते) कतिग (त्रयः) । कुनं (पर) इकं शूद्र (शूद्रः) कपात् (चतुर्थः) नि वर्ण्ण (वर्णानां) । एकजाति (एकजातयस्ते) सं (ये) कदि (सदृशाः) रसिक (तेन) । तन् (न) ददि (भवति) किनॅनन्[6] (उपादेयता) व्रतसंस्कार (व्रतसंस्काराणां) । तातन् (न हि) ब्रह्मचारी (ब्रह्मचारी) । मङ्कन (इति) काण्ड (काण्डं) निकं वर्ण्ण (वर्णानां) अन् (ये) पात् (चत्वारः) । य इक (एषः) चतुर्व्वर्ण्ण (चतुर्वर्णः) ङरन्य (नाम) । तन् (न) हन (विद्यते) कलिम (पञ्चमः) नि वर्ण्ण (वर्णानां) ङरन्य (नाम) ॥

Brāhmaṇa, kṣatriya and vaiśya are the three dvi-jātis 'twice-born.' Śūdra is the fourth. He is eka-jāti 'once-born'. There is no fifth.

MBh.12.285.25ab. a) K1.2.4 as above, others read ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्यास्.

१. छ—क्षे° ।

२. च छ नास्ति ।

३. छ नास्ति ।

४-४. च छ नास्ति ।

५. च छ—वं ।

६. √कन-°इन्°-अन् । क—किन्नान् ।

७. च छ ज—कपि° ।

८. ग—नि ।

९. क ख ग ज नास्ति ।

१०. च—ताप्व ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अधीयीत ब्राह्मणो वै यजेत दद्याद्वियात् तीर्थमुख्यानि[1] चैव ।
अध्यापयेद्याजयेच्चापि याज्यान् प्रतिग्रहान् वा विहितानुपेयात् ॥ ६२ ॥

न्या (एष:) धर्म्म (धर्म:) सं ब्राह्मण (ब्राह्मणस्य)। मञ्ज्य[2] (अधीयीत) ।[3] मयज्ञा[4] (यजेत)। मवेह्[5] (दद्यात्) दानपुण्य[6] (दानपुण्यं)। मम्लम[7] (इयात्) अतीर्थ[8] (तीर्थं)। अमरहन[9] (अध्यापयेत्)। विक्व[10] (याजयेत्) नि अयज्ञा[11] (यजमानान्)। मनज्ञप[12] (प्रतिगृह्णीयात्) दान[13] (दानानि) ॥

A brāhmaṇa must study, perform yajña, give alms, go on pilgrimages, teach others, officiate at other's yajñas and accept the prescribed dues.

MBh.5.29.21. a) For वै Poona reads अथ. वै is found in Dn D2-4.7.

d) Poona reads विदितान्प्रतीच्छेत् for our विहितानुपेयात्. विहितान् is found in K4 B Dn1 D2-6.10, T1 G. उपेयात् is found in T G1. 4.5.

१. क ख च छ ज—तीर्थंमुकानि, ग—°मुखानि ।
२. म-ञ्ज-√अजि-अ ।
३. छ नास्ति ।
४. म-√यज्ञ-अ ।
५. म-√वे:-अ । च छ—°वे: ।
६. ख—धनपू°, ग—धा° ।
७. म-√ग्लम्-अ ।
८. ख—तिथ्य, ग छ—तिर्थ, ज—तिर्था ।
९. अ-√वर:-अन्-अ ।
१०. √विकु-अ ।
११. अ-√यज्ञ ।
१२. म-√तज्ञप्-अ ।
१३. ख—धानपूण्य ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

धर्म्मश्च सत्यं च तपो दमश्च विमत्सरित्वं ह्रीस्तितिक्षानसूया ।
यज्ञाश्च दानं च धृतिः क्षमा च महाव्रतानि[1] द्वादश वै ब्राह्मणस्य ॥ ६३ ॥

न्यं[2] (एतानि) व्रत (व्रतानि) सं ब्राह्मण (ब्राह्मणस्य) ।[3] वंल्लस् (द्वादश) क्वे:न्य (संख्या तेषां) । प्रत्येकन्य (प्रत्येकं तेषां) । धर्म्म (धर्मः) । सत्य (सत्यं) । [4]तप (तपः) । [4]दम (दमः) । विमत्सरित्व (विमत्सरित्वं) । ह्रीः (ह्रीः) । तितिक्षा (तितिक्षा) । अनसूया (अनसूया) । यज्ञ (यज्ञः) । दान (दानं) । धृति (धृतिः) । क्षमा (क्षमा) । नहन् (इति) । प्रत्येकन्यन्[4] (प्रत्येकं तेषां) वंल्लस् (द्वादशानां) ।[3] धर्म्म (धर्मः) । सत्य (सत्यं) । पग्वन्य[6] (स्थिरता तत्) । तप (तपः) ङरन्य (नाम) शरीर-संशोषण (शरीरसंशोषणं) । कपनसन् (तप्नत्वं) इं शरीर (शरीरस्य) । पिहरन् (प्रयतध्वं) । कुरङन (नाशयत) विषय (विषयान्) । दम (दमः) ङरन्य (नाम) उपशम (उपशमः) देनि[7] तुतुर्न्य (स्ववाचां) । विमत्सरित्व (विमत्सरित्वं) ङरनि (नाम) हय्व ईर्ष्या (अनीर्ष्यायाः) । ह्रीः (ह्रीः) ङरनि (नाम) इरं (लज्जायाः) । वुह रि (जानीध्वं) इरं (लज्जायाः) विः (खलु) । तितिक्षा (तितिक्षा) ङरनि (नाम) हय्व गों क्रोध (अमहाक्रोधस्य) । अनसूया (अनसूया) ङरनि (नाम) हय्व दोषग्राही (अदोषग्राहितायाः) ।[8] यज्ञ (यज्ञः) मग्लम् (सश्रद्धं) अमूजा (पूजनं) । दान (दानं) ।[9] मवेह (प्रदानं) दानपुण्य (दानपुण्यस्य) । धृति (धृतिः) ङरनि (नाम) मनोंब्[10] (गाम्भीर्यं) आह्लि[11] (प्रसादः) । क्षमा (क्षमा) ङरनि[12] (नाम) कोलन्[13] (धैर्यस्य) । नहन् (इति) व्रत (व्रतानि) सं ब्राह्मण (ब्राह्मणस्य) ॥

Dharma and truth, penance and subjugation of passions, absence of envy and modesty, tolerance and spitelessness, yajñas and alms, firmness and forgiveness—these are the twelve great vows of a brāhmaṇa.

MBh.5.43.12. a) For our तपो दमश्च Poona reads दमस्तपश्च.

b) For विमत्सरित्वं Poona has अमात्सर्यं.

c) यज्ञाः is found only in K1 B2 Cd. S, other Poona mss. have यज्ञं and यज्ञः. For क्षमा Poona readings are श्रुतं, श्रुतिः, शमः and शमं.

d) In our text this quarter has 13 syllables against Poona's 11. In quarter b also Poona has

only 11 syllables, while our text has 12. For महाव्रतानि Poona has महाव्रता (v.l. एते गुणाः and एतानि वै). K1.4 B Dn D2-4.6.7 read व्रतानि वै. For द्वादश वै ब्राह्मणस्य Poona reads द्वादश ब्राह्मणस्य.

१. क ख ग च छ ज—°ष्ट° । २. ख ग नास्ति, च—न्यान्, छ—न्याद्, ज—न्य । ३. छ नास्ति । ४-४. क नास्ति । ५. ख—प्रतेकन्य । ६. क—पर्म्मं° । ७. छ—वेमिं करन्य । ८. ख नास्ति । ९. ख ग च छ ज नास्ति । १०. म-√तोंव् । ११. क ग छ ज—आह्लिक । १२. ज—°नि । १३. च छ—क्लन्, ज—कॅलन् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अधीत्य वेदान् परिसंस्तीर्य्य चाग्नीनिष्ट्वा यज्ञैः पालयित्वा प्रजाश्च ।
भृत्यान्[1] भृत्वा ज्ञातिसम्बन्धिनश्च दानं दत्त्वा क्षत्रियः स्वर्ग्गमेति ॥ ६४ ॥

कुनें[1] (अथ) उलह (कुर्यात्) सं क्षत्रिय (क्षत्रियः) । उमध्य[2] (अधीयीत) सं हुं वेद (वेदान्)। नित्य (नित्यं) अग्निहोत्रा (अग्निहोत्रं कुर्यात्) । मगवयं[3] यज्ञ (यज्ञान् कुर्यात्) । रमक्षं[4] (रक्षेत्) रात् (प्रजाः) । हुनिक (भृणुयात्) रिं [5]कहु (भृत्यान्) लक रिं[5] (च) कुलगोत्र (कुलगोत्राणि) । मवेह[6] (दद्यात्) दान (दानं) । यन्कम् (यदि) मङ्कन (एवं) ।[7] स्वर्ग्गपद (स्वर्गपदं) अन्तुकनिर[8] (प्राप्तिस्तस्य) दृलाह (परेत्य) ॥

A kṣatriya must study the Vedas, organise the fire, perform yajñas, protect the people, support his dependents, kinsmen and relatives, give alms. Thereby he goes to heaven.

64ab. = MBh.5.40.24ab.

a) N अग्नीन्, S अग्नि.

b) Our lontars point to पालयन्त्वा, a reading not supported by any Poona mss.

१. ग च छ ज—°त्य । २. उम्-√अधि-अ । ३. म-√यवे-अ-क । क ग—°यं । ४. √रक्ष-°उम्°-क । क ख ग—°क्ष । ५-५. ख नास्ति । ६. म-√वे:-अ । ७. च छ नास्ति । ८. √अन्तुक् ।

𑐰𑐿𑐱𑑂𑐫𑑀𑑇𑐢𑐷𑐟𑑂𑐫 𑐧𑑂𑐬𑐵𑐴𑑂𑐩𑐞𑐵𑐟𑑂 𑐎𑑂𑐲𑐟𑑂𑐬𑐶𑐫𑐵𑐡𑑂𑐰𑐵 𑐢𑐣𑐿𑑅 𑐎𑐵𑐮𑐾 𑐳𑑄𑐰𑐶𑐨𑐖𑑂𑐫𑐵𑐱𑑂𑐬𑐶𑐟𑐵𑑄𑐱𑑂𑐔 𑑋

𑐥𑑂𑐬𑐾𑐟𑐵 𑐥𑐹𑐬𑑂𑐰𑑂𑐰𑑄 𑐢𑐹𑐩𑐩𑐵𑐑𑑂𑐬𑐵𑐫 𑐥𑐸𑐞𑑂𑐫𑑄 𑐥𑑂𑐬𑐾𑐟𑑂𑐫 𑐳𑑂𑐰𑐬𑑂𑐐𑐾 𑐡𑐾𑐰𑐳𑐸𑐏𑐵𑐣𑐶 𑐨𑐸𑑄𑐎𑑂𑐟𑐾 𑑌 𑑖𑑕 𑑌

[illegible]

वैश्योऽधीत्य ब्राह्मणात् क्षत्रियाद्वा धनैः काले संविभज्याश्रितांश्च ।

प्रेता[1]पूर्व्वं धूममाघ्राय पुण्यं प्रेत्य स्वर्ग्गे[2] देवसुखानि भुंक्ते ॥ ६५ ॥

मिहन् (एतद्) जुलह (कुर्यात्) सं वैश्य (वैश्यः) । मङज्य (अधीयीत) सिर (सः) रि[3] सं ब्राह्मण (ब्राह्मणात्) । [4]रि सं[4] क्षत्रिय (क्षत्रियात्) कुनें (अपि) । म्वं (च) मबेह (दद्यात्) दान (दानं) रिस्क (आयाते) नि दानकाल (दानकाले) ।[5] रि[5] शुभदिवस (शुभदिवसे) । बुम्बुमन (संविभज्येत) निर[6] (तेन) त[5] (अथ) सब्बेः (सर्वेभ्यः) नि ममराश्रय (आश्रयागतेभ्यः) रि[7] सिर (तं प्रति) । मम्लुम[8] (सम्बद्धं) अमूजा[8] (पूजयेत्) रि सं द्यु[9] थ्यग्नि[10] (देवं त्र्यग्नि) । सं द्यु थ्यग्नि[11] (देवः त्र्यग्निः) कुरमिर (अर्थात्) सं द्यु अपुप् तिग (देवास्त्रयोऽग्नयः) । प्रत्येक (प्रत्येकं) निर (तेषां) । आहवनीय (आहवनीयः) । गार्हस्पत्य (गार्हपत्यः) । चिताग्नि (चिताग्निः) । आहवनीय (आहवनीयः) कुरमिर (नाम) अपुप् (अग्निः) नि अबुबहन् (पाचनस्य) ।[12] हमतें[13] (पाचनं) इ पिनङन् (भक्ष्यस्य) । गार्हस्पत्य (गार्हपत्यः) कुरमिर (नाम) अपुप् (अग्निः) नि[14] बिनरं (व्यूढस्य) । अपन् (यतः) अग्नि (अग्निः) साक्षिका (साक्षी) कम (विधेः) नि [15]बिनरं (व्यूढस्य) इ काल नि[15] बिवाह (विवाहकाले) । चिताग्नि (चिताग्निः) कुरमिर (नाम) अपुप् (अग्निः) नि मनुनु[16] शव (शवदाहस्य) । महन् त (इत्यथ) सं द्यु थ्यग्नि[17] (त्र्यग्निः) कुरमिर (नाम) । सिर (अथ) त (ते) पूजाम् (पूजनीयाः) दें सं वैश्य (वैश्येन) ।[18] [19]कृतः (कृतं) निर (तेन) इक[20] (यद्) मजून[19] (एवं) । व (तद्) तुम्काकेंमु[21]

(नयति) सिर (तं) रि स्वर्ग्गं (स्वर्गो) दूलाह् (परेत्य) ॥

A vaiśya should study with a brāhmaṇa or a kṣatriya. He should help his dependents with monies at the due time. By maintaining the three sacred fires and inhaling their sacred fumes he attains heaven and shares the pleasures of gods.

MBh.5.40.25. a) Poona reads ब्राह्मणान् क्षत्रियांश्च.

c) त्रेतापूर्वं is found in K1.2 D1.2 G2.4.5 M(except M1), Dg त्रयीपूतं, others त्रेतापूतं.

१. क—त्रैता, ख—त्रेतां, ज—त्रैत ।

२. ख—°ग्गांन्, ग—°र्ग्गं, च—स्वाग्गन्, छ—स्वागंन् ।

३. क नास्ति, ग—रि ।

४-४. ख ग च छ ज—रि ।

५. क नास्ति ।

६. च छ—सिर ।

७. छ—रि ।

८. ग च छ—°ग्लेंममूजा (ज—°मुज) ।

९. च छ नास्ति ।

१०. क—त्रियग्नि, छ—त्रया° ।

११. क—त्रियग्नि, छ—त्रिया° ।

१२. ख ग च नास्ति ।

१३. √रतँ-°उम्° ।

१४. क—नि ।

१५-१५. क नास्ति ।

१६. म-√तुनु ।

१७. क—त्रय°, ख च छ—त्र्याग्नि ।

१८. छ नास्ति ।

१९-१९. ग नास्ति ।

२०. क ज—इकं ।

२१. √त्क-°उम्°-अकेंन् ।

[illegible]

ब्रह्म क्षत्रं वैश्यवर्ण्णं च शूद्रः क्रमेणैतान्¹ न्यायतः पूज्यमानः ।
तुष्टेष्वेतेष्वव्यथो दग्धपापस्त्यक्त्वा देहं सिद्धिमिष्टांल्लभेत ॥ ६६ ॥

यप्वन् (यद्) उलहॅन (कर्तव्यं) शूद्र (शूद्रस्य) । भक्त्य (भक्तिं कुर्यात्) सुमेवा[2] (सेवेत) रि[3] सं ब्राह्मण (ब्राह्मणान्) । रि सं[4] क्षत्रिय (क्षत्रियान्) । रि वैश्य (वैश्यान्) । [5]यथाक्रम (यथाक्रमं) जुम[5] (एव) । परितुष्ट (परितुष्टाः) सं स्तुन् (एते त्रयः) सिनेवकन्य[6] (सेवितास्तेन) । हिलं त (नष्टमथ) पापन्यय (पापमस्य) । सिद्ध (सिद्धानि) सकार्य्यांन्य[7] (सर्वाणि तत्कार्याणि) ॥

A śūdra should duly serve brāhmaṇas, kṣatriyas and vaiśyas. When they are pleased and satisfied his troubles are over, his sins are burnt up. After leaving his body he accomplishes what he had aspired.

MBh.5.40.26. a) पूज्यमान: is found only in three mss. Dn2 G3.5, others have पूजयान: .

d) Our सिद्धिमिष्टांल्लभेत has its counterpart in T1 G1.3.4 सिद्धिमिष्टां व्रजेच्च, Poona constituted text स्वर्गसुखानि भुंक्ते.

१. क—°णघो, ख ग ज—°णादो, च—°नदो, छ—°नदो ।

२. √सेवा-°उम्° ।

३. क नास्ति, च छ ज—रिं ।

४. क ज नास्ति ।

५-५. क—जुग यथाक्रम ।

६. √सेवक-°इन्°-न्य । क—सिनेवन्य ।

७. ख—कार्य्यंन्य ।

राजा भीरुर्ब्राह्मण: सर्व्वभक्षो वैश्योऽनीहावान् हीनवर्ण्णोऽलसश्च ।

विद्वानशीलो वृत्तहीन: कुलीन:[1] सत्याद् भ्रष्टो ब्राह्मण: स्त्री च दुष्टा ॥ ६७ ॥

हन त्व (विद्यते) मङ्कू (अधुना) कमन्य (तत्कम:) । रतु (राजा) व्विब्वि (भीरु:) । ब्राह्मन (ब्राह्मण:) सर्व्वभक्ष (सर्वभक्ष:) । वैश्य (वैश्य:) निरुत्साह (निरुत्साह:) रिं क्रयविक्रयादि कर्म्मं (क्रय-विक्रयादिकर्मसु) । शूद्र (शूद्र:) अलुमें:[2] (अलस:) सेवक (सेवने) रिं[3] सं त्रिवर्ण्णं (त्रिवर्णस्य) । पण्डित (पण्डित:) दुश्शील (दुश्शील:) । सुजन्म (सुजन्मा) अनसर् (चलित:) रिं[4] मर्य्यादान्व (स्वमर्यादाया:) ।[5] ब्राह्मन (ब्राह्मण:) तन्सत्य (असत्य:) । स्त्री (स्त्री) दुष्ट (दुष्टा) दुश्शीला[6] (दुश्शीला) ॥

A cowardly monarch, an omnivorous brāhmaṇa, a non-aspiring vaiśya, a lazy śūdra, a depraved man of learning, a man of high birth without high conduct, a brāhmaṇa fallen from truth, a woman gone astray.

MBh.12.279.24. a) For राजा भी : Poona reads भीरू राजन्य: .

c) For विहान्वसीलो Poona reads विहांस्वासीलो.

१. छ नास्ति ।

२. च—कूर्मौः, ब—कूर्मः ।

३. च ज—रि ।

४. क—रि ।

५. छ नास्ति ।

६. ग—सुखितक ॥ हन प्य महुे क्रमस्य ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[1]रागी मुक्तः[1] पचमानः स्वहेतोर्मूर्खो वक्ता नृपहीनं च राष्ट्रम् ।
एते सर्वे शोच्यतां यान्ति राजन् यश्चा[2]मुक्तः स्नेहहीनः प्रजासु ॥ ६८ ॥

कर्मेः (अन्ये) । बानप्रस्थादि (वानप्रस्थादयः) । सार्कर्मि[3] (सर्वे ये) मतकितकि (प्रयतन्ते) कयोमन्[4] (भोजाय) । तातन् (न हि) हिलं (नष्टः) रागस्य (राग एषां) । मसुखहन् (पाचितं) मफल (सफलं) स्वंकमव (स्वात्मने) । स्वार्थ (स्वार्थः) केवल (केवलं) बिः (हि) । इनहकेंन् (?) पतीथंन (?) ।[5] पर्नेम्बन[6] (लभेरन्) बरबरः (उपदेशान्) । म्वान् (अथ) मूर्ख[7] (मूर्खः) । तन् (न) पनोलिः (निष्पादयति) सुखावसान (सुखावसानं) । कजल्वन्[8] (राष्ट्रं) तम्परतु (नृपहीनं) । गृहस्थ (गृहस्थः) तन् मासिः[9] (स्नेहहीनः) रि अनक्[10] (बालेषु) । तन् (न) हुनिक (चिन्तयति) रि[11] रात् (प्रजासु) कुर्न[5] (अपि) ।[12] समकून (एवं) स्विद् नि[13] (विपाः) कमनन्[14] अमहृष् (शोच्यानां) । नियत (नियतं) चि (हि) पर्नेम्बस्य[15] (प्राप्तिस्तेषां) हल (पापस्य) ॥

A vānaprastha or samnyāsī who retains attachment and cooks for himself, an unwise orator, a monarch-less land, and a family man who bears no affection to his children—all of them, O king, reach a deplorable plight.

MBh.12.279.25. a) For मुक्तः Poona has three variants युक्तः, दुष्टः, मत्तः.

स्वहेतोः is found only in K1.2, others mostly read आत्महेतोः.

d) यश्चामुक्तः is found in D4.9 G1.3 M1.5-7, K1. 2.4 G2 यश्च मुक्तः, other

[illegible]. यथायुक्तः ।

१-१. क—राशि मुक्ताः, ख—राशिमुक्तः, ग—रगी मूक्त, घ ङ—राशि मुक्तः, ज—रगि मुक्तः ।

२. ग ङ—यश्च°, ख—यश्चाः°, ज—यश्च° ।

३. स-अवक्-अन् + इं ।

४. क-√मोक्ष-अॅन् ।

५. ग नास्ति ।

६. च—म° ।

७. ख ग घ—पूर्व्वक, छ—पूर्वक, ज—पुर्व्वका ।

८. क-√इतु-अन् ।

९. क—पमसि: ।

१०. क—अवक् ।

११. च—रि ।

१२. छ नास्ति ।

१३. क—नि ।

१४. क-√क्लस् ।

१५. √तॅमु ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

आर्ज्जवं चानृशंस्यं च दमश्चेन्द्रियनिग्रहः ।

एष साधारणो धर्म्मश्चातुर्व्वर्ण्येऽब्रवीन्मनुः ॥ ६१ ॥

न्यां (एषः) धर्म्मः (धर्मः) पसाधारणन्[1] (साधारणः) सं चतुर्व्वर्ण्ण (चतुर्वर्णानां) । आर्ज्जव (आर्जवं) । सि[2] धुमधुम (सारल्यं) अॅर् (नूनं) । आनृशंस्य (आनृशंस्यं) । तन् (न) नृशंस्य[3] (नृशंस्यं) । नृशंस्य[4] (नृशंस्यं) ङरनि (नाम) आत्मसुखपर[5] (आत्मसुखपरत्वस्य) । तन् (न) हृरिम्बचा (?) रि लर (पीडने) नि लेन् (अन्येषां) । यावत् (यावद्) ममुहर[6] (करोति) सुख (सुखं) न्यंचनन्य (आत्मनः) । चलिक (सः) नृशंस (नृशंसः) ङरन्य (नाम) । गति (गतिः) नि तन् मनृन (अनीवृशस्य) । आनृशंस्य (आनृशंस्यं) ङरनिक (नाम तद्) । दम (दमः) । धुमनुहन[7] (दमनं) कचनन्य (स्वात्मनः) । इन्द्रियनिग्रह (इन्द्रियनिग्रहः)[8] । हुमृल[9] (निग्रहणं) इन्द्रिय (इन्द्रियाणां) । नहन् (एताः) तं प्रवृत्ति (प्रवृत्तयः) पात् (चतस्रः) । पसाधारणन् (साधारणाः) सं[2] चतुर्व्वर्ण्ण (चतुर्वर्णानां) । लि (अब्रवीद्) भटार मनु (भगवान् मनुः) ॥

Straightforwardness, kindness, restraint, control over one's senses—these, according to Manu, are the virtues to be cultivated in common by all the four varṇas.

---

१. प-साधारण-अँन् ।
२. क—स ।
३. क—°स, ग—नृसं° ।
४. क—°सस, ग—°संघ, च—°सकस, ज—°स ।
५. ग—सातमासुकमर ।
६. म-√पुहर ।
७. √तङ्ग्ः-°उम्°-अन्-अ ।
८. √हृत्-°उम्°-अ ।

[illegible]

[illegible] ॥ ६९ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अहिंसा सत्यवचनं सर्व्वभूतेषु चार्ज्जवम् ।
क्षमा चैवाप्रमादश्च यस्यैते स सुखी भवेत् ।। ७० ।।

निहन् (एतद्) स्मँन्स्मँन् (तत्त्वं) इं योग्य कवशाक्न[1] (वशीकरणयोग्यस्य) । अहिंसा (अहिंसा) ।[2] सत्य (सत्यं) । सि तन्[3] किरकिर[4] कहल्न्[5] (अपापचिन्तनं) नि सर्व्वप्राणी (सर्वप्राणिनां) । सि क्षम (क्षमा) । सि तन् पलुपलुः (अप्रमादः) सं मकबृय्य (यो द्रव्यवान्=धारकः) इक कबेः (एषां सर्वेषां) । सिर (सः) प्रसिद्ध (साधितवान्) नि सुख (सुखं) इरनिर (नाम) ।।

Non-injuring, speaking truth, sincerity towards all, patience and vigilance make for happiness.

MBh.12.208.6 (only a few v.l.).
१. क-√वस-अकँन्-अ ।
२. च छ नास्ति ।
३. ज—तन्तन् ।
४. छ—ककिर ।
५. क ग ज—कहूला, ख—कहाल, च छ—कहूल ।

[illegible]

[illegible] ॥ ७१ ॥

[illegible]

[illegible]

सर्व्वं जिह्मं मृत्युपदमार्ज्जवं ब्रह्मणः पदम् ।
एतावान् ज्ञानविषयः किं प्रलापः करिष्यते ॥ ७१ ॥

अपन् (अथ) यावत् (यावद्) सि तन् ऋजु (अनृजुत्वं)। सण्डा (आश्रयः) निकं प्रवृत्ति (प्रवृत्तेः)। नियत (नियतं) मृत्युपद (मृत्युपदं) इक (तद्)। तन् (न) पंदद्यकॅन्[1] (भावयति) कलॆपसॅन् (मुक्तिं)। कुनं (परं) यन् (यदा) आर्ज्जव (आर्जवं) पग्वन्[2] (आश्रयः) इकं[3] प्रवृत्ति (प्रवृत्तेः)। नियत (नियतं) ब्रह्मपद (ब्रह्मपदं) इक (तद्)। मुक्ति[4] (भोक्ष्यन्ति) फल (फलं) विः (खलु)। मङ्कून[5] (एवं) सर्व्ववाय (सर्वं वृत्तं)नि हिडॅप् (मनसः)। तन् (न) पदोन्[6] (प्रयोजनं) इकं उजर् अदवा[7] (शब्दैर्विशालैः)। इक (अथ) त प्व (सा) बस्थनि (आधारशिला) हिडॅप् (ज्ञानस्य) ॥

Whatever is crooked leads to death, whatever is straight leads to Brahma. This is wisdom in its entirety. Prolific talk is of no avail.

MBh.12.80.20. d) करिष्यते is found in no Poona ms. Poona reading is करिष्यति (here and in 5.103.38 without v.l.).

१. तन् म(=प)-ङ-√ददि-अकॅन् ।
२. √पगॅः-अन् । क—पग्यन् ।
३. क—इं ।
४. √भुक्ति to enjoy.
५. ख च ज—°नं, ग छ—°नां ।
६. तन् म-√दोन् ।
७. अ-√दवा ।

[illegible]

आनृशंस्यं परो धर्म्मः क्षमा च परमं बलम्[1] ।
आत्मज्ञानं परं ज्ञानं सत्यव्रतं परं व्रतम् ॥ ७२ ॥

कुनं (अथ) इकं (एतद्) नि तन्नृशंस्य (आनृशंस्यं)। य इक (तद्) मुख्य (मुख्यं) नि धर्म्म (धर्माणां)। यन्कन् (या) सि क्षमा (क्षमा)। प्रसिद्ध (परमा) नि कशक्तिन्[2] इक (शक्तीनां सा)। इक (यद्) बु: त (ज्ञानं) अमवावक्त[3] (स्ववृत्तस्य)। मेक्केत[4] रि (आशीष्यं) सकलन्य (संपूर्णस्य वृत्तस्य)। कृनिषे: (प्रथमं) बु: त (ज्ञानं) रि आत्मतत्त्व (आत्मतत्त्वानां)। य इक (स:) परमार्थ (अर्थ:) रहस्यज्ञान (रहस्यज्ञानस्य) ङरन्य (नाम)। कुनं (परं) वस्तु (वस्तु) नि व्रत (व्रतानां) ङरन्य (नाम)। सि सत्य जुग (सत्यमेव) ॥

Kindness is the highest law. Forgiveness is the greatest strength. Knowledge of self is the supreme science. The vow of truth is the noblest vow.

MBh.3.203.41, 12.316. 12abc. a) Only our best lontar क has आनृशंस्यं, others read अ° (= K2 Dc2 D4 in 3.203.41, and G3 in 12.316.12). d) Our सत्यव्रतं परं व्रतं appears as सत्यं व्रतं परं व्रतं in Dc D4.6 G3. Poona constituted text reads परं सत्यव्रतं व्रतम्. All our lontars read व्रतम् with व्.

१. ग—तलं, छ—तली।
२. क-√शक्ति-न्।
३. अ-√वव+अवक्-त। क ख छ—मवा°, ज—मववक्त।
४. √इक्केत्।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

कण्टकान् कूपमग्निं च वर्जयन्ति सदा नरा: ।
तथा नृशंसकर्माणं वर्जयन्ति नराधमम्[1] ॥ ७३ ॥

निहन् (एष:) हल (दोष:) नि नृशंस (नृशंसस्य)। तन् (न) किनोर्मेकन्[2] (काम्यते) कुन यन् (यद्यपि) हन (विद्यते) रि रात् (जगति)। देनि ब्वं (मनुष्यै:) अधम (अधमै:) तुवि (अपि)। तन् (न) किनहूवन्[3] (काम्यते) इक (स:)। कवि कम (यथा क्रम:) निकं[4] ब्वं (मनुष्याणां) तुमिक्कुहि[5] वि (ये वर्जयन्ति कण्टकान्)। सुमुर् माति (शुष्कं कूपं)। अपुय् (अग्नि) कुनं[6] (च)। मकून (एवं) तिकं[7] (वृत्तं) सर्व्वजनन् (सर्वेषां जनानां ये) तुमिक्कुहकेन्[8] (वर्जयन्ति) इकं ब्वं नृशंस (नृशंसजनात्) ॥

Men always avoid thorns, dry wells, fire, men of vile activity and the depraved ones.

MBh.12.158.2. b) For सदा Poona यथा (v.l. वृथा in M).

d) Lontars point to नराधमाः. Poona reads नराधमम् (v.l. नराधिप in K2 D1, नराधिपं in K4, तदा नरं in K5, सदा नरं in T2 G1).

१. क ख ग घ छ ज—°धमः ।

२. क-°इन्°-√उनें-अन् । क—किनोन° ।

३. क-°इन्°-√खन्-अन् ।

४. घ छ—नि ।

५. √सिङ्ग्ः-°उम्°-इ । क ज—°हिं ।

६. क—कुनं ।

७. ग—इकं, छ—हिकं ।

८. √तिकुल्-°उम्°-अकेंन् । क—तुमिकुं° ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

दानाद्दमो विशिष्टो हि दानमुन्नतिकारणम् ।
दाता कुप्यति नो दान्तस्तस्माद्दानात् परो दमः ॥ ७४ ॥

निहन् (एतद्) कोत्तमन्[1] (उत्तमत्वं) इं दम (दमस्य) । दम (दमः) ङरनि[2] (नाम) कोपशमन्[3] (उपशमस्य) । मकहेतु (हेतुः) मेङेत्[4] (ज्ञानस्य) । वुःत (तव ज्ञानं) मितुतुरि (उपदेशः) मनःत (तव मनसः) । यतिक (अथ सः) लुविः (वरः) सङ्कें[5] दान (दानात्) । इकं[6] (तद्) दान (दानं) ङरन्य (नाम) । कीर्त्ति (कीर्त्तिः) मवन् (च) उच्चपद (उच्चपदं च) । फल निक (तत्फलं) । म्वान् (परं) सोर् (अवरं) इक (तद्) देनि दम (दमात्) । अपन् (अथ) इक (यः) सं दाता (दाता) । वलि (भवति) सिर (सः) तन् पकवुर्म्य[7] दम (अदमवान्) । कतमन्[8] (प्रवेश्यते) क्रोधादि (क्रोधादिभिः) । कुनं (परं) यं (यः) मकवुर्म्य दम (दमवान्) । नियतन्य[6] (नियतं) तन् (न) विपथ (विपथः) सिर (सः) अपन्

अतुतुर् (उपदेशात्) । मतंन्यन् (तत्कारणात्) लूबिः (वरः) तं (सः) दम (दमः) सकूं दान (दानात्) ॥

Restraint is superior to alms-giving. Alms-giving makes a man proud. He becomes angry, but not so a man of restraint. Hence the superiority.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.75.14cd 15ab. a) For हि several mss. वै.

b) There are many variants: इति, ददत्, ददन्, दत्त्वा for दानं. केचिद् (or किंचिद्) विजानते (or ह्विजातये) for उन्नतिकारणम्.

१. क-√उत्तम-अँन् ।

२. ख—करन्य ।

३. क-√उपशम-अँन् ।

४. म-√इकॅत् । क ग ज—इ°, च छ—हि° ।

५. छ—सकूं ।

६. क—इक ।

७. तन् म-क-दूव्य-क ।

८. क-√तम-अँन् ।

९. क—नियत ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

नोदकक्लिन्नगात्रो हि स्नात इत्यभिधीयते ।

स स्नातो यो दमस्नातः स बाह्याभ्यन्तरशुचिः ॥ ७५ ॥

लवन् (अथ) त वनेः (चान्यद्) । तन् (न) इकं (यः) अतॅलुस् (क्लिन्नः) विनसॅहन्[1] (स्नातं) शरीरन्य[2] (तस्य शरीरं) । क्तिकं (यः) मधुस् (स्नातः) करन्य (नाम) । [3]कुनं इकं प्रसिद्धाधुस् करन्य[4] ।[3] इक[5] (सः) सं मकदूव्यं[6] दम (दमनात्) धुग (खलु) । सं (यः) सिनङ्गः (मन्यते) दान्त (दान्तः) । सि (सः) तिकाधुस् (स्नातः) लि सं पण्डित (अभिधीयते पण्डितैः) । शुचि (शुचिः) रि बाह्याभ्यन्तर (बाह्याभ्यन्तरे) ॥

Wetting ones' limbs with water is not bathing. He who is bathed with restraint is really bathed. It is he who is rendered clean inside and outside.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.108.9. a) °गात्रोऽथ, °गात्रस्तु for °गात्रो हि.

d) All our lontars read बाह्य with ब्. क च छ ज read °न्तरे शुचिः.

१. √वसॅ:-°इन्°-अन् ।

२. छ नास्ति ।

३-३. च छ नास्ति ।

४. ख नास्ति ।

५. छ—इकं ।

६. च छ—मदूव्यं ।

[illegible]

[illegible] ॥ ७६ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

न हृष्यति[1] [2]महत्यर्थे व्यसने च न शोचति ।

यो वा परिमितप्रज्ञः[2] स दान्त इति कीर्त्यते ॥ ७६ ॥

निहम् (एतानि) **त** (अथ) **लक्षण** (लक्षणानि) **नि बान्त** (दान्तस्य) । [3]**तर्** (न) **लूमोक्** (?) ।[3] **तन्** (न) **अगिरं** (सहर्षः) **यन्**[4] (यदा) **अन्मु**[4] (प्राप्नोति) **सुख** (सुखं) । **तन्** (न) **प्रिहतिन्** (शोचति) **अन्** (यदा) **कत्कन्** (अभिभूतः) **बुःख** (दुःखेन) । **एनक्** (सम्यग्) **त** (अथ) **वुः निर** (तज्ज्ञानं) **रि**[6] **तत्त्व** (तत्त्वस्य) । **व्नं** (शक्नोति) **त सिर** (अथासौ) [7]**तुमङ्गुः** (दमयितुं) **ह**[7] **मनः निर** (स्वमनः) **अपन्** (यतः) **पकवृष्यं बम** (दमवान्) । **सिर त** (अथासौ) **बान्त** (दान्तः) **इरनिर** (कीर्त्यते) ॥

One who is neither exhilarated with great prosperity nor depressed by calamity, but has his mind completely under control, he is styled dānta.

MBh.12.213.15. c) For यो वा Poona reads स वै (v.l. K6 D4.9 सदा, K7 तदा, Da3 a4 यो वै). °प्राज्ञ for °प्रज्ञ in two lontars च, छ is supported by K1 D7. T G1-3.6 M5-7 यश्चा(T2 M5-7 स चा)परिमितप्रज्ञः.

d) Poona reads स दान्तो द्विज उच्यते (only v.l. is प्रदान्तो in Da4).

१. क—हृस्य, ख ग च ज—मृ°, छ—मृस्य° ।

२-२. क त्रुटितम् ।

३-३. क नास्ति ।

४. क ख ग ज—अन् ।

५. अ-√तॅमु । क—पन्मु, ख ज—प°, च छ—नान्मु ।

६. ख—रि ।

७-७. छ—तुमुङ्गुर्हि ।

[illegible]

[illegible] ॥ ७७ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

इन्द्रियाण्येव तत् सर्व्वं यत् स्वर्ग्गनरकावुभौ ।
निगृहीतनिस्सृष्टानि[1] स्वर्ग्गाय नरकाय च ॥ ७७ ॥

म्वं (अथ) पाजर (उपदेशः) बने: (अन्यः) । इन्द्रिय (इन्द्रियाणि) इकं (एतानि) सिनङ्गः[2] (मन्यन्ते) स्वर्ग्गनरक (स्वर्गनरकौ) ।[3] कमन्य (तत्कमः) । यन् (यदा) कवश (शक्तः) कहृतन्य[4] (तन्निग्रहे) । य इक (सः) साक्षात् (साक्षात्) स्वर्ग (स्वर्गः) इरम्य (नाम) । पप्वन् (परं) तन् (न) कवश (शक्तः) कहृतन्य[5] (तन्निग्रहे) । साक्षात् (साक्षात्) नरक इक (नरकोऽसौ) ॥

Heaven and hell are our own senses. When we control them it is heaven, but when we let them loose it is hell.

MBh.3.202.17. c) For निस्सृष्टानि Poona reads विसृष्टानि (without v.l.)

१. क च छ—°निस्°, ख ग छ—°निसृष्ट° ।
२. च छ—°ङ्गः ।
३. छ नास्ति ।
४. √हृत् ।
५. ज—कृतन्य ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

जीवितं साधुवृत्तं च योगक्षेमं बलं यशः ।
धर्म्ममर्थं च पुष्णाति नृणामिन्द्रियनिग्रहः ॥ ७८ ॥

फल (फलं) नि[1] [2]कहृतन् (निग्रहस्य) इं[2] इन्द्रिय (इन्द्रियाणां) ।[3] निहन् (एवं) ।[4] कदीर्घायुषन्[5] (दीर्घायुष्यं) । उलः रहसु (साधुवृत्तं) । पर्गः (स्थैर्यं) नि[6] योग (योगस्य) । कशक्तिन्[7] (शक्तिः) ।[4] यश (यशः) । धर्म्म (धर्मः) । अर्थ (अर्थः) । यतिक (इत्येतानि) कत्मु (प्राप्यन्ते) रि[5] कवशन् (निग्रहेण) इं[6] इन्द्रिय (इन्द्रियाणां) ॥

Life, good behaviour, security, power, fame, dharma and prosperity are sustained and nourished by restraining the senses.

---

१. क—नि । निर्नि ।
२-२. क—कहृतनि, ख—कहृत-
३. क ख नास्ति ।
४. छ नास्ति ।
५. क-दीर्घायुष-र्षन् ।

६. ख—रिं ।　　　　८. ख—रिं ।　　　　९. क—इ ।
७. क-√शक्ति-अँन् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

मनसा त्रिविधं चैव वाचा चैव चतुर्विधम् ।
कायेन त्रिविधं चापि दशकर्म्मपथांश्चरेत् ॥ ७९ ॥

हन (विद्यन्ते) कर्म्मपथ (कर्मपथाः) ङरन्य (नाम) । कहृतन् (निग्रहः) इं[1] इन्द्रिय (इन्द्रियाणां)। सपुलुः (दश) क्वेःन्य (तद्विधान्) । उलहक्न (चरेत्) ।[2] क्रमन्य (तत्क्रमः) । प्रवृत्यन् (प्रवृत्तिः) इं मनः (मनसः) सकऋं (अधुना) । त्लु (त्रयः) क्वेःन्य (तद्विधाः) । उलहन् (वृत्तानि) इं[1] वाक् (वाचः) । पात् (चत्वारि) । प्रवृत्यन् (प्रवृत्तयः) इं काय (कायस्य) ।[3]त्लु (तिस्रः)।[4] पिण्ड (पिण्डं) सपुलुः (दश) । प्रवृत्यन् (प्रवृत्तयः) इं काय[3] (काय-) ।[2] वाक् (वाक्-) ।[2] मनः (मनसां) ।[2] केकॅत[5] (उपधार्यन्तां) ॥

There are ten roads of action—three of mind, four of speech and three of body.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.13.2. The order of pādas in MBh. mss. in as follows: कायेन त्रिविधं कर्म वाचा चापि चतुर्विधम् । मनसा त्रिविधं चैव दश कर्मपथांस्त्यजेत् ॥

The variants to the above are :

a) चैव for कर्म.

b) Only a few mss. वाचा चैव, some others वाचापि च.

c) Only a few mss. चापि.

d) Some mss. शुभ for दश.

Some mss. धर्म for कर्म.

Some mss. फलं चरेत्, पथं चरेत् for पथांश्चरेत्.

१. क—इ ।
२. छ नास्ति ।
३-३. ग नास्ति ।
४. क छ नास्ति ।
५. क-√इकॅत्-अ ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अनभिध्यां परस्वेषु सर्व्वसत्त्वेषु चारुषम् ? ।
कर्म्मणां फलमस्तीति त्रिविधं मनसा चरेत् ॥ ८० ॥

प्रवृत्त्यन् (प्रवृत्तिक्षेत्रं) इं मनः (मनसः) रुमुहुन्[1] (प्रथमं) अजरक्न (उपदिशामि) । त्लु (त्रयः) क्वेःन्य (तद्विधाः) । प्रत्येकन्य (तेषां प्रत्येकं) । सि तन् एङ्क्निन्[2] (अकामः) अवॅङ्क्लुप[3] (अलोभः) रि दृव्य[4] (द्रव्येषु) नि लेन् (परेषां) । सि तन् कोष (अक्रोधः) । रि सर्व्वसत्त्व (सर्वसत्त्वेषु) । सि ममितुह्व (विश्वासः) रि हन (भावे) नि कर्म्मफल[5] (कर्मफलानां) । नहन् (इति) तं (एतानि) तिग (त्रीणि) उलहन् (प्रवृत्तिक्षेत्राणि) इं मनः (मनसः) । कहृतन् (निग्रहः) इं इन्द्रिय (इन्द्रियाणां) इक (सः) ॥

One must cultivate three attitudes—no desire for other's goods, kindliness to all creatures and a robust faith in the fructification of deeds.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.13.5. a) Most mss. अनभिध्या. b) All mss. सौहृदं for चारुषम् (?). d) Some mss. स्मरेत् for चरेत्.

१. √रुहुन्-°उम्° ।
२. अ-√इङ्क्निन् ।
३. अ-√दॅङ्क्लु-अ ।
४. ग—दृवे ।
५. ग—धर्म्मफला ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

असत्प्रलापं पारुष्यं पैशुन्यमनृतं तथा ।
चत्वारि वाचा राजेन्द्र न जल्पेन्नानुचिन्तयेत् ॥ ८१ ॥

न्यं (एतद्) तन् (न) प्रवृत्यन् (प्रवृत्तिक्षेत्रं) इं वाक् (वाचः)। पात् (चत्वारः) कवे:न्य (तद्विधाः)। प्रत्येकन्य (तेषां प्रत्येकं)।[1] उजर् (प्रलापः) अहल (असत्)। उजर् (वचनं) अपुगस्[2] (परुषं)। उजर् पिशुन[3] (पिशुनवचनानि)। उजर् मिथ्या[4] (मिथ्यावचनं)। नहन् तं (इत्येतानि) पात् (चत्वारि) सिङ्गहन[5] (वर्जनीयानि) नि वाक् (वाचः)। तन् (न) उजरकन (वाच्यं)। तन् अङॅनङॅनन् (नानुचिन्त्यं)। कोजरन्य[6] (तद्वचनं) ॥

One should neither think nor speak evil, harsh, slanderous or false words.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.13.4. c) Some mss. एतानि for चत्वारि.
d) Some mss. कुर्यात् or जल्पन् for जल्पेत्. Some mss. नापि for नानु°.

१. छ नास्ति।
२. ग छ—अमुगस्।
३. क—मित्य।
४. क—पिसुन, च छ ज—मित्यं।
५. ख—सिनिङ्गहन, ग—सिनङ्गहन, ज—सिङ्कहन।
६. क-√उजर्-अॅन्-न्य।

[illegible]

प्राणातिपातं स्तैन्यं च परदारानथापि[1] वा।
त्रीणि पापानि कायेन सर्वतः परिवर्जयेत् ॥ ८२ ॥

निहन् यं (एतद्) तन् (न) उलहकन (कार्यं)। स्यमातिमाति[2] (मारणं) मङहलहल् (स्तैन्यं)। सि परदार (परदारत्वं)। नहन् (इति) तं[3] (एतानि) तलु (त्रीणि) तन् (न) उलहकन (कार्याणि) रिं अंसि (सर्वथा) रिं परिहास (परिहासे)। रिं आपत्काल (आपत्काले)। रि[4] पङिप्यन्[5] (स्वप्ने) तुवि (अपि) सिङ्गहन (परिवर्ज्येरन्) जुगेक (एव तानि) ॥

Murder, theft and adultery—one must altogether avoid these three bodily sins.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.13.3. a) Some mss. support °तिपातः of the lontars.
b) Some mss. परदारं (as in our lontars) or पारदार्यं for परदारान्. A few mss. परदाराभिमर्शनं for the whole

pāda.

d) Some mss. नित्यशः for सर्व्वतः.

१. क ज—°घरमवापि, ख—°धारमवापि, ग घ—°दार-मवापि, छ—°डारमवापि ।

२. √पाति ।

३. ख नास्ति।

४. ख छ—रिं ।

५. प-ङ्-√इपि-अन् ।

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥

कायेन मनसा वाचा यदभीक्ष्णं निषेव्यते ।
तदेवापहरत्येनं तस्मात् कल्याणमाचरेत् ॥ ८३ ॥

अपन् (यतः) इकं (यद्) किनतह्नन्[1] (निषेव्यते) इकं ब्वं (पुरुषेण) । कोलहम्य[2] (तद्वृत्तं) । काङॆमङॆमय (तच्चिन्तनं) । कोचपन्य (तद्वचनं) । य बुग (एतान्येव) ब्वत् (भृशं) उमलप्[3] (अपहरन्ति) इकं ब्वं (पुरुषं) । ब्मॉङ् (कल्याणं) कतह्नन् (आचरेत्) इरिक[4] बिः (एव) ।[5] मतंम्यन् (तत्कारणात्) इकं (यद्) हबु (धर्मः) अतिक (तद्) ङभ्यासन् (अभ्यस्येत्) । रिं काय (काय-) ।[6] वाक् (वाक्-) ।[6] मनः (मनस्सु) ॥

Whatever one does with body, mind and speech, that carries him along. Hence one should do only that which is beneficial.

MBh.5.39.42. a) For कायेन Poona has कर्मणा (without v.l.).

b) For निषेव्यते Poona has निषेवते (without v.l.).

१. क-°इन्°-√तहु-अन् ।

२. क-√उलः-अन्-न्य ।

३. उम्-√अलप् ।

४. च छ—इका ।

५. क नास्ति ।

६. छ नास्ति ।

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

वाचि कर्म्मणि चित्ते च दुर्ल्लभः सगुणो जनः ।
यस्य त्वेवंविधं कायं स जनः सर्व्वदुर्ल्लभः ॥ ८४ ॥

दुवुल्स्यन् (तदन्तः) **बुल्लंभ** (दुर्लभः) **इकं** (यः) **सगुण** (सगुणः) । **रि काय** (काय-) । **वाक्** (वाक-) ।[1] **मनः** (-मनस्सु) । **हन** (विद्यते) **ब्व** (चेत्) **माक्कुन**[2] (?) । **सिर** (सः) **अकल्** (सीमा) **नि बुल्लंभ** (दुर्लभत्वस्य) । **तम्** (न) **माक्कुन्य**[3] (?) **जुग** (हि) **सिरन्**[4] (सः) **पिनकेवें**:[5] (दुर्लभः कुतः) ॥

Rare is the person who is virtuous in speech, action and mind.

---

१. छ नास्ति ।
२. क—मक, ख ग ज—मक्कुन, च छ—मक्कुन । √अक्कुन्
? ।
३. क—मकेन्य, ख ज—मक्कुन्य, ग—मक्कुन्या ।
४. क—सिरान, ख ग—सिरान् ।
५. पिनक-√इवं: ।

[illegible]

मनसा निश्चयं कृत्वा ततो वाचा विधीयते ।
क्रियते कर्म्मणा पश्चात् प्रधानं वै मनस्ततः[1] **॥ ८५ ॥**

कुनं (अथ) **संक्षेपन्य** (तत्संक्षेपः) । **मनः** (मनः) **निमित्त** (निमित्तं) **नि**[2] **निश्चयज्ञान** (निश्चयज्ञानस्य) । [3]**वंवि** (भवति) **ब्वं**[4] **निश्चयज्ञान** (निश्चयज्ञानं) । [4]**लुम्कस्** (आरभते) **तं** (अथ) [4]**ओवर्**[3] (वचनं) । **लुम्कस्**[6] (आरभते) **तं**[7] (अथ) **मप्रवृत्ति** (प्रवृत्तिः) । **मतंन्यन्** (तत्कारणात्) **मनः** (मनः) **करमिक** (उच्यते) **प्रधानम्** (प्रधानं) **मक्कुन** (इत्येवं) ॥

Mind makes the decision. Speech follows it. Lastly it is rendered into deeds. Thus the mind is the chief.

MBh.3.278.27. b) विधीयते is supported by Dc Dn2.n3 D2, other Poona mss. अभिधीयते.

d) For वै Poona reads मे (without v.l.).

१. क—मनस्तता, ख ज—मनस्तथा, ग च छ—मनस्तथ ।

२. च छ नास्ति ।

३-३. च छ त्रुटितम् ।

४. क—ब्व, ख—ब्वं ।

५-५. क ज नास्ति ।   ६. √लँकस्-°उम्° ।   ७. ग—त ।

[illegible]

[illegible] ॥ ८६ ॥

[illegible]

[illegible] ॥

मनो हि मूलं सर्व्वेषामिन्द्रियाणां प्रवर्त्तते ।

शुभाशुभास्ववस्थासु कार्य्यं तत् सुव्यवस्थितम् ॥ ८६ ॥

अपन् (अथ) **इकं मनः** (मनः) **ऊरन्य** (नाम) । **य इक** (तद्) **वित्** (मूलं) **नि इन्द्रिय** (इन्द्रियाणां) । **मप्रवृत्ति** (प्रवर्तते) **त य** (एतद्) **रि शुभाशुभकर्म्म** (शुभाशुभकर्म्मसु) । **मतंन्यन्** (अतः) **इकं** (तस्य) **मनः** (मनः) **जुग** (हि) **प्रिहॅन्** (यतितव्यं) **कहृतन्य** (तन्निग्रहे) **सकन्हृं** (आशु) ॥

Mind is the root whence the senses derive their activity. It is this mind which is to be properly ordained to serve in all states, good or evil.

[illegible] ॥

[illegible] ॥ ८७ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥

दूरगं बहुधागामि प्रार्थनासंशयात्मकम् ।

मनः सुनियतं यस्य स सुखी प्रेत्य वेह च ॥ ८७ ॥

निहन् त (अर्थेषः) **क्रम** (क्रमः) **निकं मनः** (मनसः) । **भ्रान्त लुङ्ग** (भ्रान्तगमनं) **स्वभावन्य** (तत्स्वभावः) । **अव्वेः** (बहुधा) **इनङॅनन्य** (तच्चिन्ताक्षेत्रं) । [1]**ववि प्रार्थन** (प्रार्थनाभावः) ।[1] **ववि संशय** (संशयभावः) ।[2] **पिनकावकन्य** (अस्यात्मा कृतः) । **हन प्व** (विद्यते चेत्) **व्वं**[2] (पुरुषः) **इकं**[3] (यः) **व्वं** (शक्तः) [4]**हुमृत्** (प्रभवितुं) **मनः**[4] (मनः) । **सिर** (सः) **तिक** (अथ) **मङ्गः**[5] (नियतं) **अमङ्गिः** (लभते) **सुख** (सुखं) । **मङ्के** (इह) **रि परलोक** (परलोके) **वनेः** (च) ॥

Mind traverses far and wide. It is full of aspirations and doubts. One who bridles mind becomes happy here and hereafter.

MBh.12.187.36 and 12.224.34cd (for our ab). a) Poona बहुधागामि. **Our lontars** °गमं (क, ग, घ), °गामं (ख), °गमी (छ). गमि (ज). d) For वेहृ Poona चेह (without v.l.).

१-१. क नास्ति ।
२. क नास्ति ।
३. क ख नास्ति ।
४-४. क—हुमृत्य, ख—हुमृत् मनःन्य, च—हुमृत्मन ।
५. म-√अङ्गः ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

सर्व्वं पश्यति चक्षुष्मान् मनोयुक्तेन चक्षुषा ।
मनसि व्याकुले जाते पश्यन्नपि न पश्यति ॥ ८८ ॥

लवन् (अथ) तत्त्व (तत्त्वं) निकि[1] (एतस्य) मनः (मनसः) ।[2] न्यं[3] (तद्) मत (चक्षुः) बुवुसॅन्त (उच्यतेऽस्माभिः) । नं (यद्) मुलत् (पश्यति) रि[4] सर्व्ववस्तु (सर्ववस्तुषु) । मनः (मनः) जुग (हि) सहाय (सहायः) नि[5] मत (एतस्य चक्षुषः) निकान् (यद्) बुलत् (पश्यति) । कुनं (परं) यन् (यदि) व्याकुल (व्याकुलं) ममःन्य (तन्मनः) । तन् (न) इलु (युक्तः) सुमहार्यें[6] (सहायो भवेत्) मत (चक्षुषः) । मुलत[7] (पश्यता) तोवि (अपि) इरिकं वस्तु (वस्तूनि) । तन् (न) कतोन् (दृश्यन्ते) जुग (हि) य (तानि) बे निक (तेन चक्षुषा) । अपन् (यतः) मनः (मनः) इकं[8] वव ऋङ्कों[9] (चेतनावान्) ङरन्य (नाम) । हिङन्यन्[10] (इति) प्रधानं (प्रधानं) मनः (मनः) कलिङनिक (उच्यते) ॥

When eye is joined to the mind, it sees all. When mind is confused, though the eye be open, one sees nothing.

MBh.12 180.16. a) For चक्षुष्मान् **Poona reads** दृश्यं (v.l. चक्षुर्भ्यां K7 D4-6. यद् 9). **c) For** जाते **Poona reads** तद्धि (v.l. चक्षुः, तस्मिन्).

Poona 12.299.16a मनसि व्याकुले चक्षुः.

१. ख—निकं।

२. ङ नास्ति।

३. ख ग ज—न्य, घ ङ—न्या।

४. ग—रि।

५. क—नि।

६. √सहाय-°उम्°-इं। क—सुमहयं, ख—सुमहाये, घ ज—सुमहयें, ङ—सुमहयै।

७. क ख ग ज—मुलत य।

८. ख नास्ति।

९. ख ग घ ङ ज—ऋक:।

१०. ख—इकन्यं।

[illegible]

[illegible] ॥ ८६ ॥

[illegible]

स्त्रीजनस्यावाच्यदेशस्य क्लिन्ननाडीव्रणस्य च ।

अभेदेऽपि मनोभेदाज्जनः प्रायेण वञ्च्यते ॥ ८६ ॥

निहन् (एतद्) मर (अधुना) केडॅतन्त (उपधार्यतां)। हन (विद्यते) य अवयव (अवयवः) नि[1] स्त्री (स्त्रियाः)। तन् (न) योग्य (योग्यः) वुवुसॅन् (वक्तुं) प्रदेशन्य (तत्प्रदेशः)। रिनहस्य[2] (गोपनीयः) िवः (हि)।[3] म्वं (च) हन (विद्यते) त (अथ) कनि (व्रणं) अत्लुस् (क्लिन्नं) हकुवक्[4] (?)। इक (अथ) तं (तद्) रिम्हहस्यम्यं[5] (रहस्यभूतं) स्त्री (स्त्रियाः)।[6] लवन् (सह) इकं कनि[7] (व्रणेन)। न्व (कुत्र भवेत्) पहि (भेदः) निक (तस्य)।[8] यन् (यदि) इकॅतिकॅतॅन् (विचार्यते)। न्वान् (अथ) कवञ्चन (वञ्चितः) वुवं[9] (हि) व्वं (जनः) दे निक (तेन)। सुमकुः (चिन्तयति) य (एतद्) दुडू (भिन्नं)।[10] मकहेतु (हेतुर्भवति) विकल्प (विकल्पः) नि मनः (मनसः)। हिकन्यन्[11] (इति) मनः (मनः) इकं प्रधान (प्रधानं) रुरम्य (नाम) ॥

There is no difference between the feminine private organ and a festering wet wound. It is the male's mind that makes the difference and takes him astray.

---

१. क—नि।

२. √रहस्य-°इन्°।

३. क ख ज नास्ति।

४. क ज—अकुवॅक्।

५. क—°नि।

६. क ग घ ङ ज नास्ति।

७. ज—कनिन् । ९. च छ—जुग । ११. ख—हीकन्यं । च—हिक्नन् ।
८. ख नास्ति । १०. च नास्ति ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

लालेत्युद्विजते लोको वक्त्रासव इति स्पृहा ।
प्रवञ्च्यते जनेनात्मा संज्ञाशब्दैः स्वयंकृतैः ॥ ९० ॥

लबन् बनेः (अन्यच्च) । **हन य**[१] (विद्यते) **मुखासव** (मुखासवः) **ङरन्य** (नाम) । **मद्य** (मद्यं) ।[२] **मतहपन्** (चूषितं) **वुवुक्** (मुखात्) **असिलिः** (परस्परं) ।[3] **मङ्कून** (एवं) **रक्व** (जानीहि) **कम निक** (क्रमं) **सं कामी** (कामिनः) **ब्वं** (च) **कामिनी** (कामिन्याः) । **यन्** (यदि) **बॅल्‌न्** (दृश्येत) ।[४] **तन्** (न) **हन** (विद्यते) **भेवन्य** (तद्भेदः) **लबन् इलु** (लालायाः) ।[१] **य**[५] (एतस्मात्) **मुखासव** (मुखासवात्) । **न्वान्** (अथ) **यन्** (यदि) **इलु** (लाला) **पङरन्** (अभिधीयते) **इं ब्वं** (पुरुषेण) । **एलिक्**[६] (जुगुप्सावान्) **अजॅजॅब् य** (उद्विग्नो भवति) । **यप्वन्** (परं यदा) **मुखासव** (मुखासवः) **पङरन्य**[७] (नामास्य) । **हर्ष य** (हृष्यति जनः) ।[२] **त करिन्** (अथातः) **उमञ्चन** (प्रवञ्चति) **अबक्न्य** (आत्मानं) । **मकसाधन** (साधनं कृत्वा) **ङरन्** (नाम) **करिकं ब्वं** (पुरुषः) । **अन् मङ्कून** (एवं) । **इकं**[५] **ङरन्** (संज्ञा) **गबे** (कर्म) **निकं ब्वं इक** (पुरुषस्य) । **हिङन्यन्** (इति) **अग्लिस्** (बलवद्) **इकं मनः** (मनः) **कलिङनिक** (उच्यते) ॥

When it is termed saliva, men recoil. But when it is termed oral wine men crave for it. Men deceive themselves by terms that they have themselves fashioned.

१. छ नास्ति ।
२. ख नास्ति ।
३. ग च छ ज नास्ति ।
४. क नास्ति ।
५. क—य इलु । य ।
६. अ-√इलिक् ।
७. क—ङरन्य, ख—मङ° ।
८. क ख—इक, ख ग घ—इका ।

[illegible]

[illegible] ॥ ६१ ॥

[illegible]

अभिन्नेष्वपि कार्य्येषु भिद्यते मनसः क्रिया ।

अन्यथैव स्तनं पुत्र[१]श्चिन्तयत्यन्यथा पतिः[१] ॥ ६१ ॥

तोमॅन्[२] (द्रष्टव्यं) बनेः (अन्यद्) ।[3] तुङ्गल (भवेदेवं) तुवि (एव) इकं बस्तु (वस्तु) । बुरू (भिन्नः) बुग (हि) आग्रह (आग्रहः) नि सब्बंसब्बं[४] (एकैकपुरुषस्य) इरिक (तत्र) । व्यक्तिन्य (व्यक्तिरस्य) ।[५] नां[६] सुसु (स्तनं) नि इबु (मातुः) । बुरू (भिन्ना) आप्ति (आप्तिः) निकं अनक् (पुत्रस्य) । अन् (यदा) मोनॅं[७] (कामयते) इं[८] इबु (मातरं) । लवन् आप्ति (आप्त्या) निकं बप (पितुः) । हिङन्यन् (इति) मनः (मनः) मगबे (करोति) भेब (भेदं) ॥

Even though action does not vary, the mind makes the differentiation. The baby and the husband both suck the breast, but their thoughts are far apart.

१-१. क त्रुटितम् ।
२. √तोम्-ॲन् ।
३. क छ ज नास्ति ।
४. स-ब्बं[२] । क—सब्बंसब्बं ।
५. छ नास्ति ।
६. क ख—ना ।
७. क ग—मोनं, ख छ—मोनिं ।
८. क ख ग—इ, छ नास्ति ।

[illegible]

[illegible] ॥ ६२ ॥

[illegible]

[illegible]

परिव्राट्कामुकशुनामेकस्यां प्रमदातनौ ।
कुणपः कामिनी भक्ष्यमिति तिस्रो विकल्पना: ॥ ६२ ॥

न्यं (एष:) वृष्टान्त (दृष्टान्तः) वनेः (अथ) । नहन् (एकः) सं भिक्षुक (भिक्षुकः) व्रत परि-व्राजक (परिव्राजकव्रतः) । नहन् (अन्यः) यं कामुक (कामुकः) ।[1] व्वं (पुरुषः) गाँ (महा-) राग (राग-) सक्त[2] (सक्तः) रिं स्त्री (स्त्रियां) । नहन् तं (अपरः) शृगाल (श्वा) । इक त (इत्येते) कतिग (त्रयः) । य त (यदाथ) मुलत् (पश्यन्ति) इं स्त्री (स्त्रियं) । रहयु[3] (शोभनां) ससिकि (एकां) कव्व (सर्वेषां) बुहू (भिन्ना) ह्याप्ति निक (आप्तिः) कतिग[4] (त्रयाणां) । वङ्कू[5] (कुणपः) लिं (मन्यते) सं परिव्राजक (परिव्राजकेन) । अपन् (यतः) एङ्हॅत्[6] (स्मरति) रिं अनित्यतत्त्व (अनित्यतत्त्वं) । लिं (मन्यते) निकं कामुक (कामुकेन) स्त्री (स्त्री) । स्क (आगच्छति) सिः (कामः) इकि (तस्य) । कुनं (परं) लिं (मन्यते) निकं शृगाल (शुना) । वस्तु (वस्तु) सुरस (सुरसं) भक्ष्य (भक्ष्यं) इकि (एतद्) । अरः (हा) वेल्यन्[7] (अतः) विकल्प (विकल्पाः) निं[8] मनः (मनसः) तिनूत् (अनुस्रियन्ते) निं[8] वस्तुभेद (वस्तुभेदेन) ॥

A mendicant, a lover and a dog view a woman's corpse. They take different views. One considers her just a corpse, the other a beloved, the third as food.

Cf. Ind. Spr. 1344.
१. क ख ग च छ ज नास्ति ।
२. च—शक्ति ।
३. ग—हयु ।
४. छ—तिग ।
५. क—वङ्कूं ।
६. अ-√इङ्हॅत् ।
७. क—वेल्यन्त्य, ग—वेल्त्य ।
८. ग—नि ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

भावशुद्धिर्मनुष्यस्य विज्ञेया सर्व्वकर्म्मसु[1] ।
अन्यथा चुम्ब्यते कान्ता भावेन दुहितान्यथा ॥ ६३ ॥

सवन् बनेः (अन्यच्च) ।[2] एङेंत (स्मर्तव्यं) जुग (हि) कित (त्वया) । अन् (यत्) शुद्धि नि[3] मनः (मनःशुद्धिः) । निकं म्वं (पुरुषस्य) तिनूत् (अनुस्रियते) नि[3] प्रवृत्तिन्य (तत्प्रवृत्तिभिः) । रि असि वस्तु (सर्ववस्तुषु) । व्यक्तिन्य (तद्व्यक्तिः) । महन् यं बप (पिता) हुमच्छक् (चुम्बति) इ[4] स्त्रीन्य (स्वस्त्रियं) । मुवः (अन्यथा) हिनच्छकन्य (अथ चुम्ब्यते) त अनकन्य (स्वबाला) । म्वान् (अधुना) वुवू[5] (भिन्ना) जुग (हि) आप्तिन्यन्[6] (तदाप्तिः) हकानच्छंकि (चुम्बने) इक कलिः (द्वयोः) । आप्तिन्यन् (तदाप्तिः, भावः) कम्व (उभयोः) हर्षान्वेंलन्य (तद्दर्शने हर्षः) । हिकन्यन्[7] (इति) मनः (मनः) कारण (कारणं) रि क्रियाभेद (क्रियाभेदस्य) ॥

It is the purity of sentiments that matters in all instances. The sentiment in kissing a wife is different from that in kissing a daughter.

Ind. Spr. 4579/2041.
a) मनुष्यैस्तु for मनुष्यस्य.
b) कर्तव्या for विज्ञेया.
१. ग च छ—°कामसु ।
२. च छ नास्ति ।
३. क—नि ।
४. ज—इं ।
५. च नास्ति ।
६. क—आप्तिन् ।
७. ख—इकन्य ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अभिध्यालुः परस्वेषु नेह नामुत्र नन्दति ।
तस्मादभिध्या सन्त्याज्या सर्व्वदाजीप्सता सुखम् ॥ ६४ ॥

हन त मच्छे (विद्यते ऽयाम) कमन्य (तत्कमः) । एकिन्[1] (गृध्यालुः) रि[2] द्रव्य (द्रव्येषु) नि केन् (परेषां) । मर्वेंञ्छु[3] (ईर्ष्या) रि सुखन्य (तत्सुखेषु) । इकं म्वं (पुरुषः) मच्छून (तथा) । मतिक

(अथ सः) पिसमिकुन् (कथं नु) ।[४] तॅम्वं[५] (अश्नुयात्) सुख (सुखं) मङ्के (इह) ।[६] रिं परलोक (परलोके) तुवि (च) ।[७] मतंन्यन् (तत्कारणात्) अर्य्यंकन[८] (वर्ज्येत) इक (तद्) ।[९] वे सं (तेन यः) मह्युन्[१०] (कामयते) लङ्कूँ (सर्वदा) अनॅम्वं[११] (प्राप्तुं) सुख (सुखं) ॥

Greed for other's goods brings joy neither here nor hereafter. People should seek joy by renouncing greed.

---

१. अ-√इङ्गिन् ।
२. ज—रिं ।
३. क—ददॅङ, ग—मि°, च—मदाॅङ्क ।
४. ख ग च ज नास्ति ।
५. ख—तॅम्व ।
६. क नास्ति ।
७. च नास्ति ।
८. √अरि ।
९. ख च ज नास्ति ।
१०. क—अह्युन्य, छ—मह्यन ।
११. क—आनन्व, ख—अनॅम्व ।

[illegible]

सदा समाहितं चित्तं नरो भूतेषु धारयेत् ।
नाभिध्यायेन्न स्पृहयेन्नाबद्धं चिन्तयेदसत् ॥ ९५ ॥

[1]न्यायेकि (एतद् वृत्तं) कवेयाकनन्[1] (चर्येत) इं वं (नरेण) । इकं[2] वुद्धि (बुद्धिः) मासिः (सकरुणा) रिं सर्व्वप्राणी (सर्वप्राणिषु) । यतिक (सा) पगॅहकन (धारणीया) । [3]हय्व त (न भवेद्) वॅङ्कि (ईर्ष्यालुः)। हय्व त (न भवेत्) इङ्गिन् (गृध्यालुः) ।[3] हय्व त (न) हमयमयम् (स्पृहयेत्) इकं वस्तु (वस्तुषु) तन् हन (अविद्यमानेषु) । वस्तु (वस्तूनि) तन् युक्ति (अयुक्तानि) कुनॅ[१४] (च) । हय्व (न) इक (तानि) इनङॅनङॅन् (चिन्तयेत्) ॥

One should always hold an equanimous mind towards all creatures. One should neither be greedy nor envious. One should think neither incoherent nor unrealistic thoughts.

MBh.12.208.8. a) For सदा Poona reads तस्मात् and for चित्तं, बुद्धया. Our सदा and चित्तं do not appear among Poona variants. b) For नरो Poona reads मनो (without v.l.). c) For अभि° Poona has अप° and अव°.

१-१. क-√देय-अकॅन्-अन्। क—न्यदेयनि। २. ग—इक। ३-३. च छ नास्ति। ४. क—कुनं।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

नियच्छायच्छ संयच्छ चेन्द्रियाणि मनस्तथा ।
प्रतिषेध्येष्ववद्येषु दुर्लभेष्वहितेषु च ॥ ९६ ॥

मतंन्य (अतः) **हृतंन्** (नियम्यानि) **तल्यन** (आयम्यानि)। **पगॅहक्न** (संयम्यानि) **'त प्व'** (सर्वाणि) **इकं**[2] **पञ्चेन्द्रिय** (पञ्चेन्द्रियाणि)। **लवन्** (तथा) **मनः** (मनः)। **हय्व** (मा) **विने:** (अनुज्ञेयं) **मम्वहं** (आचरणं) **हिनिलहिल** (प्रतिषेध्यं)। **वस्तु** (वस्तु) **इनुपॅत्** (अवद्यं)।[3] **वस्तु** (वस्तु) **दुल्लंभ** (दुर्लभं)। **वस्तु** (वस्तु) **तन्पगुर्ग्गोर**[4] (अहितं) **अवसान** (अवसाने) **कुनॅ**[1] (च) ॥

Control and restrain your senses and mind from engaging in prohibited, ignoble, unattainable and evil ends.

MBh.12.105.46ef-47ab.

a) For आयच्छ Poona has यच्छ. आयच्छ is supported by three lontars ख, ग, ज, others have the Poona reading यच्छ.

b) चेन्द्रियाणि is found only in one Poona ms. K1, others इन्द्रियाणि (without sandhi with the previous संयच्छ). तथा is found only in D7S, other mss. read गिरं.

c) Poona reads प्रनिषि-द्धानवाप्येषु with many variants. प्रतिषेध्य is found only K1.2.4D4. अवद्य is not found among Poona variants.

१-१. ग नास्ति।
२. क—इक।
३. क नास्ति।
४. छ—तन्पकॅरि।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

यस्येर्ष्या परवित्तेषु रूपे वीर्य्ये कुलान्वये ।
सुखसौभाग्यसत्कारे तस्य व्याधिरनन्तगः ॥ ६७ ॥

इकं ब्वं (पुरुषः) ईर्ष्या (ईर्ष्यालुः) रि पडन्य (स्वसदृशेषु) जन्म (जन्मवत्सु) तुमोन् (पश्यन्) मास्न्य (तद्धनं)। रूपन्य[1] (तद्रूपं)।[2] वीर्य्यन्य (तद्वीर्यं)। कसुजन्मन्य[3] (तत्सुजन्म)। सुखन्य[4] (तत्सुखं)। कसुभगन्य[5] (तत्सौभाग्यं)। कालुमन्य[6] (तद्यशः)। य त (यद्येतानि) अमुहर[7] (कुर्वन्ति) ईर्ष्या (ईर्ष्यां) इरिय[8] (तस्य)। इकं ब्वं (नरः) मकून कमन्य (एवंक्रमः)। यतिक[9] (अथासौ) प्रसिद्ध (प्रसाधयति) नि[10] संसार (संसारं, दुःखं) ङरन्य (नाम)। करकेत् (संसक्तः) लरन्य (तद्व्याधिः) तन्पतम्बन् (अनौषधः) ॥

One who is envious of other's wealth, beauty, power and birth, happiness, fortune and glory, his torment is unending.

MBh.5.34.40. a) Poona य ईर्ष्युः (with variants). The closest Poona variant to our यस्येर्ष्या is G3.5 यस्येषा (which can go back to यस्येर्ष्या). For परवित्तेषु lontars have परिवर्तेषु which is obviously a mistake for परवित्तेषु.

c) For सुख° Poona constituted text reads सुखे. Our text is supported by K2.4.5 Dn2 Ds D5.6.8.10 T G5 M1.2.

d) Poona reads अनन्तकः (v.l. निरन्तरः).

१. ख नास्ति ।

२. ख ज नास्ति दण्डः ।

३. ख—कसुजन्म ।

४. ख ग च छ ज नास्ति ।

५. ग—कसुभाग्यन्य ।

६. क-√अलुम्-अन्-न्य ।

७. अ-√पुहर ।

८. ख—इय्याय, ज—इकाया ।

९. क—इक, ख ग ज—इका ।

१०. ग छ नास्ति ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

क्षमावतामयं लोकः परलोकः क्षमावताम् ।
इह सम्मानमृच्छन्ति[1] परत्र च शुभां गतिम् ॥ १८ ॥

निहन् (एतद्) तं (अथ) केडॅत[2] (उपधार्यतां)। इकि (ये) सर्व्वभाव (सर्वसत्वाः) तक[3] (आगताः) रि मर्त्यलोक (मर्त्यलोके)। सं क्षमावान् (क्षमावान्) [4]मकनु (धारयति) इक (तान्)। क्षमावान्[4] (क्षमावान्) करनिर[5] (नाम)।[6] सं स्थिरन् उपशम (स्थिरोपशमः)। इक[7] (ये) रि परलोक (परलोके) तुवि (अपि)। हनुनिर[8] (धारणं) तिक[9] (तेषां नराणां) अपयापन् (यतः) मङ्के (इह) इनस्तुति[10] (स्तूयन्ते)। पिनूजा[11] (पूज्यन्ते) किनस्वकन्[12] (सम्मन्यन्ते)।[13] सिर[14] (ते) डेनि रात् (लोकैः)।[15] रि परलोक (परलोके)। उत्तमपद (उत्तमपदं) कप्रमु (अस्यते) दे निर (तैः) ॥

This world belongs to men of forbearance. That world belongs to men of forbearance. Here they are adored, thereafter they attain beatitude.

MBh.3.30.42,1.38.9cd.

b) 3.30.42b, 1.38.9c read परश्चैव or परश्चापि for our परलोकः (only K2 Dc D2.5 परो लोकः in 3.30.42, and Ś1 K1 परलोकः in 1.38.9 support the lontar reading).

d) Southern mss. read परां for शुभां.

१. क च—सन्मानमृच्छन्ति, ख—सम्मानमृचन्ति, छ—सन्मनमृच्चान्ति ।
२. च छ—केडॅताकन ।
३. क—ङ्के ।
४-५. क दृष्टिप्लुतिः ।
५. क—करन्, ख—करनि ।
६. क ज नास्ति दण्डः ।
७. क ग च छ ज—इकं ।
८. ख ग च छ ज—अनुनिर ।
९. ख—इका ।
१०. इन्-√अस्तुति ।
११. √पूजा-°इन्° ।
१२. क-°इन्°-√स्वं-अन् ।
१३. ख ग च छ ज नास्ति ।
१४. छ—सिर । (सदण्डः) ।
१५. ज नास्ति ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

नातः श्रीमत्तरं किञ्चिदन्यत् पथ्यतरं तथा ।
प्रभविष्णोर्यथा तात क्षमा सर्व्वत्र सर्व्वदा ॥ ९९ ॥

संक्षेपन्य (अस्य संक्षेप:) । क्षमा (क्षमा) इकं परमार्थ (परमार्थ:) मि [1]पिनकद्रव्य (द्रव्याणां) । पिनकमासुमनिक्[1] (सुवर्णमाणिक्यानां) निक[2] सं थ्वं (य: शक्त) लुमणे[3] (जेतु) शक्ति[4] (शक्तिं) नि इन्द्रिय (इन्द्रियाणां) । मोर (न) लुमँविहन[5] (अतिरिच्यते) हलुप्य (अस्य श्री:) । थ्वँकु य (एतत्तु) कस् (शिखरं) नि पथ्य (पथ्यस्य) । पथ्य (पथ्यं) इरन् (नाम) इं पथावानपेत:[6] (पथ्यान्वोपेतता) । तन् (न) पनसर्[7] (विचलति) सङ्कूँ[8] मार्ग्ग (मार्गात्) युक्ति (युक्तात्) । मङ्कू: (स्थिरं) साधन (साधनं) अँस (सर्वेषां) परन[9] (मार्गाणां) ।[10] तन् (न) अपिलि:[11] (विशेष:) रिं काल (काले) ॥

For one who aspires to dominate there is nothing more glorious or healthier than forbearance.

MBh.5.39.45. b) For पथ्यतरं Poona reads पथ्यतमं (without v.l.).

१-१. क—पिनकद्व्यमस्मनिक् । (सदण्ड:) ।

२. छ—निकं ।

३. √लग-°उम्°-इ ।

४. क—सक्ति ।

५. √लुवि:-°उम्°-अन्-अ । ज—लुमँवि:हन ।

६. क—पतदनपेत:, ख ग ज—पथादनपेत, च छ—पतदानपेत ।

७. म-√ससर् ।

८. क ख—सङ्कूँ ।

९. √परम्-अ ।

१०. ग नास्ति ।

११. ख—पपिलि: ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

यदि न स्युर्म्मनुष्येषु क्षमिण: पृथिवीसमा: ।
न स्यात् सख्यं मनुष्याणां क्रोधमूलो हि विग्रह: ॥ १०० ॥

अथन् (अथ) य तन् (चेन्न) हन (विद्यते) सं क्षमावान् (क्षमावान्) ।[1] [2]सं क्षमावान्[2] (क्षमावान्) इरनिर (नाम) । तन् (न) पहि (भेद:) लवन् सं हुं[3] पृथिवी (पृथिव्या:) । रिं[4] कष (सर्वेषु) कलम्[5] (धीर:) । अन् मकून ।[3] तन् (न) हन (स्यात्) नियत[6] (नियतं) नि[7] पमिजन्

(मैत्री) । [5]क्रोधात्मक (क्रोधात्मकः) अर्विक[5] (आत्मा) सर्व्वभाव (सर्वभावानां) । कप्व (सर्वे) ततुकर्[6] (शुध्येरन्) नियतन्य (नियतं हि तत्) ॥

If men of earth-like forbearance be not present among the people, there would be no comradeship among them. Dissensions arise out of anger.

MBh.3.30.25. c) For सख्यं Poona reads सन्धिः (v.l. सिद्धिः).

१. च नास्ति ।

२-२. च छ नास्ति ।

३. छ नास्ति ।

४. ग घ छ ज—रि ।

५. ख—कॉलवन् ।

६. ख—नियतन्य, च—नियतं ।

७. ख नास्ति ।

८-८. क—क्रोधात्मकपिकि, ग—क्रोधत्मकाविकि, च छ—क्रोधत्मकविकि, ज—क्रोधमकविकि ।

९. क ख—तातुकर् ।

[illegible]

[illegible] ॥ १०१ ॥

[illegible]

यः समुत्पतितं क्रोधं क्षमयैव निरस्यति ।
यथोरगस्त्वचं[1] जीर्णां[2] स वै[3] पुरुष उच्यते ॥ १०१ ॥

हन प्व (विद्यते चेत्) सिर (यः) व्नं (शक्तः) मनिङ्कलकॅन्[4] (निरस्तुं) क्रोध (क्रोधं) । मकसाधन[5] (साधनं कृत्वा) क्षमा (क्षमां) । कदि (यथा) क्रम (क्रमः) नि[6] उलान् (सर्पस्य यदा) तिङ्कलकॅन्[7] (निरस्यति) लिमुंसुक्न्य (स्वजीर्णत्वचं) । रि[8] कप्व (सर्वत्र) तन् (न) वलुयकन (निवर्तेत) मुवः (पुनः) । इक सं[9] (एवं) मङ्कन (स्थिते) सिर तिक (सोऽय) महाबुद्धि[10] (महाबुद्धिः) ङरनिर (उच्यते) । मङ्कः[11] (धीरः) सिनङ्कः (मन्यते) व्वं[12] (जनैः) ॥

He who throws out excited anger with forgiveness, in the manner of a snake moulting his skin, he is known as the man.

MBh.1.74.4. b) Poona क्षमयेह (without v.l.)

d) Our best lontar क points to स वै which is the universal Poona reading, other lontars read स मे.

१. ख ग घ छ—°स्त्वसं ।

२. ग—चिर्नं ।

३. क—वे, ख ग च छ ज—मे।
४. म-√तिङ्गल्-अकँन्।
५. क—मकसघन।
६. ख ग—नि।
७: ख—तिनिङ्गलकँन्।
८. क—रिं।
९. क ज—स।
१०. क—मबुद्धि।
११. √अङ्गः। छ—पङ्गिः।
१२. छ—म्वं।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

न शत्रवः क्षयं यान्ति यावज्जीवमपि घ्नतः।
क्रोधं [1]नियन्तुं यो[1] वेद तस्य द्वेष्टा न विद्यते ॥ १०२ ॥

कतुह्नन् (ध्रुवं) [2]। अपन्[2] यद्यपि[3] (यद्यपि) ब्नङ[4] (शक्तो भवेत्) इकं ब्वं (जनः) रि मुसुःन्य (स्वशत्रून् प्रति)। तन् (न) कवधन् (वध्यन्ते) पात्यन (मार्यन्ते) शत्रुन्य[5] (तच्छत्रवः)।[6] अँसि[7] (सर्वे) कक्रोधन्य (येषु क्रुद्धः)। सववानि हुरिप्न्य[8] (यावज्जीवं, सर्वं दैर्घ्यं स्वजीवनस्य) तः[9] यन् (यदि) तूतवन (अनुसृतः) ग्लृंन्य (क्रोधः) तुवि (हि)। यय[10] (यतः) जुग (हि) तन् (न) हँन्त्य[11] (अन्तं भवेत्) नि[12] [13]मुसुः निक[13] (शत्रूणां)। कुमँ[14] (परं) प्रसिद्ध (साधनं) निं तन्पमुसुः (अशत्रुमत्तायाः)। सं (यः) ब्नं (शक्तः) हुमृत[15] (नियन्तुं) क्रोध निर (स्वक्रोधं) जुग (हि) ॥

Even if one were to continue killing till the end of his days, enemies would not be exhausted. But he, who knows how to control his anger, has no hater left.

MBh.12.95.9. a) Poona न वै द्विषन्तः क्षीयन्ते (with v.l., none of which supports our text).

b) Poona राज्ञो नित्यमपि घ्नतः (with v.l., none of which supports our text).

१-१. ख ज—नियन्तुर्य्यो।
२. च नास्ति।
३. क—यद्यपिन्।
४. क ज—ब्नंङ।
५. च छ—मुसुःन्य।
६. क नास्ति दण्डः।
७. क—सिं।
८. क छ—हुरिप्न्य। (सदण्डः)।
९. क नास्ति।
१०. छ—य।
११. क ख च—हन्त्य। √हँन्ति-अ।
१२. क—निं।
१३-१३. च छ—मुसुःन्य।

१४. क ग—कुनं ।   १५. च छ— हुमृतं ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अध्याधिजं कटुकं शीर्षरोगं यशोमुषं पापफलोदयं च ।
सतां पेयं यन्न पिबन्त्यसन्तो[1] मन्युं महाराज पिब[2] प्रशाम्य ॥ १०३ ॥

न्यं (अथ पश्य) सं किरिमन् (उपहारं ?)। हन य (एतद्) इनिनुम् (पीयते) सं पण्डित (पण्डितैः) । मंबनि[3] (करोति) पनस् (तापं) अमुहर (करोति) केंलु (शीर्षरोगं)। तन् (न) लर (व्याधिः) इकि पिः (अयं हि)। मङ्गिलङ्कोंन् (हन्ति) यशापुहर[4] (यशः, करोति) पाप (पापं) तप्व य (एतत् सर्वं करोति)। तन् (न) इनिनुम् (पीयते) इकि (एतद्) वेंनि सामान्यजन[5] (सामान्यजनैः)। सं उत्तमपुरुष (उत्तमपुरुषाः) जुग (हि) सिर (ते ये) क्नं (शक्ताः) मिनुम् (पातुं) । सिर (तेषां) तुहुन् (भवति) शक्ति[6] (शक्तिः) कलिङन्य (नाम)। क्रोध इक (क्रोधस्य) मङ्कन (एवं) क्रमन्य (क्रमः)। यतिक (सः) इनुमॅन्त[7] (त्वया पेयः)। कवशाकनन्त (वशीकार्या त्वया) शक्तिन्य (अस्य शक्तिः)। रप्वन् (यथा) त्वं (प्राप्नोषि) कोपशमन् (उपशम) ॥

O great king, drink in anger and be quiet. ; Anger is intense headache, not born of a malady, robbing glory, evil in its consequences, to be drunk in by the very noble ones and by none else.

MBh.5.27.23 (as above). Cf. MBh.2.57.19 and 5.36.66 with their variants.

१. क ख ग छ ज—पिबन्त्यसन्तः, च—पिबन्त्यशान्तः ।

२. क ख ग च छ ज—पब ।

३. क—मंदे, च ज—मङ्घनि ।

४. ख—यशापुहर ।

५. ख ज—॰जन्म ।

६. क—शक्तिन्य ।

७. क—इनुमन्त ।

[illegible]

[illegible] ॥ १०४ ॥

[illegible]

आत्मोपमस्तु भूतेषु यो भवेदिह पूरुषः ।

त्यक्तदण्डो जितक्रोधः स प्रेत्य सुखमेधते ॥ १०४ ॥

अपयपन् (अथ) **इकं** (यः) **व्यं** (पुरुषः) **ओपशम**[1] (उपशान्तः) । **तन्** (न) **पहि** (भेदः) **स्वबन-वकन्य**[2] (स्वात्मना) **त प्व इकं सर्व्वभाव**[3] (सर्वभावानां) **लिन्य**[4] (वचनानि तस्य) **अरः**[5] **हरिम्बव** (मैत्रीयुतानि) । **तातन्** (न) **पंडण्ड** (दण्डयति) । **तन् कतमम्**[6] (नोपगतः) **क्रोध** (क्रोधेन) । **य इक** (एषा) **व्यक्ति** (व्यक्तिः) **नि सर्व्वसुख** (सर्वसुखानां) ।[7] **अपत्** (यतः) **मङ्कन्** (इह) **स्मुं** (प्राप्नोति) **सुख** (सुखं) । **रि परलोक**[8] (परलोके) **सुख** (सुखं) **तः** (हि) **तिन्मुन्य** (प्राप्यते तेन) ॥

The person, who has relinquished the rod and conquered his anger, who behaves towards others as if they were himself, hereafter he flourishes in joy and comfort.

---

१. क—उपशमा ।
२. च—°वकन्य । (सदण्डः) ।
३. ख—°भाव । (सदण्डः) ।
४. क—लींन्य, च छ—लिन्य । (सदण्डः) ।
५. ग—[illegible] । (सदण्डः) ।
६. क-√तम-अँन् ।
७. क ख ग ज नास्ति दण्डः ।
८. छ—°लोक । (सदण्डः) ।

[illegible] ।

[illegible] ॥ १०५ ॥

[illegible] ॥

आतवैरस्तु पूरुषो दुःखं स्वपिति सर्व्वदा ।

अनिर्वृतेन मनसा स सर्प्पे इव वेश्मनि ॥ १०५ ॥

कुनं (अथ) इकं थ्वं[1] (पुरुष:) अङ्गौं[2] तुकर् (महावैरवान्)। सदाकालादु:ख[3] (सदाकालं दु:खी) इक सपरन्य (सर्वमार्गेषु)। सोल:न्य[4] (सर्वकर्मसु)।[5] रिं पतुर्थ्वंम्[6] (शयने) तुवि (अपि)। मकनिमित्त (निमित्तं तस्य)।[5] तन् (न भवति) अङ्गं:[7] (धैर्यं) नि हतिन्य (हृदये)। कवि (यथा) कम निं (दशा) अतुरु (स्वपत:) [8]रिं उम:[8] (गृहे) मेसि[9] सर्प्पं (ससर्पे) ॥

A person with enmity in his heart sleeps uneasily. His mind remains as troubled as if there were a snake in the house.

MBh.5.70.60. a) For तु Poona reads च. Only D2 reads तु.

b) For सर्वदा Poona reads नित्यदा (v.l. नित्यश:).

c) Lontars क च छ ज read अनिवृत्तेन, ख reads अनिर्वृतेन, ग reads अनिर्वृत्तेन, while Poona has अनिर्वृतेन (with variants अनिवृत्तेन K2.5 D2-4.6 G3, and अनिर्वृत्तेन K4 B1-3 D1.5.10 T2 G1.4 Cd).

१. ख—थ्वं। (सदण्ड:)।

२. अं-√गौं।

३. ग—सदाकलदु:कं। (सदण्ड:)।

४. ज नास्ति।

५. छ ज नास्ति दण्ड:।

६. प-√तुरु-अन्।

७. च छ—औङ्ग:, ज—अङ्कं:।

८-८. छ—रुम:।

९. म-√इसि।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

आतुरस्य कुतो निद्रा त्रस्तस्यामर्षितस्य च।
अर्थं चिन्तयतो वापि कामयानस्य वा पुन: ॥ १०६ ॥

समङ्कं मर[1] (अथ) तन् (न) एनक् (ससुखा) तुरुन्य (निद्रा)। [2]प्रत्येकन्य (तेषां प्रत्येकं)।[2] थ्वं अलर। थ्वं (पुरुष:) अतकुत् (सभय:)। थ्वं[3] (पुरुष:) हन (विद्यते) कस्लंन्य[4] (क्रोधोऽस्य)। थ्वं (पुरुष:) उमर्कनर्कंम् (चिन्तयन्) सकार्य्यंन्य (सर्वं स्वकार्यं)। थ्वं (पुरुष:) सराग[5] (सराग:) कुनं (वा) ॥

There is no sleep for one who is diseased, afraid, angry, worried about money, or for one who is in love.

---

१. क ग ज—मरं। २-२. च छ त्रुटितम्। ३. ग—ष्वं।

४. क—कारलंन्य, छ—कस्लंन्। ५. छ—सग।

𑐀𑐎𑑂𑐬𑑀𑐢𑐣𑑅 𑐎𑑂𑐬𑑀𑐢𑐣𑐾𑐨𑑂𑐫𑑀 𑐰𑐶𑐱𑐶𑐲𑑂𑐚𑐳𑑂𑐟𑐠𑐵 𑐟𑐶𑐟𑐶𑐎𑑂𑐲𑐸𑐬𑐟𑐶𑐟𑐶𑐎𑑂𑐲𑑀𑐬𑑂𑐰𑑂𑐰𑐶𑐱𑐶𑐲𑑂𑐚𑑅 𑑋

𑐀𑐩𑐵𑐣𑐸𑐲𑐾𑐨𑑂𑐫𑑀 𑐩𑐵𑐣𑐸𑐲𑐵𑐱𑑂𑐔 𑐥𑑂𑐬𑐢𑐵𑐣𑐵 𑐰𑐶𑐡𑑂𑐰𑐵𑑄𑐳𑑂𑐟𑐠𑐿𑐰𑐵𑐰𑐶𑐡𑐸𑐲𑑅 𑐥𑑂𑐬𑐢𑐵𑐣𑑅 𑑌 𑑑𑑐𑑗 𑑌

𑐳𑑄𑐎𑑂𑐲𑐾𑐥𑐣𑑂𑐫 𑑋 𑐮𑑂𑐰𑐶𑑅 𑐂𑐎 𑐰𑑂𑐫𑑄 𑐩𑐎𑑂𑐰𑐱𑐵𑐎𑑂𑐰 𑐎𑑂𑐬𑑀𑐢 𑑋 𑐳𑐎𑑂𑐰𑑄 𑐎𑐶𑐣𑐰𑐱𑐵𑐎𑑂𑐰𑑄 𑐎𑑂𑐬𑑀𑐢 𑑋 𑐩𑑀𑐣𑑂 𑐥𑐎𑐮𑑂𑐰𑐶𑑅 𑐖𑐸𑐐 𑐀𑐣𑐸𑐐𑑂𑐬𑐴𑐞 𑐰𑐷𑐬𑑂𑐫𑑂𑐫𑐵𑐡𑐶 𑐟𑐸𑐰𑐶 𑑋 𑐩𑐎𑑂𑐰𑐣 𑐂𑐎 𑐎𑐮𑐣𑑂 𑑋 𑐮𑑂𑐰𑐶𑑅 𑐂𑐎 𑐳𑐎𑑂𑐰𑑄 𑐟𑐣𑑂 𑐎𑐮𑐣𑑂 𑑋 𑐫𑐡𑑂𑐫𑐥𑐶𑐣𑑂 𑐩𑐎𑑂𑐰𑐣 𑐎𑐮𑑂𑐰𑐶𑑅𑐣𑑂𑐫 𑑋 𑐩𑐎𑑂𑐰𑐣 𑐩𑐵𑐣𑐸𑐲𑐖𑐣𑑂𑐩 𑑋 𑐮𑑂𑐰𑐶𑑅 𑐖𑐸𑐐𑐾𑐎 𑐳𑐎𑑂𑐰𑑄 𑐟𑐣𑑂𑐩𑐵𑐣𑐸𑐲 𑑋 𑐩𑑀𑐣𑑂 𑐮𑑂𑐰𑐶𑑅 𑐬𑐶 𑐨𑑀𑐐𑑀𑐥𑐨𑑀𑐐𑐵𑐡𑐶 𑑋 𑐩𑐎𑑂𑐰𑐣 𑐳𑑄 𑐥𑐞𑑂𑐜𑐶𑐟 𑑋 𑐮𑑂𑐰𑐶𑑅 𑐳𑐶𑐬 𑐳𑐎𑑂𑐰𑑄 𑐟𑐣𑑂𑐥𑐞𑑂𑐜𑐶𑐟 𑑋 𑐫𑐡𑑂𑐫𑐥𑐶𑐣𑑂 𑐳𑐩𑐺𑐡𑑂𑐢 𑐬𑐶 𑐢𑐣𑐢𑐵𑐣𑑂𑐫𑐵𑐡𑐶 𑑌

अक्रोधनः क्रोधनेभ्यो विशिष्टस्तथा तितिक्षुरतितिक्षोर्व्विशिष्टः ।
अमानुषेभ्यो मानुषाश्च प्रधाना विद्वांस्तथैवाविदुषः प्रधानः ॥ १०७ ॥

संक्षेपन्य (तत्संक्षेपः) । **ल्विः** (विशिष्टः) **इकं व्यं** (जनः) **मक्वशाक्व**[1] **क्रोध** (जितक्रोधः) । **सक्वं**[2] **किनवशाक्विं क्रोध** (क्रोधजितात्) । **मोन्** (यद्यपि) **पकल्विः** (विशिष्टः) **जुग** (हि) **अनुग्रहण वीर्य्यादि**[3] **तुवि** (वीर्याद्यनुगृहीतः) । **मक्वन** (एवं) **इकं कलन्** (धीरः) । **ल्विः** (विशिष्टः) **इक**[4] (सः) **सक्वं**[2] **तन् कलन्** (अधीरात्) । **यद्यपिन्** (यद्यपि) **मक्वन** (पूर्ववद् वीर्यादि) **कल्विःन्य** (तद्विशेषः) । **मक्वन** (तथा) **मानुषजन्म** (मानुषजन्मा) । **ल्विः** (विशिष्टः) **जुगेक**[5] (हि) **सक्वं**[2] **तन्मानुष** (अमानुषात्) ।[6] **मोन्** (यद्यपि) **ल्विः** (विशिष्टः) **रि**[7] **भोगोपभोगादि** (भोगोपभोगादिषु) । **मक्वन** (तथा) **सं पण्डित** (पण्डितः) । [8]**ल्विः** (विशिष्टः) **सिर** (सः) **सक्वं तन्पण्डित** (अपण्डितात्) ।[8] **यद्यपिन्** (यद्यपि) **समृद्ध**[9] (समृद्धः स्यात्) **रि धनधान्यादि** (धनधान्यादिषु) ॥

One who does not get angry is superior to the angry ones. A tolerant person is superior to the intolerant. Men are superior to non-humans. And similarly a learned one is superior to one without learning.

MBh.1.82.6 (as above).
Cf. 12.288.15.
१. म-क-√वश-अकँन्। ख—मक्वशन्।
२. क—सकँ।
३. ग—नि विर्य्यदि।
४. ग—इकं।
५. जुग-इक।
६. छ नास्ति।
७. च छ—रि।
८-८. क त्रुटितम्।
९. क—समृध्ध।

[illegible] ॥ १०७ ॥

[illegible] ॥

यत् क्रोधनो यजति यद्ददाति यद्वा तपस्तपति यज्जुहोति[1] ।
वैवस्वतस्तद्धरतेऽस्य सर्वं वृथा श्रमो[2] भवति क्रोधनस्य ॥ १०८ ॥

अपन् इकं (यः) वों (मनुष्यः) कववशा[3] (वशीकृतः) देनि क्रोधन्य[4] (स्वक्रोधेन)। सल्विर् (सर्वाणि) नि पिनूजाकॅन्य[5] (तत्पूजितानि)। सावकन् (सर्वाणि) इं पवेःन्य[6] दान (तद्दानानि)। सल्विर् (सर्वं) नि तपन्य (तत्तपः)। सल्विर् (सर्वाणि) नि[7] हिनोमाकॅन्य[8] (तद्धुतानि)। इक त (तेषां) कवेः[9] (सर्वेषां) भटार यम (भटारो यमः) सिर उमलप् (आहरति) फल निक (फल)। तन्पफल (न फलन्ति) इरिय (तस्मै)।[10] स्वस् (तस्य) कुॅल्[11] (हृदयं पीडयते)। मतंन्यत्[12] (अतः) कववशाकन (वशीक्रियेत) तं क्रोध (स्वक्रोधः) ॥

Whatever an angry person sacrifices, whatever he gives, whatever austerities he practises, whatever he pours into sacred fires, all that Vaivasvata robs away. The endeavours of an angry person become fruitless.

MBh.12.288.27. a) Our यजति is supported by K4 Da4 Dn1.n4 Ds D2, 3, 8 M5, others यजते.

b) For तपति Poona तप्यति (v.l. तपते).

c) For हरति Poona हरते (v.l. हरेत).

d) For वृथा श्रमो (lontars वृथा श्रमो वै) Poona मोघः श्रमो.

१ः ख—यज्जोंहोति ।

२. क—श्रमो वै, ख—श्रमो वै, ग—श्यमो वै, घ ङ ज—श्रमो वे ।

३. क ङ—कवश ।

४. क—क्रोध ।

५. क—पिनूजकॅन् ।

६. ज—पवे:नि ।

७. ख घ नास्ति ।

८. √होम °इन्°-अकॅन्-न्य ।
क—°कन्य ।

९. क ग ज—कवेः। (सवण:)।

१०. ग ज नास्ति ।

११. क ख ग घ ङ—कॅल्, ज—हकेल् ।

१२. क—°न्यन् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

निल्यं क्रोधात् तपो रक्षेच्छ्रियं रक्षेच्च मत्सरात् ।
विद्यां मानावमानाभ्यामात्मानं तु प्रमादतः ॥ १०१ ॥

निहन् (इति) तं[१] (एतानि) कयत्नाक्न (यतनीयानि) । इकं तप[२] (तपः) रक्षन् (रक्ष्यः) । मकसाधन (साधनं कृत्वा) कपडॅमन्[३] (मृत्युं) इं क्रोध इक (क्रोधस्य) । कुनँ[४] (अथ) ह्यं श्री (श्रीः) । पडॅम् (मारणं) नि[५] ईर्ष्या (ईर्ष्यायाः) पंरक्ष (रक्षकं) रि सिर (तस्याः) । कुनँ[४] (अथ) सं ह्यं अजि (विद्या) । [६]पडॅम् (नाशनं) नि[६] अहंकर (अहंकारस्य) म्वं[७] (च) अवमान (अवमानस्य) पंरक्ष (रक्षके) रि सिर (अस्याः) । यप्वन् (यद्) करक्षन्यावक्त (आत्मरक्षणं) । सि तन्प्रमाद (अप्रमादः) साधन (साधनं) इरिक[८] (तत्र) ॥

Penance is to be saved from anger, wealth from envy, learning from adulation and reviling, and one's self from negligence.

MBh.3.203.40. b) Our रक्षेच्च is found among variants here and in 12.182.10 and 12.316 11. The consituted text of Poona reads in all the three passages रक्षेत.

c) अवमान is supported by Ś1 K1-3 D1 T2 G1.2.4, others read अपमान. In 12.182.10 and 12.316.11 अवमान is the dominant reading.

१. छ—त ।
२. क—तप ।, छ—तपं ।
३. √पडॅम् ।
४. क—कुनं ।
५. ज—नि ।
६-६. ख—पधम्नि ।
७. ख नास्ति ।
८. ग—इका ।

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

क्रोधो वैवस्वतो मृत्युस्तृष्णा[1] वैतरणी नदी ।
विद्या कामदुघा धेनुः सन्तोषो नन्दनं वनम् ॥ ११० ॥

लवन् त वने: (अथान्यद्) । इकि[2] (एष:) क्रोध (क्रोध:) सिनङ्गु:[3] (मन्यते) मृत्यु (मृत्यु:) ङरन्य (नाम)। मङ्कुन (तथा) इकि (एषा) तृष्णा (तृष्णा) । य इक (एषा) [4]लव: (नदी) वैतरिणी[4] (वैतरणी) ङरन्य (नाम) । अत्यन्त बीभत्स (अत्यन्तबीभत्सा) । दुर्गम (दुर्गमा) तोवि (च) । अत्यन्त रि तीस् (अत्यन्तशीता:) । अत्यन्त रि पनस् (अत्यन्ततप्ता:) वॅन्य (तदाप:) ।[5] इकि (एषा) तृष्णा (तृष्णा) त वस्तु (विषय:) नि वैतरिणी ङरन्य (वैतरण्या:) । कुनें[6] (अथ) सं ह्युं अजि (विद्या) । सं ह्युं रहस्यज्ञान (रहस्यज्ञानं) । सिर (सा) लम्बु (गौ:) मर्मेत्वकेँन्[7] सकहयून् (सर्वकामदुघा) । कुनं इकं (य:) कसन्तोषन्[8] (सन्तोष:) । य इक (स:) नन्दनवन (नन्दनं वनं) ङरन्य (नाम) । तमन् (उद्यानं) रि[9] इन्द्रलोक (इन्द्रलोकस्य) । इकं (यद्) नन्दनवन (नन्दनवनं) ङरन्य (नाम) । अत्यन्त (अत्यन्तं) रि[10] शोभङुनं[11] (शोभनं) ॥

Anger is utter death. Avidity is the Vaitaraṇi river (hot, fetid, filled with blood and bones). Knowledge is the cow of the gods that grants all desires. Contentment is like Indra's grove Nandana.

Ind. Spr. 974. All lontars spell वैतरणी as °रिणि.
१. क—कृष्णा ।
२. ख—इकं, ग ज—इकि ।
३. ग—सिनङ्गु: ।
४-४. ख—त: वै: तरिणि ।
५. छ नास्ति दण्ड: ।
६. क—कुनं ।
७. म-√वैतु-अकेँन् ।
८. क-√सन्तोष-अँन् ।
९. ख—रि ।
१०. च छ ज—रिं ।
११. क-√उनं[2] ।

[illegible]
[illegible] ॥ ११० ॥

[illegible]

क्रुद्धः पापानि कुरुते क्रुद्धो हन्याद् गुरूनपि ।
क्रुद्धः परुषया वाचा[1] नरः साधूनपि क्षिपेत् ॥ १११ ॥

कुनं (अथ) **इकं ब्वं** (नरः) **ककवशा**[2] (वशीकृतः) **वेंनि क्रोधन्य** (स्वक्रोधेन) । **नियत** (नियतं) **गुमवे** (कुरुते) **उलः**[3] **पाप** (पापकर्माणि) । **मकान्तं**[4] (तदन्तः) **ब्नं** (शक्तः) **अमात्यनि**[5] (हन्तुं) **गुरु** (गुरून्) । **ब्नं त य** (अथ स शक्तः) **तुमिरस्कार**[6] (तिरस्कर्तुं) **सं साधु** (साधून्) । **तुम्के**[7] (यावत्) **सिर परुषवचन** (परुषवचनं) ॥

Irritated and provoked one commits sins, one may even kill elders, and even attack sages and seers with harsh words.

MBh.3.30.4. a) For पापानि कुरुते Poona reads पापं नरः कुर्यात्.

d) Poona reads श्रेयसोऽप्यवमन्यते without variants.

१. ख—वाधा, ग च—वादा, छ—वाद, ज—वधा ।
२: क-क-√वश । क—कवश ।
३. क ग च छ ज—इुलः ।
४. ग च छ—मकान्त, ज—मकन्त ।
५. √पाति ।
६. √तिरस्कार-°उम्° ।
७. √त्क-°उम्°-इ । ज—तुम्बे ।

[illegible]

वाच्यावाच्यं प्रकुपितो न विजानाति कर्हिचित् ।
नाकार्य्यमस्ति क्रुद्धस्य नावाच्यं विद्यते क्वचित् ॥ ११२ ॥

लवन् (अथ) [1]**ल्विर्** (ये) **नि**[1] **ककवशा**[2] (वशीकृताः) **वेंनि क्रोध** (क्रोधेन) । [3]**तन्** (न) **वुः** (विजानन्ति) **जुग** (अपि) **य रि**[4] (तानि) **सलःक्न** (असत्यकृतानि) **नि उजर्** (शब्दानां) ।[5] [6]**तातन्** (न) **वुः**[6] (विजानन्ति) **य रि** (यद्) **उलः** (कृतं) **लरङन्** (निषिद्धं) । **लवन्** (यद्) **अधर्म्मं** (अधर्मं) । **ब्नं** (स शक्तः) **उमुजरकॅन्**[7] (वक्तुं) **इकं** (यद्) **तन्** (न) **युक्ति** (युक्तं) **वुवुसक्न** (वक्तुं) ॥[3]

An excited person does not know the distinction between what may or may not be uttered. There is nothing that he may not do or utter.

MBh.3.30.5. a) °वाच्यं is supported by G4 M2, others have mostly °वाच्ये. For प्र Poona reads हि (without v.l.).

b) For विजानाति Poona reads प्रजानाति (without v.l.).

d) For क्वचित् Poona reads तथा (without v.l.).

१-१. ग—देर्नि ।

२. क—कवशा ।

३-३. छ नास्ति ।

४. च—रिं ।

५. क नास्ति ।

६-६. च—ततन्त्र : ।

७. उम्-√ उजर्-अकॅन् ।

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥

¹क्रोध: शत्रु: शरीरस्थो मनुष्याणां नरोत्तम ।
य: क्रोधलोभौ त्यजति स लोके पूज्यतामियात्² ॥ ११३ ॥

परमार्थं (अर्थ:) निकं क्रोध¹ (क्रोधस्य) छरन्य (नाम) । मुसु: (शत्रु:) ङ्कॆ रिं (इह) शरीर (शरीरे) कुन य³ (एव स:) । हन (विद्यते) प्व (चेत्) सिर (य:) ⁴तुमिङ्गलकॅन् (त्यजति) इकं⁴ क्रोध (क्रोधं) । सिर त (स:) किनस्वकन्⁵ (पूज्यते) ।⁶ इनलुम् (स्तूयते) । पिनूजा⁷ (पूज्यते) अन् (यावद्) हनें (विद्यते) रात् (लोके) ॥

O best of kings, anger is an enemy which resides in the body of men. He, who renounces wrath and greed, becomes adorable.

MBh.3.197.31. b) For नरोत्तम Poona reads द्विजोत्तम (without v.l.).

c) क्रोध is supported by Ś1 K1.2.4 B4 D1-3.5 G2, others reads मोह.

d) Poona reads तं देवा ब्राह्मणं विदु: which is a refrain repeated in the following five stanzas.

१-१. छ नास्ति ।

२. क—पुज्यातेमियात्, ख ज—पूज्यतेमियात्, ग च—पुज्यतेमियात् ।

३. ख नास्ति ।

४-४. क—तुमिङ्गलकनिकं, छ—तुमिङ्गलाक्नकं ।

५. क-°स्व्°-√स्वक-अन् । क—

किनस्वॅकन् ।   ७. √पूजा-°हन्° । क च ज—   पिनुजा । (सदण्डः) ।

६. ख ग घ छ ज नास्ति दण्डः ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

वेवतासु विशेषेण राजसु ब्राह्मणेषु च ।
नियन्तव्यो भवेत् क्रोधो बालवृद्धातुरेषु च ॥ ११४ ॥

रि मङ्के (इह) तं क्रोध (क्रोधः) प्रिहन् (यतितव्यं) स्मॅन् (नूनं) कहृतन्य (तन्नियन्त्रणं) । लिकस्यं (अर्थात्) । रि वेवता (देवतासु) । रि[1] सं प्रभु (प्रभुषु) । रि सं ब्राह्मण (ब्राह्मणेषु) । रि ररे (बालेषु) कुनं (च) । इकं स्डॅ[4] मुण्डु (?) । रि[2] व्वं (पुरुषेषु) अतुह[3] (वृद्धेषु) कुनॅ[4] (अपि) ।[5] इरिकं[6] स्लस् लिलु (जीर्णेषु) । व्वं (पुरुषेषु) अलर (आतुरेषु) कुनं (च) । इ[7] समङ्कन (इत्येतादृशेषु) इकं (स) क्रोध (क्रोधः) प्रिहॅन् (यतितव्यः) स्मॅन् (नूनं) कहृतन्य (तन्नियन्त्रयितु) ॥

Anger is to be specially controlled with regard to gods, kings, brāhmaṇas, children, aged and diseased.

Ind. Spr 2974/1250.
a) दैवतेषु प्रयत्नेन. c) सदा for भवेत्.
१. क ज—रि ।
२. ग ज—रि ।
३. ग—अतुह्व ।
४ क—कुनं ।
५. छ नास्ति ।
६. क च—इकं ।
७. क—रि ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

धर्म्मार्थहेतोः क्षमतस्तितिक्षोः शान्तिरुत्तमा ।
लोकसंग्रहणार्थं वै सा तु धैर्य्येण लभ्यते ॥ ११५ ॥

लवन्[1] वनेः (अन्यच्च) । इक[2] सं (यः) क्लन् (तितिक्षुः) रिं पनस्तीस् (ताप-शीतयोः) । रिं कसिद्धन् (साधने) इं धर्म्मं (धर्मस्य) । अर्थ (अर्थस्य) । क्लन् (तितिक्षुः) त (अथ) सिर (यः) रि[3] हलहयु (पापपुण्ययोः) निं[4] उजर् (वाचि) । कल्मु (लभ्यते) त पडेम् (मृत्युः) निं क्रोध[5] (क्रोधस्य) वे निर (तेन) । मकनिमित्त[6] (निमित्तं कृत्वा) कधीरनिर (स्वधैर्यं) । काकर्षण[7] (आकर्षणं) इकं लोक (लोकस्य) वे निर (तेन) ॥

To one who forgives and forbears for the sake of dharma and artha, śānti is the ultimate. And śānti is cultivated by patience.

MBh.12.156.16. a) क्षमतः is supported by only one ms. M2, the Poona text is क्षमते (v.l. क्षमति, क्षमया).

b) For तितिक्षोः Poona reads तितिक्षा (without v.l.). शान्तिरुत्तमा is supported by only two mss. B1.2, others have क्षान्तिरुच्यते, क्षान्तिरुत्तमा and in S धर्म उत्तमः .

c) वै is supported by three B and three D mss. and all the available S mss., others read तु, च, वा.

१. ख—लवन्त ।
२. ग—इकं ।
३. च छ—रिं ।
४. ख—निकं ।
५. ग—क्रोधः ।
६. क—मकनिमित्त । (सदण्डः) ।
७. क-√आकर्षण ।

[illegible]

नास्तिक्यं वेदनिन्दां च देवतानां च कुत्सनम् ।
द्वेषं दम्भं च मानं च क्रोधं[1] तैक्ष्ण्यं च[1] वर्जयेत् ॥ ११६ ॥

मिहन् (एते) त (अथ) प्रकार (प्रकाराः)। नि अर्य्यंक्न[2] (वर्ज्यानां)। लिवर्य्यं (विधास्तेषां)।[3] सि तन्पमितुहु (अविश्वासः) रि हन (अस्तित्वे) नि परलोक[4] (परलोकस्य)। लवन् (तथा) [5]फल (फलेषु) नि[5] शुभाशुभकर्म्मं (शुभाशुभकर्मणां)। कनिन्दान् (निन्दा) सं ह्यं वेद (वेदानां)। कनिन्दान् (निन्दा) इं देवता (देवतानां)। ईर्ष्या (ईर्ष्या)। सि पूज्यन् मावक् (आत्मपूजा, दम्भः)। सि अहङ्कार (अहंकारः)। क्रोध (क्रोधः)। पनस्भार (तैक्ष्ण्यं)। रूङॉरूङॉन् (श्रूयतां श्रूयतां)। समङ्कन (इत्येतानि) अर्य्यंक्न (वर्जयेत्)।[6] दोहक्न (दूरतः स्थापयेत्) सङ्कं[7] मनः (मनसः)॥

Atheism, reviling the Vedas and divinities, envy, hypocrisy, pride, wrath and sharpness must be avoided.

See MBh. (Citraśālā ed.) 13.104.36. b) For देवतानां some mss. read परनिन्दां.

c) Most mss. द्वेषस्तम्भाभिमानं च, द्वेषस्तम्भातिमानं च (or °मानांश्च, or °मानश्च), द्वेषस्तम्भोभिमानं च, द्वेषस्तम्भं च मानं च.

d) Mss. तैक्ष्ण्यं (or भैक्ष्यं) च परिवर्जयेत्.

१-१. छ—तेक्ण्यञ्र।

२. √अरि-ग्रकॅन्-अ।

३. छ नास्ति।

४. ञ्र—पलोकं।

५-५. छ—फलि।

६. ख ज नास्ति।

७. क—सकें, च छ—सङ्कं।

[illegible]

सन्दिग्धेऽपि परे लोके त्याज्यमेवाशुभं बुधैः।
यदि नास्ति ततः किं स्यादस्ति चेन्नास्तिको हतः॥ ११७॥

यद्यपिन् (यद्यपि) संशया (संशयो भवेत्) वतं[1] ब्वं (पुरुषस्य) रि हन (अस्तित्वे) नि परलोक (परलोकस्य)। म्वं (च) फल (फलस्य) नि शुभाशुभकर्म्मं (शुभाशुभकर्मणां)।[2] तथापिन् (तथापि) मङ्कुन (एवं)। अर्ज्यंक्न (वर्जयेत्) जुग[3] (एव) इकं (एतद्) अशुभकर्म्मं (अशुभं कर्म)। लि सं ह्यं (वचनं) आगम (आगमस्य)। सिङ्क्हन[4] (वर्जय) इकं (तान्यशुभानि) कर्म्मं (कर्माणि) सेनुहुतकॅन्[5] (सर्वं त्याज्यं) सं पण्डित (पण्डितेन)। लुङ्ओक[6] (असत्यो भवेत्) प्व (अपि) रक्व (अथ) सं पण्डित (पण्डितः)। अह्वा[7] (द्विधा भवेत्) सं ह्यं आगम (आगमः)। रि हन (अस्तित्वे) नि स्वर्ग्गनरक (स्वर्गनरकयोः)। तन्पफल[8] (अफलं भवेत्) इकं शुभाशुभकर्म्मं (शुभाशुभकर्म)। तन् (न) हन (विद्यते) तः (हि) कोचिव (दोषः) नि उमिसुहु (विश्वासे) वरः (शब्देषु) सं पण्डित (पण्डितानां)। सुमिङ्क्हनं (वर्जयेत् [चेत् सः]) अशुभप्रवृत्ति (अशुभप्रवृत्ति) लि (इति वचनं) सं ह्यं आगम (आगमस्य)। [9]अपर्ग्गः[10] (निश्चितः) प्व (अथ) सं ह्यं आगम (आगमः)।[9] नियत (नियतं) मफल[11] (फलवत्ता) नि शुभाशुभकर्म्मं (शुभाशुभकर्मणां)।[12] म्वः (अथ) हिलं (हृतः) नास्तिकावस् (नास्तिकः स्पष्टं)।[13] कक्लुमन् (निमग्नः) य (सः) रि निरय (निरये) ॥

Even though there be doubt about the existence of the other world, the wise ought to give up evil. In the case of non-existence nothing will happen, but in case the other world does exist, the atheist is undone.

---

१. ज—कं।
२. ज नास्ति।
३. ख नास्ति।
४. √सिङ्क्ः।
५. स-इन्-√उहुत्-अकॅन्। क—सेनुहुतकन्।
६. छ—लुङ्ओकं।
७ः अ-√ह्व-अ। क ज—अह्व।
८. छ—तन् फल।
९-९. छ दृष्टिप्लुतिः।
१०. ज—अपर्ग्गः।
११. ज—पफल।
१२. छ नास्ति।
१३. ख ग च छ ज नास्ति।

ᬦ ᬤᬺᬱ᭄ᬝᬧᬹᬃᬯ᭄ᬯᬂ ᬧ᭄ᬭᬢ᭄ᬬᬓ᭄ᬱᬂ ᬧᬭᬮᭀᬓᬂ ᬯᬶᬤᬸᬃᬩ᭄ᬩᬸᬥᬵᬄ ᭞
ᬆᬕᬫᬵᬂᬲ᭄ᬢ᭄ᬯᬦᬢᬶᬓ᭄ᬭᬫ᭄ᬬ ᬰ᭄ᬭᬤ᭄ᬥᬵᬢᬯ᭄ᬬᬂ ᬯᬶᬚᬵᬦᬢᬵ ᭟ ᭑᭑᭘ ᭟

[illegible]

न दृष्टपूर्वं प्रत्यक्षं परलोकं विदुर्बुधाः।
आगमांस्त्वनतिक्रम्य श्रद्धातव्यं विजानता ॥ ११८ ॥

तन् (न) प्रत्यक्ष (प्रत्यक्षं) क्त (हि) पङ्नु: (ज्ञानं) सं पण्डित[1] (पण्डितानां) रि हन (अस्तित्वे) नि परलोक (परलोकस्य) । स्वर्ग्गनरक (स्वर्गनरकयोः) । कुनँ[4] (परं) अपन् (यतः) अर्थेग: (स्थिरः) सं ह्यं आगम[2] (आगमः) पिन्प्रमाणाक्निर (प्रमाणीकृतस्तैः) । मतंन्यन् (अतः) प्रत्यक्ष (प्रत्यक्षं) स्विर् (सर्वं) नि (तद्) ङ्नु: निर (ज्ञानं) ॥

The wise know that the other world has neither been seen before nor is it visible to the eyes now. One has to take it on faith and not overstep the scriptures.

MBh.12.28.41. d) For यता (without v.l.). विज्ञानता Poona reads बुभू-

१. च—पण्डित । (सदण्डः) ।

२. ख च छ—आगम । (सदण्डः) ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अप्रामाण्यं च वेदानां शास्त्राणां चातिलङ्घनम्[1] ।
सर्व्वत्र चानवस्थानमेतन्नाशनमात्मनः ॥ ११६ ॥

लवन् (अथ) त वने: (चान्यद्) । य[न्] (यदि) तन् (न) प्रमाणाक्न (प्रमाणीक्रियते) वर: (उपदेशः) सं ह्यं वेव (वेदानां) । तन् (न) पितुहुन् (अवस्थानं) वर:[2] (उपदेशेषु) सं ह्यं धर्म्मशास्त्र[3] (धर्मशास्त्रस्य) कुनँ[4] (अपि) । म्वं (च) तन् (न) तूतक्न (अनुपाल्यते) पक्ष (पक्षः, वचनं) सं ह्यं आगम (आगमस्य) । नियत (नियतं) हिलं (नाशनं) नि आत्म (आत्मनः) । पुनर्भाव[5] (पुनर्भावः) वलुय्वलुय् (मुहुर्मुहुः) रि संसार (संसारे) ॥

Not accepting the authority of the Vedas, overstepping the śāstras, loss of faith all over—these lead to one's annihilation.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.37.11. b) mss. चातिलंघनं, चामिलंघनं, च विलंघनं, चैव लंघनं.
c) Many mss. अव्यवस्था च सर्वत्र.

१. क—चतिलंघ्यनम्, ख—चतिलङ्घानम्, ग ज—चातिलङ्घनम्, च—चतिलंग्यानम् ।

२. क—रस ।

३. ख—शास्त्र ।

४. क—कुनं ।

५. ग—पूर्ण्णभाव ।

नास्तिकं भिन्नमर्य्यादं कूले वातमिव स्थितम् ।
वामतः[1] कुरु विश्रब्धं[2] नरं रेणुमिवोद्धतम् ॥ १२० ॥

हन (विद्यते) मर (चेत्) व्वं (नरः) नास्तिक (नास्तिकः)। तन्पमितुह्‌ (अश्रद्धः) रि[3] हन (अस्तित्वे) नि शुभाशुभकर्म्मफल (शुभाशुभकर्मफलानां)। उमम्बः (अतिलङ्घते) इकं (सर्वं) सेनुहुतकॅन् (प्रतिषिद्धं) सं ह्यं आगम[4] (आगमेन)। यद्यपिन् (यद्यपि) अस्तोंह[5] (आतिथेयः host) य रि कित तुवि (अस्मान् प्रत्यपि)। दोहन (दूरे स्थापनीयः) जुग (हि) य (सः)। हम्व (मा) कित (त्वं) रहॅनिरिय (दक्षिणपार्श्वे स्थापय तं)। अपन् (यतः) तन् (न) हन (विद्यते) पहिन्य (तद्भेदः) लवन् अङिन् (वाताद्) अवृस्[6] (बलवतः) [7]रि पिङ्गिर् (कूले) इं ल्वः[7] (नद्याः)। रूप नि (यथा) बस (हन्याद्) मनूव्[8] (?) अनिबाकन (पातयेत्)। हनम् कवि (अन्यद्वा) ल्वु (रेणुं) म्लुक्[9] (भ्रान्तं, उद्धतं) रूप नि (तद्रूपं) नियत (नियतं) मलित् (?) अनमास[10] (?) ॥

Be confident and put to your left (i.e. cast out) the atheist who has broken tradition, like the wind [the trees] on a river's bank. Cast him away just as one would the upraised dust.

MBh.12.309.15. a) Poona reads कूलपातमिवास्थिरम् (v.l. कूलपातं, कूलघातं, कूलघातं). Our स्थितं is supported by K6 B0.6.7.9 Da3.a4 Dn1.n4 Ds D2.3.8 G2. c) विश्रब्धं is supported by K7 D4.9, D5.7 T2 G1-3 M1.5-7 विस्रब्धं, others विस्रब्धः, विश्रब्धः. d) For नरं रेणुं Poona reads नरं वेणुं (v.l. रथरेणुं, नररेणुं, खुररेणुं, कररेणुं, खररेणुं). Our नरं रेणुं is supported by K6.7 D4.9.

१. ग—वपतः, ज—वमतः।
२. क—विश्रब्धं, ख ग—

चिश्रवंषं, छ—चिश्रण्डी, ज—चिश्रन्दं ।
३. ज—रिं ।
४. छ—गगम ।
५. अ-√सौं:-अ ।
६. अ-√दृस् । छ—अदृस् । (सदण्ड:) ।
७-७: ग—रिं पिङ्गिलर्वः ।
८. म-√तूष् ।
९. √क्लृक् ।
१०. अ-√तमाल । च छ—अमल ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ये नास्तिका निष्क्रियाश्च गुरुशास्त्रातिलङ्घिनः[1] ।
विहिंसका[2] दुराचारास्ते भवन्ति गतायुषः ॥ १२१ ॥

अपन् (अथ) **इकं थ्वं** (पुरुषाः) **नास्तिक** (नास्तिकाः) । **थ्वं** (पुरुषाः) **निष्क्रिय** (निष्क्रियाः) **कुनं[3]** (च) । **निष्क्रिय** (निष्क्रियः) **ङर्रान** (नाम) **थ्वं[4]** (पुरुषः) **तन्** (न) **पनिह्राकँन्[5]** (साप्नोति) **त्रिवर्गं** (त्रिवर्गं) ।[6] **थ्वं** (पुरुषः) **तन्** (न) **पर्मिसिङ्गिः[7]** (विश्वसिति) **रस** (रसं) **सं ह्रा[8] आगम** (आगमस्य) । **वरवरः[9]** (उपदेशान्) **सं गुरु कुनँ[3]** (गुरोश्च) ।[10] [11]**थ्वं** (नरः) **हिंसक प्रवृत्ति** (हिंसकप्रवृत्तिः) **कुनँ[3]** (च) ।[11] **थ्वं** (नराः) **दुराचार** (दुराचाराः) **कुनँ[3]** (च) । **इक** (अथ) **त[12]** (ते) **थ्वं** (नराः) **मङ्कुन क्रमन्य** (एवंक्रमाः) । **य इक** (ते) **माति** (मृताः) **ङरन्य** (नाम) ॥

The atheists perform no rites. They transgress preceptors and scriptures. They hurt and injure. They misbehave. They lose their vital power.

MBh. (Citraśālā ed.) 13. 104.11. a) Some mss. वा (for च).
b) Many mss. °भिलङ्घिनः.
c) Mss. अधर्मज्ञा (for विहिंसका). विहिंसका is found in none. Some mss. गताचारा° (for दुराचारा°).

१. ख—°लङ्गनाः, ग—°शास्त्रैतिलाङ्घनः, च—°लङ्गनः, छ—°लंगनः, ज—°स्त्रातिलङ्घनः ।
२. क—विहिङ्कुत, ख—विहिङ्कुता, ग च ज—विहिङ्कुतः, छ—विहिंपतः ।
३. च छ—कुनँ ।
४. क ख नास्ति, छ सदण्डः ।
५. √सिद्ध ।
६. छ नास्ति ।
७. क ग ज—पिसिङ्गिः । √सिङ्गिः ।

८. क—वरः, ग—वरःवरः । १०. ग नास्ति । १२. क ख ग ब—तं ।
९. क—कुनं । ११-११. च छ नास्ति ।

[illegible]

[illegible] ॥ १२२ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥

ऐहलौकिककर्मोहस्ते मांसशोणितवर्द्धनाः ।
पारलौकिककृत्येषु[1] प्रसुप्ता भृशनास्तिकाः ॥ १२२ ॥

निहन् (एषः) त[2] (अथ) क्रम (क्रमः) निकं नास्तिक (नास्तिकानां)। केवलात्मकाय (केवलमात्मकायं) जुग इनिकुन्य[3] (एव पाल्यते तैः)। यत्न (यतन्ते) रि[4] वृद्धय (वृद्धिर्भवेत्) नि[5] रः दगिन्य (एतस्य शोणितस्य मांसस्य च)। सासि (सर्वा या काचित्) प्रवृत्ति (प्रवृत्तिः) मफल (सफला) मङ्के (इह) लिन्कसकन्य[6] (धार्यंते तैः)। कुनं (परं) इकं[7] प्रवृत्ति (प्रवृत्तिः) मफल (सफला) स्वर्गापवर्ग्गं (स्वर्गापवर्गयोः) दूलाह (परत्र)। अतुरु (स्वपन्ति) य (ते) इरिक (तत्र)। तन् (न) वव ब्रङ्कँ: (निध्यायन्ति, शृण्वन्ति) विः (हि) ॥

The utter atheists seek the increase of what pertains to this world, e.g. flesh and blood. They are oblivious to such acts as pertain to the other world.

MBh.12.309.9. b) Poona °वर्धनम् (no v.l.).
c) कृत्येषु is supported by Ś1 K1.2.4, others read कार्येषु.

१. क ज—परलोकिक°, ख च छ—पारलोकिक°, ग—परलोकाक° ।
२. ज नास्ति ।
३. इन्-√इकु-न्य ।
४. ग—रिं ।
५. क—नि ।
६. √ल्कस्-°इन्°-अकंन्-न्य ।
७. च—इका ।

[illegible]

[illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

द्वे कर्म्मणी नरः कुर्व्वन्निह लोके महीयते ।
अब्रुवन् परुषं किञ्चिदसतो नार्थयंस्तथा ॥ १२३ ॥

कुनं (अथ) लि (वचनं) ममि (भवेत्) ।[1] वं (द्वे) इकं[2] उलः[3] (कर्मणी) निमित्त (निमित्ते) नि व्वं (लोकानां) इनस्तुति (स्तूयमानानां) । लिवन्यं (तद्विधाः) । इकं (यः) पिसनिङ् (नैव) मुजरकं[4] (भाषेत) परुषवचन (परुषवचनं) । इकं (यः) पिसनिङ् (नैव) कुमिरकिरं (चिन्तयेत्) उलः (कर्म) तन्युक्ति (अयुक्तं) मुनं (च) ।[5] समङ्कन (एवं) इकं व्वं (नरः) पिनूजिन् (पूज्यते) हनें (विद्यमानः) रात् (लोके) ॥

In this world one becomes great by performing two kinds of deeds—uttering nothing that is harsh, and not making requests to the low and vile.

MBh.5.33.50. b) For इह Poona has अस्मिन्. महीयते is supported by the majority of S manuscripts, others read विराजते, विरोचते, अधिरोचते.

c) For अब्रुवन् most S mss. read न ब्रूयात्.

d) नार्थयन is adopted by the Poona text, the variants are अनर्चयन्, नार्चयन्, नाश्रयन्, अनर्थयन्. For नार्थयंस्तथा S variants are नार्थयेत च, नार्थयीत च.

१. ग ज नास्ति दण्डः ।
२. छ—इक ।
३. ज—उलः । (सदण्डः) ।
४. ग—उमुजरकन, च छ ज—°कन ।
५. छ नास्ति ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

सम्यगल्पं च वक्तव्यमविक्षिप्तेन चेतसा ।
वाक्प्रबन्धो[1] हि संरागाद्[2] विरागाद्वा भवेदसन् ॥ १२४ ॥

इक तं (यद्) उजरकन (कथयेत्) । रहय्व[3] (धर्म्यं भवेत्)-त य (तद्) । हय्व (मा) त (अथ)

विनिस्ताराकॅन्[4] (विस्तारं कुर्यात्) । हम्ब (मा) ह्यनह्यन् (कामयेत) कवर्ज्जन[5] (वर्जनं) अहॄवय् (भाषणस्य) । अपन् (अथ) इकं उजर् (वचनं) यन्[6] (चेत्) अम्बत् (?) ।[7] हनं (भवति) हर्ष (हर्षः) । हन[8] (भवति) इलिक् (बीभत्सा) पिनुहरन्य[9] (तत्कृता) । तन् (न) रहयु (धर्म्यं) त ङरनिक (तन्नाम) ॥

One should talk measured and correct words with a sane mind. Speech is corrupted by love and hatred.

---

१. छ—वाक्प्रवन्दो, ग ज— वाक्प्रवन्धो, घ—वक्प्रवन्धो, छ—वक्प्रवन्दो ।
२. क—संरागात्, ख—रागात्, ग—नारगत्, घ छ ज— रगत् ।
३. र-√हयु-अ ।
४. √विस्तार-°इन्°-अकॅन् । क—°कन् ।
५. क-√वर्ज्जन ।
६. च छ ज—यज् ।
७. घ छ नास्ति ।
८. क ख ज—हनं ।
९. √पुहर-°इन्°-न्य ।

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

अभ्यावहति कल्याणं विविधं वाक् सुभाषिता ।
सैव[1] दुर्भाषिता पुंसामनर्थायोपपद्यते ॥ १२५ ॥

अपन् (अथ) इकं उजर् (वचनं) यन् (यदि) रहयु (शोभनं) । रहयु (कल्याणं भवति) त (अथ) कोजरन्य[2] (तद्वचनं) । तन् (न) तुङ्गल् (एकं) इकं मुख (मुखं) कपुहर (कृतं) देन्य (तेन) । यद्यपिन् (यद्यपि) रहयु (शोभनं) तोवि (अपि) ।[3] य[न्] (यदि) तन् (न) रहयु (शोभनं) कोजरन्य (तद्वचनं) । इरिकं उमुजरकॅन्य (वक्तुः) तुवि[4] (अपि) । प्यन्[5] (अथ) पमुहर (करोति) लर (पीडां) ॥

Well-formed speech brings much good. But if ill-formed it brings evil to men.

MBh.5.34.74. b) विविधं is supported by K1.4 B2-4 Dn2 D1.2, other mss. read सततं, विविधा. **c) For पुंसां Poona reads** राजन् **(without v.l.).**

१. घ छ—सेव ।
२. क-√उजर्-अन्-न्य ।
३. छ नास्ति दण्डः ।

४. ग—तोवि ।   ५. ख—यप्वन् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

वाक्सायका वदनान्निष्पतन्ति यैराहतः शोचति राज्यहानि[1] ।
परस्य वा मर्म्मसु ते पतन्ति तस्माद्धीरो नावसृजेत् परेषु ॥ १२६ ॥

इकं उजर् (शब्दाः) अहल् (पापाः) तन् (न) पहि (भिन्नाः) लवन् हु (सायकेभ्यः) ।[2] सोक्कुन्य[3] (मुखविवरणे) सकतॅम्पुहन्[4] (आहतः) देन्य (तैः) जुग (हि) अलर (शोचति) । ऋसॅप् (प्रविष्टाः) रि हति (हृदये) । तातन् (नहि) क्नें[5] (प्राप्नोति) पङन् (अशनं) तुरु[6] (शयनं) रि रहिन विङ (राञ्यहानि) इकं व्वं (नरः) देन्य (तस्मात्) । मतंन्यत् (अतः) तन् (न) इनुजरकॅन् (भाष्येरन्) इक (ते) दे सं धीर[7] (धीरैः) पुरुष (पुरुषैः) । सङ अहि (पूतं) मानॅब्[8] (?) मनः निर (तन्मनः) ॥

When wordy arrows fly out of one's mouth and strike a person, he worries day and night. They strike at his vitals. The wise should never hurl them.

MBh.1.82.11. c) For ते Poona reads ये. Our ते is supported by K (except K1) Ñ B D (except Da D5) M.

d) For तस्माद्धीरो Poona reads तान्पण्डितो. Compare 5.34.77, 12.288.9. Cf. also Citraśālā ed. 13.104.32.

१. क—राञ्यहन्ति, ख ग—राञ्य हान्ति, च छ ज—रञ्य-हन्ति ।

२. ज नास्ति दण्डः ।

३. स-√उक्कब्-न्य ।

४. स-क-√तम्पुः-अन् ।

५. क—क्नं ।

६. ज—तुरु । (सदण्डः) ।

७. ख—वीर ।

८. ग ज—मनॅब् ।

[illegible]

[illegible]

मर्म्माण्यस्थीनि हृदयं तथासून् घोरा वाचो निर्दहन्तीह पुंसाम् ।
तस्माद्वाचं रुशतीं तीक्ष्णरूपां धर्म्मारामो[1] नित्यशो वर्ज्जयेताम् ॥ १२७ ॥

निहन् त (अथ) वेन्यांलरे[2] (पीडयन्ति) ।[3] ऋसॅप (प्रविशन्ति) रि प्राण (प्राणान्, असून्) । सुसुक् (विद्धाः) रि हति (हृदये) । रकें तहुलन्[4] (अस्थिषु) ।[3] मतंन्यन् (अतः) अर्य्यंकन[5] इक (वर्ज्येरन्) दे सं धार्म्मिक (धार्मिकैः) ॥

Dreadful utterances burn out the vitals, the very bones, the hearts and even the life forces of men. Therefore one devoted to dharma must ever avoid harsh and hurting language.

MBh.5.36.7. c) तीक्ष्णरूपां is supported by D1 G2, most others read रूक्षरूपां. d) वर्जयेताम् is supported by K4 T1 G2.4.5 M, others वर्जयीत, वर्जयेत.

१. क—धर्म्मरामो, ग—धर्म्मारमो, च छ ज—धर्म्मरमो।

२. छ—देन्यंलरेः ।

३. छ नास्ति दण्डः ।

४. ग—तवुलन् ।

५. √अरि-अर्कन्-अ ।

[illegible]

संरोहति शरैर्विद्धं[1] वनं परशुना हतम् ।
वाचा[2] दुरुक्तं बीभत्सं न संरोहति तत्क्षतम्[3] ॥ १२८ ॥

अपन् (अथ) इकं अलस्[4] (वनं) । विनवद्[5] (छिन्नं दग्धं) पिनहरविन् (निष्कृतं) । तुमुवुः[6] (संरोहति) नियत[7] निक (नियतमेतद्) पूर्ण्न (पूर्णं) मुवः (पुनः) । कुनं (परं) इकं मनः (मनः) [8]किनरन् (क्षतं) इं[9] उजर् (वाचा) अलराहल[6] (पीडयन्त्या पापया) ।[10] तन् (न) [11]तुमुः इक[11]

(संरोहति तत्) । बलिङन्य (तदर्थः) ।[10] तन् (न) पनुबुहकॅन्[12] (संरोपयन्ति) बुँद्धि (बुद्धि) उजर् अहल (पापशब्दाः) ॥

A tree cut by an axe slowly regrows. But the wound made by ugly words does not heal.

MBh.5.34.75. a) For शनैः Poona reads शरैः.

c) Our best lontar क reads वाचा, others वाचो and वचो. Poona has only वाचा.

d) For तत्क्षतं Poona reads वाक्क्षतं (without v.l.).

१. क ख—शनैर्व्विद्धं, ग—शनैबिद्धं, च छ—सनेद्विद्धं, ज—शनैर्विद्धं ।

२. ख ग—वाचो, च छ ज—वचो ।

३. ख ग च—तत्क्षणं, छ—तत्क्षणी ।

४. ज—ललस् ।

५. ज—बिनॅबद् ।

६. √तुवु:-°उमृ° ।

७. छ—नियत ।, ज नास्ति ।

८-८. ख—लिनुर्व्वनिङ, ग ज—लिनुर्वनि, च छ—लिनुर्व्वनि ।

९. क—आल, ख—आहल ।

१०. छ नास्ति दण्डः ।

११-११. क—तुहु हिक, ग—तुहु इक ।

१२. ग—पनुहुह°, ज—सनुवुः अकॅन् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

हीनाङ्गानतिरिक्ताङ्गान् विद्याहीनान् विगर्हितान् ।
रूपद्रविणहीनांश्च सत्त्वहीनांश्च नाक्षिपेत् ॥ १२६ ॥

न्यं[1] (एते) **इनिलगकॅन्**[2] (दूरे करणीयाः) ।[3] **हन** (भवन्ति) **व्वं** (नराः) **विकार** (विकारवन्तः) । **कुरं लिवः** (हीनातिरिक्ताः) **अवयवन्य** (अवयवा येषां) । **तन्** (न) **वुः**[4] (जानन्ति) **मङजि**[5] (अध्येतुं) **कुनं** (च) ।[6] **व्वं** (नराः) **दुर्भाग**[7] (दुर्भाग्याः) ।[6] **दुर्ब्बल** (दुर्बलाः) **इनुपॅत्** (विगर्हिताः) **कुनं** (च) । [8]**व्वं** (नराः) **अहल**[8] (कुरूपाः) । **व्वं** (नराः) **तन्पमास्** (द्रविणहीनाः) । **व्वं** (नराः) **मूढ** (मूढाः) । **व्वं**[3] (नराः) **निबनि** (सत्त्वहीनाः) **कुनं** (च) । **यतिक** (ते) [9]**तन्** (न) **तिरस्कारान्**[9]

(तिरस्करणीया:) तनुयन्[10] (?) । पावक् (शरीरभूता:) नि पारुष्य (पारुष्यस्य) अकुजर् (ये भाषन्ते) मजून (एवं) ॥

Let no insult be shown to the crippled, to the man with an extra finger or toe, to the unlearned, the condemned, the ugly, the poor, the feeble.

See MBh. (Citraśālā ed.) 13.104.35. b) Many mss. बमोधिकान् (for विगहितान्).

d) Some mss. जाति (for सत्त्व). A few read सत्य.

१. ज—निहन् ।

२. क—हिनिल, ख ग ज—हिनिलगन् ।

३. क नास्ति ।

४. ग—ग्रुहि ।

५. क च छ ज—अङजि, ग—हुङजि ।

६. छ नास्ति ।

७. क—दुर्भग, ज—दूर्भग ।

८-८. ग नास्ति ।

९-९. क—तनिरस्कारान्, ख—तनिरस्तारान्, ग—तनिरास्तारान्, च छ—तनिरस्तरन्. ज—तनिरस्करन् ।

१०. छ—तमुजन् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

माक्रोशमिच्छेन्न मृषा वदेच्च न पैशुन्यं जनवादं[1] न कुर्यात् ।
सत्यव्रतो मितभाषोऽप्रमत्तस्तस्य[2] वाग्द्वारमुपैति गुप्तिम्[3] ॥ १३० ॥

मतंन्यन्[4] (अत:) मजूे (इह) सं महापण्डित[5] (महापण्डित:)।[6] सं मकब्रतं कसत्यन् (धृतसत्यव्रत:) । तन् (न) पङुमनुमन्[7] (आक्रोशेत्) । तन् (न) पगवे (कुर्यात्) पैशुन्य (पैशुन्यं) । तन् (न) पङुपत् (निन्देत्) ।[8] कुनिबे: तन् (न) मृषावाव (मृषा वदेत्) । यत्न (यतेत) बुग (हि) सिर (स:) अमिहॅरि[9] (नियन्तु) उव्रनिर (स्ववाचं) । रमक्ष (रक्षेत्) हल (अन्येषां) नि लेम् (पापात्) ॥

One should not desire to abuse, speak what is false, or slander and gossip. If he is true and measured in speech, he protects and guards the wordy door.

MBh.12.261.24. a) (marg.) T1 G1.3 M1, 5.7, अर्हेत्, आच्छेत्. इच्छेत् is supported by B6 others read अर्च्छेत्, आर्च्छेत्. b) पैशुन्यं is supported

by M6, others read पैशुनं. न is supported by T1 G1.3 M1.6.7.

d) Poona reads तथास्य वाग्द्वारमथो सुगुप्तम्.

१. ख—जनवदन्, ग—जन-वादान् ।

२. ख छ—°प्रमत्तः । तथास्य, ग—°प्रमत्तः । तटास्य, ज—°प्रमत्तः । ततस्य ।

३. ख—गुप्तम्, ज—गुप्तिन् ।

४. ग—मतंत्य ।

५. ज—पश्चित ।

६. च—॥

७. ख ग— पङ्मनुमन ।

८. ज नास्ति दण्डः ।

९. √पिहॅर् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

प्रत्यक्षं गुणवादी यः परोक्षे तु विनिन्दकः ।
स मानवः श्ववल्लोके[1] नष्टलोकपरायणः ॥ १३१ ॥

कुनं (अथ) इकं (यः) थ्वं (नरः) मङ्कु (इह) कमन्य (तत्क्रमः) । यन् (यदा) रि[2] हुग्रप् (प्रत्यक्षं) यन्[3] (तदा) पङ्लम् (स्तौति) । अङुपॅत् (विनिन्दति) यन् (यदा) रि[4] वुरि[5] (परोक्षे) । य इक (इत्येते) घोल् (दुष्टाः) ङरन्य (नाम) ।[6] नृ[7] हनॅ (यदा) रात् (लोकेषु) । दूरम् (दूरं तिष्ठन्तु ते) तॅम्बं (लप्स्यन्ते) हयु रिं (शुभं) इहत्र परत्र (इहत्र परत्र) ॥

Counting the virtues when face to face, but reviling when out of sight—such a one is like a cur, who loses the world.

MBh.12.115.11. a) वरः for °परायणः. Several mss. प्रत्यक्ष-.

b) Poona text परोक्षं तु विनिन्दकः (v.l. परोक्षे चापि निन्दकः).

d) Several N mss. °परा-

१. क—शटोलोके, ख—शटोल्लोके, ग—शटोलोके, च छ—शतोलोके, ज—शदोलो ।

२. ज—रिं ।

३. ख नास्ति ।

४. छ—रिं ।

५. ज—हुरि ।

६. ज नास्ति ।

७. च छ नास्ति ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

न वाच्यः परिवादो यं न श्रोतव्यः कदाचन ।

कर्णौ वापि पिधातव्यौ गन्तव्यं वा ततोऽन्यतः ॥ १३२ ॥

मतंन्यत्[1] (अत:) तन् (न) उजरक्न (वाच्य:) जुग (हि) कोपॅतन्[2] (परिवाद:) इं लेन् (अन्येषां)। तन् (न) रुङॅन् (श्रोतव्य:)। तुकुपनं (पिधातव्यौ) तलिङ (कर्णौ)। मूर[3] (अपधावितव्यं) कुनॅ[1,4] (च) ॥

Neither should one ever repeat or pronounce calumny. Either one should shut his ears or move on.

MBh.12.130.12.b) कदाचन is supported by Ś1 K4 D1, others read कथञ्चन.

c) For कर्णौ वापि Poona reads कर्णाविव (v.l. कर्णानेव, कर्णावती, कर्णावथ, कर्णौ तत्र, कर्णावत्र).

d) गन्तव्यं is supported by K3 D4.7 S, other mss. प्रस्थेयं.

१. क ज—मतंन्य, ख छ—मतंन्यन् ।
२. क-√उपॅत्-अन् ।
३. √मूर्-अ ।
४. ख ज—कुनं ।

[illegible]

[illegible]

सत्यधर्मच्युतात् पुंसः क्रुद्धादाशीविषादिव ।

नास्तिकोऽप्युद्विजेतेह जनः किं पुनरास्तिकः ॥ १३३ ॥

इकं जं (नरा:) नास्तिक (नास्तिका:) तुवि (अपि)। अतकुत्[1] (भीता:) जुग (हि) य रिं (ते) जं मिथ्य (मिथ्यानरेभ्य:)। जं[2] (नरात्) गॉं क्रोध[3] (अतिक्रुद्धात्)।[4] [5]कसुत्तम (सत्यं) अप[5] (यत:) तन् (न) पहि (भेद:) ग्वं सर्प्पं (आशिविषात्) इकं जं (पुरुषस्य) मकूम (ईदृशस्य)। हुम्य (न)

त (अथ) विनुवुस्[६] (उच्यते) सं धार्म्मिक (धार्मिकः) ॥

Even an atheist would recoil from the untruthful and the wrathful. Much more so the man of faith.

MBh.1.69.15. c) Poona अनास्तिकोऽप्युद्विजते (v.l. mostly in S नास्तिकोप्युद्विजत्येव, °जेदेनं, °जेदेव).

१. छ—अतकुत् । (सदण्डः)
२. ज—म्वं ।
३. ख—अक्रोध ।
४. छ—नास्ति ।
५-५. ख—कतुह्वन्तप ।
६. √वुवुस्-°द्दन्° ।

[illegible]

[illegible]

अमृतं चैव मृत्युश्च द्वयं देहे प्रतिष्ठितम् ।
मृत्युरापद्यते मोहात् सत्येनापद्यतेऽमृतम् ॥ १३४ ॥

तन् (न) मदोः[१] (दूरे) मरिकं विष (विषं) । म्वं[२] (च) अमृत (अमृतं) । ङ्के (इह) रिं शरीर (शरीरे) कहनन्य (तत्स्थानं) । क्रमन्य (तत्क्रमः) । यन् (यदि) अपुङ्ग[३] (मूढः) इकं[४] व्वं (नरः) ज्नेंक् (रतः) रिं अधर्म्मं (अधर्मे) । विष (विषं), कत्मु (लभ्येत) वेन्य (तेन) । यप्वन् (यदि तु) अतुः[५] (धीरः) रिं कसत्यन्[६] (सत्ये) ।[७] मपगें:[८] (स्थिरः) रिं धर्म्मं (धर्मे) । कत्मुं[९] (आपद्येत) अमृत (अमृतं) ॥

In the body are lodged both mortality and immortality. It is out of ignorance that death takes hold. From truth follows deathlessness.

MBh.12.169.28. c) K4. 6.7 V1 B0.6-9 Da3.a4 Dn1.n4 Ds1.s2 D2.3.5.6.7 M1.5.6.7 support मृत्युः, others मृत्युं.

१. क—अदोः ।
२. क नास्ति, ख—म्व ।
३. अ-√पुङ्ग ।
४. च—तिकं ।
५. अ-√तुः ।
६. क-√सत्य-अँन् ।
७. क नास्ति ।
८. क—अपगः ।
९. ग—कँत्मुं ।

[illegible]

[illegible]

न यज्ञफलदानानि नियमास्तारयन्ति हि ।
यथा सत्यं परं लोके पुरुषं पुरुषर्षभ ॥ १३५ ॥

निहन् त (अथैतद्) कोत्तमन् (उत्तमत्वं) इं कसत्यन् (सत्यस्य) । मां[1] यज्ञ[2] (यज्ञः) । मां[1] दान[3] (दानं) । मां[1] व्रत (व्रतं) । कव्व (सर्वाणि) ब्नं (शक्नुवन्ति) इक (तानि) मकॅन्तसकॅन्[4] (तारयितुं) । सोर् (अवराणि) तिक (तानि) वेंनि कसत्यन् (सत्यात्) । रि[5] कव्व (सर्वेषु) अकॅन्तसकॅन् (तारकेषु) ॥

Yajñas, charity and vows do not bring about a person's deliverance in the same way as absolute truth.

MBh.12.192.61. a) यज्ञफलदानानि is supported by K6 V1 B0.6.7.8(marg.). 9 Da4 Dn1.n4 Ds D2.3. 5.6.8 M1.6.7, most others read यज्ञाध्ययने दानं.

c) परं is supported by Ś1 K1.2, others read पर°, परो, परे.

d) Poona यथा वै पुरुषर्षभ (v.l. तथेह, यथेह, तथा वै and भरतर्षभ).

१. ख ग घ छ—ना, ज—न ।
२. ख—दान ।
३. ख—यज्ञ ।
४. म-छ-ॲन्तस्-अकॅन् ।
५. ग घ छ—रि ।

[illegible]

[illegible]

ब्राह्मणो वा मनुष्याणामादित्यो वापि तेजसाम् ।
शिरो वा सर्वगात्राणां धर्माणां सत्यमुत्तमम् ॥ १३६ ॥

यन् रिं जन्ममानुष (मानुषजन्मसु)। ब्राह्मण (ब्राह्मणः) सिर ल्विः (उत्तमः)। कुनं (अथ) यन् रिं तेज (तेजसां)। सं ह्नां आदित्य (आदित्यः) सिर ल्विः (उत्तमः)। यन् रिं अवयव (अवयवेषु)। नां पाणिपादादि (पाणिपादादिषु)। हुलु[1] (शिरः) इकं विशेष (विशेषं)। यप्वन् रिं धर्म्म (धर्मेषु)।[2] ङ्कि (हि) कसत्यन्[3] (सत्यं) विशेष (विशेषं) ॥

Among humans the brāhmaṇa, among luminaries the sun, among limbs the head, and among dharmas truth is supreme.

---

१. ज—हुलुं। २. च छ ज नास्ति दण्डः। ३. क-√सत्य-अॅन्।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

यः परार्थेऽपहरति स्वां वाचं पुरुषाधमः।
आत्मार्थं किं न [1]कुर्य्यात् स[1] पापनरकनिर्भयः ॥ १३७ ॥

हन (विद्यते) त[2] (सः) ब्वं (नरः) उजर् (यस्य वाक्) मकफल[3] (पीडाफला) लर निं पर (अन्येषां)। उमकुसार (विश्वस्तः) सिद्धचॅन[4] [4]कार्य्य (कार्यसिद्धौ) निं[5] पर (परेषां) कुनं (हि)। न्वान् (ततः) मिथ्या (मिथ्या) य (तद्)। इकं[6] ब्वं (नरः) मकून (तादृशः) कमन्य (तत्क्रमः)। तन् (न) अतकुत्[7] (भीतः) रिं नरक (नरकात्) इक (सः)। त कारिन् (किं नैव) पगवयकॅन् (करोति) अबकन्य (स्वात्मने) कपापन्[8] (पापः) इरनिक (नाम)। अपन् (यतः) इकं पर (परेभ्यः) प्रसिद्ध (साधिता) निं[9] मुक्ति (मुक्तिः) कपापन्य[10] (स्वपापानां)। [11]संक्षेप निक[11] (तत्संक्षेपः)।[12] तन् (न) [13]उजरकमं (भाषेत) उजर्[14] (वाचं) मकून[13] (ईदृशीम्) ॥

A lowly person who abuses his tongue to help others, what would he not do to serve himself, free as he is of the awe of sin and hell.

१-१. क—कुर्य्येतु षः, ख—कुर्य्यात् सः, ग ज—कुर्य्यंत् सः, च छ—कूर्य्यात्सः। २. क ग ज—य, ख नास्ति। ३. च छ—धर्म्मकफल। ४. क—नि।

५-५. छ नास्ति । ६. ख—रिं । ७. ख—इक । ८. ख—अतकुत ।

९. क-√पाप-अँन् । ख—कमापन् । १०. क—कपपन्, ख—पापन्य । ११-११. क ग—संक्षेपन्य ।

१२. ख ग घ छ ज नास्ति दण्डः । १३-१३. क छ—उजरक्न इक । १४. ग—उजर ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

सत्यां वाचमहिंसां च वदेदपरिवादिनीम् ।
कल्योपेतामपरुषामनृशंसामपैशुनाम् ॥ १३८ ॥

कुनँ[1] (अथ) ल्विर् (विधाः) इङुजरक्न[2] (माष्येरन्) निहन् । सत्य त य (सत्या) । हय्व (न) त य मकावक् हिंसा (हिंसात्मभूता) । हय्व (न) मकावक् उपँत[3] (परिवादात्मभूता) । हितावसान त य (हितावसाना) । हय्व त (नाय) पारुष्य (परुषा) । हय्व कस्लतन् ग्लँ (कोपाविद्धा) । हय्व नृशंस (अनृशंसा) ।[4] हय्व पैशुन्य (न पैशुन्यं) । मङ्कन (इति) ल्विर् (विधाः) नि तम्योग्य (अयोग्याः) उजरक्न (भाषितुं) ॥

One should utter words that are true, that neither hurt nor slander, that are replete with benevolence, that are not coarse, unkind or treacherous.

MBh.12.208.9, cf.10ab.
a) All lontars, except क, read सत्यवाचम्. क has सत्यं वाचम् supported by B6.9. अहिंसां is supported by K2 D6, Ś1 K1.4 D4 read अहिंसा, others अहिंसां.
b) For अपरिवादिनी Poona reads अनपवादिनीं (v.l. अनुपपादिनीं, अनपकारिणीं).
c) For our कल्योपेतां compare D7 कल्पोपेतां, T1 कल्यापेतां, most others have कल्कापेतां.

१. क—कुनं ।
२. इन्-उजर्-अकँन्-अ । क—निङुजरंक्न ।
३. ख ग—उपँत ।
४. घ नास्ति दण्डः ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

दृष्टानुभूतमर्थं यः पृष्टो न विनिगूहते ।
यथाभूतप्रवादित्वादित्येतत् सत्यलक्षणम् ॥ १३९ ॥

निहम् (अथ) लक्षण (लक्षणं) नि सत्य (सत्यस्य) । हन य (यः) तिनञान्[1] (पृष्टः) तालम् पवुनि (न विनिगूहते) । माजर् (प्रवदति) त य (सः) । यथाभूत (यथाभूतं) । तोरसि (यथासत्यं) इकं (यद्) सकबुःन्य (सर्वं तज्ज्ञात) । प्रवृत्तिन्य (तत्प्रवृत्तिः) इकं[2] मङ्गन (ईदृशी) । यतिक (तद्) लक्षण (लक्षणं) नि कसत्यन्[3] (सत्यस्य) ॥

Truth is defined as speaking exactly what has happened. Whatever one has seen or known that one should not conceal, if questioned.

---

१. √तत्र-°इन्°-अँन् ।   २. ख ग च छ ज—इक ।   ३. ख—कसतन् ।

[illegible]

[illegible]

न तथ्यवचनं सत्यं नातथ्यवचनं मृषा[1] ।
यद् भूतहितमत्यर्थं तत् सत्यमितरन्मृषा[1] ॥ १४० ॥

कुर्नं[a3] (अथ) परमार्थन्य (तदर्थः) निहम् (एषः) । तम् (न) इकं उजर् (शब्दाः) अद्वा (द्विविधाः) वितकं (हि) मिथ्या (मिथ्या) करन्य (नाम) । तम् (न) इकं ति तुह्ठ (सत्यं) सत्य (सत्यं) करन्य (नाम) । कुर्नं[a4] (परं) प्रसिद्धन्य (तत्साधितं फलं) ।[5] मोम् (यद्यपि) मिथ्या (मिथ्यस) इकं[6] उजर् (वाक्) । तहॅर् (यदि सा) मंदे (करोति) हित भुम (हितं) । मगबे[7] (करोति) सुखावसान[8]

(सुखावसानं) रि सर्व्वभाव (सर्वभावानां)। य[9] (तद्) सत्य (सत्यं) जुरनिक (नाम)। मोम्[10] (यद्यपि) यथाभूत (यथाभूतं) तोबि[11] (अपि)। य[न्] (तद्) तम् (न) यंडे (करोति) सुखावसान (सुखावसानं) रि[12] सर्व्वभाव (सर्वभावानां)। मिथ्या (मिथ्या) जुरनिक (नाम सा)॥

It is not the stating of facts that constitutes truth, or the stating of non-facts that constitutes a lie. Whatever is to the absolute good of creatures that is truth, and the rest is falsehood.

MBh.3.203 42c, 12.316. 13c यद्भूतहितमत्यन्तं.

१. ख ग च ज—मृषं।

२. ख ग च छ ज—मृषं।

३. क ज—कुनं।

४. क—कुनं।

५. छ नास्ति।

६. ग—निकं।

७. क—मदे।

८. ख—हितवसन।

९. क नास्ति।

१०. ख ग—मो।

११. क—तुवि।

१२. क—नि।

[illegible] ।

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥

धर्म्मार्थकाममोक्षाणां प्राणाः संस्थितिहेतवः।
ताम् निघ्नता किं न हतं रक्षा[1] भूतहितार्था च ॥ १४१ ॥

मतंन्यन्[2] (अतः) प्रिहॅन्[3] (यतेत) तिकं भूतहित (भूतहिताय)। हुम्ब (मा) तम् (मा) मासिः (रक्ताः) रि सर्व्वप्राणी[4] (सर्वप्राणिषु)। अपन् (यतः) इकं प्राण (प्राणाः) जुरन्य (नाम)। य इक (ते) [5]निमित्त (निमित्तं) नि[5] कपर्गोहन्[6] (संस्थितेः) इकं[7] चतुर्व्वर्ग्ग (चतुर्वर्गस्य)। मां[8] (अर्थात्) धर्म्म (धर्मः)। अर्थ (अर्थः)। काम (कामः)। मोक्ष (मोक्षश्च)। हन प्व (यदि) मझिलक्कॅन् (निहन्यात्) प्राण (प्राणान्)। न्ध त[9] (अथ किं) तम् (न) हिलं (हतं) दे निक (तेन)। मङ्कन (एवं) इकं (यः) रमक्ष (रक्षति) रि भूतहित (भूतहितं)। य (अथ) स (सः) मम्मॅहकॅन्[10]

(संस्थापयति) चतुर्व्वर्ग्ग (चतुर्वर्गं) इरन्य (नाम) । अभूतहित (अभूतहितं) इरनिकं (नाम यद्) तन् (न) करक्ष (रक्ष्यते) धेन्य (तेन) ॥

Life is the basis of dharma, artha, kāma and mokṣa. One who destroys life, destroys all, one who guards it guards the good of all.

Cf. Ind. Spr.3121/1319.
d) रक्षता किन्न रक्षितम्.
१. क ज—रक्षम्, ग च छ—राक्षम् ।
२. ख ग ज—मतङ्गन् ।
३. क—प्रिहन ।
४. क—°प्रणी ।
५-५. ग नास्ति ।
६. क-√पर्गः-अन् । क—पर्गः ।
७. क—नि, ख—इं ।
८. क—ना ।
९. क—तं ।
१०. म-√पर्गः-अर्कन् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

जीवितं यः स्वयं ह्रीच्छेत् कथं सोऽन्यान् प्रघातयेत् ।
यद्यदात्मनि ह्रीच्छेत तत् परस्यापि चिन्तयेत् ॥ १४२ ॥

अपन् (अथ) इकं (यः) ब्वं[1] (नरः) नूतु[2] (प्रभवति) रि हुरिप्न्य (स्वजीवितं) । अप (किं स्यात्) निमित्त (निमित्तं) निकन् (तस्य यद्) पङ्कलङ्कन्[3] (प्रघातयेत्) प्राण (प्राणान्) नि लेन् (अन्येषां) ।[4] इक (यद्) तातन् (न) हरिम्बवा क्त[4] य (?) । इकं (यद्) सनुखन[6] (सर्वं सुखयति) व्यंवक्न्य[7] (आत्मानं) । य [8]त (तद्) अङ्गनङ्गेन्य[8] (चिन्त्येत आत्मना) । रि लेन् (परेभ्यः) ॥

One who himself seeks to live, how can he destroy others. What he seeks for himself, that he should think for others too.

MBh.12.251.21. a) K1.6.7 V1 B6.7.9 Da4 D4.6.9 T1 G1.3.6 support our lontar क and read जीवितं यः, Poona text जीवितुं यः. Other lontars: ख—जीवितय्यंः, ग—जिवतय्यः, घ—जिवितव्यः, छ—जिवितय्यः, ज—जिवंतय्यंः. K1.6.7 B6.9 D4-7.9 support our ह्रीच्छेत्, Poona text चेच्छेत्. b) Poona सोऽन्यं (without v.l. सोऽन्यान्). Lontars ग च छ ज read सोन्यन्. c) Poona आत्मन इच्छेत.

K6.7 V1 B0.6-9 Da3.a4 Dn1.a4 Ds D2-9 T1 G3.6 support आत्मनि. Only one lontar क shows हिच्छेत, others इच्छेत. In Poona K6 and several others चेच्छेत.

१. क छ—व्व ।
२. क ख ग घ ज—ञ्हत्, छ—ञ्हक् ।
३. प-ञ-√हिलं-अकॅन् । ग—पञ्हिलकॅन् ।
४. क नास्ति ।
५. ज—बकत ।
६. √सुख ।
७. ख घ छ—व्यवकन्य ।
८-८. क छ—ताङ्नङ्नॅन्, ख—ताङ्नङ्न्, ग ज—तङ्न-ङ्न्य, घ—ताङ्नङ्नॅन्य ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

यस्यान्ते श्वापि चरणौ कुरुते मूर्ध्न्यशङ्कितः ।
स कायः परपीडानैर्[1] ? [2]धार्यत इति[2] को नयः ॥ १४३ ॥

सवन् य[3] क्ने: (अन्यच्च) । ईकि (एतद्) शरीर (शरीरं) कनय (नाम) । [4]अनित्य (अनित्यः) चिनकस्वभावन्य (तत्स्वभावः कृतः) ।[4] [5]तन् (न) लन्ग (नित्यः) ।[5] अपन्[6] (यतः) रि पातिन्य (मृत्यौ) । तन्यमूल्य[7] (न मूल्यवान्) य[8] (एवः) । मस्तकन्य (तन्मस्तके) युवि (अपि) लिनक्कुह्न्[9] (चरणौ क्रियेते) इं श्वान (श्वना) ।[10] अन् (यदा) मङ्कन (एवं) तस्वन्य (तस्य तत्त्वं) । अपरन् (किं) त रवय य (अथ) । इकुनि[11] मकसाधनं[12] (साधनं कुर्यात्) परपीडा (परपीडार्थं) । न्य (किं स्यात्) त (ततः) योग्य (योग्यता) निक (अस्य) ॥

What sense is there in maintaining this body through torments to others, when at its end even a dog puts his paws on its head without awe.

१. क—परपीडानीर्, ख ग घ—परपिडानि, छ—परविडानि, ज—परपिडनि ।
२-२. क—धार्यतामिति ।
३. क नास्ति, घ—यन् ।
४-४. ज नास्ति ।
५-५. क नास्ति ।
६. क—अप ।
७. ख ग घ छ ज—तन् मूल्य ।
८. छ नास्ति ।
९. √लक्कुः-°इन्°-अन् । छ—लिनाकुह । न् ।

१०. ग नास्ति । छ—इलनि । किमकासधान, छ—°साडन।
११. क—इकुन्, ग—इकुनिकि। १२. ख च—°साधन, ग— ज—°सधन ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

क्रिमयो[1] भस्म विष्ठा वा निष्ठा यस्येदृशी भवेत् ।
कायोऽयं पलयं?[2] पीडय? यत्कवं[3] परिपाल्यते ॥ १४४ ॥

निहन् (एता:) मरावस्था (अवस्था:) निकि[4] शरीर (शरीरस्य) । पिलि: (भवेत्) हुलुर् (कृमि:) । पिलि: (भवेत्) हबु (भस्म) । पिलि: (भवेत्) पुरीष (पुरीषं) स्महन्य (स तदन्त:) । अन् (अत:) मकुन (एवं) ।[5] रक्षन्त[6] (रक्ष्यते) रक्ष (खलु) य (एतद्) इकुन्[7] (परिपाल्यते) ।[8] मकसाधनं (साधनं कृत्वा) परपीडा (परपीडां) । अप (किं) त निमित्तन्य (तन्निमित्तं) ॥

The body ends as worms, ashes and excreta. Why then tyrannize over others to nurture it?

---

१. क च छ ज—क्रिमियो । यत्कशी । ७. √इकु-अँन् ।
२. क—अपलयं, ज—पालयं । ४. ख—निकं । ८. क नास्ति ।
३. क—यत्कतम्, ग ज— ५. ख ग·[illegible]छ ज नास्ति दण्ड: ।
यत्काषं, च—यत्कषं, ६. ख—रकँत ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

गच्छतस्तिष्ठतो वापि जाग्रतः स्वपतोऽपि न ।
फलं भूतहितार्थाय तद् पशोरिव चेष्टितम् ॥ १४५ ॥

संक्षेपन्य (तत्संक्षेपः) । भूतहित (भूतहितं) तिकं[1] (तद्) उलह् (करणीयं) । अपन् (यतः) इकं व्वं (नरः) लुमकु (गच्छन्) । अलुङ्कुः (सीदन्) ।[2] अतङ्कु (तिष्ठन्) । मतुर[3] (स्वपन्) कुनँ[4] (अपि) । न्वातन् (यदि न) पकफलं[5] (फलभूतं) भूतहित (भूतहितं) । तन् (न) हन (विद्यते) पहि (भेदः) निं[6] प्रवृत्तिन्य (तत्प्रवृत्तेः) लबन् उलः इं[7] पशु (पशुवृत्तात्) ॥

Walking, standing, waking and sleeping, if one's activities do not benefit others, then it is a beast's motions.

---

१. च छ—इकं ।
२. क नास्ति ।
३. क—अतुरु ।
४. क—कुनं ।
५. ग च छ ज— पकफल ।
६. ग—न्यं ।
७. क ग ज—निं ।

[illegible]

एकं सूते[1] मृगारिणी बहून्[2] सूते वृकी सुतान् ।
असारः प्रलयं यान्ति नाश्यमानाः कथञ्चन ॥ १४६ ॥

निहम् (एतद्) पाजर (उपदिश्यते) सकञ्हं (अधुना) नां किवं (मृगी) । सकतुङ्कल् (एकं) वे निक (सा) मानक् (सूते) । कुनं (परं) इकं शृगाल (शुनी) ।[3] मानक् (सूते) इक (सा) [4]सकपितु (सह सप्त) नॅम्[4] (षट्) । कलिङ्गनिक (अर्थ एषः) । [5]रि (यावद्) नॅम् (षट्) पितु (सप्त) ।[5] तन् (न) अह्नरिप् (जीवन्ति) इक (ते) कवेः (सर्वे) । अपन् (यतः) इकं (यः) अमञ्जन्[6] (अस्ति) । उपलक्षण (उपलक्षणं) रि मकार्य्यं[7] (कर्तुः) रि[8] हल (पापस्य) । य इक (सः) कर्णोञ्जम् (अभिभूतः) इं विघ्न (विघ्नैः) । कुनं (परं) इकं (ये) पिनञ्जम् (अद्यन्ते) । सर्व्विधर् (सर्वविधानि) निं क्रिमार्य्यं (क्रियन्ते) रि हल (पापकार्याणि तेषु) । तह (न) इक (ते) ॥

A lioness brings forth just one cub, a bitch (in Skt. a she-wolf) many. The difference: one eats, the others are eaten. It is the eater, the perpetrator of sin, who comes to end, and not the others.

(Note मृगारिणी as the feminine of मृगारि. वृकी is translated by Kawi as शृगाली which means a bitch, and not a she-jackal as in Sanskrit)

१. क ख ग च छ—सुत, ज—सूत ।
२. क ग च छ ज—बहु, ख—बहू ।
३. ख च छ नास्ति ।
४-४. क—सकसपुलु: ।
५-५. क—ए, ग—रिं नॅम्पितु: ।
६. √पङ्न् ।
७. ख—कार्य्यं ।
८: ख ग च छ ज नास्ति ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

वधबन्धपरिक्लेशान् प्राणिनो न करोति यः ।
स सर्व्वस्य हितं प्रेप्सुः सुखमत्यन्तमश्नुते ॥ १४७ ॥

हन (विद्यन्ते) **मर** (चेत्) **व्वं** (नरा:) **मङ्के** (इह) **कमन्य** (तत्कमा:) । **तप्वन्** (नैव) **पमबे** (कुर्वन्ति) **परिक्लेश**[1] (परिक्लेशं) **रिं प्राणी** (प्राणिनां) । **तन्पङ्पुसि**[2] (न बध्नन्ति) । [3]**तन्पमाति** (न घ्नन्ति) ।[3] **केवल** (केवलं) **सानुकन**[4] (सुखं ददति) **रिं प्राणी** (प्राणिन:) **तप्व** (अर्थतद्) **गिनवेन्य** (तेषां कर्म) । **य इक** (ते) **सिनङ्गः** (मन्यन्ते) **अमङ्गि:**[5] (अश्नुवते) **परमसुख** (परमसुखं) **ङरन्य** (नाम) ॥

One who does not butcher, captivate or torment creatures, one who seeks to comfort all, he attains absolute happiness.

१. ग—परिक्लेषान् ।
२. तन्-म-ङ√अपुस्-इ ।
३-३. क नास्ति । तन्-म-√पाति ।
४. क—सनुकनि ।
५. ग नास्ति ।

[illegible]

[illegible]

यच्चिन्तयति यद्याति रतिं बध्नाति यत्र च ।
तथा[1] चाप्नोत्ययत्नेन प्राणिनो न हिनस्ति यः ॥ १४८ ॥

कुनें[2] (अथ) फलन्य (तत्फलं) निहन् (एतद्)। इकं (यः) वंं (नरः) तन्यमातिमाति (न हन्ति) न् हुर्नें रात् (यदा विद्यते इह लोके)। सेनङ्ङनङ्ङन्य (सर्वं तच्चिन्तितं)। सपिनरन्य (सर्वं तद्यातं)। सकह्यन्य (सर्वं तद्रत्तं) यतिक (इत्येतानि) सुलभ (सुलभानि) कत्मु (आप्यन्ते) देन्य (तेन)। तन्पुलिःन्य (नोपलभ्यन्ते) कसकितन् (व्याधयः) ॥

By not injuring creatures one achieves without effort what one aspires, towards what one moves and wherein one puts his heart.

---

१. क ख घ ङ—तदा, ग—तटा, ज—तद ।   २. क—कुनं ।

[illegible]

रूपमव्यङ्गतामायुः 'पूर्णां प्रज्ञां शौर्यं (?) स्मृतिम्' ।
प्राप्तुकामैर्नरैर्हिंसा[2] वर्जनीया कृतात्मभिः ॥ १४९ ॥

कलिकन्य (तद्वचनं)।[3] यन् (यदि) कलिन्तुहुयन्[4] (रूपं) साध्यन्त (साध्यं त्वया)।[3] परिपूर्ण्ण (परिपूर्णत्वं) मर्म्म विकार (विकाराभावः) कुनें[5] (च)। कदीर्घायुषन् (दीर्घायुष्यं) कुनें[5] (च)। अथवा (अथवा) कप्रज्ञान् (प्रज्ञा)। कशूरन् (शौर्यं)।[6] कशक्तितन् (शक्तिः)। तुतुर् लङ्ङ्[7] (नित्योपदेशः) कुनें[5] (च)। इकं[7] हिंसाप्रवृत्ति[8] (हिंसाप्रवृत्तिः) हय्व (न) विनवयकेन्[9] (आचरणीया) ॥

Disciplined men wishing to acquire beauty, perfection, longevity, full wisdom and valour must avoid himsā.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.115.8. b) All mss. बुद्धिसत्त्वं बलं स्मृतिं (a few mss. स्मृतं).

c) Some mss. प्राप्तकामैर्.

d) Most mss. वर्जिता वै महात्मभिः.

१-१. क—पूर्णंप्रज्ञालितुः स्मृतिं, ख—पूर्णं प्रज्ञलितुस्मृतं, ग घ—पूर्णं प्रज्ञालितुः स्मृतिम्, छ—पूर्णी प्रज्ञालितुः। स्मृतिम्, ज—पूर्णं प्रज्ञलितुः स्मृतिम्। लितु is a Kawi word.

२. क—प्रप्तुकर्मेन°, ख—प्राप्तुंकामेन्नरेहिङ्ग, ग—प्रम्संकामेन्नेरेहिङ्ग, च—प्राप्तंकमेनुरेहिङ्ग, छ—प्राप्तीकमेनरेहिस, ज—प्रप्तंकमैन्नेरेहिङ्गषा।

३. छ नास्ति।

४. क—°हृयुन्। क-√लितु-√हृयु-अन्।

५. क—कुनं।

६. ज नास्ति दण्डः।

७. ग—इक।

८. छ—°न्ति। (सदण्डः)।

९. क—गिनवयकं, ख च—गिनवेयकॅन्, ज—गिनबायेकॅन्।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अभयं सर्व्वभूतेभ्यो यो ददाति दयापरः।
अभयं तस्य भूतानि ददतीह न संशयः॥ १५०॥

लवन् वनेः (अन्यच्च)। इकं (यः) अकु (नरः) उमेहकॅन् (ददाति) इं अभय (अभयं)। अभय (अभयं) ङरन्य (नाम)। तय नि ङिक (भयाभावः)। य त विनेहकॅन्य[1] (तद् दत्तं) रि सर्व्वभाव (सर्वभावेभ्यः)। देत् नि (कारणात्) गॉन्यासिःन्य[2] (स्वातिस्नेहस्य, दयापरः)। सिनुवल् (प्रतिदीयते) [3]रि अभय[3] (अभयं) इक (तस्य)। देनि सर्व्वभाव (सर्वभावैः)।[4] रि इहत्र परत्र (इहत्र परत्र च)॥

If out of kindness one gives protection to all living beings, then other beings afford fearlessness to him. There is no doubt about it.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.116.23. c) Some mss. सर्वं for तस्य.

d) All mss. ददतीत्यनुशुश्रुम (or °मः).

Cf. MBh. 12.185.4, 236. 27, Manu 6.39.

१. क—विनेहकॅन्, ग घ छ ज—°न्य। (सदण्डः)।

२. ख—गॉन्यासि। न्य, छ—गॉन्या। सिःन्य, ग ज—ङ्गॉन्यसिःन्य।

३-३ः छ—रि भय ।   ४. क नास्ति ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

सर्व्वसत्त्वे[1]षु यद्दानमेकसत्त्वे[1] च या दया ।
सर्व्वसत्त्वप्रदानाद्धि दयैका च विशिष्यते ॥ १५१ ॥

अपन् (अथ) **इकं** (यद्) **दानपुण्य** (दानपुण्यं) **रि सर्व्वभाव** (सर्वभावेभ्यः) । **लवन् मासिहपुण्य हुरिप्**[2] (जीवनदयापुण्येन) **रि प्राणी** (प्राणिने) **ससिकि** (एकस्मै) । **यन्** (यदि) **तहिलन** (तोल्यते) **गति निक** (गतिः) **कालिः**[3] (द्वयोः) । **लिवः** (विशेषः) **स्मॅन्** (खलु) **रक्व** (अथ) **भार** (भारः) **निकं पुण्य हुरिप्**[4] (जीवनपुण्यस्य) **रि**[5] **प्राणी** (एकस्मै) **ससिकि** (प्राणिने) ॥

Alms and gifts to all weighed against gift of life to one, the latter is certainly weightier.

१-१. क नास्ति ।   कालिः । (सदण्डः) ।   ५. ज—रि ।
२. छ—हुरिप् । (सदण्डः) ।   ४. छ—हुरिप् ।, ज—हुरिप ।
३. ग ज—कलिः ।, च छ—   (सदण्डः) ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

न हि प्राणात् प्रियतरं लोके किञ्चन विद्यते ।
तस्माद्दयां[1] नरः कुर्य्याद् यथात्मनि तथा परे ॥ १५२ ॥

अप[न्] (यतः) **तन्** (न) **हन** (विद्यते) **लिवह** (वरं) **सकूं प्राण** (प्राणात्) **छन्म्य** (नाम) ।

ङ्कु: (केवलं) हुरिप् (जीवनं) मूल्य (मूल्यवत्) रि त्रिलोक (त्रिलोके) । मतंन्यन् (तस्मात्) मासिह[२] (दयां कुर्यात्) जुग (हि) ङ्कु (नरः) ।[3] सासिः ([यथा] सर्वा दया) नि बं मावक् (आत्मने) । मङ्कन (तथा) असिहनि (दयां कुर्यात्) बं (जनः) रि[४] लेन् (परे) ॥

There is nothing dearer than life. Therefore one should be as kind to others as to himself.

MBh.13.116.12 (Citraśālā ed.) a) Some mss. प्राणैः for प्राणात्.

१. क—तस्मद्दाय, ख ग—तस्मद्दायान्, च—तस्मद्दय, छ—तस्मद्दय, ज—तस्मद्दयन् ।

२. छ—मासि ।

३. क ज नास्ति दण्ड: ।

४. च छ—इं ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अक्रोधनः सत्यवादी भूतानामविहिंसकः ।
अनसूयः सदाचारो दीर्घमायुरवाप्नुयात्[१] ॥ १५३ ॥

हन (यदि) मङ्के (एषः) क्रमन्य (तत्क्रमः) ।[3] तन् (न) कतमन् (आविष्टः) क्रोध (क्रोधः) । अपगॅः (धीरः) रि कसत्यन् (सत्ये) । तातन् (न जातु) पमातिमाति[४] (हिंसकः) ।[५] तन् (न) दोषग्राही (दोषग्राही) । [६]तुवि (अपि) शुद्धाचार[६] (शुद्धाचारः) ।[७] समङ्कन (यद्येवं) क्रमनिर (तस्य क्रमः) । कदीर्घायुषन् (दीर्घायुः) पिनङ्कुः निर (अवाप्यते तेन) दूलाह (परत्र) । अद्यापि[५] (अद्यापि) मङ्के (इह) तुवि (च) ॥

Not given to wrath, truthful, not hurting any creatures, not slandering, following the right conduct—thereby one lives long.

MBh.13.104.14 (Citraśālā ed.) b) Some mss. अप्यहिंसकः for अविहिंसकः.

c) All mss. अनसूयर्जिह्मश्च.

d) All mss. शतं वर्षाणि जीवति. दीर्घमायुरवाप्नुयात् is MBh.12.327.104b.

१. ख—दीर्घ्याम°, ग—

दिग्घ्याम°, च छ ज— दिग्घ्यंम° ।

२. क—हुन त ।

३. क ग ज नास्ति ।

४. च—य मातिमाति ।

५. क नास्ति ।

६-६. क—शुद्धाचर तुवि ।

७. ज नास्ति दण्डः ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

दौष्कुला व्याधिबहुला दुराचाराः प्रहारिणः[1] ।
भवन्त्यल्पायुषः पापा रोदुक? कश्मलोदयात् ॥ १५४ ॥

कुनं[2] (अथ) तिकं[3] (ये) व्वं[4] (नराः) मङ्के क्रमन्य[5] (एवंक्रमाः) ।[6] मंजन्म (जायन्ते) रिव्वं कश्मल (कश्मलनरेषु) । व्याधि[7] त य (व्याधिता ये) । दुराचार (दुराचाराः) । हिंसाप्रवृत्ति (हिंसाप्रवृत्तयः) । अल्पायुष (अल्पायुषः) ।[8] दुमेः य मङ्कून (कारणमेतस्य) ।[9] क्रूरकर्म्म (क्रूरकर्माणि) कूनि (भूते) रि[10] पूर्व्वजन्मन्य (स्वपूर्वजन्मनि) कलिङ्गनिक (इत्युच्यते) ॥

Lowly born, infested by ailments, following evil ways, aggressive—such sinners do not live long. Their lives are cut short by the emergence of debasing elements.

---

१. ग—प्रहरिकः ।

२. क—कुनं ।

३. छ—हिकं ।

४. ग छ नास्ति ।

५. ग—क्रमन्यं ।

६. ज पुनरावृत्तिः— कदिग्ध्यंयुषन् पिनङ्कः निर दुलह । अथापि मङ्के तुवि ॥ दौष्कुलः व्यधिवहुलः । दूरचरः प्रहरिणः । भवन्त्यल्पायुषः पापाः । रोदुक कस्मलोदयत् ॥ कुनं तिकं व्वं मङ्के क्रमन्य ।

७. छ—व्यधिक् ।

८. छ नास्ति ।

९. ग नास्ति ।

१०. ज—रि ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ये धनान्यपकर्षन्ति नराः स्वबलमाश्रिताः ।

न हरेद् ? धर्म्मंकामं च प्रमुषन्ति न संशयः ॥ १५५ ॥

यप्पबु (यदि) **मङ्कू** (एषः) **कम** (क्रमः) **निकं**[1] **ब्वं** (नराणां) । **अङ्लप्** (गृह्णन्ति) **मास्** (धनानि) **निं**[2] **ममास्**[3] (धनिभ्यः) । **मकपङ्कुड**[4] (आश्रित्य) **कशक्तिन्य** (स्वशक्तिं) । **ब्बेः** (बाहुल्यात्) **निं**[5] **हम्बन्य** (स्वभृत्यानां) । **तातन्** (नैव) **मास्** (धनं) **निक** (यद्) **बुग** (हि) **इमलप्** (गृहीतं) **निक** (तैः) ।[6] **अप** (किं) **प्व** (ततः) **धर्म्म** (धर्मः) । **अर्थ** (अर्थः) । **काम** (कामः) । **निक**[7] (एते) **मिलु**[8] (सह यान्ति) **कालप्** (गृहीताः) **देनिक** (तेन) ॥

Recoursing to physical force they may rob people of their possessions (*artha*), but in return they lose all three, dharma, possessions (*artha*) and pleasures (*kāma*).

---

१. च छ—नि ।
२. ज—नि ।
३. ग—पमास् ।
४. च—पकपङ्कव, छ—मकपङ्कड ।
५. क—नि ।
६. क ख नास्ति ।
७. ख—इका ।
८. मू-√इलु ।

[illegible]

अहरन् कस्यचिद्[1] **द्रव्यं यो नरः सुखमावसेत् ।**

सर्व्वतः शङ्कितः स्तेनो[2] **मृगो ग्राममिवागतः**[3] **॥ १५६ ॥**

कुनं[4] (अथ) **इक ब्वं** (नरः) **तप्पन्** (नैव) **हन प्व**[5] (यदि) **इनलप्य** (हृतं तेन) । **द्रव्य** (द्रव्यं) **निं असिकंसि** (कस्यचित्) । **य इक** (तद्) **वस्तु** (वस्तु) **निं तन् हन** (न विद्यते) **कतकुल्य** (यद्गृहीतं तेन) । **लीलासिं**[1] (यथालीलं, यथेष्टं) **सपरम्य** (सर्वेषु स्वकृत्येषु) । [*]**कुनं** (परं) **इकं मलि** (स्तेनः)

कुरन्य (नाम)।[७] सकचन्यम् (सर्वद्रव्याणि) सर्वसंशय (सर्वसंशययुक्तानि) इरिव (तस्य) । निहन् (एतद्) पडन्य[८] (तत्समं) कवि (यथा) कम (क्रमः) नि मृग (मृगस्य) मर (आगतस्य) रि ग्राम (ग्रामं) ॥

One who does not thieve and rob lives happily. A thief is ever afraid, like a deer who has entered a village.

MBh.12.251.14cd. ab) न किञ्चित् कस्यचित् कुर्वन् निर्भयः सुचिरावसेत्. MBh.12.251.15ab. c) Our शङ्कितः is supported by M1.5-7, other mss. शङ्कते. d) Poona text एयिवान् for our आगतः. १. क—करश्चित्, ख ग ज—कश्चिन्न, च—काश्चिन, छ—काश्चिद । २. ख—ष्णेनः, ज—स्नेनः । ३. क ज—°वगतः । ४. ख—कुन । ५. ख नास्ति । ६. लीला + असि । ७-७. ग नास्ति । ८. ख ग च छ ज नास्ति ।

[illegible]

[illegible] ॥ १५७ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥

त्रीण्येव च धनान्याहुः पुरुषस्योत्तमव्रताः ।
न द्रुह्याच्चैव दद्याच्च सत्यं चैव सदा वदेत् ॥ १५७ ॥

त्लु (त्रीणि) तिकं प्रसिद्ध (प्रसिद्धानि) द्रव्य[१] (द्रव्याणि)।[२] मास् (सुवर्णं) मणिक् (माणिक्यं) कुरन्य (नाम)। लि सं पण्डित (इत्युच्यते पण्डितैः)। प्रत्येकन्य (तेषु प्रत्येकं)। सि तन् मह्यन्[३] (अकामः) ममात्यमात्यनि[४] (मारयितुं)। सि तन्द्रोहि (अद्रोहः)। सि मुजरक्नं[५] सत्य (सत्यवचनं)। नहन् (इति) तं द्रव्य[६] (द्रव्याणि) वस्तु (वस्तूनि) नि मूल्य (मूल्यवन्ति)। लि सं (वचनं) महापुरुष (महापुरुषस्य) ॥

Three are highest vows and richest treasures—non-envy, gifts and veracity.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.120.10. a) All mss. तु पदाम्याहुः. So also 3.198.89. b) Most mss. °व्रतं, a few mss. °प्रति, some mss. °तमं व्रतं for व्रताः. MBh.3. 198.89 सतां वृत्तमनुत्तमम्. c) All mss. द्रुह्येत् for द्रुह्यात्. So also 3.198.89.

d) **Most mss.** परं, **some mss.** परान् **for** सदा.

१. क—द्रब्य ।
२. क नास्ति ।
३. क ख ज—अह्यन् ।
४. क—ममत्यमत्यन, ग—मषत्यमत्यनि, ज—ममत्य-मत्यनि ।
५. √उजर् । ग—मुजरकन ।
६. क— दृब्य ।

[illegible]

[illegible] ॥ १५८ ॥

[illegible]

दुःखिते बन्धुबर्ग्गाय सुहृदे संश्रिताय च ।
या नाभिद्रुह्यता वृत्तिः सा कृपातिगरीयसी ॥ १५८ ॥

अपन् (अथ) **इकं उलः** (वृत्तं) **मनुलुं** (साहाय्यदानं) **रिं कबंबर्ग्ग** (बन्धुवर्गाय) । **कत्कन्**[1] **लर प्रिहति** (व्याधिशोकाभिभूताय) । **यनि**[2] **मित्र** (मित्राय) **कुनें**[1,3] (च) । **अन् रिं ममराश्रय** (शरणागताय) । **य इक** (इत्येषा) **कृपा** (कृपा) **इरन्य** (नाम) । **क्कस्** (शिखरं) **निं इनुत्तम**[4] (उत्तमस्य) **इक** (तत्) ॥

The loving attitude for a kin in distress and for a friend seeking refuge is the most precious tenderness.

---

१. क-√त्क-अँन् ।
२. क—रिं ।
३. क—कुनं, ज—कुनाँ ।
४. च छ— उत्तम ।

[illegible]

[illegible] ॥ १५९ ॥

[illegible]

परदारा न गन्तव्याः सर्व्ववर्ण्णेषु कर्हिचित् ।
न हीदृशमनायुष्यं यथान्यस्त्रीनिषेवणम् ॥ १५९ ॥

इकं कपरदाराम्[1] (परदारत्वं) । **सर्व्वदायनि** (सर्वथा यतस्व) **तन् उलहक्न**[2] (अकरणे)

इक (तस्य) ।[3] हुम्व (न) अकुलहकॅन्[4] (कुर्यात्) अँास (किञ्चिद्) अमुहर[5] (यत् करोति) अल्पायुष (अल्पायुष्यं) ॥

Nothing is more debasing than violating others' consorts.

MBh.13.104.20cd 21ab. a) Many mss. read the feminine singular गन्तव्या.

d) All mss. लोके किञ्चन विद्यते (a few mss. दृश्यते).

१. च—कपरचरन्, घ—कपरडरन्, ज—कपरदरन् ।

२. ख—उलहकॅन् ।

३. छ नास्ति ।

४. क ग ज— कुलहकॅन् ।

५. क—अपुहर, ग ज—अमुहर् ।

[illegible] ।

[illegible] ॥ १६० ॥

[illegible] ॥

तत् प्राज्ञेन विनीतेन ज्ञानविज्ञानवेदिना ।

नायुष्कामेन[1] सेव्याः स्युर्मनसापि परस्त्रियः ॥ १६० ॥

य त (अथ) मतंन्व (तत्कारणं) । सं प्राज्ञ (प्राज्ञः) । सं सुशील (सुशीलः) । सं बुः (ज्ञानी) रि[2] परिज्ञान (परिज्ञानेषु) ।[3] सं (यः) अह्यन् (कामयते) दीर्घ्यायुष (दीर्घायुष्यं) । तर् (न) लम्वलम्वाम् (स्तोकं) बुम (अपि) सिर (सः) । मर्कॅनकॅनं[4] (मनसा चिन्तयेत्) कपरदारान्[5] (परदारत्वं) ॥

A wise disciplined soul, conscious of its obligatious and striving for righteous living does not harbour evil with regard to others' womenfolk.

---

१. क च छ ज—अयुष्कामेन ।

२. ख नास्ति ।

३. ख नास्ति ।

४. ग—मर्कॅमर्कॅनछ ।

५. ग—कापराधरन्, च—कपरधारन्, छ—कपरडारन्, ज—कपरदरन् ।

[illegible] ।

[illegible] ॥ १६१ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

तवैव संस्पर्शसुखं सैव चान्ते विडम्बना ।

स्वासु चान्यासु च स्त्रीषु परस्त्रीष्वथ को गुणः ॥ १६१ ॥

लवन् (अथ) त विः (च) इकं[1] सुख (सुखं) नि अहरस् (संस्पर्शस्य) म्वं स्त्री मिकं[2] (स्वस्त्रीभिः)।[3] [4]य[न्]तः[4] (यदथ) कस्नु (प्राप्यते) इरिकं परस्त्री (परस्त्रीषु) । तन् (न) पहि (भेदः) विः (हि) देन्यागवे[5] (करोति हि) वञ्चन (वञ्चनं) तः[6] । मजून (एवं) रिं अवसान (अवसाने) विसिः (विडम्बना) । थय तः (अथ) नियत (नियतत्वं) निक (तस्य) तन् (न) पहि (भेदः) । मजून प्व थ (इत्येवं) । अप (अथ) त (किं) फल (फलं) निं[7] परस्त्री[8] (परस्त्रीणां) नं केङ्गिमकन (काम्यमानानां) ॥

The same is the joy of touch, the same the mockery at the end. There is hardly any difference between one's own spouse and other dames. Why then run after others.

---

१. च छ नास्ति ।
२. च—निकंङ्गं ।
३. च छ नास्ति ।
४-४. क—यातः नियत, च छ ज—यातः ।
५. दे-न्य-अ-√गवे । क—देन्यगवे, ग ज—देन्यगवे ।
६. क—नः ।
७. ज—नि ।
८. ख—स्त्री, ग—पलस्त्रि ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

तस्माद् वाक्कायचित्तैस्तु नाचरेदशुभं नरः ।

शुभाशुभं ह्याचरति तस्य तस्याश्नुते फलम् ॥ १६२ ॥

अतंन्वन्[1] (तस्माद्) थिगु (एतद्) कवायकन (आचरितव्यं) निं म्वं (नरेण) । तन् (न) वाक् । काय[2] । मनः[3] (वाक्कायमनांसि) । कवर्ज्जंला (वर्ज्येरन्) ।[4] मकोलहं[5] (आचर्तुं) अशुभकर्म्म (अशुभकर्म) । अथन् (यतः) इकं (यः) म्वं (नरः) मुलहकॅन् (करोति) इकं (शुभं) ह्यु (कर्म) । ह्यु (शुभं) तिम्नुथ

(अश्यते तेन) । यप्वन् (यदि) हल (पापं) पिनकोलःन्य (आचर्यंते तेन) । हल[6] (पापं) तिम्मुन्य (अश्यते तेन) ॥

Let speech, body and mind not act viciously. For, every act, noble or vicious, that is done there is a corresponding reward and punishment.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.13.6. a) All mss. वाक्कायमनसा.
c) Mss. शुभाशुभान्याचरन् हि or शुभान्येवाचरन् लोके.
d) Some mss. भक्तो नारायणस्य हि.

१. क च छ—°न्य ।
२. क—तन् काय ।
३. क—तन् मनः ।
४. क ख नास्ति दण्डः ।
५. मक-√उलः-अ-ङ ।
६. ग ज—अहल ।

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

अद्रोहः[1] सर्व्वभूतेषु कायेन मनसा गिरा ।
अनुग्रहश्च दानं च शीलमेतद्विदुर्बुधाः ॥ १६३ ॥

इकं (यद्) कपात्यन् (मारणं) इं सर्व्वभाव (सर्वभावानां) । हय्व (न) जुगेनुलहकॅन्[2] (हि क्रियेत) ।[3] मकसाधनं (साधनं कृत्वा) त्रिकाय (त्रिकायं)। नां (अर्थात्) काय (काय-) । वाक् (वाक्-) । मनः (मनांसि) । कुनं[4] (परं) प्रिहॅन्[5] (यतितव्यं) य रि त्रिकाय (त्रिकायेन) । अनुग्रह (अनुग्रहः) लवन् (च) दान (दानं) जुग (एव) । अपन् (यतः) य इक (तद्धि) शील (शीलं) ङरन्य (नाम) । लि सं (वचनं) पण्डित (पण्डितानां) ॥

Thinking, speaking and acting without malice, positive kindness, making gifts—this is moral conduct (*śīla*).

MBh.3.281.34. b) All mss. कर्मणा for कायेन (no v.l.).
d) All mss. सतां धर्मः सनातनः (no v.l.). MBh.12.156.21 is identical with 3.281.34 (with minor v.l.).
१. क ख ग—अदोहस्, च—अदोह, छ—अमोह, ज—

अथो:हस् । ३. छ नास्ति । ५. क— प्रिहृन् ।
२. क—°कन् । ४. ख—कुनें ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

धर्म्मः सत्यं तथा वृत्तं बलं श्रीश्चैव पञ्चमः ।
निश्चयेन महाराज सदा नास्त्यत्र संशयः ॥ १६४ ॥

अपन् (अथ) **इकं धर्म्म** (धर्मः) ।[1] **सत्य** (सत्यं) । **मर्य्यादायुक्ति** (मर्यादायुक्तिः) । **कशक्तिन्** (शक्तिः) ।[1] **श्री** (श्रीः) ।[2] **किननिश्चयन्** (निश्चितं) [3]**इक** (तद्) । **शील**[3] (शीलं) **हेतुन्यन्** (हेतुः) **हन** (अस्तित्वस्य) ॥

Dharma, truth and right, prowess and wealth—these are the sustaining roots of śila.

MBh.12.124.60. b) is supported by D7 S, others महाप्राज्ञ (v.l. °प्रज्ञ). Kawi paraphrase is based on शीलमूलाः. निश्चयेन is an intruder.

All mss. बलं चैव तथा ह्यहम् (v.l. तथाप्यहम्).

c) Poona text शीलमूला (v.l. शीलं मूलं). Our महाराज

d) D7 S तथा for सदा.

१. छ नास्ति ।
२. ग नास्ति ।
३-३. क—इकन्शील ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

शीलेन हि त्रयो लोकाः शक्या जेतुं न संशयः ।
न हि किञ्चिदसाध्यं वै लोके शीलेन निश्चितः ॥ १६५ ॥

अपन् (अधुना) इकि (एतानि) त्रिभुवन (त्रिभुवनानि) तुवि[1] (अपि) । किनलिबयबकेंन् (निश्चितं) इकाल् अलह् (जेयानि) । ककवश (वशीकर्तुं) विः (शक्यानि) । हे मिक सं अपर्वः (धीरेण) रि शील-युक्ति (शीलयुक्त्या) । अपन्[2] (यतः) तन् हन (नास्ति) तन् (न) कल्कन्[3] (जीयते) हे मिक सं सुशील[4] (सुशीलेन) ।।

With śila one can conquer the three worlds. Śila is the invincible instrument.

MBh.12.124.15. d) N लोके शीलवतां भवेत् (D7 S सतां for भवेत्).

१. ज—वि ।
२. ख—आप, ग च छ ज—अप ।
३. ज—कल्क ।
४. च—स्वशिल ।

[illegible]
[illegible]

[illegible]

शीलं प्रधानं पुरुषे तद्यस्येह प्रणश्यति ।
न तस्य जीवितेनार्थो दुःशीलं किंप्रयोजनम् ।। १६६ ।।

शील (शीलं) वित्तकं (ननु) प्रधान (प्रधानं) रि दवि ब्वं (पुरुषभावे) । हन (विद्यते) [1]प्रवृत्ति (प्रवृत्तिः) जि दवि ब्वं[1] (मनुष्यभावस्य) दुश्शील (दुश्शीलत्वे) । अपरन्[2] (किं) त (अत्र) प्रयोजन (प्रयोजनं) निक (तस्य) रि हुरिप् (जीवितेन) । रि विभव (धनेन) । रि कप्रज्ञान् (प्रज्ञया) । अपन्[3] (यतः) व्यर्थ (व्यर्थं) इक (तत्) कबेः (सर्वं) । य[न्] (यदि) तन् (न) हन (विद्यते) शीलयुक्ति[4] (शीलयुक्तिः) ।।

In man śila is preeminent. With its loss, life loses its meaning.

MBh.5.34.46. d) All mss. न धनेन न बन्धुभिः.

१-१. क नास्ति ।
२. क—अपन् ।
३. ग—अप ।
४. क—शिला ।

[illegible]
[illegible]

[illegible]

ज्यायांसमपि शीलेन विहीनं नैव पूजयेत् ।
अपि शूद्रं तु धर्म्मज्ञं सद्वृत्तं चापि पूजयेत् ॥ १६७ ॥

यद्यपि[1] (यद्यपि) ब्राह्मन (ब्राह्मणः) वृह (वृद्धः) धुवि (अपि) । यन् (यदि) दुश्शील (दुःशीलः) ।[2] तन् (न) योग्य (योग्यः) कस्वंडन[3] (पूजयितुं) ।[2] मोन् (यदि) शूद्र धुवि (शूद्रोऽपि) ।[2] यन् (यदि) धार्म्मिक (धार्मिकः) । सुशील (सुशीलः) । पूजान् (पूजनीयः) कस्वडन (माननीयः) थुगेक (हि सः) । [4]लि (वचनं) सं ह्रा[4] अजि[4] (धर्मशास्त्रस्य) ॥

One superior in status but weak in śila claims no respect. On the other hand, a śūdra, low in status, but versed in dharma and correct in conduct, is worthy of respect.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.48.48. b) Some mss. रहितं for विहीनं. c) Some mss. च for तु.

Some mss. सद्वृत्तं for धर्मज्ञं. d) Some mss. धर्मज्ञं for सद्वृत्तं, and इह, अपि or अभि for चापि.

१. क—यद्यपिन् ।
२. छ नास्ति ।
३. क-√त्वं-अन्-अ ।
४-४. क नास्ति ।

[illegible]

[illegible]

वृत्तेन रक्ष्यते धर्म्मो विद्या योगेन रक्ष्यते ।
मृजया रक्ष्यते रूपं कुलं शीलेन रक्ष्यते ॥ १६८ ॥

प्रवृत्ति रहयु[1] (धर्मप्रवृत्तिः) वस (खलु) [2]साधन (साधनं) लि[2] दमर्श[3] धर्म्मं (धर्मरक्षायाः) । धन्वन् (या हि) सं ह्रा[4] अजि (विद्या) । [4]ज्ञान (ज्ञानं) पर्णः[4] (सन्ततं) एकतान (एकतानं) साधन (साधनं) रि करक्षनिर (तद्रक्षायाः) । [5]कुनं (अथ) इकं (यद्) रूप (रूपं) ।[5] सि रविन् (मृजा) पंरक्ष (रक्षिका) इरिक (तस्य) । यन्वन् (यदि) कसुजन्मन् (सुजन्म) । कसुशीलन् (सुशीलं) साधन

(साधनं) नि रुमक्ष इक (तद्रक्षणस्य) ॥

Conduct guards dharma, diligence guards learning, cosmetics guard beauty, śila guards high birth.

MBh.5.34.37. a) All mss. सत्येन for वृत्तेन.
b) योगेन is N reading, S (mostly) अभ्यासेन.
d) Only one ms. D1 reads शीलेन, all others वृत्तेन.
१. क—रहहयु ।
२-२. ख—साधनि, छ—साडन-नि ।
३. छ—रुमाक्षें, ज—रुमक्षा ।
४-४. क ख च छ—ज्ञानापर्गः ।
५-५. क नास्ति ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

आत्मानमाख्याति ¿कुली[1] न यो[2] नरः? स्वशीलचारित्रकृतैः शुभोदयैः ।
प्रणष्टमप्यात्मकुलं तथा नरः पुनः प्रकाशं कुरुते स्वशीलतः ॥ १६६ ॥

उलः (वृत्तं) रहयु (धर्म्यं) मर हेतु (हेतुः) निकं (येन) व्वं (नरस्य) किनवुहन्[3] (ज्ञायते) कसुजन्मःय (सुजन्म) । यद्यपिन् (यद्यपि) हिलङ (प्रणष्टं स्यात्) कतं (हि) कव्वङन् (कुलं) । [4]यन् (यदि) सुशील (सुशीलः) इकं (सः) व्वं (नरः) ।[4] न्वान् (तदा) किनवुहन् (ज्ञायते) मुवः (पुनः) कव्वङन् (कुलं) इक (तद्) ॥

A man is proclaimed by his śila, conduct or actions and their consequences. One's śila illumines and broadcasts one's birth even though it might have been forgotten and lost.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.48.49. a) All mss. हि कर्मभिर्नरः for कुली न यो नरः.
b) Most mss. सु for स्व. Most mss. कुलैः, a few कृतं for कृतैः. Most mss. शुभाशुभं or शुभाशुभैः for शुभोदयैः.
c) Many mss. प्रनष्ट°. Many mss. अप्याशु for अप्यात्म.
d) Many mss. प्रकाशीकुरुते. All mss. कर्मभिः or कर्मतः for शीलतः.
१. क ख ग घ छ ज—कुलि ।
२. क—योर् ।
३. क-°इन्°-√वुः-अन् ।
४-४. ख ग घ छ ज नास्ति ।

[illegible]

सर्व्वे च वेदाः सह षड्भिरङ्गैः साङ्ख्यं पुराणं च कुले च जन्म ।
सर्व्वाणि नैतानि गतिर्भवन्ति शीलव्यपेतस्य नरस्य[1] राजन् ॥ १७० ॥

अपन् (अथ) सं ह्मं चतुर्व्वेद[2] (चत्वारो वेदाः) सह (सह) षडङ्गोपाङ्गनिर (षडङ्गोपाङ्गैः) । सं ह्मं साङ्ख्य (सांख्यं) । सं ह्मं पुराण[3] (पुराणं) । लवन् (च) इक कसुजन्मन् (सुजन्म) इकं कुल (कुले) कुनँ[4] (च) । इक त कवेः (एतानि सर्वाणि) ।[5] तन् (न) कस्मु (लभ्यते) फल (फलं) निक[6] (एतेषां) वे नि कदुश्शीलन्[7] (दुःशीलत्वात्) ।[8] कलिकन्य (अर्थात्) । व्ययं (व्ययं) दुःन्य[9] अर्ज्जिब (तस्य शास्त्रस्याध्ययनं) लवन् (च) कसुजन्मन्य[10] (तत्सुजन्म) ॥

Knowledge of Vedas, of their six branches and sub-branches, of Sāṅkhya and Purāṇa, high birth—all these avail not in the absence of śīla.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.22.12. c) All mss. नैतानि सर्वाणि.

d) Many mss. नृप द्विजस्य for नरस्य राजन्.

१. छ नास्ति ।

२. च छ—सदण्डः ।

३. छ—पुराणः ।

४. क—कुनं ।

५. च छ नास्ति ।

६. छ—निका । (सदण्डः) ।

७. क—दुश्शील, ज—दुशिलन् ।

८. क नास्ति ।

९. क ख—दुन्य, छ—दुक्न्य ।

१०. छ—कसुजन्मन् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

न बान्धवा न च वित्तं न विद्या न च श्रुतं न च मन्त्रा न वीर्य्यम् ।
'दुःखात् त्रातुं' सर्व्वं एवोत्सहन्ते परत्र शीले न तु तत्र लोके ॥ १७१ ॥

लबन् (अथ) त बनेः (चान्यद्) । तर् (न) ब्नं (उत्सहन्ते) इकं कदं (बान्धवाः) कुलगोत्र (कुलगोत्रं) मतुलं (उपकर्तुं) मङॅन्तसकॅन् (तारणे) । सकूं कप्रिहृति (शोकात्) । मक्कूनं[2] (तथा) मास् (वित्तं) सल्विद् (सर्वविधं) नि[3] बृष्य (द्रव्यं) । मक्कूनं[2] (तथा) कसुजन्मन् (सुजन्म) । मक्कूनं (तथा) अजि (विद्या) । मक्कून[4] (तथा) सं ह्यं मन्त्र (मन्त्राः) । मक्कूनं[2] (तथा) वीर्य्यं (वीर्यं) । तन् (न) ब्नं (उत्सहन्ते) जुगंक (अपि ते) मनुलं[5] (उपकर्तुं) । कुनॅ[6] (परं) ब्नं (उत्सहते) मनुलं (उपकर्तुं) ।[7] कसुशीलन् (सुशीलं) जुग (हि) । अपन् (यतः) प्रसिद्ध (नूनं) ब्नं (उत्सहते) [8]मडॅम् (निहन्तुं) इं[8] दुःख (दुःखं) रिं परलोक (परलोके) ब्लाह् (परत्र) ॥

Neither kinsmen, nor money, nor learning, nor scriptures, nor mantras, nor prowess—singly or collectively—have the capacity to take one out of distress. It is only śīla that can do so.

MBh.12.275.15. a) विद्या is found in no Poona ms. Poona reads कौली, कौल्यं or कुलीनं for न विद्या.

b) मन्त्राः is mostly N, S has mostly मन्त्रो.

d) Our तत्र लोके is not in Poona mss.(यान्ति शान्तिम्).

१-१. क—दुःकत्रातू, ख—दुःकात्रातुं, ग—दुःकात्र, च—दुकत्र, छ ज—दुःकत्र ।

२. च छ—मक्कून ।

३. ज—नि ।

४. ख—मक्कूनं ।

५. √तुलुं । ग—पनुलुं, छ—दं मनुलुं ।

६. क—कुनं ।

७. छ नास्ति ।

८-८. ख—हुमर्दमि, ग—मर्षमि, च—मर्षं, छ—मड्मॅ, ज—मर्दमि ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

यो लोकमनुगृह्णाति दरिद्रं दीनमानसम् ।
स पुत्रपशुभिर्वृद्धिं यशश्चाक्षयमश्नुते ॥ १७२ ॥

हन त[1] (विद्यतेऽस्य) व्वं (नरः) मङ्के (एवं) क्रमन्य (क्रमो यस्य)। मवेः अनुग्रह (अनुगृह्णाति)।[2] मसुख (सुखयति) अगवे बोधन (बोधयति)।[1] [3]रि व्वं (नरं) दरिद्र (दरिद्रं)।[3] एनक् (सहर्षं) त य (अथ) मनःन्य[4] (तन्मनः)। इक त[5] व्वं (इति नरः) मङ्कन (ईदृशः)। वृद्धि (वर्धते) हनकन्य (स्वपुत्रैः)। पुतुन्य (स्वपौत्रैः)। व्क (प्रजाभिः) वेल्न्य (तत्कारणं) त्के[6] (यावत्) व्नंव्नंन्य (तच्छक्तिः)। लवन् (च) कोचपन् (यशः) इ[7] त्कन्य (तदाचरणस्य) रि हयु (धर्मे) ॥

By coming to the aid of the poor and the depressed, one prospers in sons and cattle, and captures eternal glory.

---

१. ख नास्ति । ४. क—मनन्य । ७. क—इं ।
२. ख ग ज नास्ति । ५. क ख ज—तं ।
३-३. ख ग च छ ज नास्ति । ६. च—त्के ।

[illegible]

अमित्रमपि यो दीनं शरणैषिणमागतम्[1] ।
व्यसनेष्वनुगृह्णाति स वै पुरुष उच्यते ॥ १७३ ॥

लेन् (अन्यद्) सङ्केरिक[2] (अस्मात्)। हन य (विद्यते) मङ्के (यस्यैवं) क्रमन्य (क्रमः)। मुसुहन्य[3] (स्वममित्रं) तोवि (अपि)। सलिवर् (सर्वं) नि मकिरकिर (चिन्तकं) रि हल (पापानां)। दीन (दीनं) अलर (व्याधितं) कस्कम् (अभिभूतं) प्रिहति (शोकेन)। मर त य (आगतं) ममिन्त[4] (प्रार्थयन्तं) शरण (शरणाय) इरिय (तस्य)। तिनुलुंन्य (अनुगृह्यते तेन) त य (अथ सः)। इकं (इति) मङ्कन (एवं) क्रमन्य (तत्क्रमः)। य इक (सः) पुरुषसत्तम (पुरुषसत्तमः) ङरन्य (नाम)। तुहु (ध्रुवं) सज्जन (सज्जनः) विशेष (विशेषः) नि व्वं (नरेषु) ॥

It is the he-man who obliges even an enemy fallen on bad days, wretched, miserable and come in search of refuge.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.59.10. a) All mss. येद् for यो.

c) All mss. व्यसने योऽनुगृह्णाति.

d) All mss. °सत्तमः for उच्यते.

१. च छ—शरणेसिनमगतम् ।

२. क च छ ज—सकेरिक ।

३. क—मुसुःक्न्य, ख—मुसुः, च ज—मुसुःन्म, छ—मुसक्न्य ।

४. क ख ज—मिन्त, ग—पिन्त ।

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

सार्थः प्रवसतो मित्रं भार्य्या मित्रं गृहे सतः ।
आतुरस्य भिषङ् मित्रं दानं मित्रं मरिष्यतः[1] ॥ १७४ ॥

न्यं[2] (एते) रिक्लिव (प्रकाराः) नि[3] मित्र (मित्राणां) क्ररन्य (नाम) । न्यं अबगं (सार्थः) । वणिज । वण्वाम (वणिजः) । येकि (इत्येषः) मित्र (मित्रं) नि[3] ब्वं (नरस्य) मंलम्पुरन्[4] (प्रवसतः) । अपसः (वियुक्तस्य) अपदोहन्[5] (दूरस्थितस्य) । कुनं मित्र (मित्रं) सं गृहस्व (गृहस्थस्य) । स्त्री मिर इक (तत्स्त्री) । यव्वन् (यो हि) ब्वं (नरः) असर (आतुरः) । बल्यन् (भिषक्) ।[6] ममिममि[7] (वैद्यः) मित्र मिक (तन्मित्रं) । कुनं इकं ब्वं (यो नरः) मेः (आसन्नः) मात्य (मरणं) । दानपुण्य (दानपुण्यं) मित्र मिक (मित्रं तस्य) ॥

On a journey the caravan is the friend, while in home wife is the ally, to the ailing the doctor and to the dying alms serve as the comrade.

MBh.3.297.45 (almost without variants).

१. क ख ग ज—मरष्यतः, च छ—मरस्यतः ।

२. क—निहन् ।

३. ग—नि ।

४. √लम्पुर् ।

५. √दोः ।

६. ख नास्ति ।

७. क ख ग च छ ज—ममिममि । (सवत्र:) ।

ᬦ ᬫᬵᬢᬵ ᬦ ᬧᬶᬢᬵ ᬓᬶᬜ᭄ᬘᬶᬢ᭄ ᬓᬲ᭄ᬬᬘᬶᬢ᭄ ᬧ᭄ᬭᬢᬶᬧᬤ᭄ᬬᬢᬾ ।

ᬤᬵᬦᬧᬣ᭄ᬬᭀᬤᬦᭀ ᬚᬦ᭄ᬢᬸᬄ ᬲ᭄ᬯᬓᬃᬫ᭄ᬫᬨᬮᬫᬰ᭄ᬦᬸᬢᬾ ॥ ᭑᭗᭕ ॥

ᬇᬓ ᬢᬂ ᬤᬵᬦ । ᬢᬦ᭄ ᬩᬧ । ᬢᬦ᭄ ᬇᬩᬸ । ᬉᬫᬸᬓ᭄ᬢᬶ ᬨᬮ ᬦᬶᬓ । ᬓᬾᬯᬮ ᬇᬓᬂ ᬯ᭄ᬯᬂ ᬕᬸᬫᬯᬬᬓᬾᬦ᭄ ᬇᬓᬂ ᬤᬵᬦᬧᬸᬡ᭄ᬬ । ᬬ ᬚᬸᬕ ᬉᬫᬸᬓ᭄ᬢᬶ ᬨᬮ ᬦᬶᬓᬂ ᬤᬵᬦᬧᬸᬡ᭄ᬬ ॥

न माता न पिता किञ्चित् कस्यचित् प्रतिपद्यते ।

दानपथ्योदनो जन्तुः स्वकर्म्मफलमश्नुते ॥ १७५ ॥

इक (यद्) तं (अथ) दान (दानं)। तन् (न) बप (पिता)। तन् (न) इबु (माता)। उमुक्ति (भुंक्ते) फल निक (तत्फलं)। ओङ्कू (केवलं) इकं (यः) व्वं (नरः) गुमवयकॅन् (करोति) इकं दानपुण्य (दानपुण्यं)। [1]य जुग (स हि) उमुक्ति (भुंक्ते) फल निकं (फलं) दानपुण्य[1] (दान-पुण्यस्य)॥

Neither the mother nor the father share one's destiny. Alms supply health-giving provisions on the journey beyond. One can only eat the fruits of deeds done by one's self.

MBh.12.287.37. c) Some Poona mss. °पथ्योदनो. १-१. क नास्ति।

ᬅᬫᬵᬢ᭄ᬲᬃᬬ᭄ᬬᬂ ᬩᬸᬥᬵᬄ ᬧ᭄ᬭᬵᬳᬸᬃᬤ᭄ᬤᬵᬦᬂ ᬥᬃᬫ᭄ᬫᬂ ᬘ ᬲᬂᬬᬫᬫ᭄ ।

ᬅᬯᬲ᭄ᬣᬶᬢᬾᬦ ᬦᬶᬢ᭄ᬬᬂ ᬳᬶ ᬢ᭄ᬬᬵᬕᬾ ᬢ᭄ᬯᬵᬲᬵᬤ᭄ᬬᬢᬾ ᬰᬸᬪᬫ᭄ ॥ ᭑᭗᭖ ॥

ᬦᬶᬳᬦ᭄ ᬢᬂ ᬤᬵᬦ ᬮᬶ ᬲᬂ ᬧᬡ᭄ᬟᬶᬢ । ᬇᬓᬂ ᬲᬶ ᬳᬬ᭄ᬯ ᬓᬶᬫ᭄ᬩᬸᬭᬸ । ᬇᬓᬂ ᬲᬶ ᬚ᭄ᬦᬾᬓ᭄ ᬭᬶ ᬓᬕᬯᬬᬦ᭄ ᬇᬂ ᬥᬃᬫ᭄ᬫᬲᬵᬥᬦ । ᬅᬧᬦ᭄ ᬬᬦ᭄ ᬮᬗ᭄ᬕᬾᬂ ᬇᬓ । ᬦᬶᬢ᭄ᬬ ᬓᬢᬾᬫ᭄ᬯᬦ᭄ ᬇᬂ ᬳᬬᬸ । ᬧᬟ ᬮᬯᬦ᭄ ᬨᬮ ᬦᬶ ᬢ᭄ᬬᬵᬕᬤᬵᬦ ॥

अमात्सर्य्यं बुधाः प्राहुर्दानं धर्म्मं च संयमम् ।

अवस्थितेन[1] नित्यं हि त्यागे त्वासाद्यते शुभम् ॥ १७६ ॥

निहन् (एतद्) तं (अथ) दान (दानं) लि (प्राहुः) सं पण्डित (बुधाः)। इकं सि हय्व किम्बुरु (अमात्सर्यं)। [2]इकं[3] सि ज्नॅक् (भोगः) रि[2] कगवयन्[4] इं धर्म्मसाधन (धर्मसाधनस्य)। अपन् (यतः) यन् (यदि) लङ्गॅं[5] (नित्यं) इक (तद्)।[5] नित्य (नित्यं) कतॅम्वन्[6] (प्राप्यते) इं[7] हयु (धर्मेण)। पढ (समं) लवन् फल (फलेन) नि त्यागदान (त्यागदानयोः)॥

The wise are not jealous. They are not niggardly. They restrain themselves in dharma and are equipoised.

MBh.12.156.13. b) सत्येनामत्सरी भवेत्. S and some N mss. दाने. c) For our हि all Poona mss. च. d) All Poona mss.

१. ग—अहिङ्सयन । २-२. क—ज्नक् त य मुल: रि । ३. ख—इका । ४. छ—तग°, ज—गग° । ५. ग नास्ति । ६. ज—करमुन् । क-√तॅमु-ॲन् । ७. च—इ ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

दानेन भोगी भवति मेधावी वृद्धसेवया[1] ।
अहिंसया च दीर्घायुरिति प्राहुर्म्मनीषिण: ॥ १७७ ॥

कुनॅ[2] (अथ) फल (फलं) नि[3] त्यागदान (त्यागदानयो:) । यावत् (यावत्) कम्मुं[4] (प्राप्नोति) भोगोपभोग (भोगोपभोगान्) रि[5] परलोक (परलोके) दलाह् (परेत्य) । यप्वन् (यद्) फल (फलं) नि सेवक (सेवाया:) रि वं वृद्धयन् (वृद्धानां) । कम्मुं[6] (प्राप्नोति) मेधागुण (मेधागुणं) । सि यत्नाम् (यत्न:) कितातुतुर्[7] (युष्माकम्, उपदेशे) । कुनॅ[8] फल (फलं) नि[9] अहिंसा (अहिंसाया:) । सि तम् पमातिमाति[8] (अमारण) । कदीर्घ्यायुषन्[10] (दीर्घायुष्यं) । मङ्कन (इति) लि (प्राहु:) सं पण्डित (पण्डिता:) ॥

By bestowing gifts one enjoys a life of plenty. Association with elders means participation in their experiences. Ahiṃsā brings longevity.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.163.12. a) Some mss. तपसा or तपसेह for दानेन. d) Some mss. एवमाहुर् for इति प्राहुर्.

१. ज—वृद्धसेवकय ।

२. क—कुर्न । ६. ग—कस्मु । ९. क—पमति ।
३. ख नास्ति । ७. क ख ग—कॅततुतुर्, ज—कॅततुतुर् । १०. क—कदीग्र्वयुषन् ।
४. क—कस्मु ।
५. ख—रि । ८. ग—नि ।

[illegible]

[illegible] ॥ १७८ ॥

[illegible]

न दानाद् दुष्करतरं त्रिषु लोकेषु विद्यते ।
अर्थे हि महती तृष्णा स च कृच्छ्रेण लभ्यते ॥ १७८ ॥

अपन् (अथ) रि त्रिभुवन (त्रिभुवने)। तन् (न) हन (विद्यते) मेवँः कगवयन्य (दुष्करं)। लेन[1] (अन्यद्) सङ्कं दान (दानात्)। अगॉं (महती) वि (हि) कं तृष्णा (तृष्णा) रि अर्थ (अर्थे)। अपन् (यतः) उलिः (आप्तिः, फलं) नि कसकितन्[2] (कष्टस्य) इकं अर्थ[3] (अर्थः) कस्मु (उपलभ्यते)॥

There is nothing harder than to give away what one has earned with painful labour. Besides, one's own longing and thirst is so deep and great

१. ज—ल्लेन । २. ख—°कितङ । ३. क—आर्त्त, ख—आथान्, ग—अर्थान्, ज—अर्थन् ।

[illegible]

[illegible] ॥ १७९ ॥

[illegible]

दुष्करं बत[1] कुर्वन्ति महतोऽर्थांस्त्यजन्ति ये ।
वयमेताम् परित्यक्तुमसतोऽपि न शक्नुमः ॥ १७९ ॥

आश्चर्य्यं मत (आश्चर्यमेव) सङ्कुलुन् (अस्माक) रि सं (तेषु ये) क्नं[2] (शक्ताः) तुमिङ्ग्लकॅन्[3] (परित्यक्तुं) क्वेः (राशीन्) नि द्रव्यनिर (स्वद्रव्याणां)। प्रसिद्ध (सिद्धिः) मुलहकॅन्[4] (करणे) इं दुष्कर (दुष्करस्य) ङरनिर[5] (नाम)। हेतु (हेतुः) नि मङ्कुन (एतस्य)। नोर (न विद्यते) परन् (मार्गः) रि[6] कमि (अस्माकं)। न्मातन् (न) क्नं (शक्नुमः) जुग (हि) कमि (वयं) तुमिङ्ग्लकॅन्[7] (परित्यक्तुं) इकं (यद्) तन् (न) हन (विद्यते) रि कमि (अस्माकं)। तन् (न) पङ्गुवसन् (अन्तं याति) तृष्णा (तृष्णा) अङ्यमयम्[8] (कामस्य) कलिङ्ग्न्य[9] (इत्युच्यते)॥

Those who donate large sums do something extraordinary. We cannot relinquish our hold even on sums that we do not possess.

MBh.12.105.9. c) Poona text त्वेनान्. Our एतान् is found in B1 Da D7 T1 G2-4 M.

१. क ग च छ ज—वत, ख— वर्तं।

२. क नास्ति।

३. क—°कन्, छ सदण्डः।

४. ख—हुमुलहकॅन्।

५. क ख ग ज—ङरनिका।

६. ज—रिं।

७. ग—तुङ्गलकॅन्, च—तुमिङ्ग्लकॅन्।

८. ग—मङ्यमयम्।

९. ख—कलिङ्गनिका।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अर्थवानर्थमर्थिभ्यो[1] न ददात्यत्र को गुणः।
एकैव गतिरर्थस्य दानमन्या विपत्तयः॥ १८०॥

कुनँ[2] (अथ)।[3] अन्वकङ्कवर् (अह कथयामि) सं[4] सुगिः (अर्थवान्) मवेः (ददाति) दान (दानं) रिं कास्यसिः (मित्रेभ्यः)। तन् पदोन् (अप्रयोजनं) इक (तद्)। अपन् (यतः) केवल (केवलं) तुङ्कल् (एवं) दोनि (प्रयोजनं) मास् (अर्थस्य)। [5]दानाकन (दानकरणं) जुग[5] (एव) कारिः (हि)। लेन् (अन्यद्) सङ्कूरिक[6] दोन्य (तत्प्रयोजनात्)। लर (विपत्तयः) कतिवसॅन्[7] (मृत्युः) ङरनिक (नाम)॥

What advantage is there in hoarding? There is only one ultimate for monies—either one expends them or they are gone.

१. क ज—अर्थचनर्थ°, ख—अर्थचानर्थ°, ग—अथचानर्थ°, च छ—अर्थचनार्थमार्षिभ्यो ।
२. क—कुनं ।
३. छ नास्ति ।
४. ख नास्ति ।
५-५. ख—दाना जुगक्न ।
६. क— सकेरिक ।
७. क—कतिवसन्, छ सदण्डः।

[illegible]

[illegible]

धनानि जीवितं चैव परार्थे प्राज्ञ उत्सृजेत् ।।
सन्निमित्तं वरं त्यागो विनाशे नियते सति ।। १८१ ।।

मङ्क्ने मर दे सं एनक् वुः निर । [1]**तर्** (न) **तिन्ङ॑त्**[1] (निषिध्येत) **निर** (तेन) **मास् निर** (स्वधनं) । **हुरिप् निर** (स्वजीवितं) **तुवि** (अपि) । [2]**यन्** (यदि) **पकफलं**[2] (फलभूतं) **कपरमार्थन्**[3] (परमार्थः) । **वुः** (जानन्) **वि**[4] **सिर** (सः) **रि**[5] **नियत** (नियतत्वं) **नि पाति**[6] (विनाशस्य) **म्वं** (च) **रि**[7] **तन् हन** (नास्तित्वं) **नि वस्तु** (वस्तूनां) **लङ्कें** (नित्यत्वस्य) । **मतंन्यन्** (अतः) **लुहूँ** (वरं) **इकं विनाश** (विनाशः) **मकफलं कपरमार्थन्**[8]· (परमार्थफलभूतः) ।।

The intelligent soul expends its wealth and life in the cause of others. Let the spending be for a good cause, as otherwise too, the two will not endure.

Ind.Spr. 3063/1297.
१-१. ग—तितिन्ङ॑त् । √तङ॑त्-°इन्° ।
२-२. क—यनकफलं ।
३. क—कपरर्थन्, ग—कपराटर्थान्, ज—कपरार्थान् ।
४. ग—इ ।
५. छ—रि ।
६. ख—पति । (सदण्डः) ।
७. क नास्ति ।
८. क—परार्थान्, ख—कपरार्थान्, ज—कपरर्थन् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ददध्वं भुञ्जत भृशं मा भूत कृपणा जनाः ।
कर्म्मक्षयेण क्षीयन्ते नोपभोगेन सञ्चयाः ॥ १८२ ॥

मतंन्य (अत:) **देय निकं** (कर्तव्यं) **व्वं** (नरस्य) । **ह्य्व** (मा) **जुग** (हि) **स्ङॅत्** (निषेधं कुरुत) । **मबेवेह**[1] (भृशं दत्त) **गवय**[2] (साधनाय) **दानपुण्य** (दानपुण्यानां) । **ममुक्त्य**[3] (भुञ्जत) । [4]**अपन्** (यतः) **तन्** (न) **हॅन्ति** (क्षीयते) **इकं**[5] **विभव** (विभवः) । **यन्**[6] (यदा) **तन्** (न) **हॅन्ति** (क्षीयते) **इकं**[5] **कर्म्मफल** (कर्मफलं) **हुमनाकॅन्य** (तत्कारणं) ॥

Endow gifts, enjoy to the brim, be not niggards, O men. Accumulations are not exhausted by enjoying them, but by the wasting away of deeds.

---

१. च—पवेवेह । ३. म-√भुक्ति-अ । ५. ग च छ ज—कं ।
२. ख— अगवय, ग— अगवेय । ४. छ नास्ति दण्डः । ६. क ग—य ।

[illegible]

अग्निहोत्रफला वेदा दत्तभुक्तफलं धनम् ।
रतिपुत्रफला[1] **नारी शीलवृत्तफलं श्रुतम् ॥ १८३ ॥**

निहन् (अथ) पाजर (उपदेशो भवेत्) ममि (मम) । फल (फलं) सं ह्यं वेबन् (वेदानां) इनजि (अधीतानां) । कपूजान् (पूजा) सं ह्यं शिवाग्नि (शिवाग्नेः) । रप्वन्[2] (यथा) बुः (जानीयात्) रिं मन्त्र (मन्त्रान्) । यज्ञाङ्ग विधिविधानादि (यज्ञाङ्गविधिविधानादि) । कुनं (अथ) दोन् (प्रयोजनं) इं धनन्[3] (धनस्य) हिननाकॅन्[4] (उपार्जने) । भुक्तिन्[5] (भोगः) दानावन (दानं) । यप्वन् दोनि (प्रयोजनं) अनकि (नार्याः) । वचन् (आस्पदं) इं आलिङ्गनादि क्रीड।[5] (आलिङ्गनादिक्रीडायाः) मपुत्रपुत्री-सन्तान (पुत्रपुत्रीसन्तानस्य) । कुनॅ[6] फल (फलं) सं ह्यं अजिन्[7] (धर्मस्य) किनवुहन् (ज्ञातस्य) ।[8] ह्य्वन् (समृद्धिः) इं शील (शीलस्य) म्वं (च) आचार (आचारस्य) । शील (शीलं) ङर्नि (नाम) [9]स्वभाव (स्वभावः) । आचार (आचारः) ङर्नि[9] (नाम) प्रवृत्ति (प्रवृत्तेः) कवरः रिं अजि (शास्त्रोपदिष्टायाः) ॥

If you have cultivated the Vedas you must offer oblations into the sacred fires, if you have earned money you must donate it and use it, if you have a wife let her be your joy and a mother of your sons, if you have mastered the scriptures your śila and conduct must be perfect.

MBh.5.39.51. Poona text transposes b) and d) D3.4.9 follow our pāda-sequence.

c) नारी is supported by several B D G mss., others दारा.

१. ख ग च छ ज—रतपुत्रफला, ज—रतपुत्रफल ।
२. क—रप्वत् ।
३. ख च छ—दानन् ।
४. क—हिननाकन् ।
५. च ज सदण्डः ।
६. क—कुनं ।
७. ख—अजि ।
८. छ नास्ति दण्डः ।
९-९. छ नास्ति ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

धनेन किं यन्न ददाति नाश्नुते बलेन किं येन रिपून् न बाधते ।
श्रुतेन किं येन न धर्ममाचरेत् किमात्मना[1] यो न जितेन्द्रियो वशी ॥ १८४ ॥

न्य करि (किमथ) **बोन्** (प्रयोजनं) **इं धन** (धनस्य)। **यन्** (यदा) **तन्** (न) **बानावन** (दीयते)। **तन्** (न) **भुक्तिन्**[2] (भुज्यते)। **मङ्कनं**[3] (तथा) **कशक्तिन्** (शक्तिः)। **तन्पदोन्** (व्यर्था) **इक** (सा) **य[न्]** (यदि) **तन्** (न) **साधन** (साधनं) **नि मङ्लहक्नं**[4] (पराजयस्य) **मुसुः** (रिपूणां)। **मङ्कनं** (तथा) **अजि** (श्रुतं)।[5] **तन्पदोन्** (व्यर्थं) **इक** (तद्) **य[न्]** (यदि) **तन्** (न) **सुलुह** (प्रकाशनं) **रि धर्म्मसाधन** (धर्मसाधनस्य)। **मङ्कनं**[6] (तथा) **बुद्धि** (बुद्धिः) **कप्रज्ञान्** (प्रज्ञा)। **तन्पदोन्** (व्यर्था) **इक**[7] (सा) **यन्**[8] (यदि) **तन्** (न) **पङलहक्नेन्द्रिय**[9] (दमनमिन्द्रियाणां)। **तन्** (न) **पङवशाक्नं**[10] (वशीकरणं) **रजः** (रजसः) **तमः** (तमसः) ॥

What good are unutilized goods, what good the valour that does not subdue the foes, what good the books that lead not to dharma, what avail the self which has not its senses under control.

MBh.12.309.91. b) K6 V1 B6-9 Da3.a4 Ds1 D2. 3 8 रिपुं. Our lontars क ज—रिपुन्, च छ—रिपु.

१. क—किमर्म, ख च छ ज—किमर्म्म, ग—किमार्म्मं।

२. ग च—भुक्ति।

३. क—मङ्कन।

४. क ज—मङलहक्न।

५. छ नास्ति।

६. छ—मङ्कन।

७. ख—इका। (मदण्डः)।

८. ख ग च छ ज—य।

९. तन् म-ङ-√अलः-अकॅन्-अ।

१०. क—पङवशाक्न, ग ज—पङवशक्न।

[illegible]

यस्य प्रदानवन्ध्यानि धनान्यायान्ति यान्ति च।
स लोहकारभस्त्रेव श्वसन्नपि[1] **न**[2] **जीवति ॥ १८५ ॥**

कुनं (अथ) **इकं व्वं** (नराः) **लुङ्गुन् त्का** (आयान्ति यान्ति च) **मास्न्य** (तद्धनानि)। **तन्** (न) **पकहेतु** (हेतुभूतानि) **दान**[3] (दानस्य)। **य**[4] **इक** (सः) **माति** (मृतः) **ङरन्य** (नाम)। **तुहुन्** (सत्यं) **माम्बॅकन्** (श्वसनं)। **भेदन्य** (तद्भेदः) **सङ्कं**[5] **बङ्के** (शवात्)। **तन्** (न) **पहि** (भेदः) **लवन् उबुबॅनि** (भस्त्रायाः) **पण्डेंक्नि** (लोहकारस्य) ॥

If riches ebb and flow but bear no fruit, then life is lifeless. It may be likened to a smith's bellows, which breathe but have no soul.

Cf. Ind. Spr.5372/2432.
ab) यस्य धर्मविहीनस्य दिनान्यायान्ति यान्ति च ।
१. ख ग—ञ्चसन्नापि, च—ञ्चसनपी, छ—ञ्चसनपि, ज—ञ्चसन्नपि ।
२. च ज नास्ति ।
३. क—धन, च—धान ।
४. ज—इय ।
५. च छ—सकें ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

दानं[1] हि भूताभयदक्षिणायाः सर्व्वाणि दानान्यधितिष्ठतीह ।
तीक्ष्णां तनुं यः प्रथमं जहाति सोऽनन्तमाप्नोत्यभयं प्रजाभ्यः ॥ १८६ ॥

हन त (अथ विद्यते) **अभयदान** (अभयदानं) **डरन्य** (नाम) । **ल्विः** (वरं) **सकूं**[2] **सर्व्वदान** (सर्वदानेभ्यः) । **महीदानादि**[3] (महीदानादिभ्यः) । **क्रमन्य** (तत्क्रम.) । **अभय** (अभयं) । **तय** (अभाव) **नि तकुत्** (भयस्य) । **दान** (दानं) । [4]**य त**[4] (तद्) **विनेहकॅन्य**[5] (यद्दीयते) **रि सर्व्वभाव** (सर्वभावेभ्यः) ।[6] **तन्** (न) **पगवे** (कारणं) **तकुत्** (भयस्य) **नि सर्व्वभाव** (सर्वभावानां) **कलिङन्य** (इति उच्यते) । **इकं व्वं** (नराः) **मकून** (ईदृशाः) **क्रमन्य** (तत्क्रमः) ।[6] **य इक** (सः) **तन्** (न) **कतमन्** (उपगम्यः) **भयान्** (भयस्य) **हनें** (यदा विद्यते) **रात्** (प्रजासु) । [7]**अमोघासिः** (अथ सस्नेहाः) **अब्लस्**[7] (सदयाः) **अनुकूल** (अनुकूलाः) **भक्ति** (भक्ताः) **इकं सर्व्वभाव** (सर्वभावाः) **इरिय** (तं प्रति) **वलाह** (परत्र) ॥

The gift of fearlessness stands above all other gifts.

MBh.12.237.26. (no important v.l.).

१. क ख —धनं ।

२. क—सकें ।

३. क—मह्नोघनादि ।

४-४. ज—त य ।

५. क—°कन्य ।

६. छ नास्ति ।

७-७. अमोघ+असिः । छ—अमोघासि क्लस् ।

[illegible]

देशकालागमक्षेत्रद्रव्यदातृमनोगुणाः[1] ।
सुकृतस्यापि दानस्य फलातिशयहेतवः ॥ १८७ ॥

समङ्कूं (अथ) **अमुहर** (ये कुर्वन्ति) **गों** (महत्त्वं) **नि दानफल** (दानफलस्य)। **प्रत्येकन्य** (प्रत्येकं तेषां)। **देश** (देशः)। **काल** (कालः)। **आगम** (आगमः)। **क्षेत्र** (क्षेत्रं)। **दृव्य** (द्रव्यं)। **दाता**[2] (दाता)। **मनः** (मनः)। **हयुन्** (गुणाः) **इक** (एतेषां) **कबेः** (सर्वेषां)। **यतिक** (ते) **अमङ्कन्**[3] (कुर्वन्ति) **भार** (भारं) **नि दानफल** (दानफलस्य)। **देश** (देशः) **ङरनि** (नाम) **भूभाग** (भूमागस्य)। **अनुं**[4] **रहयु** (यः शोभनो भवेत्) **शुच्य** (शुचिर्भवेत्) **तिकं**[4] (सः) **भूभाग** (भूमागः)। **देश** (देशः) **पवेहन** (दीयते यत्र) **दान** (दानं)। **काल** (कालः) **ङरनि** (नाम) **शुभकाल** (शुभकालस्य)। **नां उत्तरायणादि**

(उत्तरायणादि) । **आगम** (आगमः) **ङरन्य** (नाम) **वरः** (उपदेशस्य) **सं ह्यं अजि** (धर्मस्य) । **अनुं** (यद्) **तुमसकर्कॅन्**[6] (पालनं) **इ वरः** (उपदेशानां) **सं ह्यं आगम** (आगमस्य) ।[7] **तः** (इति) **क्रमन्य** (तत्क्रमः) । **क्षेत्र** (क्षेत्रं) **ङरन्** (नाम) **सं वेहन** (दीयते यस्मै) **दान** (दानं) । **अनुं** (यः) **सुलक्षण** (सुलक्षणः) **सुपात्र**[8] (सुपात्रं) **त सिर** (सः) । **द्रव्य** (द्रव्यं) **इकं** (यद्) **वस्तु** (वस्तु) **दानाक्न** (दानत्वेन दीयते) । **अनुं** (यद्) **उत्तम** (उत्तमं) **त य** (तद्) । **दाता** (दाता) **ङरन्**[9] (नाम) **सं मसुं** (तस्य यो ददाति) **दान** (दानं) । **सं यजमान** (यजमानः) । [10]**मगवे** (करोति) **दान** (दान) । **मनः** (मनः) । **बुद्धि** (बुद्धिः) **सं यजमान** (यजमानस्य) ।[10] **श्रद्धा ल्वा** (श्रद्धावान्, उदारः) **त य** (अथ सः) ।[11] **मकनिमित्त** (निमित्त-भूतानि) **अतिशय** (अतिशयस्य) **नि दानफल** (दानफलस्य) । [12]**हेतुन्यन्** (हेतुः) **पन्मुं** (आप्तेः) **हयु** (सुखस्य) ॥[12]

Proper place, suitable time, right donee, correct amount and the noble mental attitudes of the giver enhance the value of gifts.

---

१. ग—°दातृगुणामगुणाः ।
२. क ख ग च छ—दान, ज—दन ।
३. अ-√वङन् । छ सदण्डः ।
४. क ज—अनु ।
५. छ—हिकं ।
६. क—तुमसकन्, ख—तुमसकॅन्, छ—तुमुमक्कॅन् ।
७. ख ग च छ ज नास्ति दण्डः ।
८. ग—सुपुत्रा, च—सुमात्र ।
९. क—ङरन्य ।
१०-१०. ख ग च छ ज नास्ति ।
११. छ नास्ति ।
१२-१२. क नास्ति ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

द्वाविमौ पुरुषव्याघ्र स्वर्गस्योपरि तिष्ठतः ।
दुर्भिक्षे 'ऽन्नदाता च सुभिक्षे' च हिरण्यदः ॥ १८८ ॥

लवन् त[2] **वनेः** (अथान्यच्च) । **इकं** (सः) **व्वं** (पुरुषः) **मपुण्य** (पुण्यवान् भवति) **स्कुल्** (भक्तदानेन) । **रि काल** (काले) **नि दुर्भिक्ष** (दुर्भिक्षस्य) । **म्वं** (च) **हन त मपुण्य** (पुण्यवान् भवति) **मास्** (सुवर्णेन) । **रि काल** (काले) **नि सुभिक्ष** (सुभिक्षस्य) । **इक त** (इमौ) **कालिः** (द्वौ) । **पड** (समौ) **य त** (अथ) **रववेक** (खलु तौ) **मुङ्गु**[3] (तिष्ठतः) **इं**[4] **दहुर्** (उपरि) **नि स्वर्ग** (स्वर्गस्य) **वूलाह**

(परत्र) ॥

The two stand high above heaven—one who feeds the people in famine and the other who lavishes gold in times of prosperity.

MBh.5.33.51 a, 53b tally with our first hemistich.

१-१. क—चान्नदात च। २. क नास्ति। सुभिक्षे, ख ग च छ ज ३. मृ-√उज्ज्। मुटितम्। ४. ख ग—इ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अयनेषु च यद्दत्तं षडशीतिमुखेषु[1] च।
चन्द्रसूर्य्योपरागे च विषुवे च तदक्षयम् ॥ १८६ ॥

न्यं (एते) शुभकाल (शुभकालाः)।[2] प्रत्येकन्य (तेषु प्रत्येकं)।[3] हन (भवति) दक्षिणायन ङरन्य (दक्षिणायनं)। तम्बे (आरम्भः) सं ह्यं आदित्याङ्दिवुल् (आदित्यस्य दक्षिणगमनं)। हन (भवति) उत्तरायण (उत्तरायणं) ङरन्य। तम्बे (आरम्भः) सं ह्यं (आदित्यस्य) आदित्याङ्लोर् (उत्तरगमनं)। हन (भवन्ति) षडशीतिमुख[4] ङरन्य (षडशीतिमुखानि)। सोमग्रह (सोमग्रहः)। सूर्य्यग्रह (सूर्यग्रहः)। विषुवकाल (विषुवकालः) कुनं (च)।[5] इकं[6] (यानि) वस्तु (वस्तूनि) दानाकन[7] (दीयन्ते) रि[8] काल (कालेषु) समङ्कन (ईदृशेषु)। अतिशय (अतिशयः) रक्व (हि) भार (भारः) नि[9] फल निक (तत्फलस्य) ॥

Holy alms distributed during equinoctial and solsticial points, during the sun's entrance into the four signs (Pisces, Gemini, Virgo and Sagittarius) and during solar or lunar eclipses bear unending fruit.

MBh.(Citraśālā ed.)3.200.125. a) अयने विषुवे चैव. d) दत्तमक्षयमुच्यते. Adhyāya 200 of Citraśālā ed. is missing in the Poona critical edition. It

is a late insertion into the MBh. The present quotation would place the date of insertion to be prior to the composition of Sārasamuccaya.

१. च छ—शदाक्षिनिमुकेषु ।
२. ग च छ ज नास्ति ।
३. छ नास्ति ।
४. च छ—सदासिनिमुक ।
५. ज नास्ति ।
६. च छ—इक ।
७. क—धनाक्न ।
८. क च छ—रिं ।
९. ख ग छ ज—निं ।

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

प्राणसन्तापनिर्व्विष्टाः काकिण्योऽपि महाफलाः ।
अन्यायोपजिता दत्ता [1]न परार्थे[1] सहस्रशः ॥ १६० ॥

यद्यपिन् (यद्यपि) अविडक (स्वल्पं) इकं दान (दानं) । [2]न्दान् (अथ) मङ्गने[3] (आगच्छति) वॅल्कं य (तृषित) ।[3] अगॕ (महत्) फल (फल) निक (तस्य) ।[4] यद्यपिन्[5] (यद्यपि) अक्वेह (बहु) तुवि (अपि) ।[6] मङ्कु वॅल्कं तुवि ।[6] यन् (यदि) अन्तुक् (उपचितं) निं अन्याय (अन्यायेन) । निष्फल (निष्फलं) इक[7] (तद्) । कलिङ्ग्य (अर्थात्) । तन् (न) सि क्वेः (बहुत्वं) ।[8] तन् (न) सि विडक् (अल्पत्वं) । अमुहर[9] (करोति) क्वेः (बहुत्वं) विडक् (अल्पत्वं वा) निं दानफल (दानफलस्य) । कुनॅ (पर) परमार्थन्य (परमार्थः) । न्यायान्याय (न्यायान्यायौ) निं दान (दानस्य) जुग (हि) ॥

Even gifts of small shells, earned through putting one's life in danger, bring rich harvest. On the other hand, the gift of even thousands, earned through unfair means, bring no felicity.

MBh.12.282.16 a) mostly °निर्दिष्टाः. Only one Poona ms. M7 supports °निर्विष्टाः, others पार्जिता दत्ता. c) D5.7 अन्यायोपार्जिता दान्ता, others mostly न्यायेनो- d) K2.4 D4.9 न परार्थाः comes closest to our न

परार्थे, other mss. mostly किमुतान्याः.

१-१ः छ—नरपार्थे ।

२-२. ग नास्ति ।

३. क—मङॅने:, ख—मङने ।

४. छ नास्ति ।

५. क—य यद्यपिन् ।

६-६. ख ग च छ ज नास्ति ।

७. ख—निका ।

८. च छ नास्ति ।

९. क—मुहर ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अर्थं दद्यान्न चासत्सु गुणान् ब्रूयान्न चात्मनः ।

आदद्याच्च न साधुभ्यो नासत्पुरुषमाश्रयेत् ॥ १६१ ॥

हय्व त (माथ) **मवे**: (दद्यात्) **दान** (दानं) **रि तन्सज्जन** (असज्जनाय) । **हय्व त** (माथ) **मुचप्**[1] (ब्रूयात्) [2]**गुण** (गुणान्) **इं**[2] **अवक्त** (आत्मनः) । **हय्व** (माथ) **तनङ्गप्**[3] (आदद्यात्) **दान-पुण्य**[4] (दानपुण्यं) **सङ्कें**[5] **तन्साधु** (असाधुभ्यः) । **हय्व त** (माथ) **मराश्रय** (आश्रयेत्) **रि तन्सज्जन** (असज्जनात्) ॥

Do not patronize the wicked. Do not recount your own virtues. Accept not gifts from good men of little means. Do not take refuge with the vile.

MBh.12.71.6. a) अर्थं is supported by K2.3 V1 B Da Dn D2.3.5.6 Ca, others अर्थान्. All mss. ब्रूयात् for दद्यात्.

c) च न is S, N is न च. For साधुभ्यः the Kawi paraphrase is असाधुभ्यः.

१. क—ङुचप्, छ—मुचप् । (मदण्डः) ।

२-२. क—गुण ।

३. छ—तानङ्गप् । (मदण्डः) ।

४. ज—दनपूण्य ।

५. क—सकें ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ब्राह्मणश्चेन्न विद्येत[1] श्रुतवृत्तोपसंहितः ।
प्रतिग्रहीता दानस्य मोघं स्याद् धनिनां धनम् ॥ १६२ ॥

य[न्] तन् (न चेत्) हन वत (विद्येत) सं ब्राह्मण (ब्राह्मणः) । अनं (यः) शुद्धाचार (शुद्धाचारः) श्रुः (श्रुतवान्) य रि[2] सं ह्लूं अजि (धर्मे) । सयोग्य (सर्वयोग्यः) वेहनं[3] (प्रतिग्रहीतुं) दान (दानस्य) । लि (आहुः) सं पण्डित (पण्डिताः) । दद्य (स्यात्) निष्फल (निष्फलं) धन[4] (धनं) निक सं दाता (दातुः) । हिङ्न्यन् (तत्फलं) तन् (न) बरं[5] (मेरपं) सं वेह्न दान (प्रतिग्रहीत्रे दानं) ॥

If there be not available a *brāhmaṇa*, at once learned and virtuous, on whom one may bestow his riches, then riches would be of no avail.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.121.11. d) Some mss. वृथा (for मोघं).

१. च छ—विद्यते ।
२. क नास्ति, ज—रिं ।
३. क—वेहन ।
४. ग छ—दान, च—दना ।
५. ख—भरं, ग—हरं, च—करं ।

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

चरित्रनियता राजन् ये कृशाः कृशवृत्तयः ।
अर्थिनश्चोपगच्छन्ति तेषु दत्तं महाफलम् ॥ १६३ ॥

ल्विर् (विधाः) निं युक्ति (योग्यानां) इकं वेहन दान (प्रतिग्रहीतॄणां दानस्य) । व्वं[1] (नराः) शुद्धाचार (शुद्धाचाराः) । व्वं[1] (नराः) दरिद्र (दरिद्राः) ।[2] तन् (न) पन्मु[3] (आप्तः) आहार (आहारः) । व्वं[1] (नराः) मर (उपगच्छन्ति) अक्नों[4] हस्रप् (अर्थिनः) कुनें[4,5] (च) । इकं दान (दानं) रिं व्वं (नरेभ्यः) मकून (ईदृशेभ्यः) अगों (महत्) फल निक (तत्फलं) ॥

If, O king, one be approached by men in need, disciplined in conduct, but thin in body and meagre in means, help to them brings great merit.

१. छ—म्वं ।   ३. प-√तॅमु । ग—पनॅमुं ।   ५. क—कुनं ।
२. ख ग च छ ज नास्ति ।   ४. ज—अङ्गं: ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

न दद्याद्यशसे दानं न भयान्नोपकारिणे ।
न नृत्तगीतशीलेभ्यो हासकेभ्यो न धार्म्मिकः ॥ १६४ ॥

देय (प्रयोजनं) **नि अवेह दान** (दानस्य) । **हय्व** (न) **मप्रयोजन** (प्रयोजनं स्यात्) **पालमन्**[१] (स्तुतिः) । **हय्व** (न) **देनि ब्वि** (भयात्) । **हय्व** (न) **मफल** (फल स्यात्) **प्रत्युपकार** (प्रत्युपकारः) । **हय्व** (न) **रि**[२] **भण्डगिण** (नृत्तगीतशीलेभ्यः) । **मङ्कन** (एवं) **देय** (आचरेत्) **सं धार्म्मिक** (धार्मिकः) । **मवेह** (यदि दद्यात्) **मत**[३] **सिर** (सः) । **न्वातन्** (अथ न) **दान** (दान) **ङरनिक** (नाम) । **वेवे**ः[४] **वॅमकन्**[५] (दान-दानं) **प्रत्युपकार** (प्रत्युपकारः) **ङरनिक** (नाम तस्य) ॥

A man of dharma must not give for fame, nor out of fear, nor in return for a favour, nor to dancers, singers and buffoons.

MBh.12.37.29. c) °शीले- supported by Ś1 K1.2.4 म्यो is supported by Ś1 K1. D1. All Poona mss. च 2.4 D1, other mss. °शीलेषु. for न.
d) हासकेभ्यो is again

१. प-√अल्म्-अन् ।
२. क—रि ।
३ म-√अन ।
४. छ—वेवे, ज—वेःवेः ।
५. √दॅमक्-अन् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

माता पिता वा प्राणानां भवतामर्थिनौ यदि ।
ताभ्यां सम्प्रतिदातव्यास्ते हि ताभ्यामुपार्ज्जिताः ॥ १९५ ॥

कुनँ[*1] (अथ) **यन्** (यदि) **बप इबुन्त** (स्वमातापितरौ) **सिर ममिन्त**[2] (अर्थयेतां) **दान** (दानं) । **यद्यन्** (यद्यपि) **हुरिप्त** (प्राणानां) **तोवि** (हि) । **सुङक्न** (सम्प्रतिदातव्यं) **जुग** (हि) **रि**[3] **सिर** (ताभ्यां) । **अपन्** (यतः) **सिर** (तौ) **हुमनाकँन्**[4] (अजनयतां) **इक** (इति) ॥

If parents should demand even one's life, one should not waver.

---

१. क—कुनं । २. ख—हमिन्त । ३. छ—रिं । ४. √हन-°उम्°-अकँन् ।

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

यन्मातापितरौ क्लेशं सहेते गर्भधारणे ।
न तस्य निष्कृतिः शक्या कर्त्तुं वर्षशतैरपि ॥ १९६ ॥

अपयपन् (यतः) **अगों** (महत्) **इकं दुःख** (दुःखं) **कभुक्ति** (भुज्यते) **दे निर** (ताभ्यां) ।[1] **ङुनिन्**[2] (यदा) **हन** (आसीः) **रिं गर्भ** (गर्भे) । **सर्व्वदाय** (सर्वस्वं) **हुतंत** (तव ऋणं) **इक** (तद्) **सकऋ** (अधुना) । **यय तन्** (न) **कव्वंन्यं** (शक्यं) **सहुऋन्त** (निष्कर्तु त्वया) **सातुस् तहुन्** (शतवर्षैः) ॥

For the pains that parents undergo in nurturing the child in the womb, the child cannot compensate even in a hundred years.

MBh.2.5.81, 83. १. छ नास्ति । २. क—ङुनित्, ख—ङुनि ।

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]

दरिद्रान् भज कौन्तेय मा प्रयच्छेश्वरे धनम्[1] **।**
व्याधितस्यौषधं पथ्यं नीरुजस्य किमौषधैः ॥ १९७ ॥

कुनँ[2] (अथ) **ध्वानकु** (मम पुत्र) ।[3] **कमु** (त्वं) **ब्क** (पुत्र) **सं कोन्ती** (देवीकुन्त्याः) **। दरिद्रह्**[4] (दरिद्रः स्यात्) **तिकं** (यः) **वेह्नन्त** (तस्मै देयं त्वया) **दान** (दानं) **। हृय्व** (मा) **मवेः** (प्रयच्छ) **रि सुगिः** (ईश्वरे) **। अपन्** (यतः) **रि व्याधि** (व्याधितस्य) **योग्य** (योग्यं, पथ्यं) **नि तम्बान्** (औषधं) **वेह्कन** (दद्यात्) ।[5] **कुनँ**[2] (परं) **रि वरस्** (नीरुजस्य) **। तन्पपकनं** (न सार्थं) **तम्बा** (औषधं) **दे निक ॥**

O son of Kunti, serve the destitutes. Do not lavish your fortune on the favoured ones. Medicament is for the ailing and ailing alone.

Ind.Spr.2714/1112.
a) भर for भज.
१. च—दानं, छ—दानी ।
२. क—कुनं ।
३. च छ नास्ति ।
४. क ख ग ज—दरिद्रअ ।
५. छ नास्ति ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अयाचतः सीदतश्च सर्व्वोपायैर्नियन्तव्य[1]
आनृशंस्यं परो धर्म्मोऽयाचते यत् प्रदीयते ॥ १९८ ॥

हन (विद्यते) **य** (चेत्) **ब्वं** (नरः) **दरिद्र** (दरिद्रः) **। न्वातन्** (यो न) **पमलकु** (याचते) **। उपाय निक** (उपायास्तस्य) **सकारनन्यन्** (सर्वकारणानि तस्य) **पमलक्व**[2] (याचेतेति) **। अपन्** (यतः) **स्यनृशंस**[3] (आनृशंस्यं) **प्व विशेष** (विशेषः) **नि धर्म्मं क्ररन्य** (धर्माणां) **। यतिक** (तदानृशंस्यं) **कस्मु** (प्राप्यते) **रि कवेहन्** (दाने) **इं दान** (दानानां) **रि अमलकु**[4] ([अ]याचमानानां) **॥**

By all means help the depressed, particularly when they are too sensitive to

ask. **Kindliness and aiding the non-asking ones is the noblest dharma.**

(d) Kawi paraphrases याचते .

---

१. क ख—°निमन्तु य, च छ—°निमन्तु य, ग—न्निपन्तुय, ज—न्निमन्तु य। नियन्तव्यः is after MBh.5.53.18.

२. च छ—पमलकु । प-म- √लकु-अ ।

३. क—स्यनृशस, ख छ ज-स्यनिशंस।

४. च छ—इमलकु ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

नावमन्येताभिगतं न प्रणुद्यात् कथञ्चन ।
अपि श्वपाके शुनि वा न दानं विप्रणश्यति ॥१६६॥

लवन् (अपरं च) **हय्व** (न) **त** (अथ) **सम्पे**[1] (अवमन्येत) **रि अमलकु** (याचकं) **दान** (दानस्य) । **हय्व** (न) **मतुण्डु**[2] (प्रणुद्यात्) । **यद्यपिन्** (यद्यपि) **रि चण्डाल** (चण्डालः) । **शृगाल** (श्वा) **तुवि** (अपि) । **तन्** (न) **विफल** (विफलं) **इकं**[3] **दान** (दानं) **इरिक** (तेषु) ॥

Never insult or drive away the creature who has come to your door. Alms, even to a pariah or a dog, are not wasted.

Ind. Spr. 3659, 1557. १. ज—सम्पेय् । २. क—तुण्डु, ख—मतुण्डु य । ३. क—इका ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अहन्यहनि याचन्तं कोऽवमन्येद्[1] गुरुं यथा ।

मार्ज्जनं दर्पणस्येव यः करोति दिने दिने ।।२००।।

लवन् त वने: (अथ चान्यत्)। **स्यप** (कः) **करि** (इह) **सम्पय** (अवमन्येत्) **रि अमलकु** (याचन्तं) **दान** (दानानां)। **सल्विर्** (सर्वेषां) **नि मनसि**[2] (याचतां) **सारिसारि** (अहन्यहनि)। **मराङ्ग्नों** (उपगच्छन्ति) **हम्रप्** (अर्थिनः)। **तन्** (न) **हन** (विद्यते) **भेद निर** (तद्भेदः) **लवन् गुरु**[3] (गुरोः) **माजर् धर्म्मं** (धर्मोपदेशकात्)। **सबुकन्** (आरम्भे) **इ दिन्** (दिनस्य) **लोत्** (सर्वदा) **हुमिलङ्कॅन्**[4] (अपवहति) **मल** (मलं) **नि अदेः** (दातुः) **दान** (दानस्य)। **कद्यङ्ग नि**[5] (यथा) **मङ्सुहि**[6] (मार्ष्टि) **चर्मिन्** (दर्पणस्य)। **लोत्** (सर्वदा) **सारिसारि** (अहन्यहनि) **मङ्कुलङ्कॅन्**[7] (अपवहति) **मल** (मलं)। **मङ्कून** (एवं) **त** (अथ) **सं मनसि** (याचकः) ।।

Who would muster the heart to be rude to one who comes to one's door day after day. He serves as your preceptor. He dusts away the dirt that has settled on your soul's mirror.

---

१. ख ज—अवमान्येद्, ग— अमवन्येद् ।

२. √तसि to beg for daily food.

३. छ—नुरु ।

४. क—हुमिलङ्कन्, ग— हुमिलङ्कॅन् ।

५. ज—नि ।

६. मं-√इमुः-इ ।

७. क—मङ्कुलङ्कन् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

नातः परं च लोकेषु किञ्चित् पापिष्ठमस्ति वै ।

यथात्मनाशनं लोके नास्ति देहीति वा पुनः ।। २०१ ।।

तन् हन (नास्ति) **कत** (वै) **कपापन् लिवह्** (पापिष्ठं) **सक्केरिकि**[१] (अतः परं)। **इकं** (यः) **सुमहुरकॅनॅ**[२] (प्रतिभाषते) **नास्ति** (नास्तीति)। **सि** (यः) **मुजरकॅनॅ**[२] (कथयेत्) **देहि** (देहीति) **कुनॅ**[३] (पुनः)। **देहि** (देहि) **मवेवेह**[४] (प्रयच्छ) **कित** (नः)। **लिं** (वचनं) **निकं मरा**[५] (उपागच्छतां) **मिन्ताङ्गां हङ्ङप्** (अर्थिनां)। **नास्ति** (नास्ति)।[६] **तन्** (न) **हन** (विद्यते)। **सहुर्** (उत्तरं) **निकं अतङ्ङॅत्**[७] (प्रत्याख्यातुः)।[८] **पिनिन्तन्** (याच्यमानस्य)। **ङ्कस्** (शिखरं) **नि कपापनिक**[९] (तत्पापस्य)। **इक** (यः) **तं मकोजर्** (कथयति) **देहि** (देहीति)। **फलशेष** (फलशेषः) **नि कपापन्** (पापस्य) **इं सुमहुर्** (तस्य यः प्रतिभाषते) **नास्ति** (नास्तीति) **ङूनि इक** (ततः परं)। **मतंन्यर्** (अतः) **पड** (समं) **पाप** (पापं) **निक कालिः** (द्वयोः)॥

There is nothing more sinful than the squashing of hopes, than stating "I have not" or than demanding "give unto me".

MBh.5.113.9. a) Poona वैनतेय for च लोकेषु (without v l).

b) Poona उच्यते for अस्ति वै (without v.l.).

c) Poona आशा° for आत्म° (without v.l.).

d) नास्ति देहीति is supported by D3.4.9, other mss. देहि नास्तीति. Poona वचः for पुनः (without v.l.).

१. ग ज—सकेरिकि।

२. क—°कॅनॅ।

३. क—कुनं।

४. ग—पवेवेह।

५. ग—परा।

६. छ नास्नि।

७. क—अतॅङत्।

८. क ग ज नास्नि दण्डः।

९. छ—पाप निक।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

शिक्षयन्ति न यच्छन्ते[१] देहीति कृपणा नराः।

अवस्थेयमदानस्य[२] मा भूदेवं भवानिति॥ २०२॥

कुनें[3] **कपवित्र** (पवित्रकरणं) **निक सं मनसि** (याचकानां) **मर**[४] **अमिन्त** (य उपगच्छन्ति अर्थितुं) **दान** (दानं)। **रि देन्यर्** (यतः) **पवरवरः** (शिक्षयन्ति)।[५] **मपितुतुर्** (उपदिशन्ति)। **कुम्व** (नूनं) **लिं निर** (कथयन्ति)। **ह्य्व** (न) **जुग** (हि) **कु**[६] (मां) **मरङ्केत्** (प्रतिरुयाहि)। **प्रिहॅन्** (यतस्व) **कगवयक्न**[७] (क्रियेत) **तप्व इकं दान** (दानं)। **वुलतन** (दृश्येत) **क्त** (हि) **अवस्था** (अवस्था) **निं** (तेषां[यैः]) **तन्** (न) **पगवे**[८] (कृतं) **दान** (दानं) **कुनि** (पुरा)। **य इक**[९] (ते) **ममङ्कु** (वर्तन्ते) **कदि** (यथा) **सङ्कुलुन्** (अह)। **यथान्य** (तदिव, मामिव) **तत्**[१०] (न त्वं) **ममङ्कु**[११] **य** (वर्तेथाः)। **मतंन्यन्** (अतः) **गवयक्न** (कर्तव्यं) **इकं दान** (दानं)। **मङ्कुन**[१२] (इति) **लिं** (वचन) [१३]**निर** (तेषां) **वरवरः**[१३] (उपदेशः)। **ततर्** (न हि) **पनसि** (याचन्ते) [१४]**सिरर्** (ते यदा) **मङ्कुन**[१४] (एवं) **अपितुतुर् जुग** (उपदिशन्ति हि)। **मतंन्यन्** (अतः) **पवित्र** (पवित्रं)॥

Misers advise others to be generous, but their own fists they hold tight.

---

१. क ख ग—याचन्ते, च छ ज—यचन्ते।
२. ख ग—अवस्थेयमिदानस्य, च छ—अवस्तेयमिदानस्य, ज—अवस्थेयमिदनास्य।
३. क—कुनं।
४. ग—पर।
५. ग च छ ज नास्ति।
६. =ङ-व्वं(अहं, मां)।
७. क ग—गवयक्न, ज—गवेयक्न।
८. छ—य गवे।
९. ख ग च छ ज—इकि।
१०. ख—ततन्, ग—तन्।
११. ज—मङ्कु।
१२. च—मङ्कु।
१३-१३. क—निरव्वंरवरः।
१४-१४. ख ज—सिसिर्म्मङ्कुन।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

प्रवद्याद् देयमित्येव[१] **यजेद् यष्टव्यमित्यपि।**
अस्तु वात्र फलं मा च कर्तव्यं पुरुषेण हि ॥ २०३ ॥

लवन् वनेः (अन्यच्च) **यद्यपिन्** (यद्यपि) **हना** (अस्तु)। **तन्** (मा) **हन** (अस्तु) **कुनें**[२] (च) **इकं फल** (फलं)। **वेहक्न** (प्रदद्याद्) **त प्व**[3] (हि) **यथासम्भव** (यथासम्भवं)। **सकायकाय** (सर्वेण कायेन)। **इकं**[४] (यद्) **योग्य** (योग्यं) **वेहक्न** (दातुं)। [४]**मङ्कुनं** (तथा) **वस्तु** (वस्तु) **योग्य** (योग्यं) **पूजाक्न**[६] (पूज-

यितुं) ।[५] पूजाक्न (यजेत्) जुग[७] (अपि) । नियत (नियतं) मफल (सफलं) प्वं[८] वान (दानं) । ङुनिङुनि[९] (प्रथमं) तिकान्[१०] (तत्) गवयॅन् (कर्तव्यं) ॥

One should give because he must. One should make offerings to the sacred fire, because he must. Fruits may or may not accrue. It has to be done as a matter of duty.

MBh.3.32.2cd 3ab. a) Poona ददामि for प्रदद्याद्.

b) Poona यजे for यजेद्. Ś1 K2.3 D2 support our अपि, others उत.

c) Poona वा for च.

d) Poona यत् for हि.

१. ख ग च ज—°व, छ—°वी ।

२. क—कुनं ।

३. क—प्वं ।

४. क नास्ति ।

५-५. ख नास्ति ।

६. ग च छ ज—वेहक्न ।

७. क—जुग य ।

८. ग—म्वं ।

९. ख ज—ङुनियुनि ।

१०. तिक-अन् । च छ ज—तिकन् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

हिरण्यदानं गोदानं पृथिवीदानमित्यपि ।

एतानि वै पवित्राणि तारयन्ति परत्र च ॥ २०४ ॥

कुनं (अथ) इकं कनकदान (कनकदानं) । गोदान[१] (गोदानं) ।[२] भूमिदान (भूमिदानं) । श्कस् (शिखरं) नि पवित्र (पवित्राणां) इक (एतानि) । पवित्र (पवित्रं) ङरनि (नाम) मङ्कुलङकॅन्[३] क्लेश (क्लेशनाशकस्य) । लवन् (च) मन्काकॅन्[४] (गमयन्ति) रिं स्वर्गलोक (स्वर्गलोके) ॥

Gifts of gold, cows and land are holy. They deliver one to the other world.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.59.5. b) Almost all mss. एव च, one ms. अथापि च.

d) Mss. अपि दुष्कृतं (or °कृतात्, °दुष्कृतान्), none reads परत्र च.

१. ख छ ज नास्ति ।

२. क नास्ति दण्डः ।

३. क—°कन्, ग—मङ्कुलंकन ।

४. क—मन्काकन् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

सुवर्णं रजतं वस्त्रं मणिमुक्तावसूनि च ।

सर्व्वमेतन्महाराज ददासि[1] वसुवान् धनम् ॥ २०५ ॥

निहन् (एष:) **संक्षेप** (संक्षेप:) **नि दानाकन** (देयस्य) । **मास्** (सुवर्णं) । **पिरक्** (रजतं) । **दोदोत्** (वस्त्रं) । **मनिक्** (माणिक्यं) **मुत्य** (मुक्ता:) । **भूमि** (भूमि:) **सलिवर्** (सर्वविधानि) **नि वस्तु** (वस्तूनि) **मूल्य** (मूल्यवन्ति) । **यतिक** (एतानि) **दानाकन** (देयानि) ॥

O King, thou a person of fortune, givest gold, silver, clothing, jewels, pearls and costly goods.

MBh. (Citraśālā ed.) 13 62.23. c) Mss. महाप्राज्ञ. महाप्राज्ञो.

d) Most mss. ददाति, only three mss. have ददासि. All mss. वसुधां ददत्.

१. ख—दानमि ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

वत्साच्छुभ्रां य: कपिलां सचेलां कांस्योपदोहां कनकाग्रशृङ्गाम् ।

तैस्तैर्गुणै: कामदुघा हि भूत्वा नरं प्रदातारमुपैति सा[1] गौ: ॥२०६॥

कुनें[2] (अथ) **यन्** (चेत्) **लम्बु** (गौ:) **कपिला** (कपिला) ।[3] **ल्विर् लिकं** (प्रकार:) **दानाकन** (देयस्य) । **दोदोतन** (सचेला) **त य** (अथ सा) । **भूषनि**[4] (भूषितव्या) **कनक तुंतुं** (सुवर्णाग्राभ्यां)

नि सुङुन्य (तच्छृङ्गयोः)। सह (सह) कांसभाजन (कांस्यभाजनेन)। ववन् (आनीतेन) इं अमें:[४] (दोहकेन)। फलन्य (तत्फलं) वूलाह् (परत्र)। कामदुघा (कामदुघा) धेनु (धेनुः)। लूम्बु (गौः) ममॅत्वक्न (उत्पादयति) सकह्यू़न्[६] (सर्वान् कामान्)। कवि (यथा) भट्टारी (भट्टारी) नन्दिनी (नन्दिनी)। वूव्य[७] निक (द्रव्यं तस्य) रिं परलोक (परलोके) ॥

Let one gift away an auspicious, tawny cow, mantled, horns tipped with gold, together with a brazen milking pot. That cow comes back to the donor in the form of numerous blessings fulfilling wants and aspirations.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.57 28. a) All mss. प्रयच्छेत or प्रयच्छते for दद्याच्छुभां. Many mss. सचैलां or सवत्सां.
b) All mss. °शृङ्गीम् .
c) Mss. कामदुघाथ, कामदुहास्ते, कामदुघा तु (or च).

१. क च छ—सभ, ख—सार, ग ज—माभ।
२. क—कुनं।
३. ख ग च छ ज नास्ति दण्डः।
४. क—°नि। (सदण्डः)।
५. अ-√पॅः।
६. ख—ससकह्युन्।
७. क—द्रव्य।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

सुगन्धधूपान्यनुलेपनानि वस्त्राणि माल्यानि च मानवो यः।
दद्यादभीक्ष्णं स भवेदरोगी तथा सुरूपश्च स देवलोके ॥२०७॥

यप्वन् (यदि) असॅप् (धूपं) सुगन्ध (सुगन्धं)। शरीरलेपन (शरीरलेपनं) कुनॅं[१] (च)। अङ्गराग (अङ्गराग-) मकादि (-आदि) ज्नु[२] (लेपनं) वोवोत्[३] (वस्त्राणि)। कॅम्बं इनङ्कित् (पुष्पमाल्यानि)। लिवर् (विविधानि) निकं दान (दानानि)। इक[४] [४]सं (यः) मवे:[४] (दद्यात्) दान (दानानि) मङ्कन[५] (ईदृशानि)। सिर (सः) त (अथ) लितुहयु (सुन्दरः)। निर्व्याधि (निर्व्याधिः) सुलक्षण (सुलक्षणः) सुरूप (सुरूपः) वूलाह् (परत्र) ॥

By bestowing fragrance, incense, unguents, clothes and garlands now and again, one attains health and beauty in the abode of gods.

---

१. क—कुनं। २. ग च छ ज—ज्नु। (सदण्डः)। ३. क—दोदोत।

४. छ—इकं । ५-५. क—सवे: । ६. क—ममकून ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

तिलान् ददत पानीयं दीपान् ददत मा वृथा[1]? ।
ज्ञातिभि: सह मोदध्वमेतत् प्रेत्य सुदुर्लभम् ।। २०८ ।।

निहन् त (अर्थते) लिवर् (प्रकारा:) नि दान (दानस्य) तन् (न) एवँ: (दुष्करा:) । हङ दुकूल् (तैलबीजानि) ।[2] ल्वँ (पानीयं) । वृत्ति (वर्ती) । पञ्जुत् (दीप:) । फलन्य (तत्फलं) । ममुखसुखन्[3] (सुखीभवन) लवन् (सह) कदंवर्ग (ज्ञातिभि:) वृलाह् (परेत्य) ।।

Give sesamum oilseeds, give water, give lamps, shirk not. And thereby assure your and your kinsmen's place in heaven. (मा वृथा 'it won't go amiss').

MBh. (Citraśālā ed.) 13.58.20. b) Many mss. for ज्ञातिभि:. दीपमन्नं प्रतिश्रयं. Most mss. जाग्रत or जागृत for मा वृथा.

c) Many mss. बान्धवै: d) Many mss. एतत्प्रेतेषु दुर्लभम्.

१. क—वृत्य, ग—वृत, च छ—वृत्त ।
२. ज नास्ति दण्ड: ।
३ ग—ममुकान्सुकान् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

दुर्लभं सलिलं तात[1] विशेषेण[2] परत्र च ।
पानीयस्य प्रदानेन तृप्तिर्भवति शाश्वती ।। २०९ ।।

लवम् अत्यन्त दुर्लभ (अत्यन्तदुर्लभं) क्त (विशेषेण) इकं[3] ल्वँ (सलिलं) रि पोंम (परत्र) । हन व्व (यदि) मगवे (करोति) सलिलदान (सलिलदानं) । नियत[4] (नियतं) इक अमङ्कि:[5]

(प्राप्नोति) **तृप्ति** (तृप्ति) । **तन्** (न) **केवॅहन्** (क्लिश्यते) **रि ब्रमु** (जले) **वॢलाह्** (परत्र) ॥

Water is hard to get in heaven. By distributing free water in this world, one's thirst is quenched for ever.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.58.19. b) All mss. वै for च.

d) Most mss. प्रीतिः, a few कीर्तिः for तृप्तिः which is found only in one ms.

१. ख—तथा, च छ ज—तत ।

२. ख ग च छ ज—विशेषस्य ।

३. क—इकं । (सदण्डः) ।

४. ख—नियतन् ।

५. अ-√पङ्क्तिः ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

आलोकदाता चक्षुष्मान् प्रभायुक्तो भवेन्नरः ।

प्रदीपदः स्वर्गलोके दीपमालेव राजते ॥ २१० ॥

कुनं (अथ) **इक** (यः) **सं मदानपुण्य** (दानपुण्यत्वेन ददाति) **सुलुः** (आलोकं) ।[1] **रहयु** (शोभने) **मत निर** (तच्चक्षुषी) **वॢलाह्** (परत्र) । **सुरूप** (सुरूपः) **अकिरिस्** (प्रकाशवान्) **अलुङिस्** (स्निग्धः) ।[2] [3]**लुमॅ** (प्रभावत्) **तेज निर्** (तत्तेजः) ।[3] **यप्वन्** (यदि) **पञ्जुत्** (दीपः) **दानपुण्य** (दानपुण्यं) **निकं ब्वं** (नरस्य) । **सुतेज** (सुतेजः) **सुरूप** (सुरूपं) **अभ्रा** (सुप्रभं) **हलुप्** (सौन्दर्यं) **वॢलाह्** (परत्र) ॥

A giver of light never becomes blind. He has always bright eyes. He is enlightened. In heaven he shines with the brilliance of rows of lamps.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.98.50ab, 51cd. a) Only one ms. °दाता चक्षुष्मान्, others °दानाच्चक्षुष्मान्, one ms. दाने चक्षुष्मान्.

c) All mss. दीपप्रदः (one ms. दीपप्रभः).

d) Many mss. दीपमाली विराजते.

१. क ख नास्ति दण्डः ।

२. च ज नास्ति दण्डः ।

३-३. ग नास्ति ।

[illegible]

[illegible]

छत्रं हि भरतश्रेष्ठ[1] यो ददाति[2] द्विजातये ।
स शक्रलोके वसति पूज्यमानोऽप्सरोगणैः ॥ २११ ॥

कुनें[3] फल (फलं) नि मपुण्य (दानस्य) पयुं (छत्रस्य) रि[4] सं ब्राह्मण (ब्राह्मणाय)। मन्तुक् (व्रजति) रि इन्द्रलोक (इन्द्रलोके) जमः (भविष्यति काले)। पिनूजा (पूज्यमानः) किनत्वङन्[5] (मानितः) देनि विद्याधर-विद्याधरी (विद्याधरैर्विद्याधरीभिश्च) ॥

By giving an umbrella one goes to the heaven of Indra (who rules over rains and storms). There he is looked after by fairies.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.96.18-19. a) Some mss. परमं श्रेष्ठं or पुरुषव्याघ्र for भरतश्रेष्ठ.

b) All mss. यः प्रदद्याद् or प्रयच्छेद् for यो ददाति.

d) All mss. द्विजातिभिः, one ms. सुरर्षिभिः for अप्सरोगणैः.

१. च—भमतश्वेष्टि, छ—भरतश्रेष्टि ।

२. ज—दनति ।

३. क—कुनं ।

४. छ—रि ।

५. क–°इन्°-√त्वङ-अन् । क—ककिनत्यॅङन्, छ—किन्वनङन् ।

[illegible]

उपानहौ तु यो दद्याच्छ्लक्ष्णस्नेहसमन्वितौ[1] ।
सोऽपि लोकानवाप्नोति दैवतैरभिपूजितः ॥ २१२ ॥

कुनं यन् (यदि) तलम्पः (उपानहौ)। पादुक (पादुके)। पुण्य (दानं) निकं व्वं (नराय)। रहयु (शोभने) [2]परिपूर्ण्णं (परिपूर्णौ) निर्व्विकार[2] (निर्विकारे) त य (अथ ते) बिनर्ण्णं (वर्ण्येते)। मुमुलिः[3] (व्रजति) रि स्वर्ग्गं[4] (स्वर्गं) इक[4] जमः (परत्र)। किनत्वङन्[5] (अभिपूजितः) इं ह्युं

(दैवतैः) ॥

The giver of soft and oiled shoes proceeds to worlds honoured by gods (°पूजितान् लोकान्).

MBh.(Citraśālā ed.) 13. 130.33ab. a) All mss. च for तु.

b) All mss. पात्रभूते द्विजोत्तमे or द्विजातये.

cd) Cf. 13.96.21ab. The Vulgate reads °पूजितान् for पूजितः.

१. क ख ग च छ ज—°समन्वितः ।

२-२. ख—निर्विकार परिपूर्ण ।

३. ख ग द्वे प्र—मुलिः ।

४. ग—इन्द्र ।

५. ख—ङ्कका ।

६. क—किनत्यॅङन् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

सर्व्वस्वमपि यो दद्यात् कलुषेणान्तरात्मना ।
न तेन स्वर्गमाप्नोति चित्तमेवात्र कारणम् ॥ २१३ ॥

न्वातन् प्रमाण[1] (अप्रमाणा) क्वे:[2] (तन्मात्रा) । यद्यपिन् (यद्यपि) सर्व्वेहन् (सर्वं) इं वृव्य (द्रव्याणां) निकं ध्वं (नरस्य) । पुण्याक्नन्य[3] (दानं क्रियते) । न्वान् (परं) [4]यन् (यदि) अर्गोलः[4] (कलुषा) बुद्धिन्य (बुद्धिस्तस्य) । कपलङलं (निरुद्धः) तन् (न) तुलुस्[5] (प्रवर्तते) त्याग (त्यागः) । तन् (न) पफल (सफलं) इक (तत्) । संक्षेपन्य (तत्संक्षेपः) ।[6] श्रद्धा (श्रद्धा) नि[7] मनः (मनसः) प्रसिद्ध (हि) कारण (कारणं) नि[7] फल (फलस्य) ॥

The gift of all possessions made with a foul mind does not bring one to heaven. It is the mind which matters.

---

१. क—प्रमाणं ।

२. च छ—अक्वेःन्य ।

३. छ—पूण्यक्न ।

४-४. छ—य अर्गॅन्य । (सदण्डः) ।

५. ख छ—तुलस् ।

६. क नास्ति ।

७. क—नि ।

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥

यद्यदिष्टतमं लोके यच्च स्याद्दयितं गृहे ।
तत्तद्[1] गुणवते देयं तदेवाक्षयमिच्छता ॥ २१४ ॥

कुनं (अथ) **देय** (कर्तव्यं)। **सावकन्** (सर्वं) **इं वस्तु** (वस्तूनां) **किनह्य॒नन्** (इष्टानां)। **सल्विर**[2] (सर्वविधानि) **नि**[3] **वस्तु** (वस्तूनि) **किनतृष्णान्**[4] (तृष्णितानि) **कुनं**[5] (अपि)। **यतिक** (तानि) **दानाक्न** (दत्त) **रि**[6] **सं मगुण** (गुणवते)। **यन् अह्य॒न्** (यदीच्छति) **ङ्क** (नरः) **रि**[7] **तन् हॅन्त्य** (अक्षयाय) [8]**नि कभुक्त्यन्य**[8] (स्वभोगस्य) **दूलाह** (परत्र)॥

Aspiring after inexhaustible merit one should give away to the deserving whatever one cherishes and values most.

MBh.(Citraśālā ed.) 13.59.7. b) Mss. read यच्चास्ति, यच्चास्य, यच्चापि for यच्च स्याद्.

१. ख—तथाद्, च छ—ततद्।

२. ख—सल्विर्, च छ ज—सल्विरं।

३. क—नि।

४. क-°इन्°-√तृष्णा-अन्।

५. क—कुनं।

६. क ग ज—रि।

७. छ—रिं।

८-८. छ—निक। भुक्तयन्य।

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

सत्कृत्य तु द्विजातिभ्यो यद्दीयेत तदुत्तमम् ।
याचितेन हि यद्दत्तं तदाहुर्म्मध्यमं [1]बुधाः[2] ॥ २१५ ॥

त्य[3] (एषः) भेद (भेदः) नि 'दान (दानानां) । यन् (यदि) इनुन्दं (निमन्त्र्यते) इनारम्भ (आरभ्यते) सं ब्राह्मण (ब्राह्मणः) । इनुपकार (उपक्रियते) पिनूजा (पूज्यते) सह (सह) पाद्यादि (पाद्यादिना) मङ्गल (मङ्गलेन) । विनेः (दीयते) त सिर (तस्मै) दान (दानं) । दान (दानं) मङ्कन क्रमन्य (एवंक्रमः) । य (अथ) इक (तद्) उत्तमदान (उत्तमं दानं) ङरन्य (नाम) । उत्तमफल (उत्तमफलं) इक (तद्) । यप्वन् (यदि) पकहेतु[4] (हेतुभूतं) पमिन्त (याचनं) इकं दान (दानस्य) । मध्यमदान (मध्यमं दानं) ङरनिक (नाम तस्य) । मध्यमफल (मध्यमफलं) इक (तद्) दलाह (परत्र) ॥

The noblest gift is the one that is awarded with honours, the middle one is that which is in response to a demand.

MBh.12.282.17ab, 18 cd. a) Our lontars read सत्कृत्यं.

b) Poona यो ददाति नराधिप.

c) Poona तु or च for हि.

d) Our lontars together with B6 Ds1 D6 read तं for तद्.

१. क—तमाहु°, ख च—तमहुमा°, ग—तमाहुमांद्धयमम्, छ—तमहुमाङयमम् ।

२. ग ज—बुधः, छ—कुडाः ।

३. ख—न्यं ।

४. क—पकहेतुं ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अवज्ञया दीयते यद्यदेवाश्रद्धयापि[1] च ।
तदाहुरधमं दानं मुनयः सत्यवादिनः ॥ २१६ ॥

यप्वन् (यदि) अवज्ञा (अवज्ञा) सम्पे (अवहेला) बुद्धि (बुद्धिः) नि अवेः दान (दानकरणस्य) । तन् (न) श्रद्धा (श्रद्धा) कुनं (च) । तन् (न) अबुङः[2] (प्रसन्नः) मितुहु (विश्वसिति) हन (अस्तित्वे)

नि कर्म्मफल (कर्मफलस्य)। [3]कनिष्ठदान (कनिष्ठं दानं) ङरनिक (नाम तस्य) ।[3] कनिष्ठफल (कनिष्ठफलं) इक (तत्) ञ्मः (परत्र) ।[४] लि (इत्याहुः) सं पण्डित (पण्डिताः) ॥

What is given contemptuously is the lowest form of gift.

MBh.12.282.19.
b) तथैव for यदेव.
१. क ख—यत् । यदेवाश्रद्धयापि, ग—यत् । यदेवाश्रद्धयापि, च छ—यत् । यदेवश्रद्धायपि, ज—यत् । यदेवश्रध्धयपि ।
२. अ-√बुङः ।
३-३. च छ त्रुटितम् ।
४. क च छ ज नास्ति ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अश्रद्धया हुतं दत्तं तपस्तप्तं कृतं च यत् ।
असदित्युच्यते पार्थ न च तत् प्रेत्य नेह च ॥ २१७ ॥

उपलक्षण (उपलक्षणं) तिक (तद्) ।[१] रि आहुति (आहुतस्य) । वेवेः (दानस्य) । तप (तपसः) ।[२] सल्विर् (सर्वविधानां) [3]नि उलः[3] धर्म्म (धर्मवृत्तानां) । यन्[४] (यदि) तन्[५] पदुलुर्[६] (नानुगतः) श्रद्धा (श्रद्धया) नि[७] मनः (मनसः) । कनिष्ठ (कनिष्ठं) ङरनिक (नाम तस्य) । तन्पफल (अफलं) रि इहत्र परत्र (इहत्र परत्र) ॥

O son of Pṛthā, anything done without faith and devotion, whether it be an offering to the sacred fire, a gift or a penance, is termed false and unreal. It serves neither here nor there.

MBh.6.39.28. d) नो इह for नेह च.
१. ख ग च छ ज नास्ति ।
२. क नास्ति ।
३-३. च छ—रिङुलः ।
४. क—य ।
५. ख—त ।
६. ख—कदु°, ग—पदुतुर् । छ—पदुलुर् । (सदण्डः) ।
७. क—नि ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

देयानि घ्राणपिण्याक[1]शाकान्यपि हि याचतः ।
तदभ्यासोचितत्यागो मांसाद्यपि हि दास्यति ॥ २१८ ॥

कुनं[2] (अथ) **स्कपनिक** (रीतिः) **सं मतकितकि**[3] (प्रयतमानस्य) **दानकर्म्म**[4] (दानकर्मणि) । **अल्पवस्तु** (अल्पवस्तूनि) **सकञ्चं** (अधुना) **दानाक्न** (दीयन्ते) । **कद्यङ्क नि** (यथा) **प्रात्**[5] (?) । **लुङ्गत्**[6] (?) । **लुतिक्**[7] (?) । **बुङ्गूल** (पिण्याक) । **सम्सम्** (शाकानि) **प्रकार**[8] (इत्यादि) । **त्लस् परित्याग** (परित्यज्य) **प्व** (सर्वं) **इरिक** (सः) । **लिचिन्** (चिक्कणं) **अंलुगस्**[9] (प्रददाति) **अलरिस्** (संप्रवर्तते) **रि कवेहन्य** (स्वदाने) । **मकनिमित्तं** (निमित्तभूतः) **अभ्यास** (अभ्यासः) । **वद्य** (भवेत्) **इक** (तद्) **मेहक्न** (दास्यति) **रः दंगिन्य** (स्वरक्तमांसं) **म्ने** (भविष्यति काले) ॥

On request one should give small things as well, oil-cakes, vegetables. When giving becomes a habit one would give even his own flesh and blood.

---

१. क ख ज—कर्नपिन्याक (ज—°न्यका), ग—कान-पिन्यात्क°, च छ—कान° ।
२. च—कुँन ।
३. च छ सदङः ।
४. ग—दानधर्म्म ।
५. ग—पात् ।
६ क—तुङ्गल् ।
७. क ग ज—लुटिक्, ख—लुहिक् ,च—लुटाक् ।
८. ख—सप्रकार ।
९. ग—आङलुगस् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

यो न दद्यात् प्रतिश्रुत्य स्वल्पं वा यदि वा बहु ।
आशास्तस्य हताः सर्व्वाः क्लीबस्येव हताः क्रियाः ॥ २१९ ॥

कुनं (अथ) इकं व्वं (नरः) मपितुतुर् (उपदिशति) जग (एव) । मकोन् (आदिशति) अगवय (कुरुत) दानपुण्य (दानपुण्यं) । अक्वेः (स्वल्पं) अविड्क (बहु भवेत्) तुवि (अपि) । इकं व्वं (नरः) मजूुन (एवं) क्रमन्य (क्रमः) । य इक (सः) तन् (न) सिद्धसाध्य[1] (सिद्धसाध्यः) द्लाह् (परत्र) । [2]विलुम (विफलं) अंसि[2] (सर्वं) सेष्ट[3] प्रयोजनन्य (स्वेष्टप्रयोजनं) । कवि (यथा) क्रम (क्रमः) निं क्लीव (क्लीबस्य) । तन्फल (अफलाः) पोलःन्य (तत्क्रियाः) ॥

When one promises but does not give, whether the thing be small or big, his aspirations are thwarted in the same way as the actions of a weak and impotant man.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.9.3. d) Mss. प्रजाफलं or क्रियाफलं for हताः क्रियाः. All the lontars read क्लीव with व.

१. ग—सद्यर् for सिद्धसाध्य ।

२-२. क ख ज—विलुर्मसि, ग—विलुमार्स्सि, च छ—विलुमार्सि ।

३. स-इष्ट ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

करिष्य इति संश्रुत्य कर्त्तव्यं तदकुर्व्वतः[1] ।
मिथ्यावचनदग्धस्य इष्टं पूर्त्तं विहन्यते ॥ २२० ॥

हन (विद्यते) त (अथ) व्वं (नरः) कुम्व (अथ) लिन्य (यद्वचनं) । ओम् (ओं) ।[2] मगवय[3] (करिष्ये) धर्म्मसाधन (धर्मसाधनं) ङूलुन् (अहं) । सल्विर् (सर्वविधाः) निं हिनपु (पुण्यस्य) । मजूुन (इति) लिन्य (आह सः) । न्वातम् (नैव) तुहु (सत्यं) य अगवे (करोति) । हिलं (विहन्यते)

इष्टन्य (तदिष्टं) । म्वं (च) पूर्त्तन्य इक (तत्पूर्त्तं) । न्यं[4] (अथ) इष्ट (इष्टं) इरन्य (नाम) ॥

If, having promised, one backs out, he is scorched by falsehood, his sacrifices and public munificence bear not the merit, otherwise due.

MBh.5.105.8. a) करिष्य इति संश्रुत्य appears in MBh.3.52·8. MBh.5.10.8 reads प्रतिश्रुत्य करिष्येति.

d) इष्टापूर्त्तं for इष्टं पूर्त्तं. प्रणश्यति or विनश्यति for विहन्यते.

१. क—तदनुकुर्व्वतः ।

२. ख ग च छ ज नास्ति ।

३. क—मगवयं ।

४. ग—म्वं ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

एकाग्निकर्म्म हवनं त्रेतायां यच्च हूयते ।

अन्तर्व्वेद्यां च यद्दानमिष्टं तदभिधीयते ॥ २२१ ॥

पूजा (पूजा) **रि**[1] **सं ह्यं एकाग्नि**[2] (एकाग्नौ) । **पूजा** (पूजा) **रि**[1] **सं ह्यं त्र्यग्नि**[3] (त्र्यग्नौ) । **दान** (दानं) **रि कुण्ड** (कुण्डे) **कुनं** (च) । **यतिक** (एतद्) **इष्ट** (इष्टं) **इरन्य** (नाम) । **न्यं** (अथ) **पूर्त्तं** (पूर्त्तं) **इरन्य** (नाम) ॥

Iṣṭa or yajña includes offerings into one or three fires, as well as gifts made in the yajña ground.

---

१. ज—रिं ।

२. ख—कालग्नि ।

३. छ—त्रयाग्नि ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

वापी[1]कूपतटाकानि देवतायतनानि च ।
अन्नप्रदानमारामः पूर्त्तमित्यभिधीयते ।। २२२ ।।

पुण्य (पुण्यं) तलाग (तटाकं) तन् हिलि (अप्रवहत्) । पुण्य (पुण्यं) सुमुर् (कूपः) । पुण्य (पुण्यं) तलाग[2] (तटाकं) हुमिलि (प्रवहत्) । पुण्य (पुण्यं) देवगृह (देवगृहाणि) । उलुल् (वितानः) । कमलिर् (शाला) । पहोमन् प्रकार (अग्निशालादि) । पुण्य (पुण्यं) नसि (अन्नं) । पुण्य (पुण्यं) पविरामान् (विरामस्थानानि) । पतनि (धर्मशाला) गिलंगिलं प्रकार (पान्थशालादि) । इक त (इति) कबेः (सर्वं) । यतिक (यद्) पूर्त्त (पूर्त्त) ङरन्य (अभिधीयते) ।।

Pūrta includes the construction of public works, e.g. water-reservoirs, wells, tanks and temples, as well as distribution of food and providing parks and groves.

Note the use of प्रकार in Kawi for इत्यादि. तन (in पतनि) may be the Middle Indic थान 'place' (=स्थान).

१. ख ग च ज—चापि°, छ—चपि° ।

२ क ख च ज—तॅलग, ग—तॅलग ।, छ—तलग । (सदण्डः) ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

प्रायेणाकृतकृत्यत्वान्मृत्योरुद्विजते[1] नरः ।
कृतकृत्याः प्रतीक्षन्ते मृत्युं प्रियमिवातिथिम् ।। २२३ ।।

इकं व्वं (नरः) तप्वन् कृतकृत्य (अकृतकृत्य.) । तप्वन् पनिद्धाकॅन्[2] (असाधित-) चतुर्व्वर्ग (-चतुर्वर्गः) । अतकुत् (उद्विजते) रिं पाति (मृत्योः) प्रायन्य (एषा तस्य चिन्ता) । कुनं (परं) इक (ये) सं कृतकृत्य (कृतकृत्याः) । ल्लस् मनिद्धाकॅन्[2] धर्म्मसाधन (साधितधर्मसाधनाः) । कलल:[3] (उत्कण्ठिताः) सिरम्[4] (ते) [4]हेरकॅन् (प्रतीक्षन्ते) इकं[4] मृत्यु (मृत्युं) । कवि (यथा) कलल:[5] (उत्कण्ठिताः) निं उमन्त्यकॅन् (प्रतीक्षन्ते) त्क (आगमनं) निं इष्टमित्र (इष्टमित्रस्य) ।।

Generally, it is those who have not finished their life's work, that are frightened of death. Those who have done what was to be done wait anxiously for the last moment as for a dear guest.

Note प्राय in Kawi, standing for अभिप्राय "thought."
१. क ख च छ ज—मत्योरुद्विजते, ग—°मात्योरुद्विजाते। २. प-√सिद्ध-अर्कन्। ३. क-√ललः। ४. ख ग—सिरान्। ५-५. ग—हेरक्नि कं। ६. ख—ककललः, छ—ककलिः।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

कथं ते त्यक्तसद्वृत्ताः[1] सुखं रात्रिषु[2] शेरते।
मरणान्तरिता येषां नरकेषूपपत्तयः ॥ २२४ ॥

इकं (ते) **व्वं** (नराः) **पित्सनिङ्कुन्** (कथं) **गवयं** (कुर्युः) **धर्म्मसाधन** (धर्मसाधनं) **प्व य त। मप त** (कथं) **क्रम निकान्** (तेषां क्रमः) **एनक्**[3] (सुखं) **तुरुन्य** (तन्निद्रा)। **पाति** (मृत्युः) **मर** (नूनं) **ह्लत्** (अन्तरं) **निकं नरकलोकन्**[4] (नरकलोकस्य) **कभुक्त्य** (भोक्ष्यमाणस्य) **वेन्य** (तैः) ॥

Having given up the right deeds, how can people sleep with ease at night. Their entry into hell is barred only by death.

१. च—सद्वृत्त (त्यक्त° नास्ति)। २. ज—रतिषु। ३. अ-√इनक्। ४. ख—नरकलोकान्त।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

यो ददावपरिक्लिष्टमन्नमध्वनि वर्त्तते।
श्रान्तायादृष्टपूर्व्वाय तस्य पुण्यफलं महत् ॥ २२५ ॥

कुनं (अथ) **इकं व्वं**[1] (यः) **मवेः** (दद्यात्) **नसि** (अन्नं)। **तन् अन्तुक्** (अप्राप्तवते) **निं कस-**

किलन् (व्याधितत्वात्) ।[2] रि हवन् (अध्वनि) असुंसुं (?वर्तते) । अकूेल्[3] (सर्वथा) तन् कबुःन्य (अज्ञाताय) । अगों (महत्) इकं शुभकर्म्मफल (शुभकर्मफलं) कत्मु (अश्यते) वेन्य[4] (तेन) रिं[5] वूलाह (परत्र) ॥

Great merit accrues to the giver of food to a traveller on the road who is fatigued and unknown.

MBh.3.2. Northern (Citraśālā ed.) 13.7.7. additional śloka 12* (second stanza) tallies with the above. Cf. MBh.

१. क नास्ति ।
२. ख ग ज नास्ति ।
३. अ-ङ-√हेल् । क ख च छ ज—अङेल् ।
४. ग च ज सदण्डः ।
५. क नास्ति ।

[illegible]

कृशाय ह्रीमते तात[1] वृत्तिक्षीणाय सीदते ।
अपहन्यात् क्षुधां यस्तु न तेन[2] पुरुषः समः ॥ २२६ ॥

यप्वन् (यदि) मकूे (इह) कम (क्रमः) निकं व्वं (नरस्य) । हन (विद्यते) य (चेत्) व्वं (नरः) अकुरु (कृशः) दरिद्र (दरिद्रः) । गों इरं (महाह्रीमान्) ।[3] तर्[4] बुः रि पङ्गन्य (स्वभोजनस्याज्ञाता) ।[3] य[न्] त (यदि) हिनिलङ्कॅन्य (अपहन्यते तेन) लपान्य (तस्य क्षुधा) । [4]बिनेःन्य (दीयते तेन) अमङ्गन[4] (भोक्तुं) । इकं व्वं (नरः) मकूेन (ईदृशः) । य इक (सः) तन्पपडम्[6] (न समः, अनुपमः) हन[7] (विद्यते) रिं[5] रात् (लोके) । मकूे[6] (इह) वूलाह (परत्र) तुवि (च) ॥

None equals the feeder of an emaciated, modest person who has lost his livelihood.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.59.11. a) Most mss. कृशाय कृतविद्याय or °हृतवित्ताय. also five of our lontars c) Most mss. क्षुधं. So excepting क.

d) Three mss. स वं
पुरुषसत्तमः.
१. ख—तथा।
२. ग—ते।
३-३. च छ त्रुटितम्।
४. ग ज—त।
५-५. क ख ज—विनेःन्यमङन, ग—विनेःन्यमङन्य। अ-√पङन्-अ।
६. छ—तन्पङन्।
७. छ—ह्निन, ख—हूनें।
८. ख नास्ति।
९. ख च छ ज—मङ्कूनं, ग—मङ्कूनां।

[illegible]

प्रत्यक्षं प्रीतिजननं भोक्तृदात्रोर्म्महाफलम्।
सर्व्वाण्यन्यानि दानानि परोक्षफलवन्त्युत ॥ २२७ ॥

अपन् (अथ) इकं (यद्) अन्नदान[1] (अन्नदानं)। प्रत्यक्ष (प्रत्यक्षं) इकान्[2] (यद्) पगवे (करोति) तृप्ति (तृप्तिं)। इरिक सं मवेः (दातुः) लवन् (च) सं विनेः (प्रतिग्रहीतुः)। मङ्कू (इह) वुवि (अपि) कतोन् (दृश्यते) पगवेन्य (तत्कृता) इनक् (प्रसन्नता) अम्बॅक् (मनसः) ॥

The gift of food immediately creates happiness to the donor and the donee. All other gifts produce merit that is not visible.

---

१. क च छ—अनदान, ज—अन्नदन्न। २. ग छ ज—इकन्।

[illegible]

देयमार्त्तस्य शरणं[1] स्थितश्रान्तस्य चासनम्।

तृषितस्य च पानीयं क्षुधितस्य च भोजनम् ॥ २२८ ॥

कुनं[२] (अथ) वेय (कर्तव्यं) नि ब्वं[3] (नरस्य) रि[४] ब्वं (नरे) अलर (आर्ते) कत्कन्[५] दुःख (दुःखाभिभूते) ।[६] शरण (शरणं) इकं दानाक्न (देयं) य (नरेण) । यप्वन् रि[७] ब्वं (नराय) [८]किलकिलक् (श्रान्ताय) । मर[८] अराम्यंन् (विश्रामायागताय) [९]इ कित[९] (युष्मान्) । कलस (आसनं) । पलङ्कू (पर्यङ्कं) वेहक्न (देयं) । कुनं[१०] रि ब्वं (नराय) वॅल्कं (तृषिताय) । ब्वै (पानीयं) दानाक्न (देयं) । मुवः[११] (च) रि ब्वं (नराय) अलपा (क्षुधिताय) । भोजन (भोजनं) दानाक्न[१२] (देयं) ॥

To the distressed give refuge, to one tired of standing give a seat, to the thirsty water and to the hungry a meal.

MBh.3.2.53. a) शयनं (no v.l.) for शरणं.

b) Lontars read वासनं. चासनं is the universal MBh. reading.

Cf. also MBh.12.344.2

१. ग—करणं ।

२ ज—कुनँ ।

३. ख मदण्डः ।

४. च छ—रिं ।

५. छ सदण्डः । √तॅक ।

६. ग नास्ति दण्डः ।

७. ख—रि ।

८-८. ख—किलकिलन्मर ।

९-९. क नास्ति, ख—रि कित ।

१०. क नास्ति ।

११. क—कुनं ।

१२. ग—दानकक्न, ज—दनकक्न ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

चक्षुर्दद्यान्मनो दद्याद् वाचं दद्यात् सुभाषिताम् ।
प्रत्युत्थानाभिगमनं कुर्य्यान्न्यायेन चार्च्चनम् ॥ २२९ ॥

लवन् वने: (अन्यच्च) ।[१] वुलत् (चक्षुः) अर्मनिस् (मधुरं) । मनः (मनः) [२]अल्व (उदारं) अंक्त[२] (प्रसन्नं) । वुवस् (वाचं) एनक् (मधुरां) ।[3] स्गॅः (आतिथ्यं) स्वागत (स्वागतं)। यतिक (एतानि) गवयक्न (करणीयानि) । वुलुरन् (सह) इकं[४] दान (दानेन) । यथायुक्ति (यथायुक्तं) ॥

Give a kindly glance, an attentive mind, pleasant words, courteous reception and due respect.

MBh.3.2.54.b) सुभाषितां is the general N reading, others च सूनृतां.

c) Only B4 प्रत्युत्थानाभिगमनं, other N mss. प्रत्युत्थायाभिगमनं, S प्रत्युद्गम्या°.

१. ख छ नास्ति ।

२-२. क—अल्बाब्ति, ख ग च छ—अल्बाब्ति, ज—अल्बब्ति ।

३. छ नास्ति ।

४. ग—इं ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

तृणानि भूमिरुदकं वाक् चतुर्थी च सूनृता ।
सतामेतानि गेहेषु नोच्छिद्यन्ते कथञ्चन ॥ २३० ॥

निहन् (एनानि) **तं त्लु** (त्रीणि) । **तन् विलुम**[1] (नोच्छिद्यन्ते) **कपञ्चिह्** (प्राप्तुं) **रियुमः** (गेहेषु) **सं सज्जन** (सज्जनानां) । **प्रत्येकन्य** (तत्प्रत्येकं) । **सम्सम्** (शाकानि) । **पंक्ति**[2] (पंक्तिभोजनं) **पतमुय्**[3] (आतिथ्यं) । **ल्वं** (उदकं) **हिवँ** (भूरि) । **उजर्** (वाक्) **अमनिस्** (सूनृता) । **सत्य** (सत्यं) **हितावसान** (हितावसानं) ।[4] **यतिक** (एनानि) **तन्** (न) **लुप्त** (लुप्तानि) **कतॅम्व** (प्राप्तुं) **रियुमः** (गेहेषु) **सं महाजन**[5] (महाजनानां) ॥

Grass, earth, water and fourthly sweet words—the homes of good men are never short in these.

MBh.3.2.52, 5.36.32.

d) कदाचन for कथञ्चन.

१. छ—मिलुम ।

२. ख—मङ्क्ति ।

३. क—पनमुय् ।

४. क नास्ति ।

५. ख—सज्जन ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

येषां नाग्रभुजो देवा न वृद्धातिथिबालकाः ।

राक्षसानेव तान् विद्धि निर्व्वषट्कारमङ्गलान् ॥ २३१ ॥

कुनं (अथ) **इकं व्वं** (नराः) **मङ्कु क्रमन्य** (एवंक्रमाः) । **तन्** (न) **देव** (देवाः) । **तन्** (न) **व्वं मतुह**[१] (वृद्धाः) । **तन्**[२] (न) **तमुय्** (अतिथयः) । **तन्** (न) **ररे** (बालकाः) । **इकं** (ये) **रमुहुन् अमङ्कन्**[3] (अग्र-भुजः) **रियुमःन्य**[४] (स्वगृहेषु) ।[५] **इक तं** (एते) **व्वं** (नराः) **मङ्कुन** (ईदृशाः) । **राक्षस** (राक्षसाः) **ङरनिक** (नाम ते) । **अपत्** (यतः) **तर्** (न) **वु**ः (जानन्ति) **रि सं ह्यं वषट्कार-मन्त्र-मङ्गल** (वषट्कार-मन्त्र-मङ्गलान्) । **अप**[**न्**] (यतः) **तन्** (न) **पङ्कुनाकॅन्य**[६] (भावयन्ति, उच्चारयन्ति) ।[७] **पतुलर्** (समाः) **इं देवादि** (देवादिभिः) ॥

Those in whose homes it is neither gods, nor the aged, neither guests nor children, to whom food is served first, they are demons indeed who eat unconsecrated meals.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.98.56. a) Some mss. यस्य for येषां. Most mss. विप्रा for देवा.

b) Most mss. देवतातिथिवालकाः. Some mss. विप्रा° for वृद्धा°. All the lontars read वालकाः with वा°.

d) Most mss. निर्विशङ्कानमङ्गलान्.

१. ग—मतुव्ह ।

२. ग—यन् ।

३. छ सदण्डः ।

४. क—रियुमःन्य ।

५. क नास्ति ।

६-६. ग—पङ्नकॅन्पा ।

७. ख ग च छ ज नास्ति ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

एकः स्वादु न भुञ्जीत एकः स्वार्थान् न चिन्तयेत् ।
एको [1]न गच्छेदध्वानं[1] नैकः सुप्तेषु जागृयात् ॥ २३२ ॥

लवन् तन् वदि[2] (न) मनुङ्कलकॅन्[3] (एकसात्कुर्वीत) वस्तु (वस्तु) मेनक (स्वादु) । पथ्यरस (पथ्यरसं) भोजन (भोजन) । म्वं (च) तन् वदि[4] (न) तुमुङ्कल् (एकः स्यात्) इ विवेकन्य (स्वविवेके) रि किनार्य्य (कार्येषु) । हिन्त्वकम[5] (परामृशेत्) त (अथ) य (सः) रि लेन् (अन्यान्) । म्वं (च) तन् (न) [6]पनुङ्कनुङ्कल (एकैकः कुर्यात्) तं[6] अलकुलकु (यात्रां) । लवन् (च) तन् (न) वदि[7] (युज्यते) सुम्लत् (अन्तरा) मतङ्कि[8] (जागर्तुं) यन् (यदा) पतुरु (स्वपन्ति) रोवन्त (सखायस्तव) कवेः (सर्वे) ॥

Alone one should not eat delicious things. Alone one should not ponder over one's affairs. Alone one should not proceed on a journey. Alone one should not keep awake while others are asleep.

MBh. 5.33.45. b) Our स्वार्थान् (all lontars स्वार्थन्) is supported by D2.3.4.7, other mss. चार्थं or चार्थान्.

१-१. ख—नस्नेदध्वानन्, ग ज—नच्छेदध्वानन्, च छ—नच्चेदद्वानन् ।

२. ग—ददि ।

३. म-√तुङ्कल्-अकॅन् । छ—°न् । (मदण्डः) ।

४. क—ददिं ।

५. √हिन्तु ?-अकॅन्-अ । ख ग च छ—हिन्त्वाकन ।

६-६. क ख ग च छ—पनुङ्क-नुङ्कलातं, ज—पनुङ्कलं ।

७. क—दन्दि ।

८. क—°ङ्कि । (सदण्डः) ।

[illegible]

[illegible]

येषां न पचते माता येषां न पचते पिता ।
उच्छिष्टं येऽभिकांक्षन्ति तेषामेतन्महासुखम् ॥ २३३ ॥

ह्न (विद्यते) त (अथ) थ्वं (नर:) मङ्कू क्रमन्य (एवंक्रम:) । तन् (न) पसुरहन् (पचते तस्मै) सं रामरेणन्य (तत्पिता माता च) । [1]अपयपन् (यत:) तम्[2] (न) पमङन्य (भुंक्ते) ।[1] य[न्] (यदि) तन् (न) ह्निनयपकॅन्य (परिवेष्यते) रि सं रामरेण (पित्रा मात्रा वा) । सल्विर् (सर्वविधं) नि तिनङ:न्य (तद्भुक्तस्य) । नियत (नियतं) तुनसन् (याचितं) सं रामरेण (पितुर्मातुश्च) तप्व पिनङन्य (भ्‌क्तं तेन) सारिसारि[3] (प्रत्यहं) । इकं थ्वं (नर:) मङ्कून क्रमन्य (एवंक्रम:) । य इक (स:) यथासुखन्[4] (यथाकामं) पनॅम्वकॅन्[5] (अश्नुते) सुख असमसम (असमं/अनुपमं सुखं) वृलाह (परत्र) ॥

Those for whom neither mother nor father prepares the meal, they are happy indeed. They eat with others.

१-१. ख ज त्रुटितम् । ३. सारिसारि=सहृरिसहृरि । ५. प-√तॅमु-अकॅन् ।
२. ग च छ—त । ४ ख ग च—°सुकान् ।

[illegible]
[illegible] ॥ २३३ ॥

[illegible]

दुर्बलार्थं बलं यस्य त्यागार्थं च परिग्रह: ।
पाकश्चैवापचितार्थं[1] पितरस्तेन पुत्रिण: ॥ २३४ ॥

निहन् (एष:) सिनङ्क: (मन्यते) अनक् (पुत्र:) । इकं[2] (य:) शरण (शरणं) नि अनाथ (अनाथानां) । [3]तुमुलुं (उपकरोति) कवं[3] (बान्धवान्) कलरन् (दु:खितान्) वोनि शक्तिन्य (स्वबलेन) । वानाक्न (दातव्यं) [4]वोम्य अन्तुकन्य[4] अङज्वंन (प्रयोजनं तदर्जनस्य) । पङमॅन् (भोक्तव्यं) इं वरिद्र (दरिद्रै:) वोम्यन् ([इति] प्रयोजनं) पसुरहन् (तत्पाकस्य) । इकं मङ्कून (ईदृश:) । यतिकानक् (स पुत्र:) ङरन्य (नाम) ॥

Whose valour is to serve the weak, whose fortunes are to be gifted away, whose food is for the emaciated—such is the son of whom parents may be proud.

१. क—पतश्चापाचतमर्थं, ख—पातश्चापचिनामर्थं, ग—पातश्चपचित्तमार्थं च छ—पताश्चपचितमार्थं (छ—र्थी), ज—पतश्चपचितामार्थं ।
२. ख—इका ।
३-३. क—तुमुलुङ ।
४-४. क—दोन्यक्तुकन्य, ख ग ज—दोन्यन्तुकन्य ।

अनु तं तात जीवन्ति ज्ञातयः सह बान्धवैः ।
पर्ज्जन्यमिव[1] भूतानि द्रुमं स्वादुमिवाण्डजाः ॥ २३५ ॥

न्यं वनेः (अन्यच्च) **इकं** (यः) **ब्वं** (पुरुषः) **पिनराश्रयन्** (आश्रीयते) **इ कवंन्य** (बान्धवैः) । **कदि** (यथा) **लिवर्** (प्रकारः) **सं ह्यं** (देवः) **इन्द्र** (इन्द्रः) । **अन् पिनककहुरिपन्** (अनुजीव्यते) **इं सर्व्वभाव** (सर्वभावैः) । **म्वं** (च) **कदि** (यथा) **लिवर्** (प्रकारः) **निं कयु** (वृक्षः) ।[2] **अन्** [3]**पिनककहुरिपन्** (अनुजीव्यते) **इं**[3] **मनुक्** (अण्डजैः) । **मङ्कन** (एवं) **त** (अथ) **य** (सः) । **अन्** [3]**पिनककहुरिपन्** (अनुजीव्यते) **इं**[3] **कुटुम्बन्य** (तत्कुटुम्बेन) **१ इकं ब्वं**[4] (नरः) **मङ्कन**[5] (तादृशः) **यतिकानक्** (पुत्रः) **ङरन्य** (नाम) ॥

To such a one resort kith and kin. He is like the cloud who is the support of living creatures or like the fruited tree on which birds find nurture.

MBh.12.76.36. a) त्वा for तं and जीवन्तु for जीवन्ति. Only B1 reads जीवन्ति.

b) सुहृदः साधुभिः सह (K3 D4 बान्धवाः सह साधुभिः). All the lontars read वान्धवैः with initial व°.

d) स्वादद्रुमं for द्रुमं स्वादुम्. Cf. also MBh.5.131.39 and 12.76.13ab.

१. क ख ग च छ—अज्जंन्य इव, छ—आज्जन्य इव ।
२. ग ज नास्ति ।
३-३. ख—पिनकहुरिपि ।
४. क नास्ति ।
५. ख—मङ्कन । (सदण्डः) ।

श्रीमन्तं ज्ञातिमासाद्य यज्ज्ञातिरवसीदति[1] ।
दग्धवृक्षं मृग इव सावनं[2] तस्य निन्दति ॥ २३६ ॥

कुनॅ[2] इकं (या) **व्वं** (नरः) सुगिः (श्रीमान्) ।[3] **पिनराश्रयन्** (आश्रितः) **वॅनि कवंन्य** (स्वज्ञा-तिभिः) । **न्दान्[4]** (अथ) **यय** (ते) **जुग** (तु) **कवंन्य** (बान्धवाः) **केप्वन्[5]** (अवसन्नाः) । **कसकितन्** (व्याधिताः) **तर्** (न) **वुः** (जानन्ति) **रि पङ्नॅन्य** (भोक्तव्यं) । **कवि** (यथा) **ल्विर** (प्रकारः) **नि[6] किवं** (मृगेण) **अमराश्रय** (आश्रयीकृतः) **रि कयु** (वृक्षः) **ग्सॅं** (दग्धः) **कतुन्वन्[7]** (प्लुष्टः) । **विभव** (विभवः) **निकं व्वं** (नरस्य) **मङ्कन क्रमन्य** (ईदृक्क्रमः) । **कश्मल** (कश्मलः) **इक** (सः) । **तन्** (न) **योग्य** (योग्यः) **तङ्गॅपॅन्[8]** (ग्रहीतुं) । **यद्यन्** (यद्यपि) **वानाक्न** (दत्तं) ॥

If even having approached a well-to-do relative, one should sink, it redounds to the discredit of the host.

MBh.5.39.25. b) यो for यत्.

c) दिग्धहस्तं for दग्धवृक्षं.

d) स एनस्तस्य विन्दति.

१. क—यं ज्ञानिरनासदृति, ख—यज्ञानरनसिदति, ग—यज्ञादिरनसिदाति, च—यज्ञाधीरनसिद्वाति, छ—यज्ञाडिरनसिद्वति, ज—यज्ञदिरनसिदति ।

२. क—सादनन्, ख—साधनस्, ग—सायनन्, च—साधनन्, छ—साडनन्, ज—सध-णन् ।

३. क च ज नास्ति ।

४. ज—न्दन् ।

५. क-√इपु-अन् ।

६. ज—नि कं ।

७. क-√तुनु-अन् ।

८. क—तङ्गपन् ।

[illegible]

[illegible]

चत्वारस्ते तात गृहे वसन्तु[1] श्रियाभिभूतस्य[2] गृहस्थधर्म्मे ।
दीनो ज्ञातिश्चावसन्नः कुलीनः सखा[3] दरिद्रो भगिनी चानपत्या ॥ २३७ ॥

मतंन्यन् (अतः) **पात्** (चत्वारः) **तिकं** (ते) **तमोलह** (तिष्ठन्तु) **रियुमः** (गृहे) **निं ब्वं** (पुरुषाणां)। **लिवन्यं** (तेषां विधाः) । **कवं** (ज्ञातिः) **कास्यसिः**[४] (दीनः) । **ब्वं** (नरः) **सुजन्म** (सुजन्मा) **कहीनन्** (हीनः) । **मित्र** (मित्रं,सखा) **दरिद्र** (दरिद्रः) ।[५] **अरि** (अनुजा) **वह्रन्** (भगिनी) **कडन्** (अनपत्या) । **नहन्** (इति) **तं पात्**[६] (चत्वारः) । **इवॅन्य**[७] **मङन्त्य** (योग्या वासयितुं) **रियुमः** (गृहे) **निङ्कं** (नरस्य) ॥

My dear, a highborn but poor kinsman in distress, a destitute comrade and a childless sister may go and live in the household of a relative favoured by fortune.

MBh.5.33.59. a) Our चत्वारः is S, चत्वारि is N.
b) Our अभिभूतस्य is supported by M2-5 Cd, other mss. read अभिजुष्टस्य.
c) वृद्धो or श्रान्तः for दीनः.

१. क—थमन्ता, ख ग ज—वसन्ता, च छ—वसन्त ।
२. क—श्रीयाभिनुतस्य ।
३. क ख ग—सता, च छ ज—सत ।
४. क-√असिः[२] ।
५. छ नास्ति ।
६. ग—पात ।
७. क—इवॅन् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अकर्म्मशीलं च महाशनं च लोकद्विष्टं[1] बहुमायं नृशंसम् ।
अदेशकालज्ञमनिष्टवेषमेतान्[2] गृहे न प्रतिवासयेत[3] ॥ २३८ ॥

कुनं लिवर् (विधाः) **निं तन् युक्ति** (अयुक्तानां) **मङ्गन्त्य** (वासयितुं) **रियुमः[4]** (गृहे) । **व्वं** (नरः) **निरर्थकालुमें:** (निरर्थकोऽलसः) । **व्वं** (नरः) **निरर्थकादोयन्[5] अमङ्गन्** (निरर्थको महाशनः) । **व्वं** (नरः) **निन्दानि** (निन्दकः) **य[6]** (यः) **किनेलिकन्** (द्विष्यते) **दं[7] व्वं अक्वेः** (सर्वजनैः) । **व्वं** (नरः) **प्रवञ्चन[8]** (प्रवञ्चनः) । **व्वं** (नरः) **तन् पेरि** (?असहायः) । **तन्** (न) **हरिम्बवा** (?) । **व्वं** (नरः) **तन् विं[9] कालदेश** (अकालदेशज्ञः) । **व्वं** (नरः) **मकवेश** (वेशितः) **तन्योग्य वेशान्य** (अयोग्यवेशेन) । **नहन्** (इति) **लिवर्** (विधाः) **निं** (ये ते) **तन्** (न) **उङ्गु[10]** (वसेयुः) **रियुमः** (गृहे) ॥

One who is lazy, who eats much, who is hated by the people, who is crafty and cruel, who knows neither time nor place, who dresses in an undesirable way—these are not to be lodged in one's home.

MBh.5.37.31. d) K1.2 B Ds D1.2.5-8 T2 support प्रतिवासयेत, other mss. प्रतिवासयीत.

१. क—°द्वेष्टं, ख—°द्वैषं, ग च छ—द्वेषं, छ—द्वेषी ।

२. ख—°वेषनमेतान्, च छ—°वेश° ।

३. क ज—°तं, ख ग—°तां, च—°वशयेतं, छ—°वशयेती ।

४. छ—र्रियुमः ।

५. क ख ग च छ ज—°कदोयन् ।

६. ज—न्द ।

७. ग—इ ।

८. क—पर्बञ्चंन, ख—पर्ब्बञ्चन, ग—पवञ्चंन, च छ ज—पर्वञ्चन ।

९. क—हविं ।

१०. ज—उङ्ग ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ऋत्विक्पुरोहिताचार्य्याः शिष्यसम्बन्धिबान्धवाः ।
सर्व्वे पूज्याश्च मान्याश्च श्रुतवृत्तोपसंहिताः ॥ २३९ ॥

म्यं[1] (एते) प्रत्येक (विधाः) नि[2] प्रिहॅन् (अवधेयाः) तन् (न) बरिबरिन् (अवमन्तव्याः)। सं ब्राह्मण (ब्राह्मणाः) माजि ऋग्वेद (ऋग्वेदाध्यायी)। पुरोहित (पुरोहितः)।[3] पङ्ज्यन्[4] (आचार्यः)।[5] शिष्य (शिष्यः)। कुलबन्धु (कुलबन्धुः)। कवं (बान्धवः)।[5] व्रुः त रि धर्म्मशास्त्र (धर्मशास्त्रज्ञः)।[6] म्यं (च) शिष्टाचार (शिष्टाचारवान्)॥

A ṛtvik, a priest and a preceptor, a disciple, a relative and a kinsman, all men worthy of respect and honour, men of learning and character,

---

MBh. (Citraśālā ed.) 13.37.6. b) Many mss. शिष्याः. All the lontars read वान्धवाः with initial व° or वा.° d) Many mss. श्रुतवन्तो नहिंसकाः (or नसूयकाः). One ms. श्रुतवृत्तोपशालिनः.

१. ग ज—न्य, च छ नास्ति।
२ ग—नि।
३. ख ग च छ ज नास्ति।
४. ग—मङ्ज्यन्।
५. छ नास्ति।
६. क नास्ति।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

उपाध्यायं पितरं मातरं च येऽभिद्रुह्यन्ति मनसा कर्म्मणा वा।
तेषां पापं भ्रूणहत्या[1]विशिष्टं नान्यस्तस्मात् पापकृत्ास्ति लोके॥ २४०॥

हन[2] त्व (विद्यते चेत्) द्रोहक (द्रोहकः) रि पङ्ज्यन् (उपाध्यायं प्रति)।[3] रि बपेबु (मातापितरौ प्रति) कुनं (च)। मककारणं (कारणं कृत्वा) काय।[3] वाक्।[3] मनः (कायवाङ्मनांसि)।[3] इकं (यः) मकून कमन्य (एवंक्रमः)। अगों (महत्) पाप (पापं) निक (तस्य)। ल्विः (विशिष्टं) सके[4] पाप (पापात्) नि भ्रूणहा (भ्रूणघ्नः)।[5] भ्रूणहा[5] (भ्रूणहा) इरनि[6] (नाम) दरुगर्भ (गर्भपातकस्य)। संक्षेपन्य[7] (तत्संक्षेपः) अत्यन्त (अत्यन्तं) पाप (पापं) निक (तस्य)॥

Those who hate and injure a teacher, the father or the mother in thought or action, commit a sin greater than abortion.

MBh.12.109.26. d) तस्मान्नान्यः पापकृदस्ति लोके.

१. क ग—°हत्यः°, ख च छ—°हत्याः°।
२. ज—न्हना।
३. छ नास्ति।

४. क— सङ्कूं । ५. क नास्ति । ६. क ग—ङरनि । ७. ख ग—॰न्य । (सदण्डः) ।

[illegible]

[illegible]

शरीरमेतौ कुरुतः पिता माता च[1] भारत ।
आचार्य्यशास्ता या जातिः सा दिव्या साजरामरा ॥ २४१ ॥

निहन् (एतद्) **तत्त्व** (तत्त्वं) **नि**[2] **बपेबु** (मातापित्रोः) । **उपाध्याय** (उपाध्यायस्य) । **बपेबु** (मातापितरौ) **सङ्कू** (मूलं) **नि शरीर** (शरीरस्य) । **न्वातन्** (न) **लङ्कूँ** (नित्यं) **इक** (तद्) । **कुनँ**[3] (परं) **इकि** (एषा) **जाति** (जातिः) । **मकादि**[4] (आदिभूतं) **कब्राह्मणन्**[5] (ब्राह्मणत्वं) । **संस्कार** (संस्कारः) **इं उपाध्याय** (उपाध्यायस्य) । **सङ्कून्यन्** (मूलं) **हन** (अस्तित्वस्य) । **इकनं** (एतद्) **प्रसिद्ध** (साधितं भवति) **तिनूत् विनरवरः** (उपदिश्यते) **इं उपाध्याय** (उपाध्यायेन) । **यतिक** (तद्) **उत्तम** (उत्तमं) । **इक**[6] (तद्) [7]**तन्** (न) **कन**[7] (अभिभूयते) **रिं**[8] **लर** (व्याधिना) **पाति** (मृत्युना) ॥

Parents make the body, the preceptor raises it to brāhmaṇahood, which is non-decaying and non-dying.

MBh.5.44.5. d) Our दिव्या is supported by K4 D2-4. Cf. also 12.109.17.

१. छ—त ।

२. ग—नि ।

३. क—कुनं ।

४. ख ग—मकादि ।

५. ग—ब्राह्मणन् ।

६. क—य इक ।

७-७. ग—तक्कॅन ।

८. ग—रि ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

लौकिकं वैदिकं वापि तथाध्यात्मिकमेव च ।
यस्माच्चाधीयेत नरस्तं पूर्व्वमभिवादयेत् ॥ २४२ ॥

मने: (अन्यद्) **सं** (ये) **उमरहकॅन्**[1] (अध्यापयन्ति) **सं ह्यं लौकिक विद्या** (लौकिकविद्यां)। [2]**म्वं** (च) **वैविक विद्या** (वैदिकविद्यां)।[2] **लवन्** (च) **अध्यात्मिक विद्या** (आध्यात्मिकविद्यां)। **पङ्ज्यन्** (अध्यापकः) **इरिक विः** (य एतेषां)। **सिर त**[3] (सः) **रुमुहुन** (पूर्वं) **सॅम्बहॅन्**[4] (अभिवाद्यः) ॥

One should be the first to greet and salute his teacher from whom he has learned secular, Vedic or spiritual lore.

---

१. क—उमरहकन्, छ—°न् । (सदण्डः) ।
२-२. छ त्रुटितम् ।
३. क नास्ति ।
४. क—सम्बहन् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

गुरुणा[1] **वैरनिर्बन्धो**[2] **न कर्त्तव्यः कदाचन ।**
अनुमान्यः प्रसाद्यश्च गुरुः क्रुद्धो विजानता[3] **॥ २४३ ॥**

न्यं[4] (एतद्) **बाय** (कर्त्तव्यं)। **हम्व** (न) **जुग** (हि) **ङ्कं** (नरः) **सुमहुर्** (प्रतिभाषेत) **अवहिल्-वहिलन्**[5] (निर्बध्नीयात्) **लवन् गुरु** (गुरुणा)। **मङ्कुन** (तथैव) **यर्** (यदि) **अबुतॅ**[6] (क्रुद्धः)। **अनुमानन्** (अनुमान्यः) **सिर** (सः)। **असिहसिहॅन्** (प्रसाद्यः)।[7] **पेतॅन्** (सेवेत) **इकं** (यद्) **सानुकन**[8] (सर्वं सुखदं) **रि मनः निर** (तन्मनसे) ॥

One should never form enmity with his teacher. If the teacher be angry he is to be propitiated and cheered.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.104.80. a) Almost all mss. गुरुणा. Most mss. वैरि°

or वैर॰.

b) Some mss. कथंचन.

d) All mss. युधिष्ठिर for विजानता.

१. ख—गुरुणां, ग—गुरूणं, च—गुरुनं, छ—गुरुनी, ज—गुरुणं ।

२. क च छ—निर्वन्दो, ख—निर्व्वन्दो, ग—निवार्दो, ज—निर्व्वन्धो ।

३. छ—ठ्यानता ।

४. च—न्य, ज—निहं ।

५. छ—अवहिल् । बहिल् ।

६. क—अहुतं ।

७. ग ज नास्ति ।

८. स-अ √सुख-नु-अ । क ख ग—सानुकान, च छ ज—सनुकन ।

[illegible]

[illegible]

सम्यङ् मिथ्याप्रवृत्ते वा वर्त्तितव्यं गुराविह ।
गुरुनिन्दा निहन्त्यायुर्म्मनुष्याणां न संशयः ॥ २४४ ॥

सवन् वने: (अन्यच्च) । **हय्व** (न) **जुग** (हि) **कुं** (नरः) **मङुपत्** (निन्देत्) **रि**[१] **गुरु** (गुरुं) । **यद्यपिन्** (यद्यपि) **सलःकन**[२] (प्रतिकूलं) **पोलः** **निर** (तद्वृत्तं) । **कयत्नाकन** (यतेत) **जुग** (हि) **गुरूपचरण** (गुरूपचरणे) । **कसिद्ध** (साधनं) **नि**[३] [४]**कसेव** (सेवायाः) **नि**[४] **कवि सिर** (तादृशां) । **व्यत् अमुहराल्पायुष** (अल्पायुषं करोति) **अमङुन्** (करोति) **कपापन्** (पापं) ।[५] **कनिन्दा** (निन्दा) **नि**[६] **कवि सिर** (तादृशां) ॥

The behaviour towards a teacher must be correct, even if the teacher is on the wrong path. Reviling the teacher mars one's life.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.104.81. a) A few mss. प्रवृत्तो. A few mss. वा, others अपि.

b) A few mss. गुरोरपि.

c) All mss. दहति (a few हरति) for निहन्ति.

१. ग—रि ।

२. च छ—सलकन ।

३. क ग—नि ।

४-४. ग—कसेवकनि ।

५. क नास्ति ।

६. ग—नि ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

तपश्शौचवता नित्यं धर्म्मसत्यरतेन च ।
मातापित्रोरहरहः पूजनं कार्य्यमञ्जसा ॥ २४५ ॥

इकं (यः) **थ्वं** (नरः) **गुमवयकंन्**[1] (करोति) **कपूजानि**[2] (पूजां) **रामरेण** (मातापित्रोः) **सारिसारि** (अहरहः)। **लङ्कँ** (नित्यं) **मगवे** (करोति) **तप** (तपः) **डरनिक** (नाम)। **म्वं** (च) **लङ्कँ** (नित्यं) **मशोच** (शौचं करोति)। **अपगँः**[3] (रतः) **रिं**[4] **कसत्यन्** (सत्ये) **म्वं धर्म्म** (धर्मे च) **डरनिक** (नाम) ॥

Keeping pure and austere, devoted to dharma and truth, one should ever and faithfully serve his parents day after day.

---

१. क—गुमवयकन् । २. ग—कपूजानि । ३. ज—अपगँ । ४. क ख ग—रि ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

माता गुरुतरा भूमेः खात्[1] **तथोच्चतरः पिता ।**
मनः शीघ्रतरं वायोश्चिन्ता बहुतरा तृणात् ॥ २४६ ॥

अपन् (यतः) **ल्बिः** (विशिष्टः) **त्मँन्** (हि) **भ्वत्** (भारः) **निं इबु** (मातुः)। **सङ्कँ**[2] **भ्वत्** (भारात्) **नि ल्मः** (भूमेः)। **कत्वङ्न**[3] (पूज्या)। **तर्** (न) **बरिबरिन्** (अवमन्तव्यं) **कलिङन्य** (तद्वचनं)। **अवहुर्**[4] (उच्चतरः) **त्मँम्** (हि) **सं**[5] **बप** (पिता) **सङ्कँ**[6] **लङ्कित्** (खात्)। **अवुस्** (शीघ्रतरं) **त्मँम्** (हि) **अं मनः** (मनः) **सङ्कँ**[7] **बायु** (वायोः)। **अब्वेः** (भूयांसः) **त्मँन्** (खलु) **अर्ङन-**

ङ्न्[8] (विचाराः) सङ्कूं[7] बुकुत (तृणेभ्यः) ॥

The mother is weightier than earth, the father is loftier than sky, the mind is quicker than wind, thoughts and worries are more numerous than grass.

MBh.3.297.41. b) Poona's dominant reading is पिता उच्चतरश्च खात् (v.l. खात् पितोच्चतरस्तथा).

d) Our बहुतरा is supported by K1.2.4, others mostly बहुतरी. तृणात् is supported by K4 B1.3 Dn D2.4.6 G3, others नृणाम्.

१. ख—कार्त्तं ।
२. क—सङ्कू ।
३. क—कत्यॅङन ।
४. ख ग—अलुहुर् ।
५. क ख च छ ज—अं ।
६. क—सकें, ग—संङ्कूं, ज—सङ्कूं ।
७. क छ—सकें ।
८. क ख च ज—अङङॅनङॅन्, छ—अङङॅन् अङॅन् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

पिता माता च राजेन्द्र तुष्यतो[1] यस्य देहिनः ।
इह प्रेत्य च तस्याथ कीर्त्तिर्भवति शाश्वती ॥ २४७ ॥

इकं भक्ति[2] (भक्तिः) **मकब्वितन्** (पित्रोः) । **परितुष्ट** (परितुष्टिः) **सं रब्वित्न्य** (पूजितपित्रोः) **देन्य** (तेन) । **फलन्य**[3] (तत्फलं) **मङ्कूं**[4] (इह) **वूलाह** (परत्र) । **लङ्गॅं** (शाश्वती) **पालूमन्** (कीर्त्तिः) **इक** (तस्य) **रिं हयु** (धर्मे) ॥

O king of kings, if one's parents are happy, one's fame here and hereafter lasts for ever.

MBh.3.196.19. b) नित्यदा for देहिनः.

d) कीर्तिर्धर्मश्च शाश्वतः.

१. ख ग च छ ज—तुष्टयतो ।
२. क—भक्त ।
३. क—फलन्य । (सदण्डः) ।
४: ख ज—मङ्कूं ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

शरीरकृत् प्राणदाता यस्य चान्नानि भुञ्जते ।
क्रमेणैते त्रयोऽप्युक्ताः पितरो धर्म्मसाधने ॥ २४८ ॥

स्लः (त्रयः) प्रत्येक (प्रकाराः) नि[1] बप (पितॄणां) । तिङ्कन्य (तद्यथा) ।[2] शरीरकृत् (शरीरकृत्) । प्राणदाता (प्राणदाता) । अन्नदाता[3] (अन्नदाता) । शरीरकृत् (शरीरकृत्) ङरनि[4] (नाम) सङ्क (मूलं) नि[1] शरीर (शरीरस्य) । प्राणदाता (प्राणदाता) ङरनि[4] (नाम) मपुण्य (पुण्यकर्तुः, दातुः) हुरिप् (प्राणानां) । अन्नदाता (अन्नदाता) ङरनि[4] (नाम) मबेः (यो ददाति) अमङन् (अत्तुं) अङिङ्गनि[5] (गालयति) विः (हि) ॥

Three are the fathers—one is the maker of the body, the other the giver of life, the third the giver of food.

MBh.1.66.13. c) Our एते is supported by K4 Ñ V1 B Dn D1.2.4 T2 G4 M6-8, other mss. ते.

d) Our °साधने is supported by Ñ3 T G1.3 M, others read °शासने or °निश्चये.

१. ग—नि ।

२. छ नास्ति ।

३. क ख नास्ति ।

४. ग—ङरनि ।

५. अ-ङ √इङ्-अन्-इ । छ—अङिन्वनि ।

[illegible]

[illegible]

प्रीतिमात्रं पितुः पुत्रः सर्व्वं पुत्रस्य वै पिता ।
शरीरादीनि देयानि[1] पिता त्वेकः प्रयच्छति ॥ २४९ ॥

इकं (यः) अनक् (पुत्रः) ङरन्य (नाम) । मात्रतृप्ति[2] (तृप्तिमात्रं) नि[3] बप (पितुः) गिनबेन्य

(क्रियते तेन) । कुनं (परं) इकं (य:) बप (पिता) । सक्वे: नि[3] (सर्वाणि) सुख (सुखानि) नि अनक् (बालस्य) गिनबेन्य (क्रियन्ते तेन) । अप[न्] (यत:) तन् (न) हन (विद्यते किंचिद्यत्) तिन्ङ्केंतु (प्रतिख्यायते) नि[3] बप (पित्रा) ।[४] शरीर निर (तच्छरीरं) तोवि (अपि) । विनेहृकॅनिर त[५] य (दीयते तेन) ॥

The son gives only pleasure to his father. To the son the father is all. It is the father alone who bestows the body and everything else.

MBh.12.258.17 (the same as above).

१. छ—योदनि ।

२. ग—मातृतृप्ति ।

३. ग—नि ।

४. छ नास्ति ।

५. क ख ग ज नास्ति ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[१]समर्थमसमर्थं[१] वा[२] कृशं वाप्यकृशं तथा ।
रक्षत्येव सुतं माता नान्य: पोष्टा तथाविध: ॥ २५० ॥

मकूनं[3] (तथा) इवु (माता) । अरता (ममः) जुगासि: निर (हि स्नेहस्तस्या:) मानक् य (पुत्रं प्रति) । अपन् ग्नं (समर्थ:) तन् (न) ग्नं (समर्थ:) । सगुण (सगुण:) । निर्गुण (निर्गुण:) । दरिद्र (दरिद्र:)। सुगि: (धनी) । इकं अनक् (पुत्र:) । कप्व (सर्वे) रिनक्षनिर (रक्ष्यन्ते तया) । इनिङ्कुनिर (पाल्यन्ते तया) इक (ते) । तन् (न) हन (विद्यते) [४]त प्व[४] (कश्चित्) कदि (यथा) सिर (सा) । रि[५] मातिहृ[६] (स्नेहे) मङ्कूिन[७] (पालने) ॥

The mother guards the child, be he capable or incapable, lean or fat. There is no one else who would look after him so well.

MBh.12 258.27. a) by K7 D6, others कृशं वा. समर्थं वासमर्थं वा.

b) कृशं च is supported by T G1-3.6 M1.5-7, other mss. विधानत:.

d) तथाविध: is supported

१-१. च छ—समार्थसममार्थं (च—'र्थं), ज—समर्थम-

समर्थं ।
२. क नास्ति ।
३. छ—मङ्खन रिं ।
४-४ च छ—कप्व ।
५. ग—रि ।
६. क ज—मसिह ।
७. च छ—मङिङ्खनन ।
√इङु 'पालने' ।

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

स च शोचति नाप्येनं स्ववीर्य्यमपकर्षति[1] ।
श्रिया होनोऽपि यो गेहे तवेति प्रतिपद्यते ॥ २५१ ॥

कुनँ[1] (अथ) **इकं अनक्** (पुत्राः) । **गुमवे**[2] (कुर्वन्ति) **तुहन्**[3] (प्रभुं) **इं बप** (पितरं) **य तुवि** । **तन्** (न) **कवि** (सदृशः) **व्लस्**[4] (स्नेहः) **निं**[5] **बप** (पितुः) । [6]**व्लस् निक** (तत्स्नेहः) **रिं**[7] **बप** (पितरं प्रति) ।[6] **अपन्** (यतः) **यद्यपिन्** (यद्यपि) **वरिद्रा** (दरिद्रः स्यात्) **इकं बप** (पिता) । **अम्रिःम्रिः** (प्रयतते) **जुग** (हि) **य** (मः) **पवेहन्य** (दातुं) **य्यंनवन्य** (स्वपुत्रेभ्यः) ॥

---

१. क—स्वावीर्य्यम°, ख—स्थावीर्य्यम°, ग—स्त्रावि-र्य्यमपकर्क्षति, छ—स्जा-विर्य्यम° ।
२. ख—गुमवय ।
३. ग—तुवन् ।
४. छ—व्कस् ।
५. चँ—नि ।
६-६. छ नास्ति ।
७. ग—रि ।

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

पुत्रपौत्रोपपन्नोऽपि जननीं[1] यः समाश्रितः ।
अपि वर्षशतस्यान्ते विहायस्येव वर्त्तते ॥ २५२ ॥

इकं (यः) म्वं (नरः) स्क रि पानकन् (पुत्रवान्)। पपुत्वन्[2] (पौत्रवान्)।[3] न्वातन् (नैव) सः (वियुक्तः) लवन् सं इबु (माता)। वेत् (कारणं) नि भक्तिन्यन् (तद्भक्तिः) पकार्दि (आदिकृता) देव सिर (देवानां सा)। कदीर्घायुषन्[4] (दीर्घायुष्यं) म्वं (च) स्वर्गपद (स्वर्गपदं) फल निक (तत्फलं) ॥

When one is devoted to his mother, even after getting sons and grandsons, he lives for a century and thereafter ascends up to heaven.

---

१. क ख ग च छ ज—जननि । ४. क—कदीग्घायुषन्, ख ग— कदीग्घ्यायुषन्, च—कदिग्घ्यायुषन्, छ ज—कदिग्घ्यायुषन् । (सदण्डः) ।
२. ख—पमुत्वन् ।
३. छ नास्ति दण्डः ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

तदाऽसमृद्धो भवति तदा भवति दुःखितः ।
तदा शून्यं जगत् 'सर्व्वं यदा' माता वियुज्यते ॥ २५३ ॥

पुनं (परं) इकं (यः) इनिङ्गतन्[2] (वियुज्यते) देनि[3] इबुन्य (स्वमाता)। मकहेतु (हेतुभूतं) प्रतिकूलन्य (तत्प्रातिकूल्यं)। य इक (सः) दरिद्र (दरिद्रः) ङरन्य (नाम)। य इक (सः) अन्मु (प्राप्नोति) दुःख (दुःखं) ङरन्य (नाम)। य इक (सः) गुमवे (करोति) शून्य (शून्यता) नि[4] रात् (लोकस्य) ङरन्य (नाम) ॥

It is at the passing away of the mother that one becomes poor and miserable. The whole world becomes empty.

MBh.12.258.28. a) तदाऽसमृद्धो is supported by K6 M1.6.7, other mss. read तदा स वृद्धो.

b) यदा for तदा.

c) तस्य for सर्व.

१-१. ख ग—सर्व्वं । य्यदा, च छ ज—सर्व्वं । य्याद ।

२ √ इङ्गत् to fly.

३. ज—देनि ।

४. ज—रि ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अभिवादयेत वृद्धमासनं चास्य दर्शयेत् ।

कृताञ्जलिरुपासीत गच्छन्तं पृष्ठतोऽन्वियात्[1] **॥ २५४ ॥**

मतंन्यन् (अतः) **मङ्कूॅ**[2] (एतद्) **उलह** (वृत्तं भवेत्) **रि**[3] **व्वं मतुह** (वृद्धान् प्रति) । **मनान्त्वा** (अभिवादयेत) **स्वागता** (स्वागतं कुर्यात्) **अवेहोङ्कनुङ्कन्** (प्रत्येकमासनं दद्यात्) । **मनंम्बह्** (अञ्जलिं कुर्यात्) **अशीला** (शीलवान् स्यात्) **अङ्कूक्ष्पक्न** (पुरतस्तिष्ठेत्) । **यर्** (यदा) **अङ्कूत्** (प्रगच्छन्ति) **मङ्तॅरक्न**[4] (पृष्ठतोऽन्वियात्) ॥

Respectfully greet the aged, show him a seat, stand with folded hands and follow him.

---

१. क—पृष्ठतोन्वयत्, ख ज—पृष्टतोन्वयत्, ग—पृष्टनोन्वयात्, च छ—प्रष्टोन्वयात् ।

२. क—मङ्कों ।

३. ग ज—रि ।

४. म-ङ-√अतॅर्-अकॅन्-अ ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ऊर्ध्वं प्राणा उत्क्रामन्ति यूनः स्थविर आयति ।

प्रत्युत्थानाभिवादाभ्यां पुनस्तान् प्रतिपद्यते ॥ २५५ ॥

अपन् (अथ) **अल्वं**[1] (उत्क्रामन्ति) **हुरिप्** (प्राणाः) **निकं ररे**[2] (यूनः) **यन्** (यदा) **पिनरन्** (उपागतः) **इं अतुह** (स्थविरः) । **यत्ना** (यतेत) **प्वं ररे** (युवा) ।[3] **मनुंसुं**[4] (प्रत्युद्गच्छति) **मङभिवाद**[5] (अभिवादयते) । **मनॅम्बः** (अञ्जलिं करोति) । **मलुय्** (निवर्तन्ते) **त** (अथ) **हुरिप्** (प्राणाः) **निक** (तस्य) ॥

At the approach of an elder, life as it were goes out of the body of the young. He gets it back by standing up and respectful salutation.

MBh.5.38.1. a) ह्युत्क्रामन्ति. So also Patañjali's Mahābhāṣya 6.1.84 and

Manu 2.120. (सदण्ड:) । ५. ख—अभिवाद ।
१. √ल्व to scatter. ३. च नास्ति ।
२. क—ररैं, ख—ररे । ४. म-सुंसुं । ज—मनुसुं ।

[illegible]

[illegible]

अभिवादनशीलस्य नित्यं वृद्धोपसेविन: ।
चत्वारि तस्य वर्धन्ते कीर्त्तिरायुर्य्यशो बलम् ॥ २५६ ॥

कुनें[4] (अथ) **फल** (फलं) **नि कभक्तिन्** (भक्त्या:) **रि**[1] **व्वं अतुह** (वृद्धान् प्रति)। **पात्** (चतस्र:) **इकं वृद्धि** (वृद्धय:)। **प्रत्येकन्य** (नासां प्रकारा:)। **कीर्त्ति** (कीर्त्ति:)।[2] **आयुष** (आयुष्यं)। **बल**[3] (बलं)। **यश** (यश:)। **कीर्त्ति** (कीर्त्ति:) **ङरनि**[4] (नाम) **पालूमन्** (स्तुति:) **रि हयु** (धर्मे)। **आयुष** (आयुष्यं) **ङरनि** (नाम) **हुरिप्** (जीवनं)। [4]**बल** (बलं) **ङरनि** (नाम) **कशक्तिन्** (शक्ति:)। **यश** (यश:) **ङरनि**[6] (नाम) **पतितिङ्गल्** (मरणान्तरं शेष:) **रहयु** (शोभन:)।[5] **यतिकावुबु:** (एतानि वर्धन्ते) **परिपूर्ण्ण** (परिपूर्णा भवन्ति)। **फल** (फलं) **नि**[7] **कभक्तिन्** (भक्त्या:) **रि**[8] **व्वं अतुह** (वृद्धानां)॥

Serving and revering the aged increase fame, life, reputation and power.

MBh.5.39.60. c) तस्य is supported by D7 T1 G1, most others संप्र°.
१. ख ग ज—रि ।
२. च नास्ति ।
३. क नास्ति ।
४. ख—ङरनि, च छ—ङरन्य ।
५-५. क—यश पालूमन् रि कशक्तिन् ।
६. ख—ङरनि ।
७ ग—नि ।
८. ख ग—रि ।

[illegible]

बयस:[1] कम्मंणोऽर्थस्य श्रुतस्याभिजनस्य च ।
वेषवाग्बुद्धिसारूप्यमनुन्मत्तस्य[2] लक्षणम् ।। २५७ ।।

न्यं (एतद्) **केङ्तकन**[3] (उपधार्य) । **वुवु:** (वृद्धि:) **नि**[4] **शरीर** (शरीरस्य) । **नां बाल** (बाल्यं)। **योवन** (यौवनं) । **वृद्ध** (वार्धक्यं) । **यतिक** (एतानि) **पतूतक्न** (सारूप्याणि कुर्यात्) **लवन् इकं योग्य उलहन्य** (तद्योग्यकर्मभि:) । **रि त्लस्न्यातूत** (तत्सारूप्ये कृते) । **मुव:** (पुन:) **त य** (स:) **पतूतक्न**[5] (सारूप्यं कुर्यात्) **लवन् पिरकन्य** (रजतेन) । **मास्न्य** (सुवर्णेन) । **सकार्य्यं** (सर्वाणि कार्याणि) **सिद्धाक्नन्य** (साधयेत्) [6]**कुनं** (एव) । **इक त** (यद्) **अनं असम्भव** (?) **अतूत** (सारूप्यं भवेत्) **लवन् जन्मन्य त य** (तज्जन्मना) ।[6] [7]**पतूत निक**[7] (युक्तमेतद्) **य त पतूतक्न** (सारूप्यं कुर्यात्) **लवन् वेंनि अह्यस्** (आभूषणेन) । [8]**वेंनि अनण्डं**[8] (परिधानेन) । **वेंनि अकुचप** (भाषणेन) । **म्वं** (च) **वेंनि**[9] **अमावाम्बंक्** (आनयेद् बुद्धि) । **पतूत** (सारूप्ये) **निक**[10] (एतै:) **कबे:** (सर्वै:) । **यतिक**[11] (एतद्) **लक्षण** (लक्षणं) **नि अतङा**[12] (अनुन्मत्तस्य) **ङरन्य** (नाम) ।।

It is a characteristic of the sane to establish conformity between one's age, conduct, wealth, learning and birth on the one hand, and dress, speech and talents on the other.

---

१. क ख ग ज—वयस, च छ—वयश ।
२. ख—°सारूरस्य । मनुन्मत्त्य ।
३. क ग ज—केङत ।
४. ख ग—नि ।
५. ग—मनूतश्ना ।
६-६. छ त्रुटितम् ।
७-७. ज नास्ति, ख ग च—पतूत् निका । (सदण्ड:) ।
८-८. ज नास्ति । अनण्डं = अ-√सण्डं ।

९. क—देयाँनि ।   ११. छ—यतिकु ।   अतँङँ ।
१०. ज—निकं ।   १२. क ग च—अतोंङों, ज—

[illegible]

[illegible] ॥ २५७ ॥

[illegible]

विषण्णं दीनमाविग्नं[1] **क्षुधार्त्तं व्याधिपीडितम् ।**
हृतस्वं व्यसनार्त्तं च नित्यमाश्वासयेन्नरः ॥ २५८ ॥

ल्विर् (विषाः) **नि बोधनान्** (आश्वास्यानां, बोध्यानां) । **थ्वं** (नरः) **अङेल्** (विषण्णः) । **सिनकितन्**[2] (रुग्णः) **कुनं** (अपि) । **थ्वं** (नरः) **हीन** (हीनः) **दीन** (दीनः) **दरिद्र** (दरिद्र) । **थ्वं** (नरः) **हन** (विद्यते) **कतकुत्न्य** (भीनः) । [3]**थ्वं** (नरः) **अलप** (क्षुधितः) ।[3] **थ्वं** (नरः) **व्याधि मर्छिङॅप्** **लर कुनं** (व्याधिपीडितं च) । **थ्वं** (नरः) **इनलप्**[4] **दृव्यन्य**[5] (हृतद्रव्यः) । **रिनम्पस्** (चोरितः) । **इनहल्**[6] (आच्छिन्नः) । [7]**सल्विर्** (सर्वविषः) **निं**[7] **कहिलङन्** (व्यसनपीडितः) । **थ्वं** (नरः) **अन्मु**[8] (प्राप्तः) **दुःख प्रिहृति** (दुःखशोकान्) । **समथून** (इत्येवं) **प्रत्येक** (प्रकाराः) **निं**[9] **बोधनान्** (बोध्यानां) । **आश्वासान्** (आश्वास्या) **बुद्धिन्य** (बुद्धिस्तेषां) ॥

A man should always console and comfort the depressed, the destitute, the hungry, the ailing, the one who has lost his possessions and the one struck by calamity

---

MBh.12.221.40. a) त्रस्त-मुद्विग्नं for दीनमाविग्नं.
b) भयार्तं for क्षुधार्तं.
d) नित्यमाश्वासयन्ति ते.
१. ख—°ण्णं, ग च ज—°ग्नं, छ—°ग्नी ।
२. ग—मिरिनकिनन् ।
३-३. छ नास्ति ।
४. ख—हिनलपन् ।
५. ज—दृव्येन्य ।
६. robbed. ख—रिनहल् ।
७-७. ग—मल्विरन्नि ।
८. ग—अनँमु ।
९. क ख—नि ।

[illegible] ॥ २५८ ॥

[illegible]
[illegible]
[illegible]

श्रुतिस्मृत्युदितं सम्यङ्[1] निबद्धं स्वेषु कर्म्मसु ।
धर्म्ममूलं[2] निषेवेत[3] सदाचारमतन्द्रितः ॥ २५९ ॥

बलबकन (निमज्जयेत्) **तं लुमें:** (अरुचि) । **तकितकिन्** (सेवेत) **वरवरः** (उपदेशात्) **सं ह्लं धर्म्मशास्त्र** (धर्मशास्त्रस्य) । **रि**[4] **मर्य्यादा** (मर्यादायां) **नि चतुर्व्वर्ण्ण** (चतुर्वर्णस्य) **सोवंसोवं** (प्रतिपुरुषं, पृथक् पृथक्) । **सब्बंवाय** (सर्वं कर्तव्यं) **नि धर्म्मसाधन** (धर्मसाधनस्य) **इक** (तद्) । **मकपग्वन**[5] (स्थिरीकुर्यात्) **काभ्यासन्** (अभ्यासं) **इं शिष्टाचार** (शिष्टाचारस्य) ॥

One should cultivate with perseverence *sadācāra*, as propounded by śruti and smṛti. One should make it the base of his actions. *Sadācāra* is the root of dharma.

Manu 4.155. २. च छ—°मूला । ४. क—रिं ।
१. क ख ग च छ ज—सम्यक् । ३. क ख ग च छ ज—निसे° । ५. √पगु:-अन् ।

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

आचाराद्विच्युतो जन्तुर्न धर्म्मफलमश्नुते ।
आचारेण हि संयुक्तः सम्पूर्ण्णफलभाग्भवेत् ॥ २६० ॥

अपन् (अथ) **इकं ब्वं** (नरः, जन्तुः) **यन्** (यदि) **पनसर्**[1] (विच्यवति) **सङ्कूं शिष्टाचार** (शिष्टाचारात्) । **ब्यर्थ** (व्यर्थं) **इकं धर्म्मसाधन** (धर्मसाधनं) **गिनवेन्य** (तत्कृतं) । **तन्** (न) **कभुक्ति** (भुज्यते) **फलन्य** (तत्फलं) **वुलाह** (परत्र) । **कुनं**[2] (परं) **इक** (ये) **सं अपगॅ:** (धीराः) **रिं**[3] **शिष्टाचार** (शिष्टाचारे) । **परिपूर्ण्ण** (परिपूर्णं) **फल** (फलं) **निकं धर्म्मसाधन** (धर्मसाधनस्य) ।

कभुक्ति (भुज्यते) वे निर (तैः) वृलाह (परत्र) ॥

Devoid of character one does not enjoy the fruit of dharma. Dharma yoked to practice brings full fruit.

Manu 4.156. १. म-√ससर्। २. छ—कुनँ। ३. ग—रि।

[illegible]

[illegible]

अमावास्यां चतुर्द्दश्यां पौर्णमास्यष्टमीषु च।
ब्रह्मचारी भवेन्नित्यममृतस्नातको द्विजः ॥ २६१ ॥

निहन् (एषः) ताचार निक (अथ आचारः) सं ब्राह्मण (ब्राह्मणस्य)। यन् (यदि) रिं अमावास्या (अमावास्यायां)। चतुर्द्दशी (चतुर्दश्यां)। रिं पूर्णिमा[1] (पूर्णिमायां)। रिं अष्टमीकाल (अष्टमीकाले) कुमँ[2] (च)। ब्रह्मचार्य्यं[3] (ब्रह्मचारी भवेत्) जुग (हि) सिर (सः)। हुम्व (न) पत्रृक्[4] (उपगच्छेत्) इं[5] स्त्री (स्त्रियं)। इर्रनि[6] (नाम) व्रत (व्रतिनः) मजून (ईदृशस्य)। अमृतस्नातक (अमृतस्नातकः) ॥

One who keeps celibate on new and full moon days as well as on the eighth and fourteenth days of the lunar fortnight, he is termed an amṛtasnātaka.

Cf. Manu 4.128. ज—पूर्ण्णम्म। ४. ख—कत्रृक्।
१. क—पुर्णमा, ख ग—पूर्ण्णम, २. क—कुनं। ५. क—रिं।
च—पूर्णम, छ—पूर्ण्णम, ३. ग—ब्राह्मचार्य्यं। ६. ग—इरनि।

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥

नावत्तमिच्छेन्न पिबेच्च मद्यं प्राणान्न हिंसेन्न वदेच्च मिथ्याम् ।
परस्य दारान् मनसापि नेच्छेद् यः[1] स्वर्गमिच्छेद् गृहवत् प्रवेष्टुम् ॥ २६२ ॥

लवन् हृय्व (न) अङलप्[2] (आदद्यात्) य[न्] तन् (यदि न) पायु-पोभयन्[3] (उभयशोभनं)। हृय्व (न) ताङ्नुम् (पिबेत्) मद्य (मद्यं)। हृय्व (न) अमातिमाति[4] (हिंसेत्)। हृय्व (न) मिथ्या (मिथ्या) रि[5] वचन (वचनेषु)। हृय्व (न) अङङॅनङॅन्[6] (चिन्तयेत्) परदार[7] (परदारान्)। यन् (यदा) अह्यन्[8] (इच्छेद्) मन्तुक[9] (निवर्तितुं) रि स्वर्ग (स्वर्गं) ॥

Seek not what is not given. Drink not spirituous liquors. Injure not life. Speak not untruth. Do not think of others wives. And you will enter heaven as you enter your home.

---

१. ख नास्ति ।
२. छ—अङलप् । (सदण्डः) ।
३. प-√हयु + प-√उभय-अॅन् 'mutually considered good.'
४. ज—मतिमति ।
५. क नास्ति, ग—रि ।
६. क—अङङनङन् ।
७. ख—कपरघरान् ।
८. क—मह्यन् ।
९. छ—मङक ।

[illegible] ॥

[illegible] ॥

नृत्तं[1] गीत[2]वादित्रं गन्धमाल्यं यानं दर्प्पं[3] शयनं चासवं च ।
संवर्ज्जयन् पर्व्वकाले मिताशी महतां लोकानक्षयानभ्युपैति ॥ २६३ ॥

लवन् विहॅरन (नियच्छेत्) इकं (यद्) पिनङन् (अश्यते)। [4]म्वं (च) देॅनि अमङन् (अशनस्य)।[4] इरिङन[5] (अनुपाल्येन) तं भोजनकाल (भोजनकालः)। हृय्व (न) ताङ्गॅल् (नृत्येत्)। हृय्व (न)

ताङ्गिवुं[१] (गायेत्)। हय्व (न) मोन्युन्यन्[७] (वादयेत्)। हय्व (न) मगन्धलेपन (गन्धलेपनं धारयेत्)। हय्वास्कर् (न पुष्पाणि धारयेत्)। इनङ्गित्[८] (संग्रथितानि)। हय्व (न) अंलकुलकु (आहिण्डेत्)। हय्व (न) असुखसुखन् (मोदेत्) दर्प्प-विजविज: (दर्पसुखेषु)। हय्व अवुक् (नातिशयं) तुरु (शयनं कुर्यात्)। हय्व (न) अङ्गिनुम् (पिबेत्) मद्य (मद्यं)। फलन्य (तत्फलं) तन् [९]हिनिङन् (अनन्तं)। इकं[९] स्वर्गलोक (स्वर्गलोक:) कभुक्ति (भुज्यते) बृलाह (परत्र)॥

Avoiding dances and songs, musical instruments, perfumes and garlands, travel, arrogance, lying down, and liquors at the time of lunal conjunctions, and keeping to measured diet lead man to inexhaustible worlds of the Maruts.

Darpa in Kawi is boyish behaviour, playing about in sheer joy.

---

१. क ख ग च छ ज—नृतं। २. क—गीतं, ख च—गीन, ग छ ज—गित। ३. ख ग च छ ज—दर्प्पं। ४-४. क नास्ति। ५. √इरि। ६. क ज—ङिदं, ग—अङिदं। ७. म-उनि-उनि-अन्। ८. ज—रिनङिन्त्। ९-९. क—हिनिङनन्। इकं, ख—पहिङन्तिक।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

यमान्[१] सेवेत सततं न नित्यं नियमान् बुध:।
यमान् [२]पतत्यसेवन् हि[२] नियमान् केवलान् भजन्[३] ॥ २६४॥

लवन् यम (यमा:) इकं (ते) प्रिहॅन् (पाल्या:) नित्यश (नित्यश:) गवयक्न (सेव्या:)। कुमॅ[४] (परं) इकं (ये) नियम (नियमा:)। क्वं (शक्यन्ते) इक (ते) तन् (न) लङ्गॅङॅन् (नित्यं) गवयक्न (सेवितु)। अपन् इक सं (य:) मनॅकॅत्[४] (प्रयस्यति)[५] गुमवयकॅन् (सेवितुं) इकं[५] नियम (नियमान्)। तातन् (न) यत्न (यतते) रि कगवयन् (सेवितुं) इं यम (यमान्)। तिबा (पतति) सिर (स:) रि निरयलोक[६] (निरयलोके)॥

It is the yamas which one should pursue constantly and not the niyamas. If one should pursue only the niyamas and ignore the yamas, he falls down.

Cf. Manu 4.204. १. ख ग—यवान्, च छ ज— यवन्।

२-२. ग—°सेवान्वि, च—°शेवन्ति, छ—°सेवन्ति ।
३. क च ज—भजेत्, ख—तजेत्, ग—दजेत्, छ—बजेत् ।
४. ख—मनॅतुकॅत् ।
५-५. ख—गुमवयीकं ।
६. ख—नरकलोक ।

[illegible]

[illegible]

आनृशंस्यं क्षमा सत्यमहिंसा दम आर्ज्जवम् ।
प्रीतिः प्रसादो माधुर्य्यं मार्द्दवं च यमा दश ।। २६५ ।।

न्यं (एतानि) **व्रत** (व्रतानि) **इकं** (यानि) **इनरनन्** (अभिधोयन्ते) **यम** (यमाः) । **प्रत्येकन्य** (तेषां प्रकाराः) **निहन्** (एते) ।[1] **सपुलुः** (दश) **ख्वेःन्य** (संख्या तेषां) । **आनृशंस्य** (आनृशंस्यं) । **क्षमा** (क्षमा) । **सत्य** (सत्यं) । **अहिंसा** (अहिंसा) । [2]**दम** (दमः) । **आर्ज्जव** (आर्जवं) । **प्रीति** (प्रीतिः) । **प्रसाद** (प्रसादः) । **माधुर्य्य** (माधुर्यं) । **मार्द्दव** (मार्दवं) । **नहन्** (इति) **प्रत्येकन्य**[3] (प्रकाराः) **सपुलुः** (दश) । **आनृशंस्य** (आनृशंस्यं) । **सि हरिम्बव** (दयाभावः) । **तन् स्वार्थ** (न स्वार्थः) **केवल** (केवलं) । **क्षमा** (क्षमा) । **सि कॅलन्** (सहनं) **रिं पनस्तोस्** (तापशीतयोः) । **सत्य** (सत्यं) । **सि तन् मृषावाद** (अमृषावादः) । **मनुखे** (सुखीकरणं) **सर्व्वभाव** (सर्वभावानां) ।[2] **दम** (दमः) । **सि उपशम** (उपशमः) **थुः** (ज्ञानं) **मितुतुरि** (उपदेष्टुं) **मनःन्य** (स्वमनः) । **आर्ज्जव** (आर्जवं) । **सि बुगबुगाक्नॅर्** (सत्यव्यवहारः) । **प्रीति** (प्रीतिः) । **सि गॅां** (महती) **करुण** (करुणा) । **प्रसाद** (प्रसादः) । **ह्लिं निं**[4] **मनः** (मनोनिर्मलत्वं) । **माधुर्य्य** (माधर्यं) । **मनिस्** (स्नेहः) **निं बुलत्** (दृष्टेः) **लवन्** (च) **बुबुस्** (वचनस्य) । **मार्द्दव** (मार्दवं) । **पॅास्** (कोमलता) **निं मनः** (मनसः) ।।

Compassion, forbearance, truth, non-injury, control, straightforwardness, affection, graciousness, sweetness and softness form the ten yamas.

Cf. MBh.12.262.37. २-२. क दृष्टिप्लुतिः । ४. ख नास्ति ।
१. क ख ग ज नास्ति । ३. ख ग ज—प्रत्येकन्यर् ।

[illegible]

[illegible]

दानमिज्या तपो ध्यानं स्वाध्यायोपस्थनिग्रहः ।
व्रतोपवासमौनं च स्नानं च नियमा दश ॥ २६६ ॥

थ्वं (एतानि) **व्रत** (व्रतानि) **सपुलुः** (दश-) **थ्वेःन्य** (-संख्याकानि) । **इकं नियम** (नियमाः) **छ्रन्य** (नाम) । **प्रत्येकन्य** (तेषां प्रकाराः) । **दान** (दानं) । **इज्या** (इज्या) । **तप** (तपः) । **ध्यान** (ध्यानं) । **स्वाध्याय** (स्वाध्यायः) । **उपस्थनिग्रह** (उपस्थनिग्रहः) ।[1] **व्रत** (व्रतं) । **उपवास** (उपवासः) । **मौन** (मौनं) **स्नान** (स्नानं) ।[2] **नहम्** (इति) **त** (अथ) **अवक्** (शरीरं) **नि**[3] **नियम** (नियमानां) । **दान**[4] (दानं) **वेवेः** (पुनः पुनः दानं) । **अन्नदानादि** (अन्नदानादि) । **इज्या** (इज्या) । **देवपूजा** (देवपूजा) । **पितृपूजादि** (पितृपूजादि) ।[2] **तप** (तपः) । **कायसंशोषण** (कायसंशोषणं) । **कसतन्** (शोषः) **इकं**[4] **शरीर** (शरीरस्य) । **भूशय्या** (भूशय्या) । **जलत्यागादि**[6] (जलत्यागादि) । **ध्यान** (ध्यानं) । **इकं**[7] **शिवस्मरण** (शिवस्मरणं) । **स्वाध्याय** (स्वाध्यायः) । **वेदाभ्यास** (वेदाभ्यासः) । **उपस्थनिग्रह**[1]

(उपस्थनिग्रहः) । कहृतन् (नियमनं) इं[8] उपस्थ (उपस्थस्य) । व्रत (व्रतं) अम्नवर्ज्जादि (अम्नवर्जनादि) ।[7] मोन (मौनं) । वाचंयम (वाचंयमः) । कहृतन् (नियमनं) इं उजर् (वचनस्य) । हृव्याकॅवॅक् (न प्रजल्पनं) कुनँ[9] (च) । स्नान (स्नानं) । त्रिसन्ध्यासेवन (त्रिसन्ध्यासेवनं) । मधुस (स्नानं) रि काल (काले) नि[10] सन्ध्या (सन्ध्यानां) ॥

Alms, offerings, penance, meditation, scriptural reading, control of sex, vows, fasts and reticence form the ten niyamas.

१-१. ज त्रुटितम् ।
२. ख नास्ति ।
३. ग—नि ।
४. ग च छ—दान । (मदण्डः) ।
५. क—इं, ग—इक ।
६. क—जलाचतागादि, ख—जलासगाहृदि, ग—जलासगाहृादि, च छ—जलाचगाहृदि ।
७. क नास्ति ।
८. क ग—इ ।
९. क—कुनं ।
१०. ग छ—नि ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

धर्म्मेणार्थः समाहार्य्यो धर्म्मलब्धं त्रिधा धनम् ।
कर्त्तव्यं धर्म्मं परमं मानवेन प्रयत्नतः ॥ २६७ ॥

लबन् (अथ) [1]स्कपन् (विधिः) इं[1] मङ्ज्र्जन[2] (अर्जनस्य) । मकपाव्वनं[3] (संधारयेत्) धर्म्म (धर्मं) न य (यदि) । इकं दान (दानं भवेत्) अन्तुक् (परिणामः) नि मङ्ज्र्जन (अर्जनस्य) । यतिक (अथ तद्) पस्लुन्[4] (त्रिधा कुर्यात्) । साधन (साधन) रि[5] स्लु (त्रयाणां) । कयत्नाक्न (प्रयतितव्यं) ॥

One should accumulate wealth in accordance with dharma. Earned with dharma, it is divided into three parts.

१-१. ग—स्कपनि, ज—स्कक-पनि ।
२. क—मङ्जन ।
३. क—°पार्व्वनं ।
४. √तॅलु ।
५. ग—रि ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

एकेनांशेन धर्म्मार्थः[1] कर्त्तव्यो भूतिमिच्छता ।
एकेनांशेन कामार्थ[2] एकमंशं विवर्द्धयेत् ॥ २६८ ॥

निहन् (एषः) क्रमन्यन् (क्रमः) पिनत्लु[3] (त्रिविधानस्य) । इकं सभाग (एकः भागः) । साधन (साधनं) रि कसिद्धन् (साधनाय) इ[4] धर्म्म (धर्मस्य) । इकं कपिंवं[5] (द्वितीयः) नि[6] भाग (भागः) । साधन (साधनं) रि कसिद्धन् (साधनाय) इ काम (कामानां) इक (सः) । इकं (यः) कपिंतिग (तृतीयः) । साधन (साधनं) रि कसिद्धन् (साधनाय) इ अर्थ (अर्थस्य) इक (सः) । वृद्धयक्न (विवर्धयेत्) मुवः (पुनः) । मङ्कून (एवं) क्रमन्यन् (क्रमः) पिनतिग (त्रिविधानस्य) । दे निक (तस्य) सं (यः) मह्युन्[7] (कामयते) मङ्गिहक्नं (प्राप्तुं) हयु (धर्मं) ॥

Desiring well-being one should reserve one part for dharma, one for pleasure and the third for investment.

---

१. क ज—धर्मथः, ग—धर्म्मतः, च—धर्म्मार्थः, ज—धर्म्मापः ।
२. च छ—कर्म्मतः, ज—कर्मथ ।
३. ग—पिनकत्लु ।
४. ग—इ ।
५. क—कवं ।
६. ग—नि ।
७. क—अह्युन् ।

[illegible]

[illegible]

येऽर्था धर्म्मेण ते लभ्या येऽधर्म्मेण धिगस्तु तान्[1] ।
धर्म्मं वै शाश्वतं लोके न जह्याद्धर्यकांक्षया ॥ २६९ ॥

अपन् (अधुना) इकं अर्थ (अर्थः) । यन् (यदि) धर्म्मं (धर्मः) लिवर् (विधिः) नि[2] काज्जंनन्य (तदर्जनस्य) । य इक (सः) लाभ (लाभः) ङरन्य (नाम) । परमार्थ (परमं साधनं) नि अर्माङ्गः (प्रापणस्य) सुख (सुखं) सं तुमॆम्वकॅन् (यः प्राप्नोति) इक (तमर्थं) । कुनॅं (परं) यन् (यदि) अधर्म्मं (अधर्मः) लिवर् (विधिः) नि[3] काज्जंनन्य (तदर्जनस्य) । कश्मल (कश्मलं) इक (तद्) । सिनिङ्गहन् (वर्ज्येत) वे सं सज्जन[4] (सज्जनेन) । मतंन्यन्[5] (अतः) हय्व (न) अनसर् (अतिगच्छेत्) सकूं[6] धर्म्मं (धर्मं) । य[न्] (यदार्थं) तज्ज्जंन (अर्जयति) ॥

Money earnt with dharma is gainful (or is the true wealth). What is got with adharma, fie on that. Dharma is an eternal value. Do not discard it for money.

MBh.12.281.19. a) लभ्याः is not found in any ms. The dominant reading is सत्याः
d) अर्थ° is not found in any ms. Poona mss. धन° or वित्त°.

१. क ग च छ ज—त, ख—ता ।
२. क—नि ।
३. ख—रिं, ज—इं ।
४. क— सज्जनन ।
५. क—मतंन्य ।
६. क—सक ।

[illegible]
[illegible] ॥ २७० ॥

[illegible]

धर्म्मार्थं यस्य वित्तेहा तस्यानीहा गरीयसी ।
प्रक्षालनाद्धि पङ्कस्य दूरादस्पर्शनं वरम्[1] ॥ २७० ॥

हन व्व[2] (विद्यते चेत्) व्वं (नरः) मङ्कू कमन्य (एवंक्रमः) । मङ्क (ईहते) मकसाधनं (साधनं कर्तुं) अधर्म्मं (अधर्मं) । अन् (यदा) पकज्जंनार्थं (अर्जयति अर्थं) । अन् (यद्यपि) साधन (साधयति) रिं धर्म्मप्रयोजन (धर्मप्रयोजनं) मिकं अर्थ (अर्थेन) वेन्य (सः) । इकं व्वं (नरः) मङ्कून कमन्य

(एवंक्रमः) । लुहूँ[3] (वरं) जुग (हि) [4]यन्(यदि) तन्[4] (न) पङ्क्व्अंन (अजंयति) । अपन् (यतः) युक्ति (युक्तं) त्यॅन् (खलु) इकं (यत्) मनिङ्गहि (परिहरति) लतॅक् (पङ्कं) सङ्कु रि मङ्म्बः[5] (उपगमनात्) । यद्यपिन् (यद्यपि) वसॅहन[6] (प्रक्षालयेत्) अवसानन्य (अवसाने) ॥

If one longs for money to serve dharma, then let him have no longing at all. Instead of washing away mud from one's clothes, it is better to keep away from mud.

MBh.3.2.47. The first hemistich is found only in K2 B2.3.4 D1.2.4.5 6. Of these B4 D5 support our reading.

d) Telugu mss. support परं of our lontars.

१. ग च ज—परं, ख—परि, छ—परी ।

२. क—प्वं ।

३. ग—लुहूँ ।

४-४. क ग च ज—य त, ख—यन् ।

५. छ—पङम्बः ।

६. छ—वसि॰ ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

सर्व्वेषामेव शौचानामर्थशौचं विशिष्यते ।

योऽर्थे[1] शुचिर्हि स शुचिर्न मृद्वारिशुचिः शुचिः ॥ २७१ ॥

अपन् इरि[2] सक्वेः (सर्वेषां) नि शौच (शौचानां) । [3]नां पात्रशौच[3] (पात्रशौच-) । मृतुशौच (मृच्छौच-) । जलशौच (जलशौच-) । भस्मशौचादि[4] (भस्मशौचादीनां) । किङ्कु (केवलं) अर्थशौच (अर्थशौचं) जुग[4] (हि) लिवः (विशिष्यते) । कलिङन्य (अर्थात्) । इकं (यः) शुचि (शुचिः) रि अर्थ (अर्थे) ङरन्य[4] (नाम) ।[4] मुमिङ्गः[5] (परिहरति) इं अन्यायार्थ (अन्यायार्थं) । य इक (सः) परमार्थ (परमार्थः, अर्थः) नि शुचि (शुचेः) ङरन्य (नाम) । कुनं (अथ) इकं (यः) शुचि (शुचिः) देनि जलशौचादि (जलशौचादिभिः) । तन् (न) परमार्थ (अर्थः) नि॰ शुचि (शुचेः) इक (सः) ॥

Of all purifications monetary purity is the highest. He who is honest in

money matters is pure indeed. Cleansing with clay and water is not purity.

Ind. Spr.6957/5206. ज—इ। ५. क नास्ति।

१. ख—सोर्थे। ३-३. क नास्ति। ६. छ—सुमिङः।

२. क—रि, ख—इक, ग च छ ४. ख—मष्मशोच। ७. ग—नि।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

येऽर्थाः क्लेशेन महता धर्म्मस्यातिक्रमेण वा।

अरेर्व्वा[1] प्रणिपातेन मा स्म तेषु कृथा मनः॥ २७२॥

हन (विद्यते) **यार्थ** (अर्थः) **उलिः** (प्राप्तः) **नि**[2] **परिक्लेश** (परिक्लेशेन)। **उलिः** (प्राप्तः) **नि अन्याय** (अन्यायेन) **कुनँ**[3] (च)। **अथवा** (अथवा) **कसँम्बहन्** (प्रणिपातेन) **इँ**[4] **शत्रु** (शत्रोः) **कुनँ** (च)।[5] **हेतुन्य** (अस्माद्धेतोः) **इकं** (सः) **अर्थ** (अर्थः) **मक्कन क्रमन्य** (तथाक्रमः)। **तन्** (न) **केङ्निक्न** (काम्येत) **इक** (सः)॥

Do not put your heart into the monies which demand immense exertion, transgression of dharma or the felling down of an enemy.

MBh.5.39 61. a) Our by Dn2 Ds D8 G2.4 M, reading is unique. Poona others च. reads अतिक्लेशेन येऽर्थाः स्युः. d) मनः कृथाः (no v.l.) b) Our वा is supported

१. ख—परेर्वा। २. ग—नि। ३. क—कुनं। ४. ग—इ। ५. क नास्ति।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

जातस्य हि कुले मुख्ये परवित्तेषु गृध्यतः ।

लोभश्च प्रज्ञामाहन्ति [1]प्रज्ञा हन्ति[1] हता श्रियम् ॥ २७३ ॥

यद्यपिन् (यद्यपि) कुलज[2] (कुलजः) इकं (सः) म्ह (नरः)। यन् (यदि) एडिन् (गृध्यति) रि[3] परद्रव्यहरण (परद्रव्यहरणे)। हिलं (नश्यति) कप्रज्ञान् (तस्य प्रज्ञा) इक [4]देनि कलोभन्य[4] (तल्लोभात्)। हिलं (नाशे) नि[5] कप्रज्ञान्य (तत्प्रज्ञायाः)। य (अथ) त (सा) हुमिलङ्कन् (नाशयति) श्रीन्य (तस्य श्रियं)। हलून्य (तस्य सौन्दर्यं) सल्विर् (सर्वविधं) नि विभवन्य[6] (तस्य विभवं) ॥

In one born in an eminent family, greed for other's riches obscures wisdom, which further leads to the loss of glory.

MBh.5.70.18. a) Our reading is not in Poona mss. Poona reads कुले जातस्य वृद्धस्य (no v.l.).

c) Poona लोभः प्रज्ञानमाहन्ति (K5 लोभः प्रज्ञां समाहन्ति).

d) ह्रियम् (no v.l.). Our श्रियं appears in the next śloka ह्रीर्हता बाधते धर्मं धर्मो हन्ति हतः श्रियम् ।

१-१. छ नास्ति ।

२. ज—कुलजति ।

३. क नास्ति, ग—रि ।

४-४. ग—देनि पकलोभन्य ।

५. क—नि ।

६. छ—भावन्य ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

धर्म्मश्चार्थश्च कामश्च त्रितयं जीविते फलम् ।

एतत् त्रयमवाप्तव्यमधर्म्मपरिवर्जितम् ॥ २७४ ॥

स्लु (त्रितयं) ख्त (खलु) फल (फलं) मि[1] हुरिप् (जीवितस्य) ङरग्य (नाम)। अवकन्यम्[2] (शरीरं) स्लु (त्रयाणां)। धर्म्म (धर्मः)। अर्थ (अर्थः)।[3] काम (कामः)। नहन् (इति) तावकन्यम्[4] (शरीरं) स्लु (त्रयाणां)। हृग्व त (नाथ) कस्लतन् (अन्तराविशति) अधर्म्म (अधर्मः) ॥

Dharma, riches and pleasures are the three fruits of life. Let adharma not pollute them.

---

१. ग—नि । २. ख—अवकन्यान् । ३. क नास्ति । ४. ख—तावकन्यान् ।

[illegible]

[illegible] ॥ २७५ ॥

[illegible]

अवन्ध्यं दिवसं कुर्य्याद् धर्म्मतः कामतोऽर्थतः ।
गते हि दिवसे तस्मिंस्तवूनं तस्य जीवितम् ॥ २७५ ॥

हम्व (न) **तिकं काल** (कालः) **बिनेः** (क्रियेत) **निष्फला** (निष्फलः) ।[1] **वेहॅन्** (कुर्यात्) **सफल** (सफलं) **जुग य** (ह्येतं) । **पिलिः** (स्वल्पमपि) **उपयोगाक्न** (उपयुंक्ष्व) । **इ**[2] [3]**कसिद्धन्** (साधने) **इं**[3] **धर्म्म अर्थ काम** (धर्मार्थकामानां) **कुनॅ**[2,4] (हि) । **अप[न्]** (यतः) **तन्वुरं** (नियतं) **क्षय** (क्षयः) **नि**[4] **हुरिप्** (जीवितस्य) ।[6] [7]**इरिकं काल** (काले) । **मतंन्यन्** (अतः) **पॅपॅङन्**[8] (उपयुंक्ष्व) **इकं हुरिप्**[6] (जीवित) **हम्व** (न) **कालक्षेप** (कालक्षेपं कुर्याः) ॥

Make each day fruitful of dharma, joy and earning. With each day gone, life is less by that.

---

१. च छ नास्ति ।
२. क—रि, छ नास्ति ।
३-३. छ—सिद्धनिं ।
४. क—कुनं ।
५. क—रि ।
६. च नास्ति ।
७-७. ख दृष्टिप्लुतिः ।
८. क—पॉपॅङन्, ग ज—पॅपॅङन् ।

[illegible]

[illegible] ॥ २७६ ॥

[illegible]

यन्न धर्म्माय नार्थाय न कामाय न शान्तये ।
व्यर्थं तज्जन्मिनां[1] जन्म मरणायैव केवलम् ॥ २७६ ॥

इकं (यः) व्वं (नरः) तन् (न) पनिद्धाकॅन्[२] (साधयति) धर्म्मं (धर्मं)। अर्थ (अर्थं)।[3] काम (कामं)।[3] मोक्ष (मोक्षं)। हेमन् (धिक्) हनहन (अस्तित्वं) अपार्थक[४] (अपार्थकं) हुरिप्न्य (तज्जीवितं)। ङरनिकान्[५] (नाम) मङ्कन (एवं)। उमिङ् (पालनं) शरीरन्य (शरीरस्य) पङ्नॅन् (भोजनाय) इं मृत्यु इक (मृत्यवे तद्) ॥

If life is utilized neither for dharma, nor for wealth, nor for pleasure, then it has been a waste. It has served only death.

---

१. ग—जन्मिनां (तद् नास्ति)। २. छ—पनिन्दाकॅन्, ज—पनिन्धकॅन्। ३ क नास्ति। ४. क छ—पर्तंक, च—पार्थंक, ज—पर्थंक। ५. ग छ ज—ङरनिकन्।

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

अर्थांस्त्यजत पात्रेषु भजध्वं कामजान् गुणान्।
प्रियं प्रियेभ्यः कुरुत मृत्युर्हि त्वरते जयो[१] ॥ २७७ ॥

मतंन्यन्[२] (अतः) तिङ्गलक्न (त्यजत) इकं अर्थ (अर्थान्)। दानाक्न (दत्त) रि सं पात्र (पात्रेषु)। पात्र (पात्रं) ङरन्[3] (नाम) सं (यः) [४]योग्य (योग्यः) वेहन[४] (दातुं, ग्रहीतुं) दान[५] (दानस्य)। मङ्कन (एवं) इकं भोगोपभोग (भोगोपभोगान्)। सल्विर् (सर्वविधान्) नि[६] विषय (विषयान्)। भुक्तिन्नतिक (भुंक्त तान्)। इकं वस्तु (यानि वस्तूनि) सानुखेंरि (सर्वसुखदानि) हृतिन्त (तव हृदयाय)। वेहक्न (दत्त) रि मनुखेंरि[७] (सुखदेभ्यः) हृतिन्त (तव हृदयाय)। सकस्कॅप्त (पूर्णभोगाय)। अपन् (यतः) इकं (यः) मृत्यु (मृत्युः) अग्य (त्वरते) जुग (हि) य (सः)। तन् (न) कव्नं (शक्यते) इनलहकॅन् (पराजेतुं) ॥

MBh.5.58.20. a) S supports पात्रेषु, N पात्रेभ्यः. b) N सुतान् प्राप्नुत कामजान्, S सुखमाप्नुत कामजम्. c) चरत for कुरुत. d) राजा हि त्वरते जये (no

(v.l.). मतंन्यत् । ६. ख—निथ, ग—न्नि, छ—इं ।
१. क ख—जयां, ग—जयं, च छ ज—जयि । ३. ख—ङरन्य । ७. क ग—मनुकेरि ।
२. च छ—मतंन्य, ख ज— ४-४. क—योग्यावेहन ।
५. ज—धन ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

इहैवैकस्य नामुत्रामुत्रैकस्य नो इह ।
इह चामुत्र चैकस्य नामुत्रैकस्य नो इह ॥ २७८ ॥

अपन् (अथ) **इकं व्वं** (नरः) **ङरन्य** (नाम) । **हन** (विद्यते) **सुख** (रमते) **मङ्के** (इह) **जुग** (हि) । **तन्** (न) **सुख** (रमते) **रि**[1] **जन्मान्तर** (जन्मान्तरे) । [2]**हन त** (विद्यतेऽथ) **सुख**[2] (रमते) **रि जन्मान्तर** (जन्मान्तरे) **जुग** (हि) । **तन्** (न) **सुख** (रमते) **मङ्के** (इह) । [3]**हन** (विद्यते) **त** (अथ) **सुख** (रमते) **मङ्के** (इह) ।[3] **रि**[1] **जन्मान्तर** (जन्मान्तरे) **बनेः** (च) **सुख तः** (रमते) । **हन** (विद्यते) **तातन्** (नहि) **सुख** (रमते) **मङ्के** (इह) । **तन्** (न) **सुख** (रमते) **रि**[1] **जन्मान्तर** (जन्मान्तरे) ॥

Some enjoy here and not hereafter. Some hereafter but not here. Some both here and hereafter. And there are still those who enjoy neither here nor hereafter.

---

१. ग—रि । २-२. च छ—हसुख । ३-३. छ दृष्टिप्लुतिः ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

धनानि येषां विपुलानि सन्ति नित्यं रमन्ते सुविभूषिताश्च ।
तेषामयं शत्रुवरघ्नलोको नासौ सदा देहसुखे रतानाम् ॥ २७९ ॥

निहन् (एते) **इकं** (ये) **सुख** (रमन्ते) **मङ्कू**[1] (इह) **ङरन्य** (नाम) । **हन** (विद्यन्ते) **व्वं** (नराः) **सुमिः** (धनं येषां) **तन्यहिङ्कन्**[2] (अनन्तं) **क्वेः** (बहु) **नि**[3] **मास्न्य**[4] (तत्सुवर्णं) **पिरकन्य** (तद्रजतं) । **न्दान्** (परं) **भिनुक्तिन्य** (भुज्यते तैः) **जुग** (हि) । **सिनष्कंन्य** (परिधीयते तैः) । **पिनङन्य** (अश्यते तैः) **पिसनिङ** (नैव) **ववहक्न**(दीयते) **रि धर्म्मक्रिया** (धर्मक्रियासु) । **इकं**[5] **व्वं मङ्कून प्रवृत्तिन्य** (एवंप्रवृत्ता नराः) । **य** (ये) **इक** (ते) **सुख** (रताः) **मङ्कू** (इह) **जुग** (हि) **ङरन्य** (नाम) ॥

Those who have ample wealth, they enjoy life and its decorations. This world belongs to them, O vanquisher of mighty foes. But not always the other one.

MBh.3.181.35.

b) सुविभूषिताश्च is a Southern reading.

d) देहसुखे is supported by N. S has ग्राम्यसुखे.

१. क ख ग छ—मङ्कू ।
२. ज—तन्पङ्किङन् ।
३. ग ज—नि ।
४. क—मास ।
५. ख—इक ।

[illegible]

[illegible]

ये युक्तयोगास्तपसि प्रयुक्ताः[1] **स्वाध्यायशीला जरयन्ति देहम् ।**
जितेन्द्रिया भूतहिते निविष्टास्तेषामयं नास्ति, परस्तु लोकः ॥ २८० ॥

कुमं (परं) **इकं** (ये) **व्वं** (नराः) **तम् कलुबन्**[2] (सततं) **ससमाधि** (समाधिमन्तः) । **ज्नॅक्** (रताः) **गुमवयं**[3] (करणे) **तप** (तपसः) । **तुहगण** (नित्यं) **विद्याभ्यास** (विद्याभ्यासाः) । **जितेन्द्रिय** (जितेन्द्रियाः) । **मासिः** (दयावन्तः) **रि**[4] **सर्व्वसत्त्व**[5] (सर्वसत्त्वेषु) । **इकं** (ये) **व्वं** (नराः) **मङ्कून** (ईदृशाः) । **य इक** (ते) **सुख** (रताः) **वृलाह** (परत्र) **ङरन्य**[6] (नाम) ॥

Those who are engaged in yoga, penance and studies, those who have subjugated their senses and are devoted to the good of creatures, their world is the other one.

MBh.3 181.36. a) युक्त-योगा: is supported by K3.4 B4 D1.2 S, other mss. योगयुक्ता: प्रयुक्ता: is supported by K3 D1.3 G1, other mss. प्रसक्ता:.

b) जनयन्ति is found in K2 G4, other mss. जरयन्ति. देहं is found in K1.2 B1-3 D5 T1 G1 M1, other mss. देहान्.

d) तेषामसौ नायमरिघ्न लोक: (no v. l.)

१. क ख ग च छ ज—प्रयुक्तं।
२. ख ग च छ—कलुब्रान्।
३. क—गुमवें।
४. ग—रि।
५. क—सर्वतत्व।
६. क ख ग ज नास्ति।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥

ये धर्म्ममेव प्रथमं चरन्ति धर्म्मेण लब्ध्वा तु धनानि लोके।
दारानवाप्य क्रतुभिर्य्यजन्ते[1] तेषामयं चैव परश्च लोक:[2] ॥ २८१ ॥

निहन् (एते) **ल्विर्** (प्रकारा:) **निकं ब्वं**(तेषां पुरुषाणां ये) **सुख** (रमन्ते) **मङ्कृ** (इह)। **सुख** (रमन्ते) **दलाह** (परत्र)। **हन य** (ते) **मङभ्यास** (अभ्यस्यन्ति) **धर्म्मसाधन** (धर्मसाधनं)। **रि**[3] **स्लस्न्यन्** (अन्ते) **परिपूर्ण्णं** (परिपूर्णे) **कवम्लन् इं**[4] **धर्म्मसाधन देन्य** (धर्मसाधनकरणे)। **मङर्ज्जन** (अर्जयन्ति) **त य** (अथ ते) **अर्थं** (अर्थं)। **धर्म्मत:** (धर्मत:) **देन्याङर्ज्जन** (अर्जनं)।[5] **मस्त्री प्व य** (परिणयन्ति ते)। **ममुक्ति** (भुञ्जते) **विषय** (विषयान्)। **धर्म्मत**[6] **देन्य** (धर्मत:)। **मुवः** (च) **मयज्ञा**[7] (यजन्ते) **त य** (अथ ते)। **देवयज्ञा**[8] (देवयज्ञान्)। **पितृयज्ञादि** (पितृयज्ञादि)। **इकं** (ये) **ब्वं** (पुरुषा:) **मङ्कन** (एवं)। **यतिक** (ते) **सुख** (रमन्ते) **मङ्कृ** (इह)। **सुख** (रमन्ते) **दलाह** (परत्र) **ङरन्य**

(नाम) ॥

Those who first engage in dharma, then gain wealth with dharma, marry and offer oblations to the sacred fires, theirs are both the worlds.

MBh.3.181.37. b) च for तु. Our लोके is found only in B4, other mss. काले.

१. क ग च छ—°जंयन्ते, ख—क्रतुभी जयन्ते, ज—°जंयन्टे।

२. ख ग च ज—लोकं, छ—लोकी।

३. ज—रि।

४. ग—इ।

५. क नास्ति।

६. क ग च छ—धर्म्मात।

७. ज—मयज्ञ।

८. च ज—देवयज्ञ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ये नैव विद्यां[1] न तपो न दानं न चापि पूजां क्रतुभिर्य्यजन्ते ।

न चाधिगच्छन्ति सुखम[2]भाग्यास्तेषामयं नैव परश्च लोकः ॥ २८२ ॥

कुनं (परं) **इकं** (ये) **ब्वं** (पुरुषाः) **मळूे क्रमन्य** (एवंक्रमाः)। **तन् पळंजि य** (नाधीयते)। **तन्** (न) **पतप** (तपस्यन्ति)। **तन्** (न) **पवेः** (दानं) **दान** (ददति)। **तन्** (न) **पूजा** (पूजां कुर्वन्ति)। **तन्** (न) **यज्ञा** (यजन्ते)। [3]**इकं** (एतद्) **गिनवयकन्य**[3] (कुर्वान्ति)। **निर्भाग्य** (निर्भाग्याः) **त य** (ते)। **तिवस्** (हीनं) **विफल** (विफलं)।[4] **अंसि**[4] (निखिलं) **ससोलःन्य**[5] (सर्वमेव कृतं तेषां)। **तातन्** (नैव) **पम्मु** (प्राप्नुवन्ति) **सुख** (सुखं)। **इकं** (ये) **ब्वं** (नराः) **मळून क्रमन्य** (एवंक्रमाः)। **यतिक** (अथ ते) **तन्** (न) **सुख** (रमन्ते) [6]**मळूे** (इह)। **तन्** (न) **सुख**[6] (रमन्ते) **दुलाह्** (परत्र) **ऊरन्य** (नाम) ॥

Those who engage neither in learning nor in penance, alms, worship or yajñas, they are the unfortunate ones, who gain no happiness in either of the two worlds.

MBh. 3.181.38. b) न चापि मूढाः प्रजने यतन्ते. Our यजन्ते is found only in K3.

c) सुखान्यभाग्याः.

d) तेषामयं नैव परश्च नास्ति (Our नैव in Dc Dn1. n2 D6, लोकः in K4 B Dc Dn D4.6).

१. क—भिद्यान् ।

२. क—सुकन्यभाग्याः, ख—सुकभाग्यः, ग—सुकुन्नभाग्यः, च छ—सुकनभाग्यः, ज—सुकन्नभग्यः।

३-३. क—गिनवयकन्य ।

४-४. क नास्ति ।

५. क ख ग ज—सोलःन्य ।

६-६. ख—मक्के । तन् सुख, छ नास्ति ।

[illegible]

[illegible]

अक्रोधनश्च राजेन्द्र सत्यशीलो दृढव्रतः ।
आत्मोपमश्च भूतेषु स तीर्थफलमश्नुते ॥ २८३ ॥

हन य (विद्यते चेत्) **ब्वं**[1] (नरः) **मक्के** **कमन्य** (एवंक्रमः)। **तन्** (न) **कतमन्** (प्रवेश्यः) **क्रोध** (क्रोधेन)। **सत्य** (सत्यशीलः) **त य** (अथ सः)। **अपगेः** (दृढः) **त य** (अथ सः) **रि**[2] **व्रत** (व्रते)। **मासिः** (सदयः) **रि** **सर्व्वभूत** (सर्वभूतेषु)। **तर्**[3] (न) **पहि** (भेदः) **लवन्** **अवकन्य** (स्वात्मना)। **इकं**[4] **सर्व्वसत्त्व** (सर्वसत्त्वान् प्रति) **रि** **हिर्डेन्य** (स्वमनसि)। **इकं** (यः) **ब्वं** (नरः) **मक्कन** **कमन्य** (एवंक्रमः)। **फल** **नि** (फलं) **तीर्थयात्रा** (तीर्थयात्रायाः) **कत्मु** (प्राप्यते) **वे** **निक**[5] (तेन) **वुलाह्** (परत्र)। **तीर्थयात्रा** (तीर्थयात्रा) **ङर्निन** (नाम) **महस्** (यात्रा) **अग्लुम्** (सश्रद्धं) **अतीर्थ** (तीर्थेषु) ॥

Free from wrath, truthful habits, resolute vows, treating others in his own measure—such a one enjoys the fruits of pilgrimage.

MBh.3.80.33. Same as above. No variants.

१. ज—ब्नं ।

२. ग—रि ।

३. क—तन् ।

४. क—तप्व इकं ।

५. च छ—नि ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अनुपोष्य त्रिरात्रेषु 'तीर्थान्यनभिगम्य च' ।
अदत्त्वा काञ्चनं गाश्च दरिद्रो नाम जायते ॥ २८४ ॥

निह्न् (एतद्) ह्ल नि[2] (पापं) तन् पतीर्थं (अतीर्थगमनस्य)। ह्न (विद्यते) य (चेत्) म्वं (नरः) मञ्जू क्रमन्य (एवंक्रमः)। तप्वन् (न) पोपवास (उपवसति) तिगं (तिस्रः) चिङ (रात्रीः)। तप्वन् (न) पाद्युस्[3] (स्नाति) रिं[4] तीर्थं (तीर्थेषु)। तप्वन् (न) पवेः (ददाति) काञ्चनदान (काञ्चनदानं)। गोदान[5] (गोदानं)। इकं (यः) म्वं (नरः) मञ्जून[6] क्रमन्य (एवंक्रमः)। य इक (तत्) परमार्थं (कारणं) नि दरिद्र (दरिद्रस्य) इरन्य (नाम) ॥

Not fasting for three nights, not going on pilgrimage, not gifting gold and cows lead to a person's being born as a poor man.

MBh.3.80.39. a) °धिगम्यते । त्रिरात्राणि (Ś1 K त्रिरात्रं तु).
१-१. ख ग च छ ज—
२. क ग—नि ।
३. क ख ग च छ ज—पद्युस् ।
४. ग—रि ।
५. ग नास्ति ।
६. ख—मञ्जू ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

सदा दरिद्रैरपि हि शक्यं प्राप्तुं नराधिप ।
तीर्थाभिगमनं पुण्यं यज्ञैरपि विशिष्यते ॥ २८५ ॥

अपम् (अथ) मङ्कू (एतद्) कोत्तमन् (उत्तमत्वं) इं[1] तीर्थयात्रा (तीर्थयात्रायाः)। अत्यन्त पवित्र (अत्यन्तपवित्रं)। लिबः (विशिष्यते) सङ्कू कपावनन् (पावनत्वात्) इं[1] यज्ञ (यज्ञस्य)। ज्मं (शक्यं) उलहृवन (कर्तुं) रिं[2] दरिद्र (दरिद्रैः)॥

Even the poor can afford to take holy pilgrimages. They are superior even to yajñas.

MBh.3.80.37ab 38cd. b) नरेश्वर. २. ग—रि।
a) यो दरिद्रैरपि विधिः (no v.l.). १. ग—इं।

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

मृतो दरिद्रः पुरुषो मृतं राज्यमराजकम्।
मृतमश्रोत्रियं श्राद्धं मृतो यज्ञस्त्वदक्षिणः॥ २८६॥

इक (यः) तं[1] (अथ) म्ह (पुरुषः) दरिद्र (दरिद्रः)। य इक (सः) म.ति (मृतः) इरन्य (नाम)। मङ्कूनं (तथा) राष्ट्र (राष्ट्रं)।[2] बन्वागों (प्रजा भूयसी)। जनपद (जानपदाः) पुन्पुनन् (प्रजाः)।[2] य (ते) तन् परतु (अराजकाः)। माति (मृताः) इरनिक (नाम)। मङ्कूनं[3] (तथा) श्राद्ध (श्राद्धं)। पितृतर्पण (पितृतर्पणं)। य[2] (तद्) श्राद्ध (श्राद्धं) इरन्य (नाम)। यन्[4] (यदि) तन् (न) किनहमम् (विद्यते) सं श्रोत्रिय (श्रोत्रियः)। माति (मृतं) इरनिक (तन्नाम)। श्रोत्रिय (श्रोत्रियः) इरन् (नाम) सं समाप्त[4] (समाप्तः, पारं गतः) रिं[2] बेद[6] (वेदे)। °सं हुवुस् तुममकॅन् (प्रविष्टः) सं ह्मं बेद° (वेदं)। मङ्कूनं यज्ञ (एवं यज्ञः) य[न्] (यदि) तन् (न) पदक्षिणा (सदक्षिणो भवेत्)। माति (मृतः) इरनिक (नाम)॥

Dead is the poor man, dead the kingdom without the king, dead the śrāddha

without a śrotriya, and dead is the yajña without the fee.

MBh.3.297.59. d) मृतं राष्ट्रमराजकं (no v.l.).
१. ग ज—त ।
२. क नास्ति ।
३. च—मक्कून ।
४. क ख—य ।
५. ग—समास्त, च—समस्त ।
६. ग—देव ।
७-७. ख ग च छ ज त्रुटितम् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

दुर्भिक्षादपि दुर्भिक्षं भयादतिभयं तथा ।
मृतेभ्यः प्रमृतं[1] यान्ति दरिद्राः पापकारिणः ॥ २८७ ॥

अनोन (पश्यत) न्व (नु) कित (यूयं) दरिद्र (दरिद्रान्) । मुलहक्न (कुर्वन्ति) इकं (ये) अधर्म्मं (अधर्मं) । [2]य (ते) ल्विर्[2] (विधाः) नि कपापन् (पापस्य) । य इक (एते) दुर्भिक्ष (दुर्भिक्षं) सकें[3] दुर्भिक्ष[4] (दुर्भिक्षात्) इरन्य (नाम) । अकस् (अत्यन्तं) नि करहं[5] (शुष्कस्य) क्लेश (क्लेशं) सकें क्लेश (क्लेशात्) ।[6] अकस् (अत्यन्तं) नि सिनङ्गः क्लेश (क्लेशस्य) । भय (भयं) सकें[7] भय (भयात्) । अत्यन्त[8] (अत्यन्तं) नि कभ्रसुस् (भयस्य) । माति (मृतं) सकें[9] माति (मृतात्) । पुतुस् (शिखरं) नि सिनङ्गः (ये मताः) माति (मृताः) ॥

The sinful poor pass on from one famine to another severer famine, from one fear to another greater fear and from one death to another greater death.

MBh.12.174.3. a) एव for अपि.
b) क्लेशात्क्लेशं भयाद्भयम्.
१. क ख ग ज—प्रमृतः, च छ—प्रमृतः ।
२-२. क—सल्वीर् ।
३. क—सकें, च छ—सक्के ।
४. ग—दुर्भिक्षं ।
५. क—°हं, ग—°हं (सदण्डः) ।
६. क नास्ति ।
७. क—सकें ।
८. क—अत्स्य ।
९. क ग—सकें ।

[illegible]

दरिद्रस्य मनुष्यस्य दुष्प्रज्ञस्याधनस्य च[1] ।
कालेऽ[2]प्युक्तं हितं[2] वाक्यं न कश्चित् प्रतिपद्यते ॥ २८८ ॥

इक तं[3] (यः) **दरिद्र** (दरिद्रः) । **यद्यपिन्** (यद्यपि) **प्राज्ञा** (प्राज्ञो भवेत्) **तुवि** (अपि) । **तन्[4]** (न) **हिनिडॅप्[5]** (प्रतिपद्यते) **जुग** (हि) **इकं** (यद्) **सेनुजरकॅन्य[6]** (तेनोच्यते) । **यद्यपि** (यद्यपि) **मङॅने** (उचिताः) **कालदेश** (कालदेशयोः) **तुवि** (अपि) । **शब्द[7]** (शब्दाः) **हितावसान** (हितावसानाः) **तुवि** (अपि) । **कुनिवेः** (अधिकं) **यन्[8]** **अपुङ्ङ[9]** (मूढः) **इकं** (यः) **व्यं[10]** (नरः) **दरिद्र** (दरिद्रः) । **पिसनिकुन्** (नैव) **हना** (भविष्यति) **सम्वेग** (संवेगः) **रमॅङ्गा** (श्रोतुं) **सोजन्यं** (सर्ववचनं तस्य) ॥

No one heeds the advice, though it be beneficial and opportune, of a poor, dull and destitute person.

---

१. ख—व ।
२-२. क—व्युवत हितं, ग छ ज—प्युक्त हित, ख—प्यू-क्त हित, च—प्यक्त हित ।
३. ख—त ।
४. ख—न्मितन् ।
५. क—हिनिषप् ।
६. क—सेनुजरकन् ।
७. क नास्ति ।
८. क—यत् ।
९. क—अपुङ्ङं ।
१०. क नास्ति ।

[illegible]

[illegible] ॥

सन्तोऽपि न विराजन्ते लुप्तार्थस्येतरे गुणाः ।
आदित्य इव भूतानां श्रीर्गुणानां प्रकाशिका[1] ॥ २८९ ॥

अपन्[2] (अथ) इकं दरिद्र (दरिद्रः) ज्ञरन्य (नाम) । यद्यपिन् (यद्यपि) [3]इक मक्वेः[3] (भूयांसो भवेयुः) गुण (गुणाः) कवुहन्य (तज्ज्ञानस्य) । तन् (न) प्रकाश (प्रकाशन्ते) इक (ते) । तन् (न) परिपूर्ण्णं (परिपूर्णा) हलुप्न्य[4] (शोभा तेषां) । अपन्[5] (यतः) श्री (श्रीः) निमित्त (निमित्तं) नि गुणन् (गुणानां) परिपूर्ण्णं (परिपूर्णतायाः) हलुप्न्य[4] (शोभायाः) । कदि (यथा) रूप (रूपं) सं ह्यं आदित्यन् (आदित्यस्य) प्रकाशार्कन् (प्रकाशयति) इक नां[6] सर्व्वभूत (सर्वभूतानि) । सिर (सः) निमित्तन्यान्[7] (निमित्तं तेषां) कतोन् (दृश्यतायाः) ॥

One who has lost his fortune, his merits and qualities shines not. Like the sun who illuminates the worlds, it is riches that illuminate merits and qualities.

Ind.Spr.6795/3120. a) सतोऽपि हि न राजन्ते.
b) दरिद्रस्य for लुप्तार्थस्य.
d) प्रकाशिनी.

१. क ख ग—प्रकाशिता, च—°तः, छ ज—°त ।
२. च—आन् ।
३-३. क—क्वेह इकं ।
४. क—हलप्न्य ।
५. छ—अन् ।
६. क नास्ति ।
७. क—°त्यन्यन्, ज—°न्यन् ।

[illegible] ।
[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

चण्डालश्च दरिद्रश्च द्वावेतौ सदृशौ मतौ ।
चण्डालस्य न गृह्णन्ति[1] दरिद्रो न प्रयच्छति ॥ २९० ॥

इकं दरिद्र (दरिद्रः) ज्ञरन्य (नाम) । म्वं (च) चण्डाल (चण्डालः) । यन् (यदि) इनिर्कैतिर्कैतंम्[2] (विचार्यंत) गतिन्य (तयोर्गतिः) । पछ[3] (समौ) जुग (हि) य (तौ) । रि[4] कप्व (द्वौ) तन् (न) पगवे (कुरुतः) दान (दानं) । अपन् (अथ) इकं (यः) चण्डाल (चण्डालः) ज्ञरन्य (नाम) । तन् (न)

तिनङ्कप् (गृह्यते) वान (दानं) निक (तस्य)। मङ्कन (तथा) इकं (यः) दरिद्र (दरिद्रः)।[५] तन् (न) हन (विद्यते) गन्तन्यावेह[६] (सम्भावना तस्य दातुं) वान (दानं)॥

A pariah and a poor person are said to be equal. From the pariah one does not accept, while the poor is incapable of offering.

Ind.Spr. 2226/4046.

१. क च छ ज—गृह्नति, ख ग—गृह्णाति।

२. क—इङतिङतन्, ख ग च ज—इङतिङतन्।

३. च—मड।

४. क—रिं।

५. च छ नास्ति।

६. क—गन्त्यन्यवेह।

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

अहिरण्यमदासं तदल्पान्नाद्यमगोरसम्।

गृहं कृपणवृत्तीनां[1] नरकस्य परो निधिः॥ २६१॥

मङ्कन (तथा) **उमः** (गृहं) **निं दरिद्र** (दरिद्रस्य) **ङरन्य** (नाम)। **यन्** (यदि) **रसन**[2] (विचार्यते)। **तन्** (न) **हन** (विद्यते) **जुग** (हि) **पहिन्य** (तद्भेदः) **लवन् नरकलोक** (नरकलोकात्)। **रूप निं**[3] (स्पष्टं) **तन्** (न) **हनं** (विद्यते) **मास्** (हिरण्यं) **इरिय** (तत्र)। **तन्** (न) **हनं** (विद्यन्ते) **ररे** (बालाः) **हुलुन्** (दासाः)। **तन्** (न) **हनं** (विद्यन्ते) **अन्नादि भोग** (अन्नादिभोगाः) **इरिय** (तत्र)। **म्वं** (च) **तन्** (न) **हनं**[4] (विद्यते) **गोरस** (गोरसः)॥

A miser's house is hell. There is no gold, no servants, little eatables, and no milk.

---

१. क ग च—°वृत्तिना, ख—°वृत्तीन, छ—°वृत्तीना, ज—°वृत्तिन।

२. क ख ग च छ—रसान।

३. क ग छ—नि।

४. ज—हन।

[illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

यश्च कृशः कृशधनः¹ कृशभृत्यः कृशातिथिः ।
स² वै राजन् कृशो नाम न शरीरकृशः कृशः ॥ २६२ ॥

³**इक** (यः) **तं**³ (अथ) **दरिद्र** (दरिद्रः) । **य इक** (सः) **व्यक्त** (व्यक्तं) **नि**⁴ **सिनङ्गः** (विचार्यंते) **मकुरु**⁵ (कृशः) **ङरनिक**⁶ । **यद्यपिन्** (यद्यपि) **अलृम्ब**⁷ (पीवरः) **तुवि** (हि) ।⁸ **य[न्]** (यदि) **तन्** (न) **पमास्** (धनवान्) । **अकुरु** (कृशः) **ङरनिक** (नाम तस्य) । **मङ्कुन** (एवं) **इकं** (यः) **व्वं** (नरः) **तन्** (न) **पहम्ब**⁹ (भृत्यवान्) ।¹⁰ ¹¹**तन्** (न) **व्नं**¹¹ (शक्नोति) **अवेह** (दातुं) **मङ्न** (अन्नं) । **व्वं** (नरः) **तन् पतमुय्** (अनतिथिः) **कुनं** (अपि) । **तन्** (न) **पिनरपरन्** (उपगम्यते) । **यतिक** (सः) **प्रसिद्धाकुरु** (नूनं कृशः) **ङरन्य** (नाम) । **कलिङन्य** (उच्यते) **तन्** (न) **कुरु** (कृशत्वं) **नि**¹² **शरीर** (शरीरस्य) **कारण** (कारणं) **नि सिनङ्गः**¹³ (विचार्यमाणस्य) **अकुरु** (कृश इति) ॥

O king, lean in money is lean. So also the one who is lean in servants and guests. It is not the man who is lean in body who is lean.

MBh 12.8.24. **a)** यः कृशाश्वः कृशगवः (कृशधनः is supported by K2-4 D8).

१. च—कृशादाः।

२. च छ—य।

३-३. च छ—इकं, ज—इकां तं।

४. ग—नि।

५. क—अकुरु, ज—मगुरु।

६. क—ङरन्य।

७. अ-√लृमु-अ।

८. च नास्ति।

९. ज—पतम्ब।

१०. क नास्ति।

११-११. ज—न्तान्वनं।

१२. क नास्ति, ग—नि।

१३. क च ज—सिनङ्गः।

[illegible]

[illegible]

सुहृदां हि धनं भुंक्ते[1] कृत्वा प्रणयमीप्सितम्[2] ।
प्रतिकर्त्तुमशक्तस्य जीविताऽन्मरणं वरम् ॥ २६३ ॥

अपन् (अथ) **इकं** (यः) **दरिद्र इरन्य** (दरिद्रः) । **भिनुक्तिन्य** (भुज्यते तेन) **त विभव** (विभवः) **नि**[3] **मित्रन्य** (स्वमित्राणां) । **तिन्कन्** (अभिगतानां) **सप्रयोजनन्य** (स्वसर्वप्रयोजनेभ्यः) । **न्वन्** (अथ) **पिसनिङ्** (नैव) **य** (सः) **ध्नं** (शक्नोति) **अमलृस**[4] (प्रतिकर्तुं) **रि मित्रन्य** (स्वमित्राणां) । **देनि**[5] **दरिद्रन्य** (स्वदरिद्रत्वात्) । **देनि**[6] **कश्मल** (कश्मलत्वात्) **नि**[7] **बुद्धिन्य** (स्वबुद्धेः) **कुनें**[8] (हि) । **लोभ** (लुब्धः) **हुमेंत्** (निगूहति) **अतङ्त्** (प्रतिचष्टे) । **यन् परमार्थन्य** (अस्यार्थः) । **लृहॅङ**[9] (वरं भवेत्) **माति** (मरणं) **सङ्केरिक**[10] (एतस्मात्) ॥

Having gained the desired affection, one may share the wealth of friends. But if he is unable to repay, it is better far to die than to continue to live.

MBh.5.105.7. a) भुक्त्वा for भुंक्ते.

१. ख—भुक्त ।

२. च छ—°क्षितम् ।

३. क ग—नि ।

४. अ-√वलृस्-अ । क—अमलृसि ।

५. ग—देनि, ज—न्दे ।

६. ग च—देनि ।

७. क ख ग—नि ।

८ क ज—कुनं ।

९. ख च—लृहङ, ज—लृहॅङं ।

१०. क—सकेरिक ।

[illegible]

[illegible]

न तथा खिद्यते राजन् प्रकृत्या निर्धनो जनः ।
यथा भद्राणि सम्प्राप्य तैर्विहीनः सुखैषितः ॥ २६४ ॥

लुहूँ[-1] (वरः) **मत** (खलु) **लर** (शोकः) **निकं ब्वं** (नरस्य) **दरिद्र स्वभाव** (स्वभावदरिद्रस्य)। **कास्यसिः** (दयनीयः) **सवाकाल** (सदाकालं)। **तन्** (न) **कवि** (यथा) **लर** (शोकः) **निकं ब्वं** (नरस्य) **दरिद्र** (दरिद्रस्य) **मूलसुगिः** (मूलधनिनः)। **अगॉं** (महान्) **त्यॅन्** (खलु) **लर निक** (शोकस्तस्य)॥

The poor by birth does not suffer so much as one who is brought up in comfort, who has had the good things of life, but later on loses them.

Ind. Spr. 3257/1385. a) न तथा बाध्यते लोके.

c) द्रव्याणि for भद्राणि.
d) सुखे स्थितः for सुखैषितः.

१. छ—लॅहूँ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

प्रायेण श्रीमतां गेहे[1] **भोक्तुं शक्तिर्न विद्यते।**
दरिद्राणां तु राजेन्द्र सशाखमपि जीर्यति॥ २६५॥

प्राय (प्रायेण) **निक** [2]**सं सुगिः**[2] (धनिनः)। **हीनशक्ति** (हीनशक्तयः) **जुग** (हि) **य** (ते) **रिकभुक्त्यन्** (भोगे) **इकं विषय** (विषयाणां)। **कुनं**[-3] (परं) **इकं** (ये) **दरिद्र** (दरिद्राः)। **यद्यपिन्**[4] (यद्यपि) **गङन्**[5] (शाकं) **तोवि** (तदपि)। **हॅन्ति** (जीर्यते) **जुग य** (एव)॥

Generally the rich have not the capacity to digest. The poor, on the other hand, can digest even wood with branches on.

MBh.5.34.49. a) गेहे is supported by D9, all other mss. लोके.
d) अपि काष्ठं हि जीर्यति.
MBh.12.28.29 has a different second hemistich: काष्ठान्यपि हि जीर्यन्ते दरिद्राणां नराधिप.

१. देहे would have suited the context.

२-२. छ—ससुगिः।
३. क—कुनं।
४. च—यद्यन्।
५. क—हङन्, ज—गङान्।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

सम्पन्नतरमेवान्नं दरिद्रा भुञ्जते सदा ।
क्षुत् स्वादुतां जनयति सा चाढ्येषु न विद्यते ॥ २९६ ।

संक्षेपन्य (तत्संक्षेपः) । **अंसि वस्तु** (सर्वाणि वस्तूनि) **पिनङन्** (अश्यन्ते) **इ दरिद्र** (दरिद्रैः) **जुगन् एनक्** (स्वादूनि) । **अपन्** (यतः) **इकं** (या) **लपा** (क्षुत्) ।[1] **यामङुन्** (सा जनयति) **इनक्**[2] (स्वादुतां) **नि**[3] **पिनङन्** (अशितस्य) । **रि दरिद्र** (दरिद्रेषु) **तन्दॅलन्**[4] (आधारः) **इक** (सा) । **कुनॅं**[5] (परं) **रि**[6] **सं सुगिः** (धनिषु) । **तन्** (न) **उङ्ग** (विद्यते) **इक** (सा) ॥

The poor have always palatable meals. Hunger makes them savoury. And hunger is missing among the affluent.

MBh.5.34.48. d) सुदुर्लभा for न विद्यते.
१. ख नास्ति ।
२. ग—एनक् ।
३. च छ—निकं ।
४. त-√अन्दॅल्-अन् । क—तन्दि-लान्, ख ग च ज—तन्दि-लून्, छ—तन्दिलन् ।
५. क—कुनं ।
६. क—रि ।

[illegible]

क्षुद् धर्म्मसंज्ञां प्रणुदत्यावत्ते धैर्य्यमेव च ।
अर्थानुसारिणी जिह्वा कर्षत्येव रसं प्रति ॥ २९७ ॥

लवन् त वनेः (अथान्यच्च) । **इकं** (या) **लपा** (क्षुत्) **मङ्हिलङकॅन्**[1] (नाशयति) **कयत्नन्**[2] (यत्नं) ।[3] **रि कगवयन्** (करणे) **इ**[4] **धर्म्मसाधन** (धर्मसाधनानां) **य** (सा) । **म्वं** (च) **मङ्हिलङकॅन्**

(नाशयति) कषीरन् (धैर्यं) त य[५] (सा) । तॅक्वन् (ध्रुवं) इकं (या) जिह्वा (जिह्वा) । मेङ्ॅत् (स्मरति, अनुसरति) जुग (हि) य (सा) रि रस (रसं) । य (तं रसं) ता[६] (अधुना) मतॅककॅन्[७] (कर्षति) लपा (क्षुत्) ॥

Hunger drives away the conscienceness of dharma. It takes away patience. The tongue (or the palate) follows riches and is drawn towards savoury tastes.

MBh.3.246.24. d) T2 G1 support रसं, other mss. रसान्.

१. ख—अङ्किलङकॅन्, ज—मङ्-लङकॅन् ।

२. ख ग छ—कयत्नान् ।

३. क नास्ति ।

४. ग—इ ।

५. ज—रयं ।

६. ग ज—त ।

७. क—पतॉह्कॉन् । √वतॅक्-अकॅन् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

विषमां हि दशां प्राप्य दैवं गर्हयतेऽबुधः ।
आत्मनः कर्म्मदोषं हि न विजानात्यपण्डितः ॥ २९८ ॥

न्वान् (अथ) इकं (यः) अपुङ्ग (अबुधः) । मनॅसॅल् (गर्हयते) पुराकृत (पुराकृतं) जुग (हि) य (सः) । यन् (यदा) पन्मु (प्राप्नोति) लर दुःख (शोकदुःखं) । अप[न्] (यनः) तन् (न) एङ्ॅत्[१] (विजानाति) य (सः) । अम् (यद्) अशुभकर्म्म (अशुभकर्मं) गिनवेन्य (स्वकृतं) इूनि (पुरा) ॥

Encountering a difficult situation the unknowing one blames destiny. He does not know the fault of his own deeds.

MBh.3.200.6. a) Our हि is supported by B1, others read च (or some mss. त).

b) देवान् गर्हंति वै भृशम् (B1.4 देवं and of our lontars च छ read देवान्, B4 गर्हयते).

c) Only K1 supports our कर्मदोषं हि, most other mss. कर्मदोषाणि.

१. क—एङ्कत् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ईहमानः समारम्भान् यदि नासादयेद्धनम् ।
तपो महत् समातिष्ठेन्न ह्यनुप्तं[1] प्ररोहति ॥ २६६ ॥

परमार्थन्य (तदर्थः) । **इकं**[2] (यः) **ख्वं** (नरः) **विफल प्रयास** (विफलप्रयासः) । **तन्**[3] (न) **रमुं** (आसादयति) **अर्थ** (अर्थं) । **अन्**[4] (यद्यपि) **अतिशय** (अतिशयं) **गॅं** (महत्त्वं) **निं**[5] **कोत्साहन्यन्** (तस्योत्साहस्य) **पञ्चि:** (यतमानस्य) **अङ्ज्र्जन** (अर्जयितुं) । **योग्य** (युवितः) **निकन्** (तस्य यद्) **पगवय[न्]** (अकरोत् [शुभकर्म]) **तन्पमिसन्मिसन्**[6] (न सकृत्) **वत** (हि) **य** (सः) । **अप[न्]** (यतः) **तन्**[7] (न) **हन** (विद्यते) **तुमुवुः** (प्ररोहणं) **य[न्]** (यदि) **तन्** (न) **इनिपुक्** (उप्तं) **ङरन्य** (नाम) । **हन** (अस्तित्वं) **निं**[8] **पङ्पुक्** (वापकस्य) **हन** (अस्तित्वं) **निं**[9] **तुमुवुः** (प्ररोहणस्य) । **हिङन्यन्**[10] (यावत्) **तन्** (न) **हन** (विद्यते) **शुभकर्म्मन्य** (शुभकर्म तस्य) **ङ्नि**[11] (पुरा) **कलिङनिक** (इत्युक्तं भवति) ॥

If even after great exertion one does not succeed in acquiring money, one should take to great penance. For nothing sprouts without the seed being sown.

MBh.12.171.1ab tallies with our ab. For the entire stanza see MBh. (Citraśālā ed.) 13.163.11.

a) Some mss. इह यत्नसमारम्भाद्.

b) A few mss. °साधयेद्.

c) All mss. उग्रं तपः समारोहेत्.

१. ख—यभुप्तं, ख—यनुप्वि, च—यनुप्तं, छ—ह्यन् उप्ती ।

२. ख—कं ।

३. छ नास्ति ।

४. ख—हन, छ नास्ति ।

५. ग ज—नि ।

६. क—तमसन्मिसन्, ख ग च छ ज—तपमिसन्मिसन् ।

७. ज—तन् तन् ।

८. क ग—नि ।

९. ग—नि ।

१०. ग—हिङन्य ।

११. क छ—ङ्र्नि, च—ङूनि । (सदण्डः) ।

[illegible]

[illegible]

अत्यन्तविमुखे दैवे व्यर्थयत्नेषु कर्म्मसु ।

तेजस्विनो दरिद्रस्य वनादन्यत् कुतः सुखम् ॥ ३०० ॥

हन प्व (विद्यते चेत्) **दरिद्र** (दरिद्रः) **अगॅा**[1] **विवेक** (महाविवेकः) । **न्वान् व्यर्थ** (व्यर्थं) **जुग** (हि) **सोलःन्य** (सर्वं तत्कृतं) । **मकहेतु** (हेतुभूतः) **तन्हन** (अभावः) **शुभकर्म्मफलन्य** (शुभकर्मफलानां) । **तन्** (न) **हन** (विद्यते) **कारण** (कारणं) **निकान्** (तस्य) **पनॅम्वं** (प्राप्तुं) **सुख** (सुखं) । **ङ्कि** (केवलं) **हलस्** (वनं) **जुग** (हि) । **त्यक्तपरिग्रह** (त्यक्तपरिग्रहः) **अनुसुप**[2] (प्रविशेत्) **रि अलस्** (वने) **त प्व य** (सः) ॥

With the face of destiny turned away, with exertions availing not, there is no other place of comfort for a man of honour than a forest.

Ind. Spr. 169/65. b) व्यर्थयत्ने च पौरुषे. १. क ख ग—गॅा, ज—गॅ । २. √सुसुप् ।

[illegible]

प्रत्याविष्टस्य वित्तेन विश्रामार्प्पितचेतसः[1] ।

तुल्ये सति परिक्लेशे[2] **कः प्रद्वेषस्तपोवने ॥ ३०१ ॥**

अपन् (अथ) **इकं** (यः) **व्वं** (नरः) **सिङ्गलर् इं सुख** (अप्रवेश्यः सुखेन) । **कस्कन्** (अभिभूतः) **तुह** (वार्धक्येन) **तोवि** (च) । **ययाक्रि:** (यतमानः) **कसकितन्** (व्याधितः) । **तुहुन्** (यद्यपि) **व्वागान**

(दुर्भाग्य:) त य । तन् (न) त्मुं[3] (प्राप्नोति) फल (फलं) नि प्रि:न्य (स्वयत्नस्य) । अप[4] (क:) कोलिक् निक (प्रद्वेषस्तस्य) रि अलस् (वने) । अप (किं) कारण (कारणं) नि[5] प्रद्वेष निक (तत्प्रद्वेषे) रि तप (तपसि) । अपन् (यत:) यय प्व (तुल्य:) इकं परिक्लेश (परिक्लेश:) कत्मु (प्राप्यते) देन्य (तेन) ॥

Rejected by riches, mind keen on quiet rest, why should one reject the penance grove. The discomforts are not greater.

---

१. क—विस्रसर्पित°, ख— त°, छ—विश्रसाम्पित°। विस्रसार्प्पित°, ग ज—विस्र- सर्प्पित°, च—विश्रसार्प्पि-
२. ख ग—परिक्लेश ।
३. क—त्मु ।
४. ग—आपन् ।
५. च—नि ।

[illegible]

कुब्जस्य[1] कीटखातस्य दावनिष्णुसितत्वच:[2] ।
तरोरप्यूषरस्थस्य भद्रं जन्म न चार्थिन: ॥ ३०२ ॥

लवन् त वने: (अथ चान्यत्) । न्यं (एष:) कयुकयु[3] (वृक्ष:) सुण्डे (प्रवण:) विलुत् (विनत:) पुक्ष्तॅन्[4] (व्याधित:) । पिनङ्न् (जग्ध:) इं[5] बोलोलन् (कीटै:) । पिनकोम: (गृहकृत:) नि स्मुत् (पिपीलिकाभि:) । रिनम्बतन् (परिवेष्टित:) इं अनि (लताभि:) । बबक् (रिष्टा) कुलित्न्य (तत्त्वचा) बेनि अपुय् अलस् (वनाग्निना) । तुमुबु: (रोहति) त (अथ) य (स:) रि करिकिल्[6] (अश्मशर्करासु) गतरस (गतरस:) तिङ्कूरं (ऊषरस्थ:) । समङ्कून (तादृश:) नि लरन्य (शोकस्तस्य) । लवन् संसारन्य

(तद्द्:खं) । न्वान् लुहँ (भद्रं) स्मन् (खलु) इक (तत्) सङ्कँ॰ दुःख (दुःखात्) नि दरिद्र (दरिद्रस्य) । म्वं लर नि[5] (शोकः) सदाकाल (सदाकालं) मनमन (कामयमानस्य) अह्नृपह्नृप् (याचमानस्य) । इ़ुनिवेः (विशेषतः) यन् (यदा) पसेवा (सेवते) अह्नृपह्नृप् (आशासमानः) वेवेह्न[6] (दानं) ॥

Like a tree growing in saline soil, bent, eaten by ants and its bark scorched by fire, a beggar's life has no charms.

Cf. Ind.Spr.6499/3006:
शुष्कस्य कीटखातस्य
वह्निदग्धस्य सर्वतः ।
तरोरिव दरिद्रस्य
न वरं जन्मिनः फलम् ॥
निष्णुसित is a rare form. I have not met it before. √स्नुस् by itself, without the prefix, is met with in the Dhātupāṭhas.

१. क ख च छ ज—कुब्जस्य ।
२. क—°निष्नुसित°, ख—°निष्णु ष°, ग—°निष्ण मितत्वध. च छ—°निष्णुमितत्वादः, ज—दवानिष्णु° ।
३. च—ककयु ।
४. ख—पुकृतंनन् । √पुकृत् not thriving, अँन् denotes a tendency to disease.
५. क—इ ।
६. ख ग च छ ज—°ल् । (सदण्डः) ।
७ क—सङ्कं ।
८. क—नि ।
९. क—वेह्न, ग—°न्य, छ—वेवेअन् ।

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

एहि गच्छ पतोत्तिष्ठ वद मौनं समाचर ।
एवमाशाग्रहग्रस्तैः क्रीडन्ति धनिनोऽर्थिभिः ॥ ३०३ ॥

अपन् इकं (ये) [1]ह्नृपन्नृप् (कामयन्ते) वेवेह्न (दानं) ।[1] पिनकाम्कम्कन्[2] (क्रीडनकीक्रियन्ते) जुग (हि) य (ते) । वे निक सं सिनेवा (सेवितैः) हिनन्नृपह्नृप् (आशितैः) मवेह[3] (दास्यन्तीति) । लि (वचनं) निर (तेषां) । परङ्कु (एहि) । लकु (गच्छ) । पङ्वँग्[4] (उत्तिष्ठ) । पलुङ्गुः (निषीद) ।

पङ्खप् (वद) । ह्नँ (मौनं समाचर) । मङ्कन (एवं) लि (वचनं) सं सिनेवा (सेवितस्य [धनिनः]) । न्वान् (अथ) यत्न (यतन्ते) जुग (हि) इकं व्वं (नराः) हृऋप्हृऋप् (आशावन्तः) । बेत् (कारणं) नि गों (महत्त्वं) नि[५] हृऋप्हृऋप्न्य (तदाशानां) ॥

Come here, go away, sit down, stand up, speak, be quiet—thus the rich play with those who, seized by great hopes, come to beg.

Ind.Spr.1477/579 (as above).

१·१. क—हृऋप् वेहन ।

२. पिनक-√अमॅङ्[२]-अन् ।

३. ग—मवेवेह ।

४. प-ङ्√अदॅग् ।

५. ख ज—नि, च छ नास्ति ।

[illegible] ।

[illegible] ॥ ३०३ ॥

[illegible] ॥

अहन्यहनि भूतानि सृजत्येव प्रजापतिः ।

अद्यापि न सृजत्येकं योऽर्थिनं नावमन्यते ॥ ३०४ ॥

सारिसारि मत (अहन्यहनि) भटार ब्रह्मा (भट्टारको ब्रह्मा) मनृष्टि[१] (सृजति) सर्व्वभूत (सर्वभूतानि) । अनेक[२] (अनेके) प्रकार (प्रकाराः) लिवन्यं (विधास्तेषां) । तन् (न) तुङ्गल् (एका) बुद्धिन्य (बुद्धिस्तेषां) । लवन् (च) प्रवृत्तिन्य (प्रवृत्तिस्तेषां) । म्वं (च) गुणन्य (गुणास्तेषां) । रूपन्य (रूपास्तेषां) । ङ्कि (केवलं) तुङ्गल् (एकः) जुग (हि) तन् (न) कसृष्टि[३] (सृष्टः) वे निर (तेन प्रजापतिना) । अद्यापि (अद्यापि) कस्क (यावत्) मङ्क (अद्य) । इकं (यः) तन् (न) असम्पय (अवमानी) रि[४] मसेवा[५] (सेवकेषु) अङ्गों हृऋप् (महाशावत्सु) ॥

Day after day the Creator's creation goes on. But till today he has not created one being who does not repudiate petitioners and supplicators.

---

१. म-√सृष्टि ।

२ क—नेक ।

३. च छ—कमृष्टि ।

४. क—रि।   ५. म-√सेवा।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

कण्ठगद्गदता स्वेदो मुखवैवर्ण्यवेपथू।
म्रियमाणस्य चिह्नानि यानि तान्येव याचतः ॥ ३०५ ॥

कतुह्वन्[1] (ध्रुवं) **इकं** (यः) [2]**ममिन्त** (याचते) **अङ्गँ**[2] **हऋप्** (महाशया)। **तन्** (न) **हन**(विद्यते) **जुग** (हि) **पहिन्य** (तद्भेदः) **लवन् व्वं** (नरात्) **मेः मात्य** (म्रियमाणात्)। **इकं** (यः) **स्ँडं कण्ठगतप्राण** (कण्ठगतप्राणः)। **अपयपन्** (यनः) **तुन** (क्षीणः) [3]**त्क प्गतृप्गत्**[3] (यावद्गुद्धं) **देन्याङ्चप्** (तद्भाषणं)। **हरिङ्तँन्** (स्विन्नः) **अलूक्**[4] (शोकार्तः) **अक्नँप्** (वैवर्ण्य) **मुखन्य** (तन्मुखस्य)। **कुःतँर्**[5] (वेपथुमान्) **वतँक्तँगँन्** (वेपते) **भावन्य** (तद्भावः, तच्छरीरं)। **मतंन्यन्** (अतः) **पड** (समः) **लवन् मेः मात्य** (म्रियमाणेन) **जुग** (हि) **य** (मः) ॥

Choking of speech, perspiration, loss of facial colour and tremors are the marks of one approaching death as al-o of a begging petitioner.

---

१. ग—कतुहान्, च—कतुह्वर्।
२-२. ख ज—ममिन्तङ्गँ।
३-३. च छ—प्लात्कप्लातृप्लगत्।
४. क—अल्यँक्, छ—अङनुक्।
५. ग छ ज—°र्।, च—कम्तँर्। (सदण्डः)।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

वस्त्रमम्भस्तिलान् भूमिं गन्धो वासयते यथा[1] ।
पुष्पाणामधिवासेन तथा संसर्गजा गुणाः ॥ ३०६ ॥

न्यं (एषः) **स्लङ्कन** (अन्तःक्षिप्येत) । **इकं** (ये) **संसर्ग** (संसर्गाः) । **अग्लिस्** (आशु) **जुगानु-लरकँन्**[2] (हि संक्रामयन्ति) **गुण य** (गुणान् ते) ।[3] **इरिकं** (तान् ये) **लोत्** (सततं) **मसंसर्ग** (संसर्ग-वन्तः) **लवन् मगुण** (गुणवद्भिः) । **व्यक्तिन्य** (व्यक्तिरस्य) ।[4] **नहन् याम्बाँ** (गन्धः) **निं**[5] **स्कर्** (पुष्पाणां) । **अन्** (यत्) **तुलर्** (प्रसरति) **मर रिं**[6] **दोदोत्** (वस्त्रेषु) । **व्वं** (अम्भसि) । [7]**लङ** (तैले) ।[7] **ल्मः** (भूमौ) । **मर्कनिमित्त** (निमित्तं कृत्वा) **पसंसर्गन्य** (तत्संसर्गे) । **लवन् इकं कँम्बं**[8] (पुष्पैः) ॥

To make scented oil, a layer of flowers is laid on the ground. Then a sheet of cloth. It is sprinkled with water and spread over with sesamum oil-seeds. Fragrance of flowers permeates cloth, water, sesamum seeds and the earth. Similarly by association are human virtues transmitted.

MBh.3.1.22. a) Our अम्भः is supported by T G3. 4 M1, others read आपः.

१. क—तत. ख छ—तथा, ग—तथा, च—तटा, ज—तथ ।

२. क—जुग यानु॰ ।

३. छ नास्ति ।

४. क नास्ति ।

५. क ग—नि ।

६. क ग—रि ।

७-७. ज नास्ति ।

८. क—कम्बं ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

हीयते हि मतिस्तात हीनैः सह समागमात् ।
समैश्च समतामेति विशिष्टैश्च विशिष्टताम् ॥ ३०७ ॥

मतंन्यन् (अतः) **मण्डँः**[1] (पतति) **इकं बुद्धि** (बुद्धिः) । **यन्** (यदि) **पसंसर्ग** (संसर्गो भवति)

कु (नरस्य) **लवन्** **व्वं** (नरेण) **सोर्** (हीनेन) **हीनबुद्धि** (हीनबुद्धिना)। **यप्वन्** (यदि) **व्वं** **मध्यम** (मध्यमेन) **संसर्ग** (संसर्गो भवति) **नि** **व्वं** (नरस्य)। **मध्यम** (मध्यमा) **इकं** [2]**बुद्धि** (बुद्धिः) **डेन्य**[2] (तेन)। **व्वं** (नरः) **उत्तम** **प्व** (उत्तमः) **सं** **सिनंसर्ग** (संसृज्यते)। **उत्तम** (उत्तमा) **बुद्धि** (बुद्धिः) **नि** **व्वं** (नरस्य) **यन्** **मङ्कून** (यद्येवं)॥

By association with inferiors the mind becomes mean, by association with persons of equal merit it remains as before and by association with superiors the mind is improved.

Ind. Spr. 7405/3358 (same as above).
Cf. MBh.3.1 58:

बुद्धिश्च हीयते पुंसां
नीचैः सह समागमात्।
मध्यमैर्मध्यतां याति
श्रेष्ठतां याति चोत्तमैः॥

१. प-√अण्डः।
२-२. क—बुद्धिन्य।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

गुणवत्सु गुणाल्पोऽपि याति विस्तरतां नृणाम्।
पतितः स्वादुविमले तैलबि[1]न्दुरिवाम्भसि॥ ३०८॥

यद्यपिन् (यद्यपि) **अल्पिडक** (अल्पः स्यात्) **कितकं** **गुण** (गुणः)। [2]**यन्** (यदि) **इरिक** (तत्र) **सं** **व्वं** (नरः) **मगुण** (गुणवान्)।[2] **लोत्** (सततं) **मसंसर्ग** (संसर्गवान्) **लवन्** **सं** **मगुण** (गुणवता) **कुनें**[3] (हि)। **लुम्रा** (विस्तरतां याति) **य**[4] (एषः) **मङ्कून्**[5] (अधिक) **अवुवुः** (वर्धमानः)। **कवि** **रूप** (रूपमिव) **निकं** **ल्ङ**[6] (तैलस्य) **तुमिबा** (पततः) **रिं** **व्वै** (अम्भसि)। **लुम्रा**[7] (विस्तरं याति) **जग** (हि) **पुरिःन्य** (स्वभावतः)॥

Among men of virtue and eminence a lesser soul also expands. It is like a drop of oil fallen on sweet clear water.

---

१. क ख ग च छ ज—°वि°।
२-२. क नास्ति।
३. क—कुनं।
४. क—जग य।
५. ग—मङ्कूंन्।
६. ख—ल्ङा। (सदण्डः)।
७. छ—लुम्रः।

[illegible]

महानप्यल्पतामेति निर्गुणे गुणविस्तरः ।
आधारानुस्वभावत्वाद् गजेन्द्र इव दर्पणे ॥ ३०८ ॥

यद्यपिन् (यद्यपि) **अबवेह्**[1] (भूयांसः स्युः) **इकं गुण** (गुणाः)। **यन्** (यदि) **रिं त्वं** (नरे) **निर्गुण** (निर्गुणे) **तन्** (न) **पत्कॅन्** (?) **रि हन** (अस्तित्वे) **निं**[2] **पङव्रुःन्य** (तज्ज्ञानस्य)। **अहॉव्** (संकीर्णः) **जुग** (हि) **य** (सः)। **तन्** (न) **कतोन्** (दृश्येत) **विस्तारन्य** (तद्विस्तारः)। **कदयङ्** (यथा) **निं**[3] **वयंवयङर्नि**[4] (प्रतिबिम्बं) **लिमन्**[5] (गजेन्द्रस्य) **रिं**[6] **पङ्गसन्** (दर्पणे) **अलित्** (अल्पे)। **तुमूत्** (अनुगच्छति) [7]**लित्न्य** (अल्पत्वमस्य) **आधारन्य**[7] (तदाधारं) ॥

Great expanse of virtues, transmitted to a virtueless person, is reduced to small dimensions on account of the nature of the receptor. It is like the reduction of the mighty frame of an elephant in a small mirror.

Ind.Spr. 4760/2148.
a) याति for एति. c) आधारा-घेयभावेन.
१. छ ज—अबवेः ।
२. क नास्ति, ग—नि ।
३. ग—नि ।
४. ग—वयवयंनि, च छ—वयवयङर्नि ।
५. च छ ज—°न् । (सदण्डः) ।
६. ग—रि ।
७-७. च—लित्यधारन्य, छ—लित्यडरन्य, ज—लित्यधरन्य ।

[illegible]

[illegible] ॥

तस्माद् गुणेषु रज्येत मा दोषेषु कदाचन ।
निर्गुणो यो हि दुर्बुद्धिरात्मनः सोऽरिरुच्यते ॥ ३१० ॥

मतंन्यन् (तस्माद्) ह्म्व (न भवेत्) क्रूं (नरः) तन् (न) ज्लॅक् (मोदेत) रिं गुण (गुणेषु) । प्रिहन् (अनुयत्येरन्) तकितकिन् (अनुप्रयस्येरन्) जुग य (हि ते गुणाः) । ह्म्व (न) कावेश (वशीक्रियेत) गुमवयं (कर्तुं) दोष (दोषान्) । अपन् (यतः) इकं (यः) व्वं (नरः) दुर्बुद्धि (दुर्बुद्धिः) देंनि[1] तन्य-गुणन्य (निर्गुणत्वात्) । मकमुसु: (अरिर्मन्यते) अवकन्य (आत्मनः) जुग य[2] (हि सः) ॥

Hence cultivate virtues and not vices. A virtue-less fool is his own enemy.

MBh.12.283.27. a) रज्येथा (no v.l.) १. ग—देनि । २. च छ नास्ति ।

[illegible] ।

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥

सद्भिरेव सहासीत[1] सद्भिः कुर्वीत सङ्गतिम्[2] ।
सद्भिर्विवादं मैत्रीं वा नासद्भिः किञ्चिदाचरेत् ॥ ३११ ॥

कुनं (अथ) उल्ह (वर्तनं, व्यवहारः) । यन् (यदा) पसहाय कित (सहायं करोषि) । सं साधु (साधुः) जुग (हि) सहायन्त (स्यात् सहायस्तव) । य[न्] त (अथ यद्) गवय (करणं) पकवङ्न् (सम्बन्धस्य) । सं साधु (साधुः) जुग (हि) कवङन्त (सम्बन्धी स्यात् तव) । यद्यपिन् (यद्यपि) पतुकर[3] (विवदेः) तुवि[4] (अपि) । कुनिवे: (विशिष्टं) यन्[5] (यदा) समित्र (मैत्री कुर्याः) लबम् (सह) सं साधु (साधुना) जुग (एव) । अपन् (यतः) पिसनिङ्न् (कथं नु) हना[6] (स्यात्) कयोग्यनि (योग्यता) तन्साधु (असाधुना) ॥

Sit with good men, go with good men, discuss with good men, make friends with good men. Have nothing to do with bad men.

Ind.Spr. 6769/3147. c) च for वा.

१. क—पहाषिता, ख—सहा-यीता, ग—साहृयित, च—सहृयित, छ—ससीत, ज—सहायित।

२. ख च ज—°तं, ग—सङ्कृति।

३. ख—पतुकर्।

४. क नास्ति।

५. ख ग च छ ज—यत्।

६. ख च ज—हन।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

न प्रहृष्यति सम्माने[1] निन्दितो नानुतप्यते।

न क्रुद्धः परुषाण्याह तमाहुः साधुलक्षणम्॥ ३१२॥

कुनें[1,2] (अथ) लक्षण (लक्षणानि) सं साधु (साधोः)। तन् (न) अगिरं (प्रहृष्यति) यन् (यदा) ह्नलम् (स्तूयते)। [3]तन् (न) अलर (अनुतप्यते) यन् (यदा) ह्निन्दा[3] (निन्द्यते)। तन् (न) कतमन् (प्रविष्टः) क्रोध (क्रोधेन)। पिसनिङ्नु (कथं नु) उजरक्नं[4] (भाषेत) परुषवचन (परुषवचनं)। लङ्क्वं (सततं) धीराह्लि (धीरं प्रसन्नं) मनः निर (तन्मनः)॥

A saintly person is not excited with adulation, he is not distressed by blame and abuse. Angered he does not utter harsh words.

MBh.5.33.26ab. a) न प्रहृष्यति सम्माने is the dominant S reading, others न हृष्यत्यात्मसंमाने.

b) नावमानेन तप्यते.

१. ख ग—सन्माने, च छ ज—सन्मने।

२. ग—कुनं।

३-३. ग—तन्नलर यन्निनिन्दा, ज—तनलर यन्निनिन्द।

४ च—उजरक्न।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

न स्मरन्त्यपराद्धानि स्मरन्ति सुकृतानि च ।
असम्भिन्नार्य्यमर्य्यादाः साधवः पुरुषोत्तमाः ॥ ३१३ ॥

लवन् त वनेः (अथान्यच्च) । **तर्** (न) **अङॅनङॅन्**[1] (स्मरन्ति) **दोष निं** (दोषान्) **लेन्** (अन्येषां) । **पिसनिङ्गुन्** (कथं नु) **उजरक्नं**[2] (भाषेरन्) **परापवाद** (परापवादान्) । **गुणन्य** (तद्गुणाः) **म्वं** (च) **उलःन्य** (तत्कृतानि) । **रहयु** (शोभनानि) **जुग** (एव) **केङॅनु निर** (स्मर्यन्ते तैः) । **तातन्** (नैव) **हन** (विद्यते) **गन्तनिर**[3] (सम्भावना) **मनसर** (विचरणस्य) **सकँ शिष्टाचार** (शिष्टाचारात्) । **अपणँः** (धीराः) **जुग** (हि) **सिर** (ते) **रि**[4] **मर्य्यादा निर** (मर्यादासु) । **मकून** (एवं) **लक्षण** (लक्षणानि) **सं साधु** (साधूनां) । **सिर पुरुषोत्तम** (पुरुषोत्तमः) **इरनिर** ([इति] नाम) **वनेः** (अपरं) ॥

Saints and ideal men do not remember injuries and faults, they remember good deeds. They do not transgress social and moral bounds.

---

१. ख—अङॅन्नाङॅनॅन् । २. ग—उजरक्न । ३. छ—गन्तेनिर । ४. च छ—रिं ।

[illegible]

यथा यथा प्रकृष्टानां क्षेत्राणां सस्यसम्पदः ।
शाखा च फलभारेण नम्रः साधुस्तथा तथा ॥ ३१४ ॥

परमार्थन्य (अस्यार्थः) । **उपशम** (उपशमवान्) **त म्व** (अथ) **सं साधु** (साधुः) **इरनिर** (नाम) । **तुमुकुल्** (विनम्रः) **वेंनि**[1] [2]**क्वेः** (गणैः) **निं**[2] **गुण निर** (स्वगुणानां) । [3]**म्वं** (च) **वुः निर** (स्व-

ज्ञानस्य) ।[3] कद्यङ्क्ष नि परि (धान्यमिव) । तुमुङ्कूल् (नमति) देंनि[4] ब्वत् (भारेण) नि[५] ब्वःन्य (स्वधान्यानां) । म्वं (च) पां (शाखा) नि कयु (वृक्षस्य) । तुमुङ्कूल् (नमति) देंनि[६] तॉब् (घनत्वेन) नि[५] फलन्य (स्वफलानां) ॥

The more the fields are ploughed, and the richer the crops, so the saint, [the more saintly he is] the more humble he becomes. He is like the branch bending low with the weight of fruits.

---

१. क—देनि ।
२-२. क—क्वैः हि ।
३-३. ख नास्ति ।
४. क ग—देनि ।
५. क—नि ।
६. क ज—देनि ।

[illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥

पृष्ठतो न विजल्पन्ति[1] दीनमभ्युद्धरन्ति च ।
संवासान्नावमन्यन्ते सेव्या राजेन्द्र साधवः[2] ॥ ३१५ ॥

निहन् त (एषोऽथ) पुरिः (स्वभावः) सं साधु (साधूनां) । तन् (न) ददि (भवति) जुग (हि) सिर (ते) मुचप (विजल्पेयुः) दोष (दोषान्) नि लेन् (अन्येषां) ।[3] रि वुरिवुरिन्य (तत्पृष्ठतः) तुवि[४] (अपि) । तरङ्का (न मन्यन्ते) तन् पतुलुङ[५] (अनभ्युद्धर्तुं) यन्[६] (यदा) पनोन् (पश्यन्ति) कलरन् (दुःखार्तं) । तातर् (नैव) असम्पे (अवमन्यन्ते) । मत्वं (पूजयन्ति) असिः (दयन्ते) रि अमराश्रय (आश्रयागतान्) । मतंन्यन्[७] (अस्मात्) योग्य (योग्यं) [८]सेवान् (सेव्येरन्) जुग[८] (हि) सिर (ते) ॥

Saints do not bite at one's back. They raise the distressed. Association does not breed contempt. So, O king, serve saintly persons·

---

१. ख—विकल्पन्त, ग च छ ज—विकल्पन्ति ।
२. ग—साधनः ।
३. क ग ज नास्ति ।
४. क—तोवि ।
५. क—पनु°, ग—पतुलुङन् ।
६. ग नास्ति ।
७. ख ग ज—मतङ्गन्, च छ—मतंन्य ।
८-८ ख ग ज—सेवाञ्जुग, च-शेवञ्जुग ।

[illegible]

[illegible]

अर्थं महान्तमासाद्य विद्यामैश्वर्य्यमेव च ।
विचरेदसमुन्नद्धं[1] यः स पण्डित उच्यते ॥ ३१६ ॥

कुनं (अथ) **सं** (यः) **मङ्कु कम निर** (एवंक्रमः)। **अगॅं** (महान्) **इकं विभव** (विभवः) **कस्मु** (आसादितः) **वे निर** (तेन)। **वुः** (विजानाति) **त** (अथ) [2]**सिर** (सः) **अङजि**[2] (अध्येतुं) **किनस्वङ्कन्**[3] (पूजितः)। **सफलन्** (सफलं भवति) **पवीर्य्यं** (तद्वीर्यं)। **न्वातन्** (अथ न) **कत्कन्** (अभिगम्यः) **मद** (मदेन)। **तन्** (न) **असिग** (दृप्तः)। **तन्** (न) **उद्धत** (उद्धतः)।[4] **सिर** (सः) **तिके** (अधुना) **पण्डित** (पण्डितः) **ङरनिर** (उच्यते) ॥

A pandit, even having attained great wealth, learning and power does not behave in a swollen way.

MBh.5.33.39. c) विचरत्यसमुन्नद्धो (no v l.).
१. क—°समुन्नद्धतं, ग—°समुद्धतं।
२ २. ख ग ज—सिरङजि (सदण्ड.)।
३. क—किनस्वॅङन्।
४. च नास्ति।

[illegible]

[illegible]

अनुगन्तुं[1] सतां वर्त्म यदि कृत्स्नं न शक्यते ।
स्वल्पमप्यनुगन्तव्यं मार्गस्थोऽपि न सीदति ॥ ३१७ ॥

यप्व[न्] (यदि) तन् कतूत् (नानुगम्यते) आचार (आचारः) सं[2] महापुरुष (महापुरुषस्य) । [3]कवुह्नन (साध्वित्युच्येत) अपन्[3] (यतः) अत्यन्त (अत्यन्तं) क्वेःन्य[4] (महत्त्वमस्य) लवन् (च) कास्न्य (काठिन्यमस्य) । सवनेःन्य (तदल्पं) त[5] (अथ) कुनं (हि) तूतक्न (अनुगन्तव्यं) । ससम्भव (यथासम्भवं) कतूत (अनुगम्येत) वेन्त (त्वया) । अपन् (यतः) क्नं (शक्नोति) इकानुलुं (एतदुद्धर्तुं) सकें लर (शोकात्) । वुमुलक[6] (रक्षेत्) सकें[7] नरकलोक (नरकलोकात्) ॥

Even though it be not possible to follow the whole road trodden by good men, let one go a short distance. While on the road one will not come to grief.

---

१. ग च छ—अनुगन्तं ।
२. क—स ।
३-३. क—कतुह्वन्पन, छ—कतुह्वन्यपन ।
४. ख ग च छ ज—क्वे.न्य । (सदण्डः) ।
५. क नास्ति ।
६. क—तुमुलकं ।
७. क नास्ति, च—त सकें ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

न केवलं जनस्यास्य साधुर्भवति सम्मतः[1] ।
पुरुषं वृत्तसम्पन्नमात्मापि बहु मन्यते ॥ ३१८ ॥

लवन् वनेः (अन्यच्च) तन् (न) केवल (केवलं) ब्वं (जनाः) । मुवः[2] (अपि तु) वितकं ब्वं[3] (वयं) मासिः (स्निह्यामः) रि[4] ब्वं[4] साधु (साधौ नरे) । सं ह्मं आत्मा (आत्मा) वुवि (अपि) मासिः (स्निह्यति) सिर (एषः) । इरिकं[5] ब्वं (नरेषु) शुद्धशील (शुद्धशीलेषु) । मासिः (स्निह्यति) भावक् (आत्मानं) मर कसङ्गहनिक (इति मन्यते) ॥

A saint is not only adored by the people. Even the self has respect for high conduct.

---

१. क ख च छ ज—सन्मतः ।
२. क—वनः ।
३. क ख ग ज नास्ति ।

४. ख ग ज—रि । ५. च छ—सं । ६. च—इकं ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

आर्य्यवृत्तमिदं वृत्तमिति विज्ञाय शाश्वतम् ।
सन्तः परार्थं कुर्व्वाणा नावेक्षन्ते[1] प्रतिक्रियाम् ॥ ३१६ ॥

तातन् (नैव) **पकनिमित्त** (निमित्तं कुर्वन्ति) **ह्यनिर** (स्वकामं) **रि प्रत्युपकार** (प्रत्युपकाराय) **सं सज्जन** (सज्जनाः) । **अर्गवयकॅन्** (यत् कुर्वन्ति) **इकं कपरार्थन्** (परार्थ) । [2]**कुनं** (अथ) **विवेक निर** (तद्विवेकः) ।[2] **प्रवृत्ति** (प्रवृत्तिः) **सं साधु** (साधोः) [3]**त प्व**[3] **इकि** (अथैषा) । **मर्य्यादा** (मर्यादा) **सं महापुरुष** (महापुरुषस्य) । **मङ्कन** (एवं) **जुग** (हि) **विवेक निर** (तद्विवेकः) । **तर्** (न) **प्रेक्षक** (प्रेक्षकः) **रि फल** (फलेषु) ॥

This is the eternal way chosen by noble souls. Knowing this, good people do not look for reward in serving others.

MBh.3 281.48. a) K1.2 support our आर्यवृत्तं, other mss. mostly आर्यजुष्टं, which may suggest emending आर्यवृत्तं to आर्यवृतं.

१. क ख च—नापेक्षन्ते छ ज—नपेक्षन्ते । २-२. ग नास्ति । ३-३. क—कप्व ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]

वृत्तं यत्नेन संरक्ष्यं वित्तमेति[1] च याति च ।
अक्षीणो वित्ततः क्षीणो वृत्ततस्तु हतो हतः ॥ ३२० ॥

संक्षेपन्य[2] (अस्य संक्षेपः) **प्रवृत्ति** (प्रवृत्तिः) **सं सज्जन** (सज्जनस्य) **रक्षान्** (संरक्ष्या) **कयत्नाकन** (यत्नेन) । **कुनं** (परं) **इकं** (यद्) **धनादि** (धनादि) । **तन्** (न) **युक्ति** (युक्तं) **इक** (तद्) **रक्षान्** (रक्षितुं) । **अपन्** (यस्मात्) **लुङ्ग** **त्क** (याति आयाति) **स्वभावन्य** (इति तत्स्वभावः) । **तन्** (न) **कन** (युक्तं) **किनयत्नाकॅन्** (यतितुं) । **लवन्** (अथ) **त वनेः** (चान्यत्) । **तन्** (न) **सि तन् पडाङ्निक्**[3] (असुखकरणं) **तिकं कास्यसिः** (दयनीयेषु) **ङरन्य** (नाम) । **यद्यपिन्** (यद्यपि) **दरिद्र** (दरिद्रः) **तुवि** (अपि) । **यन्** (यदा) **सुगिः** (धनी) **रिं कसुशीलन्** (सुशीले) । **प्रसिद्ध** (नूनं) **सुगिः** (धनी) **ङरनिक** (नाम) । **मोन्** (यदि) **सुगिः** (धनी) **रिं धन** (धने) । **यन्** (परं) **दुश्शील**[4] (दुश्शीलः) । **दरिद्र** (दरिद्रः) **ङरनिक** (तन्नाम) । **प्रसिद्ध** (सत्यं) **निं माति** (मृतः) **इक** (सः) ॥

Strain to guard your conduct. Money comes and goes. Loss of money is not the loss of soul. Loss of conduct is devastating.

---

१. ख ग च छ ज—चित्त° । ३. पड-अं-इनक् । इनक् happy. ४. ख—वुश्शील, छ—वुशील ।
२. ख च ज—न्य । (सदण्डः) । क—पडनक् ।

[illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥

प्रत्यहं प्रत्यवेक्षेत ह्यात्मनो वृत्तमात्मना ।
किम्नु मे पशुभिस्तुल्यं किमु[1] सत्पुरुषैः समम् ॥ ३२१ ॥

मतंन्यन् (अतः) **ह्य्व**[2] (न स्यात्) **तन्पविवेक** (अविवेकी) । **अवक्त त प्व** (स्वात्मा) **उमङ्नङ्न** (प्रत्यवेक्षेत) **उलंःन्यावक्त** (स्वात्मवृत्तं) **सारिसारि** (प्रत्यहं) । **लिङ्न्त** (वचनं तव) । **सलः** (दुष्टं) **करिकि** (एतद्) **उलःत** (कृतं तव) ।[3] **युक्ति** (युक्तं) **करिक** (अपरं) । **पड** (समं) **लवन् पशु** (पशुभिः) **करिकि** (अन्यद्) **त** (अथ) **मङ्कं** (इह) । **पड** (समं) **लवन् सं पण्डित** (पण्डितैः) **कुनं** (च) । **देनिकि** (या) **प्रवृत्तिन्त** (प्रवृत्तिस्तव) । **मङ्कन** (एवं) **लिङ्न्त** (विचारस्ते) **सारिसारिन्**[4] (प्रत्यहं) **यत्ना-तुतुर** (यतेथा विचारणं) **रि प्रवृत्तिन्त** (आत्मप्रवृत्तौ) ॥

Let one examine his conduct each day—which of my actions has been beastly and which one saintly.

---

१. ख ग च छ ज—किन्तु । ३. ख नास्ति । सारिसारिन् । (सदण्डः) ।
२. च छ—ह्यो । ४. च छ—सारिसारि ।, ग—

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

कर्त्ता कारयिता चैव यश्चैवमनुमन्यते ।
शुभं वा यदि वा पापं तेषामपि समं फलम् ॥ ३२२ ॥

समङ्कं (अथ) **तं** (ते) **अमुक्ति** (भुञ्जते) **कम्मंफल** (कर्मफलं) । **इकं** (यः) **मगवे** (करोति) । **इकं**[1] (यः) **मकोन्** (आदिशन्ति) **अगवय**[2] (कर्तुं) । **इकं** (यः) **मङ्नुमत** (अनुमन्यते) ।[3] **मंयुक्त्यनि**[4] (युक्तमिति कथयन्ति) । **इक** (ते) **त** (अथ) **कल्लु** (त्रयः) । **पड** (समाः) **इक** (ते) **ममुक्ति** (भुञ्जते) **कम्मंफल** (कर्मफलं) । **सलिवरन्य** (समं) । **यन्** (वा) **हल** (अशुभं) । **यन्** (वा) **ह्यु** (शुभं) ॥

The doer, the instigator, the approver, the three sharethe fruit equally, whether the action be meritorious or sinful.

१. क—इक । २. क—मगवय । ३. च छ नास्ति । ४. ज—मयुक्त्यानि

[illegible]

न पापे प्रति पापः स्यात् साधुरेव सदा भवेत् ।
आत्मनैव हतः पापो यः पापं कर्तुमिच्छति[1] ॥ ३२३ ॥

मतंन्यन् (अतः) **शुभकर्म्म** (शुभकर्म) **तिकं[2] प्रिहॅन** (यतस्व) । **यद्यपिन्** (यद्यपि) **पापकर्म्मं** (पापकर्म) **उलहन्** (कृतं) **इं ध्वं** (नरैः) **रि कित** (त्वां प्रति) । **उलः** (वृत्तं) **सं[3] साधु** (साधोः) **जुग** (एव) **पमलुसन्त** (प्रतिकरणीयं त्वया) । **हृयत्र** (न) **अमलुस्** (प्रतिकुर्याः) **रि पापकर्म्म** (पापकर्मसु) । **अपन् इकं** (यः) **ध्वं** (नरः) **मह्युन्[4]** (ईहते) **गुमवयं[5]** (कर्तुं) **कपापन्** (पापं) । **पावक् नि पाप** (पापात्मा) **इक** (सः) । **हिलं** (नाशितः) **देन्यावक्न्य** (तेन स्वात्मा) । **इक** (सः) **प्व[6]** (हि) **तन् लेन्** (नान्यः) **मुक्ति** (भुंक्ते) **फल** (फलं) **निकं अशुभकर्म्म** (अशुभकर्मणां) **गिनवयन्य[7]** (स्वकृतानां) ॥

Do not react to evil with evil. Be always saintly. The sinner, desiring to do evil, kills himself.

MBh.3.198.43. a) Our पापे is supported by K3 B De Dn D6, other mss. पापं.
१. च छ—अर्थमिच्चन्ति ।
२. ख—तिका ।
३. क नास्ति ।
४. क ख—हृह्युन्, ग—अह्यन, ज—अह्युन् ।
५. क—गुमवय ।
६. क—प ।
७. क ख ग ज—गिनवय्न्य ।

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

आरोप्यते शिला शैले क्लेशेन महता यथा ।
पात्यते च सुखेनाधस्तथात्मा[1] पुण्यपापयोः ।। ३२४ ।।

मतंन्यन् (अतः) **हय्व** (न) **तन्** (न) **यत्ना** (यत्नं कुर्यात्) । **रक्षान्** (रक्ष्येत) **कयत्नाक्न** (यत्नः क्रियेत) **कतॅम्वन्** (उपलभ्येत) **इकि**[2] **सि दबि ख्वं**[3] (मानुष्यं) **देन्त**[4] (त्वया) । **सकारणन्यन्** (सर्वं कारणं तस्य) **अॅन्तस** (यत् तरेत्) **मिण्डुहुर**[5] (उन्मज्जेत्) **मुवः** (पुनः) । **त** (अथ) **प्व गवयक्न** (तत्सर्वं कुर्यात्) । **अपन्** (यतः) **अत्यन्त** (अत्यन्तं) **इवॅः** (दौष्कर्यं) **नि ममिण्डुहुरकॅन्**[5] (उन्मज्जनस्य) । **कुनं** (अथ) **यन्** (यद्) **पमिड्लोरक्न**[6] (पातयेत्) । **एमन्** (सुकरं) **इक** (तत्) । **तोनॅन्त** (द्रष्टव्यं त्वया) । **नां** (विद्यते,=हन अं) **वुङ्कुल्** (शिला) । **पिरुहुरक्न**[7] (आरोपयेत्) **य्यंप्र** (अग्रे) **नि वुकिर्** (पर्वतस्य) । **अन्तुक्** (परिणामः) **नि**[8] **परिक्लेश** (परिक्लेशस्य) **इक** (तत्) । **कुनं** (परं) **यन्** (यद्) **तिबाक्न** (पातयेत्) **इक** (तां) । **तन्** (न) **केवॅहन्**[9] (क्लिश्यति) **ङ्हु**[10] (नरः) **इरिक** (तत्र) ।।

It is a great strain to take a rock up the hill. It is easy to fell it down. So it is with one's soul in regard to merit and evil.

---

१. ख—मुकेदान° ।
२. च छ—इकि ।
३. ख ग च छ ज नास्ति ।
४. छ—देन्य ।
५. ड्हुर्=रुहुर्=ल्हुर् high— पिण्ड्हुर्. ममिण्ड्हुरकॅन् cause to emerge.
६. क—ममिङ्लोग्क्न । √पि-ङ्लोर् ।
७. क—पिण्डु°, च छ—पि° । पिरुहुर् high.
८. क—रि ।
९. ज—केवॅःहन् ।
१०. च छ—वं ।

[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

दिवं स्पृशति भूमिं च शब्दः पुण्यस्य कर्म्मणः ।
यावत् स शब्दो भवति तावत् पुरुष उच्यते ॥ ३२५ ॥

अपन् इकं (यत्) **शुभकर्म्मं** (शुभकर्म) **ङरन्य** (नाम) । **त्क**[1] (गच्छति यावत्) **रिं**[2] **स्वर्गलोक** (स्वर्गलोकं) **कोचपन्य**[3] (तत्कीर्त्तिः) । **ङुनिवे**: (विशेषतः) **रिं पृथ्वीतल**[4] (पृथ्वीतले) । **य इक कीर्त्ति** (कीर्त्तिः) **ङरनिक**[5] (नाम) ।[6] **पोचपन्** (कीर्त्यंत इति) ।[6] **मकनिमित्तं** (निमित्तं कृत्वा) **गवे** (कर्मं) **रहयु**[7] (शुभं) । **सलवस्न्यन्** (सुदीर्घकालं) **कोचप्** (कीर्त्यंते) ।[8] **समङ्कुन** (एवं) **इकं**[9] (यः) **मगवे** (करोति) । **अन्** (सः) **वं** (नरः) **ङरन्य** (नाम) ॥

The echo of holy action touches earth and heaven. As long as this echo resounds, so long is man a man.

MBh.3.191·21, 297.63.	२. ख—रि ।	६-६. ख नास्ति ।
d) In 3.191.21 S reads	३. क—कोचपनिका ।	७. ग—हयु ।
तावत्स्वर्गे महीयते, N as above.	४. क—पृतिवीतल ।	८. ख नास्ति ।
१. ज—त त्क ।	५. क—ङरन्य ।	९. च छ—इक ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

कीर्त्तिर्हि पुरुषं लोके सञ्जीवयति मातृवत् ।
अकीर्त्तिर्जीवितं हन्ति जीवतोऽपि[1] **शरीरिणः ॥ ३२६ ॥**

इक (या) तं कीर्त्त (कीर्त्तिः) । साक्षात् (साक्षात्) इवु (माता) जुग (हि) य (सा) । [2]रि कप्व (सर्वान्) अहुरिपि[2] (संजीवयति) । यद्यपिन् (यद्यपि) लीन (लीनः, मृतः) इकं (यः) मकीर्त्ति[3] य[4] (कीर्त्तिमान्) । महुरिप्[5] (जीवति) जुग[6] (एव) इकान्[7] (सः) मक्कून (एवं) । रि तन् हिलं (अनाशे) नि[8] कीर्त्तन्य[9] (तत्कीर्त्तेः) । कुनं (परं) इकं[10] सि (यत्) वुर्य्यंश (दुर्यशस्त्वं) । व्यक्त (व्यक्तं) मृत्यु (मृत्युः) इक (तद्) । अपन् यद्यपिन् (यद्यपि) अहुरिप (जीवेत्) इक (सः) ।[11] मककवुर्य्यंशन्य (दुर्यशस्त्वं तस्य) । यन् (यदा) कोचप् (कीर्त्यते) इक[12] कवुर्य्यंशन्य[13] (तस्य दुर्यशः) माति (मृतः) [14]ङरन्य (नाम) इक[14] (सः) ॥

Like a mother, fame bestows life. Infamy, on the other hand, destroys life, even while the body lives.

MBh.3.284.32 (as above).

१. क ख ग च छ ज—जीवितोपि ।

२-२ क—रिं कप्वांहु°, ग—रि कम्वंहु°, च छ—रि काप्वहु°, ज—रि कप्वांहुरिपि ।

३. क—मककीर्ति ।

४. ख नास्ति ।

५. क—अहुरिप् ।

६. ख ग च छ ज नास्ति ।

७. च छ—इका ।

८. च—नि ।

९. ख—कीर्त्तन्य ।

१०. ख ग च छ ज—इका ।

११. ख ग च छ ज नास्ति ।

१२. क—हिकं ।

१३. क—कदुर्य्यंशन् ।

१४-१४. क ख ग ज—ङरनिका ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

द्रोग्धव्यं[1] न च मित्रेषु न[2] विश्वस्तेषु कर्हिचित्[3] ।
यस्य चान्नानि भुञ्जीत यत्र च स्यात् प्रतिश्रयः ॥ ३२७ ॥

ग्यं[4] (एतत्) पंरक्ष (रक्षणं) कीर्त्त (कीर्त्तेः) । हुय्व (न) द्रोहक (द्रोहकः) रिं मित्र (मित्रेषु) ।

द्रोहक (द्रोहकत्वं) ङरन् (नाम) इं महान् (ईहा) रि पात्यनिक (मारणस्य) । हृग्व (न) द्रोहक (द्रोहकः स्यात्) रिं कपच्चंय[4] (प्रत्ययवत्सु) । पच्चंय[4] (प्रत्ययं कुर्वन्ति) रि[6] कित (अस्मासु) कुनं । रिं[7] पिनङन्त (यस्य भुक्तं) स्कुल्न्य (अन्नं) । पमराश्रय[5] (यत्र स्यादाश्रयो वः) कुनं[8] । अपन् (यतः) कृतघ्न (कृतघ्नत्वं) ङरन् (नाम) इं पाप (पापस्य) निमङ्गन (ईदृशां) । तन् पूर्व्वऋण (न पूर्वऋणः = कृतघ्नः) ॥

One should never betray friends or those who have put trust in you, neither those whose food you have eaten nor those who have given asylum.

MBh.3.154.13. b) येषां for यस्य (no v.l.)
१. क ख ग त्र छ ज—द्रोग्धव्य ।
२. क—च ।
३. ख ग च छ ज—कहिचित् ।
४. ख—न्यान् ।
५. घ नास्ति ।
६. क—रिं ।
७. ग—रि ।
८. क—कुनं ममराश्रयन्त ।
९. ख—कुनं ।

[illegible]

ब्रह्मघ्ने च सुरापे च चोरे भग्नव्रते शठे ।
निष्कृतिर्व्विहिता[1] सद्भिः कृतघ्ने नास्ति निष्कृतिः ॥ ३२८ ॥

ब्रह्मघ्न (ब्रह्मघ्नत्वं) ङरनि (नाम) ममाति[2] ब्राह्मण (ब्राह्मणमारणस्य) । हुमिलङकन् (नाशनं) सं ह्यं ब्राह्म मन्त्र (ब्राह्ममन्त्राणां) कुनं (च) । तन् (न) यत्न (यत्नः) रि सिर (तेषु) । सुराप[3] (सुरापत्वं) ङरनि (नाम) मङ्निनुम् मद्य (मद्यपानस्य) । अन् (यदि) पकव्रत[4] (व्रती) तन् (न) पङ्निनुम् (पिबति) मद्य (मद्यं) । चोर (चौरः) कुनं (च) । भग्नव्रत (भग्नव्रतत्वं) ङरनि (नाम) मंलू-बुर् व्रत (व्रतभङ्गस्य) । अत्यन्त (अत्यन्तं) गों (महत्त्वं) नि[5] पाप निक (तत्पापानां) कबेः (सर्वेषां) ।

तथापिन् (तथापि) **मङ्कून** (एवं) **हन** (विद्यते) **पन्नायश्चित्त** (प्रायश्चित्तं) **इरिक**[6] (तेषां)। **कुनं** (परं) **पाप** (पापं) **नि कृतघ्न** (कृतघ्नतायाः)। **तन् पतम्बानिक** (अनौषधं तद्)। **तन् कव्नं** (अशक्यं) **पिन्रायश्चित्त** (प्रायश्चित्तकरणं)॥

There is atonement for killing a brāhmaṇa, for drinkings pirituous liquors, thievery, breaking vows and wickedness, but none for ingratitude.

MBh.12.263.11. b) Our चोरे is supported by a large number of mss., v.l. चौरे. All lontars spell व्रत with व्र°. Our शठे is supported only by Ds, others तथा.

Cf. also MBh.12.166.24.

१. क—°विहत, ख ग—°विस्कृता, च ज—°विस्कृत, छ—°विस्कत।

२. क—अमनि।

३. च छ—सुर।

४. क—पकव्रतं।

५. ख—नि।

६. छ—इरिकं।

नरकाभ्युषितः पन्था गन्तव्यस्तेन दारुणः।
अपापेऽपापहृदये यः पापमनुतिष्ठति॥ ३२६॥

इकं (यः) **व्वं** (नरः) **पापबुद्धि** (पापबुद्धिः)। **अह्युन्** (ईहते)। **गुमवयक्नं**[1] (कर्तुं) **उलः पाप**[2] (पापवृत्तं)। **इरिकं व्वं** (जनेषु) **निर्म्मलबुद्धि** (निर्मलबुद्धिषु)। **पिसनिकुन्** (कथं नु) **अह्युन** (ईहेरन्) **रि कगवयन्** (करणे) **इं उलः पाप** (पापवृत्तस्य)। **इक तं**[3] (यः) **व्वं** (पुरुषः) **मङ्कून कमन्य** (एवंक्रमः)। **नियत** (नियतं) **कच्चसृस्** (भयावहः)। **ल्विर् निकं हु** (मार्गः) **त्क रि निरय** (निरयगामी)। **तिनूत्न्य** (अनुगम्यते) **दलाह** (परत्र)॥

He, who does evil to an innocent and guileless soul, travels the hard path infested by hell.

---

१. ग—मगवयवन।   २. ख—सलः।   ३. छ—त।

[illegible]
[illegible] ।। ३३० ।।

[illegible]
[illegible]

य: करोति नर: पापं न तस्यात्मा ध्रुवं प्रियः ।
आत्मनैव कृतं 'पापमात्मनैवापि भुज्यते' ।। ३३० ।।

कुनं इकं (य:) **व्वं**[2] (नर:) **गुमवयकॅन्** (करोति) **इकं उल: पाप** (पापकर्मणि) । **तन्** (न) **मासि:** (स्निह्यति) **मावक्** (आत्मानं) **ङरनिक**[3] (नाम स:) । **अपयपन्** (यत:) **अवक्न्य** (स्वात्मना) **गुमवय्** (करोति) **इकं** (यद्) **कपापन्**[4] (पापं) । **अवक्न्य** (आत्मा) **अमुबित** (भुंक्ते) **फलन्य** (तत्फलं) **व्लाह** (परत्र) ।।

A sinner cannot be said to love his soul. The sin that he commits has to be paid for by him.

१-१. क—पापमतमनैवोपभुज्येते । २. क नास्ति । ३. क—ङरन्य । ४. छ—पापन् ।

[illegible]
[illegible] ।। ३३१ ।।

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

संक्लिष्टकर्म्माणमतिप्रमादं भूयोऽनृतं चावृतभक्तिकं च ।
विशिष्टरागं बहुमायिनं च नैतान् निषेवेत नराधमान् षट् ।। ३३१ ।।

मिहम् (एते) **ल्विर्** (विधाः) **नि तन्** (न) **संसर्गन्** (संसृज्याः) । **व्वं** (नर:) **मकुलहकॅन्**

(आचरति) पिसकित्[1] (संक्लिष्टकर्म)। **परपीडा** (परपीडां) **दुराचार** (दुराचारं)। **थ्वं** (नरः) **गों प्रमाद** (अतिप्रमादः)। [2]**थ्वं** (नरः) **मिथ्यावाद** (मिथ्यावादी)।[2] **थ्वं** (नरः) **तन्** (न) **अपगॆः** (दृढा) **कभक्तिन्य** (भक्तिर्यस्य)। **थ्वं** (नरः) **गों राग** (विशिष्टरागः)। **थ्वं** (नरः) **सक्त** (सक्तः) **रिं मद्य** (मद्ये)। **नहन्** (इत्येते) **तं**[3] (अथ) **नॆम्** (षट्) **कनिष्ठ** (कनिष्ठाः, अधमाः) **निं थ्वं** (नराणां)। [4]**तन्** (न) **योग्य** (योग्याः) **सिविन्**[4] (सेवितुं)॥

One should not associate or serve six types of mean persons, viz., those who oppress others, those who are negligent and generally untrue, unfaithful, too much biased or enormously crafty.

MBh.5.37.33. a) Some N mss. संश्लिष्टकर्माणम्.

Our अतिप्रमादं is supported by B3.4 Dn2 D5. 6.9 T G1.2.5. G3.4 M °प्रमादिनं.

b) Our भूयोऽनृतं is not found in Poona mss. K4 D3.4 S(except T2) come closest to it and read बह्वानृतं (K4 °शिनं). N majority reading is नित्यानृतं.

c) Our विशिष्टरागं is unique. Poona readings are विकृष्ट°, निकृष्ट° and विसृष्ट°.

Our मायिनं is also unique. Poona readings are बहुमानिनं, पटुमानिनं and बहुभाषिणं.

d) Poona अप्येतान्न सेवेत. Our नैतान् निषेवेत is supported by K1.4.

१. क—पिसॆंकित्।

२ २. क ग नास्ति।

३. च छ—त।

४-४. ज—नय्योग सिवि।

[illegible]

असन्त्यागात् पापकृतामपापान्[1] तुल्यो दोषः स्पृशते मिश्रभावात्।
शुष्केणार्द्रं दह्यते मिश्रभावात् तस्मात् पापैः सह सन्धि न कुर्यात्॥ ३३२॥

अपन् इकं[2] (यः) **श्वं**[3] (नरः) **यन्**[4] **पसंसर्ग्ग** (संसर्गवान्) **लवन्** (सह) **व्वं** (नरैः) **पापकर्म्म** (पापकर्मभिः)। **कह्वा** (कृष्यते) **जुग** (हि) **य देनि**[5] (सः) **दोष** (दोषैः) **निकं पापकर्म्म** (पापकर्मणां)। **कथञ्ज** (यथा) **नि तहॅन्** (काष्ठं) **अह्नरिप्** (जीवितं, आर्द्रं)। **मिलु** (अनुगच्छति) **ग्सॅं** (दाहं) **यन्** (यदा) **पमिश्र** (मिश्रं) **लवन् तहॅन्** (काष्ठेन) **अकि** (शुष्केण)। **मतंन्यन्** (अतः) **तन्पसहाय** (असहायः)। **तन्पमित्रा** (अमित्रः स्यात्) **लवन्**[4] (सह) **व्वं पापकर्म्म** (पापकर्मभिः) **जुग** (हि) **ञ्जुं** (नरः) ॥

MBh.5.34.67 (cf. 12 74.23). b) Our दोषः is replaced by दण्डः (without v.l. in 5.34.67). But in 12.74.23 K1 shows the word दण्ड (तुल्ये दण्डा स्पृश्यते मिथ्यभावात्).

१. क—अपप, ख ग—अपापन्, च छ—अपाप, ज—अपपन्।
२. ग—इका।
३. ख—व्वं। (सदण्डः)।
४. क नास्ति।
५. क—देनि।

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥

वर्ज्जनीयो मतिमता दुर्ज्जनः सन्धिवैरयोः।
श्वा भवत्युपघाताय ललन्नपि दशन्नपि[1] ॥ ३३३ ॥

संक्षेपन्य (तत्संक्षेपः)। [2]**तन्** (न) **समित्र** (मैत्रीं कुर्यात्)।[2] **तन्** (न) **पवुकर** (वैरं कुर्यात्) **ञ्जुं** (नरः) **लवन्** (सह) **दुर्ज्जन** (दुर्जनैः)। **अप[न्]** (यतः) **तन्** (न) **युक्ति** (युक्तं यत्) **ञ्जुं** (पुरुषः) **विलतॅन्** (लिह्येत) **इं असु** (शुना)। **ञ्जुनिवेः** (कथं नु) **यन्** (यदि) **सह्नतन्य** (दश्यते तेन) ॥

A wise man should avoid the wicked in both peace and fight. A dog, whether he licks (in love) or bites (in anger) is liable to convey infection.

---

१. च—भषनपि। २-२. क नास्ति।

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

कष्टकानां खलानां च द्विविधैव[1] प्रतिक्रिया ।
उपानन्मुखभङ्गो वा दूरतो वा विवर्ज्जनम् ॥ ३३४ ॥

इक (यः) **तं** (अथ) **दुर्ज्जन** (दुर्जनः) । **तन् पहि** (अभेदः) **लवन्**[2] **वि** (कण्टकेन) **इक** (तस्य) । **रूप नि वं** (द्वे) **तम्ब** (औषधे) **इरिक**[3] (तयोः) । [4]**उपायन् रि**[4] (उपायौ) **तन्** (न) **पमुहरन्य** (कुर्यातां तौ) **हल** (पापं) । **क्रमन्य** (तत्क्रमः) । **यन्** (यद्) **इरिकं वि** (कण्टके) । **पिलिः** (वा) **तरम्पः** (उपानहा)। **पिलिः** (वा) **सिङ्ग्हन**[5] (विवर्ज्येत) **य** (तद्) । **कुनं** (परं) **इकं**[6] (यत्) **दुर्ज्जन** (दुर्जनः) । **पिलिः** (वा) **तुमुङ्कूल** (नामयेत् तं) **मिहय**[7] (सभ्य इव) । **पिलिः** (वा) **दोहन** (दूरे तिष्ठेत्) **कुनं** । **नहन् तं** (इति) **उपाय** (उपायौ) **वं** (द्वौ) **इरिक** (एतयो.) **कानिः** (उभयोः) ॥

There are two ways of dealing with wicked men and thorns. One may wield the shoe (crushing the sharp point of the thorn, and slapping the face of the wicked) or keep them at a distance

---

Ind.Spr. 2046/4002.

१. क ज—द्विविद्धैःव, ख च—द्विविधेःव ग—द्विविधैःव, छ—द्विविदेःव ।

२. च—लावनन् ।

३. ख—इका ।

४-४. क—उपाय रि, ज—उपयन्निरि ।

५. क ज—सिङ्गःहन ।

६. क—रिकं ।

७. क—मिङ्य, च छ—पिङ्कय an officer.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

मा गाः खलेषु विश्रम्भं ममेति चिरसंस्तुतः ।

दीर्घकालोपनीतोऽपि[1] दशत्येव भुजङ्गमः ।। ३३५ ।।

हय्व त (न) **स्गें**: (भोजयेत्) **पच्चंय** (प्रत्ययं कुर्यात्) **रि दुर्ज्जन** (दुर्जनेषु) । **अनुङ्कु इकि** (ममैषः) । **मलवस्**[2] (चिरात्) **इकि** (एषः) **हनेर्य्यंकु** (विद्यते मया सह) । **कुम्व** (इति) **कुनं** (हि) **लिङ** (विचार्येत) । **हय्व** (नैव) **त मङ्कुन** (तथा) ।**अपन्** (यतः) **इकं** (यः) **सर्प्प** (सर्पः) **ङरन्य** (नाम) । **यद्यपिन्** (यद्यपि) **अत्यन्त** (अत्यन्तं) **लवसन्य** (दीर्घकालं) **अजरजरन** (शिक्षितः) । **इवं**[4] (ध्रुवं) **जुग** (हि) **पनहुत्**[3] (दशनं) **निक** (तस्य) ।।

Do not put trust in the wicked on the basis that he is known since long. A snake though kept and trained for a long while, still bites.

---

१. ख—दीर्घ्यकालो°, ग— दिर्घ्यकालो° । दिर्घ्यकालो°, च छ ज— २. क—आलवस् । ३. प-√सहुत् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

विनयावनतं सन्तं नीचः समधिरोहति ।

स्वगात्रकृतसोपानं निषण्णमिव कुञ्जरम् ।। ३३६ ।।

लवन् (अथ) **क्रम** (क्रमः) **निकं नीच** (नीचस्य) । **मङ्कुन्** (अधिकं) **उद्धत** (उद्धतः) **जुग** (हि) **य** (मः) । **तिनिङ्कुलन्य**[1] **स्व** (दृष्ट्वा) **सं सज्जन** (सज्जनं) । **तुमुङ्कुल्** (नतं) **आदर** (आदरेण) **अत्वं**[2] (पूजया) ।[3] **वेनि कसुशीलनिर** (सुशीलत्वात्) । **तातन्** (नैव) **एरं**[4] (लज्जितः) **अमपस्** (नाशयितु) **अमतप्** (प्रहर्तुं) । **पड** (समः) **लवन् लिमन्** (कुञ्जरेण) **अंश्रूप** (निषण्णेन) **सिर** (स [सज्जनः]) **रि हिङंप्न्य** (तद्विचारे) ।।

A mean fellow rides the back of a saintly man bowed in courtesy, making his limbs serve as a stair. It is like a seated elephant.

---

१. क—तिनोन्य । २. क—अत्यॅ, ग ज—त्वं । ३. क नास्ति । ४. क—एरङर् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

सन्तो मा गात विश्रम्भं[1] नमतीति खले जने ।
तुलावनमः को नाम यो न कूपाम्बु[2]तस्करः ॥ ३३७ ॥

मतंन्य (अतः) **वेय** (वृत्त) **सं साधु** (साधोः)। **ह्य्व** (न) **जुग** (हि) **सिर** (सः) **पच्चंय** (प्रत्ययं कुर्यात्) **रि दुर्ज्जन** (दुर्जने)। **भक्ति** (भक्तिं करोति) **मर य** (सः)। **प्रह्व** (प्रह्वो भवति) **मनॅम्बः** (नमस्करोति) **कुम्व** (इति) **कुनं** (हि) **लिर्ङनिर** (विचारस्तस्य साधोः)। **ह्य्व** (न) **त मङ्कन** (एवं)। [3]**अपन्** (यतः) [4]**तहन्** (अविश्वास्यः) **इक**[4] (सः) **कार्य्यंकारण** (कार्यकारणं) **जाति निक** (तज्जातिः)। **न्विं** (किं) **करिक** (नु) **अनोन्**[5] (पश्यामि) **सि** (तं) [6]**ङ्गो[न्] तुमुङ्कुल्**[6] (नमन्तं)। **य[न्]**[7] (यदि) **तन्** (न) **पककार्य्यं** (करोति कार्यं) **कालप** (उद्धरणस्य) **नि व्वं** (जलस्य) [4]**रि सुमुर्**[4] (कूपे) ॥[3]

Good men, do not put faith in a vile person's bending low. Is there a bending of the pole which does not steal the well's water.

---

१. क च—विस्रम्भ, ख—विस्रम्भन्, ग—विस्रम्भान्, छ—विस्रम्ब, ज—विस्रम्बन्।

२. क—कुपम्ब°, च छ—कूपम°।

३-३. छ त्रुटितम्।

४-४. क नास्ति।

५. ज—अनोत्।

६-६. ख ग ज—ङ्गोत्तुमुङ्कुल्।

ङ्गो (Jav. ĕnggon used before a verbal form, n dropped before t.

७. क नास्ति।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[1]अपकारमसम्प्राप्य तुष्येत् साधुरसाधुतः ॥
नैषोऽलाभो भुजङ्गेन वेष्टितो यो न दश्यते ॥ ३३८ ॥

ह्म्व (न) [2]**त अगिरं**[2] ([अ]प्रसन्नं) **मनः** (मनः) **निङ्कं**[3] (अस्माकं) । **तन्** (न) **किनसम्पयन्**[4] (अवमताः) **वे निकं बुज्र्जन** (दुर्जनैः) **सिनङ्कर्गं**[5] (संसृष्टैः) ।[1] **अपन्**[6] (यतः) **अगाँ** (महान्) **अम्बॅक्** (तोषः) **निं**[7] **तन्** **सिनहुत्** (अदष्टस्य) **वेनि** **उला** (भुजङ्गेन) **न्** (यदा) **पमिलृत्**[8] (वेष्टयति) ॥

A good man should rejoice that he has not been wronged by the wicked. It is no mishap that though the snake coiled itself round one, it did not bite.

१-१. छ त्रुटितम् ।
२-२. क ग ज—नगिरं ।
३. ग—ङ्कं ।
४. √सम्पय् to despise.
५. ग—सिनङ्कर्गंन् ।
६. क—अपनन् ।
७. ज—नि ।
८. √विलृत् to curl.

[illegible]

दुर्जनेनोच्यमानानि वचांसि मधुराण्यपि ।
अकालकुसुमानीव त्रासं सञ्जनयन्ति मे ॥ ३३९ ॥

यद्यपिन् (यद्यपि) **कर्ण्णमनोहर**[1] (कर्णमनोहरं) **अमनिस्**[2] (मधुरं) **ब्वु** (उच्चारणं) **निकं उजर्** (वचसां) । **यम्** (यदि) **बुज्र्जन** (दुर्जनेन) **मुजरकॅन्**[3] (उक्तं) । [4]**त्रास अत्रस्**[4] (त्रस्ताः, भीताः) **जुग** (हि) **कमि** (वयं) **वेन्य** (तेन) । **कथङ्कू** (यथा) **निं कोनङ्कुनं** (माधुर्यं) **इं स्कर्** (कुसुमानां) **म्वु** (उद्गतानां) **रि**[5] **तम्** (न) **मासन्य** (स्वमासे) । **पावक्** (शरीरभूतः) **निं**[6] **उत्पात** (उत्पातानां)

अमुहर भय (कुर्वतां भयं) ॥

Even sweet words spoken by an evil person generate fear in my heart. They are like unseasonal flowers that portend calamity.

Ind. Spr.2860/1188.	भयं संजनयन्ति हि ॥	३. क—मुजरकन्य ।
दुर्जनैरुच्यमानानि	१. च छ—[1]मनोहर । (सदण्डः) ।	४-४. ज—त्रसत्रस् ।
सस्मितानि प्रियाण्यपि ।	२. क च छ—मनिस्, ज—	५. क ख ग ज—रि ।
अकालकुसुमानीव	मनिस् । (मदण्डः) ।	६. ग—नि ।

[1]मधुरेऽसत्यमन्वेष्यं तच्च नास्त्यमृतं च तत् ।
[2]धर्म्मोऽन्वेष्यश्च परुषे स च नास्ति विषं च तत् ॥[2] ३४० ॥

अपन् यन् (अथ) **पेतॅन्**[3] (अन्वेष्यः) **परमार्थ** (अर्थः) **निकं**[4] **क्रोलन्**[5](पापः) ।[6] **रि परमार्थ** (शब्देषु) **मधुर** (मधुरेषु) ।[7] **तन्** (न) **हन** (विद्यते) **जुग**[8] (हि) । **ङ्कु** (केवलं) **परमार्थ** (सत्यं) **अमृत** (अमृतं) **जुग** (हि) **करमु** (प्राप्तं) । **मङ्कुनं**[9] (तथा) **परमार्थ** (अर्थः) **धर्म्म** (धर्म्यः) । **यन् पेतॅन्**[3] (अन्वेष्यः) **रि परमार्थ पारुष्य** (परुषशब्देषु) । **नोर** (न विद्यते) **जुग** (हि) **य**[1] (सः) **परमार्थ** (सत्यं) **विष** (विषं) **जुग** (हि) **करमु** (प्राप्तं) ॥

Look for untruth in sweet words. If you do not discover it, sweet words are nectar. Look for dharma in harsh words. If you do not discover it, harsh words are poison.

१-१. ग त्रुटितम् ।	४. क—निक ।	७. ख नास्ति ।
२-२. ख च छ ज त्रुटितम् ।	५. ख—क्रोल् ।	८. क—जुग य ।
३. क—पेतन् ।	६. छ नास्ति ।	९ ज—मङ्कुन ।

[illegible]

[illegible]

वृश्च[1] निम्बं परशुना अञ्जनं[2] मधुसर्प्पिषा ।
अर्च्चनं[3] गन्धमाल्याभ्यां[4] सर्व्वथा तिक्त एव सः ॥ ३४१ ॥

अपन् (अथ) **इकं** (यः) **मिम्ब** (निम्बः) । **यन्** (यदा) **तुगॅलून्** (शाखा वृश्चिताः) **वडुडॅन्**[5] (उच्छिन्नाः) । **यद्यन्** (यदि) **तुवुह**[6] (रोहति) । **नियत** (नियतं) **अपहित्** (तिक्तः) **जुग** (एव) **सॅवॅानिक** (प्ररोहास्तस्य) । **यद्यपिन्** (यद्यपि) **लेपनन्**[7] (लिप्यते) **रिं मधु** (मधुना) **प्हन्**[8] (दुग्धेन) **मिञाक्**[9] (सर्पिषा) । **इवॅां** (समा) **पहित्निक** (कटुता) **सॅवॅान्य**[10] (तत्प्ररोहाणां) । **क्लान्** (सेव्यते) **गन्धमाल्य** (गन्धमाल्याभ्यां) **कुनं** (अपि) । **अङ्गराग** (अङ्गरागेण) **ज्नु** (उद्वर्तनेन) **लेपन** (लेपेन) ।[11] **सलिवर्रानि** (सर्वविधैः) **वङ्विङि**[12] (परिमलैः) **म्वं** (च) **कॅम्वं**[13] (पुष्पैः) **इनङित्** (संग्रथितः) । **ययान्यन्**[14] (तथापि) **अपहित** (तिक्ताः) **सॅवॅान्य**[15] (तत्प्ररोहाः) । **मङ्क्न** (तथा) **तं वुर्ज्जन** (दुर्जनाः) । **तन्** (न) **क्न** (परिवर्तन्ते) **हिनलहल** (अपकृताः) । **तन्** (न) **क्न** (परिवर्तन्ते) **हिनयुहयु** (सुकृताः) ॥

Cut the neem tree with an axe. Anoint it with honey and butter. Worship it with scents and garlands. No matter what one does the neem will remain bitter.

Ind. Spr.5325/2412.
यश्च निम्बं परशुना
यश्चैनं मधुसर्पिषा ।
यश्चैनं गन्धमाल्याद्यैः
सर्वस्य कटुरेव सः ॥

१. क ख ग च छ ज—सञ्च ।

२. क च छ—यञ्चेन, ख—यञ्जैनम्, ग—यञ्चैन, ज—यञ्चैनम् ।

३. क च छ—यञ्चे°, ख ग ज—यञ्चै° ।

४. क—°मलभ्यां, ख—°ला°, ग—°मला°, च—°मल°, छ—°मलभ्यी, ज—°मलभ्यं ।

५. क—वदुङन् ।

६. ख—तुमुवुह ।

७. क—°नान् ।

८. क नास्ति, ख—प्हा, छ—प्तन् ।
९. क—मिलक् ।
१०. क—सिवॅान्य ।
११. क ग ज नास्ति ।
१२. ख—ववङि ।
१३. क ख—कम्वं ।
१४. ख—ययान्य ।
१५. क—सिवान्य, ग—सॅवॉन्य: ।

[illegible]

[illegible]

मदोपशमनं शास्त्रं खलानां कुरुते मदम् ।
चक्षु:संस्कारकं तेज उलूका[1]नामिवान्धता ॥ ३४२ ॥

वोन् (प्रयोजनं) **सं ह्यं अजि** (शास्त्रस्य) **ङरनिर** (नाम) । **मञ्जुल्लङक्न** (नाशनं) **मव** (मदस्य) । **कुनॅ**[2] (परं) **रि वुर्ज्जन** (दुर्जनेषु) । **मंवद्यकॅन्**[2] (करोति) **मव** (मदं) **सिर** (तद्) । **मञ्जून्** (अधिकं) **प्तॅा**[3] (तम:) **हृतिन्य** (तन्मनस:) । **वुत** (अन्ध:) **तन्**[4] (न) **वु:** (जानाति) **रि**[4]**लि** (वचनं) **नि**[5] **रात्** (लोकस्य) । **कवङ्ग** (यथा) **नि तेज** (तेज:) **सं ह्यं आवित्यन्** (आदित्यस्य) **पञ्जुल्लङकॅन्** (नाशयति) **प्तॅा**[6] (तम:) ।[7] **वुम्लिङक्ॅन्** (दर्शयति) **पनोन्** (चक्षु:) **इं रात्** (लोकस्य) । **कुनं** (परं) **रि उलूक** (उलूकस्य) । **अमुहर**[8] (करोति) **प्तॅा**[6] (नम:) । **मञ्जून्** (अधिकं) **अहुलप्** (व्याकुलितो भवति) । **वुत** (अन्धीक्रियते) **य** (स:) **दे निक** (तेन) ॥

Learning which subdues arrogance in others, serves to create arrogance in low persons. Light, which puts the eye in action, makes the owl blind.

---

१. क ख ग read उल्लुक with two l's. Compare Hindi and other languages उल्लू, etc.
२. क—मंदद्याकन् ।
३. क छ—प्तं ।
४. क—त ।
५-५. क—कलिङर्नि, ख ग च छ ज—लिङर्नि ।
६. क—प्तं ।
७. ख नास्ति ।
८. क—ममुहार ।

विद्यामदो धनमदस्तृतीयोऽभिजनै[1]र्म्मदः ।
मदा ह्येतेऽवलिप्तानामेत एव सतां दमाः ॥ ३४३ ॥

निहन्[2] (एषः) **संक्षेप** (संक्षेपः) **नि मंवद्यकॅन्**[3] (कारकाणां) **मद** (मदस्य) **रि दुर्ज्जन** (दुर्जनेषु) । **विद्या** (विद्या) । **धन** (धनं) । **अभिजन** (अभिजनः) । **विद्या** (विद्या) **ङरन्** (नाम) **सं ह्यं अजि** (शास्त्रं) । **विद्यामद** (विद्यामदः) **ङर्नि** (नाम) **वॅश्रू**[4] (मदस्य) **कपुहर दे निर** (तत्कृतस्य) । **धन** (धनं) **ङर्नि** (नाम) **मास्** (सुवर्णस्य) **मणिक्** (माणिक्यस्य) । **सल्विर् नि विभव** (सर्वविधविभवस्य) । **धनमद** (धनमदः) **ङरनिकं** (नाम) **मद** (मदस्य) **कवङुन् देन्य** (तत्कृतस्य) । **अभिजन** (अभिजनः) **ङर्नि** (नाम) **कब्वङन्** (कुलजन्मनः) । **अभिजनमद** (अभिजनमदः) **ङरनिकं** (नाम) **वॅश्रू**[4] (मदस्य) **कपुहर देन्य** (तत्कृतस्य) । **नहन्** (एते) **तावक्** (शरीरभूताः) **नि**[5] **मंवद्यकॅन्** (कारकाः) **मद** (मदस्य) **रि दुर्ज्जन** (दुर्जनेषु) । **कुनं** (परं) **रि**[6] **सं सज्जन** (सज्जनेषु) । **मंवद्यकॅन** (कुर्वन्ति) **कोपशमन्** (उपशमं) **इक** (एते) ॥

Learning, wealth and high birth form the three intoxicants for men of arrogance. The very same three elements go to make the good humble.

MBh.5 34.42. b) °जनो (without v.l.) for our °जनैर्. c) K1(by corr.).4.5 B (except B3) D(except D9) T2 G2 मदा एते, other mss. एते मदा.

१. क—°नोर्. ख ग—°नैर्, च छ—°ने, ज—°नॆर्।

२. छ—नाहन्।

३. "bring into existence." क ग—मदद्यकन्।

४. क—मद।

५. छ ज—नि ।   ६. क—रिं ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

नम्यते याति सन्धानं द्रवीभवति तप्यते ।

मृदु दुर्ज्जनचित्तेन किंल्लोहमुपमीयते ॥ ३४४ ॥

अपन् हन (विद्यते) कलहं[1] (विशेष:) निं [2]ब्सि (लोहस्य) सक्कूँ[2] बुद्धि निं दुर्ज्जन (दुर्जनबुद्धे:)। अपन् (यत:) कञ्नं (शक्यते) य इन्लुक् (नामयितुं) । तिनुङ्कूलकँन्[3] (परिणामयितुं)। कञ्नं (शक्यते) पिनतँम्वकँन्[4] (सन्धातुं) । मङ्ग्ना (?) त य (अथैष) द्रव (द्रवति) यन् पिननसन् (यदा तप्त:) । तातन् (नैव) मङ्कून (तथा) बुद्धि (बुद्धि:) निं दुर्ज्जन (दुर्जनस्य) । केवलाकस (केवलं कठोरा भवति) मरिकस् (तिष्ठति कठोरा) ।[5] मङ्कून[5] (एवं) जातिन्य (जातिरस्य) ॥

How and why should one compare soft iron with the wily heart. Iron is bent and welded, it melts and can be heated. But the wily heart always stays hard and obdurate.

---

१. ग—कलृहँ ।
२-२. क—ब्सि । सकँ ।
३. ग—तनुङ्ङलकन्, क ख ज—तनुङ्कूलकन् ।
४. क—पिनतकन् ।
५-५. क नास्ति ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अहो प्रच्छादिताकार्य्यं नैपुण्यं परमं खले ।

यत् तुषाग्निरिवार्नाच्चिद्दंहन्नपि[1] न लक्ष्यते ॥ ३४५ ॥

आश्चर्य्यं (आश्चर्यं) **मत** (अथ) **जू** (अस्माकं) **रि**[2] **बुद्धि** (बुद्धौ) **नि बुज्र्जन** (दुर्जनस्य) । **अपन्** (यतः) **अत्यन्त** (अत्यन्तं) **कविदग्धन्यन्** (तद्वैदग्ध्यं) **सपुंत** (आवरणे) **कबुष्टन्** (दौष्टचस्य) ।[3] **रि कगवयन्** (आचरणे) **इं हल** (पापस्य) । **तातन्** (नैव) **हन** (विद्यते) **पहिन्य** (तद्भेदः) **लवन् अपुय्** (अग्निना) **इं म्रां** (तुषाणां) । **रूप नि तन्** (न) **कतॅङॅर्**[4] (दृश्यते) **अन्** (यदा) **पङ्गसॅङि**[5] (ज्वलति) ॥

The wily are highly skilful in concealing their misdeeds. They are like the flameless fire of rice-husks that smoulders but is not visible.

---

१ क—°वानर्च्चिद°, ख—°वानच्चिद°, ग च छ ज—°वनच्चिद° ।

२. क नास्ति, छ—रि ।

३. क नास्ति ।

४. √तॅङॅर् signal.

५. क—पंग्सॅङि ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अहो बत महत् कष्टं विपरीतमिदं जगत् ।

येनापत्रपते[1] साधुरसाधुस्तेन नन्दति ॥ ३४६ ॥

कपूहन् (मूढाः) **मत** (अथ) **जू** (वयं) [2]**बॅनि बुद्धि** (बुद्धया) **र्निकि**[2] **रात्** (जगतः) । **हेतु** (हेतुः) **नि मङ्कुन** (अस्य) । **इकं** (यः) [3]**साधुसमूह** (साधुसमूहः) ।[4] **मप** (कः) **हेतु** (हेतुः) **निरन्** (यः) **हन** (विद्यते) **किनहनन्** (वास्यते) **इं** [5]**इरं** (लज्जया) **रि सं**[3] **साधु**[5] (साधुषु) । **यतिक** (अथैतद्) **विपरीत** (विपरीतं) । **नियत** (नियतं) **अमुहर** (करोति) **सुख** (सुखं) **य** (तद्) **इरिकं बुज्र्जन** (दुर्जनाय) ॥

Oh, how very wrong that the world be perverse. That, at which a saintly person is ashamed, gives joy to the wicked.

MBh.3.2.60 (no variants recorded). d) तुष्यति for नन्दति.

१. क ख च छ—°पत्रेपते, ग ज—येनपत्रेपते ।
२-२. क—दे निकिं, ग—देनि बुद्धि निं ।
३-३. क—साधु हर इरं रि सं।
४. ख ग ज नास्ति ।
५-५. ख ग च छ ज—इरं । अपन् साधु ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

खल: सर्षपमात्राणि परछिद्राणि पश्यति ।
आत्मनो बिल्वमात्राणि पश्यन्नपि न पश्यति ॥ ३४७ ॥

लवन् पुरि: (स्वभाव:) **निकं दुर्ज्जन** (दुर्ज्जनस्य)। **यद्यन्**[1] (यद्यपि) **सविजि** (एकं बीजं) **नि ससवि** (सर्षपस्य) **दोष** (दोषं करोति) **सं साधु** (साधु:)। **कतोन्** (दृश्यते) **जुग** (हि) **देन्य** (तेन, दुर्जनेन)। **कुनं** (परं) **यन्** (य:) **दोषन्यावक्न्य** (दोष: स्वात्मन:)। **यद्यन्** (यद्यपि) **सब्व: नि विल्व**[2] (विल्वफलं) **तोवि** (अपि) **कतोन** (दृष्टं) **त देन्य** (तेन)। **तन्** (न) **तिनोन्**[3] (दृश्यते) **जुग** (हि) **य** (स:) ॥

The wicked man sees others' faults even though they be as small as grains of mustard, but his own even seeing he sees not, though they be as big as a wood-apple.

MBh.1.69.1. a) राजन् for खल:. b) पश्यसि. d) पश्यसि.

Note विल्व and not बिल्व.

३. क—तिनोन्य, ख—ततोन् ।
१. ग—यद्यनिकं ।
२. च—विल्व: ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अभिवाद्य यथा वृद्धान् सन्तो गच्छन्ति निर्वृतिम् ।
तथा सज्जनमाक्रुश्य मूर्खो भवति निर्वृतः[1] ॥ ३४८ ॥

लवन् (च) **स्वभाव** (स्वभावः) **निं दुर्ज्जन** (दुर्जनस्य) । **इक** (ये) **सं साधु** (साधवः) । **अत्यन्त** (अत्यन्तं) **जुग** (हि) **सुख** (सुखं) **निरान्**[2] (तेषां) [3]**पनम्बह** (अभिवादने) **अर्च्च**[3] (पूजने) **आदर** (आदरणे) **रि सं वृद्ध पण्डित** (वृद्धपण्डितानां) । **तातन्** (नैव) **मङ्कून्**[4] (तथा) **दुर्ज्जन** (दुर्जनः) । **विपरीत** (विपरीतः) **क्रमन्य** (तत्क्रमः) । **अत्यन्त** (अत्यन्तं) [5]**परितुष्टन्य** (तत्परितोषः) **अन्**[5] **रलस्** (कृत्वा) **मनिरस्कारावमान** (तिरस्कारं, अवमानं) **अङ्पहास** (अपहासं) **रि सं महापुरुष** (महापुरुषाणां) ॥

Just as paying respect to the aged gives joy to the good, so abusing and reviling the good satisfies the wicked.

MBh.1.69.12. b) S साधुर्गच्छति निर्वृतिम्.
c) All our lontars read °त्य for °श्य.

१. क ग च छ ज—निर्वृतिः, ख—निवृतिः ।
२. क ज—निरन् ।
३-३. क—पनम्बहत्यँ ।
४. क—मङ्कुन ।
५-५. क ग ज—परितुष्टन्यन् ।

[illegible]

[illegible]

अप्रदाता समृद्धोऽसौ दरिद्रश्च[1] महामनाः ।
अश्रुतश्च समुन्नद्धस्तमाहुर्मूढचेतसम् ॥ ३४९ ॥

कुनं इकं (यः) **व्वं** (नरः) **सुगिः** (समृद्धः) **परिपूर्ण्ण** (परिपूर्णः) । **न्वातन्** (नैव) **पगवे** (करोति) **दानपुण्य** (दानपुण्यं) । **व्वं** (नरः) **दरिद्राहङ्कूराकस्** (दरिद्रः, अहंकारवद्) [2]**हृतिन्य** (हृदयं तस्य) **कुनं** ।[2] **उद्धत** (उद्धतः) **गर्व्व** (सगर्वः) । **अन् व्वं**[3] (नरः) **तन्** (न) **बुः** (जानाति) **मङ्जि** (अध्येतुं) **कुनं** । **इक त** (एते) **कल्लु** (त्रयः) । **प्रसिद्ध** (सिद्धिः) **नि मूढ** (मूढत्वस्य) **इक** (तेषां) ।[4] **लि** (इत्याहुः) **सं पण्डित** (पण्डिताः) ॥

Foolish is he, who though prosperous does not help others, who though poor is generous, and who though ignorant is proud and swollen.

Cf. MBh.5.33.30 (no variants recorded).
अश्रुतश्च समुन्नद्धो
दरिद्रश्च महामनाः ।
अर्थांश्चाकर्मणा प्रेप्सु-
र्मूढ इत्युच्यते बुधैः ॥

१. क—दरिद्रश्व. ख ग च छ ज—दरिद्रस्य ।
२-२. क—हृतिन्य । कुनं ।
३. क नास्ति ।
४. ख ग च छ ज नास्ति ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

परं क्षिपति दोषेण वर्त्तमानः स्वयं तथा ।
यश्च कुप्यत्यनीशः सन् स तु मूढतरो नरः ॥ ३५० ॥

हन त (विद्यन्तेऽथ) **व्वं** (नराः) **निन्दागलक्**[1] (निन्दकाः क्रुद्धाः) **रि मोलः सलः** (कुवृत्तेषु) । **न्वान्** (परं) **इनुलहकॅन्य** (क्रियते तैः) **जुग** (अपि) **इकं उलः** (वृत्तं) **तन्युक्ति** (अयुक्तं) **लिन्य** (तद्विचारे) । **मुवः हन त** (विद्यन्तेऽथ) **व्वं** (नराः) **क्रोध** (क्रुद्धाः) **रि**[2] (यदा) **पिसनिङ्गन्** (नैव) **कवश वेम्य** (वशिनः) । **दूरन्**[3] (दूरं यत्) **व्वं** (शक्ताः) **तुम्काक्न** (आगमयितुं, वशीकर्तुं) **ग्लूंन्य** (स्वक्रोधं) । **इकं व्वं** (इत्येते) **मङ्कून** (पुरुषा) **क्रमन्य** (एवंक्रमाः) । **ढकस्** (शिखरं) **निं मूढ** (मूढतायाः) **इक** (ते) ॥

None is more foolish than the person who accuses others of faults which pertain to himself or who gets angry without having the power to remedy.

MBh.5.33.36. c) Our कुप्यति is supported by K1. 2, other mss. क्रुध्यति.

d) Our मूढतर: is supported by T1 G (except G2), other mss. mostly मूढतमः

१. क—निन्दाहलक् ।

२. ख—नि ।

३. They are far from controlling their anger.

[illegible]

[illegible]

मृदु वै मन्यते पापो भाष्यमाणमशक्तिजम् ।
जितमर्थं विजानीयादुपला मार्दवे सति ॥ ३५१ ॥

अपन् हिडॅप् (विचार:) निकं व्वं पाप (पापजनानां) । इरिकं उजर् (शब्देषु) मृदु (मृदुषु) मनोहर (मनोहरेषु) । सङ्कू[1] (मूलं) रि[2] कहीनकायान्य[3] (तद्धीनकायत्वे) । हेतु निक (तद्धेतुः) तन् (न) एङ्स्त् (जानन्ति) य (ते) । अन् (यद्) पमिन्तोनन्[4] (प्रदर्शनं) रि कोत्तमन् (उत्तमत्वे) इं मास् (सुवर्णस्य) । कालःन्यन् (?) पघर्ष[5] (घर्षणं) लवन् उद्यन् (निकषेण, उपलेन) ॥

Evil men take soft speech as indication of weakness. The softness of gold (as tested on the touchstone) is regarded by the touchstone as its victory.

MBh.5 4.6. Our उपला is not found in Poona mss. which read अबुधः (N), दुर्बुद्धिः (S).

१. ख ग—सत्का, च—सात्का, छ—सात्क, ज—सत्क ।

२. ख ग च छ ज—रि ।

३. क—°कायान् ।

४. √तोन् ।

५. क—पघास, ख—पघाष, ग—पगष, च छ—पघश, ज—पघष ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

असन्तोऽभ्यर्थिताः सद्भिः किञ्चित् कार्य्यं कदाचन ।
मन्यन्ते सन्तमात्मानम[1]सन्तमिति विश्रुतम् ।। ३५२ ।।

[2]**कथञ्चन प्व** (कथंचन) **सं साधु** (साधुः) । **हन** (चेत्) **फिनार्य्यं निर** (कारयति) । **इरिकं तन्साधु** (असाधुना) । **समञ्जून** (तदा) **त यन्** (सः) **हुमिङॅप्** (मन्यते) **अवक्न्य** (स्वात्मानं) **महापुरुष** (महापुरुषं) । **यद्यपिन्** (यद्यपि) **त्लस्** (हि) **बुः** (जानाति) **य** (सः) **रि कोचपन्** (लोकमतं) **यन्** (यत् सः) **सिनङ्गः** (मन्यते) **तन्साधु** (असाधुः) ।।[2]

If the noble man asks a favour from the mean one, the latter begins to consider himself a superior person although everybody knows him to be otherwise.

MBh.5.34.43. d) Our G3, others mostly अपि. °त्मजम°, ज—°मत्मजम° । इति **is supported by B, D2** १. ख छ—°त्माजम°, ग च— २-२. ख त्रुटितम् ।

[illegible]

[illegible]

[1]प्राज्ञोऽपि जल्पतां पुंसां श्रुत्वा वाचः शुभाशुभाः ।
गुणवद्[2] वाक्यमादत्ते हंसः क्षीरमिवाम्भसि ।। ३५३ ।।[1]

कुनं सं पण्डित (पण्डिताः) **इरनिर** (नाम) । **यद्यपिन्** (यद्यपि) **कप्व कन्हङ्गः**[3] (श्रूयेत) **हलहयुन्** (शुभाशुभं) **इनुचपन्**[4] **वे निर** (अन्योक्तं) । **न्वान्** (ततः) **इकं** (ये) **उजर्** (शब्दाः) **अहयु** (शुभाः)

जुग (खलु) इनलप् निर (आदीयन्ते तैः) । कदि (यथा) क्रम (क्रमः) नि हङ्ग (हंसस्य) अमङन्[५] (पिबति) पॅहन् (क्षीरं) मिनिश्र (मिश्रितं) लवन् (सह) व्वै (अम्भसा) । अन् इकं पॅहन् (क्षीरं) जुग (एव) कपङन् (पीयते) वेन्य (तेन) ॥

The wise listen to the good and evil words of the prattling mass, and take up only what is good, like the swan which separates and takes milk out of water.

MBh.1.69.9. a) प्राज्ञस्तु. d) K4 S support our अम्भसि, other mss. अम्भसः.

१-१. ख त्रुटितम् ।

२. क ग च छ ज—°वत् ।

३. क—कऋङॉ, ख—ऋङ्ङा ।

४. क ख ग—इङुचपन्, च—इनुचपु, ज—इङूचपन् ।

५. √पङन् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

चोद्यमानोऽपि पापाय शुभात्मा नाभिपद्यते ।
वार्य्यमाणोऽपि पापात्मा पापेभ्यः पापमिच्छति ॥ ३५४ ॥

अपन् (अथ) सं साधु (साधुः) ङरनिर (नाम) । यद्यपिन् (यद्यपि) कोनॅन् (आदिष्टः) सिर (सः) रि उलः सलः (पापकर्मणे) ।[१] तन् (न) पङ्गिङॅप् (अभिपद्यते) जुग (हि) सिर (सः) ।[२] तन् (न) ऋङॅऋङान् (शृणोति) । कुनं (परं) इकं (यः) व्वं[3] (नरः) दुष्ट (दुष्टः) । यद्यपिन् (यद्यपि) उहुतन तोवि (वार्येत) रि उलः सलः (पापकर्मणः) । इनुलहकॅन्य (क्रियते तेन) जुग (हि) य[3] (तत्) ॥

A noble soul, though instigated to sin, does not give in. The evil soul, though prevented, goes in for it.

MBh.5.137.8:
वार्यमाणोऽपि पापेभ्यः
पापात्मा पापमिच्छति ।

चोद्यमानोऽपि पापेन
शुभात्मा शुभमिच्छति ॥

१. क नास्ति ।

२. क ख ग च ज नास्ति ।

३. ग नास्ति ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

व्यर्थं श्रुतमशीलस्य धनं कृपणजीविनः ।

उत्साहो मन्दभाग्यस्य बलं कापुरुषस्य च ॥ ३५५ ॥

अपन् (अथ) **यद्यपिन्** (यद्यपि) **परिपूर्ण्णं** (परिपूर्णं) **ब्रु:**[1] (ज्ञानं) **निकं ब्वं** (नरस्य) **मङजि** (अधीयानस्य) । **यन्** (यदि) **दुश्शील** (दुश्शीलः) । **व्यर्थं** (व्यर्थं) **इक** (तद्) । **अपन्** (यतः) **सुलुह** (दीपभावः) **रिं शील युक्ति** (शीलयुक्तानां) **दोन्** (प्रयोजनं) **सं ह्यं अजि** (शास्त्रस्य) । **मङ्कुन**[2] (तथैव) **मास्** (धनं) **निकं ब्वं** (नरस्य) **अतङ्कॅत्**[3] (गृधालोः) । **व्यर्थं** (व्यर्थ) **इक** (तद्) । **अपन्** (यतः) **दानाक्न** (दानं) **दवह** (?) **रिं धर्म्मंसाधन** (धर्मसाधने) **दोन्** (प्रयोजनं) **इं मास्** (धनस्य) **ङरन्य** । **मङ्कुन**[2] (तथैव) **कोत्साहन्** (उत्साहः) **इं ब्वं** (नरस्य) **निर्भाग्य** (निर्भाग्यस्य) । **व्वागन्**[4] (मन्दभाग्यः ?) **सोलःन्य** (स्वकर्मसु) । **व्यर्थं** (व्यर्थः) **इक** (सः) । **मङ्कुन** (एवं) **कशक्तिन्** (शक्तिः) **इं ब्वं** (नरस्य) **कश्मल** (कश्मलस्य) । **पापकर्म्मं**[5] (पापकर्मणः) । **व्यर्थं** (व्यर्था) **इक** (सा) । **अपन्** (यतः) **करक्षान्**[6] (रक्षणं) **सं साधु** (साधूनां) **दोन्** (प्रयोजनं) **इं कशक्तिन्**[7] (शक्तेः) **ङरन्य** (नाम) ॥

What good are scriptures to one without character, wealth to a miserly life, adventure to an unfortunate one or valour to a coward ?

---

१. च नास्ति ।

२. क—मङ्कु ।

३. क—अतङ्कत्, ग—अतॅङ्कॉत् ।

४. क—वतन् ।

५. Note that Kawi interprets कापुरुष as कुपुरुष—ब्वं कश्मल पापकर्म, and not as a coward.

६. ग—सकराक्षन् ।

७. क—कशक्तिन्य ।

[illegible]

कपाले यद्वदापः स्युः श्वदृतौ वा यथा पयः ।
आश्रयस्थानदोषेण वृत्तहीने तथा[1] श्रुतम् ॥ ३५६ ॥

संक्षेप (संक्षेपः) **सं ह्मं अजि** (शास्त्रस्य) । **यर्**[2] (यदि) **उङ्ग** (विद्यते) **रि दुश्शील** (दुःशीले) । **व्यर्थ** (व्यर्थ) **सिर** (तद्) **मारि** (न भवति) **पवित्र** (पवित्रं) । [3]**कद्यङ्ग** (उपमानं) **नि ब्वं** (जलस्य) **मुङ्ग** (स्थितस्य) **रि कपाल** (कपाले) ।[3] **कद्यङ्ग** (उपमानं) **नि ब्वं** (जलस्य) **मुङ्ग रि**[4] (स्थितस्य) **श्वदृति** (श्वदृतौ) **कुनं** (च) । **दृति** (दृतिः) **ङरन्य** (नाम) । **कुलित्** (चर्म) **नि विवि** (अजस्य) **सिनसत्**[5] (अपमोचितस्य) । **गिनवे** (कृतं) **बलदेव** (बलदेवेन) । **पिनक-** (कृतः) **पङस्वन** (दृतिः) । **यन्**[6] (यदि) **कुलित्** (चर्म) **नि शृगाल** (शुनः) **कुनं** (च) । **गिनवे** (कृतः) [7]**पङस्वन्** (दृतिः) **कुनं**[7] (च) । **यतिक** (अथ सः) **श्वदृति** (श्वदृतिः) **ङरन्य** (नाम) । **इकं**[8] (यद्) **ब्वं** (जलं) **मकभाजन**[9] (करोति भाजनं) **मङ्कून** (ईदृशं) । **कपान** (कथं) **तिकान्** (तद्) **शुच्य** (शुचि) । **कहवा**[10] (अपोह्यते) **दोंन स्थानदोष** (स्थानदोषेण) । **मङ्कून त** (तथा) **सं ह्मं अजि** (शास्त्रं) । [8]**यर्** (यद्) **उङ्ग** (स्थितं) **हरिकं ख्वं**[11] (नरे) **दुश्शील** (दुःशीले) । **व्यर्थ**[12] (व्यर्थं) **सिर** (तद्) । [13]**अपन्** (यतः) **तन्** (न) **पगवे**[13] (करोति) **कपावनन्**[14] (पावनं) ॥

As water in a skull pot, or milk in a dog's leather-bottle, so learning turns foul in a man devoid of character. The fault is of the container.

MBh.12.37.35 (same as above)

१. ख ग च छ ज—कथा।

२. ख—यन्।

३ ३. ख त्रुटितम्।

४. क ख च छ ज—रिं।

५. √ससत् to skin. क दण्डो नास्ति।

६. क—प्व इकं, ख ग—प्व तिकं, ज—प्वा हिकं।

७-७. क—दृति।

८. क नास्ति।

९. ग—मकभोजन।

१०. √हव to sweep away as in a flood.

११. ख नास्ति।

१२. क—व्यर्थात रक्व।

१३-१३. क—आप तन् ल्नि पगवै।

१४. ग—कपापनान्, ज—कपवनन्।

[illegible]

[illegible]

नाच्छादयति कौपीनं न दंशमशकापहम्[1] ।
शुनः पुच्छमिवानर्थं ज्ञानमन्यायवर्त्तिनः ॥ ३५७ ॥

यद्यपिन् (यद्यपि) **सं ह्यं सम्यग्ज्ञान** (सम्यग्ज्ञानं)। **कवुहन्**[2] (ज्ञायते) **इकं ब्वं** (नरेण) **दुश्शील**[3] (दुःशीलेन)। **व्यर्थ** (व्यर्थं) **त रक्व** (हि) **सिर** (तद्)। **अप[न्]** (यतः) **तम्**[4] (न) **व्नं** (शक्नोति) **सिर** (सः) **मन्काकॅम्** (आगमयितुं) **इष्टसाध्य** (इष्टसाध्यं)। **य[न्]** (यदि) **तन्**[4] (न) **रिनक्ष** (रक्षयति) **रिं शिष्टाचार** (शिष्टाचारं)। **कवक्ष्** (उपमानं) **निं इकू**[5] (पुच्छस्य) **निं शृगाल** (शुनः)। **तन् पनपुति**[6] (नाच्छादयति)। **तन्** (न) **कुपिन** (कौपीनं)। **तन् पमुग्** (नापहन्ति) **दंश-मशक**[7] (दंशमशकं)। **अल्** (?) **ललर्** (?) **आदि** (आदि)। **मङ्कन** (तथा) **तिक**[8] (तद्) **सं ह्यं सम्यग्ज्ञान** (सम्यग्ज्ञानं)। **अन्** (यदा) **उक्ष्** (तिष्ठति) **इरिकं**[9] **ब्वं** (नरे) **दुश्शील** (दुःशीले) ॥

The knowledge of a tyrant is of no avail. It is like the tail of a dog, which neither covers the privities nor kills gnats and fleas.

Ind.Spr.3549/1521. c) व्यर्थं for अनर्थं.
d) पाण्डित्यं धर्मवर्जितम्.
१. ख ग च छ ज—दशेमशकापहम् ।
२. ज—कवु:हन् ।
३. क—दुश्शील, ज—दुशिल ।
४. क—तन् य ।
५. क—कू, ग ज—इकु ।
६. √सपुत् to cover.
७. ख ग च छ ज—दङ्कमशक ।
८. क—त ।
९. ग—इकारिकं ।

[illegible]

कर्म्मदायादको लोकः कर्म्मसम्बन्धिलक्षणः ।
कर्म्माणि चोदयन्तीह सर्व्वे कर्म्मवशा वयम् ॥ ३५८ ॥

अपन् (अथ) **इकं** (यः) **लोक** (लोकः)। **कर्म्म** (कर्म) **पिनककलिलिरन्य** (तद्दायः)। **कलिङन्य** (अस्यार्थः)। **शुभाशुभकर्म्मफल** (शुभाशुभकर्मफलं) **जुग** (हि) **तिन्मुन्य** (प्राप्यते)। **नियत** (नियतं) **मसम्बन्ध**[1] (सम्बन्धवान्) **लवन्** (सह) **शुभाशुभकर्म्म** (शुभाशुभकर्मणा) **त** (अथ) **त्व** (हि) **य** (स लोकः)। **संक्षेपन्य** (तत्संक्षेपः)। **इनतग्** (ईश्यते) **निं**[2] **पूर्व्वकर्म्मन्य** (स्वपूर्वकर्मणा)।[3] **इकं लोक** (लोकः) **ङरन्य** (नाम)। **परमार्थन्य** (एतस्यार्थः)। **किनवशाकॅन्** (वशीक्रियामहे) **इं पूर्व्वकर्म्म** (पूर्वकर्मभिः) **कित**[4] (वयं) **कबेः** (सर्वे) ॥

People are the inheritors of karma. Their characteristic feature is the connection with past actions. It is the past actions which drive people. All of us are controlled by karma.

MBh.(Citraśālā ed.) 13. 1.73. a) Most mss. °दायाद-
वान्. b) Mss. °सम्बन्ध or
बन्धन°. c) All mss. यथा(some

mss. तथा)न्योन्यं तथा (some mss. यथा) वयम्
१. ख ज—पसम्बन्ध, ग च—पसॅम्बन्ध, छ—पसॅम्बन्द ।
२. च छ—नि ।
३. क नास्ति ।
४. ख च छ—तिक ।

[illegible]

[illegible]

यथा धेनुसहस्रेषु वत्सो विन्दति मातरम् ।
तथा[1] शुभाशुभं कर्म्म कर्त्तारमनुगच्छति ॥ ३५९ ॥

तातन् (नैव) **अङ्गा** (हि ?) **तन्** (न) **कभुक्त्य** (भुज्यते) **इकं पूर्व्वकर्म्मं** (पूर्वकर्मं) । [2]**सकलिवर्** (सर्व) **इं**[2] **फल निक**[3] (तत्फलं) । **देनिकं** (तेन) **मककर्म्मं य** (कृतं कर्म येन) । **म्वं** (च) **तन्** (न) **केमुरन्** (विन्दति) **वुमुनुं** (अनुगच्छति) **इरिकं कर्त्ता**[4] (कर्तारं) **ह्नूनि** (पुरा) । **कवि** (यथा) **कम निकं**[5] (क्रमः) **अनक्** (वत्सस्य) **नि लूम्बु** (गोः) । **तन् केमुरन्**[6] (अविश्रान्तः) **उमेत्**[7] (अन्विष्यति) **कवितन्य** (स्वमातरं) । **यद्यन्** (यद्यपि) **मातुसतुस** (शतशः) **इकं लूम्बु** (गवां) **सॅङंन्य**[8] (काले) **अमिसुसु** (दोहस्य) ।[9] **पमोर**[10] **निक** (मिश्रिता) **रव्यित्न्य**[11] (तन्माता) । [12]**मेङॅत्** (स्मरति) **जुग** (हि) **य** (सः) **तन्** (न) [13]**केमुरन्** (विश्राम्यति) **इ रव्यित्न्य**[13] (स्वमातरि) ॥[12]

As a calf spots out its mother in a herd of thousands, so good and bad deeds follow the doer.

MBh.12.174.16. c) पूर्वकृतं for शुभाशुभं.
१. क ख ग—यथा, च छ—यता, ज—यथ ।
२-२. क नास्ति ।
३. क नास्ति, ग—इक ।
४. च छ—कार्म्मं, ज—कर्ट ।
५. ख—नि ।
६. √इमुर् to miss, not

to find.

७. ख—अमेत् ।

८. क—स्डंङ ।

९. क ख ग ज नास्ति दण्डः ।

√सुसु milk.

१०. √वोर् to mix.

११. र-वित्-न्य its venerable origin.

१२-१२. ग त्रुटितम् ।

१३-१३. क—केमुर व्विस्त्य ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अचोद्यमानानि यथा पुष्पाणि च फलानि च ।
स्वं कालं नातिवर्त्तन्ते तथा कर्म्म पुरा कृतम् ॥ ३६० ॥

स्वं मेङॅत् (स्मरन्ति) **रि**[1] **मासन्य** (स्वमासं) **तिकं पूर्व्वकर्म्मफल** (पूर्वकर्मफलानि) **ङरन्य** (नाम) । **उमतग्** (ईशत्वं) **अवकन्य** (आत्मनि) **क्रमन्य** (क्रमस्तेषां) । **तन्** (न) **क्न** (शक्यते) **तिनुलक्** (वारणं) । **लुपुत्** (न भवति) **विनोहकॅन्** (दूरे करणं) । **पिनरक्षकॅन्**[2] (समीपे करणं) । **कद्यङ्ग** (यथा) **नि पुष्पफल** (पुष्पाणि फलानि) । **अन्** (यत्) **मेङॅत्** (स्मरन्ति) **रि मासन्य** (स्वमासं) । **वुमान्** (अंशः) **इ शरीरन्य**[3] (तच्छरीरस्य) ॥

As flowers and fruits do not transgress their appointed time, they need no goading; so it is with karma done in the past.

MBh.12.174.12. c) other N mss., others स्व°. Our स्वं is supported by Śl K1.4.6 V1 and many

१. ज—रिं ।

२. ग त्रुटितम् ।

३. ग—शरीर ।

[illegible]

[illegible]

बालो युवा च वृद्धश्च यत् करोति शुभाशुभम् ।
तस्यां तस्यामवस्थायां भुंक्ते जन्मनि जन्मनि ॥ ३६१ ॥

कमन्य (तत्क्रम:) । **यन्** (यदा) **अन्वम्** (बाल:) । [1]**यन्** (यदा) **स्डॅंस्डॅं**[4] (मध्यं) । **वय: निक** (वयस्तस्य) ।[1] [2]**यन्** (यदा) **अतुह** (वृद्ध:) ।[2] **इक**[3] (य:) **मगवे** (कृतवान्) **शुभाशुभकर्म्म** (शुभाशुभकर्म) **ङूनि** (पुरा) **रि**[4] **पूर्व्वजन्म** (पूर्वजन्मनि) । [5]**ररे** (बाल्ये) । **यौवन**[5] (यौवने) । **अतुह** (वार्धक्ये) । **यन्** (तद्) **भुक्ति**[6] (भुंक्ते) **फल** (फलं) **नि**[7] **शुभाशुभकर्म्मन्य** (स्वशुभाशुभकर्मणां) **ङूनि** (पुरा) ।[8] **संक्षेपन्य** (तत्संक्षेप:) । **सावस्थान्य** (या तदवस्था) **ङूनि न्** (पुरा यस्यां) **पगवे** (कृतं) **सुकृत**[9] (सुकृतं) **दुष्कृत** (दुष्कृतं) । **समङ्कनावस्थान्यन्**[10] (तादृशावस्थायां) **भुक्ति** (भुंक्ते) [11]**पूर्व्वकर्म्मन्य** (पूर्वकर्माणि) । **येक त्मुं**[11] (प्राप्नोति) **फलन्य** (तत्फलानि) ॥

Whatever good or evil one does as a child, youth or old man, the fruit of that he enjoys or suffers in that very state, birth to birth.

MBh. 12.174.15 (same as above).

१-१. क नास्ति ।

२-२. ज त्रुटितम् ।

३. क—इकं ।

४. क—रिं ।

५-५. क—मङ्कन त य रि परजन्म । अन्वम् ।

६. ग—युक्ति ।

७. क—नि ।

८. च नास्ति ।

९. ख ग च छ ज नास्ति ।

१०. क— ममङ्कनावस्थान्यन्य, ग छ—मम°, च—ममङ्कवस्तन्यन्, ज—मङ्कनवस्थ° ।

११-११. क—पूर्व्वकर्म्म, ज—पूर्वकर्म्मन्य । भुक्ति पुर्व्व येक त्मु ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

बुद्धिमन्तो महोत्साहाः प्राज्ञाः शूरा जितेन्द्रियाः ।
पाणिपादैरुपेताश्च दृश्यन्ते प्रेष्यतां[1] गताः ॥ ३६२ ॥

हन मर (विद्यन्ते) **ब्वं** (नराः) **गाँ यत्न** (महायत्नाः) **विवेकी** (विवेकिनः)। **ब्वं**[2] (नराः)**प्राज्ञ**[3] (प्राज्ञाः) । **ब्वं** (नराः) **उत्साह** (उत्साहवन्तः) **कुसिर** (उद्यताः) **अग्लुम्** (संकल्पवन्तः) । **ब्वं** (नराः) **शूर** (शूराः) । **ब्वं** (नराः) **जितेन्द्रिय** (जितेन्द्रियाः) । **ब्वं** (नराः) **सुरूप** (सुरूपाः) । **निर्व्विकार** (निर्विकाराः) **सर्व्वावयवन्य** (सर्वावयववन्तः) । **रि समङ्कन** (इत्येवं) **तिक**[4] (ते) **सोवंसोवं** (प्रत्येकं) । **वदि य** (भवत्येतत्) **पिनककवुल** (प्रेष्याः कृताः) **दे निक**[5] (अन्यैः) **सोर्** (नीचैः) **सकेरिय** (तेभ्यः) । **पूर्व्वकर्म्मं** (पूर्वकर्माणि) **हेतु निक** (तद्धेतुः) ॥

Men of intelligence, great energy, wisdom, valour and self-control, men with hands and feet are seen bound as slaves.

---

१. ख ग च छ ज—प्रेष्यते । प्राज्ञा, ज—पज्ञ । ५. क—निकं, ख—नि ।
२. ख ग च छ ज नास्ति । ४. क च छ ज—निका, ग—
३. क ख च छ—प्रज्ञा, ग— तिका । (सदण्डः) ।

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible] ॥

महच्च फलवैषम्यं दृश्यते फलबन्धिषु ।
वहन्ति शिविकामन्ये यान्त्यन्ये[1] शिविकां गताः ॥ ३६३ ॥

अत्यन्त मत (अत्यन्तं) **पपहीयन्**[2] (वैषम्यं) **इकं पूर्व्वकर्म्मफल** (पूर्वकर्मफलानां) । **तोर्नन्त** (पश्यत) । **नां** (एके) **ममिकुल्** (वहन्ति) **उसुकम्** (शिविकां) । **नां** (अन्ये) **लुमकु** (यान्ति) **महवन्**[3]

(मार्गेण) उसुङ्न् (शिविकया) ॥

There is vast disparity in the results. Some carry the palanquin, others are carried sitting inside.

MBh.12.318.41. b) 3.200.21cd. for शिबिका (with b). Our °बन्धिषु is unique. d) TG1·3.6 support N °सन्धिषु (v.l. °साधुषु) S शिबिकां, other mss. शिविका-सिद्धिषु. So also MBh. Note शिविका (with v)

१. ख ग च छ ज—य° ।
२. √पहि difference.
३. √हव way.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

उपर्य्युपरि लोकस्य सर्व्वो भवितुमिच्छति ।
यतते च यथाशक्ति न चासौ वर्त्तते तथा ॥ ३६४ ॥

कप्व (सर्वः) माति (म्रियते) कं लोक (लोकः) । मह्यु न् (कामयते) रि[1] सुख (सुखाय) असमसम[2] (अनुपमाय) । कुनं (परं) अपन् यथाशक्ति (यथाशक्ति) वेन्यागवे (कृतं) धर्म्मसाधन (धर्मसाधनं) । य त तिनूत् (अनुगतं) निकं कर्म्मफल[3] (कर्मफलानां) तिन्मुन्य (प्राप्यते) ॥

Everybody wishes to be high above the people, and strains himself to the limit of his powers, but does not succeed.

MBh.12.318 38. d) v.l.). Our न चासौ is unique. Poona न च तद् (without

१. ग—रि ।
२. ख ग च छ ज—समसम ।
३. ग—धर्म्मफल ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

सम्मानश्चावमानश्च लाभालाभौ क्षयाक्षयौ ।
प्रवृत्ता विनिवर्त्तन्ते विधानान्ते[1] पदे पदे ॥ ३६५ ॥

नां (एकः) **त्वं** (संमानः) । [2]**नां** (अन्यः) **सम्पे** (अवमानः) ।[2] **नां** (एकं) **सौभाग्य** (सौभाग्यं) । [3]**नां** (अन्यद्) **निर्भाग्य** (निर्भाग्यं) ।[3] **नां** (एकः) **क्षय** (क्षयः) । **नां** (अन्या) **वृद्धि** (वृद्धिः) । **इक त कबेः** (एते सर्वे) । **लुङ्गा** (गच्छन्ति) **ल्क** (विनिवर्तन्ते) **इक** । **इरिकं**[4] **सर्व्वलोक** (सर्वलोकेषु) । **तिङ्कः निकं** (प्रवृत्तिः) **पूर्व्वकर्म्मं** (पूर्वकर्मणां) **ङूनि** (पुरा) । **तिनूत्** (अनुगम्यते) **नि**[5] **कभुक्त्यन्य** (तद्भोगेन) **मङ्के** (अत्र) ॥

At every step honour and dishonour, gain and loss, waste and non-waste operate and cease when they are exhausted.

MBh. 12.174.13. a) K7 D4.6.9 and all our lontars read सन्मानः for सम्मानः

b) Da4 M1.5 support our क्षयाक्षयौ, other mss. क्षयोदयौ, क्षयोदयः, क्षयाव्ययौ, जयाजयौ, or क्षयाप्ययौ.

d) Our पदे पदे is supported by Ś1 K1.2.4.6.7 V1 Bo.6-9 Da3.a4 Dn1.n4 Ds D2-5.7-9 G2 (all second time), other mss read पुनः पुनः.

१. क ख—°नान्ताः, ग—°न्तेः, च छ—विदानन्तः, ज—विदनन्तः ।

२-२. क नास्ति ।

३-३. छ नास्ति ।

४. क—इरिकिं ।

५. क—नि ।

[illegible]

[illegible]

मुष्णन् दरिद्रात्यभिहन्यते घ्नन् पूज्यानसम्पूज्य भवत्यपूज्यः ।
यत् कर्म्मबीजं वपते मनुष्यः तस्यानुरूपाणि फलानि भुंक्ते ॥ ३६६ ॥

इकं[1] (यः) अक्लित्[2] (गृह्णाति) रिं परद्रव्य (परद्रव्यं) झूनि (पुरा) रिं पूर्व्वजन्म (पूर्वजन्मनि) । दरिद्र (दरिद्रं) जन्म (जन्म) निक (तस्य) रिं[3] द्लाह् (परेत्य) । [4]इकं (यः) अमाति[4] (हतवान्) झूनि[5] (पुरा) पिनस्यन् (अभिहन्यते) इक द्लाह् (परेत्य) । संक्षेपन्य (अस्य संक्षेपः) । सल्विर् (सर्वविधानि) निं[6] कर्म्मं[7] (कर्मणां) बीज (बीजानि) इनिपुक् (उप्तानि) झूनि (पुरा) । य इक (इति) कभुक्ति (भुज्यन्ते) फलन्य (तत्फलानि) द्लाह् (आयति काले) ॥

If one steals he is reborn as a poor man, if one kills he is killed in a subsequent incarnation, if one does not revere those who must be revered, one becomes unworthy of reverence—whatever action a man sows as the seed, the fruit of that he reaps.

Note the form बीज (with ब).

१. ग—इक ।

२. च छ—अक्लित् झूनि ।

३. क—।, छ—रि ।

४-४. ग—इकामोनि ।

५. क छ—झूनि । (सदण्डः) ।

६. ख—इं, ग—नि, नि ज—न्नि ।

७. क छ—कर्म्मं । (सदण्डः) ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अन्यदुप्तं जातमन्यदित्येतन्नोपपद्यते ।
उप्यते भुवि यद्बीजं तत्तदेव[1] प्ररोहति ॥ ३६७ ॥

लवन् इकं (यद्) वस्तु (वस्तु) इनिपुक् (उप्यते) । तन् (न) पतुवुः[2] (जायते) इक लेन् (अन्यत्) सङ्क्रेरिकं (तस्मात्) इनिपुक् (उप्तात्) । मङ्कून (इति) तिकं (एतद्) पूर्व्वकर्म्मं (पूर्वकर्म) । यतिक[3] (इत्येतानि) तिनूत् (अनुगम्यन्ते) निं फल (फलैः) कभुक्ति (भोज्यं) द्लाह् (आयति काले) ॥

That what is reaped is different from what is sown, does not fit in. The seed that is sown in the ground, it is that which sprouts.

Ind.Spr.370/130 (Manu 9.40). c) यद्धि for भुवि.

१. च छ—तथदेव ।
२. ग छ—पतुवु, ज—पतुहु ।
३. ख ग च—य इका, ज—य इक ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

नित्यमेव सुखं स्वर्गे सुखं दुःखमिहोभयम् ।
नरके दुःखमेवैतन् मोक्षे तु परमं सुखम् ॥ ३६८ ॥

यन् (यद्) रिं स्वर्गलोक (स्वर्गे लोके) । सुख (सुखं) केवल (केवलं) इकं[1] भिनुक्ति (भुज्यते) ङ्कान (तत्र) । कुनं (परं) यन् (यद्) ङ्के (अत्र) रिं मर्त्यलोक (मर्त्यलोके) । सुखदुःख (सुखं दुःखं) इकं[2] कभुक्ति[3] (भुज्यते) । कुनं (परं) रिं[4] नरकलोक (नरकलोके) । दुःख (दुःखं) केवल (केवलं) इकं भिनुक्ति (भुज्यते) ङ्कान (तत्र) । यप्वन् (यत्) रिं मोक्षपद (मोक्षपदे) । परमसुख (परमसुखं) इकं कभुक्ति (भुज्यते) ङ्कान (तत्र) ॥

In heaven there is eternal happiness, in this world there is both happiness and sorrow, in hell there is only pain, while in liberation there is supreme beatitude.

MBh.12.183 14. c) Our मोक्षे is not found in आहुः (without v.l.) for एतद्. Poona mss. d) समं तु (v.l. सुखं तत्, सुखं तु, सुखं च) परमं पदम्.

१. ख नास्ति ।
२. ख—इक ।
३. छ—भुक्ति ।
४. क ग—इं, ज—हिं ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

स्वर्गलोकं नयन्त्येनं पञ्चैव सुकृताः कृताः ।
कूपारामसभावप्रा[1] ब्राह्मणावसथा नृप ॥ ३६९ ॥

लिम (पञ्च) इकं (तानि) सुकृत (सुकृतानि) मन्काकॅन्[2] (नयन्ति) रि[3] स्वर्गलोक (स्वर्ग-लोके) । प्रत्येकन्य (तेषां प्रकाराः) । सुमुर् (कूपः) । यश[4] पविलासान् (विलासभवनं) । सभा (सभा) । कदयङ्ग (यथा) नि लबुः (मार्गः) । [5]पकॅन् (विपणिः) ।[5] तम्बक् (वप्रः) । ललयन् (अश्मभित्तिः) । शाला (शाला) । नहन् तं (एतानि) लिम (पञ्च) मन्काकॅन् (नयन्ति) रि स्वर्गलोक (स्वर्गलोके) ॥

Water-wells, gardens, public halls, ramparts and homes for the wise—these five utility works done well take a man to heaven.

---

१. क ख ग च छ ज—°बप्र । ३. ग—रि । ५-५. ग नास्ति ।
२. म-√स्क-अकॅन् । ४. यश is a pavilion.

[illegible]

श्वःकार्य्यमद्य कुर्व्वीत पूर्व्वाह्णे चापराह्णिकम् ।
न हि प्रतीक्षते मृत्युः कृतं वाप्यकृतं तथा ॥ ३७० ॥

हय्व 'त (न) अङ्गिलकिनक्[1] (प्रमदेत्) । इकं (यद्) गवयॅन् (कार्यं) सकतम्वे (श्वः) लित (त्वद्वि-

चारे) । **मङ्के** (अद्य) **जुगन्** (हि) **गवयक्न** (कर्तव्यं) । **इकं** (यत्) **गवयॅन्त** (कार्यं) **सोरे** (अपराह्णे) **लित** (त्वद्विचारे) । **एंञ्ज** (पूर्वाह्णे) **जुगेक** (हि तत्) **गवयक्नन्त**[2] (करणीयं त्वया) । **अपन्** (यतः) **इकं मृत्यु** (मृत्युः) ।[3] **तन्** (न) **पङ्केरकॅन्** (प्रतीक्षते) **जुग** (हि) **य** (सः) । **तन्** (न) **हुनिङ** (जानाति) **रि**[4] **तुरं** (अद्यापि) **गवेन्य** (त्वदकृतं) । **लवन्** (च) **हुवुस** (कृतं) **गवेन्य** (त्वत्कर्म) ॥

Whatever is to be done tomorrow, do that today; whatever is to be done in the afternoon, do that in the forenoon. Death does not wait, whether your work be done or undone.

MBh.12.169.14. d) for our अकृतं तथा. Only K7 supports वापि, other mss. वास्य, चास्य or अस्य. न वा कृतं (v.l. न चाकृतं)

१-१. क च छ ज—तङिनकिनक् । √इनक् pleasant.

२. क—न्गवयक्नन्त ।

३. ख ग च ज नास्ति ।

४. क ग ज—रि ।

[illegible]

[illegible]

यस्य स्यान्मृत्युना सख्यं यो वं स्यादजरामरः ।
तस्य तद्युज्यते वक्तुमिदं मे श्वो भविष्यति ॥ ३७१ ॥

यप्वन् (यदि) **हन** (विद्यते) **सिर** (सः) **समित्र** (यस्य मैत्री) **लवन्** (सह) **सं ह्यं मृत्यु** (मृत्युना) । **तन्** **क्न** (नाभिभूतः) **रिं तुह पाति** (जरामृत्युभ्यां) **कुनं** (च) । **सिर** (सः) **योग्यन्** (योग्यः) **उमियतक्नं**[1] (द्रष्टुं) **म्ने** (श्वः) **ह्नम्** (परश्वः) ॥

He who has made friendship with death, or he who does not grow old and is immortal, only he has a right to say—this will happen to me tomorrow.

---

१. क—उमिहतक्नं ।

[illegible]

[illegible]

[Balinese script]

अपर्य्यन्तस्य कालस्य कियानंशः[1] शरच्छतम् ।
तन्मात्रपरमायुर्य्यः स कथं स्वप्तुमर्हति ॥ ३७२ ॥

तन् पहिङन् (अपर्यन्तः) **क्त** (खलु) **इकं काल** (कालः) **ङरन्य** (नाम) । **मातुसतुस्** (शतशः) **इकं तहुन्** (यानि वर्षाणि) । [2]**तर्** (न) **पकल्वसन्** (क्षीयन्ते) ।[2] **कुनं** (परं) **इकं** (या) **प्रवृत्ति** (प्रवृत्तिः) **मकल्वसन्** (क्षीयते) **इक** (सा) । **सेप्सेपन्** (शीघ्रशीघ्रा) **गतिन्य**[3] (अस्या गतिः) । **ईकि** (एतत्) **हुरिप्** (जीवनं) **प्व** (खलु) **य त** । **क्षणमात्र** (क्षणमात्रं) **हनन्य**[4] (अस्तिता तस्य) । **अप त** (किमथ) **निमित्त** (निर्मित्तं) **नि मतुर्व्वं** (स्वपनस्य) । **पॅपाङॅन्** (प्रयोक्तव्यं) **जुग** (हि) **ईकि** (एतद्) **हुरिप्** (जीवनं) । **ववहकन** (दत्त) **रि धर्म्मसाधन** (धर्मसाधने) ॥

What fraction is a hundred years of limitless time. Man, whose highest expectation of life is one hundred years, how should he sleep in ease.

---

१. क ख—क्रियानाशः, ग च छ—क्रियनाशः, ज—क्रियनशः ।

२-२. ज त्रुटितम्, क—तन्प-ल्वसन्य । √ल्वस् decay.

३. ज—हृत्तिन्य ।

४. ख—कहनन्य ।

[Balinese script]

[Balinese script]

भूतजीवितमत्यल्पं रात्रिस्तत्रार्द्धहारिणी ।
तदर्द्धमपि निर्ह्रास्यं[1] व्याधिशोकजरामरैः ॥ ३७३ ॥

अपन् (अथ) अत्यन्त (अत्यन्तं) जुग[2] (हि) बिडक् (अल्पत्वं) निं हुरिप् (जीवितस्य) निकं सर्व्वं-भाव (सर्वभावानां) । अन् (यद्) अबिडक् (अल्पं) य (एतत्) । कपर्व्वंन् (अर्धं क्रियते) त य देनिं बिङ (रात्र्या) । काल (कालः) निं तुरु[3] (स्वापस्य) पङ्वेश (आवेशाद्) निं हुरिप् मत (नेत्रनिद्रालुतायाः) । सपर्व्वंन् त (अर्धं) ङरनिक (नाम) । तुरःन्य (तच्छेषः) । इक (असौ) तं (अथ) सपर्व्वंन् (अर्धं) । मुवः (पुनरथ) त य (तत्) लिन्वङन् (ह्रस्यते) देनिं लर (व्याधिना) । म्वं[4] (च) प्रिहति (शोकेन) । तुह[5] (जरया) ।[6] विघ्न (विघ्नैः) । अत्यन्त (अत्यन्तं) रिं अबिडक् (अल्पं) त (अथ) ङरनिक कक्कस्[7] (अन्ततः) ॥

A creature's span of life is very small. Night robs away one half. Of the rest a half is taken away by ailments, sorrows and old age.

---

१. क—निर्ह्रंसम्, ख—निर्ह्रा-सम्, ग—निर्ह्रासम्, च छ—निर्ह्रासिन्, ज—निर्ह्रंसम् ।
२. ख नास्ति ।
३. क—तुरु । (सदण्डः) ।
४. क नास्ति ।
५. ज—अतुह ।
६. क नास्ति ।
७. √क्कस् end.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

सन्निमज्जज्जगदिदं गम्भीरे कालसागरे ।
जरामृत्युमहाग्राहे न कश्चिदवबुध्यते ॥ ३७४ ॥

अपन् इकं (ये) सर्व्वंभाव (सर्वभावाः) ।[1] कलृबु (निमग्नाः) रिं संसारसागर (संसारसागरे) य (ते) । अज्रो (गभीरे) तुवि (अपि) ।[2] लर (व्याधिः) । तुह (जरा) । प्रिहति (शोकः) पिनका-बुहयन्य[3] (अस्य ग्राहा मन्यन्ते) । न्वातन् (नैव) हम (विद्यते) जुग (हि) अतुतुर् (ज्ञानवान्) ॥

Nobody realizes that this world is sinking into the profound ocean of time; senility and death are the mighty sharks that infest this ocean.

MBh. 12.28.43.

c) S जन्ममृत्युजराग्राहे.

१. ज नास्ति ।
२. क नास्ति ।
३. √वुहय crocodile.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

नौषधानि न शास्त्राणि न होमा न पुनर्ज्जपाः ।
त्रायन्ते मृत्युनोपेतं जरया वापि मानवम् ॥ ३७५ ॥

तातन् (नैव) **तम्ब** (औषधानि) । **तन्** (न) **मन्त्र** (मन्त्राः) । **तन्** (न) **होम** (होमः) । **तन्** (न) **जप** (जपः) । **छनं मनुलं** (शक्नुवन्ति त्रातुं) **सकं पाति** (मृत्योः) । **मनुलक**[1] (वारयितुं) **मृत्यु** (मृत्युं) । [2]**पुनः पुनः**[2] (व्यर्थं) **मन्त्रोच्चारण** (मन्त्रोच्चारणं) । **पवलुय्वलुय्** (अभ्यासः) **निं**[3] **कोच्चारणन्**[4] (उच्चारणस्य) **सं ह्रां मन्त्र** (मन्त्राणां) । **जप** (जपः) **ङ्रन्य** (नाम) ॥

Neither medicaments nor armoury, neither fire-offerings nor prayers, save a man approached by death or old age.

MBh.12.28.35 (same as above).

१. ख—पनुलक ।
२-२. क—पुनः। पुनः (मदण्डः)।
३. क ज—नि ।
४. क ख ज—°णान् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

यस्तु दृष्ट्वा परं जीर्णं व्याधितं मृतमेव च ।
स्वस्थो भवति नोद्विग्नो[1] यथाऽचेतास्तथैव सः ।। ३७६ ।।

अनोन (पश्यथ) प्व (यदा) कित (यूयं) ख्वं (नरान्) । निर्व्विघ्न[2] (निर्विघ्नान्) । स्वस्थ (स्वस्थान्) अपगॅः अङॅनङॅन्य (विचारधोरान्) । तन् कतमन् (अप्रविष्टान्) वैराग्य (वैराग्येण) । अन् पनोन् (दृष्ट्वा) ख्वं (नरान्) जीर्ण्णं (जीर्णान् । दुर्ब्बल (दुर्बलान्) देनि[3] तुह् (जरया) । ख्वं (नरान्) अलर (व्याधितान्) कुनं (च) । ख्वं (नरान्) माति (मृतान्) कुनं (च) । तिनोन्य (दृष्टास्त्वया) । न्वातन् (नैव) विरिगॅन् (उद्वेजयन्ति) । कदि तन् (न) कमङ्कून[4] (एवं भविष्यामीति) हिङॅन्य (तद्विचारः) । इकं (यः) ख्वं (नरः) मङ्कून कमन्य (एवंक्रमः) । तन् (न) हुन (विद्यते) पहिन्य (तद्भेदः) लवन् वस्तु[5] तन्पविवेक (अविवेकवस्तुना) । [6]नां घटपटादि[6] (घटपटादिना) ।।

One who sees a tottering old man, an ailing man or a dead man, and is not duly grieved, he is devoid of sensibility.

---

१. ख ग च छ ज—नोद्विघ्नो ।
२. च—ङिविघ्न ।
३. क—देनि ।
४. ख—मङ्कून ।
५ क—वस्तु । (सदण्डः) ।
६-६. ख ग च छ ज—नाङ-घ्यटपटादि ।

[illegible]

अपि सागरपर्य्यन्तां विजित्येह वसुन्धराम् ।
न कश्चिच्छात्स्वपक्रामेज्जरां मृत्युं च मानवः ।। ३७७ ।।

यद्यपिन् (यद्यपि) स्लस् (कृतं) कवश[1] (वशे) मकहिङनं चतुस्सागर (चतुःसागरपर्यन्तं) । इकं पृथिवीमण्डल (पृथिवीमण्डलं) दे निकं ख्वं (नरेण) । मकहेतु (हेतुं कृत्वा) गॅां (महत्त्वं) नि कशक्तिन्य (स्वशक्तेः) । यय (तथापि) जुग (हि) तन् (न) लुपुत्न्य (अपक्रमणं तस्य) रिं लर (व्याधि-) ।[2] तुह (जरा-) । पाति (-मृत्युभ्यः) ।।

One may conquer the earth up to the oceans, and still shall he not cross over old age and death.

MBh.12.28.15. Poona reads the two hemistichs in reverse order.

b) इमां for इह. Our इह is not found in any Poona ms.

c) अति° for अप°. Our अप° is not found in any Poona ms.

d) जरामृत्यू ह (v.l. हि) मानवः. Our जरां मृत्युं च is not found in any Poona ms.

१. क—कवश। (सदण्डः)।

२. ख नास्ति।

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

अहोरात्रमयो लोके जरारूपेण सञ्चरन् ।
मृत्युर्ग्रसति भूतानि पन्नगः पवनं यथा ॥ ३७८ ॥

कुनं (अथ) सं ह्यं मृत्यु (मृत्युः) ङरनिर[1] (नाम)। काल (कालः) पिनकावक् निर (कृतं शरीरं येन)। क्षण (क्षण-)। लव (लव-)। निमेष (निमेष-)।[2] अहोरात्रावि (अहोरात्राणि)। य (इत्येतानि) पिनकषड्भाव[3] निर (मन्यन्ते षड् भावास्तस्य)। पतुङुहन् (?) ङं[4] शरीर निर (स्वशरीरस्य)। पिनकरूप निर (तद्रूपं मन्यते) तं लर (व्याधिः)। तुह (जरा)। प्रसिद्ध (प्रसिद्धं) पकतोननिर (तद्दृश्यं)। महस्[5] (विचलति) त सिर (एतद्)। व्यापक (व्याप्नोति) अम्नुंहि[6] (पूरयति) सकल (सकलं) लोक (लोकं)। सिर °त (असौ) अमङन्[7] (ग्रसति) इंकि सर्व्वभाव (सर्वभावान्)। कद्यङ्ग (यथा) नि सर्प्प (सर्पः) पकनङिन् (पवनं ग्रसति)। अन् (यदा) पङन् (ग्रसति) इकं पवन (पवनं)॥

Death stalks over the earth in the disguise of old age. Its constituents are days and nights. It opens its mouth wide to swallow the creatures just like a snake to gulp in gusts of wind.

MBh.12.287.27. a) d) पवनं पन्नगो यथा. अहोरात्रमयो is supported by K7 ·V1 B0.6.8 Da3.a4 Ds1 D2-4.7.9, other mss. °रात्रमये.

१. ख—ङरन्य ।

२. क नास्ति ।

३. क ग च छ—°सद्भाव, ज—°सद्भव ।

४. क—इ ।

५. √अहस् to err.

६. क—अम्नर्हि ।, ज—म्नुःहि ।

७-७. क ग ज—तमङन् ।

[illegible]

[illegible]

नोपभोक्तुं न च त्यक्तुं[1] शक्नोति विषयाञ्जरी ।
अस्थि निर्दशनः श्वेव जिह्वया लेढि केवलम् ॥ ३७६ ॥

मतंम्यन् (अतः) पँपोंङेँन् (उपभोक्तव्यं) ईकि हुरिप् (जीवनं) । लवन् ब्नं (शक्तिः) त रि कगवयन्[2] (कर्तुं) इं धर्म्मसाधन (धर्मसाधनं) । अपन् इकं गुण तुह (वार्धक्यं) ङरन्य (नाम) । अत्यन्त (अत्यन्तं) संसारम्य (तदुःखं) । अनोम (पश्यत) मर कित (यूयं) ब्वं (नरं) मतुह (वृद्धं) । मङ्क (एवं) कमम्य (तत्क्रमः) । तम् (न) ब्नं (शक्नोति) मतिङ्गल् (त्यक्तुं) विषय (विषयान्) । अपन्

(यतः) अगों (महती) तृष्णान्य (तृष्णा तस्य)। न्वातन् (नैव) फ्नं य (शक्नोति सः) रि कभुक्तयन्य (तानुपभोक्तुं)। अपन् (यतः) जीर्ण्ण (जीर्णानि) सर्व्वेन्द्रियन्य (तस्य सर्वेन्द्रियाणि)। तातन् (नैव) हन[3] (विद्यते) पहिन्य (तद्भेदः) लवन् शृगालातुह (वृद्धशुनः) तन्पहुन्तु (निर्दशनात्)। तृष्णा रिं (तृष्णा भवति) तहुलन् (अस्थ्नि)। केवल (केवलं) विनिलत्न्य (लिह्यते) इकं तहुलन् (अस्थि)। वेनि तृष्णान्य (तृष्णया) रि आस्वादमात्र (आस्वादमात्रे)।[4] मङ्कुन[5] (एवं) पपडनिकं (सादृश्यं) वृद्ध (वृद्धस्य) कामुक (कामुकस्य)। लवन् इकं शृगालातुह (वृद्धशुना) तन्पहुन्तु (निर्दशनेन)। अरः (हा) तन् (न) फ्नं (शक्नोति) अम्नात्[6] (छेत्तुं) गों निं[7] (महत्त्वं) तृष्णान्य (स्वतृष्णायाः) ॥

An old man can neither enjoy nor eschew the pleasures of life. He is like a toothless dog who can only lick the bone.

Ind. Spr. 3833/1652 (same as above).

१. ग—त्यकं, च—त्याक्तं, छ—त्याक्ती।

२. ज—कगवेयन्।

३. ग नास्ति।

४. ख—॥ (दण्डः)।

५. ग—ममङ्कुन।

६. क—म्नात्य।

७. ग—नि।

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

आसन्नतरतां याति मृत्युर्य्याति दिने दिने[1]।

आघातं नीयमानस्य वध्यस्येव[2] पदे पदे ॥ ३८० ॥

अलुप त[3] (विस्मरति) जुग (हि) यन् (यद्) कत्कन (आगमिष्यति) पाति (मृत्युः)। अपन् इकिं (एते) सर्व्वभाव (सर्वभावाः)। तन् (न) हन (विद्यते) पहिन्य (तद्भेदः) लवन् (सह) म्वं (नरेण) दोष (दोषवता) अन् बिनव[4] (नीयमानेन) रि पमङ्गहन् (आघातस्थानं)। रूप (यथा) निं[5] सलकु-सलकुहव्[6] (पदं पदं) पल्वं[7] (ह्रासक.) हुरिप्न्य (तज्जीवितस्य)। मङ्कुन (एवं) तिकं[8] सर्व्वभाव

(सर्वभावा:) । **सञ्छिसञ्छिन्**[९] (निशा निशा) **पल्वं** (ह्रासिका) **हुरिप्न्य** (तज्जीवितस्य) । **मङ्क्लिन्**[१०] **अपञ्ञ** (आसन्नतर:) **पातिन्य** (तन्मृत्यु:) ।।

As each day passes, death approaches closer and closer. Just as with every step, the condemned criminal is brought nearer to execution.

---

१. ग च नास्ति ।
२. ज—वद्यस्येव ।
३. क नास्ति ।
४. ज—विनवे ।
५. क—नि ।
६. क—सलङ्क:अन् ।
७. क—पंल्वं ।
८. क—तिर्कि ।
९. ज—°न्य ।
१०. छ—ङ्क्ङ्किन् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

इवमेतत् करिष्यामि तत एतद्भविष्यति ।
संकल्प: क्रियते योऽयं न तं मृत्यु: प्रतीक्षते ।। ३८१ ।।

तातम् (नैव) **क्न** (शक्यं) **तिनुलक्** (वारणं) **इकं**[१] **मृत्यु** (मृत्यो:) **ङरन्य** । **तन्** (न) **पङन्त्यकॅन्** (प्रतीक्षणं) **स्वभावन्य** (तत्स्वभाव:) । **मतंन्यन्**[२] (अत:) **सल:** (अयुक्त:) **इकं**[३] **विवेक** (विवेक:) **कुम्व** (नूनं) । **इकि** (एतत्) **गवयॅन्क्व** (कार्यं मया) **सकऋं**[४] (अधुना) । **ज्म:** (तत: परं) **गवयॅन्क्व**[५] (कार्यं मया) **तिकं धर्म्मसाधन** (धर्मसाधनं) । **ह्य्व त** (न) [६]**मङ्क्लन** (तथा) । **पॅंपॉङन्**[६] (?) **उसॅनक्न** (त्वरस्व) **त प्व**[७] (अथ) **इकं पुण्यकर्म्मं**[८] (पुण्यकर्म) । **सावर्कनि** (सर्वात्मा) **धर्म्मसाधन** (धर्मसाधनस्य) ।।

I shall do this, thereafter will happen this. Death does not wait upon such resolves.

---

१. क—निकं ।
२. क—मतंन्य ।
३. ज—इक ।

४. ग छ—सकऋ ।
५. क छ—°क्व । (सदण्ड:) ।
६-६. क ख—मङ्कुनामाँपाँङ, ग—मङ्कुनामँपाँङ, च छ— मङ्कुनपाँपँङ्न्, ज—मङ्कुना- मँपँङ्न् ।
७. ज नास्ति ।
८. ग च छ ज—पुण्यघर्म्मं ।

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥

यथा फलानां पक्वानां नान्यत्र पतनाद् भयम् ।
तथा नराणां जातानां नान्यत्र मरणाद् भयम् ॥ ३८२ ॥

अपन्[1] **तन्** (न) **हन** (विद्यते) **प्रसिद्ध** (प्रसिद्धं) **विघ्न** (विघ्नं) **नि कार्य्यं** (कार्यस्य)। **लेन** (अन्यद्) **सङ्कें**[2] **मृत्यु** (मृत्योः)। **संक्षेपन्य** (तत्संक्षेपः)। **मृत्यु** (मृत्युः) **वस्तु** (वस्तु) **नि किन-तकुतन्** (भेतव्यानां)। **कारण** (कारणं) **नि अगरवलन्**[3] (त्वरणस्य) **अमँपाँङ**[4] (प्रयासस्य) **गुमवयं** (कर्तुं) [5]**धर्म्मसाधन कार्य्यं**[5] (धर्मसाधनकार्याणि)। **कथञ्ज** (यथा) **नि ब्वब्वहन्** (फलानां)। **तन्** (न) **हन** (विद्यते) **अवस्था** (अवस्था) **हिनेंनिक**[6] (प्रतीक्ष्या) **लेन** (अन्या) **सकें**[7] **तिबा** (पतनात्)। **मङ्कुन** (अतः) **तं** (यद्) **वस्तु** (वस्तु) **हन** (विद्यमानं)।[8] **नियत** (नियतः) **मकावसानं** (अवसानभावः) **तय**[9] (अभावः) **जुग** (हि) **य**[10] (तस्य) ॥

There is no other danger for ripe fruits but that of falling. Similarly for men who are born there is no other danger than dying.

Ind. Spr.5123/2314.
c) एवं नरस्य जातस्य.
१. क—आप ।
२. ज—सङ्कें ।
३. क—अमाँपाँङ ।
४. क—अगरवलन ।
५-५. क—धर्म्मकार्य्यं ।
६. ख—हिनेंनिका ।, ग— हिनेनिका । (सदण्ड:) ।
७. ख ग—सङ्कें ।
८. ग च छ ज नास्ति ।
९. क—तयतय ।
१०. ख नास्ति ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

नाप्राप्तकालो म्रियते विद्धः शरशतैरपि ।
तृणाग्रेणापि संस्पृष्टः प्राप्तकालो न जीवति ॥ ३८३ ॥

'हन आदिन्' (विद्यते आदिर्यदा) **पूर्व्वकर्म्मफल** (पूर्वकर्मफलं) **तिनूत्** (अन्वीयते) **निं मृत्युन्** (मृत्युना) **पङ्गिङन्**[2] (अन्तः क्रियते) । **शङ्कुकाल** (शङ्कुकालः) **विनव ऋङंःन्य** (श्रूयतां) । **अपन् यद्यपिन्** (यद्यपि) **स्युह** (शीर्णं) **जर्ज्जरित** (जर्जरितं) **शरीर** (शरीरं) **निकं व्वं** (नरस्य) **वेंनि ह्** (शरैः)। **य[न्]** (यदि) **तन्** (न) **प्राप्तावसर** (प्राप्तोऽवसरः) । **तन्** (न) **त्क** (आगमनं) **निं**[3] **शङ्कुन्य** (तच्छङ्कोः) । **तन्** (न) **माति** (म्रियते) **इक** (सः) । **कहरस** (संस्पृश्येत) **रिं**[4] **तुतुं**[5] (अग्रेण) **निं वुकुत्मात्र** (तृणमात्रस्य) **तुवि** (अपि) ।[6] **वदि** (भवति) **इक** (सः) **माति** (मृतः) । **यन्**[7] (यदा) **प्राप्तकाल**[8] (प्राप्तकालः) ॥

Even pierced by hundreds of darts one does not die because his appointed time has not arrived. On the other hand, if the time is ripe one does not survive the touch of a reed spike.

Ind. Spr.3595/1517.
a) नाकाले म्रियते जन्तुः.
c) कुशाग्रेणैव संस्पृष्टः.
१-१. क ग—आनादिन्, ख—हनादिन्, च छ ज—अनदिन् ।
२. क—पंहीङि, च छ—पङ्गिङान् ।
३. क—नि, ग—रि ।
४. ख—रि ।
५. ग—तुतुं ।
६. ख ग नास्ति ।
७. क—हन् ।
८. ख—प्राप्तंकाल ।

[illegible]

[illegible] ॥ ३८३ ॥

[illegible]

मृत्युर्जरा च रोगश्च दुःखं चानेककारणम् ।
अनुषक्ता यदा देहे किं स्वस्थ इव तिष्ठति ॥ ३८४ ॥

संक्षेप (संक्षेपः) निकि[1] दवि (भावस्य)। किनुञ्चं[2] (पीडितः) इं[3] लर (दुःखेन) प्रिहति (शोकेन)। तन् (न) वुरुं (अपक्रामति) माति (मृत्युः)। वुः प्व (जानीमः) कितान्[4] (वयं यद्) मकून (एवं) पुरिःन्य (तद्गतिः)।[5] हय्व त (न) हुम्नँ[6] (विलम्बस्व)। हय्व (न) अङिनकिनक् (स्वस्थो भव)। [6]सुमुखाकँन् (सुखं कुरु) अन्[6] (यदा) तन् (न) सुख (सुखं) ङरनिक (नाम) ॥

When death, old age, disease and multicaused pain are sticking to the body, why then does man stay unconcerned.

MBh.12.169.21. a) D7 (second time) G1, other mss. तिष्ठसि. व्याधिः for रोगः. c) अनुषक्तं for अनुषक्ताः. d) Our तिष्ठति is supported by Da4 (first time)

१. क ग ज—निकि ।
२. √कुञ्चं-°इन° ।
३. क ख ज—नि, ग—नि ।
४. ख—कित ।
५. ख नास्ति ।
६-६. क—सुमुकँकाँन्य अं ।

[illegible] ॥ ३८५ ॥

[illegible]

तिष्ठन्तं च शयानं च मृत्युरन्वेति वै यदा ।
किं पल्वले मत्स्य इव सुखं स्वपिषि पुत्रक ॥ ३८५ ॥

अपन् (अथ) इकं मृत्यु ङरन्य (मृत्युर्नाम) । तुमूत् (अन्वेति) जुग (हि) य (सः) अङिन्त-यिरिकिं[1] (ईक्षितुं) सर्व्वभाव (सर्वभावेषु) । रिं पलुङ्हन् (निषदने) । रिं पतुर्व्वंन् (शयने) । रिं पमङनन्[2] (भोजने) । रिं परन् (गमने) । हन जुग य अङिकू[3] (अनुचरति पुच्छमिव) । अन् (यदा) मङून (एवं) । अप त (किं) कारणन्त (कारणं) अङिनक् (सुखं) तुरु (स्वपिषि) । अपन्[4] (यतः) तन् (न) हन (विद्यते) पहिन्त (स्वद्धूदः) मङ्को[5] (एवं) लवन् इवक् (मत्स्येन) रिं तुनहन् (जालस्थेन) ॥

When death pursues you whether you are standing or lying, then why, my little child, are you sleeping like a fish in a tiny shallow pool.

MBh.12.309.18ab. b) D4.9 M1.5-7. Our अन्वेति is supported by D4.7.9 T G1-3.6 M1.5-7. Our वै is supported by

१. अङ्गिन्तं+इरिकिं । च छ— अङिन्तयिकिं ।

२. ज—पमङन् ।

३. √इकू a tail.

४. क—आप, ख घ छ ज— अप ।

५. ख—मङ्को । (सदृशः) ।

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

अविश्रममपाथेय[1]मनालम्बमदेशकम् ।
तमःकान्तारमध्वानं कथमेको गमिष्यसि ॥ ३८६ ॥

लवन् (अथ) त वनेः (चान्यत्) । नियत (नियतं) जुग (हि) लक्वन्त (त्वत्क्रमः) । इकं (यत्त्वया) लक्वन (गम्यः) । अत्यन्त (अत्यन्तं) रिं दुर्गम (दुर्गमे) । तन्पपराय्यंनन्[2] (न विश्रामस्थानं) ।

तातन् (न) हनं[3] (विद्यते) भक्त इरन्य (भोजनं)। म्वं तन् (न) हनं[4] (विद्यते) भुजालम्ब (भुजावलम्बः)। त्कॅन् (यष्टिः)। गॅग्वन् (आश्रयः)। प्रकार (आदि)। तन् (न) हन (विद्यते) तिनक्या'न्[5] (पृच्छयः, देशकः)। प्तॅं पॅपॅत् (महातमः) तन् (न) पनोन् (दृश्यते) रात् (लोकः)। यतिक (स मार्गः) लक्वनन्त (त्वया गन्तव्यः)। तानुङ्कनुङ्कल्[6] (एकलेन)। अप त (किं) वायन्त (कार्यं तव)। अप[7] (के) अङ्कनङ्कन्त (विचारास्तव) त् (यद्) लक्वन (गन्तव्यः) इक (सः)। मतंन्यन् (अतः) पुण्यकर्म्म (पुण्यकर्म) उसॅनक्वनन्त[8] (त्वरितव्यं त्वया)। पिलिः (भवेत्) परमज्ञान (परमज्ञानं)। सहायन्त (सहायस्तव)॥

How will you traverse alone the dark jungle path, without a resting place, without food, without a hold and without a guide?

१-१. क त्रुटितम्। ४. ग च छ—हन। ७. छ—अपन्।
२. छ—'राय्यंन्। ५. ख च—तिनङ्कान्। ८. ख—उसक्वनन्त।
३. ग—हन। ६. क—तन्तुङ्कल्तुङ्कल्य।

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

यदा विसंज्ञः स्थिरनिश्चलेक्षणः प्रसक्तहिक्कः[1] श्वसनान्तविष्ठितः[2]।
तमो महच्छ्वभ्रमिवाभिनीयसे तदा क्व दाराः क्व भवान् क्व बान्धवाः॥ ३८७॥

लवन् त वनेः (अथ चान्यत्)। रि कालन्त विस्मृति (तव विस्मृति-काले)। भ्रान्त (भ्रान्ता) हिलं (नष्टा) तुतुतं (संज्ञा तव)। अङ्वॅग् (स्थिरं) मतन्त (तवेक्षणं)। अभ्रि (पुनः पुनः) [3]स्युन्ताम्क (हिक्कास्तव) स्यम्बॅकन्[3] (अन्तं कुर्वन्ति बुद्धि)। वुमम (प्रविशसि) रि प्तॅं (तमसि) तन् पगम्लन् (अनालम्भं)। न्वित[4] (क्वाथ) परनिक (अध्वा) स्त्रीन्त (तव स्त्रियाः)। [4]क्वान्त (तव बालानां)।[4] कवंत (तव बान्धवानां)। एकाकी (एकाकी) जुग (हि) कित (त्वं) त् लकु (गमिष्यसि)॥

When thou art being taken into the great abyss of darkness, unconscious, eyes petrified, hiccoughing, breaths approaching their last, where then thy wife, thou thyself and thy kinsmen?

१. ख ग च छ ज—°हिक्तः।   ३-३. ख   च—स्गुन्ताम्कस्या-म्बॅंकन्।   ४. छ—न्दितन्।
२. क ख ग च छ ज—°वेष्टितः।   ५-५. क नास्ति।

ᬧᬸᬭᬵ ᬚᬭᬵ ᬓᬮᬾᬯᬭᬂ ᬯᬶᬚᬃᬚ᭄ᬚᬭᬷᬓᬭᭀᬢᬶ ᬢᬾ ᭞
ᬩᬮᬵᬗ᭄ᬕᬭᬹᬧᬳᬵᬭᬶᬡᬷ ᬯᬶᬱᬢ᭄ᬲ᭄ᬯ ᬲᭀᬓᬺᬢᬂ ᬦᬶᬥᬶᬫ᭄ ᭟ ᭓᭘᭘ ᭟

ᬲᬂᬓ᭄ᬱᬾᬧᬦ᭄ᬬ ᭞ ᬈᬓᬶ ᬢᬸᬳ ᬬ ᬳᬗ᭄ᬕᬸᬲᬶ ᭞ ᬧᬗ᭄ᬕ᭄ᬮᬗ᭄ᬓᭂᬦ᭄ ᬓᬬᭀᬯᬦᬦ᭄ ᭞ ᬬ ᬢᬂ ᬤᬸᬃᬩ᭄ᬩᬮᬵᬓᭂᬦ᭄ ᬰᬭᬷᬭ ᭞ ᬳᬶᬮᬂ ᬢᬂ ᬓᬰᬓ᭄ᬢᬶᬦ᭄ ᭞ ᬭᬹᬧ ᭞ ᬢ᭄ᬓ ᬭᬶ ᬬᬵᬯᬢ᭄ ᬲᬃᬯ᭄ᬯᬵᬯᬬᬯ ᭞ ᬚᬷᬃᬡ᭄ᬡ ᬦᬦᬵ ᬲᬳᬦ᭄ᬬ ᭞ ᬯ᭄ᬭᬸᬄ ᬧ᭄ᬯ ᬓᬶᬢ ᬭᬶ ᬦᬶᬬᬢᬦᬶᬓ ᭞ ᬫᬢᬂᬬᬦ᭄ ᬬᬢ᭄ᬦ ᬢ ᬓᬶᬢ ᬓᭂᬓᭂᬲ᭄ ᬓᬮ᭄ᬬᬦ᭄ ᬫᬲ᭄ ᬫᬡᬶᬓ᭄ ᭞ ᬇᬓ ᬢᬂ ᬓᬮ᭄ᬬᬦ᭄ ᬮᬶ ᬫᬫᬶ ᭞ ᬲᬸᬓᬺᬢᬓᬃᬫ᭄ᬫ ᬇᬓ ᭞ ᬲᬮ᭄ᬯᬶᬃ ᬦᬶ ᬧᬸᬡ᭄ᬬᬓᬃᬫ᭄ᬫ ᭟

पुरा जरा कलेवरं विजर्ज्जरीकरोति[१] ते।
बलाङ्गरूपहारिणी विषत्स्व सोकृतं निधिम् ॥ ३८८ ॥

संक्षेपन्य (तत्संक्षेपः)। **ईकि** (या) **तुह** (जरा) **य** (सा) **अङ्गुसि** (अनुमृगयते)। **पङ्ग्लङकॅन्**[२] (नाशयति) **कयोवनन्** (यौवनं)। **य तं** (साथ) **दुर्ब्बलाकॅन्** (दुर्बलं करोति) **शरीर** (शरीरं)। **हिलं** (नाश्यते) **तं कशक्तिन्** (शक्तिः)। **रूप** (रूपं)। **त्क** (गच्छति) **रि यावत्** (यावत्) **सर्व्वावयव** (सर्वावयवान्)। **जीर्ण्ण** (जीर्णीकरोति) **नना** (नाशयति) **सहनन्य** (सर्वाणि भूतानि)। **व्रुः** (जानीथ) **प्व कित** (यूयं) **रि नियतनिक** (नियतत्वं तस्य)। **मतंन्यन्** (अतः) **यत्ना** (यतध्वं) **त कित** (यूयं) **कॅकॅस** (संचेतुं) **कल्यन्** (निधिं) [३]**मास्** (सुवर्णस्य) **मणिक्** (माणिक्यानां)। **इक** (योऽसौ) **तं कल्यन्**[३] (निधिः) **लि ममि** (तं कथयामि ते)। **सुकृतकर्म्म** (सुकृतकर्माणि) **इक**[४] (तानि)। **सल्विर्** (सर्वविधाः) **नि पुण्यकर्म्म**[५] (पुण्यकर्मणां) ॥

Before old age should make your body totter and rob you of strength and beauty, accumulate the treasure of noble deeds.

MBh. 12.309.40. b) D7 T G3.6 support विजर्झरी° of our lontars ख ग.

d) Our विषत्स्व and सोकृतं are supported by D5. 7 G2 and M1.5.6 respectively. The general Poona reading is निषत्स्व केवलं.

१. ख ग ज—विजर्झरि°, च छ—विजर्सरि°।
२. √हिलं to destroy.
३-३. ख दृष्टिप्लुतिः।
४. छ नास्ति।
५. छ—पूर्णकाम्र्मं।

[illegible]

हिरण्यरत्नसञ्चयाः[1] शुभाशुभेन सञ्चिताः ।
न तस्य[2] देहसंक्षये भवन्ति कार्य्यसाधकाः[3] ॥ ३८९ ॥

अपन् (अथ) **इकं** (यः) **विभव** (विभवः)। **हिरण्यरत्नादि** (हिरण्यरत्नादिः)। **शुभाशुभकर्म्म** (शुभाशुभकर्मभिः) **हुमनकॅन्य** (भावितः)। **तन्** (न) **थ्वं** (शक्तः) **इक** (सः) **साधन** (साधयितुं)। **तुमुलकं**[4] (वारयितुं) **लर** (व्याधि-)। **तुह** (जरा-)। **पाति** (-मृत्यून्) ॥

Accumulations of gold and jewels made honestly or dishonestly do not help when the body is wasted away.

MBh. 12.309.51 (same as above).

१. क ख ग छ ज—°सञ्चयोः। २. छ—कस्य। ३. क—°साधकः, ख—°साधनाः, ग च छ—°साधनः, ज—°सदनाः। ४. क—तुमलकं।

[illegible]

अनित्यं यौवनं रूपं जीवितं द्रव्यसञ्चयः[1] ।
आरोग्यं प्रियसंवासो गृद्ध्येत्तो न स पण्डितः ॥ ३९० ॥

अनित्य त्व (अनित्यं) **इकं कयौवनम्**[2] (यौवनं)। **रूप** (रूपं)। **जीवित** (जीवितं)। **कुमिबेः** (अन्ये च) **सल्विर्** (सर्वविधाः) **नि**[3] **विभव** (विभवाः)। **धान्यरजतवस्त्रादि** (धान्य-रजत-वस्त्रादयः)। **सितय**

(अभावः) नि लर (व्याधेः) । म्वं (च) प्रियसमागम (प्रियसमागमः) । अनित्य[४] (अनित्याः) इक त (तेऽथ) कबेः (सर्वे) । मतंन्य[५] (अतः) तन् (न) ज्नॅक् (रमते) सं पण्डित (पण्डितः) इरिक[६] (एतेषु) ॥

Youth and loveliness do not last. Neither do life, heaps of goods, health or the company of beloved ones. One who is greedy is not a pandita.

MBh.12.317.14. d) गृध्येत्तत्र न पण्डितः.

Cf. also MBh.3.2.45, 11.2.15.

१. क ख ग च छ ज—°यं । दण्डः) ।
२. ख—कयोवन् ।
३. ग—नि ।
४. च छ ज—अनित्य । (स-
५. ख—मतंन्यन् ।
६. क—इक ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

न विश्वस्यावल्पतायां[१] वह्निव्याधिविषद्विषाम्[२] ।
तथैव च महत्तायामारोग्यविभवायुषाम्[3] ॥ ३६१ ॥

हुव्व त (नाथ) प्रमाद (प्रमदध्वं) । ज्नॅक् (मोदध्वं) कुनं कित (यूयं) । हिडॅपन (विश्वसित) रि निर्विघ्नन्त (स्वनिर्विघ्नतायां) । निर्व्याधि (निर्व्याधितायां) कुरं लर (नीरोगे) । म्वं कबेः नि[४] विभवन्त (सर्वेषु स्वविभवेषु) । [४]ववा (दीर्घत्वे) नि[६] हुरिप्त (स्वजीवनस्य) ।[५] हुव्व त (न) मकून (तथा) । गिरिगिरिन (व्याकुलीभवत) त प्व कित (यूयं) । कदि (यथा) रूप (रूपं) नि अपुय् (अग्नेः) । विष (विषस्य) । मुसुः (शत्रूणां) । अन् (न) तन् [७]अतीत् प्राणाक्नन्त[७] (विश्वसित) । चिडक्न्य (अल्पतायामेतेषां) ॥

Trust not in the smallness of fire, disease, poison and enemies. Though small in size they are capable of immense harm. Similarly do not trust the greatness of health, glory and age. They can be shortened or brought to an end abruptly.

१. Note the form विश्वस्याद् in all lontars instead of the usual विश्वसेद्.

२. क ख ग च छ ज—बह्नि° ।

३. क ख ग च छ ज—°युषि ।

४. क ग—नि ।

५-५. छ त्रुटितम् ।

६. च—र्नि ।

७-७. क—कतिस् प्राणाक्नन्त । Cf. वि-श्वस् "not-to breathe" with तीस्-प्राण "cold-life" i.e. not breathing.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

स्त्रीषु राजसु सर्प्पेषु स्वाध्याये शत्रुसेविनि ।
भोगे चायुषि विश्वासं कः प्राज्ञः कर्त्तुमर्हति ॥ ३९२ ॥

समङ्कै (एवं) मरिक[1] (एते) तन्[2] (न) कविश्वास (विश्वसनीयाः) सं पण्डित (पण्डितेन) । ल्विन्यं (तद्विधाः) । स्त्री (स्त्री) । रतु (राजा) । सर्प्प (सर्पः) । विद्याभ्यास (विद्याभ्यासः) । व्वं (नरः) सेवक (सेवकः) रि शत्रु (शत्रूणां) । भोग (भोगः) ।[3] आयुष्य (आयुष्यं) । नहन् (एते) ल्विर् (विधाः) नि तन् तिनुङ्कलन् (न विश्वसनीयाः) वे सं पण्डित (पण्डितेन) । तर् (न) अँङ्गः (सम्बन्धः) तर् (न) गॅरमॅ (रुचिः) । तर् (न) तीस् प्राण (विश्वसेत्) इरिक[4] (तेषु) ॥

What wise man would put faith in women, kings, snakes, studies, pleasures, life or in one who is serving an enemy.

MBh.5.37.53. b) Our other mss. °संविषु. शत्रुसेविनि is supported by K1 D9 K4.5 D7 °सेवने,

१. क ग ज—मरिकं, ख—मरिकन् ।

२. ज—तन्त ।

३. क नास्ति दण्डः ।

४. क छ—इका ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

भूतानि जात्या मरणान्वितानि जराविकारैश्च समन्वितानि ।
निरीक्ष्य दुःखैः परिपीडितानि[1] मोक्षं प्रशंसन्ति बुधाः स्ववेद्यम् ॥ ३६३ ॥

अपन् (अथ) **स्वभाव** (स्वभावः) **निकं**[2] **जन्म** (जन्मिनः)। **तिनूत्** (अन्वीयते) **नि लर** (व्याधिना)। **वुह** (जरया)। **प्रिहति** (शोकेन)। **दुःखमय** (दुःखमयः) **त प्व य** (सः)। **अप[न्]** (यतः) **तन्** (न) **परमार्थ** (अर्थः) **सुख** (सुखस्य) **इकं** (यत्) **सिनुखाकॅन्य** (सुखीकृतः)। **एङॅत् प्व**[3] (जानाति) **सं पण्डित** (पण्डितः) **रि**[4] **तत्त्वन्य** (तत्त्वं)। **मतंन्यन्** (अतः) **मोक्षमार्ग** (मोक्षमार्गः) **सिनाध्य**[5] **निर** (साध्यस्तेन)। **परमार्थ** (अर्थात्) **तम्ब** (औषधं) **नि**[6] **दुःख** (दुःखस्य) ॥

Observing that death and old age are natural and that all beings are tormented by pains and sorrows, the wise laud deliverance that is within one's own reach.

MBh.12.161.43.a) जाती- for जात्या. Our जात्या is found in no Poona ms.

c) निरीक्ष्य दुःखैः is not found in any Poona ms. Poona reads भूयश्च तैस्तैः.

Our परिपीडितानि is supported by V1 B (except B4) D5, others उप°, प्रतिपीडितानि or प्रतिबोधितानि.

d) Our बुधाः स्ववेद्यं is not found in any Poona ms. Poona reads न तं च विद्मः. Our lontars read वुधाः with व.

१. क—°पिधितानि, ख—परपीधि°, ग—परपिधि°, च—परपिधितनि, छ—परपिडितभि, ज—परपिदितनि ।

२. क—निकिं ।

३. ख—प्व य ।

४. ग—रिं, छ नास्ति ।

५. ख ग—सिनाध्या ।

६. ग—नि ।

[illegible]

[illegible] ॥

जीवितं च शरीरं च जात्या वै सह जायते ।
उभे सह विवर्द्धेते[1] उभे सह विनश्यतः ॥ ३९४ ॥

नियत (नियतं) **अवुलुर्** (अन्वितं) **वत इकं हुरिप्** (जीवितं) **लवन्** (सह) [2]**शरीर** (शरीरेण) ।[2] **शरीर** (शरीरं) **हन्वॅलन्** (वासः) **इं हुरिप्** (जीवनस्य) । **हुरिप्** (जीवनं) **हेतु** (हेतुः) **निं**[3] **शरीरन्** (शरीरस्य यद्) **हन** (विद्यते) । **हिलं** (विनाशे) **निं**[3] **हुरिप्** (जीवनस्य) । **हिलं** (विनाशः) **निं**[3] **शरीर** (शरीरस्य) । **संक्षेपन्य** (तत्संक्षेपः) । **पञ्चं** (सह) **म्वु** (प्रादुर्भावः) ।[4] **पञ्चं** (सह) **माति** (मरणं) ।[5] **गतिन्य** (तयोर्गतिः) ॥

Life and body are born together. Together they grow and together they perish.

MBh.12.217.6. b) Our च or प्रेत्य वै. जात्या वै is supported by D7 T G2.3.6 M1.5-7, other mss. जात्यैव, जातानां, जात्या

१. क ख ग छ ज—विवर्द्धन्ते, च—विवर्द्न्ते ।

२-२. छ नास्ति ।

३. ग—नि ।

४. च नास्ति दण्डः ।

५. ख च छ ज नास्ति ।

[illegible] ।

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥

यद्यच्छरीरेण करोति कर्म्मं शरीरयुक्तः समुपाश्नुते तत् ।
शरीरमेवायतनं सुखस्य दुःखस्य चातोऽस्य भवे न भावे[1] ? ॥ ३९५ ॥

अपन् इकं (यत्) **शुभाशुभकर्म्म** (शुभाशुभकर्मं) । **गिनवे** (क्रियते) **मकसाधनं**[2] (साधनं कृत्वा) **शरीर** (शरीरं) । **शरीर** (शरीरं) **साधन** (साधनं) [3]**निं मुक्ति**[3] (भोगस्य) **फलन्य** (तत्फलस्य) **वलाह** (परेत्य) । **परमार्थन्य** (अस्यार्थः) । **ईकि**[4] (एतत्) **शरीर** (शरीरं) **तलि**[4] (बन्धनं) **निं**[6] **संसार** (संसारस्य) । **विषय निं**[7] (विषयः) **सुखदुःख** (सुखदुःखस्य) । **मतंन्य**[8] (अतः) **तन्** (न) **वद्य** (भवेत्) **जन्म** (जन्म) **त कमि** (अयास्माकं) **वलाह** (परेत्य) ॥

Whatever action one does with the body, the fruit of that one enjoys or suffers along with the body. The body is the abode of joys and sorrows. So let us not be born hereafter.

MBh.12.194.18. d) दुःखस्य चाप्यायतनं शरीरम्. Our reading is not found in any Poona ms.

१. क ग—भवे । २. ज—°सघन । ३-३. ग—नि मुक्ति । ४. ग—इकि । ५. क—तलि । ६. ख—नि । ७. ग—नि । ८. क—मतंन्यन् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

एवमभ्याहते लोके कालेनाभिनिपीडिते ।
सुमहद्धैर्यमालम्ब्य मनो मोक्षे[1] निवेशयेत् ॥ ३९६ ॥

अम् मङ्कून्[2] (एवं) पुरिः (स्वभावः) **निंकि जन्म** (जन्मनः) । **किनवशाकॅन्** (वशीकृतस्य) **इं**[3] **काल** (कालेन) । **संसार** (संसारः) **स्वभावन्य** (तत्स्वभावः) । **हय्व** (मा) **त** (अथ) **प्रमाद** (प्रमादः) । **पर्हाल्ल**[4] (प्रसादय) **इकं बुद्धि** (बुद्धि) । **ह्लॅबॅन्**[5] (सेक्तव्या सा) ।[6] **वेहॅन्** (?) **हम्गॅपं**[7] (प्रग्रहीतव्यः) **मोक्षमार्ग**[8] (मोक्षमार्गः) ॥

When death (or time) afflicts and torments the world like this, one should take refuge in fortitude and devote the mind to deliverance.

---

१. ख ग ज—मोक्षन्, च छ—मोक्ष । २. ख—मङ्कू । ३. ग—इ । ४. ख—पार्ह्लि, छ—पहॅल्ति, ज—पर्ह्लिङा । ५. क—अॅनॅबॅन्य, ग—ह्लिबॅन् । √हॅनॅब् to water plants. ६. ख ग च छ ज नास्ति । ७. क—हमॅगॅपं, ग—हम्बॅपं । ८. क—कमोक्षमार्ग ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

पन्थानौ पितृयानश्च देवयानश्च विश्रुतौ ।
जन्मिनः पितृयानेन देवयानेन मोक्षिणः ॥ ३९७ ॥

वं (द्वौ) **तिकं मार्ग्गं** (मार्गौ) **ङरन्य** (नाम)। **हन** (विद्यते) **पितृयान** (पितृयानः)। **हन**[1] (विद्यते) **देवयान** (देवयानः)। **इक सं गृहस्थकर्म्मं** (गृहस्थकर्मा)। **सं मकानुष्ठान**[2] (अनुष्ठाता) **पूजा** (पूजा-)। **पञ्चयज्ञादि** (पञ्चयज्ञादीनां)। **पितृयान** (पितृयानः) **ङरनिक**[3] (नाम) **मार्ग्गं** (मार्गस्य) **तिनूत् निर** (अनुयातस्य तेन)। **कुनं** (परं) **इक** (यः) **सं निस्तृष्णा** (निस्तृष्णः)। **त्यक्त**[4]-**परिग्रह** (त्यक्तपरिग्रहः)।[5] **केवल अतिङ्गल्** (सर्वत्यागी)। **देवयान** (देवयानः) **ङरनिक**[3] (नाम) **मार्ग्गं** (मार्गस्य) **तिनूत्** (अनुयातस्य) **निर** (एतेन) ॥

Two are the well-known Paths—the Path of the Fathers and the Path of the Gods. Those who are to be reborn go by the Path of the Fathers, those who are to be delivered go by the Path of the Gods.

MBh.12.17.14. c) Our ports ईजानाः जन्मिनः is unique. Poona ईजानाः (v.l. राजानः). The Kawi paraphrase sup-

१. ख—हनन् ।
२. क—'ष्टानं ।
३. क—°निकं ।
४. ग—व्यक्त° ।
५. क नास्ति ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]

यज्ञैस्तपोभिर्नियमैर्व्रतैश्च[1] दिवं समासाद्य पतन्ति भूयः ।
तस्मादुपास्यं परमं पवित्रं शिवं विमोक्षं विमलं बुधेन[2] ॥ ३९८ ॥

[3]**इक** (ये) **सं मनूतकॅन्** (अनुयान्ति) **पितृयान** (पितृयानं) । **मकमार्ग्ग** (मार्गं कृत्वा) **यज्ञ** (यज्ञं) । **तप** (तपः) । **यमनियमादि** (यमनियमादि) । **शिष्टाचारव्रत** (शिष्टाचारव्रतानि) । **स्वर्ग्गपद** (स्वर्ग-पदं) **अन्तुकनिर** (प्राप्तिस्तेषां) । **न्वन्** (परं तदा) **तिबा** (पतन्ति) **सिर** (ते) **भुवः** (भूयः) । **मलुय्**[4] (निवर्तन्ते) **मंजन्म** (जायन्ते) । **मतंन्यन्** (अतः) **सं ह्यं कमोक्षन्**[5] (मोक्षः) **सिर** (तैः) **प्रिहॅन्** (उपास्यः) ।[6] **साध्यन्** (साध्यः) **दे सं बुः** (बुधेन) । [7]**अपन्** (यतः) **तन्**[7] (न) **कतमान्** (प्रविश्यते) **सिर** (एषः) **जन्म** (जन्मना) ।[8] **तुह** (जरया) ।[8] **पाति** (मृत्युना) ॥[3]

By practising yajñas, austerities, disciplines and vows one reaches heaven but at the expiry of his term he falls back to earth. Hence the wise man should wait upon Śiva, the supreme, the pure, the liberator, the spotless.

MBh.12.306.106cd, 107 ab. b) Our भूयः is supported by D7 T1 G1.3.6 M1.5-7, other mss. भूमौ.

c) तस्मादुपासस्व परं महच्छुचि. Our उपास्यं and पवित्रं are not in Poona mss.

d) Our बुधेन is replaced by पवित्रं (no v.l.).

१. क ख ग च छ ज—°ब्रतेश्च (with ब).

२. क ख च ज—वु°, छ—पु° ।

३-३. ख त्रुटितम् ।

४. छ—मलुय् । (सदण्डः) ।

५. क—°क्षान् ।

६. क नास्ति ।

७-७. क—अप तर् ।

८. क ख ग च छ ज नास्ति दण्डः ।

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

प्रम्लानेषु च माल्येषु ततःपिपतिपाक्षयात् ? ।
आ ब्रह्मभवनादेते[1] दोषा ब्रह्मन् सुदारुणाः ॥ ३९९ ॥

निहन्[2] **तं** (एतद्) **दुःख** (दुःखं) **रि स्वर्ग्गलोक** (स्वर्गलोके) । **रि** [3]**हॅन्ति** (अन्ते) **निकं**[3] **कर्म्मफल** (कर्मफलस्य) । **इकं** (यत्) **कारण** (कारणं) **नि स्वर्ग्गपद**[4] (स्वर्गपदस्य) । **अलूम् स्कर्** (म्लायन्ति) **सुहुनिक**[5] (शिरोमाल्यानि) **सं स्वर्ग्गस्थ**[6] (स्वर्गस्थस्य) । **तॅम्बे** (आरम्भः) **नि**[7] **मगवे मनस्ताप** (मनस्तापकरणस्य) **इक** (सः) । **तिबा** (पतति) **प्व सिर** (सः) **सँकि**[8] **सुरलोक** (सुरलोकात्) । **अत्यन्त** (अत्यन्तं) **गॅॅं** (महत्त्वं) **निकं शोक सन्ताप**[9] (शोकसन्तापस्य) । **मङ्कून** (एवं) **सर्व्वदाय** (सर्वेऽशाः) **निकं दुःख** (दुःखस्य) **रि**[10] **सुरलोक** (सुरलोके) । **त्क** (यावत्) **रि**[10] **ब्राह्मलोक** (ब्रह्मलोकं) **इकं दुःख** (दुःखानि) **मङ्कून**[11] (एवं) **क्रमन्य** (क्रमाणि) ॥

The heavenly garlands fade and one descends to earth. It is a severe calamity. It continues till one reaches Brahmahood.

---

१. क—अब्राह्मभवानादेते, ख—आब्राह्माणभावनादेते, ग—आब्राह्माभवानादेते, च छ—अब्राह्म°, ज—अब्रह्मभवनदेते ।
२. क ख ज—नितन्, ग—नियन् ।
३-३. क—हॅन्तिकं ।
४. ग—स्वार्ग्ग° ।
५. सुहुन्-इक ।
६. ख—स्वर्गस्थान ।
७. ग—नि ।
८. क—सकें ।
९. ख—मनस्ताप ।
१०. ग—रि ।
११. क—ममङ्कून ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

पतन्तस्तु महादुःखं परितापं सुदारुणम् ।
स्वर्गभाजः प्राप्नुवन्ति तस्मात् स्वर्गं न कामये ॥ ४०० ॥

इक (यद्) वु:ख (दु:खं) नि मंजन्म (जायमानस्य)। म्वं मनस्ताप (मनस्ताप:) नि स्वर्गविच्युत (स्वर्गविच्युतस्य)। अत्यन्त (अत्यन्तं) रि[1] कन्नृसुस् निक[2] (तद्भूयं)। मतंन्यन्[3] (अत:) तन् (न) एङ्निन् (कामयामहे) कमि (वयं) रि स्वर्गपव (स्वर्गपदं) ॥

Falling down is very painful. Those who share the joys of heaven, afterwards endure intense agony. Hence, I do not long for heaven.

MBh.3.247.39. a) Poona D2-6 T G4, others महद्दु:खं. readings are पतनं तन्, पतनान्तं, पतनान्ते, पतां तन् and पतां तु.

Our महाद्दु:खं . is supported by B2.4 Dc2 Dn1 in Poona mss. They read परितापं and सुदारुणं are supported by K3.4 D1.3 and Ś1 K B2-4 Dc1 D1.3, other mss. परिताप: सुदारुण:.

c) प्राप्नुवन्ति is not found in Poona mss. They read च्यवन्तीह, अश्नुवन्ति, चरन्ति, भवन्ति, पतन्ति, and स्रवन्ति.

१. ग—रि।

२. क—इका।

३. क—मतंन्य।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

नरके यातनावु:खं तिर्य्यंक्ष्वन्योऽन्यभक्षणम्।

क्षुत्तृषावु:खं[1] प्रेतेषु पर्य्येति[2] व्यसनं नृषु ॥ ४०१ ॥

रि स्वर्गलोक (स्वर्गलोके) ङरन् इकं (यद्) वु:ख (दु:खं)। मङ्कन[3] (एवं) क्रमन्य (तत्क्रम:)। रि नरकलोक (नरकलोके) प्व य त। लातन् (नैव) उचपॅन् (वाच्यं) ल्विर् (विधा:) इकं[4] वु:ख (दु:खानां)। अनेक[5] (अनेके) पंवण्ड[6] (दण्डा:) सं यमकिङ्कर (यमकिङ्कराणां)। मंजन्म[7] (आयते)

प्व रि[8] तिर्य्यंग्योनि (तिर्यग्योनौ)। मृग (मृग-) पशु (पशु-) सरीसृपादि (सरीसृपादिषु)। अत्यन्त (अत्यन्तं) संसारन्य (तद्दुःखं)। अपयपन् (अपि च) पिनङ्ग्न् (भक्ष्यन्ते) य वेंनि[9] (ते) रोबंन्य (स्वसखिभिः)। यतिक (एते) सर्व्वंदाय (सर्वे दायाः) नि[10] संसारन्य (तत्संसारस्य)। रि पितृलोक (पितृलोके) मर य। लपा (क्षुत्)। बॅल्कं (तृषा) मुख्य नि (मुख्याः) दुःख (दुःखानां) त्वान (तत्र)। रि मानुषयोनि (मानुषयोन्यां) प्व य त। असिलिसिलिः[11] (पर्येति) क्रम (क्रमः) निकं[12] सुखदुःख[13] (सुखदुःखयोः) इरिक ॥

In hell there is the pain of tortures. Among the lower creatures there is cannibalism. Among the ghosts there is the torment of hunger and thirst. Among men calamities hold the siege

---

१. क—क्षुत्यतषर्दुःकं, ख ज—क्षुत्तष°, ग—क्षुत्तमदुःकि, च छ—क्षुतयदुःकं।

२. ग च छ ज—मर्य्येति।

३. क—ममङ्क्षून, ज—समाङ्क्षून।

४. क ख—निकं।

५. क ग—अनेकं।

६. ज—पडण्ड।

७. क ज छ ज—अंजन्म, ग—अजन्म।

८. ग—रि।

९. ख ग—देनि।

१०. क ग—नि।

११. "alternating." क ख ग—असिलिःसिलिः।

१२. ज—नि।

१३. ख ग च छ ज—दुःख।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

प्रातर्मूत्रपुरीषाभ्यां मध्याह्ने क्षुत्पिपासया।
तृप्ताः कामेन बाध्यन्ते[1] जन्तवो निशि निद्रया ॥ ४०२ ॥

अपम् इकि[2] (यः) वदि व्वं (मनुष्यभावः)। प्रथमं (प्रथमं) तावत् (तावत्)। यन् (यदा) एञ्जिज (प्रातः) दुःख (दुःखितः) य (सः) देनि पंलरनि[3] (पीडया) मूत्रपुरीष (मूत्रपुरीषयोः)। मावन्[4] (रोहति) प्व सं ह्यं (देवः) मनंङः (मध्याह्ने) आदित्यतेज[5] (आदित्यतेजः)। दुःख (दुःखितः) देनि[6] [7]लपा (क्षुत्-)। वंलक (-तृषाभ्यां) य (सः)।[7] त्लस् प्व य अमङन् (भुक्त्वा)।[8] पूर्ण्ण (पूर्णं) परितुष्ट (परितुष्टः)। दुःख (दुःखितः) त[9] (अथ)य[10] (सः) देनि पङवेश (आवेशेन) नि[11] राग (रागस्य)। व्ङि(रात्रौ) प्व [12]सुरुप् (अस्तमेति) सं ह्यं (देवः) आदित्य[12] (आदित्यः)। दुःख (दुःखितः) त (अथ) य (सः) देनि[13] पमरिभूत (प्रभावेण) नि हरिप् मत (नेत्रनिद्रायाः)॥

Creatures are pressed by the call of nature in the morning and by hunger and thirst in the midday. When they are full cupid presses them. And at night sleep.

Ind.Spr.4319.

१. ख—बध्यान्ते, ग च छ ज—बध्यन्ते।

२. ज—इकं।

३. ख ग—पङलरनि, ज नास्ति।

४. √अवन् way. छ—मप्वन्।

५. क—सं ह्यङादित्य।

६. क—त य देनि, ख—देनि।

७-७. क—लपा वंलक।

८. क नास्ति।

९. ख नास्ति।

१०. ग—य। (सदण्डः)।

११. ख—नि।

१२-१२. क—सं ह्यं, ग च ज—सुरुप् सं, छ—सुरुप् सं ह्यं

१३. क—देनि।

[illegible]

[illegible] ॥ ४०३ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

उद्धरेदात्मनात्मानं नात्मानमवसादयेत्।

आत्मैव ह्यात्मनो बन्धुरात्मैव रिपुरात्मनः॥ ४०३॥

मजून (एवं) **प्व क्रम** (क्रमः) **निकि**[१] **संसार** (संसारस्य)। **मतंन्य**[२] (अतः) **तॅन्तसकॅन्** (उद्धर) **तावक्त** (आत्मानं) **मककारणावक्त**[3] (आत्मना)। **हव्व** (न) **कित** (त्वं) **सुमंसारावक्त** (पीडयात्मानं)।[४] **अपन्** (यतः) **अवक्त** (स्वात्मा) **प्रसिद्ध** (हि) **कवंन्यावक्त** (आत्मनो बन्धुः)। [५]**अवक्त** (आत्मा) **प्रसिद्ध** (एव) **मुसुःन्यावक्त** (आत्मनो रिपुः)।[५] **परमार्थंन्य** (अस्यार्थः)। **यन्** (यदि) **मासिः** (स्नेहः) **अवक्त** (आत्मनः) **य्यंवक्त** (आत्मनि)।[६] **कुमिङ्कुन्**[७] (चिन्तयति) **सं ह्यं कमोक्षन्** (मोक्षं)। **कवंन्यावक्त** (आत्मनो बन्धुः) **इकान्** (सः) **मजून** (एवं)। **यप्वन्**[८] (यदि) **तन्** (न) **मासिः** (स्निग्धः) **अवक्त** (आत्मा) **य्यंवक्त** (आत्मनि)। **तर्** (न) **किरकिर** (चिन्तयति) **ल्पसन्य** (मोक्षं)। **मुसुःन्यावक्त** (आत्मनो रिपुः) **इकान्** (इति) **मजून** (एवं) ॥

One should raise himself. Never should one depress himself. Self is both the friend and enemy of self.

MBh.6.28.5 (same as above) Also elsewhere.

१. क—निं।

२. क ख ग—°न्या।

३. ख—मकाकरण तावक्त।

४. क नास्ति दण्डः।

५-५. छ त्रुटितम्।

६. ख ग च छ ज नास्ति।

७. क छ—कुमिर्ङ्कू, ख—कुमिन्किन्।

८. क ग—याप्व, ज—यप्व।

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

चित्तमेव हि संसारो रागादिक्लेशदूषितम्[१]।
तदेव तैर्व्वियुक्तं च भवान्त[२] **इति कथ्यते** ॥ ४०४ ॥

अपन् (अथ) **ईकि मनः** (मनः) **प्रसिद्ध** (साधनं) **नि**[3] **संसार** (संसारस्य)। **यन्** (यदि) **करकतन्** (अभिभूतं) **रागादि मल** (रागादिमलैः)। **यप्वन्** (यदि) **निर्म्मल** (निर्मलं)। **तन्** (न) **कक्नन्** (पीडितं) **विकल्प** (विकल्पैः)। **रि हिलं** (नाशे) **नि**[४] **रागादि क्लेश** (रागादिक्लेशानां)। **सिर** (एतद्) **वस्तु** (कारणं) **नि कमोक्षन्** (मोक्षस्य)। **प्रसिद्ध** (साधनं) **नि**[५] **मॅन्तस्** (तारणस्य) **इं भवार्ण्णव**[६]

(भवार्णवस्य) ॥

Consciousness, defiled by excessive attachment and other afflictions, forms our world. The same consciousness, when liberated from these, is known as the end of our world.

---

१. क ख—°भूषितं, च—°भुसितं । २. क—भावान्त, ख च छ—भावन्त । ३. ग नास्ति । ४. ग—नि । ५. ख नास्ति, ग—नि । ६. ख—भावार्ण्णव ।

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥

एकः शत्रुर्न्न द्वितीयोऽस्ति शत्रुरज्ञानतुल्यः पुरुषस्य राजन् ।
येनावृतः[1] कुरुते सम्प्रवृत्तः पापानि कर्म्माणि सुदारुणानि ॥ ४०५ ॥

तुङ्गल्‌ (एकः) क्त (एव) परमार्थ (अर्थः) निं शत्रु (शत्रोः) ङरन्य (नाम) । ङ्किः (केवलं) सि पुङ्गं (अज्ञानं) जुग (हि) । तन् (न) हुन (विद्यते) त प्व (स यः) मङन[2] (तुल्यो भवेत्) कशक्तिनिं[3] (शक्त्या) पुङ्गं (अज्ञानस्य) । अपन् (यतः) इर्कि[4] (यः) लिनिपुत्[5] (आवृतः) दे निक (एतेन) । नियत (नियतं) जुग (हि) य (सः) गुमवें (करोति) अशुभकर्म्म (अशुभकर्माणि) ॥

Of man there is just one enemy. There is no other enemy equal to ignorance, O king. Under its influence one does horrible deeds.

MBh.12.286.28. c) सम्प्रयुक्तो for सम्प्रवृतः. d) घोराणि for पापानि.

१. क—येनवृत्तः, ख—येन°, ग च—°तः, छ—येनृवृत्तः । २. क—मघान, ख—मद । ३. क ग ज—शक्ति नि, ख—नि शक्ति निं । ४. ख ग च छ ज—इकं । ५. च—लिपुत् ।

[illegible]

[illegible] ‖ ४०६ ‖

[illegible]

[illegible] ‖

अज्ञानप्रभवं हीदं[1] यद्दुःखमुपलभ्यते ।
लोभादेव तदज्ञानमज्ञानाल्लोभ[2] एव च ॥ ४०६ ॥

अपन् **इकं** (यत्) **सुखदुःख**[3] (सुखदुःखं) **कभुक्ति**[4] (भुज्यते) । **पुञ्जं** (अज्ञानं) **सञ्जनिक** (प्रभवस्तस्य) । **इकं** (यद्) **पुञ्जं** (अज्ञानं) । **कलोभन्** (लोभः) **सञ्जनिक** (प्रभवस्तस्य) । **इकं** (यः) **कलोभन्** (लोभः) । **पुञ्जं** (अज्ञानं) **सञ्जनिक** (प्रभवस्तस्य) । **मतंन्यन्** (अतः) **पुञ्जं** (अज्ञानं) **सञ्जनि** (मूलं) **संसार** (संसारस्य) ॥

Pain originates in ignorance. Ignorance originates in greed. Greed originates in ignorance.

MBh.12.153.5cd, 12ab. cd) तस्याज्ञानात्तु लोभो हि लोभादज्ञानमेव च ।

१. क ख—हीदम्य, ग—हि°, च—इद् ।

२. ख—°ज्ञानालोभ, ग च छ—°ज्ञानलोभ, ज—°ज्ञनलोभा ।

३. क—°कन्, ख—°कान्, ग—सुकादुकान्, ज—°दुकान् ।

४. क—कभुवत, ग—ङ्भुक्ति ।

[illegible]

[illegible] ‖ ४०७ ‖

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ।

[illegible] ॥

तस्मात् सम्यक् परीक्षेत दोषानज्ञानसम्भवान् ।
अज्ञानप्रभवं नित्यमहङ्कारं च वर्जयेत् ॥ ४०७ ॥

मतंन्यन् (तस्मात्) **हय्व** (न) **प्रमाद** (प्रमादः स्यात्) । **वृलॉन**[1] (परीक्षध्वं) **तिकं दोष** (स्वदोषान्) । **अन्** (यद्) **प्रसिद्ध**[2] (हि) **कवङ्न्** (साध्यते) **दॅनि कलोभन्** (लोभेन) । **लवन्** (च) **इकं अहङ्कारज्ञान** (अहङ्कारज्ञानेन) ।[3] **अहङ्कारज्ञान**[3] (अहङ्कारज्ञानं) **ङरन्य** (नाम) **ज्ञान** (ज्ञानं) **मङ्कु**[4] (अहं-करणस्य) । **अनुङ्कु** (मम) **इकि** (तत्) । **सप** (कः) **अकु** (अहं) **लवन्** (सह) **इकि** (एतेन) <ममानेन कः सम्बन्धः> । **मङ्कन** (एवं) **लिन्य** (तद्विचारः) । **तन्** (न) **एङ्त्** (स्मरति) **इं**[5] **प्रकृतिं**[6] **पुरुषान्तर** (प्रकृतिपुरुषान्तरं) । **यतिक** (अथ तद्) **अहङ्कारज्ञान** (अहङ्कारज्ञानं) **ङरन्य** (नाम) । **म्कस्** (शिखरं) **नि बन्धन** (बन्धनस्य) **इक** (तद्) । **पुङ्ग** (अज्ञानं) **सङ्कनिक** (प्रभवस्तस्य) । **यतिक** (तद्) **अय्यंकन** (वर्ज्यं) ॥

Therefore one should duly keep watch on faults arising out of ignorance. Moreover one should ever avoid egoism.

MBh.12.205.18. d) परित्यजेत् for च वर्ज्जयेत्.

१. क ख ग च छ ज—दृलॅन ।

२. क—कप्रसिद्ध ।

३-३. ख नास्ति ।

४. √अकु, मङकु 'अहं-करण' to make I.

५. ग—इ, क—रिं ।

६. क ग—प्रवृत्ति ।

[illegible] ।
[illegible] ॥ ४०७ ॥

[illegible] ॥

प्रज्ञया निर्म्मितैर्धीरास्तारयन्त्यबु[1]धान् प्लवैः ।
नाबु[1]धास्तारयन्त्यन्यानात्मानं वा कदाचन ॥ ४०८ ॥

इक तं (यद्) पुङ्गु (अज्ञानं) । यतिक (तद्) क्लबकनन्त[2] (निमज्जयेत्) । मकसाधनं (साधनं कृत्वा) कप्रज्ञान् (प्रज्ञां) । प्रज्ञा (प्रज्ञा) ङरनि (नाम) तुतुर् (उपदेशस्य) तन् पतिङ्न्[3] (अनन्तस्य) । सि[4] बु: (ज्ञानं) त रि वस्तु तत्त्व (वस्तुतत्त्वानां) । अपन् (यस्मात्) सं पण्डित (पण्डितः) ।[5] व्नं[5] सिर (शक्नोति) मङ्न्तसकेन् (तारयितुं) व्वं (नरान्) लेन् (अन्यान्) तुवि (अपि) । सकै भवार्ण्णव[6] (भवार्णवात्) । मकसाधनं (साधनं कृत्वा) परहु[7] (प्लवं) । विनकुन् (निर्मितं) देनि[8] कप्रज्ञानिर (स्वप्रज्ञया) । कुनं (परं) इकं अपुङ्गु (अबुधः) । तन् (न) हनं (विद्यते) कप्रज्ञान् (प्रज्ञा) इरिय (तस्मिन्) । अवक्न्य (आत्मा) तुवि (अपि) ।[9] तन् (न) कान्तस् (त्रायते) देन्य (तेन) ॥

The wise take the unwise across on wisdom's float. The unwise can ferry across neither others nor themselves.

MBh.12.228.2. d) Our कदाचन is supported by B6 Dn1 M5, other mss. कथंचन.

१. क ख ग च छ ज—°वु° ।

२. √क्लब् immerse.

३. ग—पहिङान्, च छ—पहिङन् ।

४. ज—सिर ।

५-५. क नास्ति ।

६. ख च छ—भावार्ण्णव ।

७. क ग—परवु, ज—प्रहु ।

८. क—देनि ।

९. ख नास्ति दण्डः ।

[illegible]

नेत्रहीनो यथा ह्येकः कृच्छ्राणि लभतेऽध्वनि ।
ज्ञानहीनस्तथा लोके तस्माज्ज्ञानविदोऽधिकाः ॥ ४०९ ॥

कथाङ्ग (यथा) नि बुवहय (अन्धः)। लुमकु (गच्छन्) मनुङ्गनुङ्गल्[1] (एकलः)। अगों (महत्) इक दुःख (दुःखं) कत्मु[2] (लभ्यते) वेन्य (तेन) रिं हवन् (अध्वनि)। मङून (तथा) तं अपुङ्ग[5] (अबुधः)। अन् (यदा) हने[3] (विद्यते) रात् (लोके)। अगों (महत्) इकं[4] संसार (दुःखं) कत्मु (लभ्यते) वेन्य (तेन)। मतंन्य (अतः) सं प्राज्ञ[5] (प्राज्ञः) ङरनिर (नाम)। सं (यः) एनक् (मोदते) बुः निर (ज्ञाने) रिं वस्तु तत्व (वस्तुतत्त्वानां)। सिर (सः) विशेष (विशेषः) ॥

Just one without eyes stumbles on the road, so in life one without knowledge. Hence those knowing knowledge are the superior ones.

MBh.12 207.4 (same as above).

१. ज—मनुङ्गल्नुङ्गल्।

२. ख—कत्मु र।

३. ज—हने।

४. ज—इ।

५. क ख ग च छ—प्रज्ञा, ज—प्रज्ञ।

[illegible]

[illegible] ॥ ४१० ॥

[illegible]

अनिष्टसम्प्रयोगाच्च विप्रयोगात् प्रियस्य च।
मनुष्या[1] मानसैर्दुःखै[2]र्युज्यन्ते येऽल्पबुद्धयः ॥ ४१० ॥

कुनं इकं (यः) अपुङ्ग (अज्ञानी)। नियत (नियतं) जुग (हि) य हुमिङप् (शोचति) इकं कप्रिहति[3] (शोककरं)। मकहेतु (हेतुं कृत्वा) पत्मुन्य (सम्प्रयोगं) लवन् केलिकन्य (अनिष्टेन)। पपसःन्य (विप्रयोगं) लवन् कासिःन्य (प्रियेण)। अरः (हा) वेन्याहङ्कारन्य (अहङ्कारात्)। मकनिमित्त (निमित्तं कृत्वा) पुङ्गन्य (अज्ञानं) ॥

Men of little wisdom suffer mental agonies when they encounter what they desire not and lose what they cherish.

MBh.3.206.16. c) Our other mss. मानुषाः others ह्यल्प°, चाल्प°, etc., मनुष्याः is supported by N (except Ś1 K1.2) G1.3, d) Ś1 K1.2.4 Dc Dn3 D1.2 support our येऽल्प°, all pointing to an original hiatus °युज्यन्ते अल्प°.

१. क—मानुष्य ।, ख ग—°ष्या:, (सदण्ड:) । मनुसेदुके, ज—मनुसैर्दुकैर् ।
च छ—°ष्य:, ज—°ष्य: । २. क—मोनसैर्दुकैर्, च छ— ३. ख ग—प्रिहृति ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

यथा हिरण्यकर्ता वै रूप्य¹मग्नौ विशोधयेत् ।
बहुशो ह्यप्रयत्नेन यत्नेन नचिरेण हि ॥ ४११ ॥

[2]**कदाङ्‌** (यथा) **नि**[3] **पण्डेमास्** (हिरण्यकर्ता) ।[4] **मङपि** (विशोधयति) **मास्** (सुवर्णं) । **पिरक्** (रजतं) । **यन्** (यदि) **अल्पयत्न** (अल्पयत्न:) **य** (स:) । **असोवे**[5] (चिरेण) **य** (स:) । **सना** (सदा) **इकं मास्** (सुवर्णं) **इनपिन्य** (शोध्यते तेन) । **कम्न** (पूर्वं) **शुद्धय** (शुद्धे:) । **यप्वन्** (यदि) **तीव्रं यत्न** (तीव्रयत्न:) **य** (स:) । **एङ्गल्**[6] **इकं** (नचिरेण) **मास्** (सुवर्णं) **इनपिन्य** (शोध्यते तेन) ।[4] **कम्न** (पूर्वं) **शुद्धय**[7] (शुद्धे:) ॥[2]

Just as a goldsmith can purify silver or gold, without effort in a long while, but with effort iu a short while, ...(*continued in the next stanza*)

MBh.12 271.11. b) Dn supports रूपं of five of our lontars, other mss. रूप्यं.

c) बहुशोऽति (v.l.महताशु, बहुशोऽभि)प्रयत्नेन. No Poona ms. reads अप्रयत्नेन.

d) महतात्म (v.l.महता सु°, बहुशोऽल्प°, महताल्प°) कृतेन ह्.

१. ख ग—रूप°, च छ—रूपा°, ज—रुप° ।

२-२. ग त्रुटितम् ।

३. क—नि ।

४. क नास्ति दण्ड: ।

५. ग च छ—असोव ।

६. ख—अएङ्गल् ।

७. *i.e.* **before it becomes pure.**

[illegible]

[illegible]

[illegible]

¹तद्वज्जातिशतंर्ज्जीवः शुद्धयतेऽल्पेन² कर्म्मणा ।
यत्नेन महता चापि ह्येकजातौ विशुद्धयते ॥ ४१२ ॥¹

मङ्कन (तथा) **तं हुरिप्** (जीवितं)। **अन्** (यदा) **शिनोचन्** (शोध्यते) **पिनकशुद्धि**³ (शुद्धं क्रियते)। **किन्लबकॅन्** (निमज्ज्यन्ते) **रागादि मलन्य** (तद्रागादिमलानि)। **यन्** (यदि) **अल्पयत्न** (अल्पयत्नः) **ङ्कं** (पुरुषः)। **अलवस्**⁴ ([अ]चिरेण) ⁵**य** (सः) **तन्**⁵ (न) **शुद्धि** (शुद्धः)। **मातुसतुस् इकं** (शतशः) **जन्म** (जन्मानि) **कम्न**⁶ (ततः) **य** (सः) **शुद्धय** (शुध्येत्)। **यप्वन्** (परं यदि) **तीव्रयत्न** (तीव्रयत्नः) **ङ्कं** (नरः)। **कुम्लबकॅन्** (नाशने) **मलन्य** (तन्मलानां)। **एङ्कल्** (शीघ्रं) **शुद्धिन्य**⁷ (तस्य शुद्धिः) ॥

(*continued from the previous stanza*)...so by small actions a soul is purified in a hundred births, though by immense effort it may be purified in a single incarnation.

MBh.12.271.12. cd) चैवाप्येकजातौ for चापि ह्येकजातौ.

१-१. ग त्रुटितम् ।

२. ख छ—शुद्धयतेल्पन्तु, च—शूद्धयतेल्पन्कु, ज—शुद्यतेल्पन्तु ।

३. ज—पिनकहशुद्धि ।

४. ख—मलवस् ।

५-५. ख—यन् ।

६. क ख ग च छ ज—कम्ना।

७. क—शुद्धि ।

[illegible]

[illegible]

लीलयाल्पं यथा गात्रात् प्रमृज्याद्वात्मनो रजः ।
बहु यत्नेन महता दोषनिर्हरणं तथा ॥ ४१३ ॥

हन [1]य (यदि) अबुस्[1] (स्नाति) । लीला ल्विन्र्यान्[2] (लीलया) इसुः (प्रमार्ष्टि) इ शरीरन्य (स्वं शरीरं) । सिनम्बिन्यासिबु[3] (स्नानक्षालने) तन् (न) परिखदॉ (परिखेदः) । तन् (न) अङेल्[4] (कष्टं) इक (तत्र) । न्हान् (अथ) यन्[5] (यदा) अबिडक् (अल्पानि) ग्लग्लःन्य अवक्न्य (मलानि तस्य देहस्य) । कुनं (परं) यन् (यदा) अववेः (बहूनि) ग्लग्लःन्य अवक्न्य (मलानि तस्य देहस्य) । एनक् (दृढा) रकॅस्न्य (सक्तिस्नस्य) । अङेल् (कष्टं) इकान्[6] (तद्) पेसुहिसुः (प्रमार्ष्टुं) । उलिःन्य यत्न (तद्यत्नकरणं) तन् (न) ञ्नं (शक्यं) लीला (लीलया) । मङून (एवं) तं[7] क्रोध-लोभाविमल (क्रोधलोभादिमलानि) । अन् (यदा) ब्लबक्न (नाश्यानि) सङूं[8] शरीर (शरीरात्) ॥

A little dirt on body is removed easily, but if it is much it takes effort. So is it with the removal of faults,

---

MBh.12.271.13 (same as above). Cf.12.297.17.

१-१. ख ग ज—मद्युस् ।

२. क ज—ल्विन्र्यन्, ग—ल्विन्र्या । लीला ल्विर्-न्य-अन् easy-way-his-that.

३. सिनम्बि is from √सम्बि together, असिबु is from √सिबु to wash, 'at the same time that he washes.'

४. √हेल् । अङेल् = अङ्हेल् ।

५. क—य ।

६. छ—इकं ।

७. क—कं, ज—त ।

८. क—सकॅ ।

[illegible]

[illegible] ॥ ४१३ ॥

[illegible]

क्षमया क्रोधमुच्छिन्द्यात् कामं संकल्पवर्ज्जनात् ।
लोभं मोहं च सन्तोषाद्विषयांस्तत्त्वदर्शनात् ॥ ४१४ ॥

कुनं पङ्गिल्लङन्त[1] (त्वयोच्छेद्यः) क्रोध (क्रोधः) । सि तन् ॠङॅॠङॉन्[2] (अश्रवणेन) । जुग हृय्व (न) तन् बलन्[3] (अधीरः) यप्वन् (यदि) इकं राग (रागः) । कतिङ्गलन् (शेषितः) इं प्रपञ्चाज्ञान[4] (प्रपञ्चाज्ञानेन) । पङ्गिल्लङन्तेरिक (उच्छिद्येत त्वया) । कुनं इकं (यौ) लोभ (लोभ-)। मोह (-मोहौ) । सि कसन्तोषन् (संतोषः) पङ्गिल्लङन्तेरिक (उच्छेदसाधनं तव तयोः) । यप्वन्[5] (ये) विषय (विषयाः) । नां शब्द (शब्दः) । रूप (रूपं) । रस (रसः) । गन्ध (गन्धः) । स्पर्श (स्पर्शः) । सि[6] बुः (ज्ञानं) त रिं वस्तु तत्त्व (वस्तुतत्त्वेषु) पङ्गिल्लङन्तेरिक (उच्छेदसाधनं तव तेषां) ॥

Root out anger by forgiveness, sensuality by avoidance of thinking about it, greed and infatuation by contentment, passions by viewing the ultimate nature of objects.

MBh.12.266.5ab 8cd (same as above).

१. ख च छ—पङि॰।

२. छ—॰ॠङॉ ।

३. √कॅल्-अन् ।

४. क ख ग च छ ज—प्रपञ्च-ज्ञान ।

५. ग—यप्व ।

६. क—सिं ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

आयस्या वर्ज्जयेदाशामर्थं सङ्गविवर्ज्जनात् ।
अनित्यत्वेन च स्नेहं दुःखं योगेन पण्डितः ॥ ४१५ ॥

कुनं इकं (या) बुद्धि (बुद्धिः) हञ्ह्मञ्ह्मप् (कामयते)। रि सिद्ध[1] (सिद्धये) नि इष्टसाध्य (इष्टसाधनस्य)। विधिवश (विधिवशः) पङ्कुलङन्तेरिक (उच्छेदकारणं भवेत् तव)। तितः (आदेशः) नि विधि (विधेः) त प्व हेरक्न[2] (पालनीयः)। यप्वन् (यः) विभव[3] (विभवः)। अन्नपान (अन्नपान-) रत्न (रत्न-) वस्त्रादि (वस्त्रादि)। भोगोपभोग (भोगोपभोगाः)। सि तन् करक्तन् (असङ्गः) पङ्कुलङन्तेरिक[4] (उच्छेदकारणं भवेत् तव)। कुनं इकं (यः) सिः (स्नेहः)। सि वुः (ज्ञानं) [5]त रि अनित्य[5] (अनित्यत्वस्य) नि[6] सर्व्वभाव (सर्वभावानां) पङ्कुलङन्तेरिक (उच्छेदकारणं भवेत् तव)। यप्वन् इकं (यद्) शोकसन्तापादि (शोकसन्तापादि) दुःख (दुःखं)। योग (योगः) पङ्कुलङन्तेरिक (उच्छेद-कारणं भवेत्)। योग (योगः) ङरन्य (नाम) चित्तवृत्तिनिरोध (चित्तवृत्तिनिरोधः)। कहुतन् (संयमनं) इं मनः (मनसः)। सं (यः) कुमवशाकॅन् (वशे करोति) इक (तद्)। सिर (सः) पण्डित (पण्डितः) ङरनिर (नाम)॥

Hope can be avoided by appeal to destiny, wealth by avoiding attachment, affection by pondering over non-permanence and pain by yoga.

MBh.12.66.9cd 10ab

a) च जयेद् for वर्जयेद्.

d) क्षुधं for दुःखं.

१. ग—हिष्ट सिद्ध।

२. √हेर् to wait for, to pay attention to.

३. क ख ग च छ—विभाव।

४. ज—पङ्कु लङन्तेरि।

५-५. ज—रि अनित्य, क—तय्यंनित्य।

६. ग—नि।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

कारुण्येनात्मनो मोहं तृष्णां च परितोषतः।
उत्थानेन जयेत् तन्द्रीं वितर्कं निश्चयाज्जयेत् ॥ ४१६ ॥

कुनं इकं (यः) काभिमानन् (अभिमानः)। सि कारुण्य (कारुण्यं) पङ्कुलङन्तेरिक (तस्योच्छेद-

कारणं) । यप्वन् इकं (या) तृष्णा (तृष्णा) । परितोष (परितोषः) पङ्हिलङन्तेरिक (तस्या उच्छेद-कारणं) । इकं (यद्) मनः (मनः) सर्व्वसुख (सर्वसुखं) जुग (हि) । कुनं इकं (या) लुमें: (तन्द्रा) । कोत्साहन् (उत्साहः) पङ्हिलङन्तेरिक (तस्या उच्छेदकारणं) । कुनं इकं (यद्) विकल्पज्ञान (विकल्प-ज्ञानं) । निश्चयज्ञान (निश्चयज्ञानं) पङ्हिलङन्तेरिक (तस्योच्छेदकारणं) । निश्चयज्ञान (निश्चयज्ञानं) इरनि (नाम) सम्यग्ज्ञान[1] (सम्यग्ज्ञानस्य) ॥

One should conquer pride by compassion, greed by contentment, lassitude by energy and doubt by certainty.

MBh.12.266.10cd 11 paraphrase uses अभिमान. सम्यक्ज्ञान।

ab. a) मानं for मोहं. Kawi १. क ख ग च छ ज—

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

मानं हित्वा प्रियो नित्यं कामं हित्वा सुखी भवेत् ।

क्रोधं हित्वा निराबाधस्तृष्णां जित्वा न तप्यते ॥ ४१७ ॥

हिलं प्वं (नाशे) अभिमान (अभिमानस्य) रि मनः (मनसि) त[1] (तव) । [2]जनप्रिय (जनप्रियः) त कित (त्वं भवसि) ।[2] किनकुङन् (प्रीतः) इं रात् (लोकानां) । यप्वन् (यदि) हिलं (नाशः) रागन्त (त्वद्रागस्य) । परमसुख (परमं सुखं) कपङ्गः[3] (लभ्यते) देन्त (त्वया) । हिलं प्व (नाशे) क्रोधन्त (त्वत्क्रोधस्य) । तन् (न) हन (विद्यते) त शत्रुन्त (शत्रुस्तव) । नोर (न विद्यते) कसंशयन्त (संश-यस्ते) । म्वं ([न]च) लुमरे[4] (पीडयति[कश्चित्]) कित (त्वां) । यप्वन् (यदि) हिलं (नाशः) तृष्णान्त (तृष्णायास्तव) । तातन् (न) [5]हन (विद्यते) अङ्गिण्डल[5] (शेषः[यद्]) अगवे (करोति) प्रिहति (शोकं) रि कित (तव) ॥

By giving up pride one becomes beloved, by giving up sensuality one becomes happy, by giving up anger one's obstacles are removed, by conquering greed one is

never pained.

Ind.Spr.4814.
१. ख नास्ति ।
२-२. क नास्ति ।
३. क—कपङ्क्षिः ।
४. क ग ज—लुमरें । ५-५. क—हनगि°, ग ज—हनङ्क्षि° ।

𑐀𑐰𑐱𑑂𑐫𑐩𑐶𑐣𑑂𑐡𑑂𑐬𑐶𑐫𑐿𑐳𑑂𑐟𑐵𑐟 𑐰𑐬𑑂𑐟𑑂𑐟𑐶𑐟𑐰𑑂𑐫𑑄 𑐳𑑂𑐰𑐐𑑀𑐔𑐬𑐾 𑑋

𑐔𑐞𑑂𑐜𑐬𑐵𑐐𑐳𑑂𑐟𑐸 𑐫𑐳𑑂𑐟𑐟𑑂𑐬 𑐟𑑄 𑐧𑐸𑐢𑑅 𑐥𑐬𑐶𑐰𑐬𑑂𑐖𑑂𑐖𑐫𑐾𑐟𑑂 𑑌 𑑔𑑑𑑘 𑑌

[illegible]

अवश्यमिन्द्रियैस्तात वर्त्तितव्यं स्वगोचरे ।
चण्डरागस्तु यस्तत्र [1]तं बुधः[1] परिवर्ज्जयेत् ॥ ४१८ ॥

स्वभाव (एष स्वभावः) **मातीकं** (म्रियन्ते) **इन्द्रिय** (इन्द्रियाणि) ।[2] **अन्** (यदा) **पविषय** (वर्तन्ते) **रि**[3] **स्वगोचरन्य** (स्वगोचरेषु) **सोवंसोवं** (एकैकशः) । **तिनूतकँन्** (अनुगम्यते) **इक** (तैः) । **कुनं** (परं) **इकं** (तद्) **हिनिलन्** (परिवर्ज्यते) **सं पण्डित** (पण्डितेन) । **यन्** (यतः) **पकनिमित्त** (निमित्तभूतं) **लालन** (लालनस्य) । **म्वं** (च) **राग** (रागस्य) **जुग** (हि) । **तन्** (न) **पकफलं**[4] (फलं) **धर्म्मसाधन** (धर्मसाधनं) । **य इक** (तानि) **सिनिङ्क्षहनिर**[5] (परिवर्ज्यरन् तेन) ॥

Each sense must keep within its own field. One who is intensely impassioned should be avoided by the wise.

१-१. ग च ज—त वुधः, ख—त वूधः, छ—त वुहः ।
२. ग नास्ति ।
३. क ख ग ज—रि ।
४. ग—पपलं । ५. क—सिनिम्पङनिर, ग—सिनङ्क्षहनिर ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अप्रार्थनमसंस्पर्श[1]मसन्दर्शनमेव च ।
पुरुषस्येह नियमो[2] भवेद्रागप्रहाणये ॥ ४१९ ॥

कुनं परमार्थ (अर्थः) **वेय नि**[3] **तुमुलकं राग** (रागपरिवर्जनवृत्तस्य) । **ह्य्वाङ्यमयम्**[4] (न प्रार्थयेत्) । **ह्य्वाङङॅनङॅन्** (न चिन्तयेत्) । **ह्य्वाङरस्** (न संस्पृशेत्) । **ह्य्व** (न) **मुलत्** (संपश्येत्) । **इरिकं विषय नि राग** (रागविषयेषु) । **यप्वन्** (यदि) **कवश** (वशे करोति) **इक** (तं रागं) । **नियत** (नियतं) **हिलं** (नाशः) **नि राग** (रागस्य) ॥

For removing attachment, a person should neither think nor touch nor see the objects of attachments.

---

१. ग—असंस्पर्षाम्, च छ—असंस्पर्षम्, ज—असंस्पर्शाम् । २. क ग ज—नियमद्, ख—नियमा, च छ—नियम । ३. ग नास्ति । ४. क—ह्य्वाङ्यम् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

संकल्पाज्जायते रागः सेव्यमानो विवर्द्धते ।
अवस्तुदर्शनाद् व्येति तत्त्वज्ञानाच्च धीमताम् ॥ ४२० ॥

अपन् इकं (यः) **राग** (रागः) । **प्रपञ्चाज्ञान**[1] (प्रपञ्चाज्ञानं) **हुमनाक्न्य** (जनयति) **य**[2] (सः) । **तम्** (न) **कहुत** (अवरुद्धः) **प्व य** (सः) **त** (अथ) । **वृद्धि** (वर्धते) **त** (अथ) **य** (सः) । **यतिक** (सः) **किन्लबकॅन्** (नाश्यः) **वे सं पण्डित** (पण्डितेन) । **मकहेतु** (हेतुं कृत्वा) **कतोनन्** (दर्शनं) **इं**[3] **दोषन्य** (दोषाणां) । **म्वं** (च) **एनक्**[4] (मोदानां) **नि**[5] **बु:** (ज्ञानस्य) **निर** (तेन) **रि वस्तु तस्व** (वस्तुतत्त्वानां) ॥

By thinking is attachment born, by practising it increases, by ugly sights

and philosophical knowledge it is removed.

---

१. क ख ग च छ ज—प्रपञ्च-ज्ञान। २. ख नास्ति। ३. क ग—इ। ४. ख—तेनक्। ५. ग ज—नि।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

सर्व्वत्र सम्पदस्तस्य सन्तुष्टं यस्य मानसम्।
उपानद्गूढपादस्य ननु चर्म्मास्तृतेव भूः ॥ ४२१ ॥

मतंन्य[1] (अतः) **कयस्मकनं**[1] (यतेत) **तस्वविच्छेवन** (तत्त्वविच्छेदने)। **कालोचित** (आलोचनं) **नि वस्तु तस्व** (वस्तुतत्त्वानां)। **नां क्षणिकादि** (क्षणिकादि)।[2] **ग्यंनित्यनिर्निक** (अनित्यत्वे) **रात्** (लोकस्य)। **मरन् कस्मं** (प्राप्तुं) **कसन्तोषन्** (सन्तोषं)। **अपन्** (यत.) **इक सं** (गः) **त्लस् तुमेमं** (प्राप्तवान्) **कसन्तोषन्** (सन्तोषं)। **लुम्रा** (विस्तृतः) **रि रात्** (लोके)।[3] **विभव**[4] **निर** (विभवस्तस्य)। [4]**सपर निर**[4] (सर्वमार्गे तस्य) **त्मुं** (प्राप्यन्ते) **भोगोपभोग** (भोगोपभोगाः)। **अपयपन्** (यतः) **कप्व** (सर्वं) **अनुखे** (सुखयति) **इकं सर्व्ववस्तु** (सर्ववस्तूनि) **रि सिर** (तस्मिन्)। **कव्रङ्ग** (यथा) **निकं**[5] **व्यं** (पुरुषः) **मतरुम्पः** (सोपानत्कः)। **सपरन्य** (सर्वमार्गे तस्य) **तन्** (न) **पनम्पक्**[6] (पादौ पततः) **हमः** (भूमौ)। **कप्व** (सर्वं) **मालूपलूप्** (शोभनं) **इकं** (यत्र) **तिनपकम्य**[7] (पादौ पततः)। [8]**मङ्गन** (तथा) **त**[8] **सं** (यः) **सन्तोषबुद्धि** (सन्तोषबुद्धिः)। **भोग निर** (भुज्यन्ते तेन) **इकं सर्व्ववस्तु** (सर्ववस्तूनि) ॥

He whose mind is contented has wealth all over. It is like a person whose foot is guarded by a shoe. For him the whole earth is spread over with leather.

Ind. Spr. 6918/3206.
d) चर्मावृतेव.

१. ग—मतंन्यन् ।
२. ख नास्ति दण्ड: ।
३. ख च ज नास्ति दण्ड: ।
४. क ख ज—विभाव ।
५-५. क—सपरानिरार्, ज—°निरर् ।
६. क—निं ।
७. क—पनपक् ।
८. क—सतिनपक्य ।
९-९. ज—मङ्कुनातं ।

[illegible]

[illegible] ॥ ३११ ॥

[illegible]

पृथिव्यां यद् व्रीहियवं हिरण्यं पशव: स्त्रिय: ।
नालमेकस्य तद्वित्तमिति मत्वा शमं व्रजेत् ॥ ४२२ ॥

अपन् सहन (सर्व विद्यमानं) **निकं व्रीहियव** (व्रीहियवानां) । **परि** (शालय:) । **जव**[1] (यवाश्च) । **रिं पृथिवीमण्डल** (पृथिवीमण्डले) । **त्क** (यावत्) **रिं हिरण्य** (हिरण्यं) । **रजत** (रजतं) । **वस्त्र** (वस्त्रं) । **पशु** (पशव:) । **स्त्रीरत्नादि** (स्त्रीरत्नादि) । **तन्** (न) **व्वं** (पुरुष:) **तुङ्गल्** (एक:) **मकनु** (भुंक्ते) **इक** (तद्) । **पसामान्यन्** (सामान्येन) । **परमार्थ** (अर्थ:) **निक**[2] **कबे:** (सर्वस्य) । **लवन् यद्यपिन्** (यद्यपि) **व्वं** (नर:) **सिकि** (एक:) । **मकान्व**[3] (भुञ्जीत) **इक** (तद्) । **इवँ**[4] (ध्रुवं) **तन्** (न) **पमुहरन्य** (करोति) **तृप्ति** (तृप्ति) । **तन्** (न) **पङ्गिलपुर** (शमयति) **कलोभन्** (लोभं) । **वु:** (जानाति) **त्व सं पण्डित** (पण्डित:) **मङ्कनं**[4] (ईदृशं) **तत्त्व** (तत्त्वं) । **मतंन्यन् सि** (अत:) **कसन्तोषन्** (सन्तोष:) **पिनकवृत्य** (क्रियते द्रव्यं) **निर** (तेन) ॥

MBh.5 39.69. a) यत्पृथिव्यां (no v.l.). All lontars read व्रीहि with ब. c) तत्सर्वं for तद्वित्तं. S तदेकस्य न पर्याप्तं. d) इति मत्वा शमं व्रजेत्

is supported by K2 D1.7, with ब. other mss. mostly इति पश्यन्न मुह्यति. All lontars read व्रजेत्

१. क—जव । जह्नि ।
२. क—इका, ज—इक ।
३. ग—मकाद्व ।
४. क—न्मकून ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

द्रव्येषु समतीतेषु ये गुणास्तान् न चिन्तयेत् ।
ताननाद्रियमाणस्य स्नेहस्तस्य प्रणश्यति ॥ ४२३ ॥

कुनं (अथ) वे निर (तेन) ।[1] तन् (न) इनङॅनङॅनिर (चिन्त्येरन्) जुग (हि) । गुण (गुणाः) निकं[2] वस्तु (वस्तूनां) स्लस् (पुरा) कभुक्ति (भुक्तानां) वे निर (तेन) । इनकन्य (तत्स्वादः) । हयुन्य (तच्छोभा) । सक्विर् (सर्वाणि) नि पालपन्य[3] (तत्सुखानि) । यतिक (तानि) पिनुङ्करकॅनिर (पृष्ठतः कृतानि तेन) । एनक् (दृढं) त्व पराङ्मुख (पराङ्मुखीभावः) निर[4] (तस्य) रि गुणन्य (तद्गुणेभ्यः) । हिलं (नष्टा) त (अथ) तृष्णा (तृष्णा) निर[5] (तस्य) इरिकं (तेषु) वस्तु (वस्तुषु) ॥

One should not brood over past pleasures. By disregarding them one destroys his love for them.

MBh.12.317.5. d) स्नेह-बन्धः for स्नेहस्तस्य. Our प्रणश्यति is supported by K7 D4.5.7.9, other mss. प्र-(or वि)मुच्यते.

१. ज नास्ति दण्डः ।
२. ग—निक ।
३. √अलप् to take, पालपन् taken.
४. क—निर । (सदण्डः) ।
५. ख—निर । (सदण्डः) ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

प्रीतेः शोकः प्रभवति वियोगात्तंस्य[1] देहिनः ।
यदा निरर्थकं वेत्ति तदा सद्यः प्रणश्यति ॥ ४२४ ॥

अपन् इकं (यः) **ब्वं** (नरः) **मलर**[2] (शोचति) **अन्** (यदा) **पपसः** (वियुक्तः) **लवन् कासिःन्य** (स्वप्रियात्)। [3]**गॉं नि सिःन्य** (यस्मिन् महांस्तत्स्नेहः)।[3] **मकनिमित्त** (निमित्तं कृत्वा) **काङॅनङॅनन्**[4] (कामं) **इ गुणन्य** (तद्‌गुणेषु)। **सल्विर्** (सर्वविघेषु) **इं**[5] **पालपन्य** (तद्भोगेषु)। **कारण निक** (ततः)। **य त** (एतद्) **अनुवुहकॅन्**[6] (वर्धयते) **प्रिहति** (चिन्तां) **शोक** (शोकं) **सन्ताप** (सन्तापं) **रि हतिन्य** (हृदये)। **हलन्य** (तत्पापानि) **प्व अङॅनङॅनॅन्य**[7] (अपि चिन्त्यन्ते तेन)। **सल्विर्** (सर्वविघाः) **निं**[8] **वोषन्य** (तद्दोषाणां)। **हिलं** (नाशः) **नियत** (नियतं) **नि सिःन्य**[9] (तत्प्रीतेः) **त्के** (यावत्) **प्रिहतिन्य** (तच्छोकं) ॥

Love produces sorrow at separation. When one realises that love is meaningless, then it disappears immediately.

MBh.12.157.10. d) K4 Da D4 support वियोगातंस्य, D9 supports वियोगास्ततस्य, other mss. mostly वियोगात्तस्य.

१. क—°त्तंस्य, ख च छ—°स्ततस्य, ग ज—°गस्ततस्य।
२. क—अलर्, ख—मललर, ग—°र्।
३-३. क ख नास्ति।
४. क ग—काङॅनङॅन्।
५. क—निं, ग—इ, च ज—रिं।
६. च—अनुहुंहकॅन्, छ—नुहुहकॅन्।
७. क ख ज—°नङॅन्य।
८. ख—नि।
९. क—°न्य। (सदण्डः)।

[illegible]

[illegible]

निद्रा सर्व्वात्मना त्याज्या स्वप्नदोषानवेक्ष्य वै ।
स्वप्ने हि रजसा देही तमसा चाभिभूयते ॥ ४२५ ॥

कुनं सर्व्वंदाय (सर्वव्यापारेषु) । **तुद** (निद्रा) **जुग** (हि) **हिलम्** (त्याज्या) । **अपन्** (यतः) **इकं तुद** (निद्रा) ।[1] **सवन्** (च) **इप्यन्** (स्वप्नाः) । **य** (ते) **अमकुन्** (कुर्वन्ति) **हल** (दोषान्) । **अपयपन्** (यतः) **सुमपुत्** (आवृणुतः) **इकं**[2] **रजः तमः**(रजस्तमसी) **दे निक** (एतेन स्वप्नेन) ॥

Seeing the many failings caused by sleep one should resolutely withstand it in all activities. It is during sleep that mist and darkness take hold of one.

MBh.12.209.1cd, 2ab. d) K4 M7 support वा°, other mss. चा°. b) अवेक्षता for अवेक्ष्य वै.

१. च छ नास्ति दण्डः ।
२. ख—तिकं ।

[illegible]

नक्तंचर्य्या दिवास्वप्नमालस्यं मैथुनं मदम् ।
दैन्यं विषययोगं तु श्रेयोर्थी[1] परिवर्ज्जयेत् ॥ ४२६ ॥

मतंन्यन् (एवं) **देय निक**[2] (कार्यं) **सं ममेत्**[3] (चरमाणस्य) **हपु** (धर्मं) । **यन्** (यदा) **अभ्युदय** (अभ्युदयो भवेत्) । **इनिवेः** (विशेषतः) **यन्** (यदा) **निःश्रेयस**[4] (निःश्रेयो भवेत्) । **समकं** (इति) **हिला निर** (वर्ज्यास्तेन) । **हम्व लकुलकु** (न चरेत्) **रिं कुलम्** (रात्रौ) । **हम्वातुद** (न स्वपेत्) **रिं रहिन** (दिने) । **हम्व** (न) **लुह्य** (आलस्यं कुर्यात्) । **हम्व** (न) **सवतः** (सक्तः) **रिं सङ्ग**[5] (संगेषु) **हम्वाह्यनह्यम्** (न कामयेत) **वर्प** (दर्पं) **रिं मद्य** (मद्ये) । **हम्व** (न) **लुसु** (दुर्बलः) **दीनाङपुः**[6] (दीनः, अविनीतः) **रिं उलः** (वृत्ते) । **हम्व** (न) **तन्** (न) **पंहुत्** (नियच्छेद्) **इन्द्रिय** (इन्द्रियाणि) ॥

Wandering at night, sleeping during day, indolence, sensuality, intoxication, meanness and passions should one desirous of weal avoid altogether.

MBh.12.276.23. b) पैशुनं mss. श्रेयसोऽर्थी परित्यजेत्. (no v.l.) for मैथुनं.

c) अति (v.l. अभि)योगमयोगं च.

d) T1 G1.3 support श्रेयोऽर्थी परिवर्जयेत्, other

१. क—श्रेयोर्वी, ख ग च छ ज—श्रेयो वि ।
२. ख—निकं ।
३. ख—मङ्कुन् ।
४. ख ग ज—निश्रेयश, च छ—निश्रेयश ।
५. ख—सङ्गम, ज—सङ्गम्म ।
६. क—दीनारुसुरुः, ग—दिनसुरुः ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

विषयाणां च दौरात्म्यादिन्द्रियाणां च चापलात् ।
मनसश्चानवस्थानात् सर्व्वंकृच्छ्रेषु तिष्ठति ।। ४२७ ।।

कहृतन् (नियच्छेद्) **इ**[1] **मनः**[2] (मनः) **इकं** (यद्) **प्रिहॅन्** (अनुचर्यते) **त्मन्** (नु) । **अपन्** (यतः) **य[न्]** (यदि) **तन्** (न) **कहृत्** (नियम्यते) **इकं मनः** (मनः) । **चपल** (चपलानि) **इकं इन्द्रिय** (इन्द्रियाणि) । **साहसिकन्** (साहसिका) **पप्रवृत्ति**[3] (प्रवृत्तिः) । **तुवि** (च) **तन् सिपि** (नाल्पं) **कदुष्टन्** (दुष्टत्वं) **इकं विषय** (विषयाणां) **इरन्य** (नाम) । **व्यक्तापुहर**[4] (व्यक्तं करोति) **हल** (दोषं) । **नियतान्मु** (नियतं प्राप्यते) **दुःख** (दुःखं) **ङू**ं (नरेण) **ज्नॅक् इरिक** (तत्सक्तेन) ॥

On account of the depravity of bodily passions, the fickleness of senses and the instability of mind one gets into all kinds of difficult situations.

१. ग—इ । २. ज—मनः । (सदण्डः) । ३. ख—प्रवृत्तिन्य । ४. ख—°मुहर ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

विषयान् प्रत्यवसितुं न जातु लभते धृतिम् ।
श्येनच्छायामनुपतन् कपिञ्जल इवातपे ॥ ४२८ ॥

अपन् इकं (यः) **व्यं** (नरः) **तुमूतकॅन्** (वर्तमानः) **पञ्चवशन्** (वशे) **इं इन्द्रिय** (इन्द्रियाणां) **रि विषयन्य** (तद्विषयेषु)। **तन्** (न) **हन** (विद्यते) **जुग** (हि) **गन्तन्य** (सम्भावना) **वत्रूग** (तृप्तेः)। **पिसनिकुन्** (नैव) **पङ्गुह्**[1] (लभेत) **तृप्ति** (तृप्ति)। **कवि रूप** (यथा) **नि हयम् अलस्** (वनकुक्कुटः)।[2] **कपनसन्**[3] (आतपे)। **मकुसिर्** (अनुपतन्) **हॉब्** (छायां) **नि**[4] **ह्लं** (श्येनस्य) **बुवॅग् अंलयं**[5] (उत्पततः) **कपान** (कथं) **इकान्** (तद्वद्) **तॅम्ब**[6] (प्राप्नुयात्) **सुख** (सुखं) **नि मङाॅब्**[7] (छायायाः) ॥

Enjoying sensual pleasures one is never satisfied. It is like a heath cock who seeks to fly in the shade of a hawk.

---

१. ग च छ ज—पङ्गुह । ४. च—नि । ७. √हॉब् shadow, मङाॅब् to look for shadow.
२. ख ज नास्ति दण्डः । ५. √लयं to fly.
३. च छ त्रुटितम् । ६. क ख ग च छ—तॅम्वा ।

[illegible]

[illegible]

न जातु कामः काम्यानामुपभोगेन शाम्यति ।
हविषा कृष्णवर्त्मेव भूय एव विवर्द्धते ॥ ४२९ ॥

तातम् (नैव) **हम** (विद्यते) **गन्त** (सम्भावना) **निकं राग महुवुसन** (रागोपशमस्य)। **यद्यपिन्**

(यद्यपि) वेहॅन् (दत्तं) य (तेभ्यः) रि सवस्तु (सर्ववस्तूनि) निं किनरागन् (काम्यानि)। मङ्क्किन् (अधिकं) तिनूतकॅन् (अनुसृतं)। मङ्क्किन् (अधिका) वृद्धि (वृद्धिः) क्रमन्य (तत्क्रमः)। कदि (यथा) क्रम (स्वभावः) निं अपुय् (अग्नेः)। वुमिलः (उज्ज्वाल्यते) वेनिं मिञाक् (घृतेन)। मङ्क्किन् (अधिकं) सिन्युकन्[1] (उप्यते) मिञाक् (घृतं)।[2] मङ्क्किन् (अधिकं) वुमिलः (उज्ज्वाल्यते)। मङ्कन (तथा) तं[3] राग (रागः)॥

Desire does not terminate by the use of desired objects. It is like fire which increases by the putting of oblations.

MBh.1.70.693* lines 6,7. (K4 Ñ B D T G) a) कामानां for काम्यानां. Kawi paraphrase is after काम्य. d) एवाभिवर्धते.

१. क—तिनिबन्।

२. ख ग च छ ज नास्ति दण्डः।

३. क—तिकं।

न स्त्रीभ्यः किञ्चिदन्यद्वै पापीयो भुवि विद्यते[1]।

स्त्रियो मूलमनर्थानां मनसापि च[2] चिन्तिताः॥ ४३०॥

रि सक्वेः (सर्वेषु) निं किनरागन् (काम्येषु)। तन् (न) [3]हन (विद्यते) अमडन[3] (तुल्यं) स्त्री (स्त्रिया)। रिं अगॊं (महत्त्वे) वेन्य अगवे कपापन् (पापकरणस्य)। अपयपन् (यतः) सङ्कु (मूलं) निं हल (पापस्य) इकं स्त्री (स्त्री) इरन्य (नाम)। मतंन्यन्[4] (अतः) सिङ्गहन (वर्जनीया) इकं स्त्री (स्त्री) इरन्य। काइँनङॅनन्य (तच्चिन्तनं) तुवि (अपि)। तिङ्गलकन (त्याज्यं) जुग य (हि तत्)॥

There is nothing more sinister than pursuing women. That is the root of all evils.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.38.12. b) All mss. पापीयस्तर- मस्ति वं. c) All mss. स्त्रियो मूलं हि (or हि मूलं) दोषाणां. d) All mss. तथा त्वमपि वेत्थ हृ (or हि).

१. क—वद्यते, ख—थद्यते, ग

ज—षद्यते, च छ—सध्यते । ३-३. क—हनं मडानं, ख ज— ४. ग—मतंन्य ।

२. क ख ग च छ ज—न । हत मदन ।

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

स्त्रीकृतो ग्रामनिगमः स्त्रीकृतः क्रयविक्रयः ।

स्त्रियो मूलमनर्थानां तस्मान्नेताः परिष्वजेत् ॥ ४३१ ॥

अपन् इक[1] (या) **गति** (गतिः) **रसिक** (असौ) **मोलः** (कर्मणः) **रिं ग्राम** (ग्रामे) । **स्त्री** (स्त्री) **हेतु निक** (तद्धेतुः) । **मङ्कुन** (तथा) **इकं** (या) **क्रयविक्रयगति** (क्रयविक्रयगतिः) **मसंव्यवहार** (संव्यवहारः) । **देनि स्त्री** (स्त्रीकृतः) **जुगेक**[2] (हि सः) । **संक्षेप** (संक्षेपः) **निकि**[3] (एषा) **स्त्री** (स्त्री) **इरन्य** (नाम) । **सङ्कु** (मूलं) **निं प्रिहृति** (शोकस्य) **जुग** (हि) **य** (सा) । **मतंन्यन्**[4] (अतः) **हम्व** (न) **ज्वँक्** (रमेत) **इरिक** (तस्यां) ॥

Women make the market, they make the sales and purchases.

---

१. क—इकं । २.ख—जुग इका । ३. क—निकं । ४. क ग—मतंन्य ।

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

अन्तकः पवनो मृत्युः पातालं वडवामुखम् ।
क्षुरधारा विषं सर्प्पो वह्निरित्येकतः स्त्रियः ॥ ४३२ ॥

नां पाति (मृत्युः) । नां प्रचण्डानिल (प्रचण्डानिलः) । अङिन् (चण्डः) अवृस्[1] (वातः) तन् पङ्कुर (असाधारणः) । नां[2] सं ह्यं मृत्यु (मृत्युदेवः) । नां[3] वडवानल (वडवानलः) । अपुय् अङ्गुलु कुड (हयग्रीवाग्निः) । रि[4] ङसर् (तले) इं पाताल (पातालस्य) । नां[5] लण्डॅप् (धारा) इं कुवकुव (क्षुरस्य) । नां कालकूट विष (कालकूटविषं) । [6]नां व्यालसर्प्प (व्यालसर्पः) ।[6] नां प्रकुपिताग्नि (प्रकुपिताग्निः) । अपुय् (अग्निः) ढुमिलः (दीप्तः) कातर (कातरः, सज्वालः) । पतुरुनन्[7] (निपातयति) इक (एतानि) कबेः (सर्वाणि) । यतिक (अथ सा) स्त्री (स्त्री) ङरन्य (नाम) । पिलिः (अथवा) सलःसिकि (एकतः) निक (ते) कबेः (सर्वे) । तत्त्व (तत्त्वं) निकं सिनङ्गः (चिन्त्यते) स्त्री (स्त्री) ॥

Devastating wind, death, nether-world, oceanic fire, razor's edge, poison, snake and fire on the one hand and pursuit of women on the other.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.38.29. a) Many mss. शमनो for पवनो.

१. ग छ—अदृस् । (सदण्डः) ।

२. ग—ना, च छ ज—न ।

३. ग—ना ।

४. क नास्ति ।

५. क ग—ना ।

६-६. क त्रुटितम् ।

७. $\sqrt{}$तुरुन् to go down.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

आनायमिव मत्स्यानां पञ्जरं शकुनेरिव ।
समस्तपाशं मूढस्य बन्धनं वा[1]मलोचना ॥ ४३३ ॥

अपन् इकं (या) स्त्री (स्त्री)। स्क असि:[2] (स्निग्ध-) अगलक् मतन्य[3] (चण्ड-लोचना)। लि (विचारे) निकं कामुक (कामुकस्य)।[4] वस्तु (वस्तु) नि[4] अपुसपुत् (वञ्चनायाः) तम्बलं (ग्रीवाकाष्ठ-यन्त्रं)। शङ्कल[5] (शृङ्खला) नि मूढ (मूढस्य) जुग (हि) य (सा)। कद्यङ्ग (यथा) नि जाल (जालं)। पुकॅत् (आनायः)। पयं (महाजालं)। अन् (यदा) हिननकॅन्[7] (क्रियते) बन्धना (बन्धनं) पङ्लप्[8] (ग्रहीतुं) इवक् (मत्स्यान्)। म्यं कवि (यथा) कुरुङ्न् (पञ्जरं) इं मनुक् (शकुनेः)। अन् (यदा) हिनहकॅन्[9] (स्थाप्यते) पञ्जर (पञ्जरं) निकं मनुक् (शकुनीनां कृते)॥

A net catches fish, a cage keeps the bird captive, a lovely-eyed dame binds and imprisons the fool.

---

१. क ख ग च—बा°, छ ज—ब°।

२. ख—असिग।

३. क—पमतन्य।

४. ख नास्ति दण्डः।

५. ग च छ ज—निनि।

६. ख च छ—सङ्कल। Saṅkala is a Mid-Indian form.

७. क—इनहॅकॅन्य च—निनन°।

८. ग—पमङलप्।

९. ख—हिनॅनहकॅन्। √अनः place.

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥

नासां कश्चिदगम्योऽस्ति नासां वयसि निश्चयः।
विरूपं वा सुरूपं वा पुमानित्येव भुञ्जते ॥ ४३४ ॥

तातन् (नैव) हन[1] (विद्यते) तन् योग्य (अयोग्यः) परन (गन्तुं)। वेंनि स्त्री (स्त्रीणां) इरन्य। तन् योग्य (अयोग्यः) मर इरिक (उपगन्तुं)। अपन् ममङ्कृ गतिङ्कृ। कुनं इक।[2] ममङ्कुन (एवं

वर्तमाना) गतिन्य (तद्गति:) । ममङ्कून कव्वङन्य । तातन् (नैव) कत्कन् (प्रविष्ट:) विवेक (विवेक:) मङ्कून । इकं (या) स्त्री (स्त्री) डरन्य (नाम) । मर (आगच्छति) जुग (हि) य (सा) । म्वं तन् (न) वु: (जानाति) त य (सा) रिं अतुह (वृद्धं) रिं अन्वम् (युवानं) । तातन् (नैव) हुनिङ (चिन्तयति) य (सा) रिं[3] सुरूप (सुरूपं) लवन् विरूप (विरूपं) । जलुजलु (पुमान्) त (अथ) त्व इकि[4] (स:) । मङ्कून (इति) जुग (एव) लिन्यन् (बुद्धिर्यदा) त्काकॅन् (करोति) रागन्य (स्वरागं) ॥

Women run after men, not because one is worthy, young or beautiful, but because he is a male.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.38.17. b) Many mss. संस्थितिः for निश्चयः.

c) All mss. विरूपं रूप- वन्तं (or °मन्तं) वा (or च).

१. क—हनं ।

२. ख ग च छ ज नास्ति दण्डः ।

३. क—रि ।

४. क—इका ।

[illegible]

[illegible]

अनर्थित्वान्मनुष्याणां भयात् परिभवात् तथा ।
मर्य्यादायाममर्य्यादाः स्त्रियस्तिष्ठन्ति भर्तृषु ॥ ४३५ ॥

'संक्षेप (संक्षेप:) निकिं'स्त्री (स्त्रिय:) । दुराचार (दुराचारा) जुग (हि) य (सा) । तन् (न) कल्नं (शक्या) सिनॅङ्कूरन्[2] (संरोद्धुं) । यद्यपिन् (यद्यपि) सिनॅङ्कूरन् (संरुद्धा) ।[3] बिनर: (उपदिष्टा) रिं मर्य्यादा युक्ति (मर्यादायुक्तौ) । अप[न्] (यत:) तन् (न) सङ्कु रि[4] (मूलं) पमातिःन्यान् (वशीकरणस्य यद्) बिनर: (उपदिष्टा) ।[5] मतंन्यन् (कारणं) अनुकूल (अनुकूलताया:) पकतोनन्य (दृश्यमानत्वं) रि[6] जलुन्य (स्वभर्त्रा) । कुनं प्रसिद्ध कारणन्य रि वेन्यन् तन् किनार्य्य

जुग । मोर (न) मुजुक्मुजुकि[6] (अर्थयते) य (सा) । पिलि: वोंनि (स्याद्) तकुल्य (भयात्) कुनं (वा) । पिलि: (स्यात्) परिभाव (परिभवात्) कुनं (वा) । कारणन्यन् मङ्कून ॥

Women care not for bounds, and yet they remain in bounds, faithful to their husbands, either because there is nobody to woo, or out of fear and insult.

MBh. (Citraśālā ed.)13. 38.16. b) All mss. भयात्परिजनस्य च.

१-१. क—संक्षेपनिकं ।

२. √सङ्कूर् to shut in.

३. ख ग च ज नास्ति दण्ड: ।

४. ख—रिं ।

५. क नास्ति दण्ड: ।

६. छ—रिं ।

७. √बुजुक् to court, to woo.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

उशना[1] वेद यच्छास्त्रं यच्च वेद बृहस्पतिः ।
उभे ते न विशिष्येते स्त्रीबुद्धिस्तु विशिष्यते ॥ ४३६ ॥

यद्यपिन् (यद्यपि) इकं (यद्) अजि (शास्त्र-) कवु:[2] (-ज्ञानं) भगवान् (भगवतः) शुक्र (शुक्रस्य) । म्वं इकं (यद्) अजि (शास्त्र-) कवु: (-ज्ञानं) भगवान् (भगवतः) बृहस्पति (बृहस्पतेः) । बद्य (भवेतां) इक (एते) कलि: (द्वे ज्ञाने) मेमन (?) । कवश (वशीकृते) नियतनिक (नियतं) भ्यासन् (अभ्यासेन) ।[3] सारिसारि (प्रत्यहं) लोल्यन् (प्रयसनीये) कयत्नाक्न (यतनीये) । कुनं (परं) बुद्धि (बुद्धिः) निं स्त्री (स्त्रीणां) । क्कस् (शिम्वरं) निं दुर्ग्राह्य (दुर्ग्राह्याणां) जुग (हि) य (सा) । तर् (न) क्नेनकु (ज्ञायते) ककवशन्य[4] (तस्या बलं) । यद्यपिन् (यद्यपि) लोल्यन् (प्रयस्यते) सारिसारि (प्रत्यहं) कयत्नाक्न (यत्यते) । हृत्शल्य (हृच्छल्यवान्) मत (अधुना) मङ्कुलुन् (अहं) । उमप (कः) त कुनें[5] (अथ) त्कपन् (उपायः) [5]इक (येन) सं[5] म्वं (पुरुषः) रमक्ष (रक्षेदात्मानं) य (तस्याः) ॥

The learning of Uśanā and Vṛhaspati do not match the intelligence of women.

MBh.13.39.89 (cd are missing).

१. क—उशान, ख—उशाना:, ग—उशग्ग:, च छ—उशना:, ज—उशन: ।

२. क—व्रु: ।

३. ख ग च ज नास्ति ।

४. ख—कवशान्य, क ग—ककवशान्य ।

५-५. क—इकं ।

[illegible]

[illegible]

नाग्निस्तृप्यति[१] काष्ठानां नापगानां महोदधि: ।
नान्तक: सर्व्वभूतानां न पुंसां वा[२]मलोचना ॥ ४३७ ॥

तन् (न) **पकस्सुरन्** (तृप्यति) **मत सं ह्यं** (देव:) **अपुय्** (अग्नि:) **ङरनिर** (नाम) । **यद्यपिन्** (यद्यपि) **सहन** (सर्वाणि) **नि कयु** (काष्ठानि) । **सतुमुवु**:[३] (सर्व यद् रोहति) **रिं भूर्मण्डल** (भूमण्डले) । **यन्**[४] (यदि) **तिबाकन** (क्षिप्यते) **रि सिर** (तस्मिन्नग्नौ) । **इवॅं** (ध्रुव) **तन्** (न) **तृप्त्यनिर** (तृप्तये तस्य) **मङ्कुन्** (अधिकं) **वृद्धि** (वर्धन्ते) **जुग** (हि) **विल: निर** (ज्वालास्तस्य) **देनिक** (अनेन) । **मङ्कुन** (तथा) **तं तसिक्** (समुद्र:) । **तन्** (न) **पकवच्छगन्**[५] (तृप्यति) **उमिनुम्** (पानेन) **व्वं** (जलानि)**रिं ल्वः**[६] (नदीनां) । **मङ्कुन** (तथा) **सं ह्यं** (देव:) **मृत्यु** (मृत्यु:) । **तन्** (न) **पकस्सुरन्** (तृप्यति) **उमङ्कन्** (भक्षणेन) **हुरिप्** (जीवनस्य) **नि सर्व्वभाव** (सर्वभावानां) । **मङ्कुन** (तथा) **तिकं स्त्री** (स्त्री) **ङरन्य** (नाम) । **तन्** (न) **पकस्सुरन्** (तृप्यति) **जुग** (हि) **रागन्य** (तद्राग:) **रिं सङ्ग**[७] (सङ्गेन) ॥

Fire is not satiated with fuel, ocean is not satiated with rivers, death is not

satiated with creatures, a woman is not satiated with men.

MBh.5.40.6. d) A few mss. °लोचनाः.

१. ख ग ज—नाग्नितृंप्यति, च छ—नाग्निरतृप्यति।

२. क ख ग च छ ज—बा°।

३. √तुवु: to grow.

४. क नास्ति।

५. क—कवऋगन्।

६. ज—त्मः।

७. ख ज—सङ्कम।

[illegible]

[illegible] ॥ ४३७ ॥

[illegible]

यस्य जिह्वासहस्रं स्याज्जीवेच्च शरदः शतम्।
अनन्यकर्म्मा स्त्रीदोषान् नैवोक्त्वा निधनं व्रजेत् ॥ ४३८ ॥

तन् (न) हॅन्त्य (अन्तं गच्छेयुः) मत[1] दोष (दोषा) निकं स्त्री (स्त्रीणां) यन् (यदि) वर्ण्णन् (वर्ण्येरन्)। यद्यपिन् (यद्यपि) हन (स्यात्) स्वं (पुरुषः) अलिडह सेबु (सहस्रजिह्वः)। मायुष त य (आयुः स्यात् तस्य) सातुस् (शतं) तहुन् (वर्षाणि)। ह्रब (न) त य (मः) सलः (अन्यत्) गबे (करोति)। दोष (दोषाः) नि स्त्री[2] (स्त्रीणां) केवल (केवलं) वर्ण्णनन्य (वर्ण्यमानेन)। ध्रुवॅं (ध्रुवं) तन् (न) हॅन्त्य (अन्तं गच्छति)। मकान्तं (अन्तो भवति) कत्कन् (प्राप्तः) पाति (निधनेन) ॥

If there be some one who has a thousand tongues, and he should live for a hundred years, with nothing else to do but to narrate the faults of women, he would die without exhausting the narration.

---

१. ग—मक।

२. क—स्त्री ह्रब।

[illegible]

[illegible] ॥ ४३८ ॥

[illegible]

अङ्गारसदृशी नारी घृतकुम्भसमः पुमान् ।
ये प्रसक्ता विलीनास्ते ये स्थितास्ते पदे स्थिताः ॥ ४३६ ॥

लवन् इकं (या) **स्त्री** (स्त्री) **ङरन्य** (नाम)। **अपुय्** (अग्निः) **वम्ब**[1] (अङ्गारः) **पडन्य** (उपमानं)। **कुनं इकं** (य.) **जलुजलु** (पुमान्) **ङरन्य** (नाम)। **पड** (समः) **लवन् मिङाक्** (घृतेन) **इकं**[2] (सः)। **कलिङन्य** (अर्थात्)। **यावत्** (यावत्) **इकं जलुजलु** (पुमान्) **सक्त**[3] (सक्तः) **अपङ्कृक्**[4] (गमनाय) **इरिक** (तत्र)। **नियत** (नियतं) **स्यु**: (द्रवति) **द्रव**[5] (द्रवीभवति) **दुर्ब्बल** (दुर्बलः) **य** (सः)। **यप्वन्** (यदि) **अपॅगः** (धीरः) **इकं ब्वं** (नरः) **रिं**[6] **शिष्टाचार** (शिष्टाचारे)। **तन्** (न) **कावेश** (वशीभूतः) **दे निकं स्त्री** (स्त्रिया)। **नियत** (नियतं) **निर्व्विकार** (निर्विकारः) **य** (सः) **अपॅगः**[7] (स्थिरः) **रिं हयु** (धर्मे) ॥

A woman is like burning charcoals. A man is like a pot of ghee. When the man comes near, he melts. If he stays away, he remains solid and firm.

Ind.Spr.628/2217.

१. ख ज—वंबं ।

२. क—तिका ।

३. च छ ज—सत्क ।

४. ज—पङ्कृक् ।

५. ख नास्ति ।

६. क ग—रि ।

७. छ ज—पगॅः ।

[illegible]

स्त्री नाम माया निकृतिः क्रोधमात्सर्य्यविग्रहा ।
दूरात् त्यजेदनार्य्यां तां ज्वलितामेध्यवद्बुधः[1] ॥ ४४० ॥

तस्व (तत्त्वं) निकं स्त्री ऋरन्य (स्त्रियाः)। मुलप्[2] (मायाविनी)।[3] बञ्चन (वञ्चकी) जुग (हि) य (सा)। मकावक् क्रोध (क्रोधात्मिका)। किम्बुरु (मात्सर्यवती)। मतंन्यन् (अतः) बिनोहन् (दूरे स्थाप्या) इक (सा) वे सं पण्डित (पण्डितेन)। तन् (न) हन (विद्यते) पहिन्य (तद्भेदः) लवन् अमेध्य (अमेध्येन)। बीभत्स (बीभत्स-)। वस्तु (-वस्तुना) चम्पुर् (अपवित्रेण) ॥

A woman is magic and illusion, made up of wrath and envy.

१. क—°वद्बुधः, ख ग ज— °वुद्बुधः, च—°वुद्बुदः, छ—°वुद्बुडः।
२. क—मिहुलप्य।
३. ख नास्ति दण्डः।

[illegible]

स्वभावश्चैव नारीणां नराणामिह दूषणम् ।
इत्थं वै न प्रमाद्यन्ति प्रमदासु विपश्चितः ॥ ४४१ ॥

स्वभाव (स्वभावः) नि[1] स्त्री (स्त्रीणां) त[2] (अथ) इकं[3] (नाः) मगवे (कुर्वन्ति) हल (दूषणं) रि ब्वं (नराणां)। लर (व्याधिः) प्रिहति (शोकः) पिनुहरन्य (क्रियेते ताभिः)। मुरुकर्कन् (नाशयन्ति) सब्बंकार्य्यं (सर्वकार्याणि)। एङ्केत् प्व (जानाति) सं पण्डित (पण्डितः)। मतंन्यर् (अतः) यत्न (यतते) जुग (हि) सिर (सः) दुमोहि[4] (दूरे स्यात्) स्त्री (स्त्रीभ्यः) ॥

It is in the nature of women to attract men. The wise have to be careful.

१. ग—नि।
२. ख नास्ति।
३. छ—निकं।
४. ख—दुमोही, ग च छ ज— दुमोहि।

[illegible]

[illegible] ॥ ४४२ ॥

[illegible]

येषु येषु प्रदेशेषु[1] कायोऽत्यन्तजुगुप्सितः ।
तेषु तेषु जनः सक्तो वैराग्यं केन यास्यति ॥ ४४२ ॥

हन (विद्यन्ते) **त** (अथ) **अवयव** (अवयवाः) **क्ला व्यंवक्** (शरीरे) **नि स्त्री** (स्त्रीणां) । **अत्यन्त** (अत्यन्त-) **रि**[2] **बीभत्स** (-बीभत्साः) ।/**क्स्** (शिखरं) **नि करक्रमः** (उद्वेगस्य) । **योग्य** (योग्याः) **केलिक** (द्वेष्टु) । **युक्ति** (युक्तं) **सिङ्हन** (वर्जनं) । **हृय्व** (न) **त** (अथ) **मङ्कन** (तथा) । **र प्व तन्** (न) **य** (सा) **कज्नॅक्**[3] (रन्तव्या) **निकं व्वं** (नरैः) । **हर्ष** (हर्षः) **अकूं**[4] (कामः) **अलुलुत्** (संसक्तिः) **जुग य इरिक**[5] (तत्र) । **अन्** (यदि) **मङ्कन** (एवं) [6]**इकं व्वं** (नराः) । **न्ह्य** (केन) **त** (अथ) **कुनं** (हि) **वुमेः य** (कारणेन तेषां) **वैराग्य**[6] (वैराग्यं) ॥

---

१. ग—प्रदेशापु ।
२. ग—रि ।
३. ग—वनज्नॅक् ।
४. क—कुङ ।
५. क—इका ।
६-६. ज त्रुटितम् ।

[illegible]

[illegible] ॥ ४४३ ॥

[illegible]

[1]को हि नाम मनुष्येषु जानन्नपि विचक्षणः ।
हरिणीपदमात्रेण चर्म्मणा न[2] खलीकृतः ॥ ४४३ ॥

अपन् (यतः) ड्डः (इह) रि[3] मानुषलोक (मानुषलोके)। इक (यः) सं पण्डित (पण्डितः)।[4] विचक्षण (विचक्षणः) तुवि (अपि)। तन् (न) हुन[1] (विद्यते) सिर (सः) तन् (न) दीने (दीनः) कश्मल (कश्मले)। किनवशाकॅन् (वशीकृतः) देन्य अवयव (अवयवेन) नि[5] स्त्री (स्त्रियाः)। कुलित् (चर्म) ससुल्पित् (एकं पदं) इं[6] किवं (हरिण्याः)।[7] प्रमाणन्य (प्रमाणं तस्य)॥

१-१. ज त्रुटितम्। ४. ख नास्ति दण्डः। ७. क नास्ति दण्डः।
२. छ नास्ति। ५. ग—नि।
३. ग—रि। ६. क—निं।

[illegible]

[illegible] ॥ ३३३ ॥

[illegible]

प्रस्वेदमलदिग्धेन वहता मूत्रशोणितम्।
व्रणेन[1] विवृतेनैव सर्व्वमन्धीकृतं जगत्॥ ४४४॥

रि[2] तङः (मध्ये) निकं कुलित् (चर्मणः) ससुल्पित् (पदमात्रस्य) निं[3] किवं (हरिण्याः)। हुन (विद्यते) त (अथ) कनि[4] (व्रणः)। म्डा (विवृतः) तन् कनें वरस् (अनागोप्यः)।[5] पिनकल्क (मार्गीकृतः) नि[6] मूत्र (मूत्रस्य)। लवन् रः (शोणितस्य)। हिब्कन्[7] (दिग्धः) हरिङ्ॅत् (प्रस्वेदेन)। लवन् (च) सर्व्वमल (सर्वमलेन)। य त (एषः) अंदे (करोति) वुलङ्गुन्[8] (व्याकुलतां) इरिंक[9] रात् (जगति)। मूढ (मूढाः) वुत (अन्धाः) तुलि (वधिराः) य देन्य (तेन)॥

---

१. क—वृन्तेन। ४. ज—कनिन्। ७. क ग—हिब्कॅन्।
२. च—रिं। ५. ग नास्ति दण्डः। ८. क—वुलङ्गुन, ख—तुल°।
३. ख—इं। ६. क ज—निं। ९. ग—°कि, ज—°कं।

[illegible]

[illegible] ॥ ३३३ ॥

[illegible]

कूलानि नास्य पात्यन्ते न कथमपि खन्यते ।
खनकैव क्षयं याति बलेन च धनेन च ।। ४४५ ।।

इक[1] (यः) **तं कनि**[2] (व्रणः)। **सिनुहन्**[3] (खन्यते) **सारिसारि** (प्रत्यहं)। **न्वातन्** (न) **तृबिस्** (दुर्गमः) **जुग** (हि) **य** (सः)। **तन्** (न) **रुबुः** (पतन्ति) **पिङ्गिर्न्यं** (कूलान्यस्य)। **तातन्** (न कथमपि) **बन** (खन्यते) **रिं ज्रो** (गभीरत्वे)। **कालिः** (च) **इकं अनुहन्** (खनकः) **जुग** (हि) **दुर्ब्बल** (दुर्बलः)। **हिलं** (नष्टा) **शक्तिन्य** (तस्य शक्तिः)। **हिलं** (नष्टं) **मास्न्य** (धनं तस्य) ।।

१. छ—इकं। २. ज—कनिन्। ३. √सुहन् instrument.

[illegible]

[illegible]

यान्येव मलवाहीनि पूतिच्छिद्राणि योषिताम् ।
तान्येव खलु काम्यानि अहो पुंसां विडम्बना ।। ४४६ ।।

अत्यन्त (अत्यन्त-) **रिं बीभत्स** (-बीभत्सः) **इकं**[1] (यः) **कनि**[2] (व्रणः) **लिं** (विचारे) **ममि** (मम)। **अमॅत्वकॅन्** (जनयति) **सर्व्वमल** (सर्वाणि मलानि) **निं शरीर** (शरीरस्य)। **कावरणन्** (आवृतः) **देनि कला** (कलया) **मर्व्वुक्**[3] (वसया) **ल्वत्ल्वत्** (दृढं)। **यतिक** (एतद्) **अमुहर** (करोति) **कूं** (कामं) **तृष्णा** (तृष्णां) **लुलुत्** (सङ्गं) **इरिकं**[4] **रात्** (लोके)। **आश्चर्य्यं** (आश्चर्यं) **मत कमि** (मे)। **तन् सिपि** (अनल्पा) **करिक वञ्चन**[5] (वञ्चना) **निकं लोक** (लोकस्य) **अन्** (यदा) **मङ्कून** (एवं) ।।

१. च—इक । ३. ONW. gives मवृदुक्. ४. क ग—इरिक ।
२. क ग—कनि, ज—कनिन् । मर्वुदुक् is an ancient form. ५. ख—कबञ्चनन

[illegible]

योषितां[1] न कथा श्रव्या न निरीक्ष्या निरम्बराः ।
कदाचिद्दर्शनात् तासां दुर्बलानाविशेद्रजः ॥ ४४७ ॥

मतंन्यन् (अतः) **वोहन** (दूरे तिष्ठेत्) **जुग** (हि) **इकं स्त्री** (स्त्रीभ्यः) **ङरन्य** । **तन्** (न) **न्हङॉन्** (शृणुयात्) **उजरजन्यं** (तद्वचनं) । **ङुनिवे**: (प्रथमं) **तन्** (न) **पिडॅङरक्न**[2] (श्रोतव्यः) **सबिसिक्-बिसिक्न्य** (तत्कर्णजापः) । **हृय्वेनिङॅतिङॅत्** (न निरीक्ष्यं) **रूपन्य** (तद्रूपं) । **ङुनिवे**: (विशिष्टं) **यन्**[3] (यदा) **पमुदांलिगा**[4] (नग्ननग्नाः) । **अपन्** (यतः) **कवुलतनिक**[5] (तद्दर्शनं) । **कन्हङुनि**[6] (श्रवणं) **शब्द निक** (नच्छब्दानां) । **य** (इति) **अमुहर** (करोति) **पङावेश**[7] (आवेशं) **नि राग** (रागस्य) ॥

One should neither hear stories of women, nor view them undressed. Thereby passion is likely to enter the mind of the weak.

MBh.12.207.12. a) Variants are योषितो and कथाः.

c) आसां for तासां. M5 कथंचिद्दर्शने तासां.

१. क ज—°तन्, ख—°तान्, ग—योपितन्, च छ—योसित ।

२. ग—पध्ङॅरक्न ।

३. ग च छ नास्ति, ज—न् ।

४. √वुद naked, पमुद making naked, अंलिगा to be naked, पमुदांलिगा stark naked.

५. क—कवुलहृतनिका ।

६. क—कन्हङ्र्यॅनि, ग—°नि ।

७. ख—पङ्वशा, ग—मङ्वॅश ।

[illegible]

[illegible] ॥ ३३८ ॥

[illegible]

मात्रा स्वस्रा दुहित्रा वा[1] न विविक्तासनो भवेत् ।
बलवानिन्द्रियग्रामो विद्वांसमपि कर्षति ॥ ४४८ ॥

हय्व (नैव) **तातन्** (न) **यत्न** (यतेत) । **हय्व** (न) **रुक्वरुक्वन्** (विविक्ते) [2]**अङुचप** (भाषेत) **वंर्वन्**[2] (द्वौ द्वौ) **लवन् इबुन्त** (स्वमात्रा)। **व्वं सानक्त**[3] (स्वस्वस्रा) **अनक्त**[4] (स्वदुहित्रा) **कुनँ**[5] (च)। **अपन्** (यतः) **अग्लिस्** (शीघ्रं) **जुग** (हि) **पङावेशन्**[5] (आवेशः) **इकं इन्द्रियलोल्य** (इन्द्रियलौल्यस्य) **इरन्य** । **यद्यन्**[6] (यद्यपि) **सं पण्डित** (पण्डितः) **तुवि**[7] (अपि) **काकर्षण** (आकृष्यते) **सिर** (सा) **देन्य** (एतेन) ॥[8]

One should not sit alone with mother, sister or daughter. Lust is powerful. It drags even the learned.

Ind.Spr. 4809/2175.

१. क—च, ख च छ—चा, ग ज—च ।

२-२. क—इङुचपि वंर्वन्य ।

३. ख ग च छ—°क्त । (सदण्डः) ।

४. ज नास्ति ।

५. क—म°, ग—मङवै° ।

६. क नास्ति ।

७. क—तुवि । (सदण्डः) ।

८. ☞ Lontar ग comes to an end here.

[illegible]

[illegible] ॥ ३३९ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

कोटराग्निर्य्यथाशेषं समूलं पादपं दहेत् ।
धर्म्मार्थं च तथा लोके रागद्वेषो¹? विनाशयेत् ॥ ४४६ ॥

कथङ्ग (यथा) नि **अपुय्** (अग्निः) रि[2] **कुवुं** (कोटरे) नि[3] **कयु** (वृक्षस्य) । **अन् ग्सॅं**[4] (दहति) **इकं कयु** (वृक्षं) **निश्शेष** (निश्शेषं) **अरविन्** (सर्वथा) **स्क** रि[4] **पांन्य** (शाखापर्यन्तं) । **वित्स्य** (तत्स्कन्धं) । **व्यवृन्य** (तन्मूलं) । **मङ्कुन त** (एवं) **रकॅंत्** (सक्तिः) **निकं रागद्वेष** (रागद्वेषयोः) रि **हृति** (हृदये) । **नियत** (नियतं) **इक** (तौ) **मङ्हुल्लङ्कॅन्** (नाशयतः) **धर्म्मं** (धर्मं) । **अर्थ** (अर्थं) । **मोक्ष** (मोक्षं) । **नित्य** (नित्यं) **पवुलुर्** (सखित्वं) नि **राग** (रागस्य) । **लवन्** (च) **द्वेष** (द्वेषस्य) । **यावत्** (यावत्) **हनं**[5] (विद्यते) **राग** (रागः) । **तावत्** (तावत्) **हनं** (विद्यते) **कद्वेषन्**[6] (द्वेषः) ॥

As a fire in the hollow of a tree destroys the tree completely, so passions and jealousies seated inside the heart of man destroy dharma and artha.

MBh.3.2.29. c) धर्मार्थिनं (K2 and some B D mss. धर्मार्थौ तु) तथाल्पोऽपि.
d) रागदोषो for रागद्वेषो.

१. क—°पं, ख—°द्वेष, च छ ज—°द्वेष ।
२. क—रि ।
३. ज—नि ।
४. ख छ ज—रि ।
५. क—हन ।
६. क—कद्वेष ।

[illegible]

[illegible] ॥ ४४७ ॥

[illegible]

कामो बन्धनमेवैकं नान्यदस्तीह[1] बन्धनम् ।
कामबन्धनमुक्तो हि ब्रह्मभूयाय कल्पते[2] ॥ ४५० ॥

लवन् इकि (यश्च) **राग** (रागः) । **वकस्** (शिखरं) **नि बन्धन** (बन्धनराग) **इक** (सः) । **छि** (एकं) **इकि तन् पकव्वं** (अद्वितीयं) **कारण** (कारणं) **नि पाश**[3] (पाशबन्धनं) । **अपन्** (यतः) **इक** (यः) **सं लुपुत्** (मुच्यते) **सकं रागपाश** (रागपाशात्) । **नियत** (नियतं) **सिर** (सः) **मुलिः** (निवर्तते) **रि**[4] **ब्राह्मपद** (ब्राह्मपदं) । **तदाजर** (न सजरः) । [5]**ममर** (न समरः) ।[5] **मभय** (सभयः) । **ममृत्यु** (समृत्युः) । **पद** (पद) । [6]**ब्राह्म** (ब्रह्मणः) । **क्षम**[6] (?) । **सं ह्यं ब्राह्मपद** (ब्राह्मपदं) **ङरनिर**[7] (नाम) । **तन्** (न) **कतमन्** (व्याप्यते) **तुह** (जरया) ।[8] **लर** (व्याधिना) ।[8] **भय** (भयेन) । **पाति** (मृत्युना) । **निर्व्वाणपद** (निर्वाणपदं) **ङरनिर**[9] (नाम) **वनेः** (अपरं) ॥

There is only one bondage, that of kāma. When released one attains Brahma-hood.

MBh.12.243.7 (as above).

१. क ख च छ ज—नान्यथा (च छ—°ता, ज—°थ) स्त्रीह (ज—स्त्रिह) ।

२. क—कप्यते, ख च छ ज—कल्प्यते ।

३. क—कपाश ।

४ ख च छ ज—रिं ।

५-५. छ नास्ति ।

६-६. क—ब्रह्मा । क्षेप, ज—ब्रह्मक्षेमा ।

७. क ज—ङरनिर । परमसुककेवल, ख—°र । परमासुककेवल ।

८. च नास्ति दण्डः ।

९. क—ङरनिक ।

[illegible] ॥ ३७० ॥

[illegible] ॥

यः सन्धारयते मन्युं योऽतिवादांस्तितिक्षति[1] ।
यश्च तप्तो न तपति स भृशं शमभाजनम् ॥ ४५१ ॥

कुनं पकतोनम् (दर्शनं) **इक सं व्वं** (नरस्य) **उम्गात्**[2] (छिन्दतः) **राग निर** (स्वरागं)। **यन्** (यदि)

थ्वं (शक्नोति) हुमृत् (नियन्तुं) कोष निर (स्वक्रोषं) जुग। क्लान्त[3] (तितिक्षति) सिर (अथ सः) रि[4] हल्हयु (शुभाशुभं) नि उजर् (शब्दानां)। तातन् (नैव) [4]अलर (तपति) सिर[5] (सः) यर् (यदा) इनवघात[6] (अवघात्यते)। सिर (सः) तिक[7] रागनिर्म्मुक्त[8] (रागनिर्मुक्तः) इरनिर (नाम) ॥

One who holds his ire in check and forbears abuses and revilings and does not get excited when people try to heat him up, he is the worthy repository of calmness and equanimity.

MBh. 1.74.5. d) दृढं (K भृशं) सोऽर्थस्य भाजनम्.
१. क ख च छ ज—योतिवा-दन्तितिक्षति।
२. √पगत् to cut.
३. √कॅल। क्लान्+त (त= अथ)।
४. च छ—रि।
५-५. क—हलर।
६. च छ—इनवगत।
७. ख—सि तिक।
८. ख—रागादिमुक्त।

[illegible]

अतथ्येनोच्यमानस्य कः कोपो यन्न तत्तथा।
तथ्येनापि हि कः कोपो यवनुक्तेऽपि तत्तथा[1] ॥ ४५२ ॥

न्य (एतद्) लिङ (मतं) ममि (मम)। इकं (यः) थ्वं (नरः) इनपहास (अपहस्यते) रि तन् दोषन्य (अदोषे स्वस्य)। पिसनिङु (वर्जयित्वा) यन्[2] (यदा) तुह्य (तथ्यं) मकवोष (दोषो मतः) इकं (सः) दोष (दोषः) विः। अप[3] (किं) त (अथ) निमित्त (निमित्तं) निकाम् अग्लॅ[4] (कोपस्य)। अपम्[4]

(यतः) तन् (न) तुहु (तथ्यं) इकं (तद्) पंदूषण (दूषणं) इरिय (तस्य)। उ (हा) तुहु (तथ्यं स्यात्) कुनं (अपि) इकं (सः) पङपहास (अपहासः) इरिकं ख्वं (नराणां)। अपन् (यतः) सुङ्गः य (नियतं) मकदोष (दोषः कृतः) इक (सः)। तन् (न) योग्य (योग्यः) इक[४] (सः) अग्लङ (कोपविषयः) यद्यपिन् (यद्यपि) तन् (न) उजरन (उच्यते) क्त य (तस्मै) रि दोषन्य (दोषमधिकृत्य)। तन् (न) अपहासन् (अपहस्यते)। इवें (ध्रुवं) जुग (हि) इकॅत् (सक्तिः) निकं दोष (दोषस्य) इरिय (तस्मिन्)। मतंन्यन् (अतः) क्लाक्न[६] (धीरः स्यात्) सलःक्न नि उजर् (शब्ददोषेषु)॥

When one speaks what is not so, why be angry. And why be angry with what is so. Without being said it is so.

१. क छ—तत्कथा।
२. क—य।
३. ख—मप।
४. ख च छ ज—अप।
५. क—तिक।
६. क—कॉलक्न, च छ—क्लक्न, ज—कॅलक्न।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

रागाभिभूतः पुरुषः कामेन परिगम्यते।
इच्छा सञ्जायते चास्य ततस्तृष्णा प्रवर्त्तते॥ ४५३॥

वलुयक्नं[१] (निवर्तामहे) उजर् (वचनं)। इकं ख्वं (पुरुषः) यन् (यदि) कावेश (आविष्टः) वेंनि राग (रागेण)। राग (रागः) ङरन्य[२] (नाम) ह्यन् (कामः) रिं सर्व्वविषय (सर्वविषयेषु)। ककवश (वशीकृतः) प्व य (सः) वेंनि राग (रागेण)। ददि त (अधुना) काम निक (कामः)। काम (कामः) ङरनिं (नाम) ह्यन्[३] (सङ्गमस्य) रिं आलिङ्गनादि (आलिङ्गनादेः) चुम्बन (चुम्बनस्य)। दमकॅत् प्वं (सक्तो भवति) काम (कामः) रि हृतिन्य (तद्धृदये)। ददि (संजायते) त (अथ) इच्छान्य (इच्छास्य)। इच्छा (इच्छा) ङरनिं (नाम) ह्यन् (कामस्य) रिं विशेष (विशेषे विषये)। ददि [४]प्व (संजातायां) इच्छान्य[४] (इच्छायां)। म्बु त (प्रवर्तते ततः) तृष्णान्य (तृष्णा)॥

The sequence is rāga, then kāma, then icchā, and finally tṛṣṇā.

MBh.3.2.33. b) परि- B1.4 Dc D1-3.5. कृष्यते for परिगम्यते.
c) तस्य for चास्य. चास्य is supported by Ś1 K3

(सदण्ड:)।
१. √वलुय् to turn.
२. क—इरनि।
३. क च छ ज—ह्यन्।
४-४. ख—प्वतिच्छान्य।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

तृष्णा[1] हि सर्व्वपापिष्ठा नित्योद्वेगकरी[2] मता।
अधर्म्मबहुला चैव घोरा पापानुबन्धिनी[3] ॥ ४५४ ॥

इकं तृष्णा (तृष्णा) इरन्य (नाम)। सलिवर् (सर्वविधानि) नि हल (पापानि) हिननाकॅन्य (क्रियन्ते तया)। इलिक् (उद्वेग:) लवन् (च) तकुत् (भयं) पिनकुरन्य (क्रियेनेऽनया)। इनकु॑ (स्वीकृता) तिकान् (एषा) कगॉङन् (बाहुल्यं) इं अधर्म्म (अधर्माणां)। कअभ्रसृम् (घोरा) नियत (नियतं) फल कपापन् (पापफला) ॥

Tṛṣṇā is the wickedest of all. It keeps a man excited all the while. It is infested with adharma. It is terrible. Its consequences are dire sin.

MBh.3.2.34. b) स्मृता is the Northern reading, S has नृणाम्.
१. ख च छ ज—तृष्णो।

२. ख—°घकरी, च छ ज—°घकरि।
३. क—°वन्धिनी, ख—°वन्धनी, च ज—°वन्धिनि, छ—°वन्दिनि।
४. √अकु I, पिनकु made one's own.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

आसन्नान् पुरतो भोगान् दर्शयित्वा पुनः पुनः ।
छागो हरितमुष्ट्येव दूरं[1] नीतोऽस्मि तृष्णया ॥ ४५५ ॥

अपन् कमि (वयं) **मङ्कु** (इह) । [2]**तोनॅन्त** (पश्य) **निरुन्**[2] (अनुसर) **कमि** (अस्मान्) । **किनवशाकॅन्** (वशीकृताः) **इं तृष्णा** (तृष्णया) । **इनहसाकॅन्**[3] (विचालिताः) । **विनवन्य** (नीताः) **रि**[4] **कदोहन्** (दूरं) **कमि** (वयं) । **पञृक्** (आसन्नता) [5]**निकं भोग**[5] (भोगानां) **कतोन्** (दृष्टानां) [6]**मङिङिनिङिन्** (कामं जनयति) **रि**[6] **कमि** (अस्मासु) **सारिसारि** (प्रत्यहं) । **तातन्** (नैव) **हन** (विद्यते) **पहि** (भेदः) **ममि** (मम) **लवन् इकं**[7] **ङ्रूस्** (छागेन) ।[8] **इनिङिनिङिन्** (कामयमानः) **रिं दुकुत्** (घास-) **सागॅम्**[9] (-मुष्टिं) **तुमूत्** (अनुसरति) **त य** (सः) **मङ्गाङलोर्**[10] (उत्तरेण) **अङिवुल्**[11] (दक्षिणेन) ॥

Like a goat, whom men delude by holding in its front a tuft of green twigs, I have been tempted far out of the way by tṛṣṇā, repeatedly showing me nearby pleasures.

---

१. ख च छ—दूरो, ज—दुरो ।
२-२. क—तोनॅन्तन्तिरुन्य [नोनॅन् (पश्य) तन् (न) तिरुन् (अनुसर, √तिरु)].
३. √अहस् **to swerve.**
४. क—रि ।
५-५. क—निक भोग जुग ।
६-६. क—पङिङिनिङिन्य रिं ।
७. क—इक ।
८. ख च ज नास्ति दण्डः ।
९. ज—सगॅम् ।
१०. ज—मङलोर् ।
११. क ख च छ—°ल, ज-°ला ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

यौवनं जरया ग्रस्तमारोग्यं व्याधिभिर्हृतम् ।
जीवितं मृत्युरभ्येति तृष्णैका निरुपद्रवा ॥ ४५६ ॥

नां कयौवनन् (यौवनं) **सकरूं**[1] (अधुना) **पमॅपॅक्**[2] (संघरति) **नि शरीर** (शरीरं)। **तन्** (न) **लङ्गॅ** (नित्यं) **इक** (तद्)। **वदॉ**[3] (ग्रस्तं) **दॅनि तुह** (जरया)। **मङ्कुन** (एवं) **इकं आरोग्य** (आरोग्यं) **हरन्य** (नाम)। **सि तय** (अभावः) **नि लर** (रोगाणां)। **अनित्य** (अनित्यं) **इक** (तद्)। **अपन्** (यतः) **अगन्ति** (व्यत्यस्यते) **लवन् लर** (व्याधिना)। **मङ्कुन** (एवं) **इकि हुरिप्** (जीवितं)। **अनित्य** (अनित्यं) **इक** (तद्)। [4]**अपन्** (यतः) **नियत**[4] (नियतं) **त्क** (अभ्येति) **इकं पाति** (मृत्युः) **हरन्य**। **कुनं** (परं) **इकं** (या) **तृष्णा** (तृष्णा)। **नित्य** (नित्यः) **जुग** (हि) **पिनकस्वभावन्य** (मतः स्वभावोऽस्याः)। **अप [न्]** (यतः) **तन्** (न) **हन**[5] (विद्यते) **हुमिलङ्कॅन्** (नाशनं) **य** (नस्याः)। **रि पातिन्त** (मरणे) **तुवि** (अपि)। **तुमूत्** (अनुसरति) **जुग** (हि) **य**[6] (मा)। **य[न्]** (यदि) **तन्** (न) **कत्मु** (प्राप्यते) **कवलवन्य** (नाशनमस्याः)॥

Old age devours youth, disease carries away health, death pounces upon life, tr-ṇā alone has no enemies

---

Ind.Spr.5682.
१. च—मकरूं।
२. √पॅपॅक्।
३. क—वदॉः।
४-४ च छ—अपनियन।
५. ख—हुनिङ। ६. च नास्ति।

[illegible]

[illegible]

जीर्य्यन्ति जीर्य्यत: केशा दन्ता जीर्य्यन्ति जीर्य्यत: ।
जीविताशा धनाशा च जीर्य्यतोऽपि न जीर्य्यति[1] ॥ ४५७ ॥

नहन् यं (एवं) ध्वं (नर:) अतुह (वृद्ध:) [2]तोनॅन् (द्रष्टव्य:) देन्त[2] (त्वया) । हिलं (जीर्णा:) मर रम्बुत् निक (तत्केशा:) । दरू (पतिता:) रूक्षा (रूक्षा:) क्षया[3] (क्षीणा:) रिगलि[4] (तनव:) । मञ्जून (तथा) हुन्तुन्य (तद्दन्ता:) । दुर्ब्बला (दुर्बला:) लर (व्याधिता:) अरं[5] (विरला:) अपोग: (विचला:) । कुनं (परं) तृष्णान्य (तत्तृष्णा) रिं हुरिप् (जीविते) लवन् (च) रिं[6] विभव (विभवे) ।[7] तन् (न) पलवं (जीर्णा) जुग (हि) य (सा) । यया (एषा) लङ्कं (नित्या) तुङ्कं[8] (धीरा) अपॅग: (स्थिरा) निर्व्विकार (निर्विकारा) ॥

When the body decays, hair and teeth too decay along with. But not so the hope to live and to gain wealth.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.7.24. c) Mss. चक्षु:श्रोत्रे (or °श्रं) च जीर्यते.

d) Mss. तृष्णैका तु न (or न तु) जीर्यते (or जीर्यति).

१. छ—जिर्य्यते ।
२-२. क—तोनॅन्त ।
३. क—क्षया, ज—क्षयं ।
४. क—रिगरि ।
५. क—अरङरङ् ।
६. ख च छ ज नास्ति ।
७. क नास्ति दण्ड: ।
८. छ नास्ति ।

[illegible]
[illegible] ॥ ३५७ ॥

[illegible] ॥

न तल्लोके द्रव्यमस्ति यत् तृष्णामभिपूरयेत् ।
समुद्रकल्प: पुरुषो न कथञ्चन पूर्य्यते ॥ ४५८ ॥

तातन् (नैव) हन (अस्ति) वस्तु (वस्तु) ङ्कु (इह) रिं लोक (लोके) । ञङ ([यत्]शक्तं) पञ्जुक्कनं[1] (तर्पयितुं) तृष्णा (तृष्णां) । अपन्[2] (यत:) इकं ध्वं (नर:) अगॉं तृष्णान्य (महातृष्ण:) । तन् (न) हन (विद्यते) पहिन्य (तद्भेद:) लवन् तसिक् (समुद्रेण) । कप्व (उभौ) पिर्सनिङ्गुन् (न कथञ्चन) कन (शक्येते) रिं हिबॅक्[3] (पूरयितुं) ॥

There is no matter that can fulfil avidity. Like the ocean an avid person is never fully filled.

MBh. (Citraśālā ed.) 13.93.46. b) Mss. यल्लोभं (or यल्लोकं) प्रतिपूरयेत्.

d) All mss. कदाचन.

१. क—पडिक्क ।

२. च—आन् ।

३. क—हिवक् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

यथैव शृङ्गं गोः काले वर्द्धमानस्य वर्द्धते ।

तथैव तृष्णा वित्तेन वर्द्धमानेन वर्द्धते ॥ ४५६ ॥

अपन् इकं (या) तृष्णा (तृष्णा) इरन्य (नाम)। अगों (महनी) जुग (हि) य (सा)। मवुवु:[1] ([यदा] वर्धते) प्व[2] इकं विभव (विभव:)। सावर्कानि (शरीरभूत:) किनतृष्णान् (तृष्णाया:)। हुम्वत् (वर्धते) त (अथ) य (सा) मज्बून् अगों (महत्तरी)। कवि (यथा) कम (क्रम:) नि [3]सुङ् (शृङ्गस्य) नि[3] लम्बु (गो:)। अन् (यदा) मज्बून् (अधिकं) हुम्वत् (वर्धते)। हुम्वत् (वर्धते) इकं[4] लम्बु (गो:) मकसुङ् (शृङ्गवती) य (या)। हुम्वत् (वर्धन-) कमन्य (-क्रम:) मज्बून् अगों (महनर:)। मज्बून (एवं) तिकं (सा) तृष्णा (तृष्णा)।[5] मज्बून् अगों (महत्तरी) रि हुव (वर्धने) निकं किनतृष्णान् (तृष्णितवस्तूनां) ॥

Just as a horn grows with the growing bull, so does avidity grow with growing possessions.

MBh.12.268.7 (same).

१. क—अवुवु: ।

२. ख नास्ति ।

३-३. ज नास्ति ।

४. ज—टिकं ।

५. च छ ज नास्ति दण्ड: ।

[illegible] ।
[illegible] ॥ ३६० ॥

[illegible] ॥

अकर्त्तव्येष्वसध्वीव[1] तृष्णा प्रेरयते जनम् ।
तमेव सर्व्वपापेभ्यो लज्जा मातेव रक्षति ॥ ४६० ॥

म्वं तन् (न) **हन** (विद्यते) **पहि** (भेदः) **निकं तृष्णा** (तृष्णायाः) **लवन् स्त्री** (स्त्रिया) **कश्मल** (कश्मलया) **अङ्वशार्कन्** (वशीकृतो यया) **स्वामी** (स्वामी) । **स्नं** (सा शक्नोति) **कुमोन्** (प्रेरयितुं) **इकं स्वामी** (स्वामिनं) **मकोलह** (कर्तुं) **ङुलः** (कर्म) **तन् युक्ति** (अयुक्तं) । **कुनं** (परं) **अपन् इकं** (या) **इरं** (लज्जा) ।[2] **पङ** (समा) **लवन् इबु** (मात्रा) । **य त** (मा) **रुमक्ष** (रक्षति) **इकं म्वं** (नरं) । **तुमङ्गहि** (निवारयति) **य** (सा) **मकोलहं विपथ** (विपथकर्मभ्य·) । **संक्षेपन्य** (अस्य संक्षेपः) । **म्वं**[3] (नरः) [4]**तवनें इरं**[4] (अलज्जापरः) ।[2] **मङ्ग** (कामयते) **मकोलहं** (कर्म) **अन्याय** (अन्याय्यं) ।[5] **वेंनि पङ्वर्शनि तृष्णान्य** (तृष्णयाभिभूतत्वात्) ॥

Avidity is like a fallen woman. It instigates a person into wrongful activities. Modesty is like a mother. It guards a person against all sins.

---

१. क—°सद्वीव, ख ज—अकर्त्तव्येषु साध्विज, च छ—अकार्त्तव्येषु सद्विज ।

२. ख नास्ति दण्डः ।

३. ख ज—ब्वं ।

४-४. क—तक्नं रिङिरं, छ—ताक्नेङिर, ज—तक्नँङिरं ।

५. छ नास्ति दण्डः ।

[illegible] ।
[illegible] ॥ ३६१ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

तृष्णा लोकत्रयस्यास्य निर्व्वैरपरिमन्थिनी ।
यैस्तु निर्म्मोकवत् त्यक्ता को दरिद्रः क ईश्वरः ॥ ४६१ ॥

परमार्थ (परमार्थः) **निकं तृष्णा** (तृष्णायाः)। **अहल** (पापः) **पङ्गवेशन्य**[1] (प्रवेशोऽस्याः)। **मतंन्यन्** (अतः) **हनं** (विद्यते) **प्रं** (युद्धं)। **तुकर्** (कलहः)। **हल** (पापं) **नि अम्बॅक्** (मनसः) **इ**[2] **त्रिलोक** (त्रिलोके)। **पङ्गवेश** (प्रवेशः) **नि तृष्णा** (तृष्णायाः) **कलिङन्** (उच्यते) **इक** (सः)। **कुनं** (परं) **इरिक** (अधुना) **सं** (यः) **म्नं** (शक्नोति) **म्मात्** (छेत्तुं) **पङ्गुस्**[3] (पाशान्) **नि**[4] **तृष्णा** (तृष्णायाः)। **तन्** (न) **हनं** (विद्यते) **वैर** (वैरं) **ङरन्य** (नाम)। **तातन्** (नैव) **हनं** (विद्यते) **दरिद्र** (दरिद्रः)। **तातन्** (नैव) **हनं** (विद्यते) **सुगिः** (ईश्वरः) **ङरन्य** (नाम) **रि सिर** (तस्मै)। **म्वं तन्** (न) **कतमन्** (प्रविश्यते) **प्रिहति** (शोकेन) ॥

Avidity curdles and tortures the three worlds, though the worlds have done no wrong to it. When avidity is shaken off like a slough, there is no one who is left poor or rendered rich.

---

१. च छ—य पङ्गवेशन्य। २. क—रि। ३. √अपुस्। ४. ख—इं।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

या दुस्त्यजा[1] दुर्म्मतिभिर्य्या न जीर्य्यति जीर्य्यतः ।
योऽसौ प्राणान्तिको[2] रोगस्तां तृष्णां त्यजतः सुखम् ॥ ४६२ ॥

न्य करि (किं नु) वस्तु (वस्तु) निं तृष्णा (तृष्णा) ङरन्य (नाम)। न्य अपन् (अथ) तहन्[3] (मतं) क्वङुअर्[4] (वच्मि)। निहन्[5] (एषा) इकं तन् (न) पावक् (सच्छरीरा)।[6] अन् (यथा) कतोन् (दृश्येत) अपगें: (दृढं) रकॅत्न्य (सक्तिरस्याः) रिं अवक् (शरीरे)। तर् (न) वन (शक्यते) सिनिङ्गहन् (अपसारयितुं)। [7]लुपुत (रक्षिता) इनिलगन्[7] (अपसारणात्) एवें: कतिङ्गलन्य (दुस्त्याज्या) दॆंनि दुर्ब्बुद्धि (दुर्बुद्धिभिः)। अन् (यदा) रकॅत् (सक्ता) रिं शरीर (शरीरे)। तातन् (नैव) इलु (सह) शीर्ण्णं (शीर्णा भवति) रि दुवॅग्न्य (काले) अन् शीर्ण्णं (यदा शीर्णो भवति) दुर्ब्बल (दुर्बलत्वे) इकं शरीर (शरीरस्य) अन्दॅलन्य (तद्वासस्य) तुवि (अपि)। लर (रोगः) घोर (घोरः) अनवनकॅन्[8] (बन्दीकरोति)। करकॅत् (सक्त.) रिं[9] शरीर (शरीरे)। न्वः यतिक (सा) सि तृष्णा (तृष्णा) ङरन्य (नाम)। कवशा[10] (वशिन भाव्यं) त्व रि[11] कतिङ्गलन् (तत्त्यागे) इक दॆन्त (त्वया)। यतिकु[12] (एवं) प्रसिद्ध[13] (साध्यते) निं अम्नु (प्राप्तिः) सुख ङरन्य (सुखस्य) ॥

Ill-minded men can hardly give up avidity. It grows with them. It is a disease which terminates in death. He who renounces it, becomes happy.

MBh.1.80.*840 lines 5-6, 3.2.35, etc. (as above).
c) v.l. प्राणान्तको.

१. छ—द्युस्त्यज्या ।
२. क च छ—प्राणन्तिको, ख—°न्तिको, ज—प्रणण्टिको ।
३. क—हहान्य, ख—तहन्य ।
४. ख—नङुजर् । कु-अं-√उजर् । कु 'अहम्' ।
५. छ—नहन् ।
६. ख नास्ति दण्डः ।
७-७. ख—लुपुत्तिनि° ।
८ अ-√तवन्-अकॅन् । तवन् prisoner.
९. छ—रि ।
१०. क च छ—कवश, ज—कवष ।
११. क ख ज नास्ति ।
१२. क—यन् तिनुत ।
१३. ज—प्रसिद्ध ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

यच्च कामसुखं लोके यच्च दिव्यं महत् सुखम् ।
तृष्णाक्षयसुखस्यैते नार्हतः[1] षोडशीं कलाम् ।। ४६३ ।।

अपयपन् (अथ) **इकं** (यद्) **सुख** (सुखं)। **कवङुन्** (क्रियते) **देनि**[2] **कभुक्त्यन्** (भोगेन) **इं पञ्चविषय** (पञ्चविषयाणां)। **कुं** (इह) **रिं मर्त्यलोक** (मर्त्यलोके)। **लवन् इकं** (यच्च) **सुख** (सुखं)।[3] **कवङुन्** (क्रियते) **देनि कभुक्त्यन्** (भोगेन) **इं पञ्चविषय**[4] (पञ्चविषयाणां) **रिं सुरलोक** (सुरलोके)। **इक तं-** (ते) **सुख** (सुखे) **कालिः** (उभे)। **यतिक पिसनवन** (सह) **पिण्डन्** (पिण्डिते)। **तहिलतहिलन** (तोल्येतां) **त य। मकलयनं**[4] (उपमीयेतां) **तृष्णाक्षयसुख** (तृष्णाक्षयसुखेन)। **तृष्णाक्षयसुख** (तृष्णाक्षयसुख) **ङरन्य** (नाम)। **हन** (यत्) **य सुख** (सुखं) **कल्मु** (प्राप्यते)। **मकनिमित्त** (निमित्तं कृत्वा) **हिलं** (क्षयं) **नि तृष्णा** (तृष्णायाः)। **ब्कस्** (शिखरं) **नि मिनङ्गः** (यन्मन्यते) **सुख** (सुखं) **इक**। **यतिक** (तद्) **तृष्णाक्षयसुख** (तृष्णाक्षयसुखं) **ङरन्य** (नाम)। **यतिक** (तद्) **व्रातन** (विचार्यते)। **तहिलन** (तोल्यते) **लवन् इकं सुख कालिः** (द्वाभ्यां सुखाभ्यां)। **न्वन्** (तदा) **पिसनिङ्**[6] (नैव) **हन** (विद्यते) **पहिरिबन्**[7] (समता) **इकं सुख कालिः** (उभयोः सुखयोः) **देन्य** (तेन)। **यद्यन्**[8] (यद्यपि) **पनॅम्बॅलसम्य** (षोडशं) **तुवि** (अपि)। **इवॉं** (ध्रुवं) **जुग** (हि) **सोरन्** (अवरं) **इकं सुख** (सुखं) **कालिः** (द्वयोः) **देन्य** (तस्मात्) ।।

Pleasures of love and the great divine joys do not add up to one-sixteenth bit of the relief from avidity.

MBh.12.168.36 (same as above).

१. क—नार्हतप्, ख—नार्घ्यंत, नर्घ्यंतप्। च छ—नार्घ्यंतप्, ज— २. क—देनि।

३. ख नास्ति दण्डः ।
४. ज—°विषयन् ।
५. क च छ ज—°लयनं, ख—मकालयनं ।
६. क—पिसनिङुन् ।
७. क—पंहिरिबन् ।
८. ख—यदिन् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

एको लोभो महाग्राहो' लोभात् पापं प्रवर्त्तते ।
ततः पापादधर्म्माप्तिस्ततो दुःखं प्रवर्त्तते ॥ ४६४ ॥

ङ्कि (केवलं) **सि तृष्णा**[2] (तृष्णा) **तिकं** (या) **मनुवुहकॅन्**[3] (वर्धयते) **कलोभन्** (लोभं) । **तातन्** (नैव) **हन** (विद्यते) **भेव** (भेदः) **निकं कलोभन्** (लोभस्य) **लवन् वुहय** (ग्राहेण) । **रि**[4] **कप्वन्**[5] (सर्वथा) **कूर** (क्रूरा) **अङ्लमकॅन्**[6] (निमज्जयति) **रि संसार** (संसारे,संसारार्णवे) । **तुमुवुः** (वर्धते) **प्वं कलोभन्** (लोभः) । **म्तु** (उद्भवति) **तं बुद्धिपाप** (पापबुद्धिः) । [7]**इकं** (या) **बुद्धिपाप** (पापबुद्धिः) ।[7] **य तिकामङुन्** (सा करोति) **अधर्म्म** (अधर्मं) । [8]**इकं** (यः) **अधर्म्म** (अधर्मः) ।[8] **य त**[9] (सः) **फलदुःख** (दुःखफलः) । **निवन्ध** (निबन्धः) **नि अमुक्ति** (भोगस्य) **लर प्रिहति** (व्याधिशोकयोः) **इक त** ॥

Greed alone is a great shark. From greed proceeds sin. From sin arises adharma. Thence pain and torture.

MBh.12.252.2cd 3ab.

c) अतः पापमधर्मश्च. ततः occurs in V1 B1.2 Da D4 T2 G2 M. पापाद् occurs in M4.

d) तथा दुःखमनुत्तमम्.

१. क च छ ज —°ग्रहो ।
२. क—तृष्णान् ।
३. च—पनवुहकॅन् ।
४. क—रिं ।
५. क—कप्व, ख—कप्वा ।
६. √क्लम् to sink.
७-७. ख च छ ज नास्ति ।
८-८. ज नास्ति ।
९. ख—ता ।

पापानां विद्ध्यधिष्ठानं[1] लोभ एव नरोत्तम ।
लुब्धाः पापं प्रकुर्व्वन्ति सुविद्वांसोऽपि मानवाः ॥ ४६५ ॥

संक्षेप (संक्षेपः) **निकं तृष्णा** (तृष्णायाः) **मनुवुहर्कन्** (वर्धयते) **कलोभन्** (लोभं) । **इकं** (यः) **कलोभन्**[2] (लोभः) । **यतिक पहमहन्** (अधिष्ठानं) **इ**[3] **सर्व्वपाप** (सर्वपापानां) । **अपन् इकं लुब्ध** (लुब्धः) । **व्वं** (पुरुषः) **सिनपुत्** (आवृतः) **इ**[4] **कलोभन्** (लोभेन) । नियत (नियतं) **जुग** (हि) **य** (सः) **मुलहर्कन्** (करोति) **इकं कपापन्** (पापानि) । [5]**यद्यपिन्** (यद्यपि) **विचक्षण** (विचक्षणः) **तुवि** (हि) ॥[5]

O best of men, know thou that the seat of sins is in greed. It is the greedy who sin, even though they be highly learned.

MBh.3.198.54. b) लोभमेव द्विजोत्तम.
c) व्यवस्यन्ति for प्रकुर्वन्ति.
d) नरा नातिबहुश्रुताः.

१. च—विद्यविष्टानं, छ—विद्यविष्टानी ।
२. च—लोभन् ।
३. ज—इ ।

४. क—नि ।
५-५. ख च छ ज त्रुटितम् ।

[illegible]

[1]असन्तोषोऽसुखायैव लोभादिन्द्रियविभ्रमः ।
ततोऽस्य नश्यति प्रज्ञा विद्येवाभ्यासवर्जिता ॥ ४६६ ॥

यावत् (यावत्) **म्तुं** (प्रवर्तते) **कलोभन्** (लोभः) ।[1] **नियत** (नियतं) [2]**तन्** (न) **सन्तोष** (सन्तोषः) **निकं ब्वं** (पुरुषस्य) ।[2] **तन् सन्तोष** (असन्तोषे) **प्व य त** (सति) । **नियत** (नियतं) **त य अमङ्गः** (प्राप्यते) **लर** (व्याधिः) **प्रिहृति** (शोकः) । **लवन् मङ्क्लिन्** (अधिकं) **वृद्धि** (वर्धते) **पङावेश**[3] (आवेशः) **निकं**[4] **इन्द्रिय**[5] (इन्द्रियाणां) [6]**देनि कलोभन्**[6] (लोभेन) । **मङावेश** (आवेशः) **प्वं** (यदा) **इन्द्रिय** (इन्द्रियाणां) । **हिलं** (नश्यति) **तं कप्रज्ञान्** (प्रज्ञा) ।[7] **म्वं सल्विर्** (सर्वविधा) **निं अजि** (विद्या) **पङ्गुः** (ज्ञानं) **निकं ब्वं** (मनुष्याणां) । **कदि** (यथा) **क्रम** (क्रमः) **निं अजि** (विद्यायाः) **तन्** (न) **सिन्वाध्याय**[8] (स्वधीनायाः) ॥

Non-contentment is painful. Greed confounds the senses. That leads to the loss of wisdom. It is like the loss of learning due to want of practice.

MBh.12.284.25 (same as above)

१-१. ख च छ ज त्रुटितम् ।

२-२. ख नास्ति ।

३. ख च छ—पङवश, ज—पङवप ।

४. क—नि ।

५. क—°य ।, ख—इन्द्रियान्, च छ ज—इन्द्रियन् ।

६-६. ख च छ ज—पङवेश मकनिमित्त कलोभन् ।

७. क नास्ति दण्डः ।

८. √स्वाध्याय-°इन्° ।

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अर्थानामर्ज्जने दुःखमर्ज्जितानां च रक्षणे ।
नाशे दुःखं क्षये दुःखं धिगर्थान् दुःखवर्द्धनान् ॥ ४६७ ॥

लवन् त वनेः (अन्यच्च)। अर्गों (महत्ता) इकं प्रिहृति (दुःखस्य) रि काल (काले) नि मङ्ज्जंन (अर्जनस्य)। प्रभाव (प्रभावः) नि कलोभन् (लोभस्य) इक[1] (सः)। सिद्ध (सिद्धे) प्व वेनि मङ्ज्जंन (अर्जने)।[2] मोलिः (प्रापणं) अतः[3] (अपि) पत्वँत्वँ (सुरक्षणं) इं[4] अनिम्तिम् (भाण्डनिधानं)। मवुवुः[5] (वर्धंते) तं प्रिहृति (दुःखं) रि करक्षन्य (तद्रक्षणे)। अपयपन् (यतः) सर्व्वाभिशङ्की (सर्वाभिशङ्की) जुग (हि) ङ्कं (पुरुषः) मम्ङम्ङन्[6] (भुंक्ते) अर्थं (अर्थं)। कतुह्वन् (सत्यं) तन् (न) अपिलिः (अल्पा) इंर्ष्या (ईर्प्या)। [7]क्रोध (क्रोधः) अकिरकिर[7] (चिन्तनं) रि हल (पापे)। मल्वं[8] (क्षीयते) प्व य सङ्कुपिसन्[9] (प्रथमनः)। पिनकव्यय (व्ययः क्रियते) ववः (दानस्य) रि [10]कपरिपूर्ण्णं पक्वनन्य[10] (परिपूर्णप्रयोजने)। ङुनिवेः (द्वितीयं) यन् (यदा) अल्वं[11] (क्षीयते) देनि कतिवसन् (दुर्देवेन)। न्वः (तदा) तन् सिपि (अनल्पं) त वेन्य (तेन) अमङुन् (क्रियते) लर (व्याधिः) प्रिहृति (शोकश्च)।[12] रस (?) अतंतुङ (शिखरायते) पाति (मृत्युः)। संक्षेप (संक्षेपः) निकं अर्थ (अर्थस्य)। कश्मल (कश्मलः) जुग (हि) य (मः)। सावस्थान्[13] (सर्वावस्था) पमङुत् (कर्त्री) दुःख (दुःखस्य) ॥

Earning of money is painful, so is its guarding. Its loss is painful, as also its wasting away. At all stages money augments pain.

Cf. MBh.3.2.42.

१. क—इका न ।

२. च छ नास्ति दण्डः ।

३. क—ङहतत ।

४. क—ङ ।

५. क—अवुवुः ।

६. क—मा°, ख—°न, च छ—मामङमङन ।

७-७. ख—क्रोध । किरकिर, क छ ज—क्रोध किरकिर ।

८. क—अल्वं, ज—म्वं मल्वं ।

९. पिसन् one, सङ्कुपिसन् from the first.

१०-१०. क—परिपूर्णक्वनन्य, ख—सपरिपूर्ण्णं पक्वनन्य, च—गपरपूर्ण्णं पक्वनन्य ।

११. क—पल्वं ।

१२. क च छ ज नास्ति दण्डः ।

१३. क—°स्थान्यन्, ख—°स्थान्या, च छ—सवस्तन्, ज—सवस्थान्यन् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

विमोहयन्ति सम्पत्सु तापयन्ति विपत्सु च ।
खेदयन्त्यर्ज्जनकाले कदा भोगाः सुखावहाः ॥ ४६८ ॥

निहन् त (एषः) **वे** (क्रमः) **निक्नं अर्थ** (अर्थस्य)। रि **दुवॅन्यन्** (काले) **परिपूर्ण्ण सिद्ध** (परिपूर्ण-सिद्धेः)**सफल** (सफलं) **निर्व्विघ्न** (निर्विघ्नं) **कार्ज्जनन्य** (अर्जनमस्य)। **समङ्कन** (एवं) **त यन्** (अर्थेषः) **पंवे** (करोति) **बुलङ्गन्** (विमोहं) **अनुवुहकॅन्** (वर्धयति) **मद** (मदं)। **कत्कन्** (अभिभूयते) **प्व य** (अधुना) **विघ्न** (विघ्नैः)। **मल्वं** (क्षीयते) **हिलं**[1] (नश्यति) **कुनं** (च)। **इरिक** (तत्र) **त यन् पगवे** (करोति) **मनस्ताप** (मनस्तापं) **असमसम**[2] (अद्वितीयं) **तन् सिपि** (अनल्पं)। **ङूनि** (पूर्वं) रि **कालन्यन्** (काले) **इनर्ज्जन** (अर्जनस्य) **पिन्त्रिः** (यत्नस्य) **किनार्य्य** (क्रियमाणस्य)। **तन् उचपॅन्** (अवाच्या) **गॉं** (महत्ता) **इ**[3] **देन्यागवे** (तत्कृतस्य) **प्रिहति** (दुःखस्य)। **अङ्कल् त** (दुःखं) **संहुलुन्** (अहं) **मङिङॅतिङॅत्** (स्मरामि)। **कपन्** (कदा) **त कुनं** (च) **इकं भोगन्** (भोगाः) **पनुखे** (सुखमावहन्ति)। **रि हेतुन्यन्**[4] (अस्मिन्हेतौ) **किनार्य्य** (क्रियते) **किनलराकॅन्** (शोकः)। **लि ममि** (मतिर्मम) **मङ्कन** (एवं) **अरः** (हा) **ग्लान** (ग्लानिः) ॥

In prosperity wealth turns the head, in decline it causes agony, in earning it causes strain. When is it that wealth brings undiluted pleasure.

Cf. Ind.Spr.2327/933.
१. ज—इकल।
२. ख—तसमसम ।
३. क—नि ।
४. ख—हतुन्यां, च छ ज—हेतुन्य ।

[illegible]

[illegible]

राजतः सलिलादग्नेश्चोरतः स्वजनादपि ।

भयमर्थवतां नित्यं मृत्योः प्राणभृतामिव ॥ ४६६ ॥

म्वं तम् (न) **अपिलिः** (अल्पं) ।[1] **कतकुत् निक** (बिभ्यति) **सं** (ये) **मकवृव्यं**[2] (धारयन्ति) **धन** (धनं) **इरनिर**[3] (नाम) । **अपयपन्** (यन·) **संशय** (संशयिनाः) **सिर** (ते) । **रि सं प्रभु** (राजतः) । [4]**रि व्वं**[4] (सलिलात्) **रि अपुय्** (अग्नेः) । **रि मलि** (चोरतः) । **रि कवं** (स्वजनात्) । **कप्व** (सर्वे) **कसंशय** (संशयकारकाः) **सं**[5] **ममास्** (धनवनः) **इक कवेः** (अखिलाः) । **कथञ्जन्** (यथा) **सं ह्रां मृत्यु** (मृत्युः) ।[1] **अन् किनसंशयार्कन्** (मंशीयते) **देनि**[6] **सव्वंभाव** (सर्वभावैः) ॥

Men of money are always in fear of the state, water, fire, thief and even of one's own relations. Just like the fear of death to living creatures.

MBh.3.2.38 (same as above).

१. ख च छ ज नास्ति ।

२. क—मकद्रव्य ।

३. ख—इरनिका ।

४-४. ख च छ ज नास्ति ।

५. क नास्ति ।

६. क—दे निकं ।

[illegible]

[illegible]

यथा ह्यामिषमाकाशे पक्षिभिः श्वापदैर्भुवि ।
भक्ष्यते सलिले मत्स्यैस्तथा सर्व्वेण वित्तवान् ॥ ४७० ॥

तातन् (नैव) **हन** (विद्यते) **पहि** (भेदः) **निक सं ममास्** (धनवनः) **लवन् वंग** (आमिषेण) **रेरे** (?) । **सक्वन्यन्** (सर्वं वित्तं) **केप्वन्**[1] (चिन्त्यते) । **न्वा**[2] **यन्** (यदा) **उङ्गु** (तिष्ठति) **रिं आकाश** (आकाशे) । **मनुक्** (पक्षिणः) **मत कतकुत्न्य** (भीयन्तेऽनेन) । **ओ** (हा) **यन्** (यदा) **उङ्गु** (तिष्ठति) **रिं ल्मः** (भुवि) ।[3] **शृगाल** (श्वापदाः) **कतकुत्न्य** (भीयन्तेऽनेन) । **ओ** (हा) **यन्** (यदा) **उङ्गु** (तिष्ठति) **रिं ब्वं** (जले) ।[4] **इकन्** (मत्स्याः) **कतकुत्न्य** (भीयन्तेऽनेन) । **संक्षेपन्य** (तत्संक्षेपः) । **सक्वन्यन्** (सर्वं तद्वित्तं) **तन् सुख** (असुखं) **अपन्**[5] (यतः) **तन् अपिलिः** (अनल्पं) **कसंशयन्य** (तत्संशयः) । **मङ्कन** (एवं) **त** (अथ) **सं** (सः) **सुगिः** (वित्तवान्) **ङरनिर** (नाम) ॥

Just as in air flesh is consumed by birds, on ground by beasts, in water by fish, so a moneyed man is eaten up by all.

MBh.3.2.39 (same as above).

१. च—एप्वन् । √इप् ।
२. ज—ओ ।
३. ख च छ ज नास्ति दण्डः ।
४. क ख ज नास्ति दण्डः ।
५. क च छ—आप, ज—अप ।

[illegible]

सञ्चये च विनाशान्ते मरणान्ते च जीविते ।

संयोगे विप्रयोगान्ते को वित्ते प्रणयेन्मनः[1] ॥ ४७१ ॥

संक्षिप्त (संक्षिप्तिः) नि **वुवुस्** (वचनस्य) **ममि** (मम) । **रि स्ड॑ॅन्ग्यन् अनित्य** (अनित्यत्वे) **इकिं सर्वभाव** (सर्वभावानां) । **मकान्तं** (अन्तीभूतः) **अपसह्** (वियोगः) **मरिकं अपुपुल्**[2] (संयुक्तस्य) । **म्वं** (च) **इकं मपुपुल्** (संयोजकस्य) । **अवयव** (अवयवः) **लवन्** (च) **अवयवी** (अवयवी) । **व्यक्तिन्य**[3] (व्यक्तिरस्य) । **नां अवयव** (अवयवाः) **पाणिपादादि** (पाणिपादादयः) । **इनकु** (स्वीक्रियते) **पपसः निक** (तद्वियोगः) **ज्मः** (भविष्यति काले) । **लवन् अवयवीन्य** (अवयविना) । **इकिं** (एतेन) **शरीर** (शरीरेण) । **मकून** (तथा) **इकं** (यद्) **हुरिप्** (जीवितं) **इरन्य** (नाम) । **नियत** (नियतं) **मकावसानं पाति** (मरणावसानं) **इक** (तद्) । **मकून** (तथा) **निकं**[4] (यः) **संयोग** (संयोगः) । **नियत** (नियतं) **मकान्तं**[5] **विप्रयोग** (विप्रयोगान्तः) **इक** (सः) । **वुः** (जानन्तः) **प्व** (अधुना) **कित** (वयं) **रि**[6] **तन् लूङ्** (अनित्यत्वं) नि **हन** (अस्तित्वस्य) । **म्वं** (च) **रि**[6] **तन् हन** (अनस्तित्वं) नि **लूङ्** (नित्यतायाः) । **न्वत** (क्व) **कारण** (कारणं) नि **स्वीकार** (स्वीकारस्य) **अप्रिः** (यतनस्य) **अङुसिर्** (अनुसरणस्य) **विभव** (विभवानां) । **न्वं** (क्व) **प्रिहॅन्** (यतितव्यः पदार्थः) । **न्वं** (क्व) **अप्रिह्** (यत्नकर्ता) । **न्वं**[7] (क्व) **पप्रिह्वन** (यत्नकारयिता) ॥

When accumulation must end in dispersal, life in death and association in separation, who would put his mind in money ?

MBh.12.105.44. d) को नु विप्रणयेन्मनः.

१. क ख ज—°येन्नरः, च—°येन्ननः, ज—°येनरः ।

२. क—पुपुल्, ख ज—प°, च छ—म° ।

३. क—व्यक्तयन्य ।

४. ख—तिक ।

५. क—°न्त ।

६. ज—रि ।

७. क—न्व ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

परित्यज्य प्रियान् प्राणान् प्रविशन्ति रणाजिरे ।

पुरुषाः प्रेष्यतामन्ये निर्गच्छन्ति धनार्थिनः[1] ॥ ४७२ ॥

अपन्(अथ) **हन** (विद्यन्ते) **व्वं** (पुरुषाः) **हुमरन्हरन्** (परित्यजन्ति) **हुरिन्य** (स्वप्राणान्)। **मालि** (म्रियन्ते) **रिं पलगन्** (रणाजिरे)। **सङ्कु रि स्वीकारन्य अङ्कुसिर् विभव** (विभवस्वीकारानुसरणत्वात्)। **वुवू तं** (अन्ये) **निष्कारण** (निष्कारणं) **हुमुलुनकॅन्** (प्रेष्यान् कुर्वन्ति) **अवक्न्य** (आत्मानं) **अम्रिः** (यतमानाः) **सेवक** (सेवकत्वाय)। **र्वेनि ह्यन्य रिं विभव** (विभवार्थित्वात्) ॥

While there are people who not caring for their dear life step in to the field of battle, there are others who in search for lucre stir our to serve others.

---

१. घ छ—दानार्तिनः, ख—धनानिषः ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

दोषाश्रयमपायान्तमैश्वर्य्यं[1] कामयेत कः ।

यत् सम्पत्तौ विपत्तौ[2] वा जनयत्येव विक्रियाम् ॥ ४७३ ॥

नियत (नियतं) **अमङ्गुन्** (करोति) **ऐश्वर्य्यं** (ऐश्वर्यं) **तिकं विभव** (विभवः) **ङरन्य** (नाम)। **ऐश्वर्य्यं** (ऐश्वर्यं) **ङरनि** (नाम) **सि वश[3]** (वशस्य)। अपन् (यतः) **बलवल[4]** (बलवद्) **अङ्कवशाकॅन्** (वशीकरण) **क्रम** (क्रमः) **निकं व्वं** (पुरुषाणां) **र्वेनि विभव** (विभवत्वात्)। **परमहन्** (अधिष्ठानं) **हूं दोष** (दोषाणां) **तिकं** (तद्) **ऐश्वर्य्यं** (ऐश्वर्य) **ङरन्य** (नाम)। **ययन्यन्** (यद्यपि) **तन्** (न) **लुङ्गं** (स्थिरं) **हनन्य** (अस्तित्वमस्य)। **तन्** (न) **वुरुं** (हीयते) **अगवे चित्तविकार** (चित्तविकारणे)। **हिलंन्य** (नाशितं)। **हनन्य** (विद्यमानं) **तुवि[4]** (अपि)। **अन्** (यदि) **मङ्कन** (एवं) **तत्त्व** (तत्त्वं) **निकं ऐश्वर्य्यं** (ऐश्वर्यस्य)। **स्यप** (कः) **[5]त** (अथ) **अम्सेरिय[6]** (कामयेत तद्) ॥

Who would long for power that harbours faults and upsets one both in woe and weal.

१. छ—°मवस्तितमंश्वर्य्यंङ ।
२. क ज—चिपनो, ख च छ— चिपत्तो ।
३. क—बश, ख—भाष, च छ— बषबष । बष, ज—बशा ।
४. ख—भाषभाष, च छ—
५. क—तोवि ।
६-६. ख—त तमॅमेरीय

[illegible]

[illegible] ॥ ४७४ ॥

[illegible]

त्रयो मदा महाराज मोहयन्त्यविचक्षणम् ।
स्त्रियोऽन्नपानमैश्वर्य्यं तेषु सक्ता न जाग्रति ॥ ४७४ ॥

तुवि प्व (अपि) य न् (ये) पमङुन्[1] (कुर्वन्ति) मव (मदं) । अपन् (अथ) तिग (त्रयः) प्रसिद्ध (प्रसिद्धाः) नि अमङुन् मव (मदकारकाणां) । इकं (ये) अमुहर (कुर्वन्ति) बुलङुन् (मोह) रि अपुङ्ग (अविचक्षणे) । प्रत्येकन्य (प्रकारास्तेषा) । स्त्री (स्त्री) । अन्नपानादि भोग (अन्नपानादिभोगः) । ऐश्वर्य्यं (ऐश्वर्यं) । नहन् तं (एते) अमङुन् (कुर्वन्ति) मव (मदं) । हन (विद्यते) प्व (कश्चित्) ज्नॅक् (मक्तः) इरिक (तेषु) । य तिक (सः) अतुरु (स्वपिति) तन् विं[2] रात् (अलोकज्ञः) ङरन्य (नाम) ॥

There are three intoxicants, O great king, that confound the undiscerning — women, food and drink, power. Given to them, he sleeps, he does not wake.

१. ख—ममङुन् ।
२. क—श्री, च—त्रि । त्रि = सु: इं ।

[illegible]

[illegible] ॥ ४७५ ॥

[illegible]

[illegible]

सम्पदः प्रमदाश्चैव तरङ्गोत्सङ्गभङ्गुराः ।
कस्तास्वहिफणछत्र[1]छायास्विव रमेद्बुधः ॥ ४७५ ॥

इकं (यः) **विभव** (विभवः) । **लवन्** (च) **स्त्री** (स्त्री) । **पड** (समौ) **इक** (तौ) **म्वं पतपतः** (उत्सङ्गः) **नि यंक्** (तरङ्गाणां) । **रि कप्व** (उभयोः) **चञ्चलाकलिस्**[2] (चञ्चलं अधीरं) **एङा**[3] (आशु) **पोलःन्य** (वृत्तं) । **अन्** (यदा) **मङ्कन** (एवं) । **सं अष** (कः) **त सिर**[4] (अथासौ) **पण्डित** (पण्डितः) **ज्नॅकेरिय** (रमेत्तेषु) । **अप[न्]** (यतः) **तन्** (न) **पभेद** (भेदः) **पवेःन्य** (दाने) **सुख** (सुखस्य) । **लवन् सुख** (सुखेन) **निम्मङ्कांब्** (छायार्थेन) **रि किविक्** (फलस्य) **नि व्यालसर्प्प** (व्यालसर्पस्य) ॥

Riches and dames are fragile like surging waves. What wise man would seek to shelter in the shade of a cobra's hood?

---

१. ख—कस्थोप्वहिफबच्छात्रेत्, च छ—कस्तोप्वहिपनचात्रे, ज—कस्तोप्वहिफणच्छत्रेच् । २. ख—°ल । °कलिस्, ज—°लकलिम् । ३. क—एङ । (मदण्डः) । ४. ख—सिरि ।

[illegible]

मा तात विस्तरं कार्षीः सम्पद्भिः प्रतिमोहितः[1] ।
स्वगात्राण्यपि[2] भाराय भवन्ति विपिपर्य्यये ॥ ४७६ ॥

संक्षिप्त[3] (संक्षिप्तिः) । **हृइ** (मा) **वुलङुन्** (प्रविमोहितो भव) । **तत्** (न) **लिवलिवः** (अति)

अङ्ज्जंन (अर्जय) विभव (विभवं)। सवुवंग्वुवंग त य। अपन् (यत:) इकि (एतद्) अवक् तुवि (शरीरमपि)। ववि (भवति) इक (एतद्) अमुहर (करोति) सुकॅर् (दु:खं)।[४] तव्[५] (न) भ्रं (शक्नोषि) रि कववन्य (सह नेतुं)। केङ्कन्य[६] (पालयितुं)। कतुलुङन्य (त्रातुमेतद्)। यन् (यदा) य[७] त्का (भवति) ललिस्[८] (क्रूरता) नि विधिवश (विधित्रशस्य)॥

My dear one, infatuated by possessions, do not expand too far. At the turn of fate even one's limbs become a burden.

---

१. क—प्रतिमोहित:, च—प्रविपोहित:।	३. ख—संक्षिप्तन्य।	६. क-√इङ्-अन्-न्य।
	४. क ज नास्ति दण्ड.।	७. क नास्ति।
२. ज—सुवगत्रन्यपि।	५. छ नास्ति।	८. च छ—लनिस्लिस्।

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

आकिञ्चन्ये च राज्ये च विशेष: सुमहानयम्।
नित्योद्विग्नो हि धनवान् सर्व्वं त्यक्त्वा सुखी भवेत्॥ ४७७॥

अत्यन्त (अत्यन्तं) भेद (भेद:) मारकं[१] कदरिद्रन् (दरिद्रताया:)। लवन् करतुन् (राज्येन)। अपन् (यत:) इक सं (योऽसौ) मकवृध्यं (संधारयति) लक्ष्मी (लक्ष्मीं)। हन (विद्यते) जुग (हि) पोसिक् (उद्वेग:) नि[२] हति निर (तद्हृदये)। कुनं (परं) इक सं (योऽसौ) त्यक्तपरिग्रह (त्यक्तपरिग्रह:)। मकवृध्यं (मन्यते द्रव्यं) कदरिद्रन् (दरिद्रतां)। सिर (स:) वस्तु (वस्तु, पात्रं) नि अमर्ङ्ग: सुख (सुखार्जनस्य)।[३] अपन् (यत:) निस्संशय (निस्संशयं) सोल: मिर (सर्वं वृत्तं तस्य)॥

Between pauperhood and kingship the vast difference is this—the wealthy man is always worried.

MBh.12.170.11. d) मृत्योरस्यागतो यथा.

१. क—मातिकं। २. क—नि। ३. क च नास्ति दण्ड:।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

न हि सञ्चयवान् कश्चिद् दृश्यते निरुपद्रवः ।
त्यजेत सञ्चयांस्तस्मात् प्राज्ञः क्लेशं सहैव[1] च ॥ ४७८ ॥

अपन् (अथ) सकवेः (सर्वे) निक सं ममास् (धनिनः) । सहर्ज्निक (सर्वे) सं मङर्ज्जन अभ्युदय (अभ्युदयार्जकाः) । तन् (न) हन (विद्यन्ते) जुग (हि) सिर (ये) कतोन् (दृश्यन्ते) निर्व्विघ्न (निर्विघ्नाः) । मङ्कन (एवं) प्व य त[2] (एतद्) । मतंन्य (तथा) देय निक (तद्वृत्तं) सं (ये) मेङॅत् (जानन्ति) । तिङलकन (त्यक्तव्यः) निर[3] (तेभिः) जुगेकं (हि सः) अर्थ (अर्थः) । इलगन[4] (परित्याज्यः) इकं (सः) क्लेश (क्लेशः) ॥

There is not to be seen a single accumulative person who is without trouble. Therefore an intelligent person should give up both accumulations and worries.

MBh.3.2.46cd ab. d) तज्जं क्लेशं सहेत कः. Śl D1-3 तज्ञः for प्राज्ञः.

१. क ज—सहेत, ख—सहेक, च छ—सहेव । (सदण्डः) । २. ख ज—त । मङ्कन क्रमन्य । ३. ख च छ ज नास्ति । ४. क—लगन ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥

प्रत्यूहपटहो राज्ञः[1] सामान्यपुरवासिभिः ।
[2]मा मेवमिति[2] यो भावः स तस्य प्रीतिकारकः ॥ ४७९ ॥

मनः (मनः) ख्त (खलु) निमित्त (निमित्तं) नि सुखदुःखन् कस्मु (सुखदुःखप्राप्तेः) । महन् यं (एवं) पडहि (पटहः) सजि नि[3] राज्य (राजयस्य) । मङ्गल (मङ्गली) [4]सं प्रभु[4] (प्रभुः) । सामान्य (सामान्याः) सहन (सर्वे) निकं म्वं (नराः) रि अन्तःपुर (अन्तःपुरे) रुम्कों (श्रुत्वा) य । हन (भवति) प्व कुम्व (नूनं) विवेकन्य (विवेकस्तेषां) । तन् (न) ग्राही (ग्रहः) । कन्हकों (श्रुतः) मर (यः) य[5] वेकू (मया) । हिलं (नष्टं) पापकू[6] (पापं मे) वे निक (अनेन) । य (सः) इक[7] सुख (सुखी) वे निक (तेन) ॥

१. ख—प्रज्ञाः ।
२-२. ख—ममेधमिति, क च छ ज—ममेवमिति ।
३. ज—नि ।
४-४. च—सप्रभु ।
५. च नास्ति ।
६. ख—पाकू ।
७. ख—इकं ।

[illegible] ।
[illegible] ॥ ४८० ॥

[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ॥

अर्थाश्च दुर्लभाल्लोके क्लेशांश्च सुलभांस्तथा[1] ।
दुःखं चैव कुटुम्बार्थं यः पश्यति स मुच्यते ॥ ४८० ॥

लवन् त वने: (अर्थान्यच्च) । इक सं (योऽसौ) मेङ्गत् (जानाति) रि स्लु (त्रीणि) । अवक् (शरीरं) नि स्लु (त्रयाणां) । न्य दुर्ल्लभ (दुर्लभत्वं) नि अर्थ (अर्थस्य) । सुलभ (सुलभत्वं) नि क्लेश (क्लेशस्य) । दुःख (दुःखं) नि मंरक्ष कुटुम्ब (कुटुम्बरक्षणस्य) । नहन् (एतद्) तावक् (शरीरं) नि स्लु (त्रयाणां) । सं (यः) यत्न (यतते) रि[2] कालोचित निक (तेषामालोचने) । सिर (सः) तिक लुपुत (मुच्यते) तन् (न) कपाश (पाशैर्बध्यते) ॥

One who realizes that looking after the family involves the strife for hard

monies and easy afflictions, gets released.

MBh.12.277.43. b) Lontars suggest त्रिधा, supported by Kawi. MBh. mss. have only तथा.

c) Only B3 margin supports our कुटुम्बार्थ, others कुटुम्बार्थे.

१. क ज—°स्त्रिध, ख—°स्त्रीधः, च—°स्त्रीधा, छ—°स्त्रीडा।

२. च छ—रिं।

[illegible]

[illegible] ॥ ४८० ॥

[illegible]

अलं परिग्रहेणेव दोषवान् सपरिग्रहः ।
क्रिर्मिहि कोशकारो[1] हि बद्ध्यते स्वपरिग्रहात् ॥ ४८१ ॥

मतंन्यन् (अतः) तिङ्गलकन (अलं) [2]कपरिग्रहन् (परिग्रहेण) इं[2] सर्व्ववस्तु[3] (सर्ववस्तूनां)। अपन् (यतः) अगॊं (महान्) हल (दोषः) नि ममरिग्रह (परिग्रहस्य)। तोनॆन्त (पश्यत)। नां उलूर् (क्रिमिः) मगवे (करोति) स्सर्[4] (कोशं)। हुरं (व्यर्थः) पिनरिग्रहन्य (परिग्रहस्तस्य)। य मर[5] (तद्) निमित्तन्यान्[6] (निमित्तं) कबन्ध (बन्धनस्य) ङ्कसन्(अन्ते) ॥

Enough of surrounding oneself with accumulations. They are dangerous. The silkworm making the cocoon is imprisoned thereby.

MBh.12.316.29. a) °ग्रहेणेह (v.l. °ग्रहेणेति).

b) हि for सः.

c) तु for हि. The spelling क्रिमि is supported by Ś1 K1.2.4.6 Da3.a4 G2, other mss. read कृमि. The spelling कोश° is dominant as against कोष°.

१.क—कोशा°, ख—कोश°, च ज—कोशकरो, छ—कोचकरो।

२-२. ख च ज—कपरिग्रहन्यं, छ—°ह। न्यं।

३. क—वस्तु।

४. क—स्मुर्।

५. ख नास्ति।

६. क—निमित्तनिक, ख—°तन्य, ज—°न्यन्।

[illegible]

[illegible] ॥ ४८२ ॥

[illegible]

यावतः कुरुते जन्तुः सम्बन्धान् मनसः प्रियान् ।
तावन्तोऽस्य विधीयन्ते हृदये शोकशङ्कवः ॥ ४८२ ॥

इकं (यः) **ब्वं** (नरः) **मर्गोह्कॅन्**[1] (संबध्नाति) **रकॅत् नि वस्तु कासिःन्य** (स्वप्रियवस्तुभिः) ।[2] **काप्तन्य**[3] (तेषामाप्तिः) **रि हृतिन्य** (हृदये) । **त मोलः**[4] (न विचलन्ति) **मङ्गॉन्हॉत्**[5] (निगूह्यन्ते) **प्रिहृति** (शोकाः) । **ममकॉ**[6] (सशंकु) **हृतिन्य** (तद्धृदयं) **रि लिपुं**[7] (?) **इरन्य**[8] ॥

Whatever affectionate ties a creature creates, so many are the nails of potential separation that are struck into the heart.

Ind.Spr.5474/2480.

c) **निखन्यन्ते for विधीयन्ते.**

१. म्-√पग:-अकॅन् to fasten.

२. क ख— ॥ (द्वि दंण्ड.) ।

३. ज—कप्तिन्य ।

४. म-√उल: to move.

५. ख च छ—मंहान्हान्. ज—ङ्गुरहत् ।

६. क—मकॉ । म-पकॉ (पकॉ nail).

७. च छ ज—लिपु ।

८. क—इरनिका ।

[illegible]

[illegible] ॥ ४८३ ॥

[illegible]

मानसं दुःखमूलं तु स्नेह इत्युपलभ्यते ।
स्नेहाच्च सज्जते[1] **जन्तुर्दुःखयोगमुपैति च ॥ ४८३ ॥**

अपन् (अथ) **इकं** (यः) **सिः**[2] (स्नेहः) **य इक** (सः) **मूल** (मूलं) **नि प्रिहृति** (दुःखस्य) । **सिः** (स्नेहः) **निमित्त**[3] (निमित्तं) **नि**[4] **कहृत कबन्धन** (बन्धनस्य) । **प्रस्ताव** (प्रस्तावः) **नि अम्मु दुःख** (दुःखप्राप्तेः) **तिक** (सः) ॥

The psychological root of pain is affection. It is affection which ties creature and ultimately leads to pain.

MBh.3.2.26. a) मनसो Ś1 B4 Dc D1 G2 M1, (no v.l.) for मानसं. others तु.

c) च is supported by

१. ख छ—साजंते ।
२. ख—नि: । (सदण्ड:) ।
३. छ नास्ति ।
४. क—नि ।

[illegible]

[illegible]

पुत्रदारकुटुम्बेषु सक्ताः सीदन्ति जन्तवः ।
सरःपङ्कार्णवे मग्ना जीर्णा वनगजा इव ॥ ४८४ ॥

दमकॅत् (सक्तः) **प्व** (चेत्) **सिः** (स्नेहः) **निकं** **ब्वं** (नराणां) **रिं अनक्** (पुत्र-) ।[1] **रबि** (दार-) । **म्वं कुटुम्ब** (कुटुम्बेषु) । **मन्हॅर्**[2] (ततः) **तिक** (ते) **कक्लम्**[3] (निमग्नाः) **एवॅः** (कष्टं) **कान्तसन्य** (उद्धरणीयाः) । **पङ** (समाः) **लवन् लिमन्** (गजेन) **अतुह** (जीर्णेन) **कप्तॅक्** (मग्नेन) **रिं अॅण्डुत्**[4] (पङ्के) ॥

Creatures attached to sons, wives and families sink down like the aged wild elephant in a mass of muddy swamp.

MBh.12.316.30 (same as above).

१. च छ ज नास्ति दण्डः ।
२. क—अन्हॅर् ।
३. च छ—क्लॅम् ।
४. क—अण्डुत् ।

[illegible]

[illegible]

एतत् [1]तद्द्ज्जयं लोके[1] पुत्रदारमयं विषम् ।
आयन्ते च म्रियन्ते च यत् पीत्वा मोहिताः प्रजाः ॥ ४८५ ॥

ङ्कि (केवलं) सिः (स्नेहः) नि मानक् (पुत्रवत्तायाः) मरबि (दारवत्तायाः) । मतिकं (हि) परमार्थ (परमं) विष (विषं) डरन्य ।[2] रि[3] रात् (लोके) । शक्ति (सक्तिः) तर् (न) बन (शक्यते) तिनम्बन् (औषधं कर्तु) ।[4] अपन् (यतः) सक्वेः (सर्वे) [5]निक (ते) सं[5] स्लस् बन (हताः) वेन्य (एतया) । भ्रान्त (भ्रान्ता.) संसार (दुःखिताः) बुलङ्गन् (व्याकुलिताः) जुग (हि) य (ते) । केदेंर्[6] (चक्रवन्तः) अवजुव्वलुय् (पुनः पुनः निवर्तन्ते) रि[7] भावचक्र (भावचक्रे) हमेंङ्न्य[8] (मक्तिमन्तः) ॥

The poison exuded by sons and wife is invincible. Infatuated creatures drink this poison and are born and die time and again.

१-१. क—नद्द्जंयल्लोके, ख च छ—नद्ल्लंभल्लोके, ज—नद्धुर्लभल्लोके ।

२. ज नास्मि दण्डः ।

३. ख च छ ज—इकि ।

४. च नास्ति दण्डः ।

५-५. क—निकं ।

६. क-√इदेंर् cycle.

७. क—रि ।

८. क—हम्बान्य ।

[illegible]

[illegible]

स्वदेहजानस्वसंज्ञान् यद्वदङ्गात् क्रिमींस्त्यजेत् ।
स्वसंज्ञानस्वजांस्तद्वत्[1] सुतसंज्ञान् क्रिमींस्त्यजेत् ॥ ४८६ ॥

हन मर (विद्यन्ते) **वस्तु** (वस्तूनि) **म्तु** (जातानि) **सङ्कं शरीर** (शरीरात्) । [2]**न्वातन्** (न तु) **इनकु** (स्वीकृतानि) **य** (तानि) **दे निकं मशरीर** (शरीरिणा) ।[2] **तन्** (न) **स्वङ्कु** (स्वं मम) **इक** (तानि) । **तन्** (न) **सपकु** (सम्बन्धो मम) **लवन् इक** (एतैः) । **मङ्कन** (एवं) **लिन्यन्** (वचनं) **आम्यंकॅन्** (त्यजतः) **य** (तानि) । **क्रिमि** (क्रिमयः) **इक**[3] **मङ्कन** (एवं) **क्रमन्य** (क्रमाः) । **म्तु** (जायन्ते) **सङ्कं शरीर निक**[4] (शरीरात्) । **तिनिङ्ग्अकॅन्**[5] (त्यज्यन्ते) **तन्** (न) [6]**इनकुन्य** (स्वीक्रियन्ते) **देनि**[6] **मशरीर** [7]**निक** (शरीरिणा) । **हन** (विद्यन्ते) **तातन्** (नैव) [8]**म्तु** (जायन्ते) **सङ्कं**[8] **शरीर** (शरीरात्) ।[7] **न्वान्** (अथ) **इनकु** (स्वीक्रियन्ते) **स्व** (स्वे) **दे** । **निकं** (इति) **मशरीर** (शरीरिणा) । **अनुङ्कु** (स्वं मम) **इक** (एते) । **सपकु** (सम्बन्धो मम) **लवन् इक** (एतैः) । **मङ्कन** (एवं) **लिन्य** (तद्विचारः) । **पुत्र** (पुत्राः) **इक**[9] **मङ्कन** (तथा) । **यतिक** (अथ तान्) **तिङ्गलक्न** (त्यजेत्) । **कथि** (यथा) **क्रम** (क्रमः) **निकं क्रिमि** (क्रिमीणां) । [10]**मवन्**[11] **हन मत मश्रक्**[12] **निकं क्रिमि** ।[10] **अपन्** (यतः) **साक्षात्** (साक्षात्) **म्तु** (जायन्ते) **सङ्कं शरीर** (शरीरात्) । **तथापि** (तथापि) **तिनिङ्गनकॅन्** (त्यज्यन्ते) । **वुः** (जानीमः) **त्व कित** (वयं) **अन्** (यद्) **देदेनि** (विचलनं) **मनः** (मनसः) **इक** (तद्) । [13]**मतंन्यन्** (अतः) **इक साधनन्त**[13] (साधनं ते, यत्नम्ने) **अम्गतासिः**[14] (छेत्तुं स्नेहं) **नि मानक् अरबि**[15] (पुत्रदाराणां) ॥

MBh.12.206.10 (same as above). K1 B8 support our spelling क्रिमि, other mss. mostly कृमि.

१. ख च छ—स्वसज्ञानसजांस्तद्वत् ज—स्वसज्ञानसजंस्तद्वत् ।

२-२. ख च छ ज नास्ति ।

३. ख ज छ ज—इकं ।

४. क नास्ति ।

५. √तिङ्गल्-'इन्'-अकॅन् ।

६-६. क—इनकु दे निकं, ज—इनकुन्य देनि ।

७-७. क नास्ति ।

८-८ ख—लु सङ्कं, ज—वॅनु मकं ।

९ ख च छ ज—इकं ।

१०-१०. ख नास्ति ।

११. क—मव्यॅन् ।

१२. ज—पश्रक् ।

१३-१३. ख—मतंन्य पिनक्रासाधनान्त ।

१४. क—म्गनासिः, ज—अमॅगग मिः ।

१५. ख—मरबि ।

[illegible] ।
[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

यत्र स्नेहो भयं तत्र स्नेहो दुःखस्य भाजनम् ।
स्नेहमूलानि दुःखानि तस्मिंस्त्यक्ते महत् सुखम् ॥ ४८७ ॥

यन् इकं (यानि) **वस्तु** (वस्तूनि) **कासिः** (स्निग्धानि)। **इक**[1] (तानि) **हेतु** (हेतुः) **नि भयन् कस्मु** (भयस्य)। **अपम्** (यतः) **पदमहन्** (अधिष्ठानं) **इं दुःख** (दुःखस्य) **इकं सिः** (स्नेहः) **कुरन्य। संक्षिप्तन्** (संक्षेपः) **इकं** (यः) **सिः** (स्नेहः) **ब्वित् निकं** (मूलं) **दुःख** (दुःखस्य) **त प्व य** (सः)। **तिङ्ललकन** (त्यक्ते) **प्व इक** (तस्मिन्)। **कस्मु** (प्राप्यते) **तं परम** (परमं) **सुख** (सुखं) ॥

Where there is affection, there is fear. Affection is the pot of pain. Affection is the root of pain. Giving that up brings great relief.

Cf.MBh.3.2.27. १. क—य हिक।

[illegible]

स्वजने न च ते चिन्ता कर्तव्या मोक्षबुद्धिना ।
इमे मया विना तात भविष्यन्ति कथं न्विति ॥ ४८८ ॥

हुय्व (न) **त अकङ्नकङ्न्** (चिन्तयेत्) **सम्बन्ध** (सम्बन्धिनः)। **कवंवर्गं** (बन्धुवर्गान्)। **य त** (यदि) **साध्यं**[1] (साध्यः) **कमोक्षम्** (मोक्षः)। **तिङ्कन्त**[2] (चिन्ता ते) **मप त ल्विरन्** (कथं नु) **इकि**[3] (इमे) **कबेः** (सर्वे) **रि तंपङ्कू** (मया विना)। **तिङ्कन्त** (चिन्ता ते) **भकून** (एवं)। **हुय्व** (न) **तिक** (सा) ॥

If you aspire after mokṣa, you have not to worry about your family members

as to what will happen to them without you.

MBh.12.277.15. विनाभूता for विना तात.

d) Our नु is supported by K1.2 V1 B0.7.9 D4 T2. G1.2, other mss. त.

१. क—साध्या ।

२. ख—लीडन्त।, च छ—ᐟन्त।, ज—ᐟन्ट । (सदण्ड:) ।

३. ज—इकि ।

[illegible]

[illegible]

स्वयमुत्पद्यते जन्तु: स्वयमेव विवर्द्धते ।
सुखदु:खे तथा मृत्युं स्वयमेवाधिगच्छति ॥ ४८६ ॥

अप[न्] (किन्तु) तन्[1] प्रसिद्धकारण (असिद्धिकारण) ङरन्य (नाम)। लेन (अन्यत्) सकूं[2] अवक् (स्वशरीरात्)। इकि (एष:) शरीर (आत्मा) परमार्थकारण (परमं कारणं)। इकि[3] वढि (उत्पद्यते) कबे: (सर्व:)।[4] अवकन्य (स्वात्मा) कारण (कारणं) [4]नि हनन्य[4] (तदस्तित्वस्य)। वृद्धि (वर्धते) ग्व (हि) य (स:)। निर्व्विघ्न (निर्विघ्नं) रके (यावत्) कतुहन्य (जरां प्राप्त:)। अवकन्य (स्वात्मा) जुग (हि) कारण (कारणं) निक (तस्य)। मन्मु (अधिगच्छति) ग्व य (स:) सुखदु:ख[6] (सुखदु:खे)। पाति (शोकं)। प्रिहति (मृत्युं)। अवकन्य (स्वात्मा) अत: (केवलं) कारण (कारणं) निक (तस्य)। अपन् (यत:) पूर्व्वकर्म्म[7] (पूर्वकर्माणि) तिनूत् निक (अनुस्रियन्ते) कबे: (सर्वै:) ॥

By itself is a creature born, by itself does it grow, and by itself does it reach joys, sorrows and death.

MBh.12.277.16 (same as above).

१. क—तन् हन, ख च छ ज—त ।

२. क—सकं ।

३. ज—इकि ।

४. च ज नास्ति दण्ड: ।

५-५. क—निकान् हुना ।

६. क—सुक ।

७. छ—सर्व्वकार्म्मं ।

[illegible]

[illegible] ॥ ३७० ॥

[illegible]

यथा काष्ठं च काष्ठं च समेयातां महोदधौ ।
समेत्य च व्यपेयातां तद्वद्भूतसमागमः ॥ ४६० ॥

कथङ्ग (यथा) **नि बतं** (स्कन्धः) **कहल** (वृक्षस्य) **मकम्बडन्** (प्लवन्) **रि तसिक्** (महोदधौ) । **वबि** (भवति) **य**[1] (एतद्) [2]**कचुष्डुक** (संहन्यात्) **अपङ्ग्नि:**[2] (समेयात्) **लवन् कप्वन्य** (स्वसमेन) **बतं** (काष्ठेन) । [3]**नियतन्य** (नियतं) **अपस:**[3] (व्यपेयात्) **मुव:** (पुनः) । **वबि** (भवति) **त** [4]**य** (एतद्) **अपङ्ग्नि:**[4] (समेयात्) **मुव:** (पुनः) । **मङ्कुन** (तथा) [5]**त पपङ्ग्नि:**[5] (समागमः) **निकं**[6] **सर्व्वभाव** (सर्वभावानां) । **लवन्** (सह) **कप्वन्य** (स्वसमैः) । **अनित्य** (अनित्यं) **इक** (नद्) । **नियत** (नियतं) **मकान्तं** (मान्तं) **मपस:** (व्यपायन) । **वबि** (भवति) **त** [7]**य** (ते) **अपङ्ग्नि:**[7] (समेयुः) **मुव:** (पुनः) ॥

Just as in an ocean one log of wood meets another and drifts apart again, so is the coming together of creatures.

MBh.12.168.15 (same as above).

१. क नास्ति ।

२-२. क ख च छ ज—कचुण्डु कपङ्ग्नि: ।

३-३. क—नियत यापस:, ज—नियतन्यपम: ।

४-४. क—कपङ्ग्नि:, ख छ ज—यपङ्ग्नि: ।

५-५. छ—पङ्ग्नि: ।

६. क—नि ।

७-७. ख—यापङ्ग्नि, ज—यपङ्ग्नि: ।

एवं पुत्राश्च पौत्राश्च ज्ञातयः सुहृदस्तथा ।
अतिस्नेहो न कर्त्तव्यो विप्रयोगो ध्रुवो हि तैः ॥ ४६१ ॥

मङ्गून तिकं (एवं) **अनक्** (पुत्राणां) । **पुतु** (पौत्राणां) । **पुपुतु** (प्रपौत्राणां) । **कवं** (ज्ञातीनां)। **मित्र** (मित्राणां) । **रिनक्ष**[1] ।[2] **पर्याङ्गः** (समागमः) [3]**त य**[3] **लवन् इक** (तैः) **कवेः** (सर्वैः) । **इरिकं**[4] **सक्षण** (एकस्मिन् क्षणे) **तुवि** (अपि) । **नियत अपसः** (नियतं) **अवसान निक** (विप्रयोगान्त-स्तेषां) । **मतंम्यम्** (अतः) **हय्व** (न स्यात्) **तीव्र** (तीव्रं) **करक्तन्** (सक्तः) **मासिः** (स्निग्धः) ॥

Thus one should not be overfond of sons, grandsons, relatives and friends. There is bound to be separation.

MBh.12.168.16. b) for अति°. Our सुहृदस्तथा is supported by Ś1 K1.2.4.6, other mss. बान्धवास्तथा. c) तेष (v.l. तेषां, न च)

d) Our ध्रुवो हि तैः is supported by B0.3.9 Da3. a4 Dn1.n4 Ds D2.3.5.8 M1 6. other mss mostly हि तैर्ध्रुवम्.

१ क—रिनक्ष ।
२. क नास्ति ।
३-३. क—त । (सदण्डः) ।
४. क—इरिकीं ।

[illegible]

मातापितृसहस्राणि पुत्रदारशतानि च ।
युगे युगे व्यतीतानि कस्य ते कस्य वा वयम् ॥ ४६२ ॥

अमादि (अनादि) **खं** (खलु) **जन्म** (जन्म) **हरन्य** (नाम) । **तन्** (न) **किनवुहन्** (ज्ञायते) **तॆम्बेन्य**[1] (तद्भविष्यत्) । **लुपुत् किनलकरन्**[2] । **विलं** (संख्या) **नि जन्मान्तर** (जन्मान्तराणां) । **मेम्खिवुत्**[3] (सहस्रशः) **त्व** (अथ) **बपन्त** (अस्मत्पितरः) । **इबुन्त** (अस्मन्मातरः) । **अनक्त** (अस्मत्पुत्राः) । **रबिन्त** (अस्मद्दाराः) । **रिं**[4] **सयुगसयुग**[5] (युगेयुगे) । **परमार्थन्य** (अस्य परमोऽर्थः) । **न्वं** (कथं) [6]**एनक्** (सुखं) **कस्यॆतन**[6] (स्थिरीक्रियेन) **सान्** (स्वामी) **लवन् इक** (एतेन) । **न्वं** (कथं) **वुवुहन्** (निश्चयः, प्रमाणं) **अनुन्त** (स्वमस्माकमिति) ॥

Thousands of mothers and fathers, hundreds of sons and wives have passed away in ages gone by. Whose are they, whose are we ?

MBh.12.309.84. c) अनागतान्यतीतानि.

१. छ—नॆमबेन्य ।

२. √लकर original material प्रकृति.

३. म-√इव्-√इवु-न् ।

४. च—रि ।

५. छ—मयुगयुग ।

६-६. क ख च छ ज—एनक-स्यॆनन ।

[illegible]

[illegible]

नायमत्यन्तसंवासः कदाचित् केनचित्[1] **सह ।**
अपि स्वेन शरीरेण किमुतान्येन केनचित् ॥ ४६३ ॥

तातन् (नैव) हृन (विद्यते) तेक[2] नित्य (नित्य:) पत्मुन्य (संवास:) ङरन्य (नाम)। इकम् (एक:) पत्मु[3] इक (समागच्छति)। [4]इकन् (एक:) तन् त्मु इक (वियुज्यते)। [5]कप्व तम् लक्कूँ इक[4]।[5] पत्मुन्त लवन् (संवासोऽस्माकं) इकि[6] (एतेन) शरीरन्त[7] (अस्मच्छरीरेण) तुवि (अपि)। तम् (न) लक्कूँ (नित्य:) इक। मपसह (वियोक्ष्यन्त इति) मर दोन् (प्रयोजनं) इकि[8] पाणिपावावि (पाणिपादादीनां)। हृप्व (न) तेनुचप् (अथ वाच्यं) इक्रं लेन् (अन्येषां)॥

There is no eternity of association with any one, not even with one's body, not to mention with any other.

MBh.12.28.51. b) लभ्यते जातु केनचित्.

१. ख च छ ज—तेनचित्।

२. क नास्ति।

३. क—त्मु।

४-४. ख त्रुटितम्।

५ ५. च छ ज त्रुटितम्।

६. ग—इकि।

७. ख—शरीर।

८. क—इकि।

[illegible]

[illegible] ॥ ३५४ ॥

[illegible] ॥

अवदर्शनादापतिता: पुनश्चादर्शनं गता:।
न ते तव न तेषां त्वं का तत्र परिदेवना[1] ॥ ४६४ ॥

वस[2] सकें[3] (अदर्शनाद्) तय मरिक (आपतितास्ते)। मुव: (पुनरथ) त य (ते) मुलि: (प्रतिनिवर्तन्ते) रि[4] तय (अदर्शनं)। संक्षिप्त[5] (संक्षेप:)। तन् (न) अकुन्त (स्वीक्रियते) इक (तद्)। इक (स:) तन् (न) सप (सम्बन्ध:) लवन् कित (अस्माभि:)। अन् (एवं) मकून (सति)। [6]अप तोजर (किमयोच्येत)।[6] [7]अप (किं) पोलह[7] (क्रियेन)॥

They have fallen from out of the invisible. Again they will go out into the invisible. They are not thine, thou art not theirs. What can then the wailing be?

Cf. MBh.12.168.17. १. ख—परिवेदान्, च छ ज— परिवेदन।

२. क—त्क, ख ज—क्ता ।
३. च छ—सङ्कं ।
४. ख—मरि ।
५. च—संक्षिप, छ—संक्सिप ।
६-६. च त्रुटितम्, ख—मप तोजर, छ—अप हो° ।
७-७: क ज—अपोलह्, ख—अमोलह् । प-√उलः-अ

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

नष्टे धने वा दारेषु पुत्रे पितरि मातरि ।
अहो कष्टमिति ध्यात्वा दुःखस्यापचितिं चरेत् ॥ ४६५ ॥

हिलं (नष्टं) **प्व**[1] (मर्वं) **मास्** (धनं)। **माति** (मृतः) **प्वं अनक्** (पुत्रः)। **रबि** (दाराः)। **बप** (पिता)। [2]**इबु** (माता)। **इकान्** (इत्येते) **ल्हस्**[2] (गताः) **परत्र** (परत्र)। **अतिशय** (अतिशयं) **त गों** (अथ महत्त्वं) **निकं**[3] **लर** (शोकस्य)। **म्वं दुःख नि हृति** (हृद्दुःखस्य)। **एकॅत्** (जानीमः) **प्व कितान्** (वयं) **मजून** (यदेव)। **गवयॅन्त** (चर्यनामस्माभिः) **तिकं तम्वा** (अपचितिः) **नि दुःख**[6] (दुःखस्य) ॥

Gone are wealth and wife, son and parents. How painful! Brooding over one should follow the path of diminishing pain.

MBh.12.26.17 a) दारे वा for दारेषु. b) वा मृते for मातरि c) Our ध्यात्वा is supported by B2 Da T1 G M3, other mss. ध्यायन्. d) Our दुःखस्य is supported by V1 B0.1.3-5 Dn D2.3.5.6.8 T1 G M1.3, other mss. शोकस्य.

Cf. MBh.12.168.7.

१. ख ज—प्वं ।
२-२. क—इबु कुनं ।
३. क—निक ।
४. ख—लर ।

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

मृतं वा यदि वा नष्टं योऽतीतमनुशोचति ।
दुःखेन दुःखमाप्नोति द्वावनर्थौ प्रपद्यते ॥ ४६६ ॥

हन मर (विद्यते) **ब्वं** (नरः) **क्वाँ मङँनङँन्** (अनुशोचति) **इकं**[1] **माति** (मृतं)। **वस्तु** (वस्तु) **हिलं** (नष्टं) **कुनं** (च)। **अगाँ** (महत्) **प्रिहतिन्य** (तद्‌ःखं) **देन्य** (तेन)। **इक** (तद्) **गाँ** (महत्त्वं) **नि**[2] **प्रिहतिन्य** (शोकस्य)। **यतिक** (एतद्) **अमङुन्** (करोति) **लर** (आधि)।[3] **वं** (द्वे) **इकं** (एते) **लर** (दुःखे) **कवङुन्** (कृते) **वे निक अङङँनङँन्**[4] (अनुशोचनेन) **ईकि**[5] **हुतुस्** (पूर्वं) **हिलं** (नष्टस्य)। [6]**इकं** (यः) **ब्वं**[7] (मनुष्यः) **मङ्कन** (एवं)। **य** (अथ) **त अमङुन्** (करणं) **हल**[8] (अनर्थस्य) **इरन्य** (नाम) ॥[6]

One who laments over the dead, the lost and the past, the sorrow is doubled thereby.

MBh.12.317.9. c) दुःखेन लभते दुःख.
१. क—इ निकं ।
२. क नाम्नि ।
३. ख नास्ति दण्डः ।
४. क—अङँनङँनन् ।
५ क—इं ।
६-६. क नाम्नि ।
७. ज—म्वं ।
८. ख—लर ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

भैषज्यमेतद्दुःखस्य यदेतन्नानुचिन्तयेत् ।
चिन्त्यमानं हि न व्येति भूयश्चापि प्रवर्त्तते ॥ ४१७ ॥

म्वं (एतद्) **प्रसिद्ध** (हि) **तम्बा** (भैषज्यं) **नि प्रिहति** (दुःखस्य) । **क्रमन्य** (अस्य क्रमः) । **इकं**[1] (यानि) **वस्तु** (वस्तूनि) **हिलं** (नष्टानि) । **लुङ्हा** (अतीतानि) । **माति** (मृतानि) **कुनं**[2] (च) । **तन्** (न) **सिद्ध** (सिध्यति) **काङ्क्षंमन्य** (तदर्जनं) **कुनं** । **पतिक** (तानि) **तन्**[3] (न) **अङॅनङॅनॅन्**[4] (अनुचिन्त्येरन्) । **अपन्** (यतः) **अपॅगः** (स्थिरा भवति) **रकॅन्त्य**[5] (तेषां सक्तिः) **रि हति** (हृदये) **यन्** (यदा) **इनङॅनङॅन्**[6] (चिन्त्यन्ते) । **रमकॅत् प्व य** (सक्तिः) ।[7] **मङ्कुल्न्** (भूयः) **अबुबुः** (प्रवर्धनं) **क्रमन्य** (तत्क्रमः) । **य त अनुवुहकॅन्** (प्रवर्धयति) **प्रिहति** (दुःखं) । **मतंन्य**[8] (अतः) **हय्व** (न) **इक** (तानि) **इनङॅनङॅन्** (काम्येरन्) ॥

Not lamenting is the medicament for sorrow. When one thinks about it, it does not disappear. It goes even farther.

MBh.12.317.12. d) Our प्रवर्त्तते is supported by D5.7 T2 G1, other mss. mostly प्रवर्धते.

१. ज—ह्निकं ।

२. क नास्ति ।

३. ख नाम्नि ।

४. क—अङॅनङॅन् ।

५. क—रकॅन्लिका ।

६. ख—अङॅनङॅनङॅन् ।

७ ☞ Here lontar क comes to an abrupt end. On the next page follows a fragment of śloka 386 मनल्लब्बम दे सकम् । तमःकन्तरमध्वान । कूत-मेको गमिस्यमि । and Kawi comment: लवन्त वनेः । नियत जुग लक्व-न्त । इक लक्वन । हत्यन्त रि दुर्गम । तन्प परय्यंनन् । तातन् हनं भक्त ङरन्य । म्वं तन् हनं भुजालम्ब । त्कॅन् । गंग्यान्य प्रकार । तन् हन तिनङान् ।

८. ख ज—मतंन्यन् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

धनं[1] वा पुरुषो राजन् पुरुषं वा पुनर्धनम्[2] ।
अवश्यं प्रजहात्येव तद्विद्वान् नानुशंसयेत्[3] ॥ ४६८ ॥

पिलिः (वा) सं ममास् (धनी) तुमिङ्ग्लकॅन् (प्रजहाति) मास्त्य (स्वधनं) । पिलिः (वा) इकं मास् (धनं) तुमिङ्ग्लकॅन् (प्रजहाति) सं ममास् (धनिनं) । उपलक्षण (उपलक्षणं) रिं अँसि (सर्वस्य) मसम्बन्ध (सम्बद्धस्य) । तन् (न) लङ्गूँ (नित्यः) त प्व (अथ) पत्मु (सम्बन्धः) निं सानु (स्वामिनः) म्वं (च) अनुन्य (तत्स्वस्य) । व्रुः (जानाति) प्व सं पण्डितेरिक (पण्डितस्तद्) । मतंन्यन् (अतः) [4]तक् (न) करक्तन्[4] (सक्तः) सिर (मः) ॥

Either man leaves money, or money leaves man. This cannot be helped. Knowing this why should one sing its praises.

MBh.12.105.45. a) K1.3.5 V1 B Dn D2-8 T1 G M2.4 support पुरुषो, other mss. mostly पुरुषं.

b) All mss. (except Ś1 K1.2.4 M1.3) पुरुषं, Poona text पुरुषः.

c) Our एव is supported by K2.3 D7 S, other mss. एतत्.

d) कोऽनुमंज्वरेत् (or °चरेत्) for नानुशंसयेत्.

१. च छ—दान ।
२. च छ—दानम् ।
३. ख च छ ज—°सङ्क्येत् । (श)
४-४. ख ज—नकरक्तन्, च छ—नर्करक्तन् ।

[illegible]

पुरस्तादेव ते बुद्धिरियं कार्य्या विजानता ।
अनित्यं सर्व्वमेवेदमहं च मम चास्ति यत् ॥ ४६६ ॥

न्यम्[1] (एषा) तं बुद्धि (बुद्धिः) सर्व्वदाय (सर्वदायेषु) ।[2] पर्गोहक्न (स्थिरीकरणीया) ह्मुहुन् (पुरस्तात्) । लिङन्य (उच्यते) अनित्य (अनित्यं) तत्त्व (तत्त्वं) निकं सर्व्वभाव (सर्वभावाना) । ढकि (एषा) गतिङू (मम गतिः) मङूः (इह) । अनुङू (मम स्वं) नां (यद्) ईकि[3] (एतद्) हन (विद्यते) मङूः (अद्य) स्ने[4] (श्वः) ह्लुंम् (भविष्यत्काले) । अनिम्य (अनित्यं) इक (तद्) । मङून (एवं) लिङ निकं (वचनं) तुतुर (उपदेशस्य) कतुतुरन[4] (उपदेष्टव्यस्य) ॥

From the very start you should fix it in your mind that all this—I and what pertains to me—will not last forever.

MBh.12.105.12. b) M1-3. other mss. विजानतः. विजानता is supported by K3.5 V1 B D (except D7)

१. ख—नितन् ।
२. ख च छ नास्ति दण्डः ।
३. छ—इकि ।
४. क—म्ने । (सदण्डः) ।
५. छ—कतुतुने, ज—°न् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अनित्यत्वे कृतमतिर्म्लानमाल्येन शोचति ।
नित्यत्वे कृतबुद्धिस्तु भिन्नभाण्डेऽनुशोचति ॥ ५०० ॥

इक सं (यः) एङ्स्त्[1] (विजानाति) रथंनित्य (अनित्यत्वं) नि सर्व्ववस्तु (सर्ववस्तूनां)। यद्यन् (यद्यपि) अलम (म्लायते) इकं स्कर्[2] (पुष्पं) सुहुनिर (स्वमस्तके)। तर् (न) अर्किङ्कु (शोचति) सिर तर् (न) मनस्ताप (मनस्तापः)। कुनं (परं) इकं (यः) म्वं (पुरुषः) करक्तन् (रक्तः)। तर् (न) बबम्हङॅः (ध्यायति) रि अनित्यतस्व (नत्वानित्यत्व)। अगॉं (महान्) मनस्ताप निक (मनस्तापस्तस्य) र्वेनि विङ्ले सुंबि (पात्रे भिन्ने) ॥

When the mind is conscious of transitoriness, it is not saddened by the withering garland. But the mind which takes things to be eternal, even a broken pot makes it grieved.

---

१. म—°न्। (मदण्डः)। २. छ नाम्नि ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

स्वयमुत्पाद्यते[1] वह्निः[2] परीतस्तेन[3] वह्निना[4] ।
वह्यमानः परीतापं[5] भजते न स पण्डितः ॥ ५०१ ॥

न्यं (यः) अमों (पालयति) अपुय् (वह्नि) । कुर्मुलि[6] रि[7] (पर्येति) कहनन्य (स्वस्थानं) । कसूबन्[8] (दह्यते) प्व[9] य वे निकं[10] (सः) अपुय् (वह्निना) । मङ्ग त य अंलम्व[11] (भजते) हुमिडॅपं पनस् (परितापं) । देंनि[12] मूढन्य (स्वमूढत्वात्) । त[र्] (न) पोपाय (उपायः) रि तन् सूब[13] (अदहनस्य) निकं पनस् (परितापात्) । इकं (यः) व्वं मङ्कुन (नरः) क्रमन्य (एवंक्रमः) । तन् (न) पण्डित (पण्डितः) ङर्रनिक (उच्यते) । अप[न्] (यतः) तातन् (न) मङ्कुन (एवं) सं पण्डित (पण्डितः) ङर्रनिर (नाम) । महा (ईहते) सिरान्[14] (सः) पगवे (कर्तुं) दुःखन्य (दुःखं) अवक् निर (आत्मनि) लोला (मोदते) सिरान्[15] (सः) हिलङकॅन् य (नाशयितुं) ॥

If one should generate fire, and the fire should surround him, he would not be wise if he were to complain of having been scorched.

Ind.Spr.7310.

१. ख छ ज—उत्पद्यते ।

२. ख ज—वह्नि, च छ—वह्नि ।

३. ख च छ ज—परि° ।

४. ख च छ ज—व ।

५. ख च छ ज—परि° ।

६. √कुलिलि to go round.

७. ज—रि ।

८. √शुभ glow.

९. ख—न ।

१०. ज—नि ।

११. अं-√लम्पु-अ ।

१२. ज—देंनि ।

१३. ख च छ—सूत, ज—सुत । √शुभ glow.

१४. ज—सिरन् ।

१५. च छ ज—सिरन् ।

[illegible]

[illegible]

सुखं च दुःखं च भवाभवौ च लाभालाभौ मरणं जीवितं च ।
पर्य्यायतः सर्व्वं एवा¹विशन्ति तस्माद्धीरो नैव तप्येन्न हृष्येत् ॥ ५०२ ॥

तुथि (सत्यः) **प्वन्** (खलु) **पगन्ति** (पर्यायतः) **पुरिः** (क्रमः) **निकं सुख म्वं दुःख** (सुख-दुःखयोः) । **हन** (भवः) **लवन्** (च) **तय** (अभवः) । **ति सुगिः** (धनित्वं) **लवन्** (च) **ति दरिद्र** (दरिद्रत्वं) ।² **पाति** (मरणं) **लवन्** (च) **हुरिप्** (जीवितं) । **कप्व** (सर्वे) **मर्गान्त** (पर्यायेण कुर्वन्ति) **हन निक** (म्वं भवं) **रि दवि** (भावे) । **एडॅत्** (जानाति) **प्व सं पण्डितेरिक** (पण्डित एतद्) । **मतंन्यत्** (तस्मात्) **तर्** (न) **अगिरं** (हृष्येत्) । **तर्** (न) **प्रिहति** (तप्येत्) । **लङ्गॅ** (धीरं) **अंह्ल** (अव्याकुलं) **मनः निर** (मनस्तस्य) ॥

Joy and sorrow, being and non-being, gain and loss, life and death affect all, turn by turn. Let the wise be neither full of sorrow nor of glee.

MBh.5 36.45. c) पर्यायतः विशन्ति. is supported by Dn1 D3. d) N हृष्येन्न शोचेन्, S 4.10 G1.2.4, others पर्यायशः. शोचेन्न हृष्येत्. सर्वमिह स्पृशन्ति for सर्वं एवा- Cf. MBh.12.26 31.

१. च—एता° ।
२. छ नास्ति दण्डः ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

सुखमापतितं सेवन्[1] दुःखमापतितं भज ।
कालं प्राप्तमुपासीत[2] सस्यानामिव कर्षकः ॥ ५०३ ॥

संक्षिप्त[3] (संक्षेपः) । भुचितन् (भोक्तव्यं) त्क (आपतनं) नि सुख (सुखस्य) । त्क (आपतनं) नि दुःख (दुःखस्य) भुचितन् (भोक्तव्यं) अतिक (तद्) । कलिङन्य (एतदुक्तं भवति) ।[4] ब्लाकन (धीरः स्यात्) त स्वं[5] (अथ) सुख दुःख (सुखदुःखयोः) । हृव (न) त हृन (विद्यते) किनार्य्यं (कृतं) । हेरकन (प्रतीक्षस्व) त्कन्य (आपतन) सोवंसोवं (एकैकस्य) । [6]सम्बिन्त (सह) तं[6] (त्वं) अर्ज्जन (अर्जयेः) धर्म्मप्रवृत्ति (धर्मप्रवृत्ति) । कद्यङ्ग (यथा) नि मसवसव:[7] (कर्षकः) । ब्लान् (धीरः) सिनम्बिन्य (युक्तः) अनहॅन् (सहने) पनस्तीस् (तापशीतयोः) । अन् (यदा) अन्त्यकॅन्[8] (प्रतीक्षते) उसु (पक्वतां) निकं परि (शालीनां) ॥

One should nurse the happiness that befalls one, and withstand the calamity. Like a farmer the crops, so one should meet what time brings.

MBh.3.245.15. a) सेवेद् for सेवन्.
b) सेवेन् for भज.
c) काल- for कालं.
१. ख च ज—सेवं, छ—सेवी ।
२. ख—°मुमपित, च छ—°मुषामित्त, ज—°मुपःसिता ।
३. ख च छ—संसिप्त, ज—ससिप्ट ।
४. च छ ज नास्ति दण्डः ।
५. ज—स्वं ।
६-६. ख—सम्बिन्तङ । √सम्बि to combine
७ ख—ससवःसवः ।
८. √अन्ति to wait.

[illegible]

[illegible]

सुखं वा यदि वा दुःखं भूतानां पर्य्युपस्थितम् ।
प्राप्तव्यमवशैः सर्व्वं परिहारो न विद्यते ॥ ५०४ ॥

तर् (न) बन (शक्यः) सिनिङ्हन्[1] (परिहारः) इकं सुख दुःख (सुखदुःखयोः) ङरन्य । पङबश (वशः) नि विधिवश (विधिवशस्य) । कारण (कारणं) नि सर्व्वभावान् (सर्वभावानां) पन्मु (प्राप्तुं) सुख स्वं[2] दुःख (सुखदुःखं) ॥

Be it comfort or discomfort that presents itself, all that has to be suffered. There is no release.

MBh.12.28.16 (same as above).　　१. ज—सिनिङ्ग:हन् ।　　२. छ नास्ति ।

[illegible] ।
[illegible] ॥ ५०५ ॥

[illegible] ॥

सुखस्यानन्तरं दुःखं दुःखस्यानन्तरं सुखम् ।
पर्य्यायेणोपवर्त्तन्ते नरं नेमिमरा इव ॥ ५०५ ॥

इकं (यः) **विधि** (विधिः) **ङर्तनिक** । **पूर्व्वकर्म्म** (पूर्वकर्माणि) **तिनूल्य** (अनुवर्त्यन्तेऽनेन) । **सॅङ्कूरन्य इकं** (आवरणमस्य) **पूर्व्वकर्म्म नियतन्य** (पूर्वकर्मनियतत्वं) । **जातिम्य** (स्वजातिः) **इकाल्**[1] (या मा) **पकावक् हल** (शरीरं) । **लवन्** (अशुभस्य) **हयु** (शुभस्य च) । **मतंन्यन्**[2] (तस्मात्) **पगन्ति** (पर्यायेण) **इकं सुखदुःख** (सुखदुःखानि) **ङरन्य**[3] । **तातन्** (न) **हन** (विद्यते) **पहि** (भेदः) **निकं सर्व्व-भाव** (सर्वभावानां) **लवन् चक्र** (चक्रेण) **नि गुलुङ्न्** (भ्राम्यना) । **नियत** (नियतं) **कपिसोर्** (अधोगतं) **इकं** (यद्) **अच्छुर्** (उपरिस्थं) **ङूनि** (पूर्वं) । **मुवः** (च) **नियतनिक** (नियतं तद्) **कपिण्डुहुर्**[4] (उपरि-गतं) **इकं**[5] (यद्) **इ सोर्** (अधःस्थं) ॥

Pain follows joy. Joy follows pain. They come to man in turns, like the spokes attached to the felly of the wheel.

MBh.3.247.45 (same as above).

१ ज—इकन् ।

२. ज—मतङ्गन् ।

३. ख—ङरन्यर ।

४. ज—र्कमि॰ ।

५. ख—रिकं ।

[illegible] ।
[illegible] ॥ ५०६ ॥

[illegible]

ज्ञानवानेव पुरुषः संयुक्तः परया धिया ।

उदयास्तमनज्ञो हि न शोचति न हृष्यति[1] ॥ ५०६ ॥

हन (भवति) प्व तुतुरन्[2] (उपदेष्टव्यं) मङ्कूनं (एवं) तत्त्व (तत्त्वं)। यतिक (य एषः) मज्ञान (ज्ञानवान्) ङरन्य (नाम)। यावत् (यावद्) प्व (हि) इकं व्वं (नरः) मज्ञान (ज्ञानवान्)। तन् (न) रकॅत् (सक्तः) इकं हर्ष (हर्षः) लवन् प्रिहति (शोकश्च) रि मनःन्य (तन्मनसि)। इक त[3] (तौ) सिनङ्गः[4] (परिहरति) पण्डित (पण्डितः) ङरनिर (नाम) ॥

A man of wisdom, endowed with supreme intelligence, not being a fool, neither worries nor gets excited over rise or fall.

MBh.3.245.14. a) प्रज्ञावास्त्वेव पुरुषः. c) K4 B D (except D1. 3 5) G3 support our reading, other mss. उदयास्तमयज्ञो.

१. ग—ऋष्यति ।

२. ख च छ ज—तुतुश्रन् ।

३ छ नास्ति ।

४. ज—मिनङ्गः ।

[illegible]

[illegible]

प्रज्ञया मानसं दुःखं हन्याच्छारीरमौषधैः ।

एतद्धि[1] ज्ञानसामर्थ्यं न बालैः समतामियात् ॥ ५०७ ॥

इकं मनः (मनः) मङ्कून कमन्य (एवंक्रमः)। यतिक प्रज्ञा (प्रज्ञा) ङरन्य (नाम)। य त (तां)

साधनन्तत् (साधनं कुर्याः) क्लबकॅन् (निमज्जयितुं) बुःख (दुःखं) नि[2] चित्त (चित्तस्य)। कुनं (परं) इकं(यद्) तम्बापलपः (औषधं)। लङ (तैलं) [3]गुलिग (गुटिका) अकर्[3] (मूलं)। प्रभृति (प्रभृति) लर (व्याधिः) नि शरीर (शरीरस्य) हिलं (हन्यते) वेन्य (तेन)। यतिक (यद्) ज्ञानबल (ज्ञानबलं) ङरन्य (नाम) इक[4]। कशक्तिन् (शक्तिः) इं ज्ञान (ज्ञानस्य)। लूविः (वरा) सङ्कं कायबल (कायबलात्)। कशक्तिन् (शक्तेः) इं शरीर (शरीरस्य) ॥

One should not be like children. With wisdom he should cure mental troubles and with medicines physical diseases. This is within the power of knowledge.

MBh.3.206.15. c) एतद्धि for एतद्धि. d) इयात् is supported by B Dn1 n2 D4.6 G3, other mss. व्रजेत्. Lontars read वालैः with व. Cf. MBh.12.317.13 (एतद्धि is supported by M7. इयात् is the general reading and not व्रजेत्).

१. च छ—एतदि।
२. ख—नि।
३-३. ज—गुल्गिकर्।
४. ख नास्ति।

[illegible]
[illegible] ॥ ५०७ ॥

[illegible]

मानसेन हि दुःखेन शरीरमुपताप्यते[1]।
अयःपिण्डेन तप्तेन कुम्भसंस्थमिवोदकम् ॥ ५०८ ॥

अपन् (अथ) दुःख (दुःखं) नि मनः (मनसः) अनुवुहकॅन् (वर्धयति) इ[2] कलरन् (व्याधि) इं शरीर (शरीरस्य)। कदाङ्क (यथा) नि भ्सि (अयः) तिनुनु (तप्तं) पिननसम् (उष्णं)। पिनस्यकॅन्[3] (क्षिप्तं) वं (उदकं) रि कुम्भ (कुम्भसंस्थे)। पनस्न्य (अस्य तापः) य अमुहर (करोति) पनस् (तापं) इरिकं वं (जले) ॥

Mental worry scorches the physical frame, like a heated iron ball the water inside a jar.

MBh.3.2.24. b) ˚तप्यते. १. च ज—˚तप्यते। २. च—इं। ३. छ—पिननस्यकॅन्।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

मानसं शमयेत् तस्मात् प्रज्ञयाऽग्निमिवाम्भसा[1] ।
प्रशान्ते मानसे ह्यस्य शारीरमुपशाम्यति ॥ ५०६ ॥

मतंन्य (तस्मात्) **दुःख** (दुःखं) **नि म्रनः** (मानसं)। **प्रिहॅन्** (यतेत) **पडॅकॅन्**[2] (शमयितुं) **रि कप्रज्ञान्** (प्रज्ञया)। **अपन्** (यतः) **नियत** (नियतं) **जुग** (हि) **हिलं** (नाश्यते) **देंनि कप्रज्ञान्** (प्रज्ञया)। **कथङ्क** (यथा) **नि अपुय्** (अग्निः) **बुमिलः** (दहन्)।[3] **नियत** (नियतं) **पडॅम्** (शाम्यते) **निक देंनि व्वं** (अम्भसा)। **पडॅम्** (प्रशान्ते) **प्व** (च) **दुःख** (दुःखे) **निं मनः** (मानसे)। **पडॅम्** (हन्यते) **त लर** (व्याधिः) **निकं शरीर** (शरीरस्य) ॥

Therefore quieten mental pain with prajñā like fire with water. When mental pain is eliminated, the bodily pain will also subside.

MBh.3.2.25. b) ज्ञाने- S has दुःखे. नाग्निमिवाम्बना. Our अम्भसा is supported by K3 G2.
c) ह्यस्य is N reading,

१. ख—प्रज्ञायाग्निरिवाम्भसां, च—प्राज्ञायाग्निरिताम्भसां, छ—प्रज्ञायाग्निरिवाम्बमी, ज—°यग्निरिवाम्भसं ।
२. छ—पडॅमॅ ।
३. ख नास्ति दण्डः ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

संविद्यते? न वलयः पलितानि न जायते ।
प्रज्ञावबोधितत्त्वानामव्यापारोऽत्र जन्मनः ॥ ५१० ॥

तन् सि तुह (अजरा) वितक (खलु) वुः[1] (प्रज्ञा) । तन् स्यापुस् नि कुस्[2] । तन् (न) कुत्[3] (वलयः) नि सर्व्वावयव (सर्वावयवानां) । तन् (न) सि हुवन् (त्यागः) । अप त्व । सि कप्रज्ञान् (प्रज्ञा) जुग (अपि) । इक (यद्) सि वुः (ज्ञानं) त रिं तत्त्व (तत्त्वे) । य इक (तद्) कप्रज्ञान् (प्रज्ञा) ङरन्त्र (नाम) । य इक (सा) पङ्वुः (बोधिः) । कारण (कारणं) नि भंन्तसनं भवसागर (भवसागरतारणस्य) ॥

Those who have mastered the essence of wisdom and enlightenment, they suffer neither from wrinkles nor from grey hair. Even birth does not operate.

१. Cf. अजरामरवत् प्राज्ञः विद्यामर्थं च चिन्तयेत् । २. ख ज—कुत् । ३. च—रुत् ।

[illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥

दुःखेष्वनुद्विग्नमनाः सुखेषु विगतस्पृहः ।
वीतशोकभयक्रोधः स्थिरधीर्मुनिरुच्यते ॥ ५११ ॥

सं (यः) किमहुनन् (वासितः) इं कप्रज्ञान्[1] ङरनिर (प्रज्ञया) । तन् (न) अलर (उद्विग्नः) यन् (यदा) पन्मु (प्राप्नोति) दुःख (दुःखं) । [2]तन् (न) अगिरं (हृष्टः) यन् (यदा) पन्मु (प्राप्नोति) सुख (सुखं) ।[2] तातन् (नैव) कतमन्[3] (प्रविष्टः) कोप (क्रोधेन) । म्वं (च) तकुत् (भयेन) । प्रिहति (शोकेन) । लङ्गूँ[4] (नित्यं) मंह्लि (प्रसन्नं) जुग (हि) तुतुर् निर (ज्ञानं तस्य) । अपर्[4] मज्ञान[4] (ज्ञानवान्) । मुनि (मुनिः) वि (हि) ङर्नि (नाम) मज्ञान (ज्ञानवतः) ॥

When the mind is not agitated in disasters, when there is no longing for pleasures, when sorrow, fear and anger are gone then the ascetic is termed inflexible-minded.

MBh.6.24.56. c) राग for शोक (cf. वीत- रागभयक्रोधाः in 6.26.10a).

d) स्थिरधीः is supported by Ś2-4.6 K6 D2 G1 Cg, others स्थितधीः.

१. ख—प्रज्ञान्।
२-२. ख ज नास्ति।
३. च छ—कतम।
४. अपर्=अपन्।
५. च छ ज—पज्ञान।

[illegible]

[illegible]

शोकस्थानसहस्राणि भयस्थानशतानि च।
दिवसे दिवसे मूढमाविशन्ति न पण्डितम् ॥ ५१२ ॥

मातुसतुस् (शतशः)।[1] **मेण्विवु** (श्रहस्रशः) **मरिकं** (आगच्छति) **लर** (व्याधिः)। **भय** (भयं)। **प्रिहति** (शोकः)। **त्क** (आयान्ति) **सारिसारि** (दिवसे दिवसे)। **॰शान्** [?] **हति** (हृदयं) **निं मूढ**[2] (मूढस्य) **इनावेशनिक** (आविश्यते तैः)। **कुनं** (परं) **रि हति** (हृदये) **सं पण्डित** (पण्डितस्य)। **पिसनिङु** (कथं नु) **इकान् तमा** (प्रविशेयुः)॥

Day after day a fool meets thousands of occasions for grief and hundreds for danger. Not so a paṇḍita.

MBh. 3.2.15 (same as above). Cf. also 12.26.20, 168.31, 317.2.

१. ख नास्ति दण्डः।
२. च ज सदण्डः।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

बुद्धिलाभाद्धि पुरुषः सर्वं तरति किल्बिषम् ।
विपापो लभते सत्त्वं[1] सत्त्वस्थः सम्प्रसीदति[2] ॥ ५१३ ॥

अपन् (अथ) इक सं (योऽसौ) त्सस् तुमॅमं (लब्धवान्) कप्रज्ञान् (प्रज्ञां) । हिलं (नाशितवान्) कलङ्क (कलङ्कं) नि[3] ज्ञाननिर (स्वज्ञानस्य) । [4]निष्कलङ्क (निष्कलङ्कं) त्व (अधुना) ज्ञान निर (तज्ज्ञानं) ।[4] करमु (प्राप्ताः) तं सत्त्वगुण (सत्त्वगुणाः) वे निर (तेन) । सत्त्व (सत्त्ववान्) केवल (केवलं) । तन् (न) करक्तन् (सक्तः) रजः तमः (रजस्तमसोः) । सत्त्व (सत्त्वं) इर्तन (नाम) सतः (सतः) भावः (भावस्य) । सि उत्तमज्ञान (उत्तमं ज्ञानं) । चित्त सत् स्वभाव (चित्-सत्-स्वभावः) । तर् (न) कक्नन्[5] (पीडितः) तृष्णादि (तृष्णादिभिः) । [6]करमु (प्राप्तः) त्वं[6] सत्त्वगुण (सत्त्वगुणः) वेनिर (तेन) । प्रसन्नात्मक (प्रसन्नात्मकः) त सिर (अथ सः) । तन् (न) करक्तॅत् (सक्तः) रि शरीर (शरीरे) । लुगुत् (विगतः) रि कर्म्मफल (कर्मफलेभ्यः) ॥

It is through intelligence that one crosses over sin. when cleared of sin he attains sattva. Thereafter he gets perfect serenity.

MBh.12.217.11. a) किल्बिष with व. V1 B0.6-9 Da3.a4 D5 support बुद्धिलाभाद्धि, others [1]लाभात्तु and [2]लाभे हि. b) नुदति for तरति. Note

१. ख च छ ज—सत्त्व । २. ख छ—सम्प्रामादति च—सम्प्रामादत्, ज—सम्प्रमदति ।

३. ख—नि । ४-४. ख च नास्ति । ५. च ज—कश्ननन्, छ—कक्ननन् । (मदण्डः) । ६-६. छ—करमु त्व ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

वसन् विषयमध्येऽपि न वसत्येव बुद्धिमान् ।
संवसत्येव दुर्बुद्धिरवसन् विषयेष्वपि ॥ ५१४ ॥

लवन् त वनेः (अथान्यच्च) । इक (यः) सं (असौ) किनहनन्[१] (वासितः) मुं कप्रज्ञान् (प्रज्ञया) । यद्यपिन् (यद्यपि) पन्ङह[२] (मध्ये भवति) रिं विषय (विषयाणां) सिर (सः) । कम्बुलन[३] (आक्रान्तः) पञ्चविषय (पञ्चविषयैः) । पक्ककन (उपगतः) भोगोपभोग (भोगोपभोगैः) सारिसारि (प्रत्यहं) । [४]तर् (न) ज्नॅक् (रमते) जुग (हि) सिर (सः) ।[४] तन् (न) कपाश (पाशितः) वे निक (तैः) । तन् (न) कवि (तथा) कम (क्रमः) निकं अपुङ्गं (दुर्बुद्धेः) । यद्यपिन् (यद्यपि) अत्यन्त (अत्यन्तं) तय (अभावः) निकं विषय (विषयाणां) इरिय (तत्र) । पिसनिङ् (न हि) यन् काम्ब्वन[५] (प्लावितः) भोगोपभोग मात्र (भोगोपभोगमात्रैः) तुवि । तथापि (तथापि) ज्नॅक् (रमते) जुग (हि) य (सः) । तन् (न) अरि (विरमति) हङ्कपहङ्कप् (कामेभ्यः) ॥

The wise man is not engrossed in objects of sense, though he lives among them. The ignorant man, though not living among them, is still engrossed by them.

MBh.12 287.6. d) Ds supports अवसन्, other mss. अमत्म.

१. छ—किनहन् ।

२. ज—पन्पन्ङह । √तॅङः middle.

३. √अम्बुल् to attack.

४-४. ख नास्ति ।

५. क-√अम्बु-अन्-अ । अम्बु water.

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

लोहयुक्तं[१] यथा हेम विपक्वं न विराजते ।
तथाऽपक्वकषायस्य विज्ञानं न प्रकाशते ॥ ५१५ ॥

इक तं (अथ) कप्रज्ञान् (प्रज्ञा) । यन् (यदा) कवोरन् (मिश्रा) मल (मलेन) निं ज्ञान

(ज्ञानस्य) । तन् (न) अह्लप् (प्रकाशते) इक (सा) । कथजूल्यं (यथा) मास् (सुवर्णं) हिलपि (द्राव्यते) । न्ह (अथ) तप्वल् (न च) शुद्ध (शुध्यते) । तुर्त हल (भवति) रुकँत् (सक्तिः) मिकं ल्सि (लोहस्य) रि य (अस्मिन्) । तन् (न) अह्लप् (प्रकाशते) इक (तद्) ॥

Just as gold mixed with iron does not shine brilliantly on being heated, so knowledge of an immature defiled person does not illuminate.

MBh.12.205.6. c) °कषायाख्यं. १. ख च छ ज—लोहयुक्त ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

बीजान्यग्न्युपदग्धानि न रोहन्ति यथा पुनः ।
ज्ञानदग्धैस्तथा क्लेशैर्नात्मा सम्पद्यते पुनः ॥ ५१६ ॥

कुनं (अथ) परमार्थन्य (अस्यार्थः) । हिलं (नाशिताः) इकं क्लेश (क्लेशाः) नि अवक् (आत्मनः) ।[1] अन् (यदा) चिननसन् (उष्टाः) रि ज्ञान (ज्ञानेन) । हिलं (नाशिताः) ध्वं (अथ) क्लेश (क्लेशाः) । रि कर्तोम्र्वनि[2] (लाभे) सम्यग्ज्ञान (सम्यग्ज्ञानस्य) । हिलं (नाशितं) तं (अथ) जन्म (जन्म) । मरि (विरमति) पुनर्भव[3] (पुनर्भवः) । कथजू (उपमा) नि बीज (बीजानां) । चिननसन् (उष्टानां) सिनङ (उपदग्धानां) । हिलं (नाशिता) बुधः (वृद्धिः) मिक (तेषां) । मरि (विरतं) मर्सेबों (रोहणं) ॥

Just as seeds burnt by fire do not sprout, so once the shortcomings are burnt by true knowledge, one is not born again.

MBh.12.204.16. d) 5.6.8.9, other mss. सम्बध्यते सम्पद्यते is supported by K6 (v.l. संयुज्यते, संबध्यते). Da3.a4 Dn1.n4 D8 D2.3.

१. ख ज नास्ति दण्डः ।
२. छ—कर्तमुनि, ज—°नि ।
३. ब छ—पुनर्भाव ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

शकुनानां यथाकाशे मत्स्यानामिव चोदके ।
[1]पदं यथा[1] न दृश्येत[2] तथा ज्ञानविदां गतिः ॥ ५१७ ॥

तातन् (नैव) **फ्न** (शक्यं) **लिनक्षणान्** (लक्षयितुं) । **तन्पपकतोनन्** (न दृश्यं) । **लुपुत् विनिकल्प** (विगतविकल्पं) । **ज्ञान निक** (ज्ञानं) **सं ज्ञानी** (ज्ञानिनः) **ङरनिर** (नाम) । **कथङ्ग** (यथा) **नि तपक्** (पदं) **इं मनुक्** (शकुनानां) **अंलयं** (उत्पततां) **रि आकाश** (आकाशे) । **तन्** (न) **कतोन्** (दृश्यं) **तपक्न्य**[3] (नत्पदं) **रि लङिन्** (आकाशे) । **म्वं इकान्** (मत्स्यानां च) **तन्**(न) **कतोन्** (दृश्यं) **तपक्न्य**[3] (पदं) **रि ध्वं** (उदके) ॥

Just as the path traced by birds in the sky or by fishes in the water is not to be seen, so the path of wise men is not to be divined.

MBh.12.174.19. a) शकुनीनां (v.l. शकुनानां, शकुन्तानां) इवाकाशे.

१-१. ख च छ—पादय्यथा, ज—पदय्यथ ।
२. ख च छ ज—दृश्येते ।
३. ज—तम्पक्न्य ।